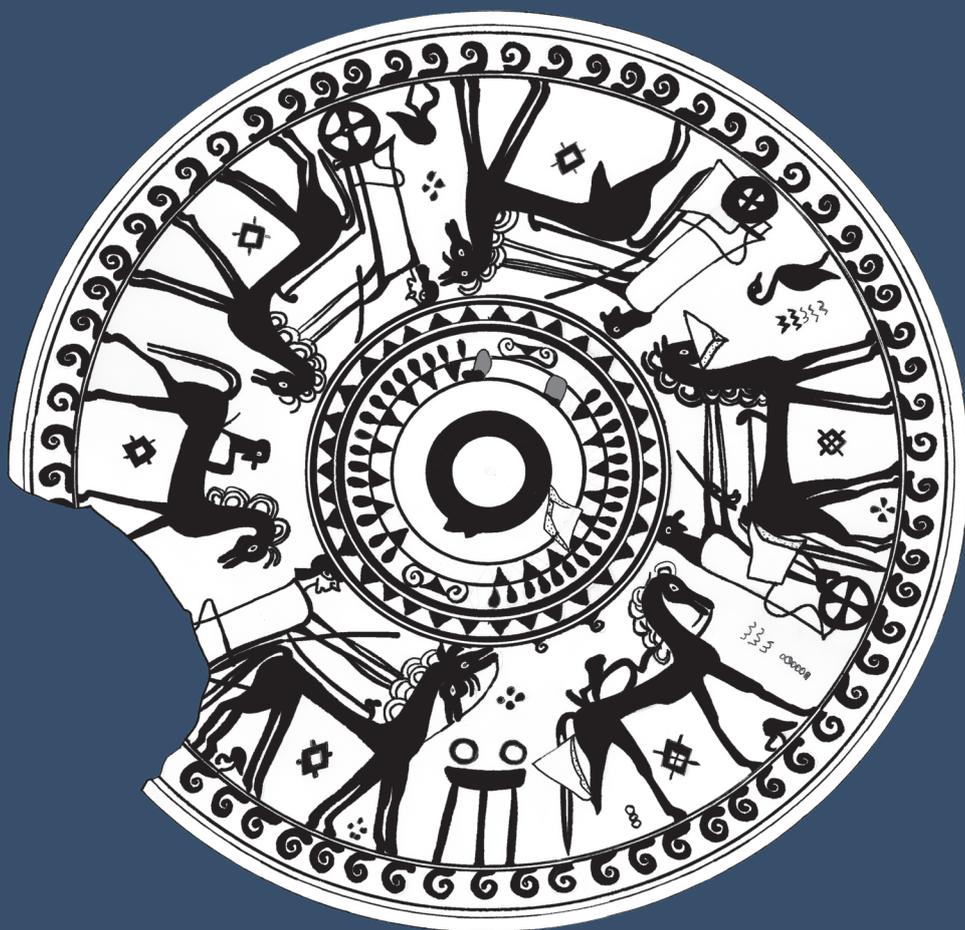

Όλγα Κακαβογιάννη · Νικόλαος Πετρόχειλος

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ

ΣΕΙΡΑ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ AURA 3
AURA SUPPLEMENT 3

ATHENS
UNIVERSITY
REVIEW OF
ARCHAEOLOGY

ISBN:

978-960-466-222-7 (έντυπη έκδοση)

978-960-466-221-0 (ψηφιακή έκδοση)

Όλγα Κακαβογιάννη · Νικόλαος Πετρόχειλος

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2020

ΣΕΙΡΑ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ AURA 3 • AURA SUPPLEMENT 3

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORS

Κωνσταντίνος Κοπανιάς • Ιωάννης Παπαδάτος

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORIAL ADVISORY BOARD

Γεώργιος Βαβουρανάκης || Γιάννης Γαλανάκης || Γεωργία Κουρτέση-Φιλιππάκη

Ελένη Μαντζουράνη || Χρήστος Ντούμας || Διαμαντής Παναγιωτόπουλος

Ελευθέριος Πλάτων || Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα || Arnulf Hausleiter

Παναγιώτης Κουσουλής || James Osborne || Πάνος Βαλαβάνης

Χρυσάνθος Κανελλόπουλος || Παυλίνα Καραναστάση || Στυλιανός Κατάκης

Ευρυδίκη Κεφαλίδου || Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά || Αντώνης Κοτσώνας

Νότα Κούρου || Βασίλειος Λαμπρινουδάκης || Δημήτρης Μποσνάκης || Όλγα Παλαγγιά

Λυδία Παλαιοκρασσά || Ελευθερία Παπουτσάκη-Σερμπέτη || Δημήτρης Πλάντζος

Εύα Σημαντώνη-Μπουρνιά || Katja Sporn || Θεοδοσία Στεφανίδου-Τιβερίου

Μιχαήλ Τιβέριος || Σοφία Καλοπίση-Βέρτη || Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Γεώργιος Πάλλης || Μαρία Παναγιωτίδου || Πλάτων Πετρίδης || Andreas Rhoby

Peter Dent || Παναγιώτης Ιωάννου || Θεοδώρα Μαρκάτου || Ευγένιος Μαθιόπουλος

Ευθυμία Μαυρομιχάλη || Δημήτρης Παυλόπουλος || Σουλτάνα-Μαρία Βαλαμώτη

Λίλιαν Καραλή-Γιαννακοπούλου || Βασίλειος Κυλίκογλου || Αλεξάνδρα Λιβάρδα

Ιωάννης Μπασιάκος || Σέβη Τριανταφύλλου || Μάρλεν Μούλιου || Αλεξάνδρα Μπούνια

Μαρία Οικονόμου || Ελευθερία Παλιού || Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος || Απόστολος Σαρρής

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ • LAYOUT

Βασιλική Σχίζα

Εκδοτικό Σημείωμα • Editorial

Το Περιοδικό του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (AURA) είναι ένα διεθνές περιοδικό με σύστημα διπλής ανώνυμης αξιολόγησης, το οποίο εκδίδεται από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στόχος του είναι η δημοσίευση πρωτότυπων εργασιών που εστιάζουν στην αρχαιολογία, την τέχνη και τον υλικό πολιτισμό του ευρύτερου ελληνικού κόσμου, από την απώτερη προϊστορία έως και τη σύγχρονη εποχή.

Μέρος της έκδοσης του περιοδικού AURA αποτελεί η σειρά μονογραφιών με τίτλο «AURA Supplements». Περιλαμβάνει μελέτες στα ελληνικά ή στα αγγλικά, που λόγω της μεγάλης τους έκτασης δεν μπορούν να δημοσιευθούν με τη μορφή άρθρου στο περιοδικό. Η θεματολογία των μονογραφιών είναι ίδια με εκείνη του περιοδικού.

Το περιοδικό και η σειρά μονογραφιών είναι ελεύθερης και ανοικτής πρόσβασης. Τα τεύχη του περιοδικού και οι μονογραφίες δημοσιεύονται ηλεκτρονικά ως αρχεία PDF. Όλα τα άρθρα είναι δωρεάν διαθέσιμα για όλους στο διαδίκτυο αμέσως μετά τη δημοσίευσή τους και σύμφωνα με την άδεια Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). Τα τεύχη του περιοδικού AURA και οι τόμοι της σειράς «AURA Supplements» μπορούν επίσης να εκτυπωθούν κατόπιν παραγγελίας και να αποσταλούν ταχυδρομικά ή να παραληφθούν από το βιβλιοπωλείο του Εκδοτικού Οίκου Καρδαμίτσα, Ιπποκράτους 8, Αθήνα.

The Athens University Review of Archaeology (AURA) is an international, peer-reviewed archaeological journal published by the Faculty of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens. It is dedicated to the publication of original research articles and reports focusing on, or related to the archaeology, art and material culture in the broader Greek world, from the earliest Prehistory to the Modern Era.

Part of the AURA journal is the AURA Supplement series, comprising studies in Greek or English, which, due to their extent, cannot be published in the journal as articles. The series share the same areas of interest with the journal.

AURA is a fully open access journal. Each issue of the journal and each monograph is published electronically as a PDF file. All papers are available on the internet to all users immediately upon publication and free of charge, according to the Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). AURA issues and monographs can also be distributed on a print-on-demand basis and posted or collected from the bookstore of the Kardamitsa Publications, 8 Ippokratous str, Athens.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ • CONTACT

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Φιλοσοφική Σχολή / Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου / Αθήνα 157 84

National and Kapodistrian University of Athens, Faculty of History and Archaeology
University Campus, GR-15784 Athens, Greece

Ιστοσελίδα • Website <http://aura.arch.uoa.gr/>
email: aura@arch.uoa.gr

Σχεδιασμός • Layout: Βασιλική Σχίζα (vass.schiza@gmail.com)

© Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ © Faculty of History and Archaeology, NKUoA
Το περιεχόμενο αυτού του τόμου υπόκειται στην άδεια χρήσης Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>).

The content of this volume is subjected to the Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/4.0/>).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ο. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ Πρόλογος.....	11
Ο. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Τοπογραφία και ιστορία της έρευνας.....	13
ΜΕΡΟΣ Α': ΟΙ ΤΥΜΒΟΙ	
ΤΥΜΒΟΣ Α	
Ο. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ Εισαγωγή	23
Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Οι Τάφοι και τα κτερίσματα	27
ΤΥΜΒΟΣ Β	
Ο. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ Εισαγωγή	136
Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Οι Τάφοι και τα κτερίσματα	143
ΤΥΜΒΟΣ Γ	
Ο. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ Εισαγωγή	185
Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Οι Τάφοι και τα κτερίσματα	191
Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Από το Δημοτικό νεκροταφείο της Φοινικιάς	202
ΜΕΡΟΣ Β'	
Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ Μελέτη ευρημάτων	223
Summary.....	283
Πίνακας αντιστοίχισης αρίθμησης Τάφων των Τύμβων Α και Β στα Ημερολόγια ανασκαφής και την παρούσα δημοσίευση.....	295
Ευρετήριο αγγειογράφων, ομάδων και εργαστηρίων και Ευρετήριο τόπων.....	297
Βιβλιογραφία	299

*Στη μνήμη του Ευθύμιου Μαστροκώστα
και του Ευάγγελου Κακαβογιάννη*

Εικ. 1. Απόσπασμα φύλλου χάρτη Curtius και Kaupert 1881. Στο γεωφυσικό ανάγλυφο σημειώνονται οι θέσεις των τριών τύμβων και του νεκροταφείου που αποτελούν αντικείμενο της μελέτης.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν κατά το 1983 επέστρεψα στη Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ως Επιμελήτρια Αρχαιοτήτων, δεν είχα παρά μόνο μικρή εξοικείωση με την αρχαιολογία της νοτιοανατολικής Αττικής. Η αρχαιολογική μου σχέση με την περιοχή περιοριζόταν κυρίως στο Λαύρειο και λιγότερο στη Μεσογαία μέχρι και τη Φοινικιά, όπου με τις οδηγίες του Εφόρου Ευθύμιου Μαστροκώστα είχα διενεργήσει παλαιότερα δοκιμαστικές τομές στον τύμβο του Κροίσου¹. Τότε μου ανατέθηκε η αρχαιολογική επίβλεψη στην εκτεταμένη περιοχή από τον Σταυρό και τη Λούτσα μέχρι την Ανάβυσσο.

Η πρώτη επαφή μου με τους τύμβους της περιοχής έγινε στο πλαίσιο μιας αυτοψίας που πραγματοποιούσαμε από κοινού με τον Βαγγέλη Κακαβογιάννη. Ο ίδιος είχε μετατεθεί στην Εφορεία, είχε αναλάβει Υπηρεσία, όπως λέγαμε, πριν από εμένα και είχε μελετήσει από παλαιά την τοπογραφία της νότιας Αττικής. Έτσι, όταν φτάσαμε σε ένα οικόπεδο, σε μια δασωμένη πλαγιά στην Ανάβυσσο, ο ίδιος ήταν σε θέση να αναγνωρίσει στο μικρό έξαρμα γης ένα ταφικό μνημείο. *Εδώ έχει έναν τύμβο, είπε· πού τον βλέπεις τον τύμβο*, ρώτησα, αλλά εκείνος επέμενε. Βρισκόμασταν στο οικόπεδο Χατζηαντωνίου, όπου εκτεινόταν το ανατολικό τμήμα ενός μεγάλου τύμβου, που μόλις διακρινόταν μέσα στους θάμνους. Η έρευνα που επακολούθησε κατά τα έτη 1983 έως 1985 απέδωσε πολλά και εξαιρετικής ποιότητας και αρχαιολογικής αξίας ευρήματα, παρά την εκτεταμένη σύληση που είχε υποστεί το μνημείο².

Δύο χρόνια αργότερα εντόπισα τους δίδυμους τύμβους στην οδό Βρυούλων, στο οικόπεδο Κορμέτζα και σε άλλο παρακείμενο, οι οποίοι είχαν αναγνωρισθεί ήδη από τον 19^ο αι. και είχαν σημειωθεί στους *Karten von Attika*. Τότε πολλοί συνάδελφοι στην Εφορεία αντιμετώπισαν με επιφύλαξη την είδηση και . . . εκστράτευσαν στην Ανάβυσσο, για να βεβαιωθούν «ιδίους όμμασιν». Η ανασκαφή και πάλι απέδωσε σημαντικά ευρήματα³.

Με δεδομένο ότι η Αττική ήταν πυκνοκατοικημένη κατά τους αρχαίους χρόνους, τέθηκε το θέμα της ανάγκης να γίνεται εμπεριστατωμένη αυτοψία και διερεύνηση των χώρων, όπου υποβάλλονταν αιτήσεις για κατασκευή κτισμάτων ή άλλων έργων. Οι ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών σε όλη την ανατολική Αττική αποκαλύπτουν συνεχώς προϊστορικούς οικισμούς, μυκηναϊκά νεκροταφεία, αρχαία ιερά, δημόσια κτίρια, αγροικίες και νεκροταφεία ιστορικών χρόνων⁴. Η εικόνα αυτή καθιστά υποχρεωτική τη διενέργεια προσεκτικής αυτοψίας, προκειμένου να χορηγηθεί άδεια για οικοδόμηση, ενώ για χωροθέτηση μεγάλων σε έκταση κατασκευών απαραίτητη είναι η προηγούμενη εντατική επιφανειακή έρευνα του χώρου ή η γεωφυσική διασκόπηση.

Το κεραμικό υλικό από τους τύμβους συντηρήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά από την κα Γιάννα Διαμαντάκου, ενώ το αντίστοιχο του δημοτικού νεκροταφείου από την κα

1 Βλ. στη συνέχεια, Τύμβος Γ.

2 Βλ. στη συνέχεια, Τύμβος Β.

3 Βλ. στη συνέχεια, Τύμβος Α.

4 Μεταξύ άλλων προσφάτων, βλ. Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009· Γουλάκος 2015· Γαλιατσάτου 2015.

Ροδάνθη Κορδή και τον κο Γιώργο Κατσούδα, ο οποίος, επίσης, εκπόνησε και όλα τα σχέδια της μελέτης. Τα σχέδια της ανασκαφής του Τύμβου Β έγιναν από την κα Ν. Περιβολαροπούλου.

Οι συγγραφείς εκφράζουν τις ευχαριστίες τους προς το Ίδρυμα Ψύχα για την παροχή των οικονομικών μέσων, προκειμένου να συντηρηθεί το υλικό από το δημοτικό νεκροταφείο των Θορών ή της Αιγιλιάς, καθώς και να σχεδιαστεί το υλικό από τους Τύμβους Α και Β. Ευχαριστίες οφείλονται, επίσης, στην Προϊσταμένη της Εφορείας Ανατολικής Αττικής, κα Ελένη Ανδρικού, η οποία εξασφάλισε τις ιδανικές συνθήκες για την εργασία στο φιλόξενο Μουσείο της Βραυρώνας, καθώς και στις συναδέλφους Βίκυ Σκαράκη και Κατερίνα Πέτρου.

Όλγα Κακαβογιάννη

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το 1878 δημοσιεύτηκε ένα από τα σημαντικότερα έργα για την αττική αρχαιολογία, οι Χάρτες της Αττικής (τίτλος πρωτοτύπου *Karten von Attika*) των Ernst Curtius και Johann Kaupert⁵ (εικ. 1). Στο μνημειώδες αυτό έργο σημειώνονται πάνω στο γεωγραφικό ανάγλυφο μνημεία, τεχνικά έργα και οδικές αρτηρίες των αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων σε μια εποχή κατά την οποία η αττική γη δεν είχε ακόμα υποστεί τις επεμβάσεις των νεώτερων χρόνων. Ο χάρτης υποδεικνύει ότι κατά τον 19^ο αι. στην πεδιάδα, η οποία εκτείνεται από την παραλία της Αναβύσσου δυτικά και το όρος Όλυμπος ή Σκόρδι έως το Πανί ή Κερατοβούνι στα βόρεια και τους προβούνους της Λαυρεωτικής στα ανατολικά, υπήρχαν ορατοί τύμβοι⁶. Στην ευρεία αυτή περιοχή, την οποία διέσχιζε η *άστική* οδός που οδηγούσε από την Αθήνα στο Σούνιο⁷, βρίσκονταν τρεις από τους παράλιους δήμους της Αττικής, οι Θοραιείς, οι Αιγυλιείς, και οι Αναφλύστιοι, και στο εσωτερικό της οι Φρεάρριοι, σύμφωνα με την περιγραφή του Στράβωνος. Ο τελευταίος κατά τα τέλη του 1^{ου} αι. π.Χ. αποβιβάστηκε στον Πειραιά, διαπλέοντας τον Σαρωνικό κόλπο κατά μήκος της αττικής γης, γεγονός που του έδωσε τη δυνατότητα να απαριθμήσει τους παράλιους δήμους από τον Πειραιά έως το Σούνιο *μετά δὲ τὸν Πειραιᾶ Φαληρεῖς δήμος ἐν τῇ ἐφεξῆς παραλίᾳ· εἶθ' Ἀλμιούσιοι Αἰξωνεῖς Ἀλαιεῖς οἱ Αἰξωνικοὶ Ἀναγυράσιοι· εἶτα Θοραιεῖς Λαμπρεῖς Αἰγυλιεῖς Ἀναφλύστιοι Ἀζηνιεῖς· οὗτοι μὲν οἱ μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Σουνίου...*⁸.

Η απαρίθμηση των δήμων από τον Στράβωνα σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά ευρήματα αλλά και το ανάγλυφο της περιοχής έχουν επιτρέψει τη διατύπωση κάποιων παρατηρήσεων για τη θέση και την έκταση που καταλάμβανε έκαστος. Ο εντοπισμός του δήμου της Αναφλύστου στο βορειοδυτικό τμήμα της Λαυρεωτικής, κοντά στην περιοχή του σημερινού οικισμού της Αναβύσσου και μέχρι την παραλία, οφείλεται στη θέση του σύμφωνα με την περιγραφή του Στράβωνος αλλά και στη διατήρηση του τοπωνυμίου Αναβύσσου⁹. Το κέντρο του ίσως βρισκόταν κοντά στον Άγιο Γεώργιο¹⁰ της Παλαιάς Φώκαιας, πλησίον του οποίου το 1911

5 Curtius και Kaupert 1881. Για την ιστορία της έρευνας στην Αττική, βλ. Mersch 1996, 3-6· Goette 2000, 4-7.

6 Τα περισσότερα εξάρματα δεν αποτέλεσαν αντικείμενο διεξοδικής αρχαιολογικής έρευνας και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί το ενδεχόμενο κάποια από αυτά να ήταν απλές λιθορριπές, συγκεντρώσεις δηλαδή διάσπαρτων λίθων κατά τον καθαρισμό για την καλλιέργεια των αγρών. Σταδιακά, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. τα περισσότερα φαίνεται ότι διαλύθηκαν ή ταπεινώθηκαν λόγω της καλλιέργειας. Πιο αναλυτικά βλ. σ. 269 κ.ε. Άγνωστο από ποιον τύμβο στη συγκεκριμένη περιοχή διατηρούνται στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο τμήματα από αγγεία γεωμετρικών και νεώτερων χρόνων· βλ. Brommer 1972, 270 και 281 αρ. 260.

7 Η χάραξή της εντοπίζεται στο εσωτερικό, παράλληλα της σημερινής λεωφόρου Σουνίου, όπου έχουν αποκαλυφθεί εκτεταμένα τμήματα αναλημματικών τοίχων· σημειώνεται από τους Curtius και Kaupert 1881 (Olympos)· βλ. Eliot 1962, 100, 120· Πετροπουλάκου και Πεντάζος 1973, 87-88, X 8-Y2, 2· Τσαραβόπουλος και Παπαθανασίου 2009, 205· Ντόβα 2010.

8 Στρ. IX, 398.

9 Για τον δήμο της Αναφλύστου, βλ. Milchhöfer 1894β· Travlos 1988, 16 με τη βιβλιογραφία· Traill 1986, 140· Lohmann 1996β. Δεν είναι απόλυτα βέβαιο αν τα όρια του δήμου της Αναφλύστου έφταναν έως τη χερσόνησο του Αγίου Νικολάου, όπου εντοπίζονται ερείπια οχυρού, και αν συνδέεται με το μαρτυρούμενο από τον Στράβωνα (IX, 1.21.7) τοπωνύμιο Αστυπάλαια· Travlos 1988, 206, εικ. 258.

10 Curtius και Kaupert 1881 (Olympos)· Eliot 1962, 75-109· Vanderpool 1970, 51, 53· Traill 1975, 54. Οι Pritchett

Εικ. 2. Χάρτης της ευρύτερης περιοχής Αναβύσσου.

ερευνήθηκε νεκροταφείο των γεωμετρικών χρόνων¹¹, ενώ πιθανότατα εκτεινόταν από το όρος Όλυμπος στα δυτικά έως τα πρώτα υψώματα της Λαυρεωτικής στα ανατολικά¹². Στην εδαφική περιφέρεια της Αναφλύστου ανήκαν μεταλλοφόρα εδάφη¹³, η εκμετάλλευση των οποίων, έως την περιέλευσή τους στο αθηναϊκό κράτος μετά την πολιτική μεταρρύθμιση του Κλεισθένη,

(1965, 135) και Kalcyk (1982, 62) εντοπίζουν το κέντρο της Αναφλύστου στη σημερινή Παλαιά Φώκεια.

11 Καστριώτης και Φιλαδελφεύς 1911. Στα νότια της γεωμετρικής νεκρόπολης αναφέρεται κεραμική των κλασικών χρόνων, γεγονός το οποίο αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη στην περιοχή ενός οικισμού, ίσως μιας κώμης, αυτής της περιόδου· βλ. και Lohmann 1993, 68· Vanderpool 1970, 51, 53· Mersch 1996, 21-22· 104-105, αρ. 9, 2. Πρόσφατα, σε σωστική ανασκαφή προς τα βορειοδυτικά του Αγίου Γεωργίου βρέθηκε μεγάλο τεχνικό έργο, κτίρια και κεραμική που χρονολογείται από τους γεωμετρικούς μέχρι και τους κλασικούς χρόνους· βλ. Ασημάκου, υπό έκδ.

12 Σχετικά βλ Lohmann 1993, 60-69.

13 Ενδεικτικά, Langdon 1991, P9, στ. 9· P18 II, στ. 44· P25, B, στ. 37· P26 στ. 145, 226, 275, 280, 288, 298, 419.

θα γινόταν από τα ισχυρά αριστοκρατικά γένη της. Ο δήμος ήταν ένας από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους, όπως επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι στους κλασικούς χρόνους απέστειλε δέκα βουλευτές στην αθηναϊκή Βουλή, ενώ επίσης διέθετε οχυρωμένο περίβολο και λιμάνι¹⁴.

Ο δήμος των Αιγυλιέων, σύμφωνα με την απαρίθμηση του Στράβωνα, θα εντοπιζόταν στην παραλία, στα δυτικά του όρους Όλυμπος, σε συνέχεια της παραλίας και του δήμου των Θορών, καθώς και του δήμου των Φρεαρρίων¹⁵. Όριό του μάλλον αποτελούσαν οι Αλυκές ή το ρέμα του κατερχόταν από τα βόρεια και διακρίνεται με σαφήνεια στο χάρτη των Curtius και Kaupert. Τμήμα του έργου εγκιβωτισμού του αποκάλυψε η έρευνα πρόσφατα¹⁶. Σε αυτήν την περίπτωση, οι νοτιοδυτικές υπώρειες του όρους Όλυμπος θα πρέπει να ανήκαν στην Αιγυλιά, ενώ το νεκροταφείο που έχει εντοπισθεί στις Φ(χ)οβόλες, στη βόρεια παρυφή των Αλυκών, πιθανώς ήταν το δημοτικό νεκροταφείο της¹⁷. Σύμφωνα με άλλη υπόθεση, η θέση του δήμου των Αιγυλιέων εντοπίζεται στα βόρεια του όρους Όλυμπος, στην περιοχή της Φοινικιάς¹⁸ και έως την Τραπουριά. Αυτή η υπόθεση αφήνει την εκτεταμένη περιοχή στα νοτιοανατολικά για τον δήμο των Φρεαρρίων, ο οποίος με εκπροσώπηση από εννέα βουλευτές στη Βουλή της Αθήνας θα πρέπει να είχε μεγαλύτερη έκταση από τους άλλους¹⁹, ίσως έως το ρεύμα Αρί²⁰. Σε αυτήν την περίπτωση θα ανήκαν στην Αιγυλιά η παραλιακή περιοχή δυτικά του Ολύμπου²¹ μέχρι το Λαγονήσι και η πεδινή προς τα βόρεια και βορειοανατολικά του βουνού, ενώ ο μικρός δήμος των Θορών, ο οποίος απέστειλε τέσσερις μόνο βουλευτές στην αθηναϊκή Βουλή και συνεπώς είχε περιορισμένη έκταση, θα πρέπει να καταλάμβανε το τμήμα της παραλίας από τη Γαλάζια Ακτή, αμέσως προς τα νότια του Αγίου Δημήτριου, όπου τοποθετείται το νότιο όριο των Λαμπτρών Υπένερθεν, έως το Λαγονήσι και την οδό προς Καλύβια²².

Στην περιοχή όπου εκτείνονταν οι παράλιοι δήμοι, της Αναφλύστου, της Αιγυλιάς και των Θορών, καθώς και των Φρεαρρίων, δεν πραγματοποιήθηκαν παρά ελάχιστες συστηματικές

14 Σκύλαξ, 57, Ανάφλυστος τείχος και λιμνή. Λείψανα του τείχους και των λιμενικών εγκαταστάσεων ήταν ορατά κατά την εποχή του Milchhöfer· βλ. σημ. 9.

15 Για τον δήμο των Αιγυλιέων, ο οποίος ήταν μεσαίου μεγέθους και έστελνε στη Βουλή έξι βουλευτές, βλ. Travlos 1988, 15-16 και 206, χάρτης αρ. 258· Lohmann 1996a. Για την τοπογραφία της περιοχής και την ακριβέστερη οριοθέτηση των δήμων ιδιαίτερη σημασία είχε η εύρεση στο ήμισυ της διαδρομής από τον Όλυμπο στον Άγιο Παντελεήμονα της ενεπίγραφης στήλης με το ημερολόγιο θυσιών του δήμου των Φρεαρρίων (Vanderpool 1970, ιδ. 51-53· Traill 1975, 45· ο ίδιος, 1986, 146). Για την επιγραφή βλ. Simms 1998· Luru 2005, αρ. 3· Wijma 2013. Η εύρεση της στήλης επέτρεψε τον εντοπισμό του δήμου των Φρεαρρίων στην περιοχή στην οποία εκτείνονται σήμερα οι περιοχές Φέριζα και Αρί. Η πρόταση σύμφωνα με την οποία ο δήμος των Αιγυλιέων θα καταλάμβανε την περιοχή στα βορειοανατολικά του Ολύμπου (Eliot 1962, 69) ή κοντά στον Άγιο Παντελεήμονα (Milchhöfer 1894a· Eliot 1962, 106-107· Vanderpool 1970, 50-53· Traill 1975, 53) δεν ισχύει πλέον. Ο Traill (1982, 171), υποστήριξε ότι ο δήμος των Φρεαρρίων εντοπιζόταν στον Άγιο Παντελεήμονα, όπου ερευνήθηκε νεκροταφείο των γεωμετρικών χρόνων (Eliot 1962, 106, αρ. 4· Βερδελής και Δαβάρας 1966, 97· Πετροπουλάκου και Πεντάζος 1973, 90, αρ. 14, 15· Θέμελης 1973/1974, 108· Travlos 1988, 16, 21· Lohmann 1993, 66, σημ. 482· Mersch 1996, 104-106), ενώ αργότερα συμφώνησε με την άποψη του Vanderpool για τον εντοπισμό του δήμου στον Όλυμπο (Traill 1986, 146). Ομοίως Lauter 1980, 243, σημ. 10. Το ζήτημα της ακριβούς οριοθέτησης των δήμων παραμένει ακόμα ανοικτό, αν και τα νέα στοιχεία (Ασημάκου, υπό έκδ.) συνεισφέρουν στη σχετική συζήτηση.

16 Ασημάκου, υπό έκδ.

17 Ερευνήθηκε μερικώς κατά το 1973, αλλά παραμένει αδημοσίευτο.

18 Βλ. σημ. 15. Τις αρχαιότητες της περιοχής περιέγραψε ο A. Milchhöfer, στο Curtius και Kaupert 1881, III-IV, 19.

19 Για τον δήμο των Φρεαρρίων, βλ. Travlos 1988, 15-16· Traill 1975, 45, 62, 67, 112, αρ. 113, πίν. 4· Lohmann 1993, 74-75· Lohmann 2000· Goethe 2014.

20 Traill 1986, 146.

21 Εδώ τον τοποθετεί ο Leake 1841, 61, καθώς και στον ένθετο χάρτη.

22 Leake 1841, ένθετος χάρτης. Κατά τους Eliot 1962, 117-124 και Traill 1975, 54, ο δήμος των Θορών εντοπίζεται στη Φοινικιά ή πάλι κατά τον Traill 1986, 146, στην Τραπουριά/Άγιο Δημήτριο. Για τον δήμο των Θορών, βλ. Travlos 1988, 15-16 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

αρχαιολογικές έρευνες έως τη δεκαετία του 1960. Μέχρι τότε δρούσαν στην περιοχή οργανωμένα κυκλώματα αρχαιοκαπηλίας, όπως άλλωστε συνέβη γενικώς στα Μεσόγεια, με το πρόσχημα της λειτουργίας ανθοκηπίων²³. Αποτέλεσμα της δράσης τους είναι ο εκπατρισμός μερικών από τα μοναδικά έργα αρχαϊκής πλαστικής, τα οποία κατέληξαν στα Μουσεία της Ευρώπης και των Η.Π.Α. Έργα τα οποία έχουν βέβαιη προέλευση από την επικράτεια αυτών των δήμων και σήμερα εκτίθενται σε μουσεία του εξωτερικού είναι ο κούρος αρ. 32.11.1 στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης²⁴, ο κούρος αρ. 169 της Γλυπτοθήκης του Μονάχου²⁵, και η επιτύμβια στήλη Βερολίνου/Αθήνας/Νέας Υόρκης²⁶. Άλλα έργα δεν είχαν την ίδια τραγική κατάληξη. Ο περίφημος Αριστόδικος βρέθηκε στην περιοχή των Φρεαρρίων, παραπλεύρως της λεωφόρου Αναβύσσου, λίγο βορειότερα από τον Άγιο Παντελεήμονα²⁷. Μία κόρη που χρονολογείται κατά την πρώτη δεκαετία του 6^{ου} αι. π.Χ. βρέθηκε στα χέρια τυμβωρύχων στην παλαιά Φώκεια²⁸. Από την ευρύτερη περιοχή προέρχονται επίσης η στήλη του δισκοφόρου στο Ε.Α.Μ.²⁹, καθώς και ο περίφημος Κροίσος³⁰, η θέση στην οποία είχε ανεγερθεί είναι ακριβώς γνωστή χάρη στην εύρεση της αγαλματικής του βάσης, και στον οποίο θα γίνει αναλυτικότερη συζήτηση στη συνέχεια³¹. Πιο ανατολικά, στη Φέριζα, βρέθηκε, επίσης, η λεγόμενη Θεά του Βερολίνου³². Ενεπίγραφες στήλες ή αγαλματικές βάσεις που

23 Η μόνη συστηματική έρευνα πραγματοποιήθηκε στη θέση Άγιος Γεώργιος κοντά στην Παλαιά Φώκεια από τους Καστριώτη και Φιλαδελφέα (Καστριώτης και Φιλαδελφεύς 1911). Στην παραλία του οικισμού της Παλαιάς Φώκειας και συγκεκριμένα στο οικόπεδο Κατηφέ πραγματοποιήθηκε σωστική αρχαιολογική έρευνα το 1958 από τον Ευθύμιο Μαστροκώστα. Οι πληροφορίες για τη μικρής διάρκειας σωστική έρευνα στο συγκεκριμένο οικόπεδο προέρχονται από μικρό πρόχειρο ημερολόγιο στο Αρχείο Μαστροκώστα, το οποίο φυλάσσεται στο Επιγραφικό Μουσείο.

24 Richter 1954, 1-2, αρ. 1, πίν. 1-3· Καρούζου 1961, 65, Α 2· Richter 1960, 41-42, αρ. 1, εικ. 25-32, 60-62· D'Onofrio 1982, 140, αρ. 2· Fuchs και Floren 1987, 252· Meyer και Brüggemann 2007, 199, αρ. 299. Οι Hampe και Simon 1980, 279, αναφέρουν, χωρίς να σημειώνουν από πού αντλούν την πληροφορία, ότι ο κούρος ήταν στημένος δίπλα στον δρόμο, στον τύμβο ενός αρίστου, στην περιοχή του πύργου του Μελισσουργού.

25 Βρέθηκε στη θέση «Βλάχικα-Μαντριά», στη δυτική πλευρά του Ολύμπου, σύμφωνα με πληροφορία του Dietrich Diepolder στο Jeffery 1962, 144· Καρούζου 1961, 66, Α 11· Richter 1960, 118, αρ. 135, εικ. 391-394, 399· D'Onofrio 1982, 144, αρ. 28· Fuchs και Floren 1987, 256, πίν. 20, 4· Schneider 1999, 72-80, 128-133, 161-163, εικ. 5, 11, 17, 42. Karanastassis 2002, 174, 175, 177, 179, εικ. 251 a-d· Maderna-Lauter 2002, 224-225· Meyer και Brüggemann 2007, 207, αρ. 329.

26 Τα τμήματα της στήλης που εκτίθενται στο Βερολίνο βρέθηκαν στην περιοχή του οικισμού Όλυμπος (περιοχή των Φρεαρρίων), για τα οποία βλ. Blümel 1940, 8. Για τη στήλη, βλ. Richter 1961, 27-29, αρ. 37, εικ. 96-109, 190 και 204· Richter 1974· Καρούζου 1976, 9-22· Fuchs και Floren 1987, 289· Karanastassis 2002, 175, 210, 211-212, εικ. 292.

27 Ε.Α.Μ. αρ. 3938. Καρούζου 1961· Richter 1960, 139, αρ. 165, εικ. 489, 492-493· Jeffery 1962, 145, αρ. 59· D'Onofrio 1982, 142, αρ. 12· Fuchs και Floren 1987, 257-258· Schneider 1999, 96-106, 142-146, 168-170, 198-202, 238-241 εικ., 19-23, 46-47, 51, 61-62· Kissas 2000, 68-69, αρ. 39, εικ. 46-47· Maderna-Lauter 2002, 227-229, εικ. 307 a-e· Kaltsas 2002, 66, αρ. 94· Meyer και Brüggemann 2007, 206-207, αρ. 326.

28 Τζάχου-Αλεξανδρή 2012, η οποία ερμηνεύει το γλυπτό ως επιτύμβιο.

29 Ε.Α.Μ. αρ. 4474. Η στήλη ήταν στην κατοχή του Η. Μελισσουργού έως το 1958, όταν δωρήθηκε στο Ε.Α.Μ. Richter 1961, 21-22, αρ. 26, εικ. 88· Jeffery 1962, 145, αρ. 1· Fuchs και Floren 1987, 285, σημ. 21· Δεσπίνης και Καλτσάς 2014, 399-401, αρ. 364, εικ. 1219-1220 [Σάλτα].

30 Ε.Α.Μ. αρ. 3851. Richter 1960, 118-119, αρ. 136, εικ. 395-398, 400-401· Καρούζου 1961, 68, Α 18· Jeffery 1962, 143-144, αρ. 57· Clairmont 1970, 3, 9, 16, αρ. 2, πίν. 2· Μαστροκώστας 1974, 220-225· Fuchs και Floren 1987, 255-256, πίν. 20, 3· Martini 1990, 185, 187, 204, 263, εικ. 5, 24, 60· Viviers 1992, 187-189, 195-196, εικ. 43, 47-48· Schneider 1999, 80-90, 164-166, 233-238, εικ. 6, 12, 18, 27, 30-31, 33, 44-45· Karanastassis 2002, 174, 176-179, 182, 191, 193, 205, 212, εικ. 252 a-d. Maderna-Lauter 2002, 224, 230, 234, 312, εικ. 252· Kaltsas 2002, 58, αρ. 69· Meyer και Brüggemann 2007, 199, αρ. 300· Δεσπίνης και Καλτσάς 2014, 202-207, αρ. 185, εικ. 650-657· 202, 203, 206, σημ. 1, 209-210 για τις συνθήκες εύρεσης και διακίνησής του [Καρανασάση].

31 Βλ. στη συνέχεια, Τύμβος Γ.

32 Berlin, Antikenmus. Inv. Sk 1800. Richter 1968, 39-40, αρ. 42, εικ. 139-146· Karanastassis 2002, 208-212, εικ. 293· Heilmeyer και Maßmann 2014, ιδ. 19-32 (για τις συνθήκες εύρεσης), με όλη την παλαιότερη βιβλιογραφία για το έργο (ιδ. 33-55).

επίσης βρέθηκαν στην ίδια περιοχή³³ αυξάνουν τον αριθμό των ολόγλυφων ή ανάγλυφων επιτύμβιων μνημείων.

Μετά την αναδιοργάνωση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας κατά το 1960 η εποπτεία επί της αττικής γης εντατικοποιήθηκε. Στα ανθοκήπια Αποίκου, στην περιοχή όπου εκτείνεται η κοινότητα Παλαιάς Φώκαιας, η οποία κατά την αρχαιότητα αποτελούσε τμήμα του δήμου Αναφλύστου, ανασκάφηκαν οικογενειακοί ταφικοί περίβολοι των κλασικών χρόνων³⁴. Το 1966, ύστερα από αναφορές για τη δράση αρχαιοκαπήλων στα ανθοκήπια Νικολάου, αμέσως στα νοτιοανατολικά του Αγίου Παντελεήμονα, άρχισε η έρευνα στο εκτεταμένο νεκροταφείο της γεωμετρικής εποχής³⁵. Το 1972 εντοπίστηκε στο Μεσοχώρι ένας κιβωτιόσχημος τάφος των πρωτογεωμετρικών χρόνων, καθώς και λείψανα οικισμού μεταβυζαντινών χρόνων³⁶. Το ίδιο έτος ο Ευθύμιος Μαστροκώστας διενήργησε μικρής διάρκειας δοκιμαστική αρχαιολογική έρευνα στον αγρό Σιδέρη, στη θέση όπου είχε ανιδρυθεί ο Κροίσος³⁷. Έρευνες στο νεκροταφείο του Αγ. Παντελεήμονα επαναλήφθηκαν και κατά το 1973³⁸.

Σε μικρή απόσταση από τον τύμβο του Κροίσου, ο οποίος ασφαλώς θα ανήκε σε διακεκριμένη οικογένεια της περιοχής³⁹, και προς τα νότια του δρόμου Καλυβίων-Αναβύσσου εντοπίζεται σε έκταση άνω των 50.000 τ.μ. ο χώρος ταφής των νεκρών⁴⁰ της κοινότητας, η οποία αργότερα, με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη, εξελίχθηκε σε δήμο⁴¹. Η ύπαρξη νεκροταφείου στη συγκεκριμένη θέση, το οποίο με τα έως σήμερα γνωστά δεδομένα είναι σε χρήση από τους γεωμετρικούς έως και τους κλασικούς χρόνους, είναι γνωστή τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1950, όταν την περιοχή λυμαίνονται αρχαιοκάπηλοι, η δράση των οποίων διακόπηκε ή έστω περιορίστηκε το 1956 με τη σύλληψη έξι προσώπων και την κατάσχεση σημαντικών αρχαιοτήτων τα οποία οι ίδιοι είχαν αποκρύψει⁴². Αργότερα, το 1990, κατά την έναρξη οικοδομικών εργασιών σε θέση δυτικά της αρχαίας οδού και σε απόσταση περίπου 200 μ. από τον

33 Jeffery 1962, 143, αρ. 55· αρ 56· 144-145, αρ. 58.

34 Κοντής και Πετράκος 1960, 39.

35 Βερδελής και Δαβάρας 1966, 97-98.

36 Πετροπουλάκου και Πεντάζος 1973, 78, αρ. 3· Travlos 1988, 16· Lohmann 1993, 66, σημ. 481· Mersch 1996, 103.

37 Μαστροκώστας 1974. Το ελάχιστο υλικό που βρέθηκε κατά τη συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζεται στη συνέχεια, Τύμβος Γ.

38 Θέμελης 1979, 108-110. Ο συνολικός αριθμός των ταφών στο συγκεκριμένο νεκροταφείο δεν είναι γνωστός· ο Lohmann 1993, 66, σημ. 482, και 67, τους υπολογίζει σε περισσότερους από εκατό.

39 Έχει προταθεί η συσχέτιση του τύμβου με την οικογένεια των Αλκμεωνιδών, η οποία είναι γνωστό ότι διέθετε έγγειο περιουσία στην περιοχή· βλ. Αθ. Πολ. 13, 4· Eliot 1962, 74, σημ. 32· ο ίδιος, 1967· Davies 1971, αρ. 9688, IVb· Traill 2001, 597. Συμφωνεί ο Anderson (2000, 387-412, ιδ. 389-390 και 398-400), αν και η συσχέτιση των επιτύμβιων αγαλμάτων που προέρχονται από την περιοχή της Αναβύσσου και της Αιγυλίας με την παρουσία των Αλκμεωνιδών ίσως είναι εξεζητημένη. Βλ. και συνέχεια σ. 280-283.

40 Κατά την αρχαιότητα δεν γινόταν χρήση όρου ανάλογου με το νεοελληνικό νεκροταφείο. Για το θέμα βλ. Walter-Karydi 2003.

41 Στη μελέτη επιχειρείται να καταστεί σαφής η διάκριση ανάμεσα στους ταφικούς τύμβους και γενικώς τα μνημεία τα οποία κατά τους αρχαϊκούς χρόνους πιθανώς ανήκαν σε οικογένειες εγκατεστημένες στην ίδια περιοχή για αρκετές γενιές αφενός και τα νεκροταφεία στα οποία η διάταξη των τάφων δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη συγγένεια των νεκρών.

42 Σύμφωνα με τα υπηρεσιακά έγγραφα της εποχής στην περιοχή Κορωπίου και Μαρκόπουλου κατέστη δυνατή η εξάρθρωση *πολυμελοῦς σπείρας γνωστών και πεπειραμένων αρχαιοκαπήλων*. Τα ίδια έγγραφα μνημονεύουν και *την κατάσχεσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ ἐτῶν κατεχομένων και κεκρυμμένων σημαντικῶν ἀρχαίων*. Στα συγκεκριμένα πρόσωπα οδηγήθηκαν οι αρχές ύστερα από πληροφορίες της Γενικής Ασφάλειας, τις οποίες έλαβε από πρόσωπο που φέρεται να είχε εμπλοκή και σε άλλες υποθέσεις αρχαιοκαπηλίας. Για την υπόθεση, βλ. Petroschilos, υπό έκδοση. Επισημαίνεται ότι ένα τμήμα των αρχαιοτήτων που περιλαμβάνονται στη Συλλογή Βλαστού βρέθηκε στο συγκεκριμένο νεκροταφείο· βλ. Hampe και Simon 1980, 279.

πύργο Μελισσουργού⁴³ εντοπίστηκαν τάφοι των κλασικών χρόνων και ερευνήθηκαν από τον Ευάγγελο Κακαβογιάννη. Έκτοτε το νεκροταφείο ερευνάται κατά διαστήματα και τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας παρουσιάζονται σε προκαταρκτικές δημοσιεύσεις⁴⁴.

Στην περιοχή όπου κατά το 1972 ο Π. Λαζαρίδης είχε εντοπίσει τάφους των πρωτογεωμετρικών χρόνων, η εκ των συγγραφέων Όλγα Κακαβογιάννη πραγματοποίησε μεταξύ των ετών 1983 και 1990 σωστικές έρευνες. Οι σημαντικότερες, οι οποίες προέκυψαν ύστερα από την κατάθεση οικοδομικών αιτημάτων, πραγματοποιήθηκαν σε δύο ιδιοκτησίες. Κατά τα έτη 1983 και 1984 στον οικισμό της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, αμέσως δυτικά της λεωφόρου Λαυρίου, η οποία πρέπει να βρίσκεται στη θέση αρχαίας οδού που από την Ανάφλυστο οδηγούσε στην περιοχή των μεταλλείων, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χατζηαντωνίου, ερευνήθηκε το ανατολικό τμήμα τύμβου⁴⁵, ενώ κατά τα έτη 1985 και 1986 ερευνήθηκε τμήμα άλλου τύμβου στην περιοχή Καταφύκι επί της οδού Βρυούλων, στα οικόπεδα ιδιοκτησίας Κορμέτζα και Σολιδάκη⁴⁶. Σε παρακείμενο οικόπεδο εντοπίστηκε ένας ακόμα τύμβος, ο οποίος, ωστόσο, είχε σε μεγάλο βαθμό καταστραφεί κατά τη διάνοιξη οδού. Οι δίδυμοι αυτοί τύμβοι σημειώνονται στους *Karten von Attika*.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι οι δύο πιο πάνω τύμβοι (Τύμβος Α, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κορμέτζα και Τύμβος Β, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χατζηαντωνίου), οι οποίοι, όπως σημειώθηκε, εμπίπτουν στα όρια του αρχαίου δήμου της Αναφλύστου. Εκτός αυτών παρουσιάζεται το ελάχιστο διατηρημένο υλικό από την ανασκαφή στον τύμβο του Κροίσου που διενήργησε ο Μαστροκώστας κατά το 1972 (Τύμβος Γ, οικόπεδο πρώην ιδιοκτησίας Σιδέρη, νυν Πυρναράκη), το οποίο φυλάσσεται στο Μουσείο της Βραυρώνος.

Οι τύμβοι ποτέ δεν έπαψαν να είναι περίβλεπτα μνημεία, προσελκύοντας δυστυχώς την προσοχή και των δολίων. Οι ενέργειες των τυμβωρύχων, οι οποίες ανεστάλησαν με τη σύλληψή τους το 1956, δεν ήταν ένα μεμονωμένο επεισόδιο, καθώς φαίνεται ότι στην περιοχή τουλάχιστον από τα τέλη του 19^{ου} αι. είχε αναπτυχθεί ένα δραστήριο κύκλωμα παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων. Στη συνέχεια, κατά την παρουσίαση των τάφων και των ευρημάτων από την Ανάφλυστο, γίνεται συχνή μνεία στην καταστροφή που προκλήθηκε από τη δράση τυμβωρύχων, η οποία τεκμηριώνεται και ανασκαφικά στους τρεις τύμβους. Οι τυμβωρύχοι προκάλεσαν σημαντική διατάραξη στη στρωματογραφία και των τριών τύμβων, φθάνοντας σε κάποια σημεία μέχρι το φυσικό βράχο. Φαίνεται, μάλιστα, ότι έδρασαν περισσότερες από μία φορές, καθώς και ότι είχαν στη διάθεσή τους αρκετό χρόνο, προκειμένου να διαλέξουν τα κατά την εκτίμησή τους αξιολογικά ευρήματα και να απορρίψουν τα υπόλοιπα σε λάκκους που εξόρυξαν οι ίδιοι. Τέτοιοι λάκκοι, οι οποίοι εντοπίστηκαν σε αρκετά σημεία στους δύο τύμβους, περιείχαν σωρούς από μικρά θραύσματα αγγείων, ακόσμητη κεραμική αλλά και αρκετά τμήματα γραπτών αγγείων. Είναι, επίσης, βέβαιο ότι το υλικό που συγκεντρώθηκε από τους λάκκους προερχόταν από τους τάφους, καθώς μετά από επίμονη αναζήτηση κατέστη δυνατή σε κάποιες περιπτώσεις η συσχέτιση τμημάτων από τους λάκκους απόρριψης και από τους ίδιους τους τάφους και τελικά η συμπλήρωση αποσπασματικά σωζόμενων αγγείων. Δυστυχώς δεν ήταν εφικτός ο προσδιορισμός της προέλευσης όλων των ευρημάτων. Ένα απρόσμενο εύρημα, ένα νόμισμα κοπής επί της αρχής του βασιλέως Γεωργίου Α', το οποίο βρέθηκε σε

43 Ο Γεώργιος Μελισσουργός, από το όνομα του οποίου ονομάστηκε η περιοχή, υπήρξε γαμβρός των τσιφλικάδων Μαρκέλων, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν την περιοχή. Κακαβογιάννη και Πετρόχειλος 2013.

44 Για τις έρευνες στο νεκροταφείο και την ανασκαφή του 1990, βλ. και συνέχεια σ. 203.

45 Κακαβογιάννη 1984. Η θέση ήταν γνωστή και από παλαιότερα, Πετροπουλάκου και Πεντάζος 1973, 90, αρ. 14. Η έρευνα μνημονεύεται από τους Morris 1987, 223, Α90, a-b· Lohmann 1993, 67· D'Onofrio, 1995, 69, 84· Mersch 1996, 106.

46 Κακαβογιάννη 1987, 96-97· Mersch 1996, 106.5· Γουλάκος 2015, 125, 235, αρ. 5-6.

μεγάλο βάθος, ενδεχομένως ανήκε σε έναν τυμβωρύχο, γεγονός που επιτρέπει την κατά προσέγγιση χρονική τοποθέτηση της δράσης τους. Προκειμένου να διαπιστωθεί, αν η δράση των τυμβωρύχων έγινε αντιληπτή κατά το χρόνο εκτέλεσής της και αν υπήρξε σχετική καταγραφή, πραγματοποιήθηκε σχετική έρευνα στη Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων⁴⁷.

Η παρουσίαση του υλικού δεν αποκλίνει από τα ειωθότα σε ανάλογο τύπου δημοσιεύσεις· μετά την περιγραφή των συνθηκών ανασκαφής επακολουθεί η αναλυτική έκθεση των ταφών και των κτερισμάτων τους, τα οποία αποτελούν αντικείμενο σχολιασμού σε διακριτό κεφάλαιο. Τα ευρήματα περιγράφονται κατά το δυνατόν συνοπτικά και, εφόσον αναγνωρίζεται ο τύπος ενός αγγείου, παραλείπεται η περιγραφή των επιμέρους χαρακτηριστικών του. Με δεδομένο ότι οι τύμβοι στα οικόπεδα Κορμέτζα και Χατζηαντωνίου είχαν σχεδόν αντίστοιχη διάρκεια χρήσης, από τη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ. έως τα μέσα σχεδόν του 5^{ου} αι. π.Χ., καθώς και ότι το υλικό από τον τρίτο τύμβο, στο οικόπεδο Σιδέρη, παρά την περιορισμένη έρευνά του έδωσε υλικό που επιτρέπει το συμπέρασμα ότι και αυτός θα είχε ανάλογη διάρκεια, τα κτερίσματα στο Μέρος Β' εξετάζονται κατά είδος και ανεξαρτήτως του τόπου προέλευσης. Σε επόμενα κεφάλαια του Μέρους Β' εξετάζονται, επίσης, η διαμόρφωση των τύμβων και η ανίδρυση των επιτάφιων κατασκευών, η ταφική πρακτική και οι μεταβολές που υφίσταται αυτή από το 700 έως το 450 π.Χ., καθώς και η κοινωνία που δημιούργησε τους τύμβους, όσο είναι δυνατόν να γίνει κατανοητή μέσα από τη διαχείριση που ασκεί στα θέματα του θανάτου.

47 Το θέμα της τυμβωρυχίας στην περιοχή παρουσιάστηκε στο συνέδριο που διοργάνωσε η Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, βλ. Petrochilos, υπό έκδ.

* Οι τάφοι παρουσιάζονται με απόλυτη αρίθμηση, κατά χρονολογική ακολουθία. Για την αντιστοίχισή τους με τους αριθμούς του Ημερολογίου της ανασκαφής βλ. στο τέλος της μελέτης.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΟΙ ΤΥΜΒΟΙ*

ΤΥΜΒΟΣ Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τύμβος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κορμέτζα⁴⁸ βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της πεδιάδας της Αναβύσσου, παραπλεύρως της οδού Βρυούλων, η οποία οδηγεί στον σύγχρονο οικισμό της Παλαιάς Φώκαιας, στη διασταύρωσή της με την οδό Αγάπης. Ο τύμβος, ο οποίος εντοπίστηκε τυχαία στο πλαίσιο περιοδείας στην περιοχή, εκτεινόταν κατά το ήμισυ δυτικό του τμήμα σε δύο εφραπτόμενα οικόπεδα, τα ιδιοκτησίας Κορμέτζα και Σολιδάκη, ενώ κατά το υπόλοιπο τμήμα του διατηρείται σε κοινοτική έκταση στα ανατολικά των δύο προηγούμενων (εικ. 2), όπου δεν έχει πραγματοποιηθεί έως σήμερα αρχαιολογική έρευνα. Στα νότια και σχεδόν σε επαφή με αυτόν τον μεγάλο τύμβο εντοπίζεται και δεύτερος, τμήμα του οποίου καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη της οδού Αγάπης, ενώ το υπόλοιπο του δεύτερου αυτού τύμβου συνεχίζεται στο απέναντι οικόπεδο, προς τα νότια. Οι δίδυμοι αυτοί τύμβοι σημειώνονται στους Χάρτες των Curtius και Kaupert⁴⁹.

Η θέση όπου αργότερα διαμορφώθηκε το λοφοειδές έξαρμα λειτούργησε ως νεκροταφείο από την περίοδο λίγο πριν από τη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ. και έως περίπου τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 3-4). Οι αρχαιότερες ταφές, τέσσερις στον αριθμό, είναι αβαθείς λάκκοι που διανοίχθηκαν στο φυσικό κοκκινόχωμα (εικ. 5) και ίσως έφεραν σήμανση από απλές πλάκες από ασβεστόλιθο με οξυκόρυφη τη μία στενή πλευρά ως επιτύμβιες στήλες. Το ανώτερο τμήμα στήλης αυτού του σχήματος βρέθηκε πεσμένο μέσα στο λάκκο του Τάφου 2⁵⁰. Για την ταφή παιδιών χρησιμοποιήθηκαν μεγάλα αγγεία, τα οποία τοποθετήθηκαν πλαγίως και στερεώθηκαν σε αβαθείς λάκκους (εικ. 12). Οι περισσότερες από τις παλαιότερες αυτές ταφές καταστράφηκαν λόγω της συνεχούς χρήσης του χώρου για αρκετές γενιές⁵¹, καθώς και από τη μη κάλυψη των ταφών με στρώμα χώματος ικανού πάχους. Στη μεγαλύτερη έκταση του τύμβου το στρώμα πάνω από τις ταφές του 8^{ου} έως 6^{ου} αι. π.Χ. δεν υπερέβαινε το 0,20 μ., ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ήταν πολύ λεπτότερο, κυρίως προς την περίμετρο του τύμβου, όπως πάνω από τον το όρυγμα του Τάφου 9, όπου σώθηκε στρώμα χώματος πάχους μόλις 0,07 μ.

Οι ταφές του 7^{ου} και του 6^{ου} αι. π.Χ. ήταν πρωτογενείς, πλήρεις καύσεις μέσα σε βαθείς λάκκους. Όλοι οι τάφοι ήταν επιμήκη και ορθογώνιου σχήματος ορύγματα. Μόνο ο Τάφος 22 διέφερε ως προς το σχήμα, το οποίο υποδεικνύει ότι ο νεκρός τοποθετήθηκε μέσα στο όρυγμα πάνω σε τετραποδικό φορείο. Κατά τον 7^ο αι. π.Χ. στους λάκκους (Τάφοι 5 έως 10) δεν λαξεύονταν αύλακες για την κυκλοφορία του οξυγόνου (εικ. 54). Αντίθετα, από τις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. στα ταφικά ορύγματα συνήθως διαμορφωνόταν στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα μια αύλακα βάθους περίπου 0,05-0,10 μ. που εξασφάλιζε την καλύτερη κυκλοφορία του οξυγόνου κάτω από την καύσιμη ύλη και συνεπώς την πληρέστερη αποτέφρωση του νε-

48 Κακαβογιάννη 1987· Κακαβογιάννη και Πετρόχειλος 2013.

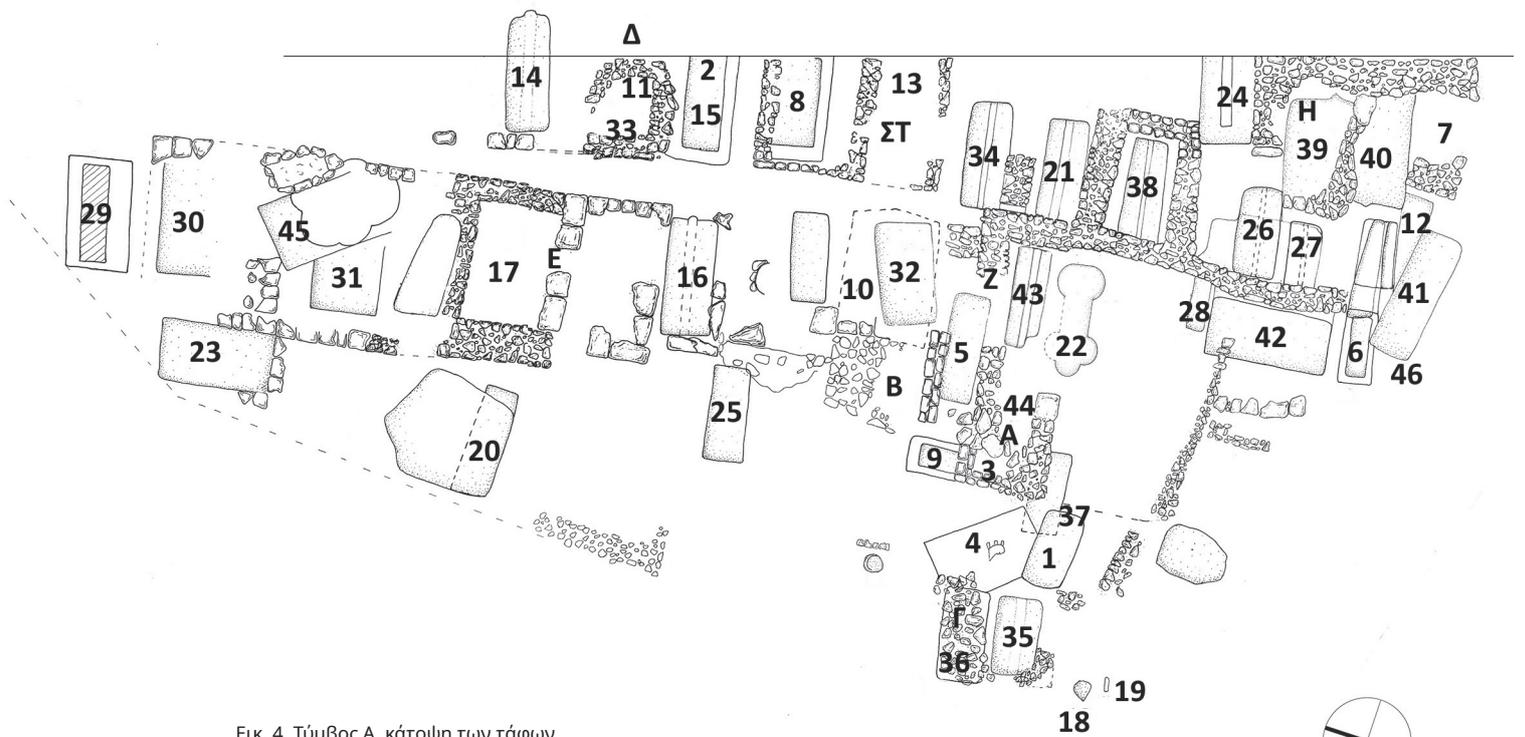
49 Curtius και Kaupert 1881, Blatt XVII.

50 Για μια όμοια περίπτωση στο νεκροταφείο της Φοινικιάς, Παπαθανασίου και Τσαραβόπουλος 2013, 38-39.

51 Οι αρχαιότεροι Τάφοι 1, 2, 9, 10, 11, 40 και 44 καταστράφηκαν από τους νεώτερους 37, 11, 44, 32, 33, 42 και 43 αντίστοιχα.

Εικ. 3. Το ανατολικό, ανερεύνητο, τμήμα του Τύμβου Α και η θέση της οικίας Κορμέτza.

Εικ. 4. Τύμβος Α, κάτοψη των τάφων.

κρού. Αργότερα κατά τον ίδιο αιώνα, ανάλογη διαμόρφωση απέκτησαν και οι κάθετες στενές πλευρές των ορυγμάτων (εικ. 95). Βρέθηκαν, επίσης, και τρεις αύλακες προσφορών (εικ. 30), σε μία από τις οποίες σώθηκαν πλούσια κτερίσματα. Πάνω από τους ταφικούς λάκκους φαίνεται ότι οι συγγενείς δεν μεριμνούσαν για την οικοδόμηση κάποιου μνημείου για τη σήμανση του τάφου, γεγονός στο οποίο οφείλεται η καταστροφή των περισσοτέρων. Προς το τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ. οι τάφοι απέκτησαν επιτάφια σήμανση από απλά δίχωρα κτίσματα, ορατά στην επιφάνεια του τύμβου, τα οποία φαίνεται ότι διατάσσονταν εκατέρωθεν στενής ατραπού (εικ. 4). Η τελευταία διέτρεχε το μεσαίο τμήμα του τύμβου με κατεύθυνση από τα βόρεια προς τα νότια.

Κατά τη δεύτερη δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ., ο τύμβος καλύφθηκε από στρώμα χώματος κιτρινωπής απόχρωσης (εικ. 31β και 85), το οποίο ίσως μεταφέρθηκε από την περιοχή στα βόρεια της Αναβύσσου. Για τη διαμόρφωση του τύμβου διαμέτρου π. 30 μ. και τη συγκράτηση της επίχωσης τοποθετήθηκαν περιμετρικά μεσαίου μεγέθους λίθοι, σχηματίζοντας έναν δακτύλιο, ο οποίος τεκμηριώθηκε καλύτερα στο βορειοδυτικό τεταρτημόριο. Κατά την τελευταία αυτή περίοδο η χρήση του χώρου έγινε πιο εντατική, ενώ κατά τη διάνοιξη των λάκκων καταστράφηκαν μερικώς ή πλήρως αρχαιότεροι τάφοι. Διάσπαρτη κεραμική από αγγεία πόσης ίσως θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως σκεύη για την απόδοση υγρών τελετουργικών προσφορών. Ο τύμβος καλύφθηκε μέσα από τους αιώνες με επιφανειακό στρώμα πάχους περίπου 0,40 μ.

Εικ. 5. Ο ενταφιασμός στον Τάφο 1.

Εικ. 7. Ο Τάφος 2.

Εικ. 6. Οι Τάφοι 2 και 11, άποψη απο ΝΔ.

Εικ. 8. Ο Τάφος 3.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

Τάφος 1.⁵² Ενταφιασμός σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,60 μ. και βάθους 0,40 μ. (εικ. 5).

Ο νεκρός ενταφιάστηκε εκτάδην με την κεφαλή στραμμένη προς τα ανατολικά· κτερίσματα δεν βρέθηκαν. Κατά την εκσκαφή του ορύγματος για τον νεώτερο Τάφο 37 καταστράφηκε τμήμα του τάφου, καθώς και τα πόδια του νεκρού από το μέσο των μηριαίων οστών.

Τάφος 2.⁵³ Ενταφιασμός σε λάκκο, ο οποίος καταστράφηκε σχεδόν πλήρως κατά την ανόρυξη του Τάφου 11 (εικ. 6 και 7).

Στο λάκκο του ενταφιασμού βρέθηκε μαρμαρίνη πλάκα ύψους 0,48 μ., πλάτους 0,34 μ. και πάχους 0,04 μ., η οποία διαθέτει σχεδόν τριγωνική τη μια στενή πλευρά. Πιθανώς επρόκειτο για επιτύμβια στήλη, η οποία θα στερεωνόταν κατακόρυφη στο χώμα.

Τάφος 3.⁵⁴ Ενταφιασμός σε ορθογώνιο λάκκο, από τον οποίο διατηρήθηκε ένα ασαφές υπόλειμμα του περιγράμματος (εικ. 8).

Ο τάφος καταστράφηκε σε μεγάλο βαθμό κατά την κατασκευή του νεώτερου Τάφου 44. Στο άκρο του λάκκου βρέθηκαν το τριφυλλόσχημο στόμιο της οινοχόης, το τμήμα από την κοιλιά κλειστού αγγείου με την παράσταση ίππου, το οποίο πιθανώς συνανήκει με το πρώτο, καθώς και τα ειδώλια πτηνών, τα οποία μάλλον θα ήταν προσαρτημένα στο στόμιο ή τις λαβές άλλου αγγείου. Δεν διαπιστώθηκε η ύπαρξη ανθρωπολογικού υλικού. Ενδεχομένως ένα αποσπασματικά σωζόμενο αγγείο που βρέθηκε στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων⁵⁵ συνανήκει με το τμήμα κλειστού αγγείου, όπως δείχνουν οι αναλογίες του και οι αποχρώσεις του πηλού και της βαφής.

1α. Τριφυλλόσχημο στόμιο οινοχόης (εικ. 9).

Ύψος 0,052 μ. (λαιμός).

Η μελανή βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά

σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κάτω από το χείλος πλατιά μελανή ταινία και τρεις γραμμές. Στο λαιμό μέσα σε μετόπη που ορίζεται από ζεύγη γραμμών απεικονίζεται σειρά θρηνωδών με μετωπικό, τριγωνικού σχήματος άνω κορμό αποδοσμένο με σκιαγραφία. Το ένδυμα από τη μέση και κάτω αποδίδεται με περίγραμμα και χιαστί διακόσμηση.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 230.

Εικ. 9. Τριφυλλόσχημο στόμιο οινοχόης.

1β. Τμήμα κλειστού αγγείου (εικ. 10).

Ύψος 0,06 μ. (τμήμα από την κοιλιά με τη διακόσμηση ή ίππου).

Διατηρείται τμήμα ζώνης με πομπή ίππων προς τα δεξιά, από τα οποία σώζεται ακέραιο το μεσαίο, το πίσω ημίτομο του προπο-

52 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος 1.

53 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος 2.

54 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος 3.

55 M.B. 5944, εικ. 219.

Εικ. 10. Τμήμα κλειστού αγγείου.

Εικ. 11. Ειδώλια πτηνών.

ρευόμενου, καθώς και η κεφαλή με το λαιμό του τελευταίου· οι ίπποι πατούν σε τρεις οριζόντιες γραμμές. Πάνω από τη ράχη του μεσαίου ίππου πιθανώς αποδίδεται πτηνό, ενώ ανάμεσα τους και πάνω από το πρώτο στήλες με τεθλασμένες γραμμές.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 230.

2. Ειδώλια πτηνών (εικ. 11).

α) Ύψος 0,03 μ., μήκος 0,045 μ., πάχος 0,016 μ. β) Ύψος 0,035 μ., μήκος 0,049 μ., πάχος 0,016 μ.

α) Λείπει η κεφαλή, καθώς και τμήμα από τον κορμό. Η βαφή έχει απολεπιστεί σε πολλά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κορμός ατρακτοειδής. Με μελανή βαφή καλύπτεται το ανώτερο τμήμα του και ο λαιμός.

β) Ακέραιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κορμός ατρακτοειδής και καμπύλο περίγραμμα. Με μελανή βαφή καλύπτεται η άνω και κάτω πλευρά του κορμού, του λαιμού και της κεφαλής.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Young 1939, 57-59, XII2-3, εικ. 39, ενώ κοντινό παράλληλο στον ίδιο, 61-62, XII.14, εικ. 40 (χρονολογούνται στις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.)· Kübler 1954, 31, πίν. 134, αρ. 1354· Moore 2004, 76-77, πίν. 45, 1-4. Βλ. Μέρος Β', σ. 262.

Τάφος 4. Εγχυτρισμός⁵⁶ σε τριποδικό πίθο (εικ. 12).

Ο πίθος τοποθετήθηκε με την κοιλιά μέσα σε αβαθή λάκκο· κατά την κατασκευή του κτίσματος Γ καταστράφηκε μεγάλο τμήμα από το σώμα και το στόμιο.

1. Πίθος (εικ. 12α-β).

Σωζόμενο ύψος 0,09 μ., διάμετρος 0,30 μ., ύψος ποδιού 0,06 μ.

Μη συναρμοζόμενα τμήματα από το σώμα· ο πυθμένας είναι συγκολλημένος από πολλά κομμάτια, όπως και τα πόδια. Πηλός καστανόχρωμος με εγκλείσματα, ανεπαρκώς οπτημένος και εύθρυπτος.

Βάση επίπεδη με διευρυνόμενα προς τα πάνω τοιχώματα. Τα πόδια είναι ορθογώνια και λεπτά με στρογγυλεμένες τις ακμές και προσαρμόζονται σχεδόν κατακόρυφα στη βάση.

Χρονολόγηση: 710-680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 256.

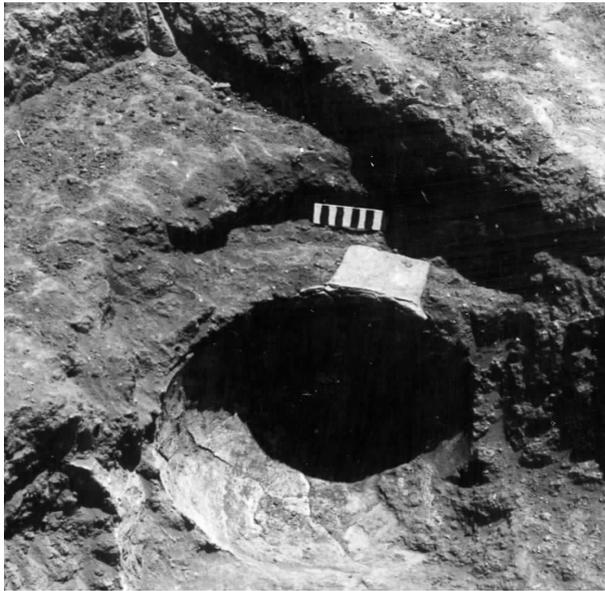
2. Τμήμα κλειστού αγγείου (εικ. 13).

Ύψος 0,08 μ., διάμετρος βάσης 0,09 μ.

Διατηρείται ο πυθμένας, καθώς και τμήμα από την κοιλιά. Συγκολλημένο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός. Η επιφάνεια καλύπτεται με ερυθρή βαφή, η οποία σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί.

Χρονολόγηση: 710-680 π.Χ.

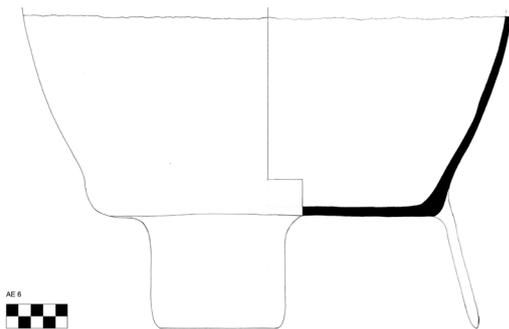
56 Κατά την ανασκαφή δεν απαριθμήθηκε.

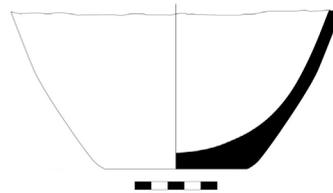
Εικ. 12α. Τάφος 4. Εγχυτρισμός.

Εικ. 14. Ο Τάφος 5. Διακρίνεται η αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου.

Εικ. 12β. Σχεδιαστική απόδοση του πύθου.

Εικ. 13. Αποσπασματικά σωζόμενο κλειστό αγγείο από τον Τάφο 4.

Τάφος 5.⁵⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,10 μ., πλάτους 0,95 μ. και βάθους 0,80 μ. (εικ. 14).

Πάνω από το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,10 μ. βρέθηκαν η κοτύλη και ο κάδος. Ο τελευταίος ανασύρθηκε σε δύο κυρίως ομάδες, μία από το δυτικό άκρο και μία από το μέσο της νότιας πλευράς· το αγγείο πιθανότατα είχε θραυστεί πριν από τη ρίψη του στον τάφο. Εξωτερικά του ορύγματος και κατά μήκος της νότιας πλευράς, υπήρχε πιθανότατα ατελώς οπτημένη πήλινη αύλακα προσφορών, από την οποία διατηρήθηκαν ελάχιστα τμήματα. Πιθανότατα η αύλακα καταστράφηκε κατά την οι-

κοδόμηση του υπερκείμενου νεώτερου ταφικού κτίσματος Β.

1. Κορινθιακή κοτύλη, Μ.Β. 5893 (εικ. 15). Ύψος 0,095 μ., διάμετρος 0,047 μ. (βάσης), 0,105 μ. (στομίου). Συγκολλημένη αλλά λείπουν αρκετά τμήματα από τη βάση, την κοιλιά και το στόμιο, καθώς και οι λαβές. Βαφή ερυθρή έως μελανή λόγω ανισομερούς όπτησης. Καμένα αρκετά τμήματα. Πηλός ωχροκάστανος, καθαρός. Σώμα βαθύ, χείλος απλό και στρογγυλεμένο, τοιχώματα κυρτά, βάση επίπεδη. Ολόβαφη εσωτερικά και εξωτερικά εκτός από την περιοχή ανάμεσα στις λαβές. Χρονολόγηση: αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. (πρώιμη πρωτοκορινθιακή περίοδος)

57 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIX.

Πρβλ. Young 1942, 27, αρ. 19. 8c, εικ. 4· Lerat 1961, 334-335, αρ. 23, εικ. 22d. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

2. Κάδος, Μ.Β. 5886 (εικ. 16).

Ύψος 0,20 μ., διάμετρος βάσης 0,075 μ., διάμετρος στομίου 0,116 μ.

Συγκολλημένος και συμπληρωμένος· καμένα αρκετά τμήματα. Πηλός καστανόχρωμος με μικρά εγκλείσματα.

Σχήμα ατρακτοειδές, περίγραμμα συνεχές, στόμιο εξωστρεφές με προχολή, βάση επίπεδη και ελαφρώς υπερυψωμένη, λαβές κυλινδρικές και ελαφρά πεπλατυσμένες. Εδαφόχρωμος.

Χρονολόγηση: αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

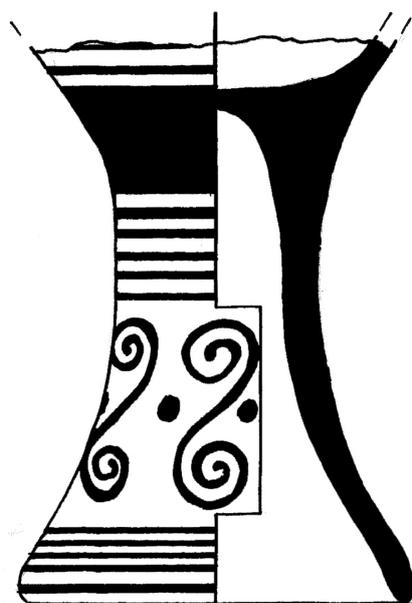
Πρβλ. Burr 1933, 599, αρ. 229, εικ. 67· Brann 1962, 54, αρ. 196, πίν. 11 (τέλος του 8^{ου} ή αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.)· Camp 1999, 261, αρ. 4, εικ. 8. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

Εικ. 15. Κορινθιακή κοτύλη (Μ.Β. 5893).

Εικ. 16. Κάδος (Μ.Β. 5886).

BE 5868

Εικ. 17. Κύπελλο με υψηλό πόδι (Μ.Β. 5868).

Εικ. 18. Κύπελλο με υψηλό πόδι (M.B. 5880).

BE 5835

Τάφος 6.⁵⁸ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο όρυγμα μήκους 2,10 μ., πλάτους 0,55 μ. (δυτική πλευρά) έως 0,33 μ. (ανατολική πλευρά) και βάθους 0,20 μ. (στο δυτικό άκρο) έως 0,05 μ. (στο ανατολικό άκρο).

Μέσα στο όρυγμα βρέθηκαν αρκετά ίχνη καύσης, πολλά οστά βρέφους, καθώς και κεραμικά κτερίσματα σε πολύ αποσπασματική κατάσταση· εξωτερικά του ορύγματος δύο πήλινες αύλακες προσφορών, από τις οποίες μία συνεχίζει έως το στόμιο του ταφικού λάκκου. Ο λαιμός της οινοχόης βρέθηκε εκτός του ορύγματος και σε ικανή απόσταση προς τα νότια, ενώ τα υπόλοιπα τμήματα του αγγείου εντός του ορύγματος. Είναι πιθανό ότι η μεγάλη απώλεια υλικού οφείλεται στη θραύση των κεραμικών εκτός του τάφου και τη ρίψη εντός του τελευταίου μέρους μόνο από τα θραύσματα.

1. Κύπελλο με υψηλό πόδι, M.B. 5868 (εικ. 17).

Ύψος 0,096 μ., διάμετρος βάσης 0,055 μ.

Συγκολλημένο· λείπει μικρό τμήμα από τη βάση, ενώ διατηρείται τμήμα από τη μετάβαση προς το κύπελλο. Βαφή θαμπή μελανή. Πηλός καθαρός, ερυθρός.

Η μετάβαση στο κύπελλο καλύπτεται με πλατιά ταινία, ενώ το σωζόμενο τμήμα του κυπέλλου φέρει οριζόντιες γραμμές. Πόδι διευρυνόμενο προς τα κάτω και επιφάνεια έδρασης στρογγυλεμένη. Στο μέσο του ύψους ζώνη με όρθια σπειροειδή άγκιστρα και ανάμεσά τους στιγμές. Η ζώνη πλαισιώνεται από ομάδες οριζόντιων γραμμών, πέντε άνω και τεσσάρων κάτω.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 115, εικ. 5 (για τη μορφή των σπειροειδών άγκιστρων). Βλ. Μέρος Β', σ. 229.

2. Κύπελλο με υψηλό πόδι και κάλυμμα, M.B. 5880 (κύπελλο) και M.B. 5835 (κάλυμμα)⁵⁹. (εικ. 18, 19).

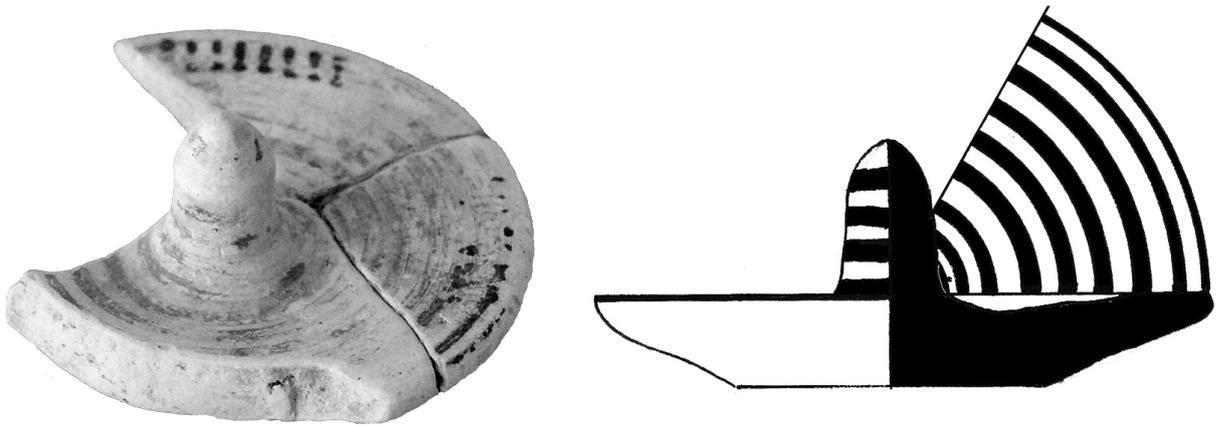
Ύψος 0,14 μ., διάμετρος στομίου 0,095 μ., διάμετρος βάσης 0,067 μ. (κύπελλο)· ύψος 0,027 μ., διάμετρος 0,075 μ. (κάλυμμα).

Συγκολλημένα. Λείπουν τμήματα από το κύπελλο και από τον δίσκο του καλύμματος. Βαφή θαμπή μελανή. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

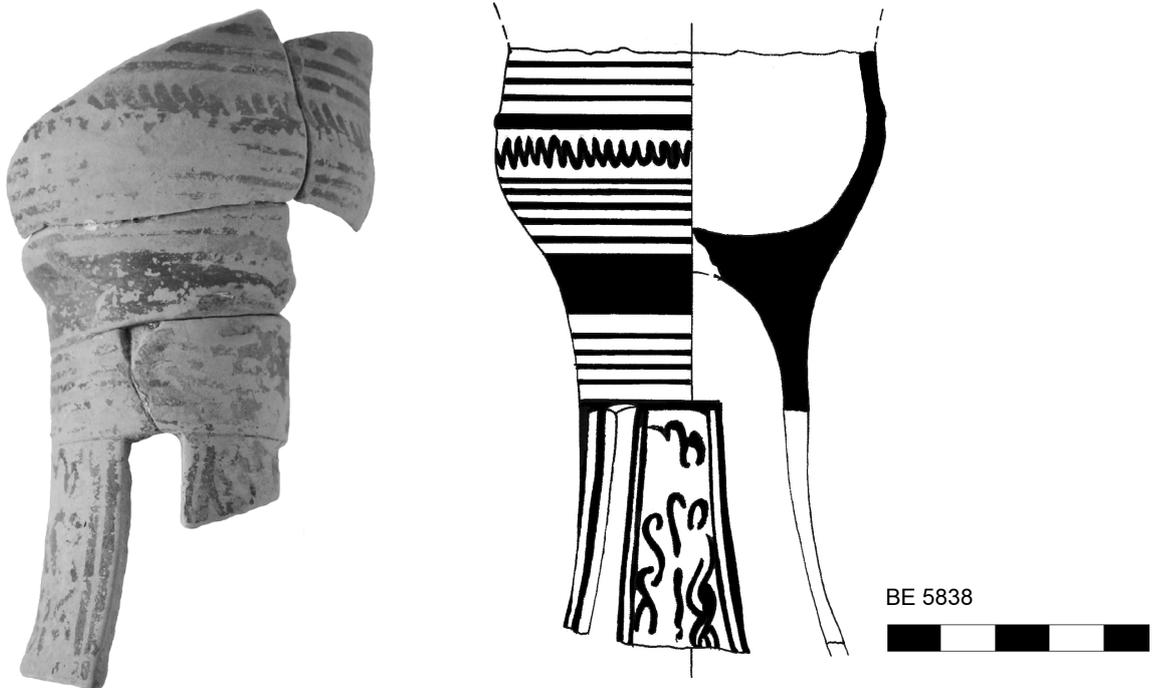
Κύπελλο με βαθύ σώμα, έντονα εξωστρεφές χείλος και ταινιωτή λαβή, πόδι διευρυνόμενο προς τα κάτω, επιφάνεια έδρασης

58 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXX.

59 Κακαβογιάννη 1987, πίν. 49α.

Εικ. 19. Κάλυμμα κυπέλλου (M.B. 5835).

Εικ. 20. Κύπελλο με υψηλό πόδι (M.B. 5838).

στρογγυλεμένη· στο πόδι τρία κατακόρυφα ανοίγματα. Στο εσωτερικό του κυπέλλου οριζόντιες γραμμές στο χείλος· στο στόμιο ζώνη με αμελώς αποδοσμένα κάθετα γραμμίδια που πλαισιώνεται άνω και κάτω επίσης από οριζόντιες ταινίες· στην κοιλιά τρίγλυφα και μετόπες με σχηματοποιημένα πτηνά προς τα δεξιά και χαμηλότερα οριζόντιες ταινίες. Στο πόδι εναλλάσσονται λε-

πτές και παχιές ταινίες, από τις οποίες στην πλατύτερη εικονίζονται κάτω σχηματοποιημένα πτηνά και στην άνω αλυσίδα ρόμβων. Στη ράχη της λαβής αποδίδονται αμελώς οριζόντιες γραμμές. Το κάλυμμα έχει βάση επίπεδη, σχήμα κόλουρου κώνου και λαβή κυλινδρική με κωνική απόληξη. Η άνω επιφάνεια του δίσκου και η λαβή καλύπτονται με ομόκεντρους κύκλους.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Εικ. 21. Πινάκιο με υψηλό πόδι (M.B. 5834).

Πρβλ. Young 1939, 58, XII5, 6, εικ. 39· Kübler 1970, 168 (για το κάλυμμα)· Brann 1961, 322, E4, πίν. 74. Βλ. Μέρος Β', σ. 228.

3. Κύπελλο με υψηλό πόδι, M.B. 5838 (εικ 20).

Ύψος 0,115 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν μεγάλα τμήματα από το κύπελλο και το πόδι. Βαφή καστανή έως ερυθρή, η οποία σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως το προηγούμενο αλλά το κύπελλο με λιγότερο κυρτά τοιχώματα.

Εσωτερικά εδαφόχρωμο. Εξωτερικά στο μέσο του ύψους τεθλασμένη γραμμή, η οποία πλαισιώνεται άνω και κάτω από οριζόντιες γραμμές. Στο πόδι τα ανοίγματα πλαισιώνονται από μελανές γραμμές και στα ενδιάμεσα στηρίγματα φέρει διακόσμηση με αλυσίδα πλοχμών.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Βλ. ό.π. 1 (κύπελλο M.B. 5868).

4. Πινάκιο με υψηλό πόδι, M.B. 5834 (εικ. 21).

Ύψος 0,09 μ., διάμετρος στομίου 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,07 μ.

Συγκολλημένο. Σπασμένη η λαβή, καθώς και μικρά τμήματα από τη βάση και τον πυθμένα του πινακίου. Βαφή ερυθρή έως μελανή λόγω ανισομερούς όπτησης. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Πινάκιο βαθύ, με ελαφρώς κυρτά τοιχώματα, και χείλος επίπεδο· πόδι διευρυνόμενο προς τα κάτω, επιφάνεια έδρασης στρογγυλεμένη· στο πόδι τρεις επιμήκειες ορθογώνιες διαμπερείς οπές. Οι αποφύσεις της λαβής έχουν σχήμα αγκίστρου, ενώ διαμετρικά στο στόμιο υπάρχουν δύο μικρές αποφύσεις.

Το εσωτερικό του πινακίου καλύπτεται με ομόκεντρους κύκλους και ο πυθμένας με ακτινωτό· στο στόμιο κάθετα γραμμίδια και στην εξωτερική ράχη της λαβής μελανή ταινία· στην εξωτερική επιφάνεια του πινακίου οριζόντιες γραμμές. Τη μετάβαση προς το πόδι καλύπτει πλατιά μελανή ταινία, ενώ στο πόδι τρεις ομάδες από τρεις οριζόντιες γραμμές ορίζουν ταινίες που φέρουν αμελές ζιγκ ζαγκ κάτω και αλυσίδα ρόμβων πάνω. Ανάμεσα στις αποφύσεις ίχνη λευκού χρώματος.

Χρονολόγηση: τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1954, 77, αρ. 1238, πίν. 136. Βλ. Μέρος Β', σ. 232.

5. Πινάκιο με υψηλό πόδι, Μ.Β. 5877 (εικ. 22).

Ύψος 0,08 μ., διάμετρος βάσης 0,057μ.

Λείπουν μεγάλα τμήματα από το στόμιο και τη βάση. Βαφή θαμπή μελανή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως το προηγούμενο αλλά στο πόδι τέσσερα ανοίγματα.

Το εσωτερικό είναι ολόβαφο εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία με τρεις οριζόντιες γραμμές αμέσως κάτω από μια το στόμιο· στο χείλος ομάδες κάθετων γραμμών. Εξωτερικά κάτω από το χείλος τρέχουσα σπείρα και στο πόδι ανάμεσα στις οπές καμπυλόγραμμο μοτίβο. Το υπόλοιπο καλύπτεται με οριζόντιες γραμμές.

Χρονολόγηση: τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 168, 477, αρ. 68, πίν. 68. Βλ. Μέρος Β', σ. 232.

Εικ. 22. Πινάκιο με υψηλό πόδι (Μ.Β. 5877).

6. Οινοχόη, Μ.Β. 5837 και 5865 (εικ. 23).

Ύψος 0,11μ., διάμετρος βάσης 0,05μ.

Συγκολλημένη. Σπασμένος ο λαιμός, το στόμιο και οι λαβές, καθώς και μικρά τμήματα από τη βάση και την κοιλιά. Βαφή θαμπή μελανή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Λαιμός υψηλός και αναλογικά προς το σώμα πλατύς, διευρυνόμενος προς τον στρογγυλεμένο ώμο, σώμα απιόσχημο, βάση δακτυλιόσχημη. Στο λαιμό μετόπη με ίππο προς τα δεξιά, ο κορμός του οποίου έχει σχεδιαστεί με περίγραμμα. Εμπρός από τον ίππο αγκυλωτός σταυρός και κάτω από την κοιλιά του ασπίδα. Η μετόπη πλαισιώνεται από κάθετες γραμμές και στήλη με λοξά γραμμίδια. Στη βάση του λαιμού δύο ομάδες από τρεις οριζόντιες γραμμές ορίζουν ζώνη με τεθλασμένη γραμμή· στον ώμο ζώνη με σχηματοποιημένα πτηνά προς τα δεξιά που ορίζεται πάνω από τρεις οριζόντιες γραμμές· στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος αλυσίδα ρόμβων. Το υπόλοιπο καλύπτεται με οριζόντιες γραμμές.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. την οινοχόη αρ. 306 του Εθνικού Μουσείου, Petrocheilos 1996, πίν. 6, 2-3· βλ. και την επόμενη οινοχόη 7. Βλ. Μέρος Β', σ. 230.

7. Οινοχόη, Μ.Β. 5878. (εικ. 24).

Ύψος 0,06 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Διατηρείται τμήμα από τη βάση, καθώς και σχεδόν το ήμισυ από το σώμα του αγγείου. Βαφή θαμπή μελανή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρός, καθαρός.

Ώμος στρογγυλεμένος, σώμα βραχύ και διευρυνόμενο προς άνω, βάση επίπεδη. Στον ώμο αποδίδεται αλυσίδα ρόμβων, στην κοιλιά οριζόντιες γραμμές, ενώ το κάτω τρίτο του αγγείου είναι ολόβαφο εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

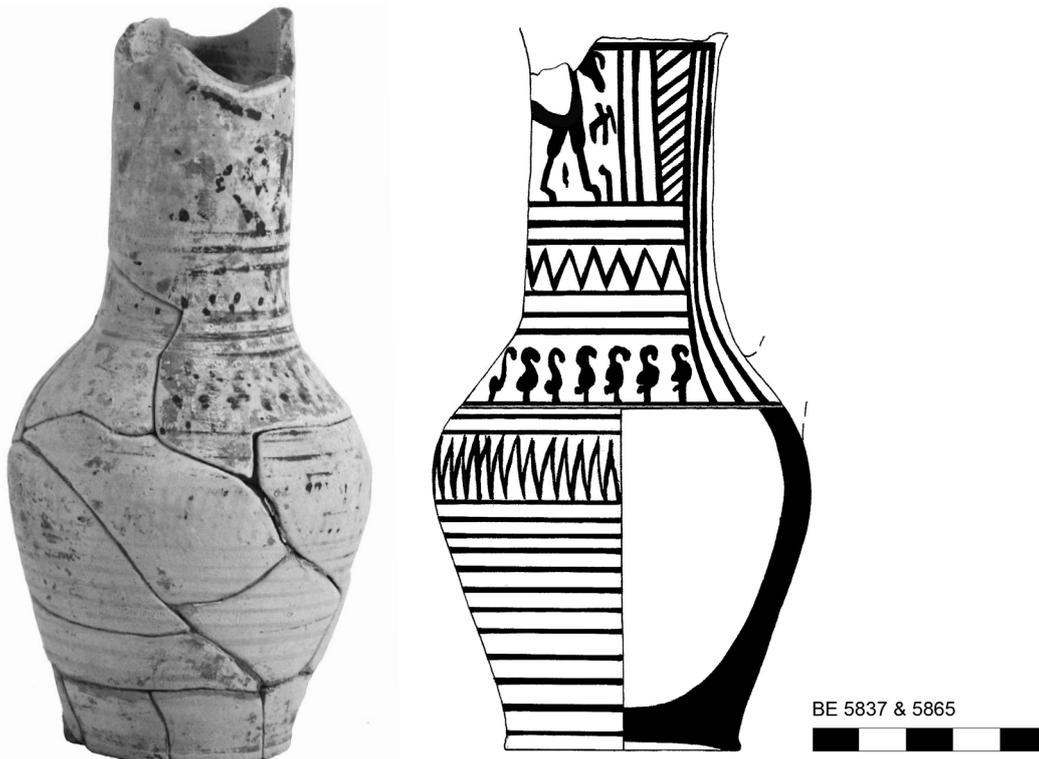
Πρβλ. την προηγούμενη οινοχόη.

8. Κοτύλη, Μ.Β. 5847 (εικ. 25).

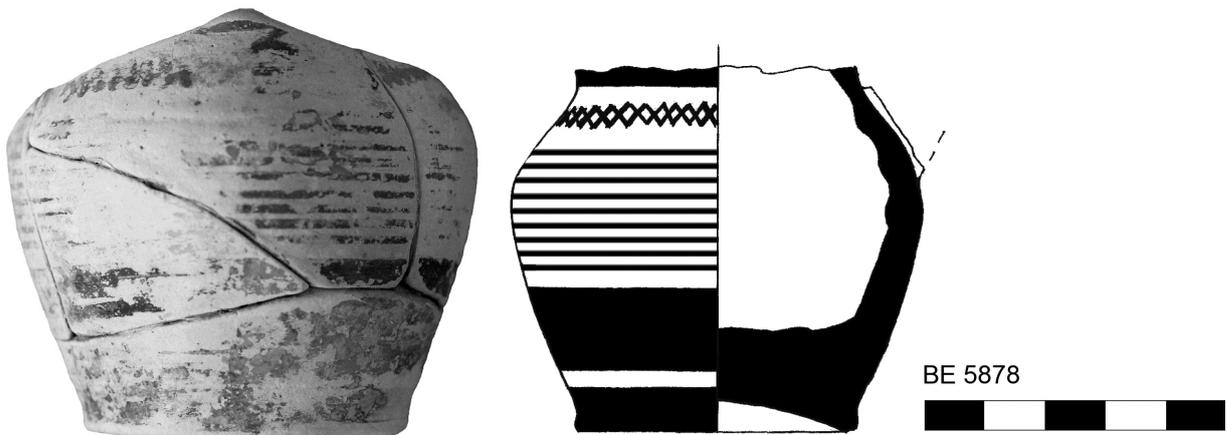
Ύψος 0,10 μ., διάμετρος στομίου 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,042 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μεγάλα τμήματα από την κοιλιά και το στόμιο, καθώς και η μία λαβή. Βαφή ερυθρή έως μελανή, σε πολλά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Εσωτερικά, αμέσως κάτω από το χείλος, ερυθρή γραμμή. Εξωτερικά, το ανώτερο τρίτο καλύπτεται με μελανή βαφή. Στο ύψος των λαβών ζώνη με κάθετες γραμμές και στο μέσο σχηματοποιημένα πτηνά σε περίγραμμα. Πιο κάτω επάλληλες οριζόντιες λεπτές γραμμές, ενώ το κατώτερο τρίτο του

Εικ. 23. Οινοχόη (M.B. 5837 και 5865).

Εικ. 24. Οινοχόη (M.B. 5878).

σώματος, όπως και η εξωτερική επιφάνεια του δακτυλίου της βάσης καλύπτονται με βαφή η οποία διασπάται από μία εδαφόχρωμη ταινία.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Payne 1933, 21, πίν. 10, 4 (πρώτος μελανόμορφος ρυθμός, α' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ.). Payne 1962, 51, 377-379, πίν. 19, εικ. 1. Young 1942, 25, αρ. 47, 1, εικ. 1· Kübler 1954, 86, 140, 146, 149, 271 (τάφος 98), πίν. 132· Brann 1962, 146, R 26, πίν. 23 (πρώιμος 7^{ος} αι. π.Χ.)· Deppert 1964, 17, πίν. 13, 1 (ύστερος 8^{ος} αι. π.Χ.)· Vallet και Villard 1964,

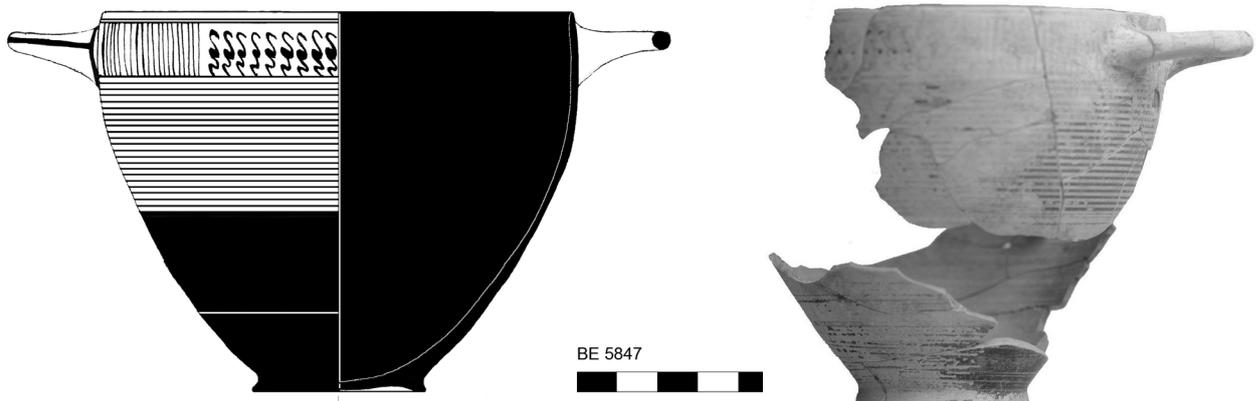
38, πίν. 20, 6· Vallet 1965, 40, αρ. 1-2, πίν. 36. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

9. Κοτύλη (εικ. 26).

Ύψος 0,08 μ., εκτιμώμενη διάμετρος στομίου 0,08 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μεγάλα τμήματα από την κοιλιά και το στόμιο, η βάση, καθώς και οι λαβές. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Το εσωτερικό καλύπτεται με βαφή ερυθρή έως μελανή εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία αμέσως κάτω από το χείλος. Εξωτε-

Εικ. 25 Κοτύλη (M.B. 5847).

Εικ. 26. Τμήμα κοτύλης.

Εικ. 27. Σφαιρικός αρύβαλλος (M.B. 5928).

ρικά η ζώνη των λαβών, καθώς και μία ζώνη κάτω από το χείλος είναι εδαφόχρωμες, ενώ η υπόλοιπη επιφάνεια καλύπτεται με θαμπή βαφή, ερυθρή έως μελανή.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Young 1942, 27, αρ. 19.8c, εικ. 4. Βλ. και την κοτύλη της προηγούμενης ταφής. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

10. Σφαιρικός αρύβαλλος, M.B. 5928 (εικ. 27).

Ύψος 0,062 μ., διάμετρος βάσης 0,041 μ., διάμετρος στομίου 0,042 μ.

Συγκολλημένος. Λείπουν αρκετά τμήματα από τη βάση και το σώμα. Βαφή μελανή. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Στόμιο επίπεδο, λαιμός χαμηλός, σώμα σφαιρικό, βάση δακτυλιόσχημη, λαβή ταινιωτή.

Στο στόμιο τρεις ομόκεντροι κύκλοι, στον ώμο όρθια διαγραμμισμένα τρίγωνα και στο σώμα επάλληλες οριζόντιες γραμμές. Η κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης και το κάτω τμήμα του σώματος καλύπτονται από μελανή βαφή εκτός από μια εδαφόχρωμη γραμμή στη μετάβαση από τη βάση στο σώμα.

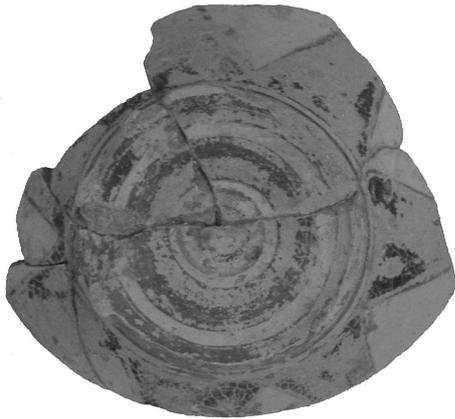
Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Payne 1933, 21, πίν. 5, 1 (ΥΓ περίοδος)· Neef 1987, 39, List V αλλά με όρθια τρίγωνα και σημ. 87 για παράλληλα. Βλ. Μέρος Β', σ. 240.

11. Τμήμα οينوχόης (εικ. 28).

Διάμετρος βάσης 0,025 μ.

Διατηρείται ο πυθμένας και το κάτω μέρος της κοιλιάς. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Εικ. 28. Τμήμα οينوχός.

Βάση δακτυλιόσχημη.

Στην κάτω οριζόντια επιφάνεια ομόκεντροι κύκλοι, ενώ περιμετρικά της βάσης όρθια συμπαγή τρίγωνα.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Πρβλ. Villard 1965, 41, αρ. 6, πίν. 37. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

Τάφος 7.⁶⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,70 μ., πλάτους 0,50 μ. και βάθους 0,30 μ.

Στο εσωτερικό πάνω από το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,15 μ. βρέθηκαν τα τμήματα του κρατήρα. Το βόρειο μισό του ταφικού ορύγματος καταστράφηκε μετά τη διάνοιξη του λάκκου για τον νεώτερο Τάφο 40, πιθανώς κατά το β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Αποσπασματικός κρατήρας με πόδι (εικ. 29).

Ύψος 0,12 μ. (κρατήρας), 0,06 (πόδι).

Διατηρούνται τμήματα από τον κρατήρα, καθώς και από τη βάση του ποδιού. Βαφή θαμπή μελανή. Πηλός ερυθρόχρωμος και καθαρός.

Κρατήρας με κυρτά τοιχώματα· πόδι διευρυνόμενο προς τα κάτω, επιφάνεια έδρασης στρογγυλεμένη.

Στη ζώνη του λαιμού διακρίνονται τρεις λοξές γραμμές· στο άνω μισό της κοιλιάς ζώνη που πλαισιώνεται άνω από τρεις και κάτω από δύο οριζόντιες γραμμές, αλυσίδα με όρθιες θηλιές και ανάμεσά στους τρία γλωσσίδια· το κάτω μισό της κοιλιάς ολόβαφο. Στο πόδι όρθια ένστιγμα ημικύκλια πλαισιώνονται από ζεύγος οριζό-

ντιων γραμμών κάτω και από τρεις λεπτές γραμμές άνω. Στη μετόπη, η οποία πλαισιώνεται δεξιά, αριστερά και κάτω από ζεύγη γραμμών, πτηνό προς τα δεξιά με διαγραμμισμένο σώμα και από πάνω του αγκυλωτός σταυρός και κρεμάμενη έλικα.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ.

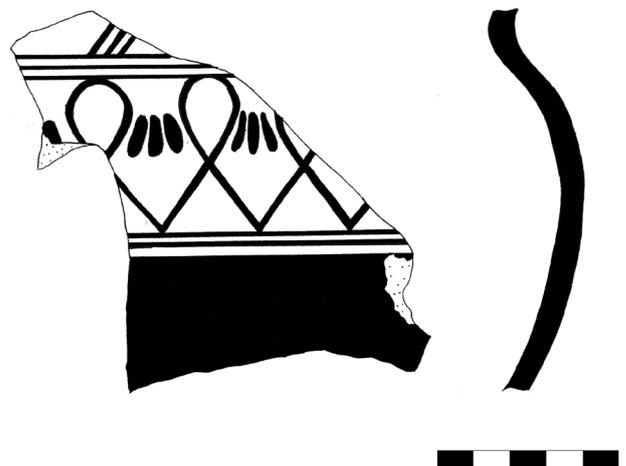
Πρβλ. Lamb 1930, 3-4, αρ. 7, πίν. II (για το σχήμα και τις θηλιές αλλά χωρίς τα γλωσσίδια)· Karouzou 1954, 2-3 πίν. 3· 4-5, πίν. 6, 4 (με ανθέμιο ανάμεσα στις θηλιές). Βλ. Μέρος Β', σ. 227.

Τάφος 8.⁶¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 1,05 μ. και βάθους 0,85 μ· στον πυθμένα μικρότερος λάκκος μήκους 1,40 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,56 μ.

Αμέσως νότια του τάφου εντοπίστηκε στρώση από άμορφες μάζες πηλού, καθώς και αποσπασματικά σωζόμενη αύλακα προ-

Εικ. 29. Αποσπασματικός κρατήρας με πόδι.

61 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXIX.

60 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVIII.

σφορών ορθογώνιας διατομής και πλάτους 0,12 μ. (εικ. 30). Μέσα στην αύλακα βρέθηκε μόνο καθαρό χρώμα κιτρινωπής απόχρωσης· στο δυτικό άκρο της απέληγε σε λάκκο μήκους 0,50 μ., πλάτους 0,30 μ. και βάθους 0,12 μ., εντός του οποίου βρέθηκαν σε θραύσματα τα αγγεία πρώιμων αρχαϊκών χρόνων, ειδώλια, οστά μικρού παιδιού, καθώς και πήλινο σφονδύλι αδραχτιού.

Πάνω από τον τάφο κατασκευάστηκε συμπαγές επιτάφιο μνημείο μήκους 2,14 μ. και πλάτους 2,10 μ., το οποίο βρέθηκε στρώμα χρώματος και λίθων πάχους 0,45 μ. (εικ. 31).

1. Υψίπους σκυφοειδής κρατήρας, M.B. 5831 με κάλυμμα M.B. 5841 (εικ. 32α-β)⁶².

Κρατήρας: ύψος 0,24 μ., διάμετρος 0,24 μ. (στομίου), 0,13 μ. (βάσης)· κάλυμμα: σωζόμενο ύψος 0,12 μ., διάμετρος 0,492 μ. Και τα δύο μέρη είναι συγκολλημένα, αλλά λείπουν μικρά τμήματα από την κυρτή επιφάνεια του καλύμματος, η απόληξη της λαβής, καθώς και τα ανάγλυφα, τα οποία ήταν προσκολλημένα στο κατακόρυφο στέλεχος της λαβής· από τον κρατήρα λείπουν αρκετά θραύσματα από τη βάση, το πόδι και το σώμα· τα επίθετα χρώματα έχουν σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στην κυρτή επιφάνεια του καλύμματος αποδίδεται συμμετρική σύνθεση τεσσάρων *συνωρίδων*⁶³ και δύο *παραβαιτών* με τους ίππους τους προς τα δεξιά· στο μέσο της παράστασης τρίποδας με υπερυψωμένες μεγάλες κυκλικές λαβές. Με τη διαφορετική απόδοση της κεφαλής, χαμηλωμένη στο εξωτερικό και ανυψωμένη στο ευρισκόμενο στο βάθος, διακρίνονται οι ίπποι σε δύο από τις συνωρίδες· αποδίδονται με σκιαγραφία, ο οφθαλμός είναι εξηρημένος και η χαιτή με βοστρύχους. Οι ηνίοχοι φέρουν ποδήρη χιτώνα που αποδίδεται με περίγραμμα. Σκιαγραφία και περίγραμμα χρησιμοποιούνται για τη διαφοροποίηση των μορφών. Με την πρώτη τεχνική αποδίδονται οι κεφαλές δύο ηνίοχων και των παραβαιτών, ενώ με περίγραμμα οι κεφαλές των δύο άλλων ηνίοχων. Από τα άρματα, τα οποία φέρονται από τετράκτινους τροχούς, παραλείπεται η δήλωση της *ἐπιδιφριάδος* και σημειώνεται η *ἄντυξ*, η οποία έχει καμπυλόγραμμη διάταξη

και φτάνει μέχρι το γόνατο του ηνίοχου. Ο *ῥυμός* των αρμάτων δηλώνεται με σαφήνεια ως μία παράλληλη προς τον κορμό των ίππων ταινία, η οποία απολήγει στην κατακόρυφη μηνοειδή άκρη, την πρώτη *πέζα*. Τα ηνία αποδίδονται ως ζεύγη διπλών και σε μία περίπτωση τετραπλών γραμμών τις οποίες κρατεί ο ηνίοχος, ενώ ο χαλινός φαίνεται να στερεώνεται μέσα στο ρύγχος των ίππων. Οι ηνίοχοι κρατούν λεπτό, επίμηκες μαστίγιο, όμοιο με ραβδί. Κάτω από τους ίππους εικονίζονται ασπίδες, ενώ ένα άρμα πλαισιώνεται από υδρόβια πτηνά, από τα οποία το πίσω έχει όρθια και το εμπρός χαμηλωμένη την κεφαλή. Στο πεδίο σημειώνονται διάσπαρτα παραπληρωματικά σχέδια, σειρές οριζόντιων κυματοειδών γραμμών στα νώτα του πτηνού πίσω από το άρμα, καθώς και τετράφυλλοι ρόδακες ανάμεσα στα πόδια δύο ίππων, πάνω από τον τρίποδα και το πτηνό εμπρός από το άρμα. Η εικονιστική ζώνη ορίζεται κάτω από ταινία με κρεμάμενους έλικες και πάνω από ταινία με κρεμάμενα τρίγωνα, ενώ από την κάτω οριζόντια γραμμή εξαρτώνται δύο μικροί έλικες. Στη μετάβαση προς το λαιμό ταινία με κρεμάμενες σταγόνες που διασπάται από δύο ζεύγη αναστροφών ελίκων, ανάμεσα στις οποίες όρθιο τρίγωνο.

Το στέλεχος της λαβής εδράζεται σε χαμηλό αναβαθμό που διακοσμείται με όρθια τρίγωνα, ενώ φέρει γραπτή και ανάγλυφη διακόσμηση. Εικονίζεται ζεύγος αντωπών γυναικείων μορφών με ποδήρη χιτώνα που δένεται σφικτά στη μέση και αποδίδεται με περίγραμμα και λευκή βαφή, ενώ για το απόπτυγμα της μορφής δεξιά έχει χρησιμοποιηθεί μελανή ταινία. Ανάμεσα στις μορφές αποδίδεται στήλη ελικοειδών γραμμών και τετράφυλλος ρόδακας. Στην αντίθετη όψη εικονίζεται τρίποδας. Από τις ανάγλυφες μορφές σώζονται το τοξοειδές αποτύπωμά τους στο στέλεχος, τα άκρα πόδια της μιας μορφής, καθώς και μικρή, έξεργη μάζα από τη δεύτερη. Στην κάθετη επιφάνεια της περιμέτρου πάνω σε ιώδη ταινία λευκά ανθέμια.

Στον κρατήρα η διακόσμηση του σώματος οργανώνεται άνω και κάτω από πλατιά ερυθρή ταινία περίπου στα 2/5 του ύψους του. Κάτω από την ταινία αποδίδονται όρθια μελανά τρίγωνα που πατούν σε εξίτηλη λευκή ταινία, εναλλασσόμενα με κρεμάμενα ερυθρά, καθώς και όρθια φύλλα, ερυθρά και λευκά εναλλάξ, ενώ ανάμεσα στις δύο ζώνες τρεις λεπτές γραμμές. Πάνω από την πλατιά

62 Μνημονεύεται από Κακαβογιάννη 1987, 96, πίν. 49α· Rocco 2008, 42, 224, πίν. 5, 3 (Op a 19).

63 Τύπος I άρματος (rail chariot) σύμφωνα με την κατάταξη του Crouwel 1992, 29-30.

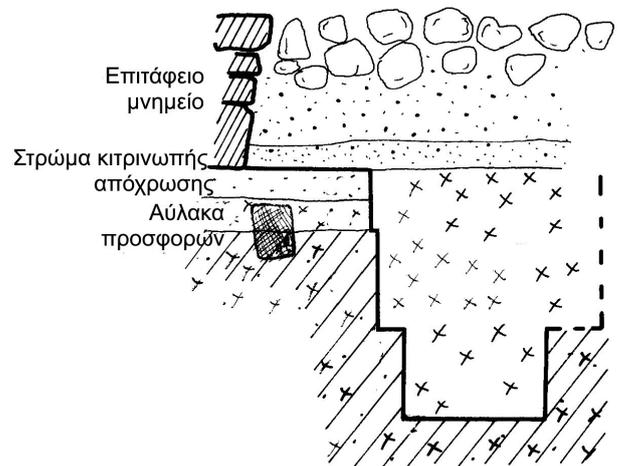
Εικ. 30. Η αύλακα προσφορών στον Τάφο 8.

Εικ. 30α. Η αύλακα προσφορών (λεπτομέρεια).

Εικ. 31. Το επιτάφιο μνημείο επί του Τάφου 8.

Τάφος 8, σχεδιαστική τομή.

ερυθρή ταινία όρθιοι βλαστοί απολήγουν σε τριγωνικά ανθέμια και υψηλότερα ζώνη με ανεστραμμένα άγκιστρα. Κάτω από το χείλος υπάρχει κυματοειδής γραμμή, ενώ το πεδίο γεμίζει με ακανόνιστα ρομβοειδή κοσμήματα. Εκατέρωθεν των μετοπών τρίγλυφα με μελανούς ρόμβους και εξηρημένα χιαστί εσωτερικά. Οι οριζόντιες ζώνες διαχωρίζονται με ζεύγη γραμμών.

Στο κωνικό πόδι διαμορφώνεται μικρή βαθμίδα η οποία φέρει κρεμάμενα μελανά τρίγωνα και ερυθρά όρθια εναλλάξ. Η κύρια διακοσμητική ζώνη του ποδιού που ορίζεται πάνω και κάτω από ζεύγη πλατιών ερυθρών και μελανών ταινιών φέρει υδρόβια πτηνά προς τα δεξιά, ανάμεσα στα οποία υπάρχουν χιαστί με εγγεγραμμένα μελανά τρίγωνα.

Οι λαβές είναι κυλινδρικές και πλαισιώνονται από ελικοειδή άγκιστρα, ενώ ανάμεσά τους φύεται λογχοειδής βλαστός. Η άνω επιφάνεια των λαβών φέρει διπλή μελανή ταινία, ενώ οι ελικοειδείς απολήξεις φέρουν μελανά ελικοειδή άγκιστρα. Οι βλαστοί αποδίδονται με ερυθρή βαφή επί της οποίας η λευκή βαφή έχει σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Στην κάθετη, εξωτε-

Εικ. 32α. Σκυφοειδής κρατήρας (M.B. 5831).

ρική επιφάνεια των λαβών, κάθετα γραμμίδια. Μελανή ταινία καλύπτει το χείλος. Στο εσωτερικό εναλλάσσονται μελανές και εξηρημένες ταινίες.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

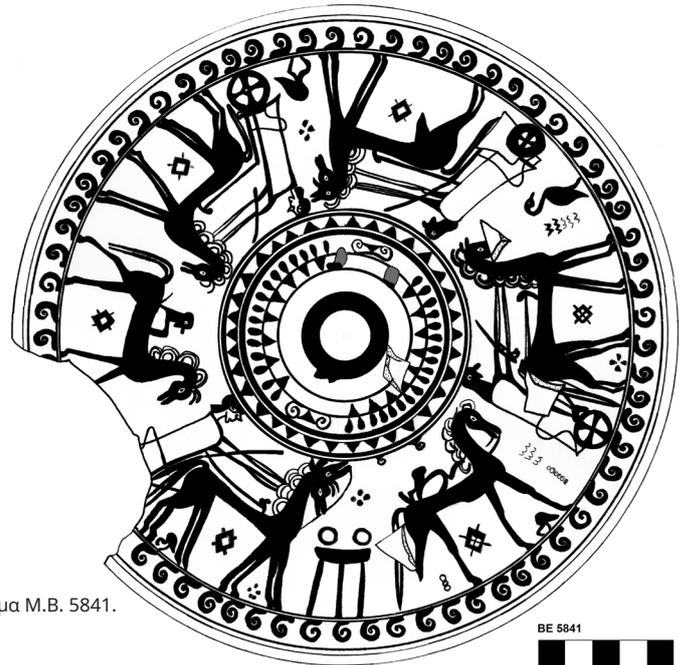
Πρβλ. Karouzou 1954, 9, πίν. 12 (κυματιστή ταινία)· Kübler 1970, 418-419, αρ. 3, πίν. 4· 419-420, αρ. 5, πίν. 6· 421-422, αρ. 7, πίν. 7 (για το θέμα του καλύμματος)· 479-480, αρ. 71, πίν. 62-65· 437-440, αρ. 27, πίν. 16-19· 435-436, αρ. 25, πίν. 20 (για το σχήμα των λαβών). Βλ. Μέρος Β', σ. 235-239.

2. Οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο, Μ.Β. 5867 (εικ. 33).

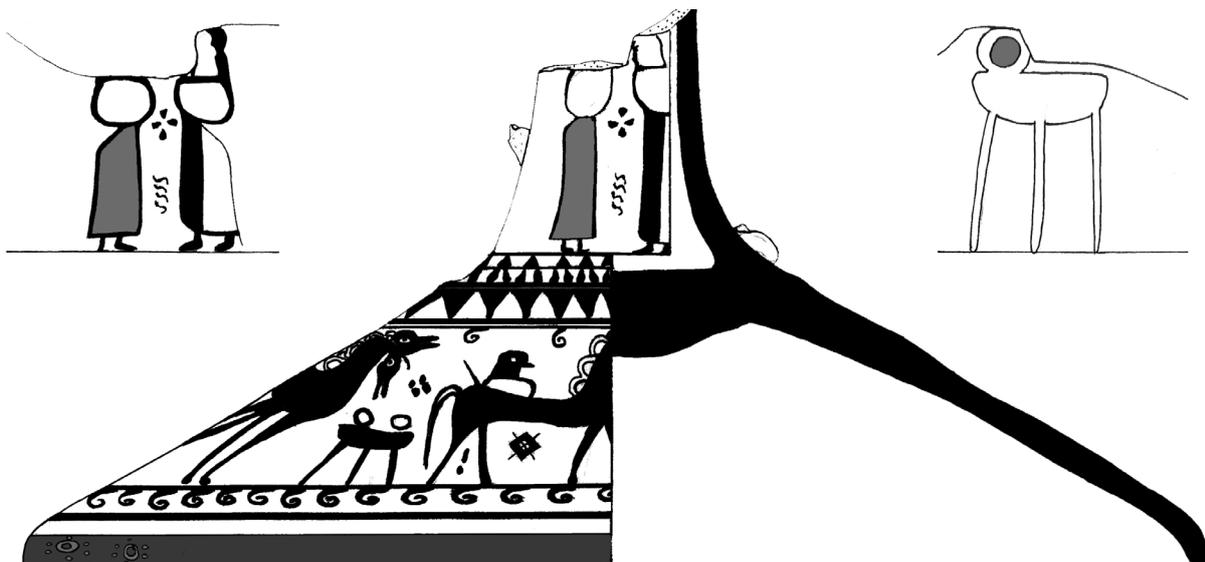
Ύψος 0,298 μ., πλάτος στομίου 0,095 μ.

Λείπουν αρκετά τμήματα από το στόμιο, τον ώμο και το σώμα, το κάτω τμήμα της κοιλιάς και η βάση, καθώς και η λαβή. Τα επίθετα χρώματα έχουν απολεπιστεί σε μεγάλο βαθμό. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα λεπτό και ραδινό, το οποίο μεταβαίνει με μαλακή καμπύλη στον υψηλό και κωνικό λαιμό που απολήγει στο εξωστρεφές τριφυλλόσχημο στόμιο. Διατηρούνται οι απο-

Εικ. 32β. Το κάλυμμα Μ.Β. 5841.

BE 5841

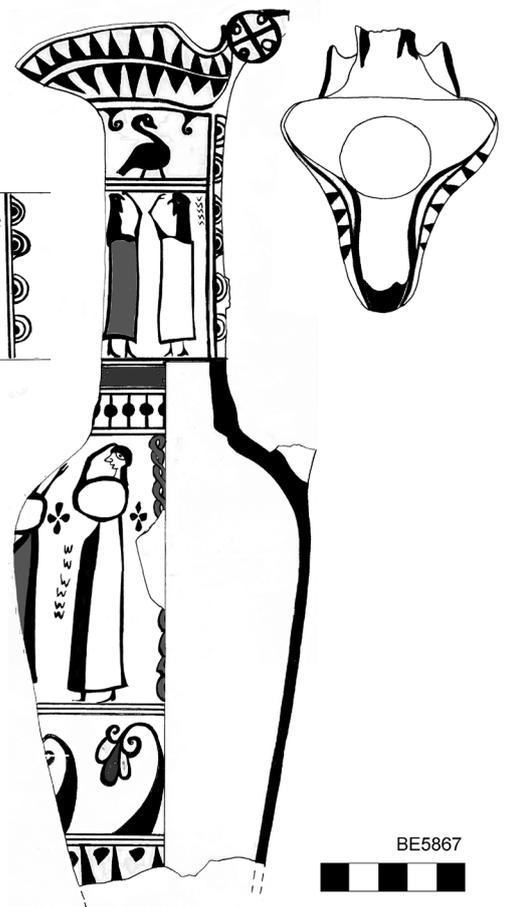
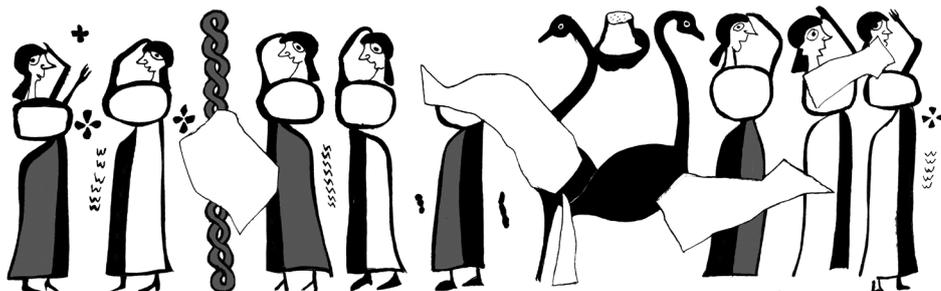
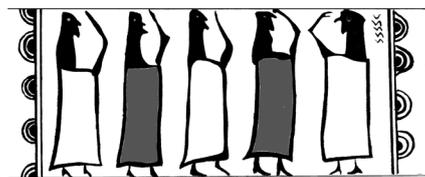
φύσεις της λαβής, η οποία θα ήταν ταινιωτή στο σημείο της συμβολής με το στόμιο και ωοειδούς διατομής στον ώμο, ενώ στο μέσο του ύψους του λαιμού διατηρείται επίσης μια κυλινδρικής διατομής απόφυση στελέχους που θα εξυπηρετούσε την ευστάθεια της λαβής. Εκατέρωθεν της άνω απόφυσης δισκοειδείς απολήξεις

Το στόμιο φέρει δύο αντίστροφες σειρές συμπαγών τριγώνων, ενώ οι δισκοειδείς απολήξεις εκατέρωθεν της απόφυσης της λαβής σταυρό και στιγμές. Στο λαιμό αποδίδεται πομπή πέντε θρηνωδών, η οποία πλαισιώνεται κάτω από ζώνη κάθετων γραμμίδων με στιγμή στο μέσο και συμπαγή ταινία ερυθρού χρώματος με λευκά ανθέμια, καθώς και ζώνη υδρόβιων πτηνών προς τα δεξιά άνω. Όλες οι θρηνωδοί φορούν ποδήρη χιτώνα που αποδίδεται με περίγραμμα και καλύπτεται με λευκό χρώμα. Η κεφαλή αποδίδεται με σκιαγραφία εκτός από τον εξηρημένο οφθαλμό.

Η κοιλιά φέρει τρεις ζώνες που διακρίνονται μεταξύ τους με τρεις γραμμές: στην κάτω κατακόρυφα τρίγωνα συμπαγή με στιγμή μεταξύ τους, στη δεύτερη κατακόρυφοι ελικοτοί βλαστοί που απολήγουν σε τρίφυλλο ανθέμιο του οποίου τα φύλλα καλύπτονται τα μεν ακραία με λευκή βαφή, το δεν κεντρικό με λευκή επί ερυθράς βαφής. Η τρίτη διακοσμητική ζώνη, η οποία καλύπτει και τη μετάβαση στον ώμο του αγγείου, φέρει πομπή θρηνωδών σε δύο ομάδες από τέσσερις συμμετέχουσες έκαστη που συναντώνται στο μέσο περίπου της ζωφόρου. Η απόκλιση από το μέσο οφείλεται σε έναν κατακόρυφο πλοχμό που διασπά τη συμμετρία. Στα νώτα των θρηνωδών και στην ίδια κατεύθυνση προς αυτές, καθώς και εκα-

Εικ. 33. Οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο (M.B. 5867).

BE5867

τέρωθεν της απόφυσης της λαβής δύο κύκνοι αποδίδονται με σκιαγραφία εκτός από τον εδαφόχρωμο οφθαλμό. Οι θρηνωδοί αποδίδονται με περίγραμμα, φέρουν ποδήρη χιτώνα που δένεται σφιχτά στη μέση, ενώ υψώνουν τα χέρια στην κεφαλή. Τα μαλλιά πέφτουν στους ώμους, η μύτη είναι γωνιώδης και τονισμένη, η γνάθος γωνιώδης αλλά ατροφική. Το ένδυμα καλυπτόταν με χρώμα λευκό, το οποίο διατηρείται σε τρεις μορφές. Ανάμεσα στις μορφές σειρά κατακόρυφων τεθλασμένων γραμμών, αλυσίδες και σταυροειδή κοσμήματα.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών.

Πρβλ. Kübler 1970, 478-479, αρ. 70, πίν. 62 (κάτω αριστερά) (=Rocco 2008, 183, Ορ ζ 1, πίν. 28) Rocco 2008, 108, KB 5, πίν. 15, 8 (για το σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 235-237.

Εικ. 34. Τμήμα από την κοιλιά κλειστού αγγείου.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών. Βλ. Μέρος Β', σ. 239.

3. Τμήμα από την κοιλιά κλειστού αγγείου (εικ. 34).

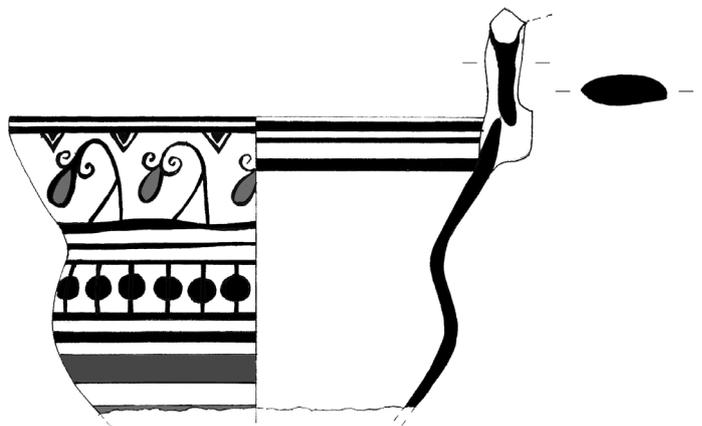
Πηλός ερυθρός, καθαρός.

Διατηρείται ο άνω κορμός γυναίκας θρηνωδού η οποία αποδίδεται πανομοιότυπα με τις θρηνωδούς του της προηγούμενης ονοχής.

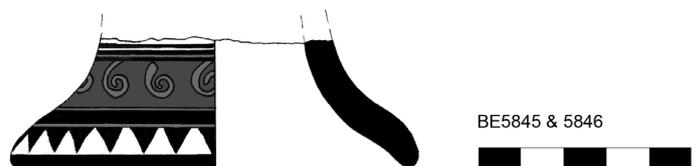
Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

4. Αποσπασματικό κύπελλο με πόδι, M.B. 5845-5846 (εικ. 35α-β).

Ύψος 0,138 μ. (κατ' εκτίμηση), διάμετρος στομίου 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,097 μ. Βαφή θαμπή μελανή, καθώς και επίθετα χρώματα, ερυθρό και λευκό, τα οποία σε αρκετά σημεία έχουν απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 35α. Τμήμα κυπέλλου με πόδι (M.B. 5845 και 5846).

Εικ. 35β.

BE5845 & 5846

Συγκολλημένο αλλά λείπουν τμήματα από το στόμιο, το σώμα, τη μετάβαση προς το πόδι, τη βάση, καθώς και η λαβή. Κύπελλο βαθύ και ημισφαιρικό, χείλος υψηλό, διευρυνόμενο προς τα έξω, πόδι κωνικό. Η λαβή είναι ελλειψοειδούς διατομής, υπερυψωμένη, ενώ με βάση την κυρτότητα στο άνω σπάσιμο, αποκαθίσταται κυκλικού σχήματος και μικρών διαστάσεων. Κάτω από την κάτω απόφυση διακρίνεται αποτύπωμα πλαστικής διακόσμησης.

Στο στόμιο αποδίδεται ζώνη που περιλαμβάνει όρθιους βλαστούς με τριγωνικούς μίσχους, εναλλάξ συμπαγείς και με ερυθρή βαφή, οι οποίοι απολήγουν σε σταγονόμορφους ανθούς και πλαισιώνονται με ελικοειδή φυλλάρια. Οι ανθοί καλύπτονται επίσης εναλλάξ με λευκή και ερυθρή βαφή. Ανάμεσα στους βλαστούς κρεμάμενα εναλλάξ τρίγωνα. Στη μετάβαση προς το σώμα δύο οριζόντιες γραμμές και χαμηλότερα κατακόρυφες γραμμές. Η βάση της λαβής και οι ράχες της διατηρούν ίχνη μελανής βαφής. Στη βάση σειρά από κρεμάμενα μελανά τρίγωνα πλαισιώνονται από μελανές ταινίες, ενώ χαμηλά στο πόδι πάνω στο ιώδες βάθος

κρεμάμενοι δεξιόστροφοι λευκοί έλικες πλαισιώνονται επίσης από λευκές γραμμές. Στο εσωτερικό του κυπέλλου τρεις οριζόντιες ταινίες και στην απόφυση της λαβής ελικοειδής ταινία.

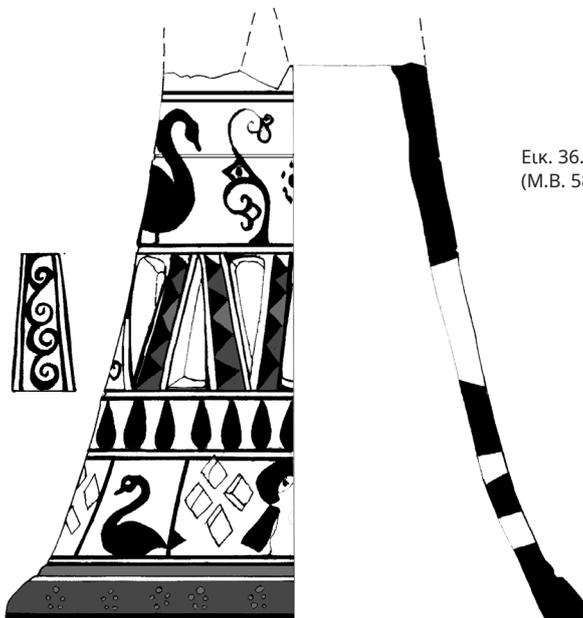
Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 229.

5. Αποσπασματικό κύπελλο με πόδι, Μ.Β. 5860 (εικ. 36).

Ύψος 0,13 μ., διάμετρος βάσης 0,13 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν το μεγαλύτερο τμήμα του κυπέλλου, καθώς και μεγάλα τμήματα από το μέσο της βάσης. Βαφή θαμπή μελανή, καθώς και επίθετα χρώματα, ερυθρό και λευκό, τα οποία σε αρκετά σημεία έχουν απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στη μετάβαση προς το κύπελλο μελανή ταινία και πάνω ιώδες. Η διακόσμηση δομείται σε τρεις ζώνες. Στην άνω, σε πεδία που ορίζονται από αντιθετικά διαμπερή τρίγωνα, σειρά υδρόβιων πτηνών με σκιαγραφία και εξηρημένο οφθαλμό προς τα δεξιά σε εδαφόχρωμο βάθος, και ανάμεσά

Εικ. 36. Κύπελλο με πόδι (Μ.Β. 5860).

BE 5860

Εικ. 37. Κύπελλο με πόδι και κάλυμμα (M.B. 5833).

τους σε πεδία ιώδους βάθους δύο λευκές οκτώσχημες σπείρες και μία προτομή ίππου προς τα αριστερά· πίσω από ένα πτηνό σχηματοποιημένος ρόδακας. Στη μεσαία ζώνη κατακόρυφα ωσειδή διαμπερή ανοίγματα ορίζουν πεδία με προτομές ίππων σε σκιαγραφία, δύο προς τα δεξιά και ένα προς τα αριστερά, καθώς και τρίποδα, από τον οποίο σώζονται οι μεγάλες κυλινδρικές λαβές με λευκό το εσωτερικό τους. Στην κάτω ζώνη ανάμεσα σε ρομβοειδή διάκενα ανδρική προτομή προς τα αριστερά και υδρόβιο πτηνό προς τα δεξιά που στρέφει την κεφαλή πίσω. Περιμετρικά στη βάση πάνω σε ιώδη ταινία λευκές σπείρες.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 229.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών.

Πρβλ. Kübler 1970, 463-464, αρ. 53, εικ. 53· 554 εικ. 68 (για το σχήμα και τα ανοίγματα).

6. Κύπελλο με πόδι και κάλυμμα, M.B. 5833 (εικ. 37)⁶⁴.

Κύπελλο: ύψος 0,18 μ., διάμετρος βάσης

64 Κακαβογιάννη 1987, 49α.

0,066 μ., διάμετρος στομίου 0,09μ.· κάλυμμα: ύψος 0,03 μ., διάμετρος 0,085 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν μικρά τμήμα από το κύπελλο. Βαφή μελανή, σε πολλά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κύπελλο βαθύ και κωνικό με κατακόρυφο και ελαφρά εξωστρεφές χείλος. Η λαβή είναι ταινιωτή, υπερυψωμένη και ενισχυμένη στο μέσο του ύψους της με μία μάζα πηλού, ξεκινά από το χείλος και απολήγει στο κάτω τμήμα του. Πόδι υπερυψωμένο και διευρυνόμενο προς τα κάτω με τρία κατακόρυφα ανοίγματα. Στο στόμιο σειρά κάθετων γραμμίδων που πλαισιώνονται από γραμμές άνω και κάτω. Στο υψηλό χείλος, το οποίο ορίζεται κάτω από τρεις οριζόντιες ταινίες, κατακόρυφες γραμμές που ορίζουν μετόπες με επάλληλες οριζόντιες τεθλασμένες ταινίες και στο μέσο μετόπη με ίππο, κάτω από την κοιλιά του οποίου τεθλασμένες γραμμές και Λ-σχημα παραπληρωματικά στις γωνίες της μετόπης. Πιο κάτω ζώνη με κατακόρυφες γραμμές που πλαισιώνουν στο μέσο μετόπη με υδρόβια πτηνά· πάνω από τη μετάβαση προς το πόδι επάλληλες οριζόντιες ταινίες. Στο πόδι τρεις ομάδες από τρεις οριζόντιες ταινίες ορίζουν ζώνες, δύο από τις οποίες φέρουν εξηρημένους ρόμβους. Εσωτερικά του χείλους δύο οριζόντιες γραμμές, κάλυμμα ελαφρώς κοίλο και στο μέσο υπερυψωμένη λαβή. Το σημείο με το οποίο εφά-

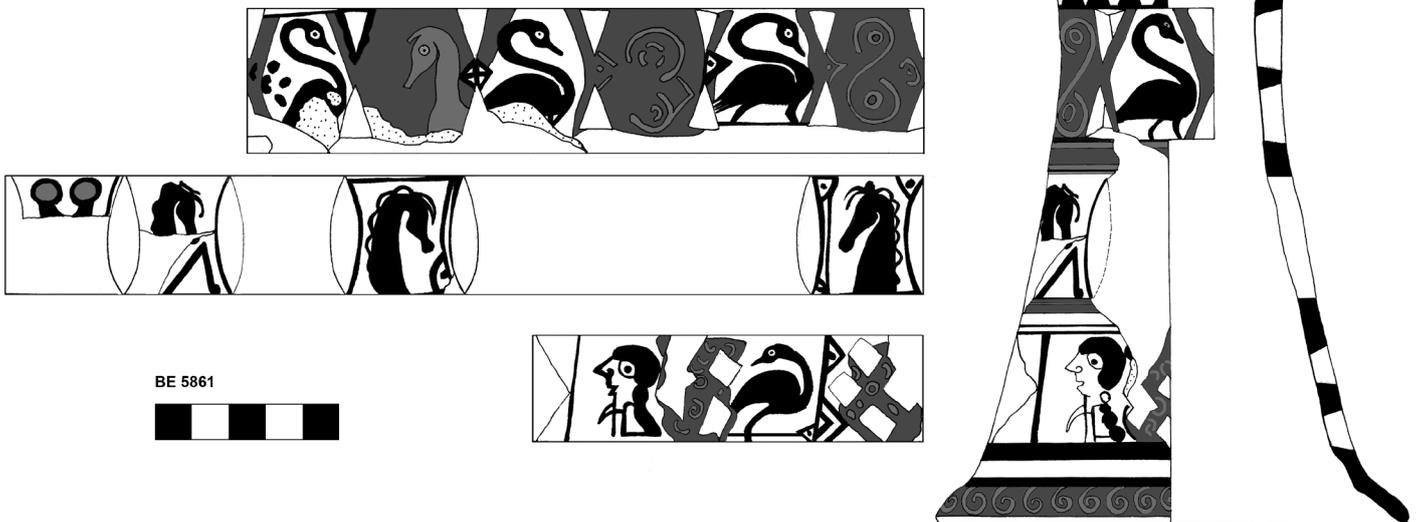
πτεται στη λαβή του κυπέλλου είναι ελαφρά αναδιπλωμένο. Στην κάτω επιφάνεια ομόκεντροι δακτύλιοι, στην οριζόντια επιφάνεια του χείλους κάθετα γραμμίδια και στην κατακόρυφη λαβή οριζόντιες ταινίες.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

Πρβλ. Brann 1960α, 411, αρ. 1, εικ. 7, πίν. 91 (γ' τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ.). Βλ. Μέρος Β', σ. 229.

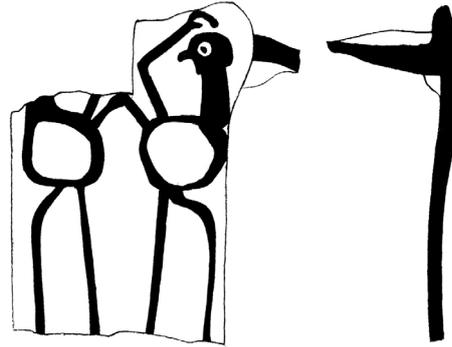

Εικ. 38. Κύπελλο με πόδι (M.B. 5861).

Εικ. 39. Πήλινο πλακίδιο (M.B. 5839).

BE 5839

7. Πόδι κυτέλλου, M.B. 5861 (εικ. 38).

Ύψος 0,190 μ., διάμετρος βάσης 0,13 μ. Η μελανή βαφή και τα επίθετα χρώματα έχουν απολεπιστεί σε πολλά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κάτω από τη μετάβαση προς την κοιλιά αποδίδεται σειρά κάθετων τριγώνων. Η βάση διακοσμείται σε τρεις ζώνες, οι οποίες χωρίζονται με οριζόντιες ερυθρές και λευκές ταινίες. Η ανώτερη, η οποία διασπάται από αντικριστά διαμπερή τρίγωνα, φέρει ανάμεσα σε ζεύγη τριγώνων έξι μετόπες με εναλλάξ εδαφόχρωμο και ερυθρό βάθος. Στις εδαφόχρωμες μετόπες αποδίδονται υδρόβια πτηνά προς τα δεξιά, ενώ σε αυτές με το ερυθρό βάθος προτομή ίππου, κατακόρυφη σπείρα και ένστιγμος ρόμβος με λευκή βαφή. Στη μεσαία ζώνη εντός μετόπης αποδίδεται απροσδιόριστο θέμα με κερατοειδείς αποφύσεις που απολήγουν σε λευκούς κύκλους με μελανό περίγραμμα, ενώ πλαισιώνεται από μετόπες με προτομές ίππων που στρέφονται σε αντίθετη κατεύθυνση. Ο ίππος δεξιά διατηρεί θύσανο στην κορυφή της κεφαλής, ενώ ανασύρει το πρόσθιο πόδι σε ορθή γωνία. Η μετόπη αριστερά φέρει πλαίσιο με ένστιγμες θηλιές στις γωνίες. Η χαμηλότερη ζώνη φέρει ρομβοειδείς οπές, οι οποίες ανά τέσσερις σχηματίζουν επίσης ρόμβους. Οι τελευταίοι ορίζουν μετόπες, από τις οποίες οι σωζόμενες περικλείουν ανδρική κεφαλή προς τα αριστερά, υδρόβιο πτηνό που κοιτά πίσω και προτομή ίππου. Οι ρόμβοι πλαισιώνονται με ερυθρή βαφή, πάνω στην οποία αποδίδονται με λευκή

βαφή κοσμήματα. Μελανή ταινία προστίθεται στη μετάβαση προς τον δακτύλιο της βάσης, ο οποίος καλύπτεται με ερυθρή βαφή και ένστιγμη ψευδόσπειρα με λευκή βαφή. Στο κάτω μέρος της κοιλιάς εναλλάσσονται ταινίες ερυθρές και μελανές, ενώ από την διακόσμηση της κοιλιάς διατηρείται τμήμα σπείρας.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 237.

8. Τμήμα πήλινου πλακιδίου, M.B. 5839 (εικ. 39).

Ύψος 0,07 μ., πλάτος 0,045 μ. (κάτω) - 0,043 μ. (πάνω), πάχος 0,003 μ.

Σπασμένο και συγκολλημένο. Η πίσω όψη αδρά πλασμένη και στην άνω απόληξη οριζόντιο στέλεχος για την προσαρμογή της λαβής. Βαφή μελανή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

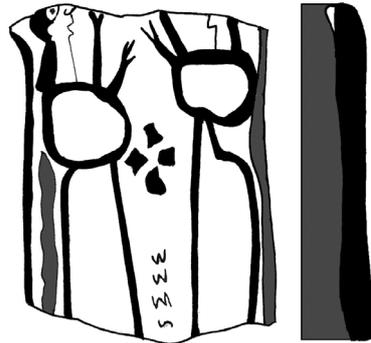
Στην κύρια όψη απεικονίζονται δύο αντικριστές θρηνωδοί που φέρουν τα χέρια στην κεφαλή. Φορούν ποδήρη ζωσμένο χιτώνα αποδοσμένο με περίγραμμα και λευκό γέμισμα. Η κεφαλή αποδίδεται με σκιαγραφία εκτός από τον εξηρημένο οφθαλμό, στο κέντρο του οποίου μελανή στιγμή. Τα μαλλιά πέφτουν στους ώμους, η γνάθος βραχεία, ενώ η μύτη είναι ιδιαίτερα τονισμένη.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 236.

Εικ. 40. Πήλινο πλακίδιο (M.B. 5840).

BE 5840

9. Τμήμα πήλινου πλακιδίου, M.B. 5840 (εικ. 40).

Ύψος 0,075 μ., πλάτος 0,0495 μ. (κάτω), 0,048 μ. (πάνω)

Σπασμένο και συγκολλημένο. Βαφή μελανή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στην κύρια όψη, η οποία πλαισιώνεται από κατακόρυφες ιώδεις ταινίες, εικονίζονται δύο αντικριστές γυναικείες μορφές που σηκώνουν τα χέρια στην κεφαλή. Φέρουν ζωσμένο χιτώνα αποδοσμένο με περίγραμμα και λευκό γέμισμα, από το οποίο διατηρείται ίχνος μόνο στη δεξιά μορφή. Η κεφαλή αποδίδεται με περίγραμμα. Τα μαλλιά πέφτουν στους ώμους, ενώ ο οφθαλμός της αριστερής μορφής που φέρει στιγμή στο κέντρο προβάλλεται πάνω στην αποδοσμένη με σκιαγραφία μάζα των μαλλιών. Ανάμεσα στις μορφές ρομβοειδές και στήλη με τεθλασμένα γραμμίδια. Στην πίσω όψη ακανόνιστα πλατιές κατακόρυφες ιώδεις ταινίες.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 236.

10. Φιάλη με επίθετους φυλλοφόρους κάλυκες, M.B. 5866 (εικ. 41).

Ύψος 0,044 μ. (με τους κάλυκες 0,078 μ.), διάμετρος 0,128 μ. (στόμιο), 0,04 μ. (οπή).

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα και το στόμιο, καθώς και από την κεντρική απόληξη του κάλυκα. Η βαφή έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα ημισφαιρικό με απλό χείλος. Στον πυθ-

μένα διαμπερής οπή, περιμετρικά της οποίας ρηγή αυλάκωση. Στο στόμιο προσαρμόζονται δύο επίπεδοι κάλυκες που αναπτύσσονται κατακόρυφα μέχρι τις απολήξεις, από τις οποίες η κεντρική είναι γλωσσωτή και στρέφεται προς το εσωτερικό, ενώ οι πλευρικές είναι μηνοειδείς και φυλλόσχημες. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με ερυθρή βαφή.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 461-462, αρ. 51, πίν. 45· 456, αρ. 48, πίν. 46· 460-470, αρ. 59, πίν. 56 (αλλά πάνω σε υψηλό πόδι)· v. Freytag 1975, 69, αρ. 14, πίν. 18, 4. Βλ. Μέρος Β', σ. 233.

11. Φιάλη με επίθετους μήκωνες, M.B. 5869 (εικ. 42).

Ύψος 0,052 μ. (με τους κάλυκες 0,07 μ.), διάμετρος στομίου (κατά προσέγγιση) 0,14 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από την κοιλιά, το στόμιο και τον πυθμένα. Η βαφή έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα ημισφαιρικό με απλό χείλος. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με ερυθρή βαφή.

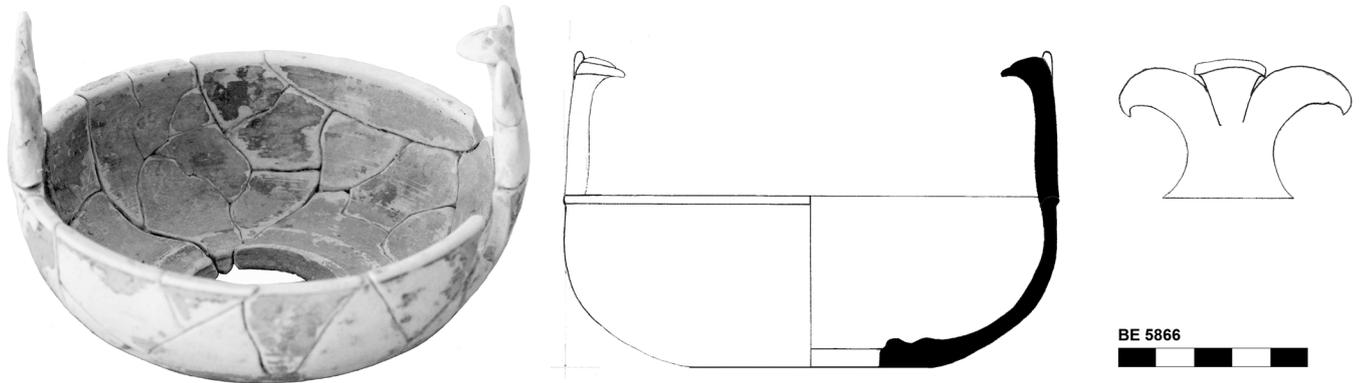
Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 233.

12. Κάλυμμα αγγείου, M.B. 5864 (εικ. 43).

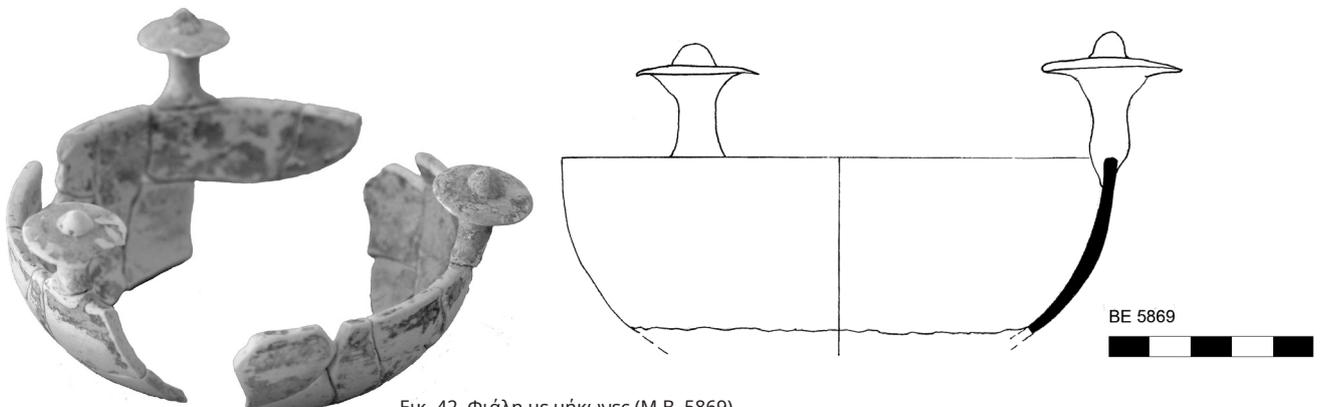
Ύψος 0,13 μ., διάμετρος 0,115 μ.

Βάση δισκοειδής, ελαφρά κυρτή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

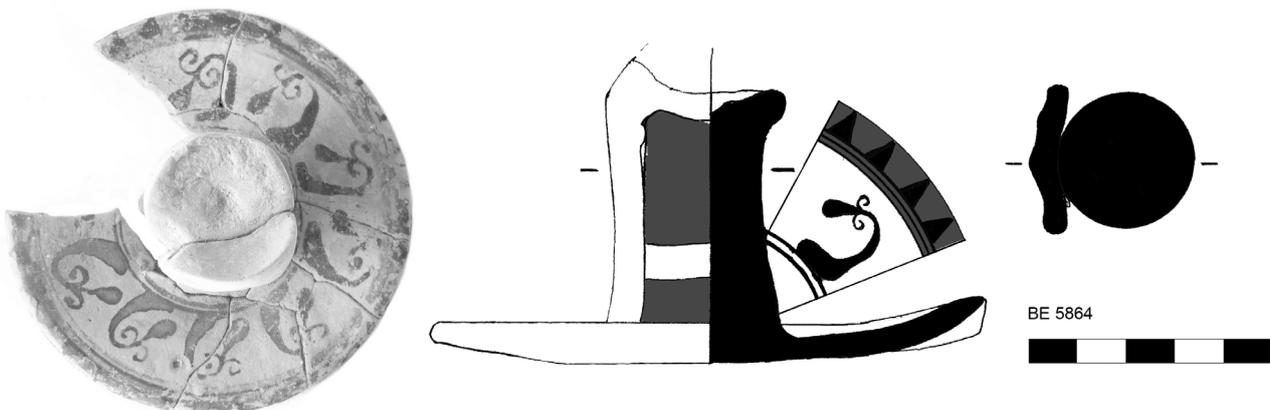
Στην άνω οριζόντια επιφάνεια του δίσκου ελικοειδή άγκιστρα από τα οποία φύονται

Εικ. 41. Φιάλη με φυλλοφόρους κάλυκες (M.B. 5866).

Εικ. 42. Φιάλη με μήκωνες (M.B. 5869).

Εικ. 43. Κάλυμμα αγγείου (M.B. 5864).

βλαστοί. Στην περίμετρο ερυθρή ταινία. Το κατακόρυφο πηνιόσχημο στέλεχος της λαβής καλύπτεται με ερυθρή βαφή που διασπάται από εδαφόχρωμη ταινία, ενώ πάνω σε αυτό εφάπτεται ταινιωτή λαβή.

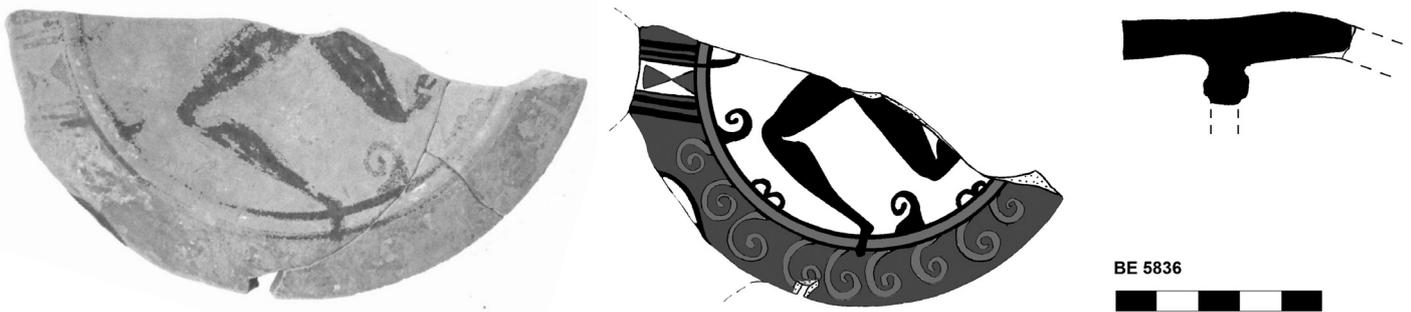
Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 226, 229.

13. Δισκοειδές αντικείμενο, M.B 5836 (εικ. 44).

Ύψος 0,02 μ., διάμετρος 0,113 μ.-0,06 μ. (βάσης).

Λείπει σχεδόν το μισό. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δακτυλιόσχημη. Εξωτερικά εδαφό-

Εικ. 44. Δισκοειδές αντικείμενο (M.B. 5836).

χρωμο εκτός από την περίμετρο που καλύπτεται με λευκή απολεπισμένη ταινία. Στο περιχέλιωμα ιώδης ταινία η οποία διακόπτεται από μετόπη με κλεψύδρα και καλύπτεται με διακοσμητικά μοτίβα, σπείρα και ταινίες, σε λευκή βαφή. Δύο μελανοί λεπτοί ομόκεντροι κύκλοι περιβάλλουν το μέταλλο. Σώζονται τα πόδια μορφής σε στάση εν γούνασι δρόμου, αποδοσμένα με την τεχνική της σκιαγραφίας. Ανάμεσα στα σκέλη μία έλικα. Στο σημείο μετάβασης από τη βάση προς το δίσκο πλατιά θαμπή μελανή ταινία.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 226, 238.

14. Αποσπασματικό κύπελλο (εικ. 45).

Διάμετρος 0,095 μ.

Διατηρούνται δύο μη συναρμοζόμενα τμήματα από το στόμιο και τα τοιχώματα. Βαφή καστανέρυθη, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος καθαρός.

Χείλος υψηλό, έντονα εξωστρεφές. Στο χείλος όρθια συμπαγή τρίγωνα και στο σώμα στιγμές με κύκλους. Εσωτερικά ολόβαφο.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 227.

15. Πινάκιο με αγκιστρωτές λαβές (εικ. 46).

Διάμετρος 0,25 μ.

Τρία συνανήκοντα αλλά μη συναρμοζόμενα τμήματα, από τα οποία αποκαθίσταται το περίγραμμα του αγγείου. Επίχρισμα και βαφή έχουν σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Πηλός πορτοκαλέρυθρος, καθαρός.

Σχήμα ρηχό, χείλος επίπεδο, λαβή κυλινδρική και πεταλοειδής, πλαισιωμένη από κερατοειδείς αποφύσεις. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με λευκό επίχρισμα· εξωτερικά κάτω από το χείλος ιώδης ταινία.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 482, αρ. 74, πίν. 22 (για το σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 231.

16. Ομφαλωτή φιάλη (εικ. 47).

Σωζόμενη διάμετρος 0,165 μ.

Συγκολλημένη. Διατηρείται ο πυθμένας και τμήμα από τα τοιχώματα. Επίχρισμα και βαφή έχουν σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Πηλός πορτοκαλέρυθρος, καθαρός.

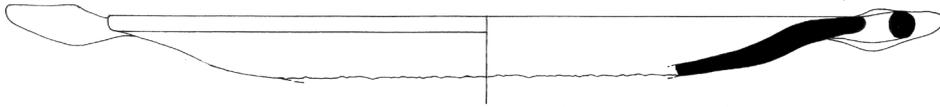
Στον πυθμένα εσωτερικά ο ομφαλός διακρί-

Εικ. 45. Αποσπασματικό κύπελλο.

Εικ. 46. Πινάκιο με αγκιστρωτές λαβές.

νεται με βαθιά εγκοπή. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με λευκό επίχρισμα· εσωτερικά ιώδεις ταινίες, μία περιμετρικά του ομφαλού και ζεύγος υψηλότερα. Εξωτερικά πιθανώς ήταν ολόβαφο.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 233.

Πρβλ. Lushey 1939, 36, πίν. 9.

17. Ειδώλιο θρηνωδού, M.B. 5934 (εικ. 48).

Ύψος 0,12, μέγιστο πάχος κορμού 0,025 μ.
Συγκολλημένο. Λείπουν τα χέρια από τα μέσα των άνω βραχιόνων μέχρι τους καρπούς, το

δεξιό τμήμα του κορμού, μικρό τμήμα από το λαιμό, καθώς και η απόληξη της μύτης. Η κάτω επιφάνεια έδρασης είναι τραχεία. Πηλός ερυθροκάστανος, καθαρός.

Κορμός πεπλατυσμένος, ελλειψοειδούς διατομής και διευρυνόμενος προς τα κάτω. Τα άκρα χέρια συμπλέκονται στην κορυφή της κεφαλής. Το πρόσωπο έχει σχήμα τριγωνικό και απολήγει σε οξύληκτη γνάθο. Μακρείς πλόκαμοι με λοξές εγχαράξεις πλαισιώνουν το πρόσωπο. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου αποδίδονται με πλαστικά και εγχάρακτα μέσα. Τα χείλη είναι σαρκώδη, η μύτη τονισμένη, οι οφθαλμοί αμυγδαλωτοί με ανάγλυφα βλέφαρα. Στο χαμηλό μέτωπο τα

Εικ. 47. Ομφαλωτή φιάλη

Εικ. 48. Ειδώλιο θρηνωδού (M.B. 5934).

μαλλιά αποδίδονται με εγχάρακτες τριγωνικές απολήξεις. Μια ταινία με εγχάρακτους ρόμβους δεν συνεχίζεται στο πίσω μέρος της κεφαλής. Το ένδυμα καλύπτεται μέχρι το ύψος των βραχιόνων με αραιή καστανή βαφή. Λευκή βαφή έχει χρησιμοποιηθεί στο στέρνο, η οποία διασπάται από μία ερυθρή ταινία, στο πρόσωπο, καθώς και κάτω από τους σπασμένους βραχιόνες, ενώ με μελανή βαφή καλύπτονται τα μαλλιά τα οποία στα νώτα διακρίνονται σε δύο τριγωνικές μάζες. Από το ύψος του στέρνου μέχρι το μέσο του κορμού κατέρχεται μια κατακόρυφη αυλάκωση.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 258.

18. Ειδώλιο θρηνωδού, Μ.Β. 5933 (εικ. 49).

Ύψος 0,095 μ., πάχος 0,025 μ., πλάτος κορμού 0,023 μ. (0,026 μ. στο ύψος των βραχιόνων).

Συγκολλημένο. Σπασμένο διαγωνίως στη δεξιά πλευρά του άνω κορμού. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η κάτω οριζόντια επιφάνεια είναι τραχεία, ενώ επίσης τραχεία είναι ακανόνιστα ωειδής επιφάνεια στην πλάτη. Κορμός πεπλατυσμένος, διευρυνόμενος προς τα κάτω στην εμπρός και στις πλάγιες όψεις. Το σωζόμενο

αριστερό χέρι φέρεται οριζόντιο στο στήθος. Το ένδυμα καλύπτεται με αραιό ερυθρό επίχρισμα, ενώ στο κάτω μέρος του κορμού αποδίδεται ρομβοειδές κόσμημα χρώματος πορτοκαλί-ερυθρού. Το γυμνό τμήμα του χεριού κάτω από τη χειρίδα καλύπτεται με λευκό επίχρισμα. Στην πλάτη διατηρείται η απόληξη των μαλλιών, τα οποία αποδίδονταν με μελανή βαφή. Στο πίσω μέρος ένα εξόγκωμα ωοειδούς σχήματος δείχνει ότι το ειδώλιο ήταν προσαρμοσμένο σε άλλη επιφάνεια.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 260.

19. Τροχοί άρματος, Μ.Β. 5935 (εικ. 50).

Διαστάσεις: διάμετρος 0,068 μ. πάχος 0,025 μ.

Ένας συγκολλημένος τροχός άρματος, καθώς και τέσσερις ακόμα αποσπασματικά σωζόμενοι. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Αποτελούνται από τον συμπαγή δίσκο στο μέσο του οποίου ο ρυμός δηλώνεται ως κυλινδρικό διαμπερές στέλεχος. Ο δίσκος και η κατακόρυφη επιφάνεια του στελέχους φέρουν ερυθρό επίχρισμα.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 263.

Εικ. 49. Ειδώλιο θρηνωδού (Μ.Β. 5933).

Εικ. 50. Τροχοί άρματος (Μ.Β. 5935).

Εικ. 51. Κεφαλή ειδωλίου κριού (M.B. 5874).

Εικ. 52. Κεφαλή ειδωλίου γυναικείας μορφής (M.B. 5881).

20. Κεφαλή ειδωλίου κριού, M.B. 5874 (εικ. 51).

Μήκος 0,038 μ., ύψος 0,02 μ.

Διατηρείται από τη σφαγή· το ένα κέρασ σπασμένο, όπως και η απόληξη του ρύγχους. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κέρατα ελικοειδή και οφθαλμοί στρογγυλεμένοι οι οποίοι καλύπτονταν με ερυθρή εξίτηλη βαφή.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 262.

21. Κεφαλή ειδωλίου γυναικείας μορφής, M.B. 5881 (εικ. 52).

Ύψος 0,037 μ., πλάτος 0,024 μ.

Η κοίλη κεφαλή διατηρείται διαγωνίως από τη γνάθο και τον αυχένα, η μύτη είναι σπασμένη, όπως και η μάζα των μαλλιών μέχρι

το μέσο του λαιμού. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το πρόσωπο έχει σχήμα τριγωνικό και απολήγει σε οξύληκτη γνάθο. Μακρείς πλόκαμοι με λοξές εγχάραξεις πλαισιώνουν το πρόσωπο. Το μέτωπο είναι χαμηλό, τα χείλη σαρκώδη, οι οφθαλμοί αμυγδαλωτοί και έξεργοι. Στο χαμηλό μέτωπο τα μαλλιά αποδίδονται με εγχάρακτες τριγωνικές απολήξεις.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 260.

22. Σφονδύλι αδραχτιού (εικ. 53).

Σπασμένο και συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Σχήμα κωνικό, βάση επίπεδη, κατακόρυφη επιφάνεια ελαφρώς κοίλη. Η επίπεδη βάση φέρει διακόσμηση τριών πτηνών, που πατούν σε μελανό δακτύλιο περιμετρικά της οπής ανάρτησης. Από τα πτηνά διατηρείται ένα και τμήμα από τα άλλα δύο, ενώ ανάμεσά τους υπάρχουν ένστιγμοι ρόδακες. Η διακόσμηση της κοίλης επιφάνειας διακρίνεται με δύο οριζόντιες ταινίες σε δύο τμήματα, στο άνω, όπου αποδίδονται κρεμάμενα συμπαγή μελανά τρίγωνα, και στο κάτω όπου σειρά από πτηνά στραμμένα προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: π. 680 π.Χ.

Πρβλ. Mayence και Verhoogen 1926, III C, 3, αρ. 37, πίν. 1· Hackens 1967, 60, TT 64.12, εικ. 61. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

Εικ. 53. Σφονδύλι.

Εικ. 54. Η πρωτογενής καύση στον Τάφο 9.

Τάφος 9.⁶⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους π. 1,00 μ., πλάτους 0,60 μ. και βάθους 0,55 μ. (εικ. 54). Στο στρώμα της καύσης βρέθηκαν λίγα οστά, το μέγεθος των οποίων δείχνει ότι ο νεκρός ήταν μάλλον παιδί. Αμέσως εξωτερικά του λάκκου και στη βορειοδυτική γωνία του βρέθηκε το κύπελλο. Μικρή διατάραξη στη στρωματογραφία μάλλον προκάλεσε το νεώτερο επιτύμβιο μνημείο που εδράζεται στο νότιο άκρο του ορύγματος. Ανάμεσα στα χείλη του λάκκου και το στρώμα κίτρινου χώματος με το οποίο διαμορφώθηκε ο τύμβος κατά τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.⁶⁶ υπήρχε στρώση χώματος μόλις 0,07 μ.

Κύπελλο, M.B. 5894 (εικ. 55).

Ύψος 0,05 μ., διάμετρος βάσης 0,03 μ., διάμετρος στομίου 0,064 μ.

Ακέραιο. Η βαφή έχει σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Χείλος χαμηλό και εξωστρεφές, σώμα σχήματος κωνικού, βάση επίπεδη, λαβή ταινιωτή. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με βαφή καστανή έως μελανή εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία εσωτερικά κάτω από το χείλος.

Εικ. 55. Κύπελλο (M.B. 5894).

Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ.

Πρβλ. ως προς το σχήμα το κύπελλο αρ. 842 από τον τάφο 95 του Κεραμεικού (αμέσως μετά το 840 π.Χ.), από το οποίο, ωστόσο, λείπει η λαβή· Kübler 1954, 74, 82, 270, πίν. 106) επίσης, Young 1939, 155-156, C 48-49, εικ. 108· Καλτσάς 1998, 129, τ. 1625, 3, πίν. 145στ. Βλ. Μέρος Β', σ. 227-228.

Εικ. 56. Κάνθαρος.

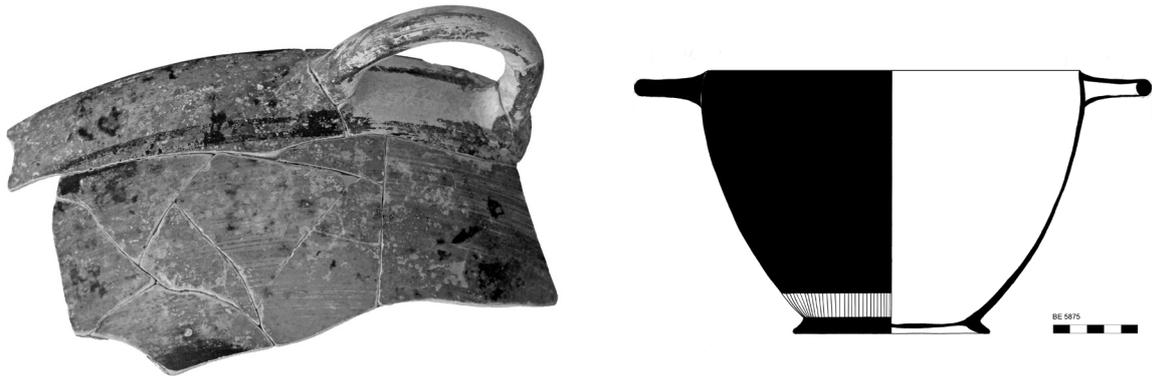

Τάφος 10.⁶⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο, ο οποίος καταστράφηκε πλήρως κατά την ανόρυξη του ορύγματος για τον νεώτερο Τάφο 32, ενώ διατηρήθηκε μικρό τμήμα από το

65 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος III.

66 Βλ. και σ. 24, 86 κ.ε., 278-279.

67 Ημερολόγιο ανασκαφής, Ταφή Va.

Εικ. 57. Κορινθιακή κοτύλη (M.B. 5875).

στρώμα της τέφρας. Αμέσως εξωτερικά του ταφικού ορύγματος βρέθηκε ο κάρθαρος, ο οποίος πρέπει να σχετίζεται με την ταφή.

Κάρθαρος (εικ. 56).

Διάμετρος βάσης 0,045 μ. Συγκολλημένος. Διατηρείται το μεγαλύτερο μέρος της βάσης, καθώς και τμήματα από τη ζώνη των λαβών. Βαφή μελανή και θαμπή, σε μερικά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Τον δακτύλιο της βάσης περιτρέχει γραμμή. Πάνω από τη βάση αποδίδονται όρθια, επιμήκη συμπαγή τρίγωνα. Στο ύψος της μεγαλύτερης διαμέτρου του ζώνη με αβακυτό που πλαισιώνεται από ζεύγη λεπτών γραμμών. Από την κύρια διακοσμητική ζώνη σώζεται αλυσίδα με ζεύγη αντιθετικών ελίκων, από τις οποίες φύονται ανθέμια με συμπαγή πυρήνα και περίγραμμα. Ανάμεσα στις έλικες, από τις εξωτερικές πλευρές των οποίων κρέμονται γλωσσίδια, προτομές ίππων με συσπειρωμένα τα εμπρός πόδια προς τα δεξιά αποδοσμένες με σκιαγραφία. Το εσωτερικό του αγγείου είναι ολόβαφο, ενώ η εξωτερική επιφάνεια καλύπτεται με κιτρινωπό επίχρισμα.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Young 1939, 106-109, B1, εικ. 74-75 (για το ανθέμιο) και το όμοιο αγγείο 160-161, αρ. C65, εικ. 113· Brann 1962, 93, αρ. 543, πίν. 4, 33, 44 (για τη διακόσμηση)· 96, αρ. 567, πίν. 35 (για το σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 227.

Τάφος 11.⁶⁸ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,65 μ., πλάτους 0,55 μ. και βάθους 0,59 μ. (εικ. 6). Ο λάκκος διανοίχθηκε στο σημείο, όπου αργότερα, κατά το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., κατασκευάστηκε ο Τάφος 33. Κατά την ανόρυξη του ορύγματος για τον νεώτερο τάφο καταστράφηκε πλήρως η επίχυσή του και δεν ήταν δυνατόν να διαπιστωθεί αν υπήρχε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου. Εκτός από λίγα, μικρά τμήματα οστών, από τον τάφο ανασύρθηκαν τα τμήματα αγγείων του α' μισού του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πάνω από το ταφικό όρυγμα κατασκευάστηκε ορθογώνιος περίβολος από αργούς λίθους μήκους 1,80 μ. και πλάτους 1,70 μ.

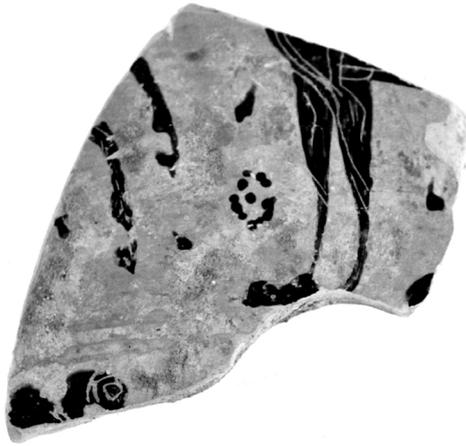
1. Μελαμβαφής κοτύλη, M.B. 5875 (εικ. 57).

Διάμετρος βάσης 0,113 μ.

Συγκολλημένα και μη συναρμοζόμενα τμήματα από τη βάση, το σώμα και το στόμιο, καθώς και η μία λαβή. Η βαφή έχει απολεπιστεί κατά τόπους. Πηλός κιτρινωπής απόχρωσης, κορινθιακός.

Βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου, σώμα βαθύ, χείλος απλό, λαβή κυλινδρική οριζόντια. Στην κάτω οριζόντια επιφάνεια της βάσης ζεύγος ομόκεντρων κύκλων και στο κέντρο στιγμή που περιβάλλεται από δακτύλιο. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με βαφή μελανή έως ερυθρή, εκτός από το τμήμα ανάμεσα στις λαβές, καθώς και μια πλατιά εδαφόχρωμη ταινία πάνω από τη βάση που περικλείει λεπτές κατακόρυφες γραμμές.

68 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIII.

Εικ. 58. Τμήμα μελανόμορφου κλειστού αγγείου.

Εικ. 59. Λύδιον (M.B. 5919).

Χρονολόγηση: αρχές 6^{ου} αι. π.Χ. (μέση κορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Weinberg 1943, 67, αρ. 264-274, πίν. 35-36· Blegen κ.ά. 1964, 106, 179 (155-154), εικ. 11, πίν. 22, 155. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

2. Τμήμα μελανόμορφου κλειστού αγγείου (εικ. 58).

Ύψος 0,065 μ. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Από την παράσταση διατηρούνται τμήματα από τις δύο διακοσμητικές ζώνες· στην κάτω διακρίνεται η κεφαλή πτηνού και στην άνω τα πόδια σφίγγας δεξιά και ίππου σε καλπασμό αριστερά.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα Ragusa.

Πρβλ. Beazley και Payne 1929, 256, αρ. 7, εικ. 3· di Vita 1959. Για την Ομάδα, βλ. Μέρος Β', σ. 246 και 253.

3. Λύδιον, M.B. 5919 (εικ. 59).

Ύψος 0,077 μ., διάμετρος βάσης 0,025 μ.

Λείπει ο λαιμός και το στόμιο. Πηλός πορτοκαλόχρωμος, με λίγη μίκα.

Μελανό γάνωμα διατηρείται μόνο στο υπερυψωμένο πόδι, ενώ η υπόλοιπη επιφάνεια είναι πλήρως απολεπισμένη.

Χρονολόγηση: αρχές 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 317, αρ. 1165, πίν. 39 (έως 520 π.Χ.)· Bonomi 1991, 7, πίν. 1. 4. Βλ. Μέρος Β', σ. 255.

Τάφος 12.⁶⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,75 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 0,60 μ· στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα της τέφρας πάχους περίπου 0,10 μ. περιείχε λίγα καμένα οστά. Πάνω από το στρώμα τέφρας και στο δυτικό τμήμα του λάκκου βρέθηκαν τα σπαράγματα από τα οποία αποκαταστάθηκαν, πλήρως ή μερικώς, οι κορινθιακοί αρύβαλλοι. Η εκσκαφή των ορυγμάτων για τους νεώτερους Τάφους 41 και 40 διατάραξε μερικώς τον Τάφο 12, ιδίως στο νότιο τμήμα του, το οποίο κατέστρεψε πλήρως, χωρίς, ωστόσο, να θιγεί το στρώμα της τέφρας στο υπόλοιπο όρυγμα.

1. Σφαιρικός αρύβαλλος, M.B. 5890 (εικ. 60).

Ύψος 0,07 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ.

Συγκολλημένος. Λείπει μεγάλο τμήμα από το σώμα. Η θαμπή μελανή βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Στην πάνω οριζόντια επιφάνεια του χείλους ακτινωτά φυλλάρια και στην κατακόρυφη σειρά από στιγμές. Στον ώμο ακτινωτά φυλλάρια, στη ράχη της λαβής ταινίες και στη μετάβαση προς την κοιλιά τρεις οριζόντιες γραμμές. Στο σώμα φέρει παράσταση με πάνθηρα και σφίγγα προς τα δεξιά με ανοιγμένα τα φτερά που στρίβει την κεφαλή πίσω. Δεύτερος πάνθηρας συμμετρικά προς τον πρώτο θα υπήρχε στο σήμερα χαμένο τμήμα. Ανάμεσα στις μορφές το πεδίο γεμίζει με σχηματοποιημένους ρόδακες. Στο κάτω μέρος τους σώματος ομόκεντροι κύκλοι που διασπώνται από σειρά στιγμών.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

69 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXIV.

Εικ. 60. Σφαιρικός αρύβαλλος (M.B. 5890).

Εικ. 61. Σφαιρικός αρύβαλλος (M.B. 5889).

Εικ. 62. Σφαιρικός αρύβαλλος (M.B. 5892).

Εικ. 63. Σφαιρικός αρύβαλλος (M.B. 5888).

Πρβλ. Stillwell και Benson 1984, 121, αρ. 251, εικ.17, πίν. 26· Bentz 2001, 14-15, πίν. 2, 13-16· Biers και Benson 2002, 9-10, αρ. 20, πίν. 10, 1-4. Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

2. Σφαιρικός αρύβαλλος, M.B. 5889 (εικ. 61).

Ύψος 0,069 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ.

Συγκολλημένος. Λείπει μικρό τμήμα από τη λαβή. Βαφή καστανή έως μελανή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Ο πυθμένας διακοσμείται με ομόκεντρους κύκλους γύρω από κεντρική στιγμή, ο ώμος με γλωσσωτό, το στόμιο με ομόκεντρους κύκλους και η λαβή με ταινίες. Στη ζώνη του σώματος που πλαισιώνεται άνω και κάτω από ζεύγη γραμμών εικονίζονται τέσσερις κωμαστές προς τα δεξιά και ανάμεσά τους αποδίδονται φυλλόσχημοι ρόδακες και στιγμές.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Brommer 1959, 19, πίν. 60, 2· Wallenstein 1973, 49, πίν. 25, αρ. 5-6 (α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.)· Green 1979, 29, πίν. 36, 7-9, 10-13· Stillwell και Benson 1984, 95, αρ. 437, πίν. 23· 158, αρ. 804, πίν. 37· Simon 1989, 29-31, αρ. 54 και 56, πίν. 17, 18· Chamay 1984, 66-67 (γύρω στο 600 π.Χ., αρχή της μέσης κορινθιακής περιόδου)· Κόκκου-Βυριδή 1999, 200, αρ. 26, πίν. 8 (πρώιμη-μέση κορινθιακή περίοδος). Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

3. Σφαιρικός αρύβαλλος, M.B. 5892 (εικ. 62).

Ύψος 0,075 μ., διάμετρος στομίου 0,045 μ.

Συγκολλημένος. Λείπει μεγάλο τμήμα από την κοιλιά και ο πυθμένας. Βαφή μελανή, με επίθετο ιώδες χρώμα. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Εικ. 64. Τμήματα σφαιρικών αρυβάλλων.

Εικ. 65. Δακτυλιόσχημος αρύβαλλος (M.B. 5891).

Στην άνω οριζόντια επιφάνεια του στομίου ακτινωτά διατάσσονται επιμήκη φυλλάρια και στην κατακόρυφη σειρά από στιγμές. Όμοια φυλλάρια στον ώμο, ενώ στην κοιλιά αναπτύσσεται φυτικό κόσμημα με ανθέμιο και εκβλαστήσεις που τέμνονται, εκ των οποίων η κάτω απολήγει στο πλάι σε σπείρα με πλατύ κέντρο. Τα φύλλα των ανθεμίων αποδίδονται εναλλάξ μελανά και ιώδη, ενώ ιώδες έχει επίσης χρησιμοποιηθεί στη ράχη της λαβής και στο λαιμό.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Ure 1934, 42, αρ. 91.25, πίν. IX· Stillwell και Benson 1984, 92, πίν. 22, αρ. 418 (τέλος πρώιμης κορινθιακής ίσως και μέση κορινθιακή περίοδος)· Payne 1940, 100, πίν. 30, αρ. 27· Laurens 1979, 16-17, πίν. 9, αρ. 1 (μέση κορινθιακή)· Descoeudres 1981, 37-38, αρ. 3-4, πίν. 10 (πρώιμη κορινθιακή περίοδος, π. 600 π.Χ.)· Καλτσάς 1998, 168, αρ. E49, πίν. 177ε (πρώιμη κορινθιακή περίοδος)· Bukina 2008, 31-2, πίν. 31, 1-4 (μέση κορινθιακή). Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

4. Σφαιρικός αρύβαλλος, M.B. 5888 (εικ. 63).

Ύψος 0,05 μ., μέγιστη διάμετρος 0,057 μ.

Συγκολλημένος. Λείπει ο λαιμός με το στόμιο και η λαβή. Βαφή καστανή έως μελανή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Στον ώμο και στον πυθμένα γλωσσωτό. Σε ζώνη στην κοιλιά πέντε σπλίτες με κράνος, ασπίδα και δόρυ βαδίζουν προς τα αριστερά. Στο μέσο των ασπίδων κατακόρυφη εγχάρκτη μονή ή διπλή ταινία με σειρά στιγμών στο χρώμα του επιχρίσματος και όμοια σειρά στιγμών στην περίμετρο των

ασπίδων. Οι τρεις από τις ασπίδες εφάπτονται, ενώ ανάμεσα στις υπόλοιπες, όπως και γύρω από τους πολεμιστές, σχηματοποιημένα ανθέμια.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα των Αρυβάλλων με Πολεμιστές.

Πρβλ. Ure 1934, 38-39, IV.vi (group b)· Green 1979, 30, πίν. 38, 5-7· Bentz 2001, 15, πίν. 3, 1-4. Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

5. Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου (εικ. 64α).

Διατηρείται τμήμα από την κοιλιά. Βαφή μελανή. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Στον πυθμένα ομόκεντροι κύκλοι γύρω από κεντρική στιγμή. Στην κοιλιά διατηρείται τμήμα από τον κορμό κωμαστή δεξιά, καθώς και το πόδι από δεύτερη μορφή κωμαστή αριστερά, ενώ ανάμεσά τους σχηματοποιημένοι ρόδακες.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 191, αρ. 172k, πίν. 26· Seeberg 1971, 22, αρ. 61, πίν. VI,c. Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

6. Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου (εικ. 64β).

Διατηρείται τμήμα από το σώμα. Βαφή μελανή. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

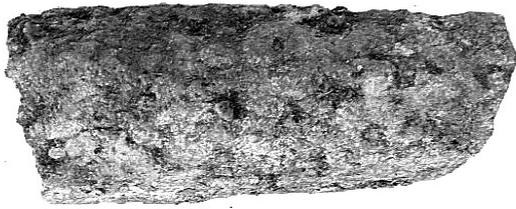
Κάτω από το στόμιο ζώνη με στιγμές, στην κοιλιά σφίγγα με ανοικτά φτερά και πίσω της ρόδακας.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

7. Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου (εικ. 64γ).

Διατηρείται ο πυθμένας και το κάτω τμήμα του σώματος. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Στον πυθμένα ομόκεντροι κύκλοι, δύο συμπαγείς και ένα ζεύγος λεπτών. Από την

Εικ. 66. Αποσπασματική χάλκινη στεγγίδα.

παράσταση αναγνωρίζονται τα πόδια και το κάτω μέρος από τον κορμό τριών σειρήνων (:).

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 240-241.

8. Τμήμα δακτυλιόσχημου αρυβάλλου, Μ.Β. 5891 (εικ. 65).

Ύψος 0,05, διάμετρος στομίου 0,027 μ. Διατηρείται τμήμα από τον δακτύλιο και το στόμιο. Πηλός ωχροκίτρινης απόχρωσης, κορινθιακός.

Λαιμός βραχύς, στόμιο επίπεδο, λαβή ταινιωτή. Στην άνω οριζόντια επιφάνεια του στομίου εναλλάξ μελανά και ιώδη φύλλα· στην κατακόρυφη επιφάνεια σειρά στιγμών· στη λαβή οριζόντια επιμήκη τρίγωνα εναλλάσσονται με λογχοειδή φύλλα. Στη ράχη του δακτυλίου εικονίζεται το πίσω ημίτομο αιλουροειδούς που πλαισιώνεται από σχηματοποιημένους ρόδακες, ενώ από την κύρια όψη διατηρούνται τμήματα από ομόκεντρους κύκλους. Επίθετο ιώδες χρώμα χρησιμοποιείται στην κύρια όψη του δακτυλίου, καθώς και σε τμήματα από τον κορμό του αιλουροειδούς.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (μέση κορινθιακή περίοδος).

Πρβλ. Brommer 1959, 20, πίν. 60, 8-10· Hölischer 1975, 39-40, πίν. 33, 3-8· Chamay 1984, 80-81. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

Τάφος 13.⁷⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο πλήρως κατεστραμμένο από τους τυμβωρύχους. Το όρυγμα των τελευταίων διαπέρασε τον πυθμένα του τάφου, από τον οποίο διατηρηθήκαν τμήματα μόνο από τη δυτική και τη βόρεια πλευρά του. Από τα αναμο-

Εικ. 67. Τμήμα λεκανίδας.

χλευμένα χρώματα ανασύρθηκε το μικρό κομμάτι χάλκινης στεγγίδας, καθώς και τα τμήματα της λεκανίδας. Τόσο η αποσπασματική στεγγίδα όσο και η λεκανίδα δεν είναι σύγχρονα της ταφής.

Πάνω από τον τάφο κατασκευάστηκε περίβολος μήκους 2,15 μ. και πλάτος 1,70 μ., ο οποίος κατά το ήμισυ βρέθηκε διαλυμένος. Το βόρειο άκρο του περιβόλου εφάπτεται στη νότια πλευρά του περίπου κατά έναν αιώνα παλαιότερου επιτάφιου μνημείου του τάφου 8, το οποίο ως εκ τούτου θα πρέπει να ήταν ορατό. Η χρονολόγηση του τάφου βασίζεται στη στρωματογραφία.

1. Τμήμα χάλκινης στεγγίδας (εικ. 66).

Μήκος 0,055 μ. πλάτος 0,022 μ. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

2. Τμήματα λεκανίδας (εικ. 67).

Διατηρούνται τα τοιχώματα εγγύτερα προς τη βάση του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 68. Αποσπασματική λεκανίδα.

70 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Χ.

Εικ. 69. Τάφοι 14 και 33.

Περιμετρικά της βάσης ακτίνες και στη ζώνη των λαβών λέοντες προς τα δεξιά, καθώς και «τροχοί ρόδακες».

Χρονολόγηση: 580-570 π.Χ.

Πρβλ. και τη λεκανίδα στον Τάφο 14. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

Τάφος 14.⁷¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,45 μ., πλάτους 1,05 μ. και βάθους περίπου 1,15 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ., η οποία συνεχίζεται και στην ανατολική πλευρά του ορύγματος. Το στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος περίπου 0,20 μ., δεν περιείχε κτερίσματα. Ένα τμήμα τοίχου που βρέθηκε στο νότιο άκρο του ορύγματος ίσως είναι ό,τι απέμεινε από έναν περίβολο (εικ. 69).

Στην επίχωση του τάφου βρέθηκε το μικρό τμήμα από λεκανίδα, το οποίο δεν σχετίζεται με την ταφή.

Τμήμα λεκανίδας (εικ. 68).

Διάμετρος στομίου 0,14 μ.

Συγκολλημένο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός, αττικός.

Τοιχώματα κυρτά, χείλος επίπεδο και έντονα εξωστρεφές. Βαφή ανομοιόμορφη, καστανόχρωμη έως μελανή και ερυθρή. Εσωτερικά ολόβαφο. Εξωτερικά, περιμετρικά της βάσης διατηρούνται τμήματα ακτίνων. Κάτω από το χείλος ιώδης ταινία. Πάνω σε τρεις ανισοπαχείς ταινίες εικονίζεται προς τα δεξιά λέων· στο βάθος της παράστασης «τροχοί ρόδακες».

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Πόλου.

Χρονολόγηση: 580-570 π.Χ.

Πρβλ. Van Gelder 1982, 134· Boardman 1998, 60, 61, αρ. 9.

Πρβλ. και τη λεκανίδα, στην προηγούμενη ταφή. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

Τάφος 15. Πρωτογενής καύση σε λάκκο, ο οποίος εντοπίζεται στο σημείο, όπου είχε διανοιχθεί το όρυγμα για τον αρχαιότερο Τάφο 2. Ο τάφος βρέθηκε διαταραγμένος και κατέστη δυνατή μόνο η τεκμηρίωση του στρώματος τέφρας, πάνω από το οποίο

71 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XII.

Εικ. 70. Τμήμα κορινθιακής κοτύλης.

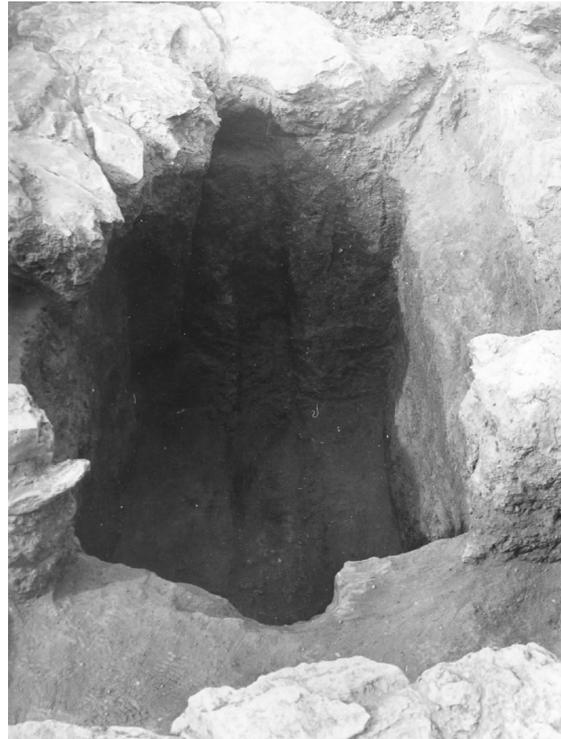
Εικ. 71. Κάλυμμα ανοικτού αγγείου.

είχαν ριχτεί η κοτύλη με το κάλυμμα. Τα δύο αποσπασματικά σωζόμενα αντικείμενα πιθανότατα συνανήκουν, καθώς έχουν σχεδόν την ίδια διάμετρο.

1. Αποσπασματική κοτύλη (εικ. 70).

Διάμετρος 0,09 μ.

Διατηρείται τμήμα από το στόμιο και η μία λαβή. Βαφή μελανή, σε μεγάλο βαθμό απο-

Εικ. 72. Τάφος 16.

λεπισμένη. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Κάτω από το χείλος μελανή ταινία και στη ζώνη της λαβής κατακόρυφες τεθλασμένες γραμμές. Κάτω από τη λαβή πλατιά ταινία που ορίζει εικονιστική παράσταση από την οποία διακρίνεται η μετωπική κεφαλή πάνθηρα.

Χρονολόγηση: 580-555 π.Χ. (μέση κορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Amyx και Lawrence 1975, 36, αρ. 108, πίν. 17. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

2. Κάλυμμα ανοικτού αγγείου (εικ. 71).

Διάμετρος 0,092 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν αρκετά τμήματα από την οριζόντια επιφάνεια και από την περίμετρο, καθώς και η λαβή. Βαφή ερυθρή έως μελανή, κατά τόπους απολεπισμένη. Πηλός ωχροκίτρινος, καθαρός, κορινθιακός.

Δισκοειδές με δακτυλιόσχημο εισέχον περιχείλωμα και στην περίμετρο μελανή ταινία. Στην άνω επιφάνεια φέρει διακόσμηση δακτυλίων ένστιγμων μελανών και ιωδών. Στη βάση της λαβής δύο μελανοί δακτύλιοι από τους οποίους εξαρτώνται σταγονόμορφα ρόπαλα. Η κάτω οριζόντια επιφάνεια καλύ-

Εικ. 73. Μελαμβαφής λήκυθος.

Εικ. 74. Μελαμβαφής λήκυθος.

πτεται με ιώδη βαφή. Το περιχέλιωμα εδαφόχρωμο.

Χρονολόγηση: 580-555 π.Χ. (μέση κορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Müller 1959, 43, πίν. 35, αρ. 3-4 (πρώιμη κορινθιακή περίοδος)· Blomberg 1983, 35-36, αρ. 6, πίν. 15, εικ. 72 (μέση κορινθιακή περίοδος)· Risser 2001, 52, αρ. 91, πίν. 8. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

Τάφος 16.⁷² Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκος 2,40 μ., πλάτους 1,30 μ. και βάθους 1,30 μ. στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. (εικ. 72). Το στρώμα της τέφρας πάχους περίπου 0,10 μ. περιείχε λίγα καμένα οστά. Πάνω από αυτό το στρώμα και από τη βορειοδυτική γωνία ανασύρθηκαν οι λήκυθοι, ενώ περίπου από το μέσο του ανατολικού τμήματος ο αποσπασματικά σωζόμενος σκύφος. Ο τελευταίος πρέπει να θραύστηκε έξω από το όρυγμα και τα τμήματά του να ρίχτηκαν εντός αυτού κατά τη διάρκεια της αποτέφρωσης του νεκρού, γεγονός που εξηγεί τα έντονα ίχνη καύσης στην επιφάνειά του. Το μικρό τμήμα από τη λεκάνη βρέθηκε ελαφρώς υψηλότερα, στην επίχωση του ορύγματος, αλλά με δεδομένο ότι είναι σχεδόν σύγχρονο με τα υπόλοιπα κτερίσματα, μάλλον θα πρέπει και αυτό να σχετίζεται με την ταφή. Στο μέσο περίπου του χείλους της ανατολικής στενής πλευράς

εντοπίστηκε μικρός λάκκος με ίχνη καύσης και λείψανα ζωικών καταλοίπων.

Πάνω από τον λάκκο κατασκευάστηκε ένας μικρός περίβολος, μήκους 3,30 μ. και πλάτους 1,80 μ., από μεγάλους, καλά δουλεμένους λίθους. Το εσωτερικό του περιβόλου πληρώθηκε με χώμα και λίθους. Εντός της επίχωσης βρέθηκε η απόληξη οξυπύθμενου αμφορέα, η οποία δεν είναι βέβαιο ότι σχετίζεται με την ταφή.

1. Μελαμβαφής λήκυθος, Μ.Β. 5907 (εικ. 73).

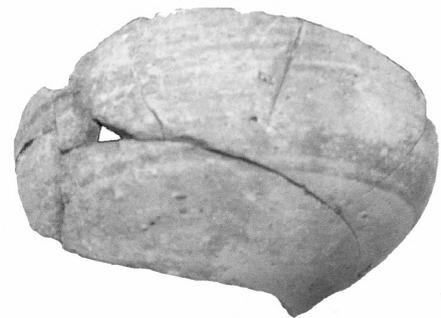
Ύψος 0,12 μ., διάμετρος βάσης 0,044 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά κομμάτια από το στόμιο και το σώμα. Το γάνωμα ανομοιογενές. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου, σώμα ατρακτοειδές, ώμος ελαφρά κεκλιμένος, στόμιο καλυκόσχημο, λαβή ταινιωτή. Η άνω επιφάνεια της βάσης, το σώμα, το στόμιο και η εξωτερική ράχη της λαβής καλύπτονται με στιλπνό γάνωμα μελανό έως ερυθρό. Στη βάση του λαιμού λεπτή μελανή ταινία. Στον ώμο κάλυκες λωτού συνδέονται με καμπυλόγραμμους μίσχους.

Χρονολόγηση: 540-530 π.Χ.

Για όμοιο στόμιο, πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 313, αρ. 110, πίν. 38. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

Εικ. 75. Αποσπασματικός σκύφος

72 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος ΙΧ.

Εικ. 76. Τμήμα λεκάνης.

Εικ. 77. Απόληξη οξυπύθμενου αμφορέα.

2. Μελαμβαφής λήκυθος, Μ.Β. 5918 (εικ. 74).

Ύψος 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,037 μ., διάμετρος στομίου 0,027 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από το σώμα. Το γάνωμα παρουσιάζει αρκετές φθορές και είναι ανομοιογενές. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου, σώμα ωοειδές, λαιμός κοίλος, στόμιο καλυκώσιμο, λαβή ταινιωτή. Στο χρώμα του πηλού έχουν απομείνει ο ώμος και ο λαιμός. Στην εξωτερική ράχη της λαβής οριζόντιες ταινίες.

Χρονολόγηση: 540-530 π.Χ.

Πρβλ. *ABL*, 39, πίν. 13, 2· επίσης, τη στρογγυλή παραλλαγή της ληκύθου τύπου Δηιάνειρας, Sparkes και Talcott 1970, 313, αρ. 1098-1099, πίν. 38 και τις σφαιρικές ληκύθους 1101-1102, ό.π. καθώς και τη λήκυθο του Ζωγράφου του Άμαση που βρέθηκε στον Κεραμεικό (βλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 7, αρ. 4 (HTR3), πίν. 2). Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

3. Αποσπασματικός σκύφος (εικ. 75).

Διατηρούνται δύο μη συναρμοζόμενα τμήματα. Καμένο.

Βάση κωνική, σώμα βαθύ ημισφαιρικό. Το κάτω ένα τρίτο της εξωτερικής επιφάνειας εδαφόχρωμο, ενώ το υπόλοιπο καλύπτεται με αμελώς εφαρμοσμένη μελανή βαφή.

Χρονολόγηση: π. 530 π.Χ.

Πρβλ. Smith 1926, 432, εικ. 1 και 437, εικ. 4· Sparkes και Talcott 1970, 258, αρ. 230, πίν. 15. Βλ. Μέρος Β', σ. 254.

4. Τμήμα λεκάνης (εικ. 76).

Ύψος 0,095 μ., εκτιμώμενη διάμετρος χείλους 0,30 μ.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στο σώμα διατηρείται σφίγγα προς δεξιά και στο κάτω μέρος του σώματος μελανόχρωμο ακτινωτό κόσμημα. Το εσωτερικό του αγγείου καλύπτεται με μελανό γάνωμα.

Χρονολόγηση: 550-540 π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 263, αρ. 1351, πίν. 93. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

5. Απόληξη οξυπύθμενου αμφορέα (εικ. 77).

Ύψος 0,055 μ., διάμετρος 0,065 μ.

Καλύπτεται με θαμπή μελανή βαφή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: 550-540 π.Χ.

Πρβλ. Knigge 1976, 151, τ. 288, πίν. 64 (γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.). Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

Τάφος 17.⁷³ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους περίπου 0,80 μ. και πλάτους 0,60 μ. Η ταφή βρέθηκε διαταραγμένη μέσα στο όρυγμα διαπιστώθηκαν ίχνη τέφρας, καμένα ξύλα, καθώς και ευδιάλυτα καμένα οστά, μεταξύ των οποίων τμήματα από το κρανίο του νεκρού.

Πάνω από τον τάφο κτίστηκε ορθογώνιος περίβολος, από τον οποίο διατηρήθηκε η δυτική και νότια πλευρά, πλήρης χώματος και μικρών λίθων. Εντός της κατασκευής βρέθηκαν τα αντικείμενα που περιγράφο-

73 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος VII.

Εικ. 78. Ο περίβολος του Τάφου 17 πριν από την αφαίρεση της εσωτερικής επίχωσης.

Εικ. 79. Ο περίβολος του ίδιου Τάφου μετά την αφαίρεση της επίχωσης.

Εικ. 81. Μελαβαφές πόδι κύλικας.

Εικ. 80. Αποσπασματικό μελαμβαφές πινάκιο με πόδι.

Εικ. 83. Πίθος.

νται πιο κάτω από αυτά πιθανότατα κανένα δεν αποτελούσε κτέρισμα της ταφής (εικ. 78 και 79).

1. Μελαμβαφές πινάκιο με πόδι (εικ. 80).

Διάμετρος 0,175 μ. Συγκολλημένο. Λείπουν αρκετά τμήματα από το στόμιο, καθώς και ο πυθμένας με το πόδι. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με μελανό στιλπνό γάνωμα.

Χρονολόγηση: 500-480 π.Χ.

2. Μελαβαφές πόδι κύλικας (εικ. 81).

Ύψος 0,047 μ., διάμετρος βάσης 0,07 μ.

Διατηρείται τμήμα από το μετάλλιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Καλύπτεται με μελανό στιλπνό γάνωμα. Εδαφοχρωμη η κάτω οριζόντια, καθώς και η λοξότμητη επιφάνεια.

Χρονολόγηση: αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

3. Ειδώλιο ζώου, M.B. 5916 (εικ. 82).

Ύψος 0,06 μ., μήκος 0,09, πάχος 0,02 μ.

Λείπει η ουρά, το πίσω δεξί πόδι, καθώς και οι απολήξεις των υπόλοιπων ποδιών. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

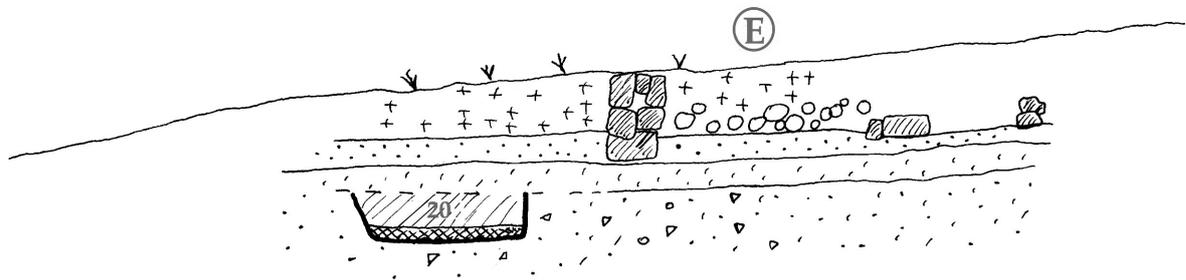
Χειροποίητο, συμπαγές. Διαθέτει κυλινδρικό κορμό, κεφαλή κωνικού σχήματος, καθώς και αυτιά κοίλα και τοξοειδή που προεξέχουν λοξά από το κρανίο. Με το στόμα κρατεί από τη ράχη μικρό ζώο ή κουτάβι. Μέσα στα αυτιά διατηρούνται ίχνη λευκού και κίτρινου χρώματος, ενώ στην κεφαλή και τον κορμό του κουταβιού διατηρούνται ίχνη από ερυθρό επίχρισμα.

Χρονολόγηση: αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

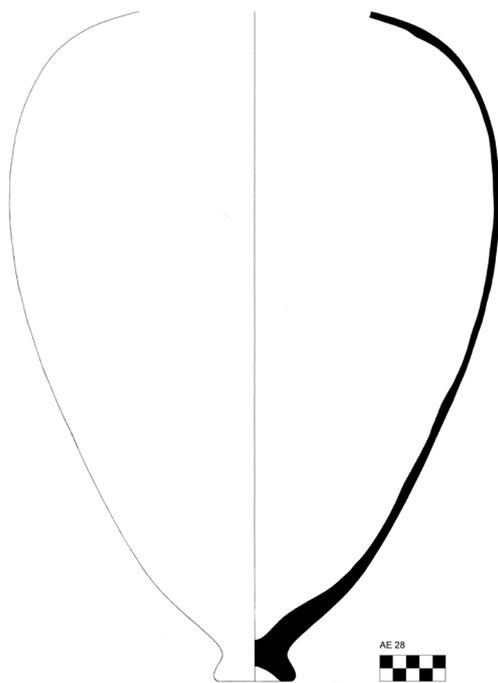
Πρβλ. Young 1939, 62-63, XII.15, 16, εικ. 40 (αρχές 7^{ου} αι. π.Χ.)· Μυλωνάς 1975, 87, αρ. Γ 1, ειδ. 18, πίν. 219α, β· Vierneisel-Schlörb 1997, 174-175, αρ. 575-579· Stillwell 1952, 179-181, πίν. 39-40· Xagorari 1996, 34-35, 57, 96-97, αρ. 57-59. Βλ. Μέρος Β', σ. 262.

Εικ. 82. Πήλινο ειδώλιο τετραπόδου ζώου, M.B. 5916.

Εικ. 85. Η στρωματογραφία στην περιοχή του Τάφου 20 και του επιτάφιου κτίσματος Ε.

Εικ. 84. Ο πίθος του Τάφου 19.

Τάφος 18. Εγχυτρισμός. Το αγγείο είχε τοποθετηθεί με την κοιλιά εντός ορύγματος. Το άνω μέρος του αφαιρέθηκε για την ταφή του νεκρού και στη συνέχεια το άνοιγμα καλύφθηκε με τμήμα από άλλο ή από το ίδιο το αγγείο. Ο πίθος δεν περιείχε κτερίσματα.

Πίθος (εικ. 83).

Ύψος 0,58 μ., διάμετρος βάσης 0,09 μ. Διατηρείται το κατώτερο τμήμα με τη βάση, καθώς και τμήματα από την κοιλιά και τον ώμο. Πηλός καστανέρυθρος με εγκλείσματα.

Σχήμα ωοειδές και βάση δισκοειδής.

Χρονολόγηση: πρώιμος 5^{ος} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

Τάφος 19. Εγχυτρισμός. Το αγγείο είχε τοποθετηθεί δίπλα στο προηγούμενο επίσης με την κοιλιά μέσα σε ρηχό λάκκο. Για την ταφή αποκόπηκε το στόμιο, το οποίο θα έκλεινε με άλλο αντικείμενο, ίσως πετρα. Από το αγγείο συγκεντρώθηκαν πολλά, μη συναρμοζόμενα τμήματα από τη βάση, το σώμα και τον ώμο. Στο λάκκο και γύρω από τα τμήματα του πίθου δεν βρέθηκαν μικρότερα αγγεία και μάλλον ο εγχυτρισμός ήταν ακτέριστος.

Πίθος (εικ. 84).

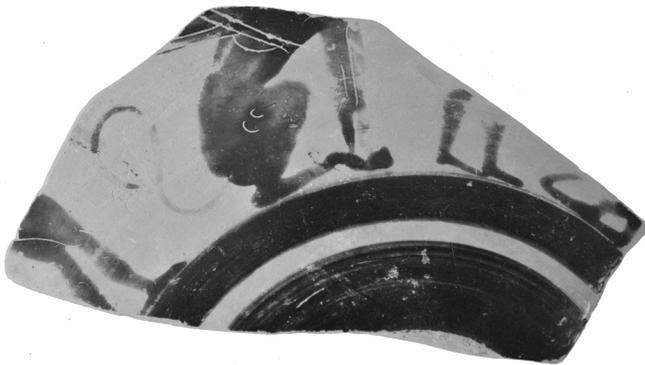
Ύψος 0,55 μ., διάμετρος βάσης 0,08 μ.

Λείπουν πολλά τμήματα από το σώμα, καθώς και ο λαιμός με το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, με εγκλείσματα.

Σχήμα απιόσχημο με τη μέγιστη διάμετρο

Εικ. 86. Αποσπασματική μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 87. Τμήμα κύλικας, Μ.Β. 5930.

κάτω από τον ώμο, και βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Roberts 1986, 68-69, αρ. 424-429, ιδ. 429, πίν. 14, εικ. 43 (χρονολόγηση: 520-480 π.Χ.)· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 66, αρ. 241 (35 HTR 22 II), πίν. 42, 8 (αρχές δ' τετάρτου του 6^{ου} αι. π.Χ.).

Τάφος 20.⁷⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 0,70 μ., πλάτους 0,30 μ. και βάθους 0,50 μ. Στον πυθμένα δεν διαπιστώθηκε αύλακα για την κυκλοφορία οξυγόνου. Στο στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,10 μ. βρέθηκαν καμένα τμήματα αγγείου, από τα οποία αποκαταστάθηκε μερικώς η λήκυθος 1. Ο λάκκος είχε συληθεί από τους τυμβωρύχους, οι οποίοι διένοιξαν ακανόνιστου σχήματος όρυγμα που συμπίπτει σχεδόν με όλη την έκταση του τάφου. Από την επίχωση του ορύγματος ανασύρθηκαν τα ευρήματα, τα οποία, ωστόσο, πιθανότατα δεν είχαν κτερίσει την ταφή αλλά απορρίφθηκαν κατά τη σύληση (εικ. 85).

1. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 86).

Ύψος 0,15 μ. Συγκολλημένη. Λείπουν το κάτω μέρος του σώματος με τη βάση, καθώς και αρκετά τμήματα από την κοιλιά. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω μέρος του σώματος, το οποίο διασπάται από δύο ταινίες, καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Στην κύρια όψη αποδίδονται τρία όρθια ανθέμια που εγγράφονται σε τόξα, ανάμεσα στα οποία φύονται επιμήκη, σχηματοποιημένα άνθη λωτού. Τα ανθέμια και τα άνθη πατούν σε αλυσίδα, της οποίας οι κρίκοι έχουν ένστιγμο κέντρο. Οι λεπτο-

Εικ. 88. Τμήμα μελανόμορφου αμφορέα (:), Μ.Β. 5929.

μέρειες αποδίδονται με εγχάραξη. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας.

Χρονολόγηση: 490-480 π.Χ.

Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 237, αρ. 323-327, πίν. 47· Knigge 1976, 111, τ. 94, πίν. 53, 3 και

74 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος VIII.

Εικ. 90. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου.

Εικ. 89. Στόμιο ληκύθου με ερυθρόγραπτα ανθέμια.

Εικ. 91. Τμήμα ληκύθου.

Εικ. 92. Αποσπασματική λήκυθος.

97, VI (490 π.Χ.- το πρωιμότερο του τύπου): Brownlee 1995, 359, αρ. 215, πίν. 79· Ρωμιπούλου και Τουράτσογλου 2002, 93-94, Π1667, Π1668. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

2. Τμήμα κύλικας, M.B. 5930 (εικ. 87).

Πλάτος 0,12 μ. Σώζεται τμήμα από τον πυθμένα και τη ζώνη της λαβής. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Περιμετρικά του σημείου επαφής με το πόδι καλύπτεται με στυλινό μελανό γάνωμα το οποίο διασπάται από εδαφόχρωμη ταινία. Στη ζώνη της λαβής διακρίνεται το πίσω ημίτομο οκλάζουσας σφίγγας, καθώς και τα άκρα πόδια δύο ακόμα μορφών προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Pierro 1984, 122-125, αρ. 11, πίν. ΧLI, 11 a-b, ΧLII, 11c. Βλ. Μέρος Β', σ. 244.

3. Τμήμα μελανόμορφου αμφορέα (;), M.B. 5929 (εικ. 88).

Πλάτος 0,077. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Από την παράσταση σώζονται ο άνω κορμός ανδρικής μορφής προς τα δεξιά να προβάλλει το δεξί χέρι, εμπρός της τμήμα ανδρικής μορφής, ενώ στα νώτα της εφάπτεται άλλη ανδρική μορφή στραμμένη προς τα αριστερά.

Εικ. 93. Αποσπασματική λήκυθος.

Χρονολόγηση: δ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 242.

4. Στόμιο ληκύθου με ερυθρόγραπτα ανθέμια (εικ. 89).

Ύψος 0,065 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: 490-80 π.Χ.

Πρβλ. *ABL*, 74-75, πίν. 22, 2· Karouzou 1954, 12, πίν. 17, 1-2. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

5. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 90).

Ύψος 0,042 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διακρίνονται τα πόδια τριών ιματιοφόρων μορφών και στο βάθος κλαδιά.

Χρονολόγηση: 490-480 π.Χ.

Πρβλ. Μυλωνάς 1975, 255-256, αρ. Ζ14-398, πίν. 309β. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

Εικ. 94. Τμήμα από την κεφαλή πετεινού, Μ.Β. 5931.

6. Τμήμα ληκύθου (εικ. 91).

Ύψος 0,04 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διακρίνεται ο κάτω κορμός σατύρου προς τα δεξιά και στο βάθος κλαδιά.

Χρονολόγηση: 490-480 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 248-249.

7. Αποσπασματική λήκυθος (εικ. 92).

Ύψος 0,07 μ. Διατηρείται το κάτω τμήμα του σώματος. Η μελανή βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

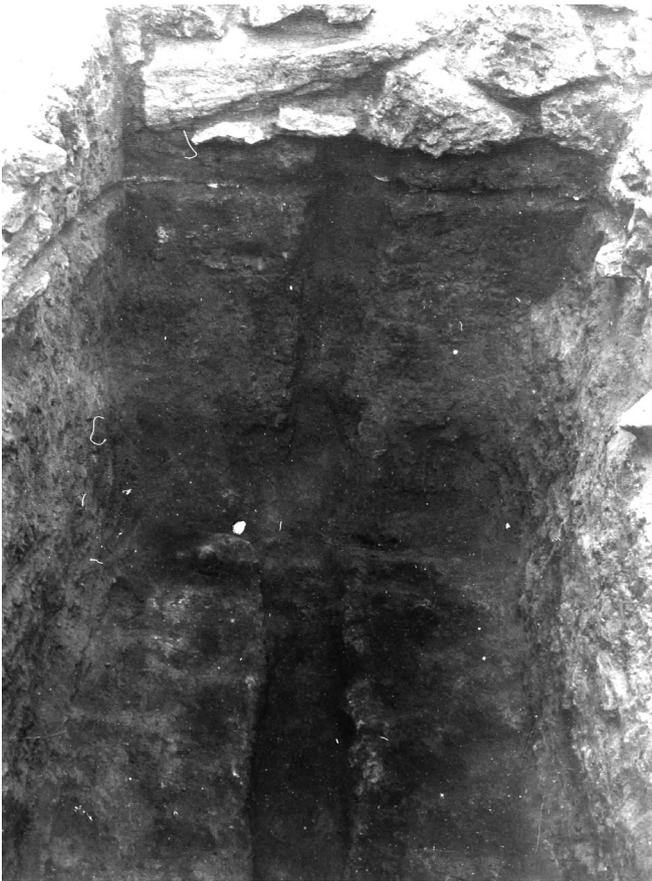
Σώμα ατρακτοειδές. Κάτω καλύπτεται με μελανό γάνωμα το οποίο διασπάται από δύο εδαφόχρωμες ταινίες. Από την παράσταση διατηρούνται τα πόδια ίππου προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: 490-480 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 248-249.

8. Αποσπασματική λήκυθος (εικ. 93).

Ύψος 0,09 μ. Διατηρείται καθ' ύψος περίπου το τρίτο από το σώμα και τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω τμήμα καλύπτεται με γάνωμα ερυθρό έως καστανό το οποίο διασπάται

Εικ. 95. Ο Τάφος 21 από Α. Λεπτομέρεια δυτικής στενής πλευράς.

από δύο εδαφόχρωμες ταινίες. Κάτω από τον ώμο τρεις ταινίες με στιγμές. Στο σώμα εικονίζεται σχηματοποιημένο τέθριππο, στο οποίο οι λεπτομέρειες αποδίδονται με εγχάραξη και επίθετο λευκό χρώμα. Στον ώμο ακτινωτό.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Johansen 1928, 91, πίν. 111, αρ. 9· Schliörb-Vierneisel 1966, 29, τ. 48, 1-4, πίν. 25, 1· Ρωμιοπούλου και Τουράτσογλου 2002, 98, Π 1676 και 118, Π 1737, όπου συγκεντρώνονται άλλα παράλληλα. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

9. Κεφαλή ειδωλίου πετεινού, Μ.Β. 5931 (εικ. 94).

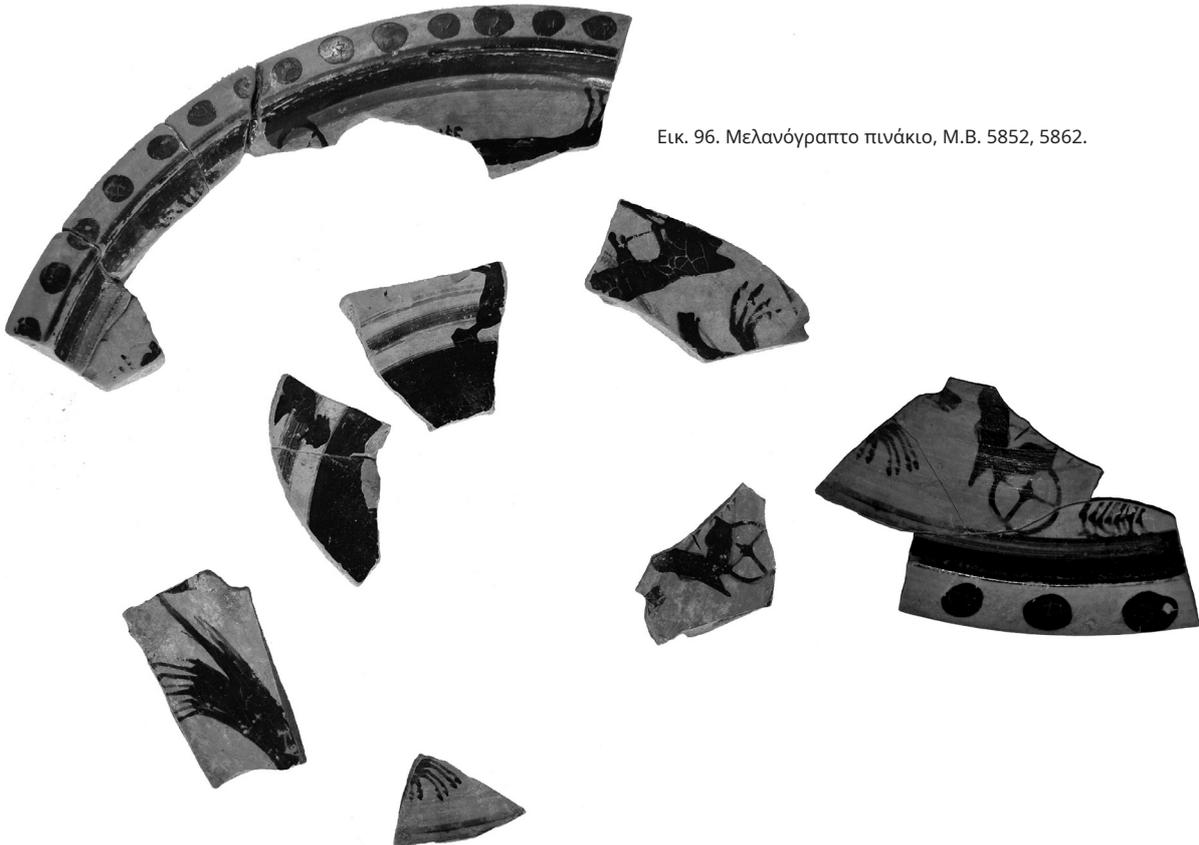
Ύψος 0,04 μ. Πηλός καστανέρυθρος, καθαρός.

Η γραμμή του λαιμού είναι σιγμοειδής, το ράμφος κωνικό, ενώ με πλαστικά μέσα δηλώνονται το λοφίο και οι οφθαλμοί. Καλύπτεται με ερυθρό επίχρισμα, το οποίο σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί.

Πιθανώς ήταν στερεωμένο στο χείλος ενός κρατήρα, όπως δείχνει παράλληλο από τον Κεραμεικό.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 163, 463-464, αρ. 52-53, πίν. 43-45 και ιδ. 57. Βλ. Μέρος Β', σ. 263.

Εικ. 96. Μελανόγραπτο πινάκιο, Μ.Β. 5852, 5862.

Εικ. 97. Μελαμβαφής λήκυθος.

Τάφος 21.⁷⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,80 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. δεν περιείχε κτερίσματα. (εικ. 95).

Υψηλότερα από την ταφή οικοδομήθηκε περίβολος μήκους 2,85 μ. και πλάτους 1,70 μ. Στα δυτικά του τελευταίου βρέθηκε λάκκος απόρριψης των τυμβωρύχων. Από το λάκκο ανασύρθηκαν τμήματα αγγείου τα οποία συσχετίστηκαν με τμήματα από την επίχωση του Τάφου 21.

Μελανόγραπτο πινάκιο, M.B. 5852, 5862 (εικ. 96).

Διάμετρος 0,35 μ. (στομίου), 0,18 μ. (βάσης).

Διατηρούνται τμήματα από το στόμιο, τα τοιχώματα και τη βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δακτυλιόσχημη, χείλος επίπεδο και πλατύ: εξωτερικά καλύπτεται με μελανό γά-

νωμα εκτός από τη βάση, ένα δακτύλιο περιμετρικά της βάσης, καθώς και το στόμιο. Εσωτερικά το μέταλλο καλύπτεται με μελανό γάνωμα, ενώ περιμετρικά εικονίζονται με την τεχνική της σκιαγραφίας τέθριππα προς τα δεξιά, για τα οποία ως γραμμή βάσης λειτουργεί μελανή ταινία κάτω από το χείλος. Οι ίπποι σε έντονο καλπασμό ανασηκώνουν τα πρόσθια πόδια, ενώ ο κορμός τους αποδίδεται με γρήγορες πινελιές. Οι ηνίοχοι φέρουν χιτώνα και κλείνουν τον άνω κορμό ελαφρώς προς τα εμπρός. Από τους σωζόμενους ένας είναι αγένειος, ενώ δεύτερος γενειοφόρος και με μαλλιά που ανεμίζουν από τη δυναμική κίνηση. Στην άνω οριζόντια επιφάνεια του στομίου μελανοί κύκλοι.

Χρονολόγηση: 500-480 π.Χ.

Πρβλ. Vanderpool 1946, 296, αρ. 100, πίν. XLVII (για άρματα)· Knigge 1976, 105, τ. 75, πίν. 15, 3 (δεξιά). Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

Τάφος 22.⁷⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,00 μ., πλάτους 0,30 μ. και βάθους 0,50 μ. Στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. δεν περιείχε κτερίσματα. Πάνω από το στρώμα τέφρας και στην επίχωση του ανατολικού τμήματος του λάκκου βρέθηκε η αποσπασματικά σωζόμενη μελαμβαφής λήκυθος.

Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 97).

Διατηρείται το κάτω τμήμα του αγγείου έως περίπου τα 2/3 του σώματος.

Μικρές απολεπίσεις στην επιφάνεια. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το σχήμα του αγγείου βρίσκεται παράλληλα στις ληκύθους με ανθέμια που σχετίζονται με τα εργαστήρια του Ζωγράφου του Αίμονα και του Ζωγράφου του Διόσφου.

Χρονολόγηση: π. 480 π.Χ.

Πρβλ. την καλύτερα διατηρημένη λήκυθο 4 της Ταφής 24 του Τύμβου Α. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

Τάφος 23.⁷⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,30 μ., πλάτους 1,20 μ. και βάθους

76 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XVIII.

77 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXII.

75 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XV.

Εικ. 98. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5909.

1,10 μ. Στον πυθμένα δεν διαπιστώθηκε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου. Η στρωματογραφία διαταράχθηκε από τους τυμβωρύχους αλλά το μεγαλύτερο τμήμα του στρώματος τέφρας διατηρήθηκε. Εντός του τελευταίου βρέθηκαν τμήματα τουλάχιστον δέκα τεσσάρων ληκύθων, δύο κυλίκων, καθώς και θραύσματα λίγων ακόμα αγγείων, όλα των αρχαϊκών χρόνων και προϊόντα αττικών εργαστηρίων. Βρέθηκαν επίσης κομμάτια από δύο σιδερένια αντικείμενα.

Εξωτερικά του ορύγματος κατασκευάστηκε περίβολος από μεσαίου μεγέθους πλακοειδείς λίθους, το οποίο διατηρείται μόνο κατά μήκος της νότιας πλευράς και στο νότιο άκρο της ανατολικής και της δυτικής πλευράς.

1. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5909 (εικ. 98)⁷⁸.

Ύψος 0,162 μ., διάμετρος βάσης 0,048 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Η βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης, το κάτω μέρος του σώματος, εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία, η ράχη της λαβής και το στόμιο καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στην κύρια όψη του εικονίζονται τέσσερις μορφές, ο γενειοφόρος Διόνυσος που πλαισιώνεται

78 Κακαβογιάννη 1987, πίν. 49γ.

Εικ. 99. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5843.

από ζεύγος Μαινάδων, ενώ την παράσταση κλείνει δεξιά Σάτυρος. Στο βάθος του πεδίου γυμνά κλαδιά, στον ώμο ακτινωτό κόσμημα και στη βάση του λαιμού γλωσσοειδή φυλλάρια.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Ομάδα Αθήνας 581.

Πρβλ. Giudice 1983, 88-118· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 115, αρ. 452 (NNr. 17), 2, πίν. 73, 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

2. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5843 (εικ. 99).

Ύψος 0,14 μ., διάμετρος στομίου 0,035 μ.
Συγκολλημένη, καμένη και παραμορφωμένη

Εικ. 100. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5908.

από τη θερμότητα στο σώμα και το στόμιο. Λείπει η λαβή και η βάση.

Από τη γραπτή διακόσμηση διακρίνονται οι εγχαράξεις από τις πτυχές των ενδυμάτων τριών μορφών.

Το σχήμα του αγγείου αποτελεί μια απλοποιημένη μορφή των ληκύθων που βρέθηκαν στον τύμβο του Μαραθώνα.

Χρονολόγηση: 500-480 π.Χ.

Πρβλ. *ABL*, 91· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 7, αρ. 4 (HTR 3), 2, πίν. 13, 1. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

3. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5908 (εικ. 100).

Ύψος 0,174 μ., διάμετρος βάσης 0,054 μ.

Εικ. 101. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5902.

Συγκολλημένη. Λείπει το στόμιο, καθώς και τμήματα από το σώμα και τη λαβή. Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης.

Βάση δισκοειδής, σώμα ατρακτοειδές, ώμος ελαφρώς επικλινής. Η άνω επιφάνεια της βάσης, το κάτω μέρος του σώματος εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία, καθώς και η λαβή καλύπτονται με γάνωμα καστανό έως μελανό. Εικονίζεται αριστερά ο Ερμής να φέρει πέτασο και μπότες με γλωσσωτές απολήξεις να κινείται αριστερά και να στρέφει την κεφαλή πίσω, στο μέσο γυναικεία μορφή με χιτώνα και ιμάτιο με έντονο διασκελισμό προς τα δεξιά να κοιτά επίσης προς τα πίσω και δεξιά γενειοφόρος Διόνυσος με δεμένα τα μαλλιά σε κρωβύλο να κρατεί κύπελλο ή κέρας. Στο βάθος κλαδιά και βότρυς. Στον ώμο κάλυκες λωτού συνδέονται με καμπυλόγραμμους μίσχους.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ζωγράφος της Φανυλλίδος.

Πρβλ. *ABl*, 199, αρ. 14, πίν. 19,1· *Ure* 1927,

Εικ. 102. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5899.

45-46, αρ. R 26.85, πίν. 14· *Kunze-Götte* κ.ά. 1999, 76, αρ. 267 (S 39), 1, πίν. 44, 6· *Genière* 1971, πίν. 9.6-7· *Gorbunova* 1983, 136, αρ. 103-104· *Panvini-Giudice* 2003, 259-263, D 26-27· *Βιβλιοδέτης* 2007, 93-95, αρ. 28-29, εικ. 17-18. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

4. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5902 (εικ. 101).

Ύψος 0,104 μ., διάμετρος βάσης 0,046 μ.

Συγκολλημένη. Διατηρείται το κάτω τμήμα του αγγείου από το μέσο περίπου του σώματος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής, σώμα κυλινδρικό με μείωση προς τα κάτω. Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο δια-

Εικ. 103. Μελανόγραπτο ληκύθιο, Μ.Β. 5904.

Εικ. 104. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5900.

σπάται από μία πλατιά εδαφόχρωμη ταινία. Στην κύρια όψη η παράσταση περιλαμβάνει καθιστό Διόνυσο που κρατεί θύρσο, ενώ πλαισιώνεται από Μαινάδες που απομακρύνονται από αυτόν.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Πρβλ. Kunze-Götte 1982, 44-45, Beil. F6, πίν. (2332, 2334) 35.4, 36.1-3. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

5. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5899 (εικ. 102).

Ύψος 0,21 μ., διάμετρος βάσης 0,056 μ., διάμετρος στομίου 0,053 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση επίπεδη με μικρή κοιλότητα στο μέσο. Στον ώμο φέρει διακόσμηση από λωτούς. Στο σώμα αντίστροφοι λωτοί και ανθέμια βλασταίνουν από αλυσίδα. Μεταξύ των ανθεμίων σταγονόμορφα ρόπαλα με λευκό.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ομάδα Αθήνας 581.

Πρβλ. Roberts 1986, 38, αρ. 113, πίν. 11. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

6. Μελανόγραπτο ληκύθιο, Μ.Β. 5904 (εικ. 103).

Ύψος 0,079 μ., διάμετρος βάσης 0,036 μ.

Συγκολλημένο. Διατηρείται το κάτω τμήμα του αγγείου, μέχρι περίπου το μέσο του σώματος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής. Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω τμήμα του σώματος καλύπτεται με μελανή βαφή, κατά τόπους θαμπή. Στο κύριο διακοσμητικό πεδίο διατηρούνται τμήματα από ανθέμια με ανοικτά, καμπύλα φύλλα.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Διόσφου.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Πρβλ. Mayence και Verhoogen 1937, πίν. 1, 17· Porovic 2004, 17, πίν. 13, 5. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

7. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5900 (εικ. 104).

Ύψος 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,036 μ.

Συγκολλημένη. Διατηρείται το κάτω τμήμα του αγγείου, καθώς και η κύρια όψη από το σώμα του αγγείου. Η βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 106. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5848.

Εικ. 107. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5901.

Εικ. 105. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5905.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος, εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Εικονίζεται ανδρική μορφή να οδηγεί βοοειδές και πιο πίσω να ακολουθεί Σάτυρος (;). Στο βάθος του πεδίου κλαδιά.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

8. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5905 (εικ. 105).

Διάμετρος 0,085 μ. (ώμος), 0,057 μ. (βάσης).

Διατηρείται ο ώμος, η γένεση της λαβής και του λαιμού, καθώς και το κάτω τμήμα του σώματος και η βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εκατέρωθεν ανθεμίου εικονίζονται δύο αντωπές ιματιοφόρες ανδρικές μορφές. Ο κάλυκας του ανθεμίου αποδίδεται με δύο εφαπτόμενος δακτυλίους, ενώ τα φύλλα εναλλάξ με μελανό και ιώδες χρώμα.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Ομάδα της Φανυλλίδος.

Πρβλ. Giudice 1983, 104, αρ. 333, πίν. ΧLI, 8·

Εικ. 108. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5903.

Panvini 2003, 41-42, αρ. I. 29· Boriskovskaya και Arsenyeva 2006, 12-13, πίν. 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

9. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5848 (εικ. 106).

Ύψος 0,011 μ., διάμετρος βάσης 0,038 μ.

Λείπει ο λαιμός, καθώς και μεγάλο τμήμα από την κοιλιά. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η βάση και το κάτω τμήμα του σώματος καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στην κοιλιά εικονίζεται ανδρική μορφή καθιστή σε οκλαδία δίφρο να κρατεί βακτηρία ή δόρυ. Απέναντί του βρίσκεται ανδρική μετωπική μορφή με την κεφαλή στραμμένη προς τον καθιστό να κρατεί επίσης δόρυ. Οι κεντρικές αυτές μορφές πλαισιώνονται από δύο άλλες ενδεδυμένες με ποδήρη χιτώνα που κρατούν δόρατα. Στον ώμο πετεινός.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. τη μικρή λήκυθο στην Ελευσίνα, με την οποία παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες, Μυλωνάς 1975, 124, Γ20 - αρ. 196, πίν.148β·

επίσης, Kunze-Götte κ.ά. 1999, 119, αρ. 472 (NNr. 28), 4-6, πίν. 80, 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

10. Ληκύθιο, Μ.Β. 5901 (εικ. 107).

Ύψος 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,035 μ.

Συγκολλημένο. Λείπει το στόμιο, η λαβή, καθώς και τμήματα από το σώμα και τη βάση. Μεγάλο τμήμα της διακόσμησης έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Με μελανό γάνωμα καλύπτεται το κάτω μέρος του σώματος εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία. Στο ανώτερο μέρος του σώματος δύο σχεδόν πλήρως απολεπισμένες γραμμές σχηματίζουν ταινίες που εγκλείουν σειρές μελανών στιγμών. Στον ώμο μονή ζώνη από σταγονόμορφα φύλλα. Η παράσταση ορίζεται κάτω από μελανή γραμμή και περιλαμβάνει μορφή με ποδήρη χιτώνα, η οποία ακολουθείται από έφιππη μορφή.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Κοντά στην Ομάδα της Αθήνας 581.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 12, αρ. 9 (HTR 2), 1-2, πίν. 7, 1-2. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

11. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5903 (εικ. 108).

Ύψος 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,048 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν το άνω τμήμα του σώματος με τον ώμο, το στόμιο και τη λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Καμένο. Βάση δισκοειδής. Η άνω επιφάνεια

Εικ. 109. Μελανόμορφη κύλικα, Μ.Β. 5851.

Εικ. 110. Μελανόμορφη κύλικα, M.B. 5849 και 5850 .

της βάσης και το κάτω τμήμα του σώματος εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία καλύπτονταν με μελανό γάνωμα. Από την παράσταση στο σώμα διακρίνονται οι εγχαράξεις από όρθιες ανδρικές μορφές.

Το σχήμα του αγγείου είναι κοντά στα αντίστοιχα που αποδίδονται στην Ομάδα της Αθήνας 581.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

12. Μελανόμορφη κύλικα, M.B. 5851 (εικ. 109).

Διατηρείται τμήμα από τον πυθμένα και τα τοιχώματα· καμένο και παραμορφωμένο.

Στο μέταλλο του πυθμένα εικονίζεται Γοργώ σε έντονο διασκελισμό προς τα δεξιά και με τον άνω κορμό και τα φτερά μετωπικά.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

Εικ. 111. Τμήμα μελαμβαφούς αμφορέα (?).

13. Μελανόμορφη κύλικα, M.B. 5849 και 5850 (εικ. 110).

Διάμετρος βάσης 0,078 μ., διάμετρος στομίου 0,23 μ. (κατ' εκτίμηση).

Διατηρείται τμήμα από τον πυθμένα και τα τοιχώματα· καμένο και παραμορφωμένο.

Στο μέταλλο του πυθμένα εικονίζεται γυμνός αθλητής σε έντονο διασκελισμό προς τα δεξιά με το μάτι τυλιγμένο γύρω από το αριστερό του χέρι.

Στην εξωτερική επιφάνεια εικονίζονται δύο

Εικ. 112. Τμήματα σκύφων και ληκύθων.

Εικ. 113. Τμήματα σιδερένιων αντικειμένων.

πολεμιστές που φέρουν μεγάλη κυκλική ασπίδα και κράνος προς τα αριστερά, ενώ στρέφουν την κεφαλή προς τα πίσω. Μεταξύ αυτών γενειοφόρος ανδρική μορφή με ποδήρη χιτώνα και βακτηρία προς τα αριστερά.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

14. Τμήμα μελαμβαφούς αμφορέα (;) (εικ. 111).

Δύο μη συναρμοζόμενα μεταξύ τους τμήματα από μεγάλο κλειστό αγγείο· η επιφάνεια καλύπτεται με θαμπή και πρόχειρα εφαρμοσμένη βαφή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κρίνοντας από το πάχος των τμημάτων, το αγγείο θα πρέπει να ήταν ευμέγεθες.

Πρβλ. Knigge 1976, 110-111, τ. 92, πίν. 51, εικ. 2 (510-480 π.Χ.). Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

15. Τμήματα σκύφων και ληκύθων (εικ. 112).

Πλήρως παραμορφωμένα από την καύση.

16. Τμήματα σιδερένιων αντικειμένων (εικ. 113).

Όλα διατηρούνται σε εξαιρετικά αποσπασματική κατάσταση.

Ίσως μόνο το μεγαλύτερο, μήκους 0,055 μ., και πλάτους 0,02 μ. (στην εικόνα κάτω), αποτελεί τμήμα σπλεγίδας. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

Τάφος 24.⁷⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,40 μ., πλάτους 1,05 μ. -από βάθος 1,00 μ. το πλάτος περιορίζεται σε 0,76 μ.- και βάθους 1,40 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,10 μ. δεν περιείχε κτερίσματα.

Πάνω από το στρώμα τέφρας βρέθηκαν οι αποσπασματικά σωζόμενες ληκύθοι 1-3, ενώ από την επίχωση του λάκκου ανασύρθηκαν οι δυο αποσπασματικά σωζόμενες λήκυθοι 4 και 5. Στο νότιο χείλος του ορύγματος κτίστηκε ένα τοίχιο το οποίο διατηρείται σε μήκος περίπου 0,50 μ.

Εικ. 114. Λήκυθος με ανθέμια.

1. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 114).

Ύψος 0,095μ., διάμετρος βάσης 0,04 μ.

Λείπει ο λαιμός με το στόμιο και η λαβή. Μεγάλο τμήμα από το γάνωμα έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Ο ώμος διακοσμείται με σχηματοποιημένο ακτινωτό κόσμημα και η βάση του λαιμού με γλωσσωτό. Τη μετάβαση από τον ώμο στο σώμα τονίζει μελανή ταινία. Στην κύρια όψη αποδίδονται τρία όρθια ανθέμια που εγγράφονται σε τόξα, ανάμεσα στα οποία φύονται επιμήκη, σχηματοποιημένα άνθη λωτού. Τα ανθέμια και τα άνθη πατούν σε αλυσίδα, της οποίας οι κρίκοι έχουν ένστιγμο κέντρο. Οι λεπτομέρειες αποδίδονται με εγχάραξη. Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος του αγγείου εκτός από μια λεπτή ζώνη καλύπτονται με μελανό γάνωμα.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος.

79 Ημερολόγιο ανασκαφής Ταφής XVI.

Εικ. 115. Λήκυθος με ανθέμια.

Πρβλ. Rhomaios 1932, 7, πίν. 10, 13· Blegen κ.ά. 1964, 221, τ. 275, αρ. 7-8, πίν. 39 (485-475 π.Χ.)· Green 1979, 20, πίν. 24, 13 (α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.)· Γραμμένος και Τιβέριος 1984, 29-30, πίν. 10στ.· Brownlee 1995, 358, αρ. 207, πίν. 78. (490-480 π.Χ.)· Gillis κ.ά. 1995, 46, αρ. 10, πίν. 24· Kaltsas 2006, 220, αρ. 114 [Βανου]. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

2. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 115).

Ύψος 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,042 μ. Καμένη και συγκολλημένη. Λείπει τμήμα από το λαιμό και το στόμιο, καθώς και η λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση επίπεδη, δισκοειδής.

Βλ. ό.π. 1.

3. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 116).

Ύψος 0,11, διάμετρος βάσης 0,045 μ. Καμένη και συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από το σώμα, το στόμιο, καθώς και τμήμα από τη λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Πρβλ. τη λήκυθο 11 του Τάφου 41.

Εικ. 116. Λήκυθος με ανθέμια.

4. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 117).

Ύψος 0,092 μ. Διατηρείται το κάτω μέρος του αγγείου, από τη μετάβαση προς τη βάση μέχρι το μέσο περίπου της κοιλιάς. Συγκολλημένη και καμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω τμήμα του σώματος καλύπτεται με μελανή βαφή η οποία διασπάται από εδαφόχρωμη ταινία. Από την παράσταση διακρίνεται ο τροχός άρματος και οι εγχαράξεις από τα πόδια ίππων.

5. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 118).

Ύψος 0,08 μ. Συγκολλημένη και καμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω τμήμα του σώματος καλύπτεται με μελανή βαφή η οποία διασπάται από εδαφόχρωμη ταινία. Από την παράσταση διακρίνονται τα πόδια ιματιοφόρου μορφής αριστερά και ανδρικής μορφής δεξιά (Γίγας και Αθηνά;).

Ομάδα του Αίμονος (;).

Πρβλ. Πρβλ. Panvini και Sole 2009, 325, αρ. VI/363. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

Εικ. 119. Ο Τάφος 25.

Εικ. 117. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 118. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 120. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5906.

Εικ. 121. Ληκύθιο με ανθέμια, Μ.Β. 5932.

Τάφος 25.⁸⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτος 0,60 μ. και βάθους 1,30 μ. Στον πυθμένα δεν υπάρχει αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου (εικ. 119). Μέσα στο στρώμα της καύσης, στο μέσο περίπου του τάφου, βρέθηκαν οι λήκυθοι και η όλπη.

1. Αποσπασματική μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5906 (εικ. 120).

Ύψος 0,115, διάμετρος βάσης 0,04 μ.

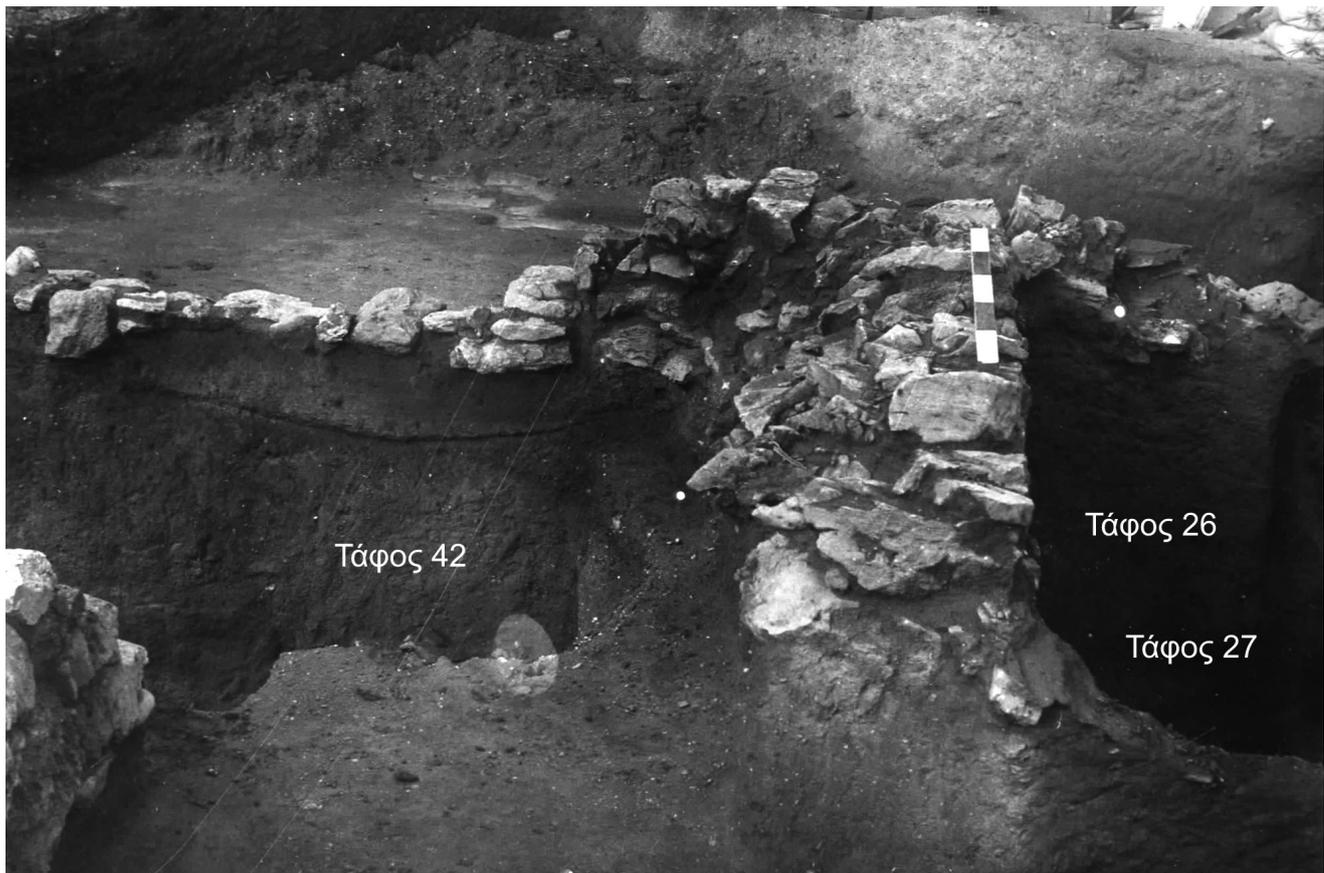
Λείπει ο λαιμός και το στόμιο, καθώς και η λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως της ληκύθου Μ.Β. 5951 στον Τάφο 25, του Τύμβου Β. Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κατώτερο μέρος του σώματος καλύπτονται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από εδαφόχρωμη ταινία. Στην κύρια όψη του εικονίζεται Διόνυσος καθιστός σε δίφρο να πλαισιώνεται από οφθαλμούς και στο βάθος κλαδιά και βότρυς. Η ίρις του οφθαλμού δηλώνεται με εγχάρακτους κύκλους, ένας από τους οποίους είναι έκκεντρος.

Εικ. 122. Μελαμβαφής όλπη, Μ.Β. 5910.

80 Ημερολόγιο ανασκαφής, Ταφή V.

Εικ. 123. Περίβολος των Τάφων 26 και 27.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. κοντινό παράλληλο Burow 1980, 58, πίν. 45, 6-9. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

2. Ληκύθιο με ανθέμια, Μ.Β. 5932 (εικ. 121)⁸¹.

Ύψος 0,08 μ., διάμετρος βάσης 0,038 μ.

Λείπει τμήμα από το σώμα και τον ώμο, η λαβή, καθώς και ο λαιμός με το στόμιο. Ίχνη καύσης σε κάποια τμήματα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου. Το κάτω τρίτο του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από μία εδαφόχρωμη ταινία. Στην κοιλιά αποδίδονται ανθέμια εκατέρωθεν αλυσίδας με ένστιγμο κέντρο, μεταξύ των οποίων υπάρχουν λεπτά και ιδιαίτερα επιμήκη φύλλα λωτού. Στον ώμο εναλλασσόμενα καρδιό-

σχημα φύλλα και ανθέμια.

Ομάδα του Πετεινού.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Πρβλ. Rhoimaios 1932, 6, πίν. 10, 4· Knigge 1976, σ. 91, τ. 20, αρ. 12, πίν. 19. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

3. Μελαμβαφής όλπη, Μ.Β. 5910 (εικ. 122).

Ύψος 0,137 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το λαιμό και το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χείλος λοξότμητο, σώμα ραδινό, ατρακτοειδές μεταβαίνει με καμπύλη στο στόμιο, βάση χαμηλή, σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου, λαβή πλατιά ταινιωτή και ελαφρώς υπερυψωμένη.

Χρονολόγηση: 500-480 π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 255, αρ. 277, πίν. 13. Βλ. Μέρος Β', σ. 255.

81 Κακαβογιάννη 1987, πίν. 49γ.

Εικ. 124. Ο Τάφος 29, άποψη από δυτικά.

Τάφος 26.⁸² Πρωτογενής καύση σε λάκκο βάθους 0,65. Ο Τάφος, όπως και ο παρακείμενος 27, καταστράφηκαν από τους τυμβωρύχους, οι οποίοι στο σημείο αυτό ανέσκαψαν όρυγμα μήκους π. 3,00 μ., πλάτους π. 1,80 μ. και βάθους π. 1,65 μ., δηλαδή κατά ένα μέτρο βαθύτερα από τον πυθμένα των δύο ταφικών ορυγμάτων (εικ. 123).

Τάφος 27.⁸³ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο, οι διαστάσεις του οποίου δεν ήταν δυνατόν να προσδιοριστούν. Ο συγκεκριμένος, όπως και η προηγούμενος τάφος 26, περιβάλλονταν στα δυτικά και νότια από χθαμαλό περίβολο (εικ. 123).

Εντός του ορύγματος βρέθηκε χάλκινο νόμισμα του τέλους του 19^{ου} αι., κοπής βασι-

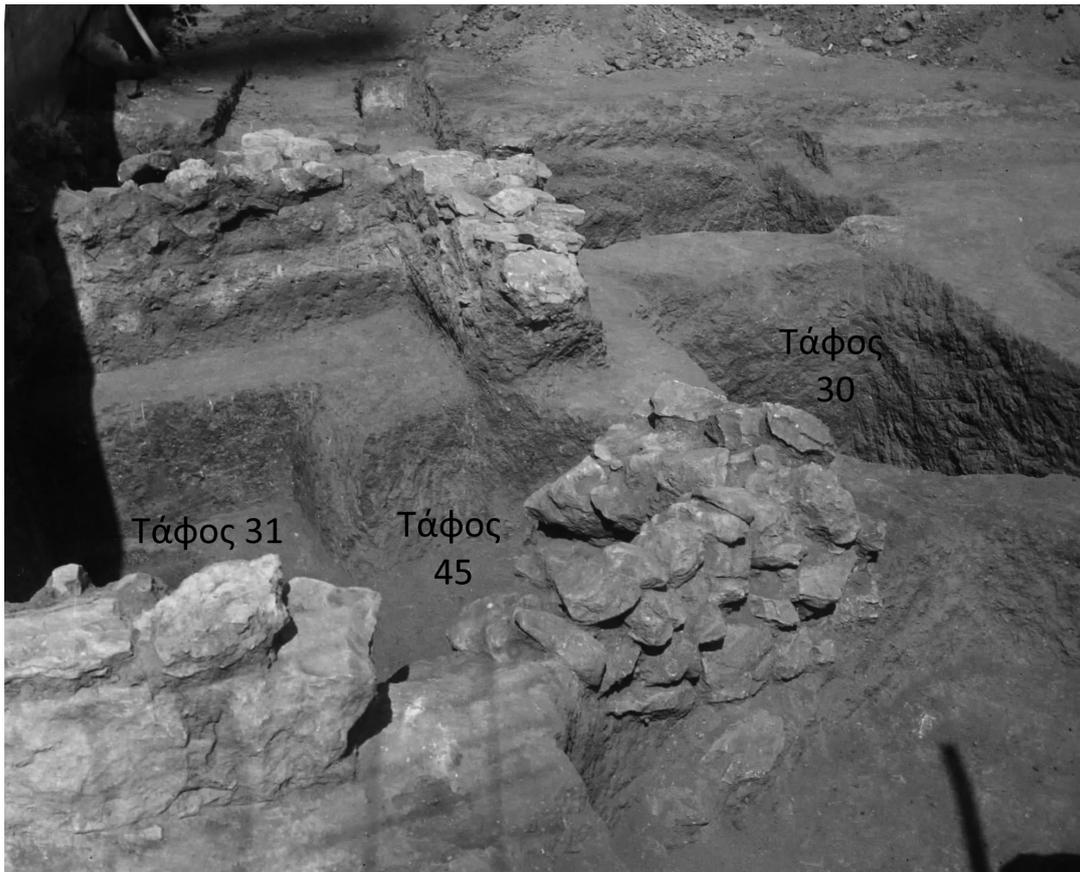
λέως Γεωργίου Α', το οποίο δείχνει και την περίοδο κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η σύληση. Βλ. σ. 18-19.

Τάφος 28.⁸⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 0,90 μ., πλάτους 0,40 μ. και βάθους 0,15 μ. Στον πυθμένα δεν διαπιστώθηκε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου· το στρώμα τέφρας που είχε πάχος 0,10 μ. περιείχε αρκετά κομμάτια απανθρακωμένων ξύλων και οστών. Ο λάκκος καλύφθηκε με τα χώματα που παρήχθησαν από την εκσκαφή του. Ο περίβολος του Τάφου 26 προκάλεσε τη μερική διάλυση του τάφου στο ανατολικό του άκρο.

82 Ταφή XXII.

83 Ταφή XXIII.

84 Ταφή XXVI.

Εικ. 125. Τάφοι 31 και 45.

Τάφος 29.⁸⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 0,55 μ. και βάθους 0,30 μ. ο οποίος διανοίχθηκε στον πυθμένα λάκκου μήκους 2,00 μ., πλάτους 1,30 μ. και βάθους 0,60 μ. Ο τάφος βρέθηκε συλημένος αλλά στον πυθμένα του βαθύτερου λάκκου βρέθηκε στρώμα τέφρας χωρίς ευρήματα. Με βάση τη στρωματογραφία η ταφή πρέπει να είναι σύγχρονη με τους Τάφους 30 και 31 (εικ. 124).

Τάφος 30.⁸⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους π. 2,20 μ. και πλάτους 0,60 μ. Το ταφικό όρυγμα καταστράφηκε πλήρως από τους αρχαιοκάπηλους. Αμέσως στα βόρεια του ανατολικά του ορύγματος διαπιστώθηκε σειρά λίθων που πιθανότατα θα όριζε κατασκευή ανάλογη με αυτές που έχουν βρεθεί πάνω από άλλους τάφους (εικ. 125).

Τάφος 31.⁸⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους π. 2,00 μ. και πλάτους περίπου 0,60 μ. Πάνω από το όρυγμα είχε κτιστεί συμπαγής κατασκευή από περιμετρικό τοίχιο και γέμισμα με πέτρες και χώμα. Παρά την καταστροφή από τους τυμβωρύχους, η στρωματογραφία ήταν αρκετά σαφής. Το αποσπασματικά σωζόμενο τοίχιο στα ανατολικά της ταφής κτίστηκε πριν από τη διαμόρφωση του τύμβου, καθώς καλύπτεται πλήρως από το στρώμα του κιτρινωπής απόχρωσης χώματος. Η ταφή είναι σύγχρονη με τις δύο προηγούμενες.

Μετά τη διαμόρφωση του τύμβου και στη βορειοανατολική γωνία του ορύγματος κατασκευάστηκε ο νεώτερος Τάφος 45 (εικ. 125).

85 Τάφος XXXI.

86 Τάφος XXXIII.

87 Τάφος XXXIV.

ΤΑΦΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΤΥΜΒΟΥ

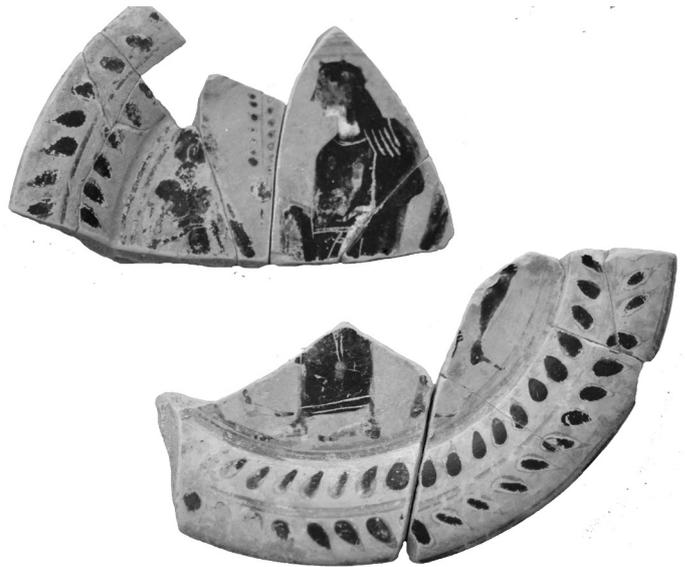
Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα ταφικά ορύγματα καλύφθηκαν σε δεδομένη στιγμή με ένα στρώμα από κιτρινωπής απόχρωσης χώμα, με το οποίο επίσης διαμορφώθηκε το τυμβοειδές έξαρμα. Ο χρόνος κατά τον οποίο συντελέστηκε η διαμόρφωση προκύπτει από τη διαδοχή των ταφών, καθώς οι μεν αρχαιότερες καλύφθηκαν από αυτό το στρώμα, ενώ για τις νεώτερες το ορύγμα τους ανορύχθηκε μέσα στο στρώμα κιτρινωπού χώματος, το οποίο και το διαπέρασε. Μέσα από το συγκεκριμένο στρώμα ανασύρθηκαν δύο αντικείμενα, το μελανόμορφο πινάκιο M.B. 5915 και το ωόν M.B. 5920, τα οποία λόγω της εγγύτητας του σημείου εύρεσής τους με το ορύγμα του Τάφου 20 ίσως θα μπορούσε να θεωρηθούν ότι είχαν αποτεθεί ως προσφορές για τη συγκεκριμένη ταφή. Η χρονολόγηση του πινάκιου γύρω στο 490 π.Χ. και τα κτερίσματα των ταφών, τα αρχαιότερα από τα οποία είναι δυνατόν να χρονολογηθούν στη δεκαετία 480-470 π.Χ., επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι η διαμόρφωση του τυμβοειδούς εξάρματος έγινε κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο.⁸⁸

1. Μελανόμορφο πινάκιο, M.B. 5915 (εικ. 126).

Ύψος 0,015 μ., διάμετρος 0,187 μ.

Δύο μη συναρμοζόμενα τμήματα. Η μελανή βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δακτυλιόσχημη, πυθμένας οριζόντιος, χείλος που λεπταίνει βαθμιδωτά καθώς αποκλίνει. Εξωτερικά, η κοίλη πλευρά του χείλους καλύπτεται με μελανό γάνωμα, ενώ ο πυθμένας με πλατιά μελανή ταινία. Εσωτερικά, κλαδιά με φύλλα μυρτιάς περιτρέχουν το χείλος. Στον πυθμένα ανδρική μορφή πλαισιώνεται από δύο μικρότερες που κινούνται προς τα δεξιά. Η κεντρική μορφή, ενδεδυμένη με ποδήρη χιτώνα, έχει μακριά μαλλιά που πέφτουν στους ώμους. Τα πόδια και η κεφαλή αποδίδονται κατά τομή, ενώ ο κορμός σε στάση 3/4. Λυγίζει τα χέρια στο ύψος της μέσης, ενώ τα δάκτυλα είναι ευθεία και ο αντίχειρας ελαφρώς ανοιγμένος. Η μορφή αριστερά έχει κορμό μετωπικό, κεφαλή στραμμένη κατά τομή προς τα δεξιά,

Εικ. 126. Μελανόμορφο πινάκιο, M.B. 5915.

ενώ λυγίζει το δεξί χέρι και ακουμπά αντικείμενο, ίσως ασπίδα. Τα γυμνά μέρη της κεντρικής μορφής ήταν καλυμμένα με επίθετο λευκό χρώμα, το οποίο σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Ανάμεσα στις μορφές κλαδιά.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Ομάδα του Ασκαλάβου (Gecko Group).

Πρβλ. Callipolitis-Feytmans 1974, 177-178, πίν. 66. Για αντίστοιχο κόσμημα στο χείλος,

Εικ. 127. Ωόν, M.B. 5920.

88 Βλ. αναλυτική συζήτηση στο Μέρος Β', σ. 278 κ.ε.

Εικ. 128. Η δυτική στενή πλευρά του Τάφου 32.

βλ. Rhomaios 1932, 4, 2μ, πίν. 3, 2· Burow 1980, 43, αρ. 3, πίν. 33· Moore και Pease-Philippides 1986, 271, αρ. 1413, πίν. 96, αρ. 1418, πίν. 97. Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

2. Ωόν, Μ.Β. 5920 (εικ. 127).

Ύψος 0,06 μ., μέγιστη διάμετρος 0,05 μ.

Η επιφάνεια καλύπτεται με κιτρινωπό επίχρισμα. Η βαφή καστανή και ερυθρή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στην κορυφή οπή και περιμετρικά αυτής ζώνη καστανού χρώματος που ορίζει κάτω σειρά κρεμάμενων γλωσσιδίων ερυθρού χρώματος.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 181, αρ. 1343, πίν. 44. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

Τάφος 32.⁸⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,35 μ., πλάτους 0,60 μ. και βάθος 0,60

μ., ο οποίος κατέστρεψε έναν αρχαιότερο τάφο που υπήρχε στο ίδιο σημείο. Στον πυθμένα του δεν διαπιστώθηκε η αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου και στο στρώμα της τέφρας που είχε πάχος 0,10 μ. βρέθηκαν μόνο απανθρακωμένα κομμάτια ξύλων και οστών.

Πάνω από το όρυγμα κτίστηκε μια μικρή κατασκευή από μικρούς λίθους και εσωτερικό γέμισμα από χώμα, μήκους (κατά τον άξονα Β-Ν) 0,70 μ. και πλάτους (κατά τον άξονα Α-Δ) 0,50 μ. Στο γέμισμα της κατασκευής βρέθηκαν τμήματα αγγείων αρχαϊκών χρόνων και πήλινες προτομές προσαρμοσμένες στα χείλη ανοικτών αγγείων, καθώς και το μοναδικό ενεπίγραφο όστρακο. Τα περισσότερα από τα ευρήματα θα πρέπει να προέρχονται από τον παλαιότερο τάφο, ο οποίος καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του ορύγματος, και τα χώματά του θα ήταν διαθέσιμα για την κατασκευή πάνω από τον νεώτερο τάφο (εικ. 128).

Η επέμβαση των τυμβωρύχων κατέστρεψε στο μεγαλύτερο μέρος της την υπερκείμενη συμπαγή κατασκευή, η οποία διατηρήθηκε

89 Τάφος VI.

Εικ. 129. Αλάβαστρο.

μόνο πάνω από το δυτικό άκρο του λάκκου, καθώς και την επίχωση στο εσωτερικό του λάκκου. Παρά τη διατάραξη η στρωματογραφία είναι σαφής: το ταφικό όρυγμα καλύφθηκε από το στρώμα χώματος κιτρινωπής απόχρωσης, με το οποίο έγινε η διαμόρφωση του τύμβου. Κανένα από τα αντικείμενα που περιγράφονται πιο κάτω δεν μπορεί με ασφάλεια να σχετιστεί με την ταφή, καθώς όλα βρέθηκαν στο γέμισμα της υπερκείμενης κατασκευής και πιθανότατα αποτελούσαν κτερίσματα αρχαιότερων ταφών, οι οποίες διαλύθηκαν και το υλικό τους χρησιμοποιήθηκε για την πλήρωσή της.

1. Αλάβαστρο (εικ. 129).

Ύψος 0,095 μ., διάμετρος στομίου 0,032 μ.

Συγκολλημένο αλλά λείπει μεγάλο τμήμα από το σώμα, καθώς και η λαβή. Η διακόσμηση έχει πλήρως απολεπιστεί. Πηλός κιτρινωπής απόχρωσης, κορινθιακός.

Στην άνω ελαφρώς κοίλη επιφάνεια του στομίου κάθετα φύλλα και περιμετρικά κύκλος. Στο σώμα διατηρείται η μηνοειδής ουρά σφίγγας και ρόδακας. Περιμετρικά της βάσης γύλλα και ταινία ιώδους χρώματος.

Χρονολόγηση: 610-580 π.Χ. (πρώιμη κορινθιακή περίοδος).

Πρβλ. Payne 1962, 143, αρ. 1527, πίν. 59

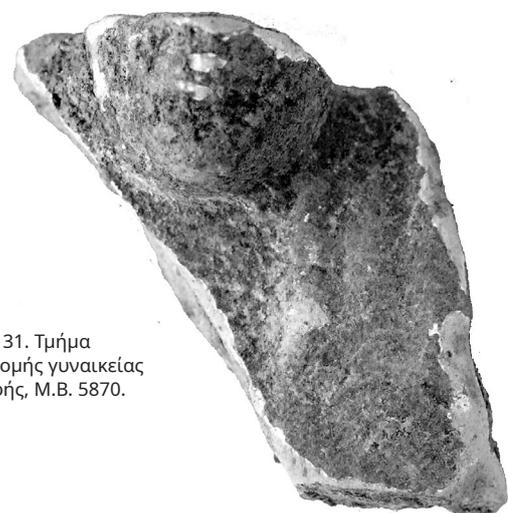
Εικ. 130. Τμήμα από το στόμιο λεκανίδας με προσαρτημένη προτομή γυναικείας μορφής, Μ.Β. 5870α.

Amyx και Lawrence 1975, 18, αρ. 19· Biers και Benson 2002, 8, αρ. 16, πίν. 8, 1-4· Stampolidis και Karageorghis 2003, 345, αρ. 442· Bukina 2009, 55-56, πίν. 33, 5-9. Βλ. Μέρος Β', σ. 240.

2. Τμήμα από το στόμιο λεκανίδας με προσαρτημένη προτομή γυναικείας μορφής, Μ.Β. 5870α (εικ. 130).

Ύψος 0,075 μ. Η επιφάνεια είναι απολεπισμένη. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Το πρόσωπο έχει σχήμα μακρύ και ωοειδές,

Εικ. 131. Τμήμα προτομής γυναικείας μορφής, Μ.Β. 5870.

Εικ. 132.
Τμήμα λεκανίδας.

παχιά μύτη, σαρκώδη χείλη, στρογγυλεμένη γνάθο, οφθαλμοί αμυγδαλωτοί, βλέφαρα που αποδίδονται με πλαστικά μέσα. Τα μαλλιά στο χαμηλό μέτωπο σχηματίζουν δακτυλιόσχημους βοστρύχους και πέφτουν σε πλοκάμους στο στήθος.

Χρονολόγηση: τέλη του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

3. Τμήμα προτομής γυναικείας μορφής, Μ.Β. 5870 (εικ. 131).

Ύψος 0,035 μ. Διατηρείται το κάτω τμήμα του προσώπου με τη στρογγυλεμένη γνάθο και

τα χείλη. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός. Κατά πάσα πιθανότητα προέρχεται από το ίδιο αγγείο με το προηγούμενο ειδώλιο.

Χρονολόγηση: τέλη του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.

4. Τμήμα λεκανίδας (εικ. 132).

Ύψος 0,003 μ. Πηλός ωχροκίτρινος.

Κυρτά τοιχώματα με κοντό, εξωστρεφές χείλος. Μελανή ταινία στη μετάβαση προς το χείλος. Από την παράσταση διατηρείται τμήμα πάνθηρα που κοιτά πίσω, ενώ πάνω από τη ράχη του σχηματοποιημένος ρόδακας.

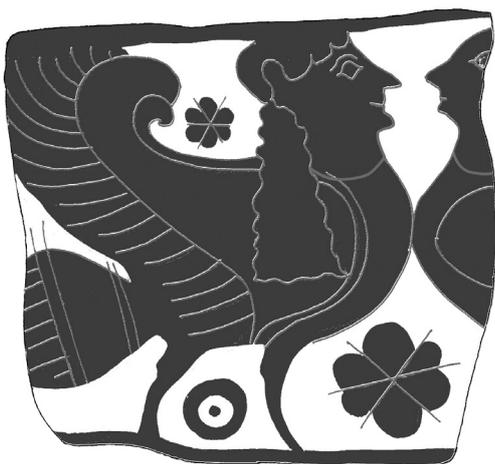
Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Brümmer 1976, 49, πίν. 33, 2-4 (κύκλος του Ζωγράφου του Πόλου); di Vita 1959, 301, εικ. 10 (Ομάδα Ragusa). Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

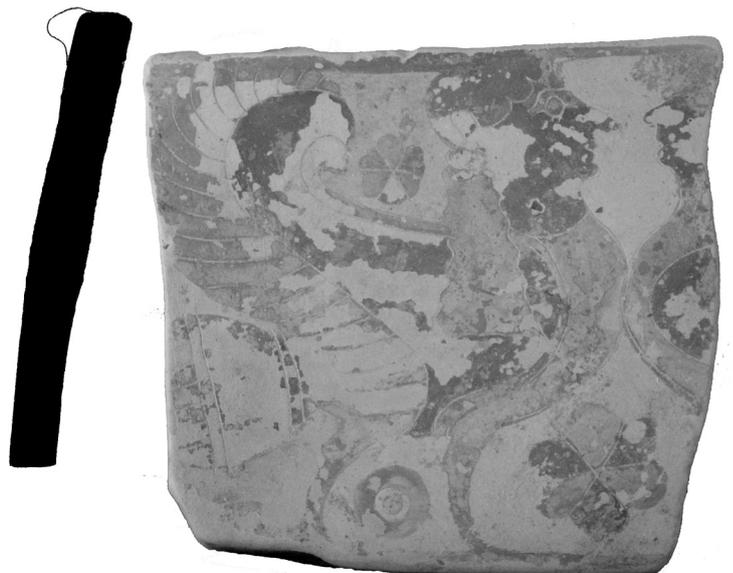
5. Τμήμα από τράπεζα (;), Μ.Β.5832 (εικ. 133).

Ύψος 0,015 μ., πλάτος 0,115 μ., πάχος 0,012 μ.

Ελλίπες κατά το δεξιό τμήμα, μικρά σπασίματα στην κάτω αριστερή κύρια όψη και στις στενές πλευρές. Η βαφή διαφορετικών αποχρώσεων, ερυθρή και ωχροκάστανη, έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ωχροκάστανος, καθαρός.

BE 5832

Εικ. 133. Τμήμα από τράπεζα (;), Μ.Β.5832.

Εικ. 134. Τμήμα μελανόμορφου σκύφου.

Εικ. 136. Τμήμα ληκύθου, M.B. 5952.

Διατηρείται τμήμα παράστασης αντωπών σφιγγών. Από τη δεξιά σώζεται τμήμα του κορμού και της κεφαλής. Η μύτη είναι τοπισμένη, η γνάθος στρογγυλή, τα μαλλιά πέφτουν μέχρι τους ώμους. Ανάμεσα στα πόδια της σφίγγας ένστιγμος δακτύλιος και ανάμεσα στις δύο μορφές φυλλοφόρος ρόδακας. Στις παρυφές της παράστασης άνω και κάτω οριζόντια ταινία. Με την ερυθρή βαφή αποδίδονται το πρόσωπο, ο κορμός και το μηνοειδές τμήμα του πτερώματος, ενώ με την ωχροκάστανη βαφή το στέρνο, το πτύλωμα, τα μαλλιά και η ουρά. Για τα φύλλα του ρόδακα χρησιμοποιούνται εναλλάξ οι δύο αποχρώσεις.

Η αριστερή, η άνω και η κάτω στενή πλευρά του πλακιδίου διατηρούνται ακέραιες, γεγονός που δείχνει ότι το πλακίδιο συνεχιζόταν μόνο κατά τη δεξιά πλευρά. Για τη χρήση του δεν μπορεί να υπάρξει βεβαιό-

τητα. Ενδεχομένως αποτελούσε τμήμα πήλινης τράπεζας.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Πέτρου κ.ά. 2009, 134-135, εικ. 13. Βλ. Μέρος Β', σ. 254.

6. Τμήμα μελανόμορφου σκύφου (εικ. 134).

Ύψος 0,045 μ. Διατηρείται τμήμα από τη ζώνη των λαβών. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Από τη διακόσμηση διατηρείται ο άνω κορμός κωμαστή προς τα δεξιά και πίσω του διατηρείται τμήμα από σχηματοποιημένο ανθέμιο.

Κοντά στον Ζωγράφο ΚΥ.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 253-254.

Εικ. 135. Τμήμα οινόχους.

Εικ. 137. Ενεπίγραφο τμήμα σκύφου.

Εικ. 138. Σφαιρικός αρύβαλλος.

7. Τμήμα οينوχόης (εικ. 135).

Ύψος 0,055 μ. Διατηρείται τμήμα από τον κοντό, κατακόρυφο λαιμό, το οριζόντιο χείλος και τον επίπεδο ώμο. Πηλός πορτοκαλέρυθρος, καθαρός.

Στη μετάβαση από τον ώμο στο λαιμό πλαστικός δακτύλιος. Με μελανή βαφή καλύπτεται η άνω και η κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους· στο λαιμό ρόδακες με αμελή εγχάραξη και στον ώμο τμήματα από τις κεφαλές μορφών.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 247, πίν. 9 (σχήμα)· Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου

Εικ. 139. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου.

1997, 64-65, αρ. 104, πίν. 20· επίσης το όμοιο τμήμα οينوχόης από τον Τάφο 9 του Τύμβου Β.

8. Τμήμα ληκύθου, M.B. 5952 (εικ. 136).

Ύψος 0,045 μ. Συγκολλημένο. Διατηρείται ο λαιμός. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η διακόσμηση συνίσταται σε ανισοπαχείς κατακόρυφες ράβδους, οι οποίες λεπταίνουν προς τα κάτω στο λαιμό, ενώ στη μετάβαση προς τον ώμο υπάρχει ζώνη με ανισοπαχείς κατακόρυφες γραμμές.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. (ως προς το σχήμα) *ABL*, 39, πίν.13, 3a-b. (για τη διακόσμηση)· 29, πίν. 9, 1b· Brownlee 1989, 380, αρ. 90, πίν. 65 (Ζ. της Φανυλλίδος)· Sabetai 2001, 67-69, πίν. 60, 4-6 και 61.

9. Ενεπίγραφο τμήμα σκύφου (εικ. 137).

Πηλός ερυθρός, καθαρός. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με θαμπή μελανή βαφή.

Ύψος γραμμάτων 0,015-17

←
ΑΛ

Χρονολόγηση: β'-γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Jeffery 1990, 66 (α3, λ3) και 77, αρ. 14, 15, 22.

10. Σφαιρικός αρύβαλλος (εικ. 138).

Ύψος 0,043 μ. Διατηρείται τμήμα από τον ώμο και το λαιμό. Πηλός ωχροκίτρινος, κορινθιακός.

Στον ώμο ακτινωτά λεπτά και επιμήκη γραμμίδια.

Χρονολόγηση: αρχές 6^{ου} αι. π.Χ. (πρώιμη κορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Stillwell και Benson 1984, 284, αρ. 1548, πίν. 63.

11. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 139).

Ύψος 0,033 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Από την παράσταση διατηρείται τμήμα από τον κορμό της θεάς Αθηνάς, η οποία κινείται προς τα δεξιά, προς μια μορφή από την οποία διακρίνεται μόνο ο αγκώνας. Η θεά φορεί χιτώνα με κεντρική πτύχωση, ιμάτιο, το οποίο σχηματίζει συμμετρικά κόλπους στα πλάγια, καθώς και αιγίδα, η οποία κοσμεύεται με τα-

Εικ. 140. Μελαμβαφής πυξίδα.

κτοποιημένο ένστιγμο φολιδωτό κόσμημα. Εμπρός της μόλις που διακρίνεται ο αντίπαλος και ανάμεσα στις δύο μορφές το πεδίο γεμίζει με κλαδιά, ενώ ένα οριζόντιο στέλεχος είναι μάλλον το δόρυ της θεάς.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Πρβλ. Panvini και Sole 2009, 325, αρ. VI. 363. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

12. Μελαμβαφής πυξίδα, Μ.Β. 5879 (εικ. 140).

Ύψος 0,04 (0,06 μ. με το κάλυμμα)

Διάμετρος 0,07 μ.

Συγκολλημένη αλλά με μικρά σπασίματα στη λαβή του καλύμματος, στο χείλος και στο σώμα. Βαβή θαμπή μελανή, σε κάποια σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

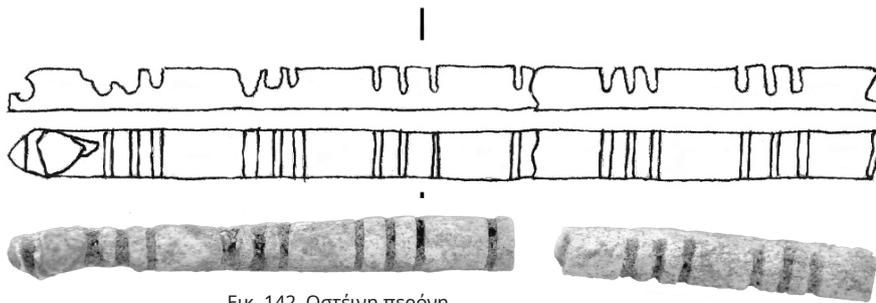
Βάση επίπεδη, πλευρές ελαφρώς κοίλες και χείλος οριζόντιο. Το κάλυμμα έχει κεκλιμένες πλευρές, ενώ η λαβή έχει σχήμα κολουρου κώνου. Εξωτερικά καλύπτεται από θαμπό, αραιό μελανό γάνωμα εκτός από μια στενή ταινία πάνω από τη βάση, την κάτω οριζόντια επιφάνεια της βάσης, καθώς και μία στενή ταινία πάνω από την επιφάνεια έδρασης της πυξίδας που έχουν αφεθεί στο χρώμα του πηλού.

Χρονολόγηση: π. 480 π.Χ.

Πρβλ. την ερυθρόμορφη πυξίδα του Μάκρωνος, αρ. 560 Μουσείου Ακρόπολης Roberts 1978, 22 εικ. 1d, πίν. 8,1-2 και 9,2 (π. 500 π.Χ.)· Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 231, αρ. 206 (500-475 π.Χ.: με κυμάτιο περιμετρικά της επιφάνειας έδρασης) [Χατζηπούλιου]. Βλ. Μέρος Β', σ. 255.

13. Τμήμα ατρακτοειδούς αντικειμένου, Μ.Β. 5863 (εικ. 141).

Ύψος 0,045 μ. Σώζεται κατά το ήμισυ. Πηλός

Εικ. 142. Οστέινη περόνη.

Εικ. 143. Τμήμα χάλκινου μαχαριδίου.

Εικ. 141. Τμήμα ατρακτοειδούς αντικειμένου, Μ.Β. 5863.

Εικ. 145. Τμήμα γυάλινου αγγείου.

Εικ. 144. Τμήμα χάλκινης σπλεγγίδας (:).

Εικ. 146. Ληκύθιο, M.B. 5926.

ερυθροκαστανός, καθαρός.

Σχήμα ατρακτοειδές.

Πρβλ. όμοια αντικείμενα από άλλο υλικό, Deonna 1938, 241· Μπόνιας 1998, 207, αρ. 523, πίν. 61, όπου συγκεντρώνονται παράλληλα. Βλ. Μέρος Β', σ. 263.

νής απόχρωσης· φέρει διακόσμηση από επάλληλες, ανισοπαχείς οριζόντιες ταινίες χρώματος λευκού και ερυθρού. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

14. Οστέινη περόνη (εικ. 142).

Διαστάσεις: μήκος 0,08 μ., διάμετρος 0,004 μ.

Δύο συνανήκοντα αλλά μη συναρμοζόμενα τμήματα με κατά πλάτος εγχαράξεις.

Πρβλ. Blickenberg 1931, 147, αρ. 408a-b, πίν. 15· Deonna 1938, 278, πίν. LXXXV, αρ. 725· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 155-156, αρ. S 99, 5 (490/80 π.Χ.)· Παπασταύρου 2007, 116, αρ. 121, 68α-β, πίν. 49. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

Τάφος 33.⁹⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,95 μ. Η ανόρυξη του ορύγματος προκάλεσε την σχεδόν πλήρη καταστροφή μιας αρχαιότερης ταφής που υπήρχε στο ίδιο σημείο (Τάφος 11). Στη διαταραγμένη από τους τυμβωρύχους επίχωση του νεώτερου ταφικού ορύγματος βρέθηκε το αποσπασματικά σωζόμενο ληκύθιο, το οποίο, αν πράγματι ήταν κέρισμα της συγκεκριμένης ταφής, επιτρέπει τη χρονολόγησή της γύρω στα 480 π.Χ.

15. Τμήμα χάλκινου μαχαιριδίου (εικ. 143).

Μήκος 0,07 μ., πλάτος 0,05 μ. Βλ. Μέρος Β', σ. 264.

Ληκύθιο, M.B. 5926 (εικ. 146).

Ύψος 0,07 μ. Λείπει η βάση, η λαβή, καθώς και ο λαιμός με το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

16. Τμήμα χάλκινης σπλεγγίδας (:) (εικ. 144)

Μήκος 0,04 μ., πλ. 0,02 μ. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

Το κάτω τρίτο του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Κάτω από τον ώμο ανισοπαχής ταινία με στιγμές που ορίζεται κάτω από διπλή και πάνω από μονή ταινία. Στον

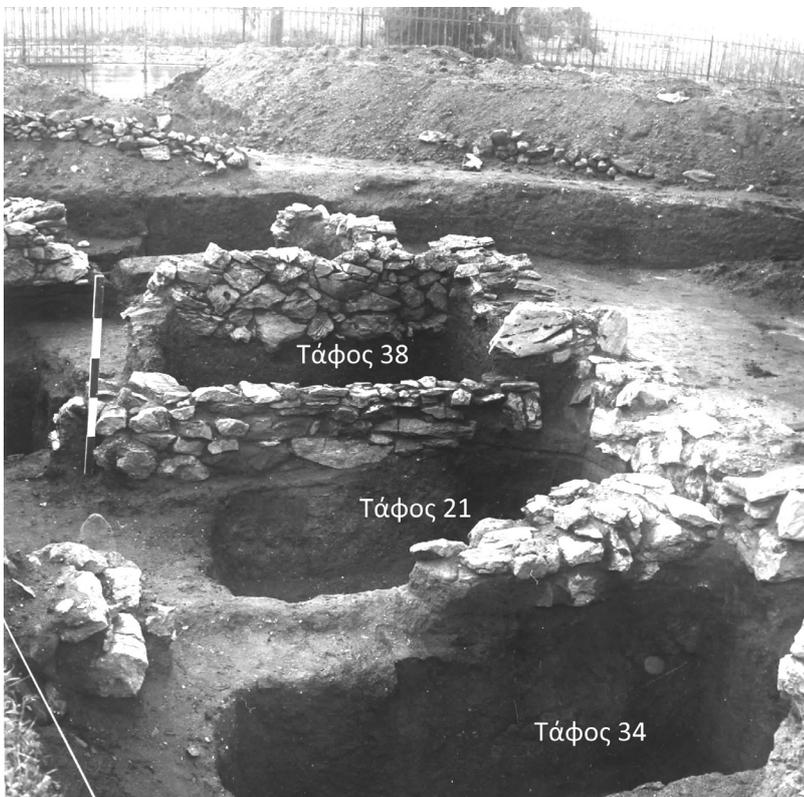
17. Τμήμα γυάλινου αγγείου (εικ. 145).

Διατηρείται τμήμα από το σώμα. Γυαλί κua-

⁹⁰ Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIIIa.

Εικ. 147. Περίβολος πάνω από τον Τάφο 33.

Εικ. 148. Οι Τάφοι 34, 21 και 38.

Εικ. 150. Λείψανα της κτιστής κατασκευής και ο υποκείμενος Τάφος 35.

ώμο διπλή σειρά από ακτίνες.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 22, αρ. 48 (HTR 49), 2, πίν. 13,3.

Όπως και στον Τάφο 16, πάνω από τον λάκκο κατασκευάστηκε ένας μικρός περίβολος, μήκους 3,30 μ. και πλάτους 1,80 μ. από μεσαίου και μεγάλου μεγέθους λίθους, πλήρης λίθων και χώματος (εικ. 147).

Τάφος 34.⁹¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,86 μ., πλάτους 0,85 μ. και βάθους 1,10 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου. Η ταφή είχε πλήρως διαταραχθεί από τους τυμβωρύχους (εικ. 148).

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. (με βάση τη στρωματογραφία).

Εικ. 149. Ο Τάφος 35.

Τάφος 35.⁹² Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,60 μ, πλάτους 1,00 μ. και βάθους 1,00 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. (εικ. 149). Ο τάφος βρέθηκε συλημένος, ωστόσο η κατα-

91 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIV.

92 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος I.

στροφή δεν έφτασε έως το βάθος του στρώματος τέφρας, το οποίο διατηρήθηκε σχεδόν πλήρως. Περιείχε λίγα καμένα οστά, καθώς και ελάχιστα κομμάτια αγγείων μάλλον των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων. Ένα τοίχιο, το οποίο διατηρείται σε μήκος περίπου 0,30 μ. και πλάτος 0,10 στη νοτιοδυτική γωνία του λάκκου, δείχνει ότι ίσως υπήρχε περίβολος (εικ. 150).

Χρονολόγηση: β'-γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 36.⁹³ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκος 1,70 μ., πλάτους 0,60 μ. και βάθους π. 1,00 μ.· στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. δεν περιείχε κτερίσματα. Η εύρεση μέσα στο όρυγμα στρώματος από κιτρινωπό χώμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την κάλυψη του τάφου, υποδηλώνει ότι η διάνοιξη του ταφικού λάκκου πραγματοποιήθηκε μετά τη διαμόρφωση του τύμβου. Η καθαρότητα του στρώματος ίσως αποτελεί ένδειξη ότι η κατασκευή του τάφου μπορεί να χρονολογηθεί σε εποχή όχι πολύ μετά τη διαμόρφωση του τυμβοειδούς εξάρματος (εικ. 151).

Εικ. 152. Τμήμα ληκύθου.

Πάνω από τον λάκκο και αμέσως στα βόρεια του ορύγματος κτίστηκε μια συμπαγής κατασκευή από μικρού και μεσαίου μεγέθους πλακοειδείς λίθους, μήκους 0,70 μ., πλάτους 0,20 μ. και σωζόμενου ύψους 0,30 μ. Στην επίχωση ανάμεσα στον τάφο και την υπερκείμενη κατασκευή βρέθηκε το μικρό τμήμα μελανόμορφης ληκύθου, το οποίο αποτελεί

επιπλέον ένδειξη για τη χρονολόγηση του συνόλου.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

1. Τμήμα ληκύθου (εικ. 152).

Ύψος 0,032 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται τμήμα από τον το σώμα του αγγείου· εικονίζεται έφιππος προς τα δεξιά.

Τάφος 37.⁹⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκος 1,45 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 1,30 μ. Ο τάφος διαταράχθηκε σε μεγάλο βαθμό από τους τυμβωρύχους, το όρυγμα των οποίων έφτασε στο νότιο τμήμα του τάφου σε βάθος 1,60, αρκετά κάτω από τον πυθμένα του τάφου. Μέσα στο λάκκο δεν διαπιστώθηκε καθαρό στρώμα τέφρας αλλά αναμεμιγμένα ίχνη καύσης, πολλά κομμάτια από καμένα ξύλα και το στρώμα της επίχωσης, καθώς και αρκετή κεραμική. Στη δράση των τυμβωρύχων και τη διατάραξη που προκάλεσαν ενδεχομένως οφείλεται η εύρεση της αρκετά αρχαιότερης κύλικας τύπου Droop. Στον ίδιο λόγο θα πρέπει επίσης να αποδοθεί η εύρεση μέσα στην επίχωση του τάφου της μελαμβαφούς οينوχόης, η οποία χρονολογείται στο γ' τέταρτο του αιώνα και δεν μπορεί να είχε αποτεθεί ως κτερίσμα.

1. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 153).

Ύψος 0,11 μ.

Λείπει τμήμα του λαιμού με το στόμιο, η λαβή, μεγάλο τμήμα από το σώμα, καθώς και το κάτω τμήμα του με τη βάση. Το γάνωμα έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Με μελανό γάνωμα καλύπτεται το κάτω μέρος του σώματος, ενώ στο ανώτερο μέρος του ασταθείς γραμμές σχηματίζουν τρεις ανισοπαχείς και συγκλίνουσες γραμμές που εγκλείουν σειρές μελανών στιγμών. Η παράσταση ορίζεται κάτω από μελανές οριζόντιες γραμμές. Ένα τέθριππο στραμμένο προς τα δεξιά με τον ηνίοχο, από τον οποίο διακρίνεται το περίγραμμα της όψης του, πλαισιώνεται από δύο μορφές. Μία γυναικεία μορφή φέρει ποδήρη χιτώνα, έχει τα μαλλιά της δεμένα σε κρωβύλο και κρατεί λύρα. Τα γυμνά της μέρη καλύπτονται με λευκό χρώμα. Στο

Εικ. 153. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 154. Μελανόμορφη λήκυθος.

βαθύτερο επίπεδο ανδρική μορφή με μακρύ χιτώνα και κάλυμμα στην κεφαλή, ίσως η λεοντή, καλύπτεται από τους ίππους. Στον ώμο διπλή ζώνη κοσμημάτων, η ανώτερη από γλωσσωτό, η κατώτερη από ροπαλοειδή.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Πρβλ. Trendall 1951, 183-184, εικ. 4c· Smith 2003, 359, αρ. 24, πίν. 58d-f. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

2. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 154).

Ύψος 0,105 μ., διάμετρος βάσης 0,037 μ.

Συγκολλημένη. Διατηρείται η βάση, καθώς και το κάτω τμήμα του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της δισκοειδούς βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο λεπτές και ανισοπαχείς εξηρημένες ταινίες. Στην κύρια όψη διατηρούνται τα άκρα πόδια ίππων τεθρίππου, καθώς και το κάτω τμήμα από τον κορμό ηνιόχου.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος.

Πρβλ. Valavanis 2001, 35-36, πίν. 15· Panvini και Giudice 2003, 294, F52· 455, ρF49. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

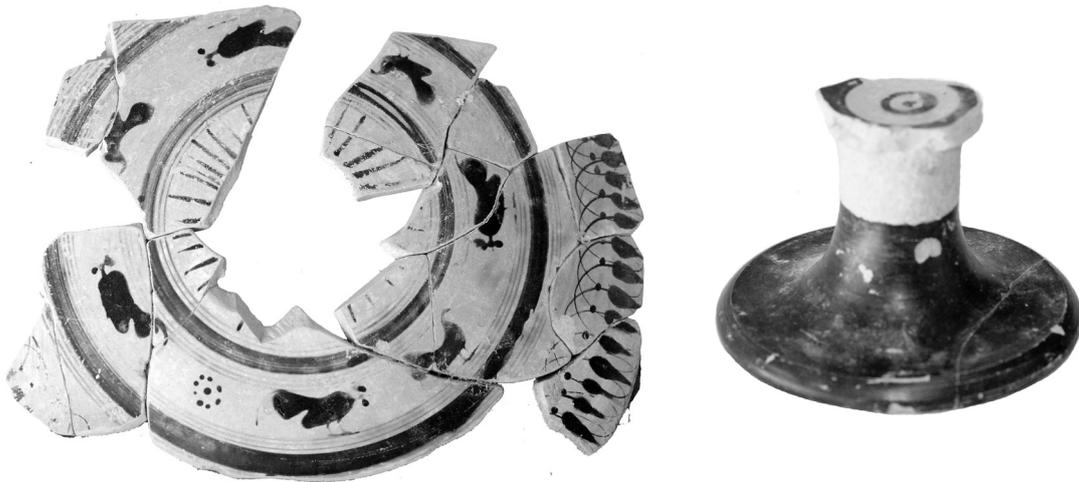

Εικ. 155. Λήκυθος με ανθέμια.

3. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 155).

Ύψος 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,039 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από το σώμα, καθώς και το πάνω τμήμα του αγγείου από τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 156. Κύλικα τύπου Droop, M.B. 5898.

Η άνω επιφάνεια της δίβαθμης βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εξηρημένες ταινίες. Στην κύρια όψη αποδίδονται τρία όρθια ανθέμια που εγγράφονται σε τόξα, ανάμεσα στα οποία φύονται επιμήκη, σχηματοποιημένα άνθη λωτού. Τα ανθέμια και τα άνθη πατούν σε αλυσίδα, της οποίας οι κρίκοι έχουν ένστιγμο κέντρο. Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος. Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ. Πρβλ. την καλύτερα διατηρημένη λήκυθο 14 του Τάφου 41.

Εικ. 157. Μελαμβαφής οινοχόη.

4. Κύλικα τύπου Droop, M.B. 5898 (εικ. 156).

Διάμετρος βάσης 0,087 μ.

Λείπουν τμήματα από τον πυθμένα, από το στόμιο, καθώς και οι λαβές. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Μελανό γάνωμα στο πόδι μέχρι το μέσο του ύψους, στην κυρτή επιφάνεια της βάσης, στο εσωτερικό κοίλο τμήμα της, καθώς και στο εσωτερικό της εκτός από δύο εδαφόχρωμους δακτυλίους στο κέντρο του πυθμένα.

Εξωτερικά, περιμετρικά της μετάβασης στο πόδι ακτινωτό κόσμημα, στη συνέχεια ζώνη με επτά πετεινούς και ένστιγμο ρόδακα που ορίζεται πάνω και κάτω από πλατιές ταινίες, ενώ στη ζώνη των λαβών κάλυκες λωτού.

Χρονολόγηση: γ' τρίτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. την όμοια κύλικα που βρίσκεται στην Κοπεγχάγη, Johansen 1963, 252, πίν. 323.1, καθώς και την επίσης όμοια αλλά με εναλλαγή πανθήρων, πετεινών και πτηνών με ανοικτά φτερά από τη Ριτσώνα, Ure 1915, 121 και 124, εικ. 15· Vierneisel, Kaeser 1990,

39, εικ. 2.32b. Για τις κύλικες του τύπου, βλ. Ure 1932. Βλ. Μέρος Β', σ. 243.

5. Μελαμβαφής οινοχόη (εικ. 157).

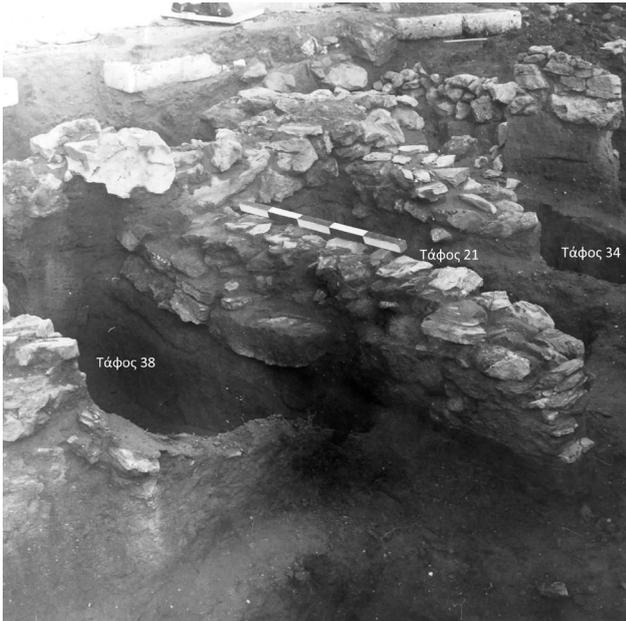
Ύψος 0,075 μ., διάμετρος βάσης 0,05 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από τη βάση, το σώμα και τον ώμο, καθώς και ο λαιμός με το στόμιο και η λαβή. Το μελανό γάνωμα είναι θαμπό και σε πολλά σημεία έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

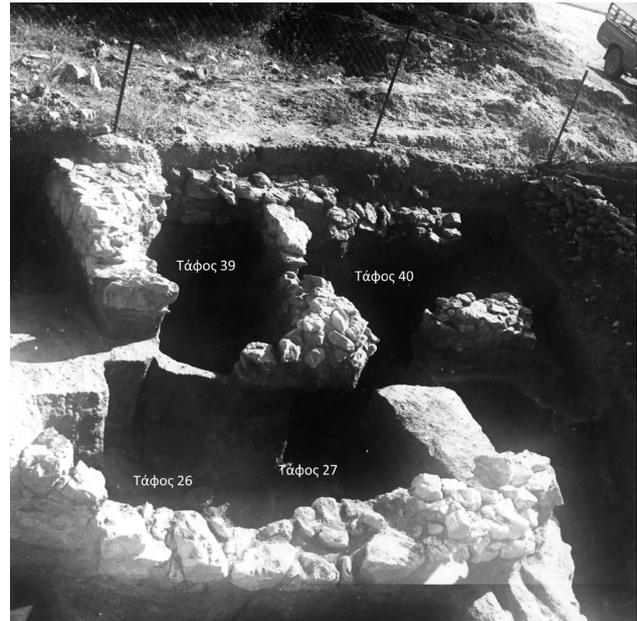
Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, στο οποίο αποδίδονται έξεργα κατακόρυφα φυλλοειδή. Η κάτω οριζόντια επιφάνεια της βάσης και το χαμηλό κατακόρυφο μέτωπο της βάσης καλύπτονται με ερυθρή βαφή.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Χαριτωνίδης 1958, 30 (τ. CIX), αρ. 4, πίν. 20β· Bielefeld 1959, 31, πίν. 81, αρ.

Εικ. 158. Οι Τάφοι 21, 38 και 34, καθώς και ο υπερκείμενος περίβολος.

Εικ. 159. Οι Τάφοι 39 και 40 και ο περίβολος.

5. Gropengiesser 1970, 75, πίν. 183, αρ. 7· Sparkes και Talcott 1970, 154 και 315, αρ. 1129, πίν. 38.

Τάφος 38. Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 0,70 μ. και πλάτους 0,30 μ. Το ταφικό όρυγμα βρέθηκε πλήρως διαταραγμένο από τους τυμβωρύχους και δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστωθεί, αν στον πυθμένα υπήρχε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου. Εξωτερικά του ορύγματος κατασκευάστηκε περίβολος μήκους 2,55 μ. και πλάτους 2,00 μ.

Παρά τη διατάραξη η στρωματογραφία ήταν πολύ σαφής: το ταφικό όρυγμα διανοίχθηκε μέσα στο στρώμα του κιτρινωπής απόχρωσης χώματος, ενώ ο περίβολος και η τράπεζα κτίστηκαν πάνω από αυτό (εικ. 158).

Τάφος 39.⁹⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,65 μ., πλάτους 0,90 μ. και βάρους 0,80 μ. Η στρωματογραφία είχε επίσης διαταραχθεί· διατηρήθηκε, ωστόσο, το στρώμα τέφρας, από το οποίο ανασύρθηκαν πολλά κομμάτια απανθρακωμένων ξύλων. Εξωτερικά του ορύγματος, παράλληλα προς τις πλευρές του και εντός του στρώματος της φερτής επίχωσης κατασκευάστηκε περίβολος με τοίχους κυμαινόμενου πάχους από αργολιθοδομή (εικ. 159).

Εικ. 160. Μελανόμορφη λήκυθος.

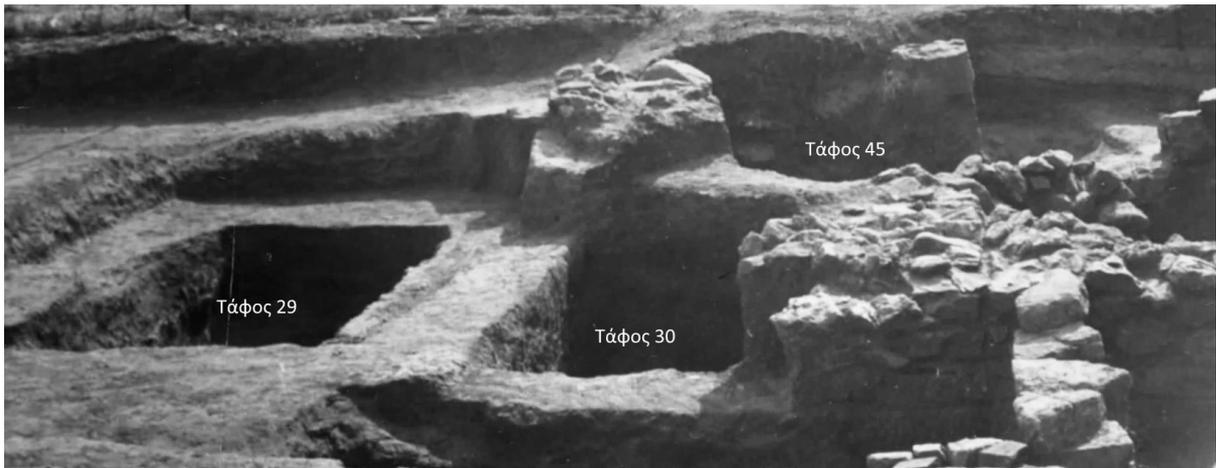
1. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 160).

Ύψος 0,067 μ.

Διατηρείται η μία όψη από το σώμα. Το κάτω μέρος καλύπτεται με μελανό γάνωμα εκτός από δύο ζεύγη εδαφόχρωμων γραμμών. Κάτω από τον ώμο ζώνη με στιγμές σε δύο ζεύγη ορίζεται κάτω με δύο γραμμές. Καμένη.

Στην κύρια όψη διακρίνεται καθιστή μορφή

95 Ημερολόγιο Ανασκαφής, Τάφος XX.

Εικ. 162. Διακρίνονται οι Τάφοι 29, 30 και 45 .

Εικ. 161. Οστέινη λαβή με σιδερένιο πυρήνα, Μ.Β. 5853 .

με λύρα αριστερά και όρθια ιματιοφόρος δεξιά.

Χρονολόγηση: 460-450 π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 141, αρ. 553 (NNr 179), 2, πίν. 94, 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

2. Οστέινη λαβή με σιδερένιο πυρήνα, Μ.Β. 5853 (εικ. 161).

Ύψος 0,075 μ., διάμετρος 0,018 μ.

Σπασμένη στο ένα άκρο. Δύο στρεπτές λεπτές αύλακες διατρέχουν τη ράχη, μέσα στις οποίες έχουν τεθεί στρεπτά ελάσματα αργύρου. Η απόληξη καλύπτεται με κωνικό κάλυμμα από άργυρο και στο εσωτερικό υπάρχει το υπόλειμμα ενός σιδερένιου στελέχους ορθογώνιας διατομής, του οποίου η απόληξη εξέχει από το κωνικό κάλυμμα, στερεώνοντας το τελευταίο στο οστέινο τμήμα. Στο κάλυμμα διατηρούνται ψήγματα χρυσού, ορατά με μικροσκοπική εξέταση.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 265-268.

Τάφος 40.⁹⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 1,00 μ. και βάθους 0,90 μ. Στον πυθμένα δεν διαπιστώθηκε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου· το στρώμα τέφρας πάχους 0,10 μ. περιείχε αρκετά κομμάτια απανθρακωμένων ξύλων και οστών. Στο δυτικό τμήμα του ορύγματος και πάνω από το στρώμα τέφρας βρέθηκαν τα σπαράγματα των ληκύθων, καθώς και το τμήμα χάλκινου κατόπτρου (εικ. 162).

1. Τμήμα χάλκινου κατόπτρου (εικ. 163).

Ύψος 0,12 μ. διάμετρος 0,16 μ., πάχος 0,07 μ. (στην περίμετρο) έως 0,003 μ. (στο μέσο).

Περιμετρικά διαθέτει περιχέλωμα.

2. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 164).

Ύψος 0,08 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Λείπει μέρος από το σώμα, ο ώμος και το στόμιο. Η βαφή έχει απολεπιστεί σε πολλά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής, σώμα κυλινδρικό με ελαφρά μείωση προς τα κάτω. Καλύπτεται

96 Ημερολόγιο Ανασκαφής, Ταφή XXI.

Εικ. 163. Τμήμα χάλκινου κατόπτρου.

Εικ. 165. Μελανόμορφη λήκυθος.

με στιλπνό μελανό γάνωμα εκτός από την κάθετη επιφάνεια της βάσης, καθώς και μια ζώνη κάτω από τον ώμο μέσα στην οποία αποδίδεται αμελής μαϊάνδρος προς τα δεξιά που ορίζεται άνω και κάτω από ταινίες.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 15 του Τάφου 41.

3. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 165).

Ύψος 0,15 μ.

Λείπει η βάση, ο λαιμός με το στόμιο και η λαβή, καθώς και μικρά τμήματα από το σώμα. Συγκολλημένη. Στο μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας η βαφή έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το σώμα καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Στον

Εικ. 164. Μελαμβαφής λήκυθος.

Εικ. 166. Μελανόμορφη λήκυθος.

ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος (;). Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

4. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 166).

Ύψος 0,09 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Το γάνωμα έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εξηρημένες ταινίες. Στην κύρια όψη του σώματος διακρίνεται ο κάτω κορμός δύο ανδρικών αντωπών μορφών

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος (;).

Εικ. 167. Μελανόμορφες λήκυθοι.

Εικ. 168. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5966.

5. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 167α).

Ύψος 0,17 μ., διάμετρος βάσης 0,04 μ.
Συγκολλημένη. Λείπει ο λαιμός με το στόμιο και τη λαβή, καθώς και σχεδόν το ήμισυ της δισκοειδούς βάσης. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Πρβλ. τη λήκυθο αρ. 1, στον Τάφο 37.

6. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 167β).

Ύψος 0,10 μ.
Συγκολλημένο. Διατηρείται τμήμα από το σώμα και τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Πρβλ. τη λήκυθο αρ. 1, στον Τάφο 37.

7. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 167γ).

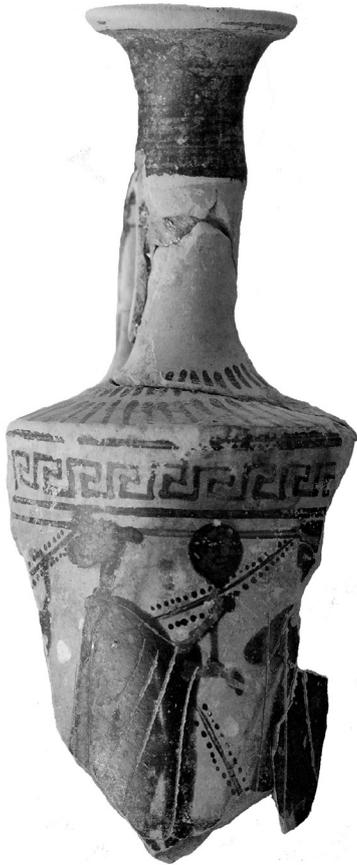
Ύψος 0,05 μ.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Πρβλ. τη λήκυθο αρ. 1, στον Τάφο 37.

Τάφος 41.⁹⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 1,00 μ. Για την ανόρυξη του ορύγματος καταστράφηκε μέρος από τον αρχαιότερο Τάφο 12. Στον πυθμένα δεν διαπιστώθηκε αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου. Τα κτερίσματα βρέθηκαν στη βορειοδυτική γωνία του ορύγματος ανάμεικτα με μεγάλα κομμάτια καμένου ξύλου.

97 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXV.

Εικ. 169. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5962.

1. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5966 (εικ. 168).
 Ύψος 0,215 μ., διάμετρος 0,04 μ. (στόμιο), 0,05 μ. (βάση).
 Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Το γάνωμα έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
 Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εξηρημένες ταινίες. Στην κύρια όψη εικονίζονται δύο πανομοιότυπα όρθια ζεύγη ανδρικής και γυναικείας μορφής. Αριστερά οι ανδρικές μορφές με μακρύ χιτώνα αποδίδονται κισσοστεφής, να έλκουν το ένα πόδι πίσω και να στηρίζονται σε υψηλή βακτηρία. Μπροστά τους γυναικείες μετωπικές κοιτούν πίσω. Τα γυμνά τους μέρη, η κεφαλή και τα χέρια αποδίδονται με λευκό χρώμα, όπως και δύο καρποί μπροστά τους, μία οκλαδία δίφρος στην αριστερά και ένας κλισμός στη δεξιά

γυναικεία μορφή. Στο βάθος του πεδίου κλαδιά. Στο ανώτερο μέρος του σώματος ασταθείς γραμμές σχηματίζουν τρεις ανισοπαχείς και συγκλίνουσες στην πίσω όψη ταινίες που εγκλείουν σειρές μελανών στιγμών. Στον ώμο ακτινωτό φυλλοειδές κόσμημα και σειρά κατακόρυφων γραμμών.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 11, αρ. 3 (HTR 73), 3, πίν. 6· 80, αρ. 276 (S 66), 4, πίν. 51, 1, 4. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

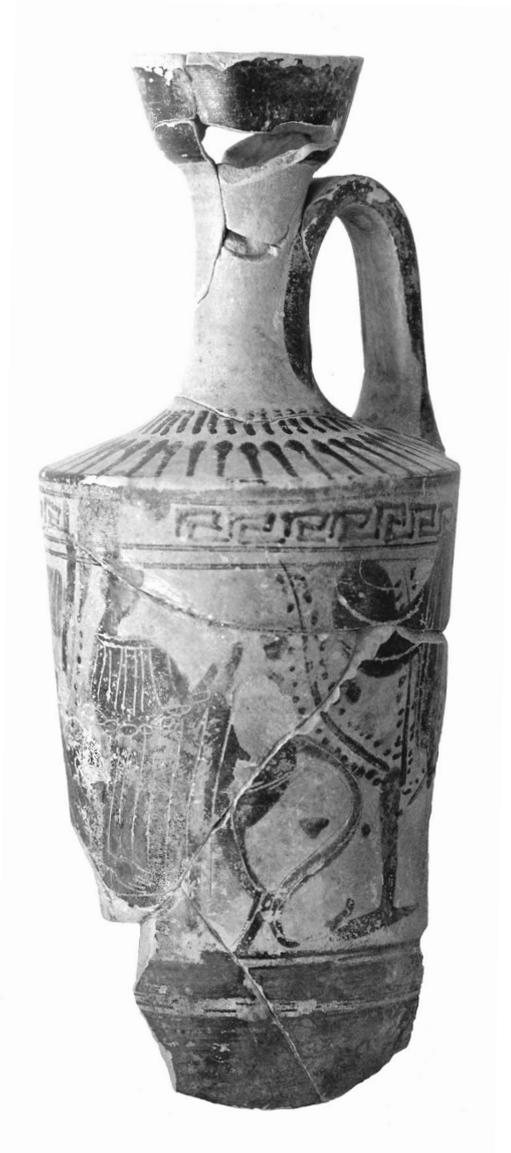
2. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5962 (εικ. 169).
 Ύψος 0,15 μ., διάμετρος στομίου 0,038 μ.
 Λείπει μεγάλο τμήμα από το σώμα, καθώς και η βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
 Σώμα κυλινδρικό, λαιμός υψηλός, χείλος σχήματος «καπνοδόχου» που καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Η βάση του λαιμού καλύπτεται από ακτινωτό. Κάτω από τον ώμο, ανάμεσα σε δύο σειρές γραμμών κάτω και μίας άνω μαίανδρος δεξιόστροφος. Από την παράσταση διατηρούνται γυναικεία μορφή μέχρι τους μηρούς προς τα δεξιά, καθώς και ανδρική μορφή που στρέφεται προς την πρώτη. Η πρώτη φέρει μακρύ χιτώνα που αφήνει γυμνούς τους βραχίονες. Τα μαλλιά της είναι μαζεμένα σε σάκο. Κρατεί με το δεξί στρογγυλό κάτοπτρο, η λαβή του οποίου στηρίζεται στον αριστερό καρπό της. Η ανδρική μορφή φέρει μακρύ χιτώνα και φέρει το δεξί χέρι στο ύψος του στήθους. Στην κεφαλή φέρει ταινία ή διάδημα.

Ομάδα του Αίμονος.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Green 1979, 18, πίν. 22, 9-10. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

3. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5963 (εικ. 170).
 Ύψος 0,8 μ., διάμετρος στομίου 0,040 μ.
 Συγκολλημένη. Λείπουν μεγάλα τμήματα από τον σώμα και η βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
 Σώμα κυλινδρικό, ακμή επί του ελαφρώς κεκλιμένου ώμου, λαιμός υψηλός κυλινδρικός, στόμιο καλυκόσχημο, λαβή ταινιωτή.
 Το κατώτερο τμήμα του σώματος, εκτός από μία εδαφόχρωμη γραμμή, το στόμιο και η ράχη της λαβής καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Εικονίζεται η θεά Αθηνά έφιππη να στρέφει την κεφαλή προς τα πίσω προς ένα δέντρο, στα κλαδιά του οποίου έχει πιαστεί

Εικ. 170. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5963.

Εικ. 171. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5955.

ένα κομμάτι ύφασμα. Η θεά φέρει μακρύ χιτώνα και αιγίδα η οποία δηλώνεται με αλυσίδων ένστιγμων ωσειδών κρίκων στο ύψος της μέσης, καθώς και υψηλό λοφίο το οποίο διασπά το πλαίσιο της παράστασης με τις δύο οριζόντιες γραμμές και το συνεχή μαίανδρο προς τα δεξιά. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου δηλώνονται περιληπτικά. Στον ώμο ακτινωτό φυλλοειδές κόσμημα και σειρά κατακόρυφων γραμμών.

Ομάδα του Αίμονος.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kunze-Götze κ.ά. 1999, 29, αρ. 73 (HTR 107), 1. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

4. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5955 (εικ. 171).

Ύψος 0,185 μ., διάμετρος στομίου 0,035 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Το υπόλευκο επίχρισμα έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία, όπως και η μελανή βαφή. Πηλός καστανέρυθρος με υπόλευκο επίχρισμα στο σώμα.

Η άνω επιφάνεια της βάσης, το κάτω μέρος του σώματος εκτός από δύο εδαφόχρωμες ταινίες, η ράχη της λαβής και το στόμιο καλύπτονται με μελανή βαφή. Στο σώμα ταινία με κισσόφυλλα ανάμεσα σε ζώνες με στιγμές, ενώ κάτω από τον ώμο μαίανδρος που ορί-

Εικ. 172. Λευκή λήκυθος, M.B. 5959.

Εικ. 173. Λευκή λήκυθος, M.B. 5957.

ζεται άνω και κάτω από γραμμές. Ο ώμος διακοσμείται με μελανόχρωμο και ροπαλοειδές κόσμημα. Στο κάθετο τμήμα της βάσης καστανόμαυρη ταινία.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας.

Πρβλ. Χαριτωνίδης 1958, 22-23, εικ. 36, αρ. 2· Μυλωνάς 1975, 33-34, Βε, αρ. 40, πίν. 194-43-44, Β17, αρ. 55-56, 58-59, πίν. 204α-β· Kurtz 1975, πίν. 70,6· Γραμμένος και Τιβέριος 1984, 21-22, πίν. 7δ, όπου συγκεντρώνονται πολλά παράλληλα· Σαλιώρα-Οικονομάκου 1985, 109, τ. 100, πίν. 40β· Βοκοτοπούλου κ.ά. 1985, 18, αρ. 3· Brownlee 1995, 361, αρ. 221, πίν. 80· πολλά αγγεία αυτού του τύπου έχουν βρεθεί στον Κεραμεικό, ενδεικτικά, Kunze-Götte κ.ά. 1999, 82, αρ. 282 (S 12), 1-8, πίν. 55,1· 129, αρ. 489 (NNr. 37), 1-6, πίν. 88, 1· 130-131, αρ. 495 (NNr. 38), 1-8, πίν. 88, 4. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

5. Λευκή λήκυθος, M.B. 5959 (εικ. 172).

Ύψος 0,155 μ., διάμετρος βάσης 0,052 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από το σώμα, η λαβή, καθώς και ο λαιμός με το στόμιο. Το επίχρισμα και η μελανή βαφή έχουν σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4.

6. Λευκή λήκυθος, M.B. 5957 (εικ. 173).

Ύψος 0,146 μ., διάμετρος βάσης 0,053 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν τμήματα από την κοιλιά, τον ώμο και ο λαιμός. Στο μεγαλύτερο μέρος του σώματος το λευκό φόντο με τη διακόσμηση έχει απολεπιστεί, παρασύροντας τμήματα από τη γραπτή διακόσμηση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4.

Εικ. 174. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5953 .

Εικ. 175. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5961.

7. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5953 (εικ. 174).

Ύψος 0,44 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ., διάμετρος βάσης 0,057 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει τμήμα από το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4.

επίχρισμα έχει απολεπιστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, παρασύροντας πλήρως και τη διακόσμηση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω τμήμα του αγγείου μέχρι και τη μετάβαση προς τη βάση καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Ενδεχομένως έφερε διακόσμηση με κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

8. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5961 (εικ. 175).

Ύψος 0,138 μ., διάμετρος βάσης 0,048 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει το άνω τμήμα του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4.

10. Λήκυθος με ανθέμια, Μ.Β. 5956 (εικ. 177).

Ύψος 0,16 μ., διάμετρος στομίου 0,032 μ., διάμετρος βάσης 0,042 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από το σώμα, το λαιμό και η λαβή. Η βαφή έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία, ιδιαίτερα στο κεντρικό τμήμα του σώματος, τμήματα του οποίου είναι καμένα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Λαιμός υψηλός, στόμιο χροανοειδές, ώμος επικλινής με ακμής προς το κυλινδρικό σώμα, ο οποίος στενεύει προς τα κάτω.

9. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5960 (εικ. 176).

Ύψος 0,142 μ., διάμετρος βάσης 0,052 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει το ανώτερο τμήμα του αγγείου, καθώς και τμήματα από το σώμα. Το

Εικ. 176. Λευκή λήκυθος, M.B. 5960.

Εικ. 177. Λήκυθος με ανθέμια, M.B. 5956.

Το στόμιο, η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία. Στην κύρια όψη επί εδαφόχρωμης ζώνης αποδίδονται τρία μελανόχρωμα ανθέμια με εγχαράξεις, τα οποία εγγράφονται σε τόξο και εναλλάσσονται με φυλλοειδείς κάθετες γραμμές, ενώ βασίζονται σε αλυσιδωτό πλοχμό με στιγμή στους κρίκους. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσώτο και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 163-164, πίν. 37-40, 43, 52, 54-55· 237, τ. 323, 8, πίν. 47 (460-450 π.Χ.)· Schlörb-Vierneisel 1966, 32, τ. 52, 3 και 4, πίν. 25, 7· Gropengiesser 1970, 64, αρ. 6, πίν.177· Μυλωνάς 1975, 323, Ηπ15-αρ. 517, πίν. 76β· Green 1979, 20, πίν. 24, 11-12, 14-15· Campus 1981, 85-86, αρ. 59a-b, πίν. XXVI·

Kunze-Götte κ.ά. 1999, 11, αρ. 3 (HTR 73), 3, πίν. 5-6· Lemos 2007, 124-126, πίν. 92, 5-6 και 93, 1-2· Βιβλιοδέτης 2007, 102, εικ. 30.

11. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 178).

Ύψος 0,088 μ., διάμετρος βάσης 0,032 μ.

Πηλός ερυθρός, καθαρός. Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα, η λαβή, καθώς και ο λαιμός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εξηρημένες ταινίες. Στην κύρια όψη αποδίδονται τρία όρθια ανθέμια που εγγράφονται σε τόξα, ανάμεσα στα οποία φύονται επιμήκη, σχηματοποιημένα άνθη λωτού. Τα ανθέμια και τα άνθη πατούν σε αλυσίδα, της οποίας οι κρίκοι έχουν ένστιγμο κέντρο. Οι λεπτο-

Εικ. 178. Λήκυθος με ανθέμια.

Εικ. 179. Λήκυθος με ανθέμια, M.B. 5954.

μέρειες αποδίδονται με εγχάραξη. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Βλ. την προηγούμενη λήκυθο, ό.π. 10.

12. Λήκυθος με ανθέμια, M.B. 5954 (εικ. 179).

Ύψος 0,18 μ., διάμετρος 0,047 μ. (βάση), 0,036 μ. (στόμιο).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Μεγάλο τμήμα της διακόσμησης έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρωπός, καθαρός.

Λαιμός υψηλός, στόμιο χοανοειδές, λαβή κατακόρυφη και ταινιωτή· ώμος ελαφρά

επικλινής με ακμή κατά τη μετάβαση στο κυλινδρικό σώμα, το οποίο στενεύει προς τα κάτω· βάση υψηλή και δισκοειδής, ελαφρώς κοίλη κάτω με κοιλότητα στο κέντρο.

Στο μέσο του ύψους της βάσης μελανή γραμμή. Η βάση και το κατώτερο μέρος του σώματος, εκτός από δύο ζεύγη εδαφόχρωμων γραμμών, το στόμιο και η εξωτερική επιφάνεια της λαβής καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στο άνω τμήμα του σώματος, πάνω σε κιτρινωπό επίχρισμα και μέσα σε ζώνη που ορίζεται άνω και κάτω από γραμμές οριζόντια ανθέμια που εγγράφονται μέσα σε τόξα. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας.

Εικ. 180. Λήκυθος με ανθέμια, Μ.Β. 5958.

Εικ. 181. Λήκυθος με ανθέμια, Μ.Β. 5965.

Πρβλ. Townsend 1955, 219, αρ. 44, πίν. 77, αρ. 44· Καλλιπολίτης 1963, 132, πίν. 62, β2· Μυλωνάς 1975, 59-60, αρ. Β26, αρ. 81, πίν. 213α.

13. Λήκυθος με ανθέμια, Μ.Β. 5958 (εικ. 180).

Ύψος 0,23 μ., διάμετρος βάσης 0,023 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν αρκετά τμήματα από το σώμα, ο λαιμός με το στόμιο, καθώς και η λαβή. Το γάνωμα σε αρκετά σημεία έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής και ελαφρώς λοξότμητη, σώμα ραδινό και κυλινδρικό, ώμος σχετικά επίπεδος με γωνίωση.

Η βάση και το σώμα καλύπτονται με μελανό

γάνωμα εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία κάτω από τον ώμο, όπου υπάρχει μελανόγραφτος μαίανδρος. Στον ώμο αποδίδεται ακτινωτό σε δύο σειρές.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Boriskovskaya και Arsenyeva 2006, 41-42, πίν. 31, 1.

14. Λήκυθος με ανθέμια, Μ.Β. 5965 (εικ. 181).

Ύψος 0.14 μ., διάμετρος στομίου 0,030 μ., διάμετρος βάσης 0,037 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει τμήμα από τη λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος.

Βάση δισκοειδής, σώμα κυλινδρικό με ελαφρά μείωση προς τα κάτω, ώμος επί-

Εικ. 182. Μελαμβαφής λήκυθος.

Εικ. 183. Μελαμβαφής λήκυθος, M.B. 5964.

πεδος, στόμιο χοανοειδές, λαβή ταινιωτή. Στην κάτω επιφάνεια βάσης ερυθρό χρώμα.

Η άνω επιφάνεια της βάσης, το κατώτερο τμήμα του αγγείου εκτός από μία εδαφόχρωμη γραμμή, η λαβή και το στόμιο καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στο σώμα αποδίδονται μελανόγραπτα οριζόντια ανθέμια τα οποία εγγράφονται σε τοξοειδή πλαίσια, ενώ μεταξύ των ανθεμίων όρθια και πλαγιαστά φύλλα. Πάνω από την παράσταση σπασμένος μαίανδρος, ο οποίος πλαισιώνεται από ζεύγη οριζόντιων γραμμών. Στον ώμο ακτινωτό και στη βάση του λαιμού γλωσσωτό.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. κοντινό παράλληλο Burrow 1980, 65, πίν. 51, 8-9· Lo Porto 1969, III, H, 9, πίν. 17, 5· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 17, αρ. 32 (HTR 56), 1, πίν. 10, 8 και τα ανθέμια στη λήκυθο στη Στοκχόλμη, Gillis κ.ά. 1995, 47, αρ. 3-4, πίν. 25.

Εικ. 184. Τμήμα λευκής ληκύθου.

15. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 182).

Ύψος 0,13 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Λείπει μέρος από το σώμα, ο ώμος και το στόμιο. Το γάνωμα έχει απολεπιστεί σε πολλά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής, με λοξότμητη την κατακόρυφη επιφάνεια, σώμα κυλινδρικό με ελαφρά μείωση προς τα κάτω. Καλύπτεται με στυλπνό μελανό γάνωμα εκτός από την κάθετη επιφάνεια της βάσης.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Knigge 1976, 187· Panvini-Giudice 2003, 476-477, πίν. 14-18· Sidirova 1996, 36, πίν. 37, 6. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

16. Μελαμβαφής λήκυθος, M.B. 5964 (εικ. 183).

Ύψος 0,125 μ., διάμετρος βάσης 0,034 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα, καθώς και το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής· σώμα κυλινδρικό με μείωση προς τα κάτω. Η άνω επιφάνεια της βάσης, η εξωτερική ράχη της λαβής και το σώμα καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Gropengiesser 1970, 65, αρ. 14, πίν. 177· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 12, αρ. 8 (HTR 57), πίν. 5, 7· 13, αρ. 13 (HTR 65), πίν. 7, 3· 15, αρ. 20 (HTR 117), πίν. 9, 6. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

17. Τμήμα λευκής ληκύθου (εικ. 184).

Ύψος 0,55 μ.

Συγκολλημένο. Διατηρείται τμήμα από το σώμα και τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κάτω από τον ώμο μέσα σε ζώνη που ορίζεται κάτω από δύο λεπτές γραμμές και άνω από μία μελανόγραπτος μαϊάνδρος προς τα δεξιά. Στον ώμο τμήματα από ερυθρόμορφα ανθέμια.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 251.

Εικ. 185. Λήκυθος με ανθέμια.

Τάφος 42.⁹⁸ Λάκκος μήκους 2,60 μ., πλάτους 1,30 μ. και βάθους 0,70 μ. Δεν διαθέτει αύλακα για την κυκλοφορία οξυγόνου και δεν υπάρχουν έντονα ίχνη καύσης στον τάφο. Πάνω στον πυθμένα βρέθηκε αραιό στρώμα καύσης, ιδίως στο μέσο και στο βόρειο τμήμα. Ενδεχομένως η καύση του νεκρού, που ίσως ήταν παιδί, έγινε εκτός του τάφου. Στη βορειοδυτική γωνία του τάφου βρέθηκαν οι αποσπασματικές λήκυθοι, ενώ εντός της επίχωσης του ορύγματος λίγα όστρακα αρχαϊκών αγγείων, πιθανώς από την αναμόχλευση παλαιότερων ταφών.

1. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 185).

Ύψος 0,12 μ., διάμετρος βάσης 0,04 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα, η λαβή, καθώς και ο λαιμός. Η διακόσμηση σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

98 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVII.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 10 του Τάφου 38. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

2. Λήκυθος με ανθέμια (εικ. 186).

Ύψος 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,04 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει μεγάλο μέρος του σώματος και το ανώτερο τμήμα του αγγείου. Συγκολλημένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το κατώτερο τμήμα του αγγείου καλύπτονται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από ζεύγος εδαφόχρωμων γραμμών. Στο σώμα διακοσμείται με τρία όρθια ανθέμια, ανάμεσα στα οποία φύονται επιμήκη, σχηματοποιημένα άνθη λωτού. Τα ανθέμια και τα άνθη πατούν σε αλυσίδα, της οποίας οι κρίκοι έχουν ένστιγμο κέντρο. Οι λεπτομέρειες αποδίδονται με εγχάραξη.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 10 (M.B. 5956) του Τάφου 41.

3. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5917 (εικ. 187).

Ύψος 0,25 μ., διάμετρος βάσης 0,057, διάμετρος στομίου 0,04 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα. Η διακόσμηση σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω μέρος του αγγείου, εκτός από δύο ζεύγη εδαφόχρωμων γραμμών, η εξωτερική ράχη της λαβής, το στόμιο, το κάτω τρίτο του σώματος, καθώς και η άνω οριζόντια επιφάνεια της βάσης καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στην κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης πλατιά μελανή ταινία. Το κύριο διακοσμητικό πεδίο το οποίο ορίζεται άνω από δύο μελανές γραμμές φέρει άρμα που το σύρουν δυο ίπποι και όρθια μορφή πίσω από το άρμα. Στον ώμο μελανόχρωμο ακτινωτό και γλωσσωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 229, τ. 296, 6-7, πίν. 42 (475-465 π.Χ.)

Τάφος 43. Λάκκος μήκους 1,70 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,50 μ. Το βόρειο τμήμα του βρέθηκε πλήρως διαταραγμένο από τους

Εικ. 186. Λήκυθος με ανθέμια.

τυμβωρύχους. Στη νοτιοδυτική γωνία του και σε βάθος περίπου 0,70 μ. βρέθηκαν οι δύο σχεδόν ακέραιες μελανόμορφες λήκυθοι.

Πάνω από το όρυγμα οικοδομήθηκε περίβολος, από τον οποίο διατηρήθηκε η βόρεια πλευρά μήκους 0,60 μ. και η ανατολική μήκους 0,50 μ. και πλάτους 0,50 μ.

1. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5885 (εικ. 188).

Ύψος 0,21 μ., διάμετρος 0,047 μ. (βάση), 0,035 μ. (στόμιο).

Λείπει μικρό τμήμα από το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση διμερής, σώμα κυλινδρικό με μείωση προς τα κάτω, ακμή στον επικλινή ώμο, λαιμός λεπτός και υψηλός, στόμιο σωληνώσχημο, λαβή ταινιωτή.

Η άνω επιφάνεια της βάσης, το κατώτερο μέρος του σώματος εκτός από ζεύγος εξηρημένων ταινιών, η ράχη της λαβής και το στόμιο καλύπτονται από μελανό γάνωμα.

Εικ. 187. Μελανόμορφη ήκυθος, Μ.Β. 5917.

Εικ. 188. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5885.

Στο πεδίο πάνω σε λεπτή γραμμή εικονίζεται συνωρίδα, η οποία προβάλλεται εμπρός από δύο μορφές στο βάθος, μία ανδρική γενειοφόρο που στρέφει την κεφαλή προς τα αριστερά και μία γυναικεία που έχει τα μαλλιά δεμένα σε κρωβύλο. Στον δίφρο ανεβαίνει ιματιοφόρος μορφή, ενώ εμπρός από τους ίππους εικονίζεται καθιστή γυναικεία μορφή να φέρει ιμάτιο που καλύπτει και την κεφαλή. Τα γυμνά μέρη των δύο γυναικείων μορφών αποδίδονται με λευκό χρώμα. Το βάθος μεταξύ των μορφών καλύπτεται από κλαδιά. Πάνω από την παράσταση τέσσερις ημιδακτύλιοι σε λευκό βάθος και τρεις

σειρές στιγμών που αποδίδονται με αμέλεια. Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

2. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5884 (εικ. 189). Ύψος 0,22 μ., διάμετρος 0,05 μ. (βάση), 0,034 μ (στόμιο).

Συγκολλημένη στο λαιμό. Λείπει μικρό τμήμα από το σώμα. Πολλές αποκρούσεις στην επιφάνεια, ενώ το γάνωμα έχει απολεπιστεί σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 189. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5884.

Στη δίβαθμη βάση μελανή ταινία στην ακμή της βαθμίδας· η άνω επιφάνεια της βάσης, το κάτω μέρος του σώματος εκτός από δύο λεπτές εδαφόχρωμες γραμμές, το στόμιο και το άνω τμήμα του λαιμού, καθώς και η ράχη της λαβής καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στην κύρια όψη εικονίζεται διονυσιακή σκηνή, από την οποία διακρίνεται ένας σάτυρος αριστερά να στρέφεται προς γυναίκα μορφή με χιτώνα. Από μία τρίτη μορφή δεξιά σώζονται μόνο σπαράγματα. Στο βάθος του πεδίου κλαδιά. Στον ώμο ακτινωτό φυλλοειδές κόσμημα σε δύο σειρές.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

Τάφος 44.⁹⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο, για την ανόρυξη του οποίου καταστράφηκε μερικώς ο Τάφος 9. Ο λάκκος βρέθηκε πλήρως διαταραγμένους από τους τυμβωρύχους. Μέσα από στρώμα ανάμικτο με τέφρα και χώμα ανασύρθηκαν οι δύο αποσπασματικά σωζόμενες λήκυθοι 1-2.

Πάνω από τον τάφο οικοδομήθηκε περίβολος με κάτοψη σχήματος Π με ανοικτή την ανατολική πλευρά διαστάσεων 0,60 μ. (δυτική), 0,65 μ. (νότια) και 0,90 μ. (βόρεια πλευρά). Ο περίβολος είναι κτισμένος από μικρού μεγέθους λίθους και, κατ' αναλογία προς τα καλύτερα διατηρημένα επιτάφια μνημεία, θα ήταν επίσης πλήρες λίθων και χώματος. Για την οικοδόμηση πρέπει να καταστράφηκαν παλαιότεροι τάφοι, καθώς μέσα στο γέμισμα βρέθηκαν μικρά τμήματα αγγείων κυρίως των γεωμετρικών χρόνων (εικ. 190).

1. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 191).

Ύψος 0,13 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Λείπει το άνω τμήμα του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το σώμα καλύπτονται με θαμπό γάνωμα, το οποίο έχει απολεπιστεί κατά τόπους. Κάτω από τον ώμο μέσα σε εδαφόχρωμη ταινία κάθετα γραμμίδα που ενώνονται με τεθλασμένη γραμμή.

Χρονολόγηση: 480- 470 π.Χ.

Σχήμα CL.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 55, αρ. 195 (35 HTR 16 II), 2, πίν. 32, 2.

2. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 192).

Ύψος 0,11 μ.

Συγκολλημένη. Σώζεται από τη γένεση της βάσης μέχρι το μέσο περίπου του σώματος. Το μελανό γάνωμα παρουσιάζει φθορές σε αρκετά σημεία. Πηλός καστανέρυθρος, καθαρός.

Σώμα κυλινδρικό. Με μελανό γάνωμα καλύπτεται το κάτω μέρος του σώματος, το οποίο διασπάται από δύο λεπτές γραμμές. Στο σώμα εικονίζεται τέθριππο με τον ηνίοχο να φέρει μακρύ χιτώνα, ενώ μεταξύ των ίππων και του άρματος μία γυναίκα μορφή με ποδήρη χιτώνα. Ένας από τους ίππους καλύπτεται με λευκό χρώμα, το οποίο σε μεγάλο

99 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος IIIα.

Εικ. 190. Ο Τάφος 44 και ο περίβολος.

Εικ. 191. Μελαμβαφής λήκυθος.

Εικ. 192. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 193. Μελαμβαφής λήκυθος, Μ.Β. 5939.

βαθμό έχει απολεπιστεί.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Ομάδα του Αίμονος.

Πρβλ. *ABL*, 131, 138, πίν. 41, 1· Chase και Pease 1942, 92, αρ. 5, πίν. 43· Moore και Pease-Philippides 1986, 246, αρ. 1186-1193· Valavanis 2001, 28-29, πίν. 11, 1-3. Kathariou 2009, 47-48, πίν. 28, αρ. 4-6. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

3. Μελαμβαφής λήκυθος, Μ.Β. 5939 (εικ. 193).

Ύψος 0,085 μ., διάμετρος βάσης 0,04μ.
Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται το κατώτερο ήμισυ του αγγείου.
Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω επιφάνεια της βάσης και το σώμα καλύπτονται με θαμπό γάνωμα, το οποίο έχει απολεπιστεί κατά τόπους.

Σχήμα και διακόσμηση όπως η λήκυθος αρ 16 του Τάφου 41.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Εικ. 194. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5940.

4. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5940 (εικ. 194).

Ύψος 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,035 μ.

Λείπει τμήμα από τον ώμο, ο λαιμός με το στόμιο και η λαβή.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα και διακόσμηση όπως η λήκυθος 10 του Τάφου 41.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

5. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5941 (εικ. 195).

Ύψος 0,10 μ.

Διατηρείται το τμήμα από τη γένεση της βάσης έως τα δύο τρίτα του σώματος.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 195. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5941.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

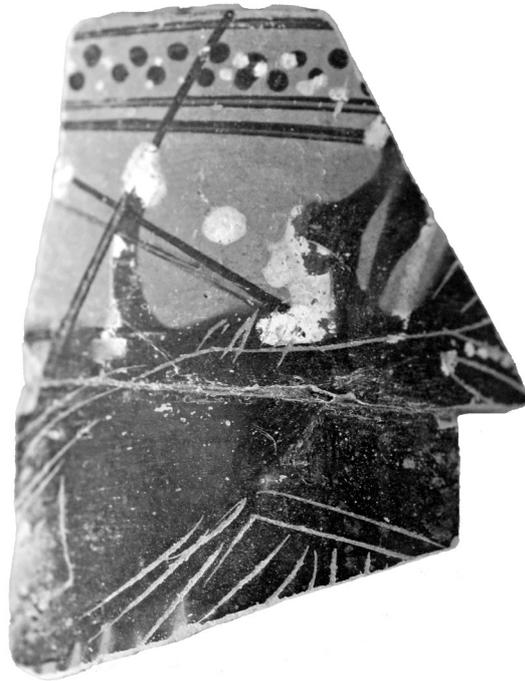
6. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου, M.B. 5942 (εικ. 196).

Ύψος 0,053 μ.

Διατηρείται περίπου το ένα τρίτο από την περιφέρεια του σώματος, από το μέσο του ύψους του έως τη μετάβασή της τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κάτω από τον ώμο τρεις ταινίες με σιγμές. Στο σώμα σχηματοποιημένο τέθριππο, στο οποίο οι λεπτομέρειες αποδίδονται με εγχάραξη και επίθετο λευκό χρώμα. Στον ώμο ακτινωτό.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 249.

Εικ. 196. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου, M.B. 5942.

7. Ειδώλιο πτηνού (εικ. 197).

Ύψος 0032 μ., μήκος 0,047 μ.

Ακέραιο. Βαφή ερυθρή. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Κεφαλή ολόβαφη, στο λαιμό τρεις ταινίες και στο σώμα μια κατά μήκος.

Χρονολόγηση: αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τα πτηνά του Τάφου 3 στον Τύμβο Α. Βλ. Μέρος Β', σ. 262.

8. Τμήμα από το σώμα κλειστού αγγείου (εικ. 198).

Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα στο οποίο εικονίζεται η κεφαλή ίππου της τα δεξιά, εμπρός το οποίο λογχοειδή φύλλα και στο πεδίο όρθιες και κατακόρυφες τεθλασμένες ταινίες, υψηλότερα οριζόντιες ταινίες.

Χρονολόγηση: π. 720 π.Χ. (ΥΓ IIB περίοδος)

Ζωγράφος της Φιλαδέλφειας. Βλ. Μέρος Β', σ. 230.

Εικ. 197. Ειδώλιο πτηνού.

Εικ. 199. Τμήματα από κλειστό αγγείο.

9. Δύο τμήματα από το σώμα κλειστού αγγείου (εικ. 199).

Διατηρείται α) από το ύψος της μέγιστης διαμέτρου και β) από τη μετάβαση προς τον ώμο. Βαφή ερυθρή έως μελανή λόγω άνισης όπτησης. Πηλός ερυθροκάστανος, καθαρός.

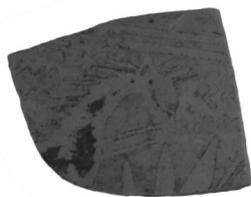
Στην κοιλιά στήλη με διαγράμμιση και δύο κατακόρυφες γραμμές ορίζουν στα αριστερά μετόπη που διακρίνεται σε δύο πεδία, από τα οποία στο άνω διατηρείται ο κάτω κορμός γυναικείας μορφής με μακρύ χιαστί διαγραμμισμένο ένδυμα και στο κάτω σειρά ενάλληλων τριγώνων. Στη μετάβαση προς τον ώμο κάτω ταινίες, μία από τις οποίες

εγκλείει οδοντωτό, και πάνω μετόπες, από τις οποίες στην αριστερή διακρίνεται αγκυλωτός σταυρός.

Χρονολόγηση: αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Eilman και Gebauer 1938, 9, πίν. 1.

Εικ. 198. Τμήμα από το σώμα κλειστού αγγείου.

Τάφος 45.¹⁰⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο ο οποίος βρέθηκε πλήρως κατεστραμμένος από τους τυμβωρύχους¹⁰¹. Για την ανόρυξη του ορύγματος καταστράφηκε το ανατολικό τμήμα του αρχαιότερου Τάφου 31 (εικ. 125).

Τάφος 46.¹⁰² Πρωτογενής καύση σε λάκκο ωοειδούς κάτοψης μήκους 1,50 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 0,90 μ. Οι πλευρές του τάφου έχουν κτιστεί κατά τον εκφορικό τρόπο. Στον πυθμένα του ορύγματος βρέθηκε στρώμα τέφρας (εικ. 200).

Εκτός των ανωτέρω, ένα ακόμα ταφικό όρυγμα πρέπει να είχε διανοιχθεί σε στρώμα υπερκείμενο του Τάφου. Με τον τελευταίο πρέπει να συνδέεται ο καλά διατηρημένος περίβολος μή-

100 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXV.

101 Στο σχέδιο της εικ. 2 αποδίδεται με περίγραμμα το όρυγμα των τυμβωρύχων.

102 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXVa.

Εικ. 200 Ο περίβολος πάνω από την ανατολική πλευρά του Τάφου 46.

κους 3,75 μ. (στον άξονα Α-Δ) και 2,25 μ. (στον άξονα Β-Ν) από μικρού μεγέθους αργούς λίθους. Η έρευνα στο εσωτερικό του περιβόλου -δηλαδή στην επίχωση της ταφής- δεν απέδωσε ευρήματα, παρά μόνο πολύ αποσπασματική κεραμική των αρχαϊκών χρόνων. Είναι βέβαιο ότι ο περίβολος, ο οποίος στη βόρεια πλευρά του είχε διατηρηθεί σε ύψος 1μ., θα προσέλκυε το ενδιαφέρον των τυμβωρύχων. Στη δράση των τελευταίων θα πρέπει να αποδοθεί η έντονη διατάραξη της στρωματογραφίας και η καταστροφή του ταφικού ορύγματος υψηλότερα από τον Τάφο 17. Στη χρονολόγηση του χαμένου αυτού ταφικού ορύγματος συμβάλλει και το γεγονός ότι ο περίβολος θεμελιώθηκε στο φερτό στρώμα κίτρινης απόχρωσης και συνεπώς θα πρέπει να χρονολογείται κατά το β' ή γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΧΩΣΗ ΤΟΥ ΤΥΜΒΟΥ

Η χρήση του χώρου για περισσότερο από δύο αιώνες προκάλεσε την καταστροφή αρκετών από τους αρχαιότερους τάφους, οι οποίοι φαίνεται ότι δεν διέθεταν κάποιο επιτάφιο σήμα. Έτσι, με την παρέλευση δύο ή τριών γενεών η θέση εκάστου ταφικού ορύγματος φαίνεται ότι είχε λησμονηθεί με αποτέλεσμα οι εργασίες για την ανόρυξη ενός νέου να μη λαμβάνουν υπόψη τα αρχαιότερα μνημεία. Άλλα αντικείμενα που βρέθηκαν στην επίχωση του τύμβου θα πρέπει να είχαν αποτεθεί στα χείλη των τάφων ή να είχαν αφεθεί ως μικρές προσφορές πάνω από τα ταφικά ορύγματα. Τα αντικείμενα που παρουσιάζονται στη συνέχεια δεν σχετίζονται με συγκεκριμένες ταφές ή επιτύμβια μνημεία, ακόμα και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα

αντικείμενο, όπως το αρ. 6, το οποίο βρέθηκε πολύ κοντά σε ένα μνημείο, στον Τάφο 17.

Πρβλ. το κύπελλο αρ. 1 με υψηλό πόδι από τον Τάφο 6.

1. Κύπελλο φαληρικού τύπου (εικ. 201).

Ύψος 0,045 μ., διάμετρος 0,04 μ. (βάση), 0,075 μ. (στόμιο).

Σπασμένη η λαβή, από την οποία διατηρούνται οι ταινιωτές αποφύσεις, καθώς και μικρά σπασίματα στο χείλος. Πηλός πορτοκαλέρυθρος, με μικρά εγκλείσματα.

Βάση επίπεδη, χείλος εξωστρεφές. Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται με θαμπό ερυθρό επίχρισμα, το οποίο σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί.

Χρονολόγηση: τέλη του 8^{ου}-αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1954, 71, 74, 78-79, 82, 96, 98, 254 (τάφος 64), πίν. 106, καθώς και το 1 (M.B.

3. Τμήματα κυπέλλου με υψηλό πόδι (εικ. 203).

Ύψος α) 0,05 μ., β) 0,04 μ., γ) 0,04 μ.

Διατηρείται τμήμα από το κύπελλο, η μετάβαση από το τελευταίο στο πόδι, καθώς και το ανώτερο τμήμα από το πόδι. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Στο κύπελλο μετόπη πλαισιωμένη από συστήματα τριών κάθετων και οριζόντιων γραμμών, εντός της οποίας Χ' στο κάτω τμήμα του κυπέλλου σειρά στιγμών και στο έξαρμα που καλύπτει τη μετάβαση προς το πόδι στιγμές και ταινίες· στο πόδι μετόπη με ανθέμιο.

Χρονολόγηση: 690-670 π.Χ.

Εικ. 201. Κύπελλο φαληρικού τύπου.

Εικ. 202. Τμήμα κλειστού αγγείου.

5924, εικ. 218) στον λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων. Βλ. Μέρος Β', σ. 228.

2. Τμήμα κλειστού αγγείου (εικ. 202).

Ύψος 0,055 μ. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

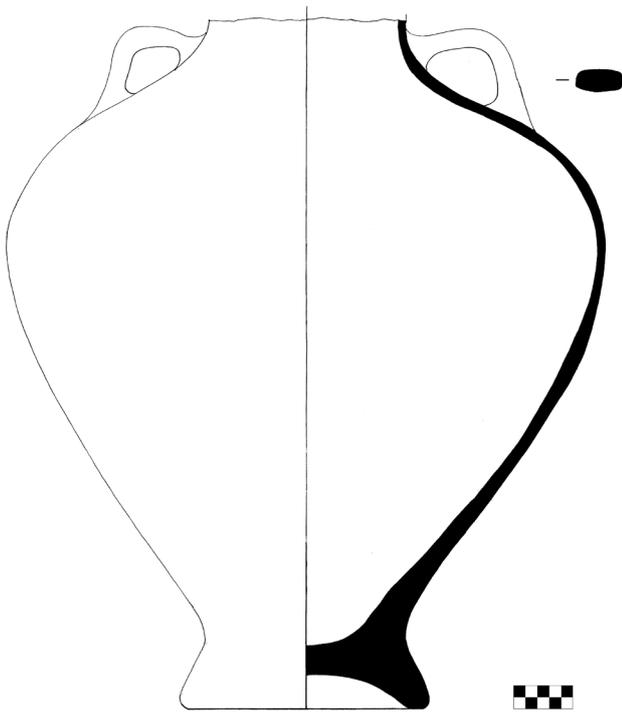
Διατηρείται ζώνη που πλαισιώνεται από οριζόντιες και κάθετες γραμμές φέρει διακόσμηση όρθιων διπλών δεξιόστροφων σπειρών, ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν στιγμές, καθώς και όρθια και κρεμάμενα ενάλληλα τρίγωνα.

Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Εικ. 203. Τμήματα κυπέλλου με υψηλό πόδι.

Εικ. 204. Σχεδιαστική αποκατάσταση αμφορέας.

Πρβλ. τα κύπελλα των Τάφων 6 και 8· Rocco 2008, 78, BRa, πίν. 10, 5 (ανθέμιο). Βλ. Μέρος Β', σ. 229.

4. Αποσπασματικά σωζόμενος αμφορέας (εικ. 204).

Τα τμήματα του αγγείου βρέθηκαν διασκορπισμένα στα βόρεια του Τάφου 36, γεγονός που επιτρέπει το συμπέρασμα ότι περίπου στην ίδια θέση υπήρχε ακόμα ένας ενταφιασμός. Από τα τμήματα του αγγείου κατέστη δυνατή η αποκατάσταση του περιγράμματός του.

Ύψος 0,65 μ. (κατ' εκτίμηση).

Έχει σχήμα απιόσχημο με τη μέγιστη διάμετρο κάτω από τους ώμους, στενεύει έντονα προς την υψηλή, δακτυλιόσχημη βάση, ενώ οι λαβές είναι ταινιωτές και ελαφρά κυρτές στην τομή και γωνιώδεις.

Χρονολόγηση: τέλη του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 256.

5. Τμήμα λεκανίδας (εικ. 205).

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται τμήμα από τα τοιχώματα. Εσωτερικά μελαμβαφές· εξωτερικά διατηρείται

Εικ. 205. Τμήμα λεκανίδας.

το πίσω ημίτομο ίππου.

Χρονολόγηση: α' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

6. Τμήμα από το χείλος λεκανίδας (;) (εικ. 206).

Ύψος 0,04 μ. Πηλός ροδόχρωμος, καθαρός.

Χείλος εξωστρεφές, σπασμένο. Εσωτερικά ολόβαφο

Εξωτερικά διατηρείται τμήμα παράστασης με δύο κεφαλές, ίσως σφιγγών.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 258, αρ. 1301, πίν. 91. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

7. Τμήμα λεκανίδας (εικ. 207).

Διάμετρος 0,08 μ. (κατ' εκτίμηση). Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χείλος οριζόντιο, τοιχώματα κυρτά.

Εσωτερικά μελανό γάνωμα. Εξωτερικά λέων που βαίνει σε μόλις διακρινόμενη, εξίτηλη γραμμή προς τα δεξιά, ενώ χαμηλότερα με-

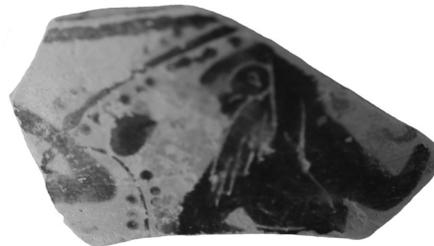
Εικ. 206. Τμήμα από το χείλος λεκανίδας(?).

Εικ. 207. Τμήμα λεκανίδας.

Εικ. 208. Τμήμα από ανοικτό αγγείο.

Εικ. 209. Τμήμα μελανόμορφης κύλικας.

Εικ. 210. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου.

λανή οριζόντια γραμμή. Ο κορμός του είναι ιδιαίτερα επιμηκυμένος και αποδίδεται αμελώς, όπως και οι ανατομικές λεπτομέρειες. Το πεδίο κοσμεύεται με ρόδακες και στιγμές. Λεπτή μελανή ταινία στην κάθετη επιφάνεια του χείλους.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Ομάδα Ragusa.

Πρβλ. Valavanis 2001, 40-41, πίν. 18· Τσαραβόπουλος και Παπαθανασίου 2009, 208, εικ. 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

8. Τμήματα από ανοικτό αγγείο (εικ. 208).

Διατηρούνται δύο τμήματα: ένα διατηρεί την κεφαλή και τα ανοικτά πτερύγια σφίγγας, το άλλο την κεφαλή σφίγγας προς τα δεξιά και στο πεδίο ένστιγμο ρόδακα.

Χρονολόγηση: 550-530 π.Χ. (ύστερη κορινθιακή Ι)

Πρβλ. Stillwell και Benson 1984, 164, αρ. 852, 853, πίν. 39.

9. Τμήμα μελανόμορφης κύλικας (εικ. 209).

Ύψος 0,033 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εσωτερικά καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Εξωτερικά κάτω από το χείλος μελανή ταινία: διατηρείται ο άνω κορμός σατύρου προς τα δεξιά και στρέφει την κεφαλή πίσω στο βάθος κλαδιά.

Χρονολόγηση: τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Vos 1978, 10, εικ. 10, πίν. 62.4-6, 63.2.

10. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 210).

Ύψος 0,06 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα με παράσταση πολεμιστή προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

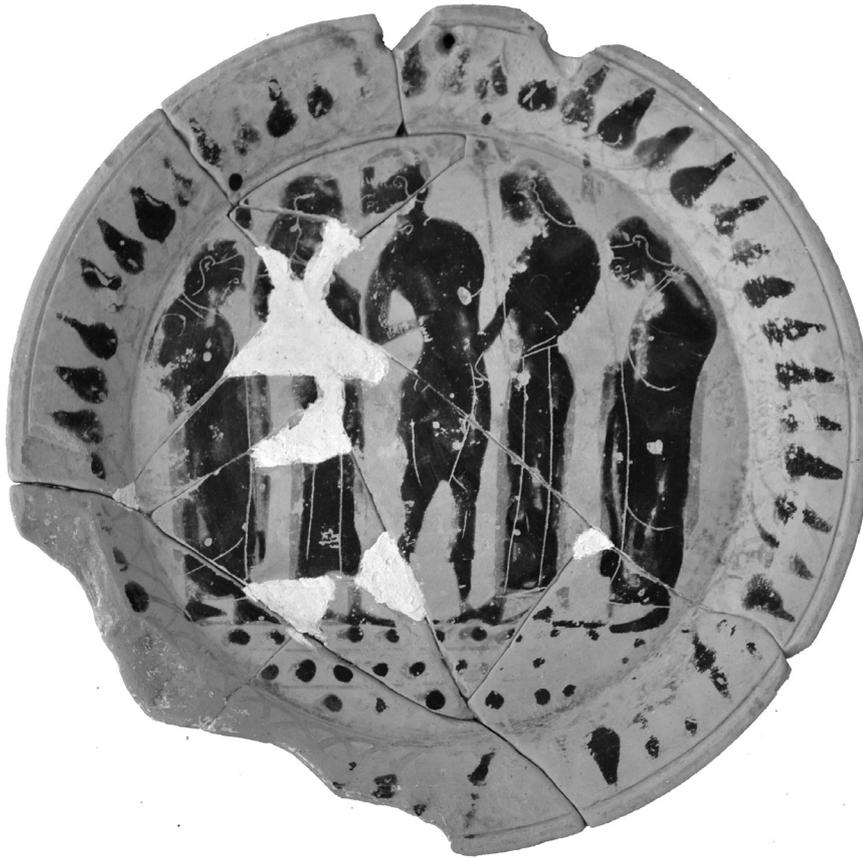
Πρβλ. τις ληκύθους της Ομάδας του Πετεινού.

11. Μελανόμορφο πινάκιο, M.B. 5887 (εικ. 211).

Διάμετρος: 0,215 μ. Ύψος 0,026 μ.

Συγκολλήθηκε από πολλά κομμάτια και συμπληρώθηκε μερικώς. Πηλός ερυθρόχρωμος. Στην περίμετρο δύο διαμπερείς οπές για την ανάρτηση.

Στο χείλος μεγάλα άνθη λωτού. Στο δίσκο πέντε ανδρικές μορφές συμμετρικά διαταγμένες πατούν πάνω σε τρεις ταινίες με κισσόφυλλα. Η κεντρική μορφή εικονίζεται γυμνή σε στάση τριών τετάρτων προς τα δεξιά να

Εικ. 211. Μελανόμορφο πινάκιο, M.B. 5887.

στρέφει την κεφαλή προς τα πίσω. Στον μετωπικό άνδρα κατευθύνονται οι τέσσερις άλλοι, από τους οποίους οι δύο ακριανοί φέρουν μακρύ ιμάτιο, ενώ οι δύο άλλοι χιτώνα ζωσμένο υψηλά στη μέση. Στον πυθμένα δύο ομόκεντρες ταινίες. Στην εξωτερική πλευρά μελανή θαμπή βαφή.

Ζωγράφος του Ready ή του εργαστηρίου του.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Πρβλ. Callipolitis-Feytmans 1974, 127-130, πίν. 39, αρ. 25· *Paralipomena*, 54· Beazley *Addenda*², 35. Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

12. Κύλिका με ανθέμια (εικ. 212).

Διάμετρος 0,145 μ. Ύψος 0,03 μ.

Λείπουν η βάση με το πόδι, πλήρως η μία λαβή και τμήμα της δεύτερης, καθώς και μεγάλα τμήματα από το σώμα και το στόμιο. Βαφή μελανή έως καστανέρυθη λόγω ανομοιογενούς όπτησης. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εσωτερικά μελαμβαφές εκτός από το μετάλλιο το οποίο είναι εδαφόχρωμο με στιγμή

και κύκλο. Η εξωτερική επιφάνεια στο χείλος και πάνω από το πόδι είναι μελανή εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία. Στη ζώνη των λαβών σειρά από ανθέμια που φύονται μέσα από ένστιγμη αλυσίδα.

Χρονολόγηση: 500-480 π.Χ.

Πρβλ. Pierro 1984, 147, αρ. 30, πίν. XLIX· Vanderpool 1946, 314-315, αρ. 217-223, πίν. LXII-LXIII· Gropengiesser 1970, 66, αρ. 3, πίν. 178· Shear 1993, 395, πίν. 82a-f, i. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

13. Πινάκιο πυράς (εικ. 213).

Διάμετρος βάσης 0,11 μ., διάμετρος χείλους 0,34 μ. (κατ' εκτίμηση). Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης.

Βάση δακτυλιόσχημη Πυθμένας ελαφρώς κοίλος, σώμα αβαθές και χείλος εξωστρεφές· λαβες ταινιωτές.

Η εξωτερική πλευρά είναι εδαφόχρωμη. Την εσωτερική όψη κοσμούν ένα μελανόχρωμο ακτινωτό αστέρι στον πυθμένα και τρεις ομόκεντροι πλατείς μελανοί κύκλοι, ενώ στην περιφέρεια του χείλους υπάρχουν με-

Εικ. 212. Κύλικα με ανθέμια.

Εικ. 214. Τμήμα κλειστού αγγείου με ερυθρόμορφη διακόσμηση.

Εικ. 213. Πινάκιο πυράς.

λανόχρωμοι στικτοί κύκλοι, καθώς και κατακόρυφες σειρές από κουκίδες.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 149, πίν. 37, αρ. 1081· Knigge 1976, 184, αρ. E 78 A, πίν. 87, 5. Schlörb-Vierneisel 1966, 36, 66, πίν. 29,3· Μυλωνάς 1975, 41, αρ. 53, πίν. 200· Valavanis 2001, 50, πίν. 28. 1-2· Βιβλιοδέτης 2007, 113-114, αρ. 80, εικ. 47. Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

14. Τμήμα κλειστού αγγείου με ερυθρόμορφη διακόσμηση (εικ. 214).

Μήκος 0,055 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώζεται κορμός καθιστής γυναικείας μορφής από τους ώμους μέχρι τους μηρούς. Φέρει χειριδωτό χιτώνα, ενώ στα πόδια της είναι κατεβασμένο το ιμάτιο. Το εκτεταμένο δεξί της χέρι με την ανοικτή παλάμη κοσμεύεται με ψέλλιο. Το αριστερό της χέρι, από το οποίο μόλις διακρίνεται η χειρίδα, θα ήταν επίσης υψωμένο.

Εικ. 215. Πήλινη προτομή.

Εικ. 216. Πήλινη προτομή.

Θυμίζει ανάλογες παραστάσεις από σκηνές γυναικωνίτη.

Χρονολόγηση: 420-400 π.Χ.

Πλούσιος ρυθμός, κοντά στον Ζωγράφο του Λουτρού. Βλ. Μέρος Β', σ. 258.

15. Προτομή προσαρμοσμένη στο στόμιο ανοικτού αγγείου (εικ. 215).

Ύψος 0,063 μ. πλάτος 0,049 μ. Πηλός καστανέρυθρος, καθαρός και λεπτόκοκκος. Διατηρούνται ίχνη λευκού επιχρίσματος και ερυ-

θρής στιλπνής βαφής στο πρόσωπο και στο χείλος.

Σχήμα προσώπου ωοειδές, μέτωπο υψηλό, η σαγόνια ισχυρή. Η κεφαλή φέρει κάποιου είδους κάλυμμα ή πόλο, το οποίο κατέρχεται σε τριγωνικές μάζες εκατέρωθεν του λαιμού μέχρι την πλάτη. Τα μαλλιά διευθετούνται πάνω από το μέτωπο σε γλωσσοειδείς κυματισμούς. Πλαστικά αποδίδονται τα πάνω βλέφαρα, καθώς και οι οφθαλμοί που έχουν σχήμα αμυγδαλωτό. Η μύτη είναι τριγωνική και τα χείλη σχεδόν οριζόντια, χωρίς να ενώνονται τα άκρα.

Χρονολόγηση: τέλος του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

16. Προτομή προσαρμοσμένη στο στόμιο ανοικτού αγγείου (εικ. 216).

Ύψος 0,067 μ., πλάτος 0,47 μ.

Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης, καθαρός.

Διατηρούνται ίχνη λευκού επιχρίσματος και ερυθράς στιλπνής βαφής στο πρόσωπο και στο χείλος.

Όμοιο με το προηγούμενο.

Χρονολόγηση: τέλος του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

17. Κεφαλή ειδωλίου (εικ. 217).

Ύψος 0,035 μ., πλάτος 0,17 μ. Πηλός καστανέρυθρος, καθαρός. Διατηρούνται ίχνη λευκού επιχρίσματος. Όμοιο με το προηγούμενο.

Χρονολόγηση: τέλος του 7^{ου}-αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.

Εικ. 217. Κεφαλή ειδωλίου.

ΛΑΚΚΟΣ ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ ΤΥΜΒΩΡΥΧΩΝ

Οι τυμβωρύχοι έδρασαν σχεδόν σε όλη την έκταση του τύμβου, διανοίγοντας σε τυχαίες θέσεις ή σε θέσεις που ορίζονταν μεταξύ των επιτύμβιων κατασκευών βαθιά ορύγματα, τα περισσότερα από τα οποία έφτασαν έως τον φυσικό βράχο. Από τα αντικείμενα που ανέσυραν κράτησαν μόνο ένα ποσοστό, ίσως όσα σώζονταν σε καλύτερη κατάσταση· τα υπόλοιπα απορρίφθηκαν σε λάκκους, από τους οποίους οι δύο πλέον εκτεταμένοι και βαθύτεροι εντοπίστηκαν στο νότιο τμήμα του τύμβου, ένας πλησιέστερα προς το κέντρο και ένας εντελώς στην περίμετρο. Κατά τη μελέτη του υλικού καταβλήθηκε προσπάθεια να γίνει συσχέτιση των ευρημάτων από τους λάκκους απόρριψης με αυτά από τις ταφές, προσπάθεια που δεν απέδωσε παρά ελάχιστους καρπούς· ενδεχομένως τα δύο τμήματα από κλειστό αγγείο, αρ. 2 (M.B. 5944) ανήκαν σε αγγείο του Τάφου 3.

Εικ. 218. Κύπελλο φαληρικού τύπου, M.B. 5924.

1. Κύπελλο φαληρικού τύπου, M.B. 5924 (εικ. 218).

Ύψος 0,046 μ., διάμετρος βάσης 0,039 μ., διάμετρος στομίου 0,083 μ.

Λείπει η λαβή, καθώς και τμήμα από το στόμιο. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Βάση επίπεδη και ελαφρά κοίλη, χείλος εξωστρεφής. Εξωτερικά το κάτω ήμισυ καλύπτεται με αραιή μελανή βαφή εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία αμέσως πάνω από τη βάση. Κάτω από το χείλος πλατιά ταινία ιώδους χρώματος, ενώ η κύρια διακοσμητική ζώνη φέρει πλατιά κυματοειδή ταινία.

Στο εσωτερικό ο πυθμένας καλύπτεται με μελανή βαφή, ενώ το υπόλοιπο φέρει επάλ-ληλες οριζόντιες ταινίες.

Χρονολόγηση: τέλος του 8^{ου}-αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Young 1942, 28-29, 27.2, εικ. 6· αρ. 70.2A-B, εικ. 8, 31-32, αρ. 11.2A-2B, εικ. 13· Kübler 1954, 132, 247 (τάφος 52), πίν. 107, αρ. 1333 (γύρω στο 740)· Sparkes και Talcott 1970, 54, αρ. 190-191, πίν. 10. Βλ. Μέρος Β', σ. 228.

2. Δύο τμήματα από κλειστό αγγείο, M.B. 5944 (εικ. 219).

Μήκος 0,05 μ., ύψος 0,035 μ.

Πηλός ερυθρός, καθαρός. Βαφή μελανή, απολεπισμένη.

Τα δύο θραύσματα προέρχονται από τη ζώνη της κοιλιάς. Από την παράσταση σώζεται το ανώτερο τμήμα γυναίκας θρηνωδού προς τα δεξιά να φέρει τα χέρια στην κεφαλή, καθώς και το αριστερό χέρι και μέρος της κεφαλής από δεύτερη θρηνωδό που ακολουθεί. Ανάμεσά τους τεθλασμένη γραμμή και πάνω η ζώνη ορίζεται με ταινία. Από το δεύτερο θραύσμα διακρίνεται το άκρο πόδι ίππου, καθώς και ασπίδα κάτω από την κοιλιά.

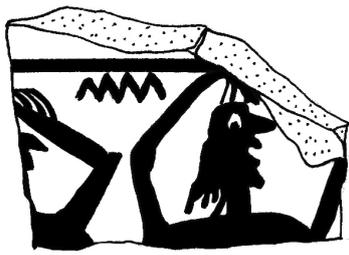
Χρονολόγηση: π. 700 π.Χ.

Ομάδα του Würzburg.

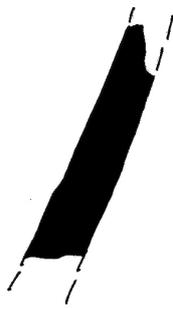
Πρβλ. τις θρηνωδούς στον επιλαίμιο αμφορέα 10.210.8 στη Νέα Υόρκη (Cook 1934-1935, 179-180, πίν. 47· Moore 2004, 56-60, πίν. 31-33· Rocco 2008, 61, Wü 3, πίν. 7, 5), στις οποίες ο κάτω κορμός αποδίδεται με πε-

Εικ. 219. Δύο τμήματα από κλειστό αγγείο, M.B. 5944.

BE 5944

Εικ. 219

ρίγραμμα, ενώ οι μεταβάσεις από τον κορμό στα άκρα γίνονται με μαλακές καμπύλες. Βλ. Μέρος Β', σ. 226.

3. Δίωτο κύπελλο (εικ. 220).

Ύψος 0,07 μ., διάμετρος στομίου 0,095 μ., διάμετρος βάσης 0,041 μ.

Συγκολλημένο. Λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα και τη λαβή. Βαφή ερυθρή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα βαθύ, χείλος απλό, βάση επίπεδη και υπερυψωμένη, λαβές ταινιωτές. Εσωτερικά ολόβαφο εκτός από μία εδαφόχρωμη γραμμή κάτω από το χείλος. Εξωτερικά το κάτω μισό ολόβαφο, ενώ η ζώνη των λαβών που ορίζεται κάτω από δέσμη τριών οριζόντιων γραμμών και πάνω δύο φέρει μετόπη πλαισιωμένη από ομάδες κάθετες γραμμών, μέσα στην οποία δύο κατακόρυφα κλαδιά και δύο οριζόντιες τεθλασμένες γραμμές.

Χρονολόγηση: αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Young 1939, 60, XII7, εικ. 39· σ. 162, C73, εικ. 111· Παπασταύρου 2007, 40, αρ. 10-11, πίν. 51 (το ονομάζει καθαροειδή κοτύλη). Βλ. Μέρος Β', σ. 228.

4. Αλάβαστρο (εικ. 221).

Ύψος 0,045 μ. Σπασμένο σχεδόν το ήμισυ στο σώμα, καθώς και το άνω τρίτο. Πηλός κίτρινωπής απόχρωσης, κορινθιακός.

Στο σώμα εναλλάσσονται όρθιοι και κρεμαμένοι βλαστοί με σπειροειδείς απολήξεις μέσα σε ζώνη που πλαισιώνεται άνω και κάτω από ταινίες· στον πυθμένα ακτινωτό.

Χρονολόγηση: αρχές 7^{ου} αι. π.Χ. (πρώιμη-μέση πρωτοκορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Payne 1962, 145, αρ. 1547-1552 (για το σχήμα)· Stillwell και Benson 1984, 264, αρ. 1456, πίν. 60. Βλ. Μέρος Β', σ. 240.

Εικ. 220. Δίωτο αγγείο.

Εικ. 221. Αλάβαστρο.

Εικ. 222. Μελανόμορφος κρατήρας.

5. Μελανόμορφος ωοειδής κρατήρας (εικ. 222).

Ύψος 0,26 μ., διάμετρος στομίου 0,12 μ.

Συγκολλημένος. Λείπει ο πυθμένας με τη βάση, μεγάλα τμήματα από τον κορμό, η μία λαβή, καθώς και μεγάλο μέρος από το στόμιο. Βαφή θαμπή μελανή, σε πολλά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα ωοειδές, στόμιο κοντό και εξωστρεφές, ταινιωτές και κατακόρυφες από τον ώμο λαβές με αναδιπλωμένες παρυφές. Το στόμιο καλύπτεται με μελανή ταινία, ενώ στη μετάβαση προς το σώμα δύο μελανές γραμμές. Πιο κάτω μέσα σε ζώνη που ορίζεται από ομάδες τριών γραμμών λοξές παράλληλες τεθλασμένες γραμμές και πάνω από τη βάση όρθια συμπαγή τρίγωνα. Η ζώνη των λαβών φέρει εικονιστικά θέματα. Στην καλύτερα σωζόμενη όψη αντωπές προτομές ίππων με εγχάραξη αποδίδεται η φλογόσημη χαιτή τους και ο χαλινός. Ανάμεσά τους και πίσω τους συμπαγείς ρόδακες στους οποίους αποδίδονται με εγχαράξεις τα φύλλα. Στη δεύτερη όψη διατηρούνται οι αντωπές κεφαλές πτηνών, καθώς και το πίσω, οκλάζον μέρος του δεξιού πτηνού, το πτέρωμα και η ουρά του οποίου αποδίδονται με εγχαράξεις. Κάτω από τις λαβές οριζόντιο ανθέμιο και λωτός, ο κάλυκας του οποίου καλύπτεται

με δικτυωτό. Η λαβή καλύπτεται με γραμμές στην απόφυσή της.

Χρονολόγηση: π. 620 π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 242.

6. Τμήμα λεκανίδας (εικ. 223).

Διάμετρος 0,32 μ., ύψος 0,05 μ.

Διατηρείται τμήμα από το εξωστρεφές και επίπεδο χείλος και τα τοιχώματα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 261, αρ. 1330, πίν. 92· Johansen 1928, 80, πίν. 100, αρ. 1 (για το σχήμα)· Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 91-92, αρ. 182, πίν. 36 (για τη διακόσμηση). Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

7. Αποσπασματική λεκανίδα (εικ. 224).

Διάμετρος 0,31 μ.

Διατηρούνται τμήματα από το στόμιο, καθώς και η γένεση μιας λαβής. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στην άνω επιφάνεια του χείλους συμπαγή τρίγωνα, στην κατακόρυφη σειρά σχηματοποιημένοι ρόδακες και στη συμβολή με το σώμα μελανή ταινία. Η ζώνη των λαβών φέρει εικονιστική παράσταση από την οποία διακρίνονται τουλάχιστον πέντε σφίγγες, δύο προς τα δεξιά με κλειστά και τρεις προς τα αριστερά με ανοικτά τα πτερύγια. Δύο από τα τμήματα είναι καμένα.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 99, αρ. 1, εικ. 1, πίν. 1· Kübler 1970, 181, πίν. 22-24 (για το σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

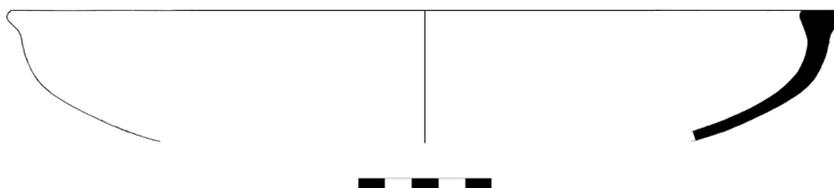

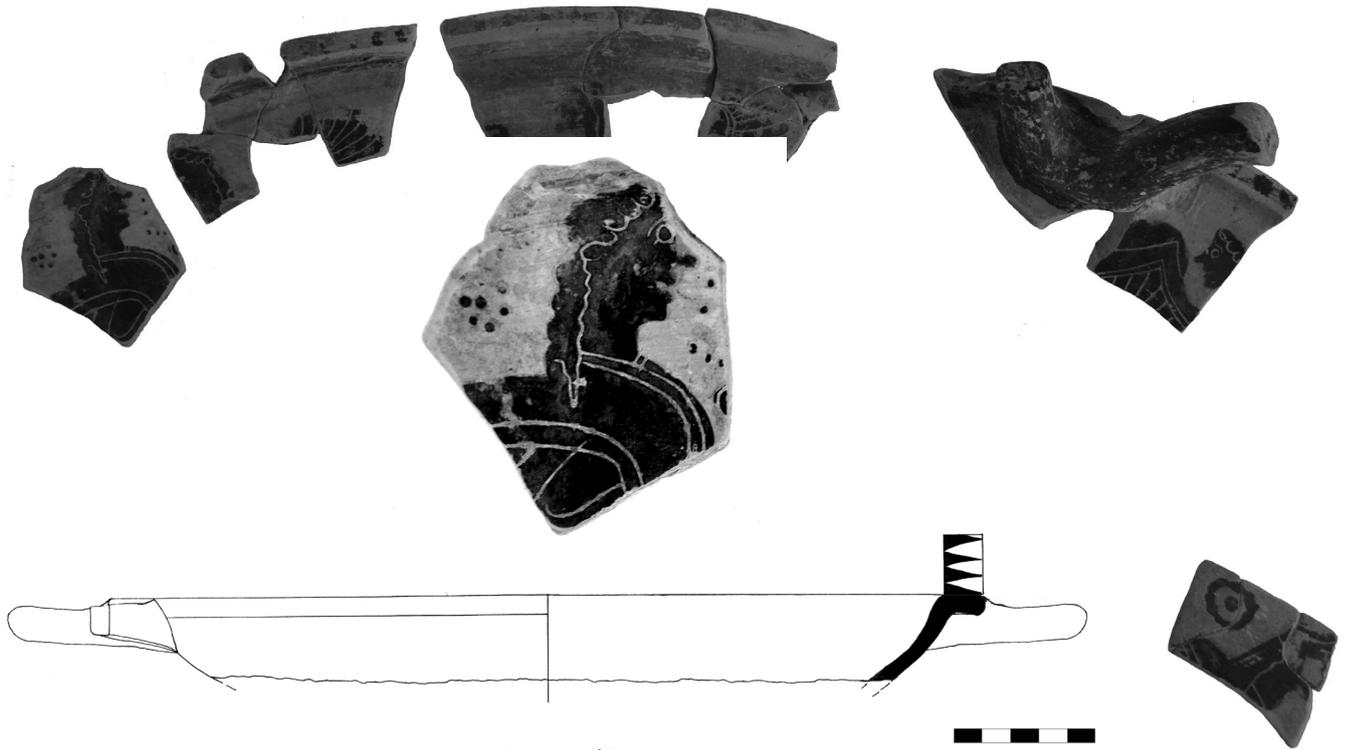
Εικ. 223. Τμήμα λεκανίδας.

8. Τμήμα κρατήρα, M.B. 5938 (εικ. 225).

Ύψος 0,013 μ.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα, λίγο πάνω από τη βάση έως το ήμισυ της κοιλιάς. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 224. Λεκανίδα.

Εικ. 225. Τμήμα κρατήρα, Μ.Β. 5938.

Εικ. 226. Τμήμα μελανόμορφου κλειστού αγγείου.

Εσωτερικά ολόβαφο. Εξωτερικά φέρει παράσταση από την οποία διακρίνονται τα πόδια ίππων που σύρουν άρμα, καθώς και πόδια ίππων μπροστά.

Χρονολόγηση: π. 520 π.Χ.

Πρβλ. Villard 1958, 130, πίν. 169.3-4 και 170.1· Moore 1972, ιδ. 349-371 για τα πόδια των ίππων. Βλ. Μέρος Β', σ. 243.

9. Τμήμα κλειστού μελανόμορφου αγγείου (εικ. 226).

Μήκος 0,07 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται κεφαλή ίππου σε έντονο καλπασμό προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Πρβλ. Mayence και Verhoogen 1937, III.J. A.1, πίν. 62, 1a-c. Για απεικονίσεις κεφαλών ίππων στη μελανόμορφη κεραμική βλ.

Εικ. 227. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 228. Μελανόμορφη λήκυθος.

Moore 1972, 227-287 για την απόδοση της κεφαλής αλλά χωρίς ακριβές παράλληλο.

10. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 227).

Ύψος 0,10 μ.

Διατηρείται σχεδόν το ήμισυ του σώματος, καθώς και του ώμου με τη γένεση του λαιμού. Η επιφάνεια έχει σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω μέρος του σώματος ήταν καλυμμένο με μελανή βαφή εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία. Από την διακόσμηση στο σώμα διατηρούνται σε κακή κατάσταση αντικριστές καθιστές ανδρικές μορφές ενδεδυμένες με χιτώνα και στο πεδίο κλαδιά. Στον ώμο αποδίδονται συμπαγή αμελώς αποδοσμένα τρίγωνα και στη βάση του λαιμού σειρά στιγμών.

Χρονολόγηση: αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εικ. 229. Τμήμα ληκύθου.

Εικ. 230. Λευκή λήκυθος.

Εικ. 231. Λευκή λήκυθος, Μ.Ε. 5925.

11. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 228).

Ύψος 0,06 μ.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα. Επίθετο καστανό χρώμα στα φτερά της σφίγγας, καθώς και στην απόδοση των γραμμών πάνω από την παράσταση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στο άνω τμήμα του σώματος υπάρχει ζώνη που ορίζεται άνω και κάτω από δύο αμελώς σχεδιασμένες γραμμές, μέσα στην οποία υπάρχει διπλή σειρά από αμελώς αποδοσμένες κουκίδες. Εικονίζεται σφίγγα πάνω σε δωρικό κίονα σφίγγα με ανοικτά φτερά που στρέφει την κεφαλή πίσω, προς καθιστή μορφή και κρατεί επίμηκες αντικείμενο, ίσως ραβδί ή σκήπτρο.

Χρονολόγηση: 480-470 π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος.

Πρβλ. Για αγγεία με αυτό το θέμα, Moret 1984, 43, 171, πίν. 27-32· Brownlee 1995, 357, αρ. 203 και T 3023, πίν. 93. Βλ. Μέρος Β', σ. 250.

12. Τμήμα ληκύθου (εικ. 229)

Ύψος 0,055 μ.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα. Το μελανό γάνωμα απολεπισμένο σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στο σώμα διατηρείται άνω και κάτω μελανή ταινία, καθώς και ανθέμιο με μίσχο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. τη λήκυθο Μ.Β. 5913 του Τύμβου Β, σ. 170.

13. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 5921 (εικ. 230)

Ύψος 0,105 μ., διάμετρος βάσης 0,04 μ.

Λείπει ο ώμος, η λαβή και το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής και ελαφρώς κοίλη στην κάτω πλευρά. Το κάτω τρίτο του σώματος καλύπτεται με βαφή καστανή ως ερυθρή, όπως και η άνω οριζόντια επιφάνεια της βάσης. Η υπόλοιπη βάση καλύπτεται με αραιό ερυθρό επίχρισμα, ενώ στην κάθετη επιφάνεια δύο ερυθρές ταινίες. Στο σώμα ταινίες με διαγράμμιση άνω και κάτω και στο μέσο δύο ταινίες με κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εικ. 232. Λευκή λήκυθος, M.B. 5923.

Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41.

14. Λευκή λήκυθος, M.B. 5925 (εικ. 231).

Ύψος 0,09 μ.

Λείπει η βάση, ο λαιμός και η λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω τρίτο του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα. Στον ώμο δύο σειρές από ακτινωτό κόσμημα. Στο σώμα διατηρούνται ίχνη από ταινίες με διαγράμμιση άνω και κάτω και στο μέσο δύο ταινίες με κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41.

15. Λευκή λήκυθος, M.B. 5923 (εικ. 232).

Ύψος 0,16 μ.

Λείπει η βάση, η λαβή, καθώς και τμήμα του λαιμού και το στόμιο. Η επιφάνεια σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 233. Λευκή λήκυθος, M.B. 5922.

Το κάτω μέρος του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα το οποίο διασπάται από μία εδαφόχρωμη λεπτή ταινία. Στον ώμο δύο σειρές από ακτινωτό κόσμημα. Στο σώμα διατηρούνται ίχνη από ταινίες με διαγράμμιση άνω και κάτω και στο μέσο δύο ταινίες με κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41.

16. Λευκή λήκυθος, M.B. 5922 (εικ. 233).

Ύψος 0,10 μ., διάμετρος βάσης 0,03 μ.

Λείπει η λαβή, καθώς και τμήμα του λαιμού και το στόμιο. Απολεπισμένο μεγάλο τμήμα της επιφάνειας. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δισκοειδής, ελαφρώς κοίλη. Το κάτω τρίτο του σώματος, όπως και η άνω οριζόντια επιφάνεια της βάσης φέρουν γάνωμα μελανό έως ερυθρό. Οι υπόλοιπες επιφάνειες της βάσης καλύπτονται με αραιό ερυθρό επίχρισμα. Στον ώμο δύο σειρές από ακτινωτό κόσμημα. Στο σώμα διατηρούνται ίχνη από ταινίες με διαγράμμιση άνω και κάτω και στο

Εικ. 234. Λήκυθος, M.B. 5943.

Εικ. 235. Μελανόμορφη λήκυθος.

Εικ. 236. Τμήμα ερυθρόμορφης κύλικας.

μέσο δύο ταινίες με κισσόφυλλα.
Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41.

17. Λευκή λήκυθος, M.B. 5943 (εικ. 234).

Ύψος 0,10 μ.
Λείπει η βάση, ο λαιμός και η λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41.

18. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 235).

Ύψος 0,092 μ. Λείπει το κάτω μέρος του σώματος και η βάση, ο λαιμός και το στόμιο, καθώς και η λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Αριστερά ανδρική μορφή που στηρίζεται σε ραβδί και στρέφεται προς γυναικεία μορφή με κρωβύλο Δεξιά ζεύγος ανδρικών μορφών Στο βάθος κλαδιά.
Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. τη λήκυθο 8 του Τάφου 20.

19. Τμήμα από τον πυθμένα ερυθρόμορφης κύλικας (εικ. 236)

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Στο μέταλλο ενδεδυμένη ανδρική μορφή
Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. Karouzou 1954, 11-12, πίν. 15, 2.

20. Λήκυθος με μελανόγραπτη διακόσμηση (εικ. 237).

Ύψος 0,093 μ.
Διατηρείται το μεγαλύτερο τμήμα του σώματος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Το κύριο πεδίο που πλαισιώνεται άνω από ζώνη με μαίανδρο και κάτω από δύο σειρές στιγμών φέρει διακόσμηση με διαγραμμισμούς και συμπαγείς ρόμβους.
Ομάδα του Αίμονος.
Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. Schlörb-Vierneisel 1966, 33, αρ. 56, πίν. 26,5· Kunisch 2005, 52-53, πίν. 42, 9-10.

21. Κεφαλή ειδωλίου ίππου, M.B. 5975 (εικ. 238).

Ύψος 0,025 μ., μήκος 0,04μ., πλάτος 0,018 μ.
Σπασμένη διαγώνια από τη σιαγόνα έως πίσω από τα αυτά. Πηλός ερυθρόχρωμος καθαρός.

Εικ. 237. Λήκυθος με μελανόγραπτη διακόσμηση.

Ρύγχος επίμηκες και διευρυνόμενο προς το άκρο, οφθαλμοί έξεργοι και αμυγδαλωτοί, αυτιά χαμηλά και στραμμένα εμπρός ανάμεσα στα αυτιά κέρας.

Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

22. Κεφαλή ειδωλίου ίππου, M.B. 5974 (εικ. 239).

Ύψος 0,04 μ., μήκος 0,035 μ., πλάτος 0,024 μ. Σπασμένο διαγώνια από τη μετάβαση προς το λαιμό έως πίσω από τα αυτιά, καθώς και από το μέσο του ρύγχους. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Όμοιο με το προηγούμενο αλλά μεγαλύτερο το κέρας.

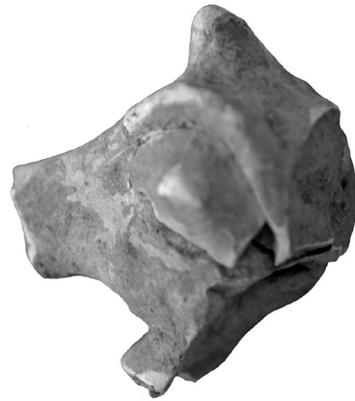
Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

23. Κεφαλή ειδωλίου ίππου, M.B. 5976 (εικ. 240).

Ύψος 0,04 μ., μήκος 0,035 μ., πλάτος 0,020 μ.

Εικ. 238. Κεφαλή ίππου, M.B. 5975.

Εικ. 239. Κεφαλή ειδωλίου ίππου, M.B. 5974.

Εικ. 240. Κεφαλή ειδωλίου ίππου, M.B. 5976.

Ο λαιμός είναι πλατύς και στιβαρός, η κεφαλή βραχεία και στρογγυλεμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ.

Πρβλ. Burr 1933, 617, αρ. 304, εικ. 84· 618, αρ. 306, εικ. 85· Vierneisel-Schlörb 1997, 169, αρ. 537-539, πίν. 96 (Knigge 2005, 110, αρ. 18-20, πίν. 46)· Mitsopoulos 2009, 36, αρ. 4, πίν. 1. Βλ. Μέρος Β', σ. 262.

Εικ. 241. Η ανατολική πλευρά του τύμβου πριν αρχίσει η ανασκαφή.

Εικ. 242. Γενική άποψη της ανασκαφής, άποψη από τα βόρεια-βορειοανατολικά.

ΤΥΜΒΟΣ Β

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τύμβος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χατζηαντωνίου εντοπίστηκε στην πλαγιά του λόφου, αμέσως νότια της οδού Λαυρείου, στο Ο.Τ. 33 του οικισμού της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, στην περιοχή της Παλαιάς Φώκαιας (εικ. 1 και 241-243)¹⁰³. Κατά την αυτοψία στο ακίνητο διαπιστώθηκε ότι στο δυτικό μισό του, καθώς και στο όμορο προς τα δυτικά ακίνητο, υπήρχε ένα έξαρμα συνολικής διαμέτρου 35 μ., το οποίο δεν ξεχώριζε σαφώς από τη γύρω περιοχή. Η αρχαιολογική διερεύνηση που επακολούθησε έδειξε ότι ο χώρος είχε χρησιμοποιηθεί ως νεκροταφείο από το τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. και έως περίπου τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 244).

Από τους αρχαιότερους τάφους διατηρήθηκαν δύο ενταφιασμοί, στον Τάφο 1 (εικ. 246) και στον Τάφο 2, από τον οποίο διατηρήθηκαν οι καλυπτήριες πλάκες (εικ. 249), καθώς και εγχυτρισμοί βρεφών και παιδιών σε πίθους (εικ. 250). Οι ταφές του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. κατέστρεψαν αρκετές από τις γεωμετρικές ταφές, όπως τεκμηριώνεται από την διάσπαρτη γεωμετρική κεραμική αλλά και από τις σχιστόπλακες που θα είχαν χρησιμοποιηθεί για την κάλυψή τους. Ανάλογη τύχη θα είχαν και οι εγχυτρισμοί: ερευνήθηκαν ένας ταφικός πίθος, από τον οποίο απέμειναν μόνο τμήματα από την κοιλιά του αγγείου και λίγα οστά βρέφους, καθώς και ένας ακόμα αμφορέας. Εντός του τελευταίου θα είχε ενταφιαστεί βρέφος, από το οποίο διατηρήθηκαν λίγα οστά.

Οι ταφές των αρχαϊκών χρόνων, εκτός από δύο εγχυτρισμούς (εικ. 253 και 267), ήταν πρωτογενείς καύσεις μέσα σε λάκκους, στους οποίους κατά τον 7^ο και τον 6^ο αι. π.Χ. διανοίγονταν αύλακες για την κυκλοφορία του οξυγόνου (εικ. 271). Εντοπίστηκε και ευρεία τάφος προσφορών σχετιζόμενη με τον Τάφο 9 ή τον Τάφο 8 (εικ. 256). Αργότερα, σε χρονική στιγμή που δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια αλλά οπωσδήποτε χωρίς μεγάλη χρονική διαφορά από την αντίστοιχη επέμβαση στον Τύμβο Α, ο Τύμβος καλύφθηκε με στρώμα από κιτρινωπό χώμα, το οποίο προς το μέσο το σωζόταν έως την έναρξη της ανασκαφής σε πάχος άνω του 0,60 μ. Υπολογίζεται ότι η διάμετρος του τύμβου θα ήταν π. 25 μ.

Όπως και στον Τύμβο Α, η κάλυψη των αρχαιότερων ταφών και η δημιουργία του τύμβου δεν σήμανε την παύση λειτουργίας του. Αντιθέτως, πάνω στο διαμορφωμένο πλέον τυμβοειδές έξαρμα διανοίχθηκαν ταφικά ορύγματα, στα οποία εξακολούθησε να ασκείται η αρχαιότερη πρακτική της αποτέφρωσης των νεκρών. Κατά την περίοδο αυτή, η οποία θα πρέπει να ανάγεται στο τέλος του πρώτου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ., οικοδομήθηκαν πάνω από τα ορύγματα των τάφων χθαμαλά ορθογώνια κτίσματα με εσωτερικό γέμισμα από χώμα και λίθους, ενδεχομένως ως ένα προληπτικό μέτρο για τη σήμανση του τάφου και την αποφυγή καταστροφής τους, καθώς και για την επιτέλεση πράξεων για την απόδοση τιμών στους νεκρούς (εικ. 245).

103 Κακαβογιάννη 1984, 43-45, πίν. 10γ-11· Lohmann 1993, 67· Mersch 1996, 106.4· Γουλάκος 2015, 234, αρ. 7-8.

Εικ. 243. Γενική άποψη του Τύμβου Β.

Εκτός από τις κτιστές κατασκευές που κάλυπταν τους τάφους, αποκαλύφθηκαν και οι κτιστές κρηπίδες δύο τετράγωνων βάθρων γλυπτών μνημείων στη δυτική πλευρά του τύμβου, όπου σημερα διέρχεται μικρή οδός. Η τελευταία πιθανώς διαδέχθηκε αρχαία οδό, η οποία θα οδηγούσε προς τα νοτιοδυτικά, προς τον Άγιο Γεώργιο, όπου πιθανόν βρισκόταν το κέντρο του αρχαίου δήμου της Αναφλύστου¹⁰⁴. Η μεγαλύτερη από τις κρηπίδες έχει κτισθεί πλησίον της νοτιοανατολικής γωνίας του ταφικού κτίσματος Α, πάνω από τον Τάφο 43. Σε μικρή απόσταση προς τα νοτιοανατολικά του βρέθηκαν τμήματα μαρμαρίνης βαθμίδας αγαλαματικού βάθρου, που αντιστοιχούν στις διαστάσεις της κτιστής κρηπίδας (εικ. 245). Επίσης σε μερικά σημεία σώθηκαν τμήματα του δακτυλίου από μέτριους λίθους που συγκρατούσαν το επίστρωμα του τύμβου.

Πάνω από τον Τύμβο Β σωρεύθηκε επιφανειακή στρώση χώματος, η οποία στο κέντρο του σωζόταν σε πάχος μόλις 0,25 μ. και σταδιακά έως τις παρυφές του 0,70 έως 0,90 μ.

Για την κατάταξη των τάφων ακόμα και των ακτέριστων σε χρονολογική σειρά, ελήφθησαν υπόψη δύο κυρίως στοιχεία, η διαμόρφωση του Τύμβου, πιθανώς κατά το τέλος του πρώτου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ., και η διάταξή τους σε συνάρτηση με αυτούς που είχαν κτερίσματα. Έτσι, ενδεικτικά, το όρυγμα του Τάφου 23, το οποίο είναι παράλληλο του Τάφου 6 και σε μικρή απόσταση από αυτόν, επιτρέπει την υπόθεση ότι διανοίχθηκε κατά το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Για τους ίδιους λόγους γίνεται δεκτό ότι οι Τάφοι 4, 16-22 είναι περίπου σύγχρονοι με τον Τάφο 14, δηλαδή από το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., οι Τάφοι 15, 41, 38, 39 και 40 στη μετάβαση προς τον 5^ο αι. π.Χ., ενώ οι Τάφοι 27-29 θα πρέπει να χρονολογούνται στην πρώτη δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ.

Όπως και στον Τύμβο Α, οι αρχαιοκάπηλοι διάνοιξαν σε πολλά σημεία λάκκους, οι οποίοι κατέστρεψαν τάφους, μερικώς ή πλήρως. Στα νότια του ανασκαμμένου χώρου και σε επαφή με την περίμετρο του Τύμβου εντοπίστηκε ο μεγαλύτερος από αυτούς τους λάκκους. Δεν προέκυψαν ενδείξεις ότι αυτή η ενέργεια προκάλεσε την καταστροφή ταφών και στο εσωτερικό

104 Ό.π. σημ. 10.

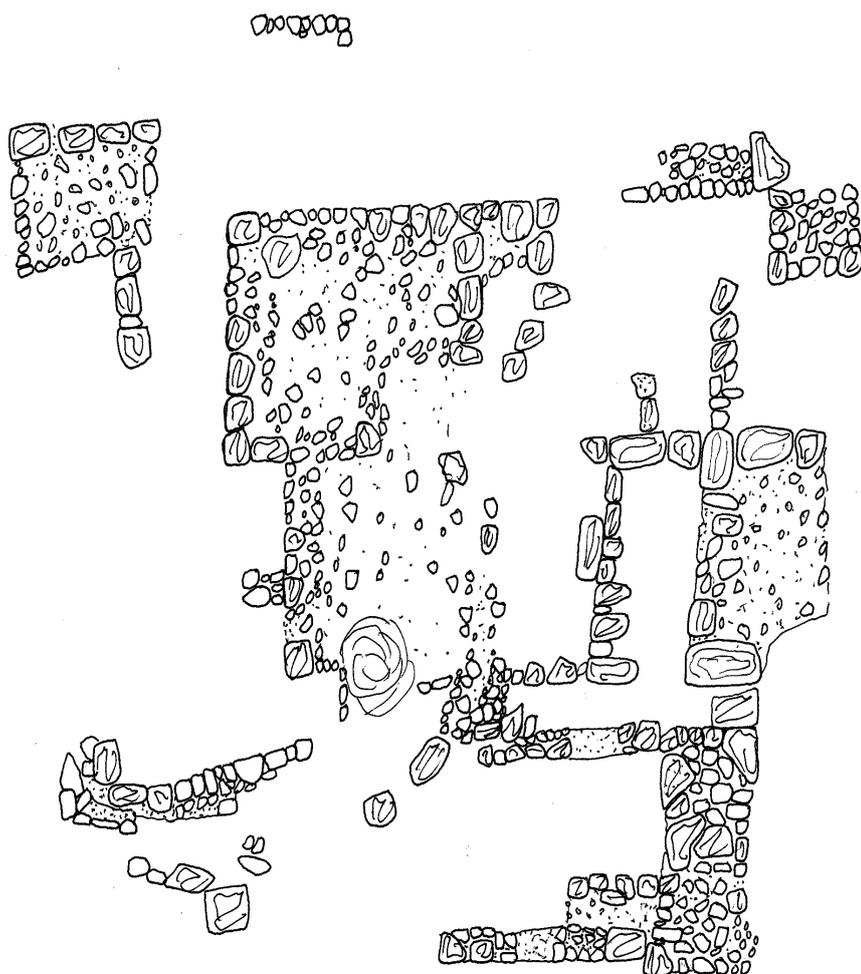

Εικ. 244. Τύμβος Β, κάτοψη των τάφων.

του λάκκου δεν βρέθηκε κεραμική· απο το εσωτερικό του, ωστόσο, ανασύρθηκαν τα τμήματα μεγάλης, μαρμάρινης αγαλατικής βάσης (εικ. 295), της οποίας οι διαστάσεις αντιστοιχούν στις διαστάσεις της κτιστής κρηπίδας βάθρου πάνω από τον Τάφο 43 (εικ. 245).

Εικ. 245. Κάτοψη των τάφων και επιτάφιας κατασκευής.

Εικ. 245. Οι επιτάφιος κατασκευές (λεπτομέρεια).

Εικ. 246α-β. Ο Τάφος 1.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

Τάφος 1. ¹⁰⁵ Ενταφιασμός σε ορθογώνιο λάκκο, ο οποίος διανοίχθηκε στο μαλακό βράχο, μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,50 μ. και βάθους 0,85 μ.: για την κάλυψή του χρησιμοποιήθηκαν δύο ή τρεις σχιστόπλακες (εικ. 246). Κατά τη διάνοιξη των νεότερων Τάφων 41 και 33, ο Τάφος 1 αναμοχλεύτηκε με αποτέλεσμα τμήμα από τα λείψανα του νεκρού να βρεθούν εντός του Τάφου 41. Από τα μηριαία οστά διατηρήθηκε μόνο το αριστερό, καθώς το δεξιό καταστράφηκε, όπως και ο δεξιός άνω και κάτω βραχίονας. Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί εκτάδην, με την κεφαλή προς τα βορειοανατολικά, στη δεξιά παρειά και τα χέρια κατά μήκος του κορμού. Τα κτερίσματα είχαν αποτεθεί εκατέρωθεν των άκρων ποδιών. Ο σκύφος βρέθηκε στη θέση του, ενώ από την πρόχου το ανώτερο τμήμα βρέθηκε στον πυθμένα του Τάφου 33. Πάνω από τον τάφο πιθανότατα ανεγέρθηκε χαμηλή κατασκευή, όπως συνάγεται από την εύρεση μικρού τμήματος τοίχου, ο οποίος σε μεγάλο βαθμό καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του Τάφου 41.

1. Πρόχους, Μ.Β. 5854 (εικ. 247).

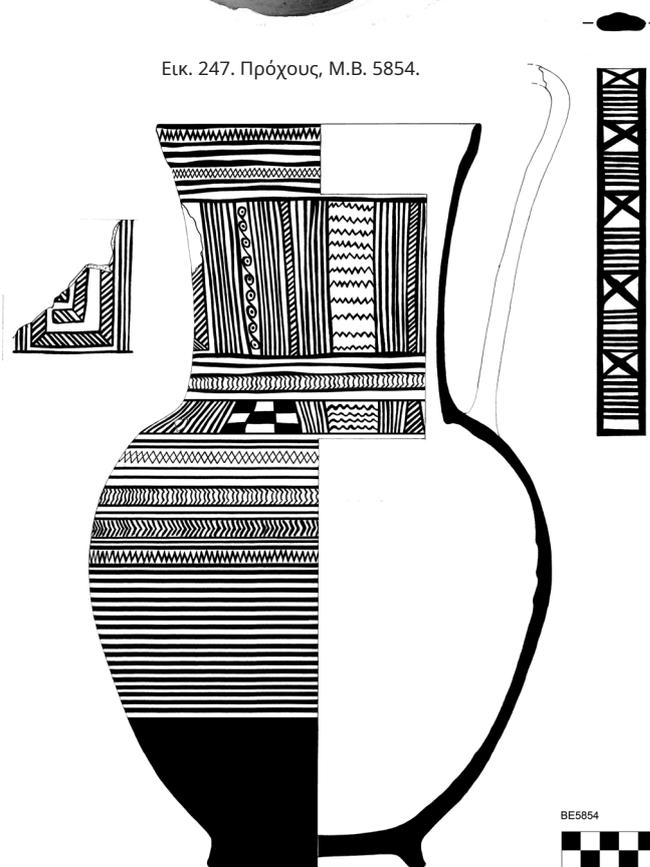
Ύψος 0,40 μ. (χωρίς τη λαβή), 0,43 μ. (με τη λαβή), διάμετρος βάσης 0,105 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν τμήματα από το στόμιο και το λαιμό, καθώς και τμήμα της λαβής. Βαφή θαμπή μελανή έως ερυθρή, σε μεγάλο βαθμό απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χείλος κατακόρυφο και ελαφρώς εξωστρεφές, λαιμός κυλινδρικός, σώμα ωοειδές, βάση δακτυλιόσχημη, λαβή ταινιωτή. Κάτω από το στόμιο πλατιά ταινία και ζώνη με αλυσίδα ρόμβων που πλαισιώνονται από ζεύγη γραμμών και κάτω από το χείλος ανισοπαχείς ταινίες. Στο μέσο του λαιμού, στην κύρια όψη, μαίανδρος διαγραμματισμένος, ο οποίος πλαισιώνεται από μετόπες με κάθετες γραμμές, κατακόρυφη ψευδόσπειρα και μετόπες με επάλληλες οριζόντιες τεθλασμένες γραμμές. Στη βάση του λαιμού ζωφόρος με κοντά τεθλασμένα γραμμίδια πλαισιώνεται από ζεύγη οριζόντιων γραμμών. Στο μέσο του ώμου δύο μικρές αποφύσεις

Εικ. 247. Πρόχους, Μ.Β. 5854.

Εικ. 248. Βαθύς σκύφος, Μ.Β. 5856.

κα ανάμεσά τους τετράφυλλος διαγραμμασμένος ρόδακας που πλαισιώνεται από τρίγλυφα. Εκατέρωθεν των αποφύσεων μετόπες με αβακυτό και με οριζόντιες τεθλασμένες γραμμές που εναλλάσσονται με τρίγλυφα. Το ανώτερο τέταρτο του σώματος φέρει τρεις οριζόντιες ταινίες με αλυσίδα πλοχμών, κάθετα τεθλασμένα γραμμίδια και ενάλληλες γωνίες, που πλαισιώνονται από ζεύγη γραμμών. Το κατώτερο τέταρτο, όπως και η κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης είναι ολόβαφα, ενώ η υπόλοιπη επιφάνεια φέρει ανισοπαχείς επάλληλες γραμμές.

Χρονολόγηση: 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Lullies 1952, 15-16, αρ. 3, πίν. 116, 1-2· Coldstream 1968, 77, αρ. 11, πίν. 14b (σχήμα)· Moore 2002, 60-61, πίν. 34· 37, 1 (σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 232.

2. Βαθύς σκύφος, Μ.Β. 5856 (εικ. 248).

Ύψος 0,052 μ., διάμετρος στομίου 0,135 μ., διάμετρος βάσης 0,045 μ.

Συγκολλημένος αλλά λείπουν μικρά τμήματα από τον πυθμένα της βάσης. Βαφή ερυθρή έως καστανέρυθρη, σε αρκετά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα βαθύ, διευρυνόμενο προς το εξωστρεφές χείλος, βάση επίπεδη, λαβές κυλινδρικές και οριζόντιες στο μέσο περιπίου του

ύψους. Εσωτερικά στο χείλος κάθετα γραμμίδια, κάτω από το στόμιο ζώνη με τεθλασμένη γραμμή, στα τοιχώματα οριζόντιες ταινίες και στον πυθμένα διαγραμμασμένο αστέρι. Εξωτερικά ολόβαφο εκτός από εδαφόχρωμη ταινία κάτω από το χείλος μέσα στην οποία δύο επίσης ερυθρές οριζόντιες γραμμές.

Χρονολόγηση: 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1954, 98, 258 (τάφος 70, π. 740 π.Χ.), πίν. 128· Borell 1978, 8, αρ. 23, πίν. 10 και πρόσθετος πίν. Β2. Βλ. Μέρος Β', σ. 232.

Τάφος 2.¹⁰⁶ Ενταφιασμός σε ορθογώνιο λάκκο, από τον οποίο διατηρήθηκε ένα ασαφές αποτύπωμα από το περίγραμμα του ορύγματος. Από τις πλάκες που κάλυπταν το λάκκο βρέθηκαν στη θέση τους δύο, στο ανατολικό και το δυτικό άκρο. Ο λάκκος βρέθηκε πλήρης λίθων και χώματος με ελάχιστα ίχνη ανθρωπολογικού υλικού αλλά χωρίς κανένα άλλο εύρημα. Βάσει της στρωματογραφίας ο ταφικός λάκκος μάλλον διανοίχθηκε στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 249).

106 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος 2.

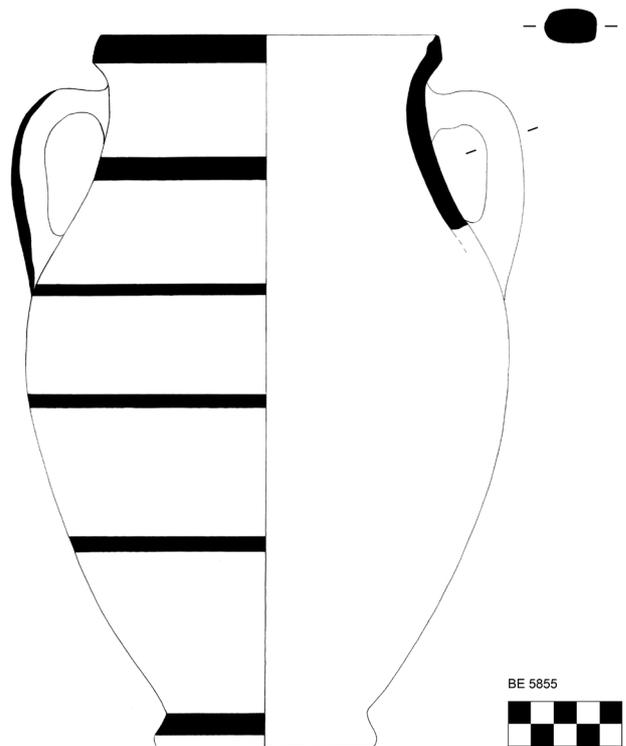
Εικ. 249α. Ο Τάφος 2, άποψη από τα νοτιοανατολικά.

Εικ. 249β. Άποψη από τα νότια.

Εικ. 250. Αμφορέας με ταινίες, Μ.Β. 5855.

Τάφος 3. Εγχυτρισμός σε αμφορέα μετρίου μεγέθους, ο οποίος είχε τοποθετηθεί κατακόρυφα μέσα σε λάκκο. Το στόμιό του ήταν καλυμμένο με πινάκιο, καθώς και με μια μικρή επίπεδη πέτρα.

1. Αμφορέας με ταινίες, Μ.Β. 5855 (εικ. 250).

Ύψος 0,32 μ., διάμετρος στομίου 0,16 μ., διάμετρος βάσης: 0,095 μ.

Συγκολλημένος. Λείπουν τμήματα από το στόμιο και το λαιμό. Βαφή ερυθρή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εικ. 251. Πινάκιο, Μ.Β. 5968.

Στόμιο διευρυμένο, χείλος κατακόρυφο και ελαφρώς λοξότμητο, σχήμα ωειδές, βάση δισκοειδής, λαβές κυλινδρικής διατομής από το λαιμό στον ώμο. Ταινίες ερυθρού χρώματος στο στόμιο, στη βάση, καθώς και τέσσερις ακόμα που διατάσσονται σε ίσες αποστάσεις στο σώμα.

Χρονολόγηση: δ' τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τον αμφορέα από τον τάφο 5 στην Καλλιθέα (Καλλιπολίτης 1964, 66, πίν. 62δ), ο οποίος με βάση τα ευρήματα από τον ίδιο τάφο θα πρέπει να χρονολογείται στο τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ., καθώς και τον αντίστοιχο που βρέθηκε στον Αγοραίο Κολωνό (Scaferro 2015, 57, εικ. 22). Βλ. Μέρος Β', σ. 226.

2. Πινάκιο, Μ.Β. 5968 (εικ. 251).

Ύψος 0,045 μ., διάμετρος 0,165 μ. (στόμιο), 0,048 μ. (βάση).

Συγκολλημένο. Λείπουν οι λαβές, τμήματα από τα τοιχώματα και το στόμιο, καθώς και μικρό τμήμα από τον πυθμένα. Βαφή ερυθρή και εσωτερικά ερυθροκάστανη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθάρως.

Χείλος οριζόντιο, τοιχώματα ευθεία, βάση επίπεδη· στο χείλος ταινία, στο στόμιο συστάδες δέκα κάθετων γραμμιδίων· εσωτερικά ολόβαφο εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία στο μέσο των τοιχωμάτων· εξωτερικά κάτω από το χείλος σειρά στιγμών, στα τοιχώματα επάλληλοι δακτύλιοι, στον πυθμένα δυο ζεύγη ομόκεντρων δακτυλίων.

Χρονολόγηση: τέλος 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Young 1939, 163-164, C79-82, εικ. 114· Brann 1962, 45, αρ. 115, πίν. 7. Βλ. Μέρος Β', σ. 231.

Τάφος 4.¹⁰⁷ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,95 μ.· βαθύτερα και μέχρι βάθους 1,45 μ. στενεύει, αποκτώντας διαστάσεις μήκος 1,65 μ. και πλάτος 0,55 μ.

Μέσα στον τάφο πιθανώς είχε συντελεστεί η καύση του νεκρού. Δεν εντοπίστηκε, ωστόσο, καθαρό στρώμα καύσης, γεγονός το οποίο ίσως οφείλεται στη διατάραξη του τάφου ήδη από τα αρχαία χρόνια.

Μέσα στην επίχωση βρέθηκαν λίγα όστρακα αρχαϊκών αγγείων και η γυναικεία προτομή Μ.Β. 5876, η οποία μάλλον ήταν προσαρμοσμένη στα χείλη λεκάνης. Πιθανώς δεν αποτελούσε κτέρισμα του τάφου αλλά ρίχτηκε στο στρώμα που κάλυψε την καύση.

Τμήμα από το στόμιο λεκάνης ή σκύφου με προσαρμοσμένη την προτομή γυναικείου ειδωλίου, Μ.Β. 5876 (εικ. 252).

Ύψος 0,073 μ., πλάτος 0,006 μ.

Σπασμένο στο μεγαλύτερο τμήμα του προσώπου· δεν διακρίνονται ανατομικά χαρακτηριστικά. Πηλός ωχροκάστανος, καθάρως.

107 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIII.

Εικ. 252. Πήλινη προτομή, M.B. 5876.

Σχήμα κεφαλής ωσειδές. Η κορυφή της καλύπτεται με μελανή ταινία η οποία κατέρχεται στους κροτάφους από όπου διακλαδώνεται σε δύο πλοκάμους. Πίσω εμπύεστη κοιλότητα.

Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kübler 1970, 381-383, 456-459, πίν. 38-40. Βλ. Μέρος Β', σ. 260.

με στρογγυλεμένο ώμο, λαιμός υψηλός που διευρύνεται προς τον ώμο.

Η βάση καλύπτεται με μελανή βαφή και πάνω από τη βάση κατακόρυφα ραδινά συμπαγή τρίγωνα. Στο κάτω τμήμα του σώματος δύο πλατειές ταινίες ορίζουν εδαφόχρωμη ταινία, ενώ στο άνω τμήμα ζώνη που

Τάφος 5. Εγχυτρισμός βρέφους σε πίθο μετρίου μεγέθους, ο οποίος είχε τοποθετηθεί σχεδόν κατακόρυφα μέσα σε λάκκο και είχε στερεωθεί περιμετρικά με πέτρες (εικ. 253)¹⁰⁸.

1. Οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο, M.B. 5872 (εικ. 254).

Ύψος 0,25 μ., διάμετρος βάσης 0,055 μ., διάμετρος στομίου 0,055 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν τμήματα από το στόμιο και τον ώμο. Το χρώμα σε αρκετά σημεία, ιδιαίτερα στις παραστάσεις των ζώων έχει απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση κωνική δακτυλιόσχημη, σώμα ραδινό

Εικ. 253. Τάφος 5, άποψη από νοτιοανατολικά.

108 Κακαβογιάννη 1984, 44, πίν. 11α (πιθαμοφόρας 67).

Εικ. 254. Οινοχόη, Μ.Β. 5872.

ορίζεται κάτω από ταινία και εκτείνεται στον ώμο περιλαμβάνει δύο πάνθηρες με μετωπική την κεφαλή και ένα κύκνο προς τα δεξιά. Ανάμεσά τους σχηματοποιημένοι ένστιγμοι ρόδακες. Στο λαιμό δύο κύκνοι αντρωποί. Στο χείλος, καθώς και στη μετάβαση από το σώμα στο λαιμό πλατιές μελανές ταινίες. Στην ταινιωτή λαβή οριζόντιες ταινίες.

Χρονολόγηση: 580-570 π.Χ.

Ζωγράφος του Πόλου.

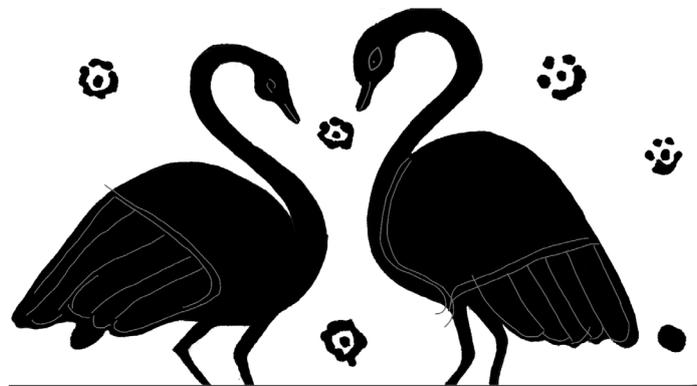
Πρβλ. True 1978, 11, πίν. 67. Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

2. Μελανόμορφη κοτύλη κορινθιακού τύπου, Μ.Β. 5967 (εικ. 255).

Ύψος 0,07 μ., διάμετρος 0,10 μ. (στόμιο), 0,068 μ. (βάση).

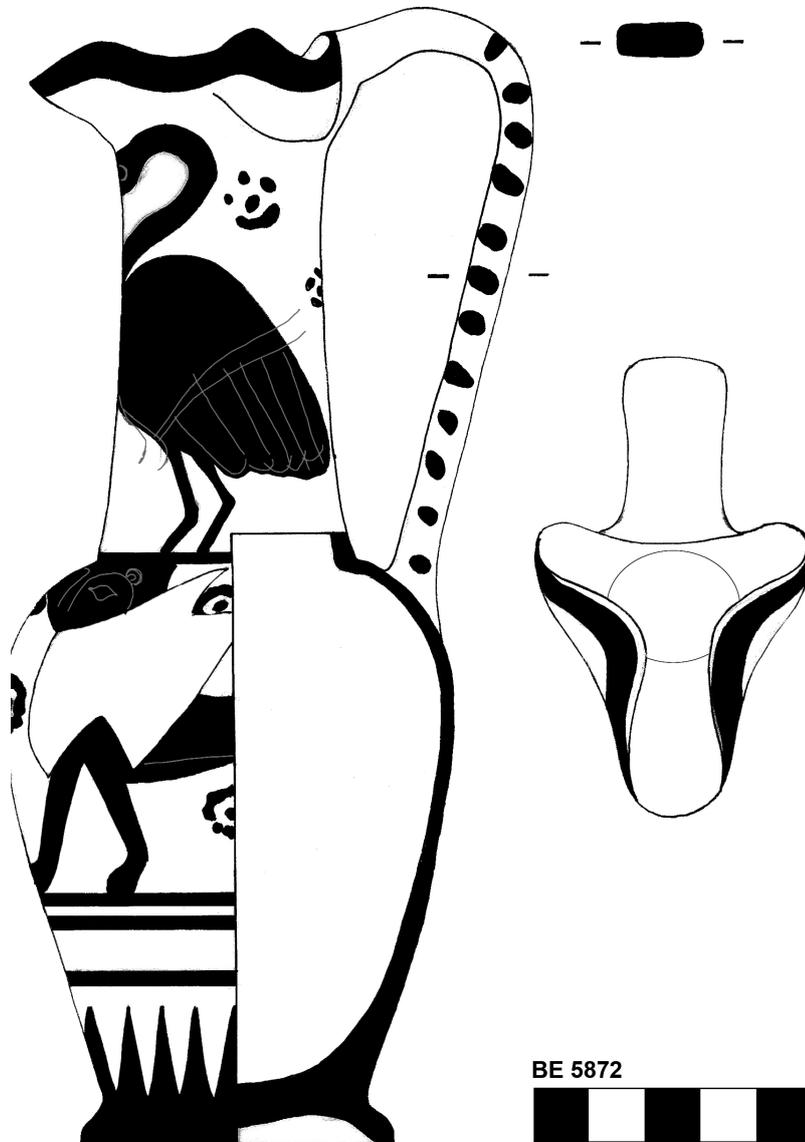
Συγκολλημένη. Λείπουν μικρά κομμάτια από τη βάση και το χείλος. Βαφή μελανή έως ερυθρή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα σχεδόν ημισφαιρικό, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, βάση χαμηλή, δακτυλιόσχημη.

Εικ. 255. Μελανόμορφη κοτύλη, Μ.Β. 5967.

Εικ. 256 Η αύλακα προσφορών ανάμεσα στους Τάφους 6 και 9.

Εσωτερικά και εξωτερικά η λοξότμητη επιφάνεια της βάσης, καθώς και το εσωτερικό καλύπτονται με μελανή βαφή. Στον πυθμένα της βάσης μελανή στιγμή στο κέντρο και περιμετρικά ομόκεντροι κύκλοι με θαμπή μελανή βαφή. Πάνω από τη βάση πλατιά ταινία με κατακόρυφες γραμμές. Η εικονιστική ζώνη που ορίζεται από πλατιά ερυθρή ταινία περιλαμβάνει στην πρώτη όψη σφίγγες αντωπές με κλειστά φτερά που απολήγουν σε έλικες και στη δεύτερη επίσης αντωπούς πάνθηρες που μοιράζονται την ίδια μετωπική κεφαλή. Στο βάθος της παράστασης φυλλωτοί ρόδακες διαφόρων μεγεθών.

Χρονολόγηση: 580-570 π.Χ.

Ζωγράφος της Λεκανίδας της Δρέσδης.

Πρβλ. Hölscher 1975, 42-43, πίν. 37, 1-2 (αποδίδεται στον κύκλο του Ζωγράφου του Πόλου)· Brümmer 1976, 49, εικ. 21, πίν. 33, 2-4 (αποδίδεται στον Ζωγράφο του Πόλου)· Knigge 1976, 45-49· Lioutas 1987, πίν. 16,

1-3· Moore και Pease-Philippides 1986, 175, αρ. 1444, πίν. 98. Βλ. και Pipili 1993, 21-22, αρ. 4-5 και 6-7, πίν. 10 (συγγενές). Βλ. Μέρος Β', σ. 253.

Τάφος 6.¹⁰⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,45 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,57 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους 0,07 μ. και βάθους 0,04 μ. Το στρώμα της καύσης πάχους περίπου 0,10 μ. δεν περιείχε κτερίσματα. Μέσα στην επίχωση βρέθηκαν λίγα όστρακα γεωμετρικών αγγείων, τα οποία πιθανότατα προέρχονται από την καταστροφή αρχαιότερου τάφου που θα προϋπήρχε στην ίδια θέση. Στο δυτικό χείλος του τάφου μία μικρή πλίνθινη αύλακα προσφορών μήκους 1,14 μ., πλάτους

109 Ημερολόγιο ανασκαφής, Ταφή XVII.

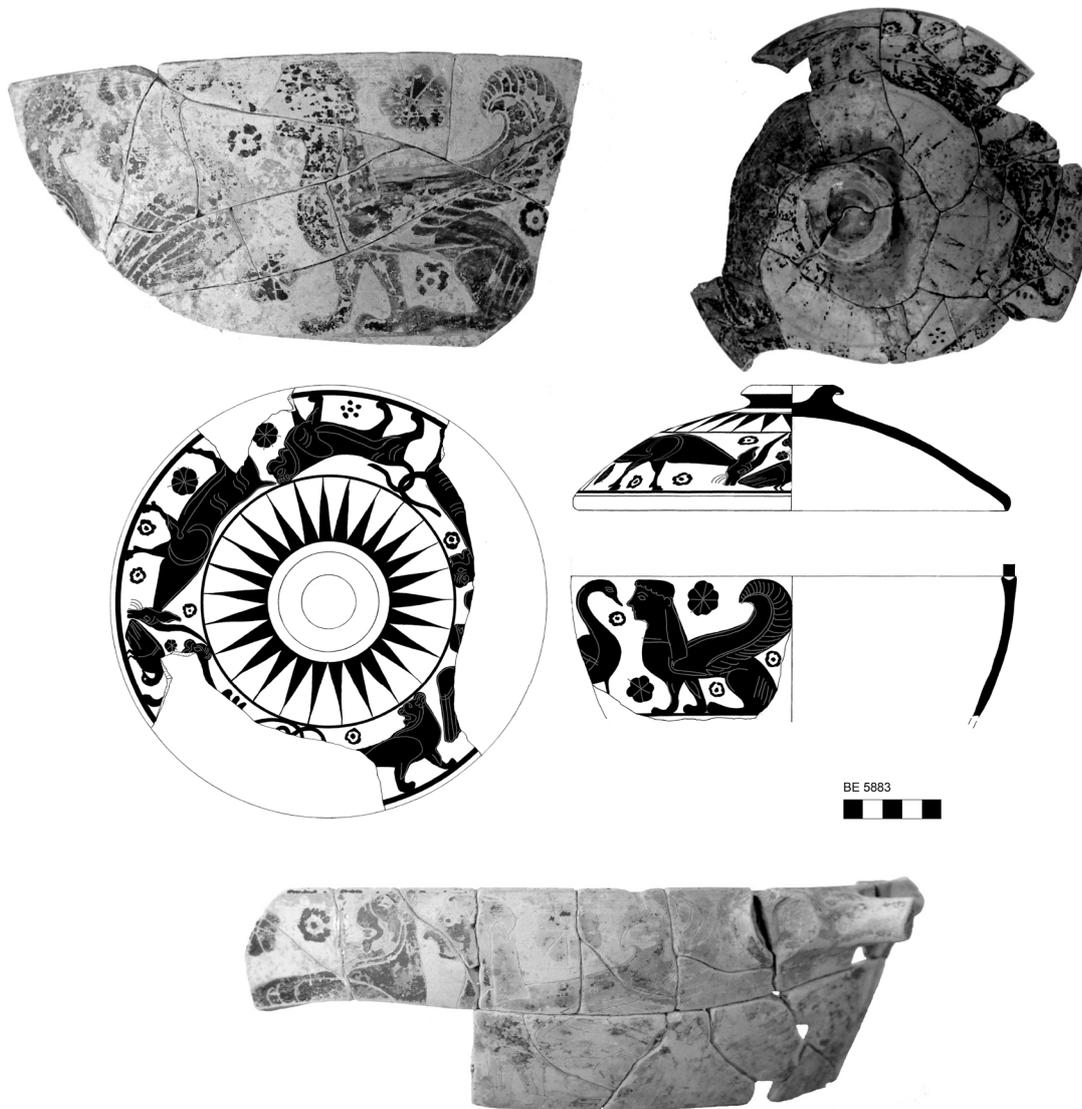
0,35 μ. και ύψους περίπου 0,08 μ., η οποία διέθετε τρεις επιμέρους χώρους με πλευρές μήκους 0,35 μ., περιείχε τέφρα και τμήματα του σκυφοειδούς κρατήρα. Το άκρο της αύλακας θα καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του λάκκου για το νεώτερο Τάφο 9 (εικ. 256). Η αύλακα προσφορών θα πρέπει να διαταράχθηκε επίσης όταν κτίστηκε στα δυτικά του τάφου ο περίβολος του νεώτερου τάφου, καθώς στο θεμέλιό του βρέθηκαν τμήματα της πλίνθινης κατασκευής. Ο κορινθιακός αρύβαλλος και το σφονδύλι αδραχτιού βρέθηκαν στο νότιο χείλος του ορύγματος, στο ανατολικό άκρο της παρακείμενης προς δυτικά μεγάλης επιτάφιας κατασκευής, γεγονός που εξηγεί το λόγο για τον οποίο τα

δύο αυτά κτερίσματα έμειναν άθικτα από την πυρά. Λόγω των μικρών διαστάσεων του λάκκου είναι πιθανόν ο τάφος να προοριζόταν για την ταφή παιδιού ή εφήβου.

1. Αποσπασματική κοτύλη-κρατήρας κορινθιακού τύπου με κάλυμμα, M.B. 5871 και 5883 (εικ. 257).

Κρατήρας: διάμετρος στομίου 0,50 μ. Κάλυμμα: ύψος 0,6 μ., διάμετρος 0,50.

Συγκολλημένα. Από τον κρατήρα διατηρείται τμήμα από το σώμα και το στόμιο, καθώς και τμήμα πάνω από τη βάση· το κάλυμμα είναι ελλειπές σε μεγάλο τμήμα της περιμέτρου. Βαφή θαμπή, μελανή, σε πολλά σημεία απο-

Εικ. 257. Κοτύλη-κρατήρας, M.B. 5871.

Εικ. 258. Σφαιρικός αρύβαλλος, Μ.Β. 5844.

λεπισμένη. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός. Κρατήρας με κατακόρυφα τοιχώματα και απλό χείλος, λαβή κυλινδρικής διατομής. Κάλυμμα ελλειπτικού σχήματος με κατακόρυφο στόμιο και χαμηλή κυλινδρική λαβή κοίλη στο μέσον.

Εσωτερικά ο κρατήρας είναι εδαφόχρωμος. Εξωτερικά απεικονίζονται αντωπές σφίγγες, από τις οποίες η αριστερά σώζεται μόνο στην κεφαλή, και ανάμεσά τους πτηνό, ενώ στο βάθος σχηματισμένοι φυλλοφόροι και ένστιγμοι ρόδακες.

Στο κάλυμμα κάτω από τη λαβή ορθογώνια συμπαγή τρίγωνα, ενώ περιμετρικά εικονίζεται πομπή ζώων προς τα δεξιά, πάνθηρα, αίγαγρο, μικρό πτηνό, δεύτερο αίγαγρο, πάνθηρα με ανασηκωμένη κεφαλή, πτηνό και πάνθηρα που γυρίζει πίσω την κεφαλή.

Χρονολόγηση: 590-570 π.Χ.

Πρβλ. Dunbabin 1950, 198, εικ. 3· Lullies 1952, 33, πίν. 135. Βλ. Μέρος Β', σ. 243.

2. Σφαιρικός αρύβαλλος, Μ.Β. 5844 (εικ. 258).

Ύψος 0,065 μ., διάμετρος στομίου 0,035 μ.

Σπασμένος και συγκολλημένος. Μικρές απολεπίσεις στην επιφάνεια. Βαφή ερυθροκάστανη. Πηλός κιτρινωπής απόχρωσης.

Χείλος δισκοειδές, λαιμός χαμηλός, σώμα σφαιρικός, λαβή ταινιωτή. Στην άνω οριζόντια επιφάνεια του χείλους ομόκεντροι κύκλοι και στην κατακόρυφη επιφάνεια σειρά

στιγμών· στον ώμο γλωσσοειδή φυλλάρια, στο σώμα ζώνη με παράσταση τριών πολεμιστών που φέρουν κυκλικές ασπίδες και στο βάθος στιγμές· στην κάτω επιφάνεια του αγγείου ομόκεντροι κύκλοι.

Ομάδα των Αρυβάλλων με Πολεμιστές.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πρώιμη κορινθιακή περίοδος)

Πρβλ. Ure 1934, 38-39 και 97-98, πίν. VIII, 95.25 (group IV.vi.b)· Maffre 1971, 629-630, εικ. 1 και σημ. 20, όπου συγκεντρώνονται πολλά παράλληλα· Καλτσάς 1998, 143, αρ. 1, πίν. 159α (μέση κορινθιακή περίοδος)· Bukina 2009, 13-14, πίν. 3, 1-2. Βλ. Μέρος Β', σ. 241.

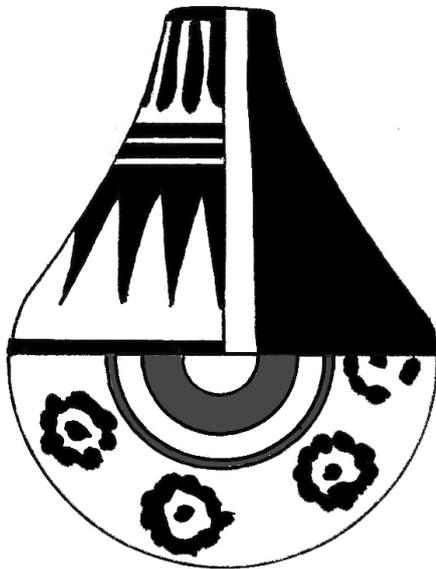
3. Κωνικό σφονδύλι αδραχτιού, Μ.Β. 5873 (εικ. 259).

Ύψος 0,036 μ., διάμετρος 0,045 μ.

Ακέραιο. Βαφή μελανή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στην οριζόντια επιφάνεια ομόκεντροι κύκλοι και περιμετρικά ένστιγμοι ρόδακες. Στην κατακόρυφη επιφάνεια κρεμάμενα τρίγωνα από πλατιά ταινία στο μέσο του ύψους και επιμήκη φύλλα.

Πρβλ. Knigge 2005, 180, πίν. 107. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

Εικ. 260. Τμήμα από την κοιλιά κλειστού αγγείου.

Εικ. 259. Κωνικό σφονδύλι αδραχτιού, M.B. 5873.

BE 5873

Τάφος 7.¹¹⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,95 μ. και βάθους 0,85 μ. στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές αύλακα πλάτους περίπου 0,08 μ. και βάθους περίπου 0,10 μ. Κατά την ανόρυξη του ορύγματος για την ταφή διαλύθηκε ένας αρχαιότερος εγχυτρισμός μέσα σε πίθο. Από το αγγείο διατηρήθηκε το στόμιο, λίγα τμήματα από το σώμα και η βάση. Μέσα στην επίχωση του ορύγματος βρέθηκε επίσης τμήμα μελανόμορφου αγγείου από το πρώτο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ., το οποίο πιθανότατα σχετίζεται με τον εγχυτρισμό.

Τμήμα από την κοιλιά κλειστού αγγείου (εικ. 260).

Ύψος 0,02 μ.

Από τη διακόσμηση διατηρείται μερικώς σφίγγα προς τα αριστερά και τμήμα από δεύτερη, αντωπή της πρώτης.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τις σφίγγες του Ζωγράφου του Πόλου, Moore και Pease-Philippides 1986, 181, αρ. 621, πίν. 59.

110 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVIII.

Εικ. 261. Η γωνία του βάρθρου, άποψη από βορειοανατολικά.

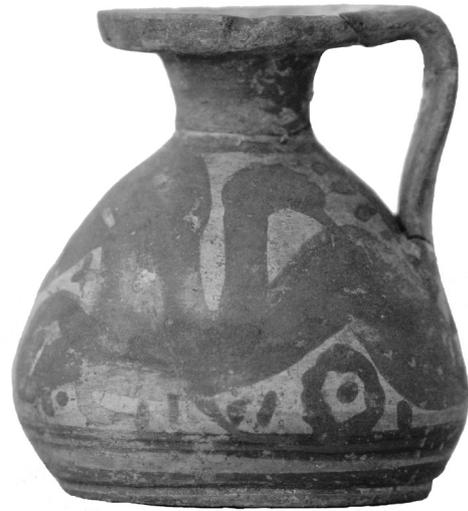
Τάφος 8.¹¹¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,50 μ, πλάτους 0,65 μ. και βάθους 0,50 μ· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα ακανόνιστου πλάτους και διατομής αύλακα. Η βόρεια στενή πλευρά του βρίσκεται κάτω από τη βόρεια πλευρά βάρθρου (εικ. 261). Στο μέσο του πυθμένα υπάρχει αύλακα για την κυκλοφορία οξυγόνου· εντός του τελευταίου βρέθηκε η οينوχοΐσκη.

Μελανόγραπτη οينوχοΐσκη, M.B. 5945 (εικ. 262).

Ύψος 0,056 μ., διάμετρος χείλους 0,71 μ., διάμετρος βάσης 0,040 μ.

Μικρό σπάσιμο στο χείλος. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Σώμα κωνικό, το οποίο στενεύει προς τα κάτω, και με κυρτά τοιχώματα, βάση επίπεδη, λαιμός χαμηλός, διευρυνόμενος άνω, στόμιο δισκοειδές και λαβή γωνιώδης, ταινιωτή. Πάνω από την επίπεδη βάση δύο μελανές ταινίες. Στο σώμα φέρει παράσταση δύο πτηνών προς τα δεξιά με ανοικτές τις φτερούγες, ενώ στο βάθος αποδίδονται αμελώς σταυροειδή κοσμήματα, στιγμές, καθώς και ένας σχηματοποιημένος ρόδακας με στιγμή στο κέντρο. Η ταινιωτή λαβή φέρει

Εικ. 262. Μελανόγραπτη οينوχοΐσκη, M.B. 5945.

Εικ. 263. Τμήμα σκύφου.

Εικ. 264. Τμήμα οينوχός.

επάλληλες οριζόντιες γραμμές. Η άνω οριζόντια επιφάνεια του χείλους φέρει κάθετα φύλλα και στην περιφέρειά του δακτύλιο.

Χρονολόγηση: αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 231.

111 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVβ

Εικ. 265. Κεφαλή γυναικείου ειδωλίου, M.B. 5937.

Εικ. 266. Κεφαλή γυναικείου ειδωλίου, M.B. 5936.

Τάφος 9.¹¹² Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,10 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 0,95 μ. Στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές υπάρχει αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. και βάθους περίπου 0,10 μ. Μέσα στην επίχωση του λάκκου βρέθηκαν λίγα τμήματα από αγγεία και ειδώλια του δεύτερου τετάρτου του 6^{ου} αι. π.Χ. Τα συγκεκριμένα ευρήματα δεν προέρχονται από το στρώμα τέφρας του τάφου, δεν αποτελούν δηλαδή κτερίσματα της ταφής. Πιθανότατα για τη διάνοιξη του ορύγματος καταστράφηκε αρχαιότερος τάφος, γεγονός που προκάλεσε τη διατάραξη στη στρωματογραφία.

1. Τμήμα σκύφου (εικ. 263).

Διάμετρος 0,20 μ. (κατ' εκτίμηση).

Πηλός πορτοκαλόχρωμος.

Χείλος οριζόντιο στην οριζόντια επιφάνεια στιγμές. Από τη διακοσμητική ζώνη των λαβών διατηρείται η κεφαλή σφίγγας που κοιτά προς τα πίσω, καθώς και η ελκωτή απόληξη του πτερού της. Φέρει δικτυωτό πόλο. Εσωτερικά ολόβαφο.

Χρονολόγηση: 575-565 π.Χ.

Ζωγράφος του Πόλου.

Πρβλ. True 1978, 11-12, πίν. 68-69, 1. Βλ. Μέρος Β', σ. 253.

2. Τμήμα οينوχόης (εικ. 264).

Ύψος 0,065 μ., διάμετρος στομίου 0,08 μ.

Διατηρείται τμήμα από τον βραχύ, κατακόρυφο λαιμό, το οριζόντιο χείλος και τον επίπεδο ώμο. Πηλός πορτοκαλέρυθρος, καθαρός.

Στη μετάβαση από τον ώμο στο λαιμό πλαστικός δακτύλιος.

Διακόσμηση όπως στο τμήμα οينوχόης από τον Τάφο 32 του Τύμβου Α (εικ. 135) με τη διαφορά ότι διατηρείται μεγαλύτερο τμήμα από τον ώμο με παράσταση αντωπών σφιγγών.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

3. Κεφαλή γυναικείου ειδωλίου, M.B. 5937 (εικ. 265).

Ύψος 0,055 μ. Σπασμένο το μέτωπο, καθώς και το πίσω μέρος της κεφαλής. Πηλός ωχροκάστανος.

Περίγραμμα προσώπου ωειδές. Οφθαλμοί μεγάλοι και αμυγδαλωτοί, με βολβούς και βλέφαρα που δηλώνονται πλαστικά. Τα μαλλιά κατέρχονται στα πλάγια σε συμπαγείς μάζες που αναλύονται σε πλοκάμους. Η μύτη είναι τριγωνική και η γνάθος στρογγυλεμένη. Το πίσω μέρος είναι αποδοσμένο αδρά ενώ φαίνεται ότι ήταν προσαρμοσμένο στο κάτω μέρος.

Χρονολόγηση: αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.

112 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXIII.

Πρβλ. Morgan 1935, 199, εικ. 6d· Mitsopoulos 2009, 75, 79-80, αρ. 165, πίν. 17. Βλ. Μέρος Β', σ. 261.

4. Κεφαλή γυναικείου ειδωλίου, M.B. 5936 (εικ. 266).

Ύψος 0,055 μ.

Σπασμένο το πρόσωπο. Πηλός ωχροκάστανος, καθαρός.

Η κεφαλή καλύπτεται με ιμάτιο.

Χρονολόγηση: αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 10.¹¹³ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,70 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,65 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. και βάθους περίπου 0,10 μ.

Τάφος 11.¹¹⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,50 μ. και πλάτους 0,60 μ. Δεν διαπιστώθηκε αύλακα στον πυθμένα και τις στενές πλευρές.

Τάφος 12.¹¹⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,70 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,60 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. και βάθους περίπου 0,10 μ.

Οι πιο πάνω ταφές αρ. 9-12 πρέπει να είναι σύγχρονες, από το πρώτο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ., περίοδος στην οποία χρονολογούνται τα κτερίσματα του Τάφου 10. Τα ορύγματα για τους τρεις άλλους Τάφους διανοίχθηκαν παράλληλα προς τον τελευταίο, ενώ όχι πολύ αργότερα ανεγέρθηκε πάνω από τη συστάδα των συγκεκριμένων ορυγμάτων μια συμπαγής κατασκευή μήκους περίπου 5 μ. και πλάτους περίπου 3 μ.

Τάφος 13. Εγχυτρισμός σε πίθο, ο οποίος είχε τοποθετηθεί οριζόντια μέσα σε όρυγμα και περιείχε τα οστά παιδιού (εικ. 267). Το στόμιό

Εικ. 267. Τάφος 13.

Εικ. 268. Σφαιρικό ληκύθιο, M.B. 5972.

του έκλεινε μια στρογγυλεμένη πλάκα. Ο νεκρός είχε κτεριστεί με μία κοτύλη και ένα μικρό ληκύθιο.

113 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXII.

114 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVI.

115 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXVII.

Εικ. 269. Κοτύλη, Μ.Β. 5970.

1. Πίθος.

Συγκολλημένος. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Βάση επίπεδη, σώμα ωσειδές, λαιμός υψηλός περιοριζόμενος προς τα πάνω, χείλος βαρύ και οριζόντιο. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου στην κοιλιά του αγγείου πλαστική ταινία, στις παρυφές της οποίας υπάρχουν δύο οριζόντιες εγχαράξεις.

2. Σφαιρικό ληκύθιο, Μ.Β. 5972 (εικ. 268).

Ύψος 0,05 μ., διάμετρος στομίου 0,016 μ.

Ακέραιο. Πηλός ωχροκάστανος, καθαρός.

Βάση στρογγυλεμένη, σώμα πιεσμένο σφαιρικό, λαιμός κυλινδρικός και ελαφρώς διευρυνόμενος προς το απλό στόμιο, λαβή πλατιά και ταινιωτή φύεται από τη μέγιστη διάμετρο του αγγείου και απολήγει κάτω από το στόμιο.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Πρβλ. Payne 1962, 317, αρ. 3327, πίν. 124· Caskey και Amandry 1949, 202-4 και 205, αρ. 277, πίν. 58· Vallet και Villard 1964, 73, πίν. 60, 1· Stampolidis και Karageorghis 2003, 359, αρ. 499. Βλ. Μέρος Β', σ. 256.

3. Κοτύλη, Μ.Β. 5970 (εικ. 269).

Ύψος 0,05 μ., διάμετρος 0,077 μ. (στόμιο), 0,045 μ. (βάση).

Ακέραια. Μικρές απολεπίσεις στη βαφή, ιδιαίτερα στις λαβές. Βαφή ανομοιομορφη, ώδης και καστανέρυθρη έως μελανή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα βαθύ και ημισφαιρικό, βάση δακτυλιόσχημη, λαβές οριζόντιες.

Το εσωτερικό καλύπτεται με καστανέρυθρη

βαφή. Εξωτερικά με ίδιας απόχρωσης βαφή καλύπτονται οι λαβές, καθώς και μια πλατιά ταινία πάνω από τη βάση.

Στις δύο όψεις εικονίζονται περιστέρια προς τα δεξιά, τα οποία αποδίδονται με σκιαγραφία. Στις κεφαλές τους έχει τεθεί ώδης βαφή και οι λεπτομέρειες αποδίδονται με χάραξη. Πάνω από τα πτηνά σταυροί με εγγεγραμμένες στιγμές πλαισιώνονται από λοξές σειρές στιγμών και βραχέων γραμμιδίων, ενώ κάτω από τις λαβές επίσης όμοιοι σταυροί. Η κάτω επιφάνεια της βάσης φέρει πλατιά ταινία περιμετρικά και στιγμή στο κέντρο.

Ομάδα Ragusa.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Boardman 1998· Valavanis 2001, 22, πίν. 7, 1-4· Smith 2003, σ. 352, αρ. 2· Kathariou 2009, 67-68, πίν. 41, αρ. 3-6 και 7-10. Βλ. Μέρος Β', σ. 253.

Τάφος 14.¹¹⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,85 μ., πλάτους 0,80 και βάθους 0,75 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα αύλακας πλάτους περίπου 0,10 μ. και βάθους περίπου 0,05 μ. Το στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος περίπου 0,20 μ. περιείχε λίγα οστά, καθώς και τη μελανόμορφη λήκυθο της Ομάδας των Δελφινιών, η οποία βρέθηκε στη γωνία του λάκκου και μάλλον είχε αποθεθεί πριν από την πυροδότηση της καύσιμης ύλης. Ο λάκκος καλύφθηκε με τα χώματα που παρήχθησαν από την εκσκαφή του.

116 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XII.

Εικ. 270. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5947.

Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5947 (εικ. 270).

Ύψος 0,135 μ., διάμετρος 0,042 μ. (βάση), 0,028 μ. (στόμιο).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα και το λαιμό. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χείλος καλυκόσχημο, λαιμός αμφίκυκλος, ώμος ελαφρώς κυρτός, σώμα ατρακτοειδές, βάση σε σχήμα ανεστραμμένου εχίνου, λαβή ταινιωτή.

Στον ώμο αποδίδεται αίγα που πλαισιώνεται από αναστροφους κάλυκες λωτού. Στην κύρια όψη του σώματος εικονίζονται δρομέας και ιππέας προς τα δεξιά και ιματιφόρος ανδρική μορφή. Με μελανό θαμπό γάνωμα καλύπτεται το κάτω τρίτο του σώματος, το στόμιο, καθώς και η εξωτερική πλευρά της λαβής.

Χρονολόγηση: 540-530 π.Χ.

Κοντά στην Ομάδα των Δελφινιών.

Πρβλ. Depert 1968, 13, πίν. 48.3-4· Campus 1981, 50-51, αρ. 28, πίν. XII, 28d, XIII. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

Τάφος 15.¹¹⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,60 μ. και βάθους +/- 0,20 μ.· δεν διαπιστώθηκε η εύρεση αύλακας στον πυθμένα του λάκκου. Από τα ελάχιστα ανθρωπολογικά στοιχεία που διατηρήθηκαν συνάγεται ότι ο νεκρός είχε τοποθετηθεί εκτάδην με την κεφαλή στραμμένη ανατολικά και λόγω του μικρού του ύψους μάλλον θα ήταν νεαρής ηλικίας. Κτερίσματα δεν βρέθηκαν. Το όρυγμα καλύφθηκε με αργούς λίθους και χώμα. Από την επίχωση του ορύγματος ανασύρθηκαν αρκετά και σε ιδιαίτερα κακή κατάσταση διατήρησης τμήματα αγγείων των αρχαϊκών χρόνων, κάποια μελαμβαφή, τα περισσότερα εδαφόχρωμα.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Τάφος 16.¹¹⁸ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους περίπου 0,80 μ. και βάθους περίπου 0,65 μ. Στον πυθμένα αύλακα πλάτους 0,10 μ., ενώ στο στρώμα τέφρας που είχε πάχος περίπου 0,15 μ. βρέθηκαν τμήμα από το κρανίο στο μέσο της δυτικής πλευράς, καθώς και τμήματα από την κνήμη και τον πήχη στο νότιο άκρο του λάκκου (εικ. 271).

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

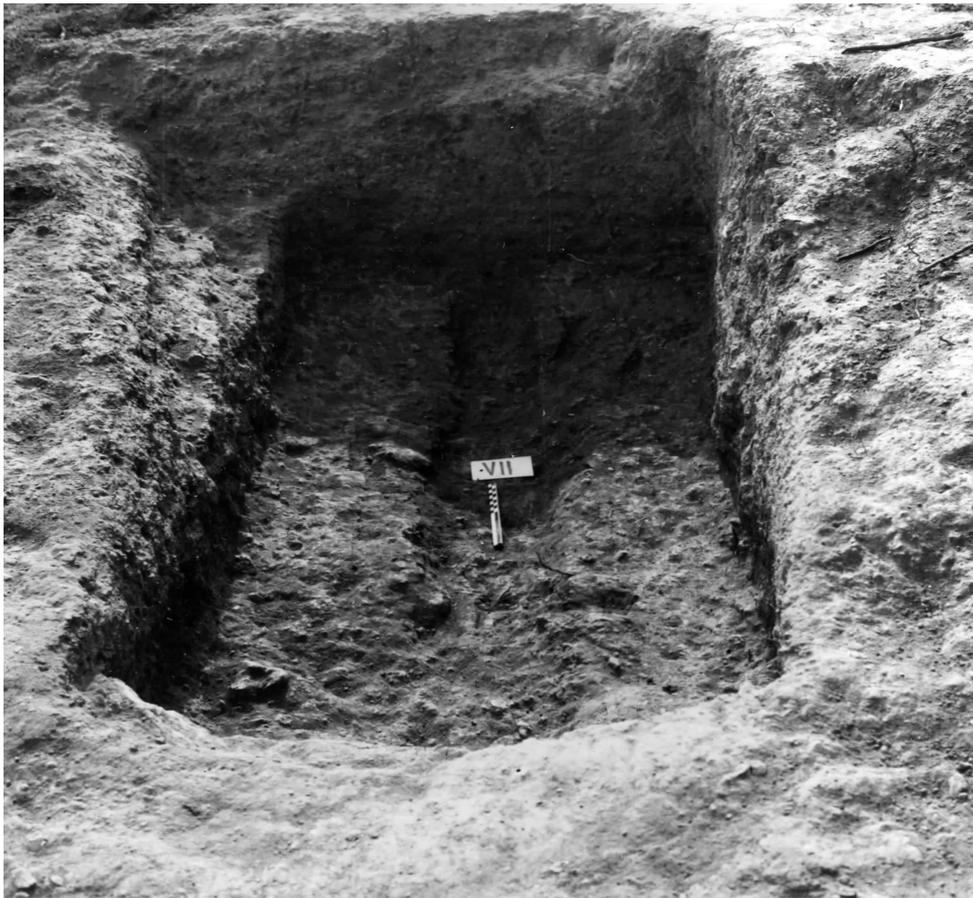
Τάφος 17.¹¹⁹ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,70 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα αύλακα πλάτους 0,10 μ. και βάθους περίπου 0,05 μ. Το στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος περίπου 0,15 μ. περιείχε ελάχιστα καμένα οστά, ενώ τμήμα από το κρανίο βρέθηκε σε απόσταση 0,30 μ. από τη βόρεια στενή πλευρά. Στην επίχωση του τάφου, σε βάθος περίπου 0,30 μ. από το στόμιο και κατά μήκος της βόρειας πλευράς εντοπίστηκαν λίγες πλακοειδείς πέτρες (εικ. 272).

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

117 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Ι.

118 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος VII.

119 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος VIII.

Εικ. 271. Ο Τάφος 16, άποψη από τα βόρεια.

Τάφος 18.¹²⁰ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 1,70 μ., πλάτος 0,70 μ. και βάθους περίπου 0,50 μ. Στον πυθμένα βρέθηκε σχεδόν κυκλικός λάκκος με διάμετρο 0,35 μ. πλήρης τέφρας. Η ταφή διαταράχθηκε από όρυγμα των τυμβωρύχων, το οποίο έφτασε έως τον πυθμένα. Στην επίχωση βρέθηκε κομμάτι σιδερένιου μαχαιριδίου, το οποίο παρά τη διατάραξη δεν αποκλείεται να συνδέεται με την ταφή.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Τμήμα σιδερένιου μαχαιριδίου (εικ. 273).

Σωζόμενο μήκος 0,095 μ., πλάτος 0,023 μ., πάχος 0,01 μ.

Ισχυρή διάβρωση σε όλη την επιφάνεια.

Τάφος 19.¹²¹ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκους 2,90 μ., πλάτους 0,65 μ. και βάθους 0,60 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα ακανόνιστου πλάτους και διατομής αύλακα. Στο στρώμα τέφρας πάχους 0,10 μ. δεν βρέθηκε ανθρωπολογικό υλικό και μόνο λίγα τμήματα από τη λαβή κύλικας. Στον πυθμένα του λάκκου ακανόνιστου σχήματος αύλακα για την κυκλοφορία οξυγόνου.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Τάφος 20.¹²² Πρωτογενής καύση σε λάκκο, ο οποίος βρέθηκε πλήρως κατεστραμμένος από τους τυμβωρύχους.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

120 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος ΙΧ.

121 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Χ.

122 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος ΧΙ.

Εικ. 272. Ο Τάφος 17, άποψη από τα βόρεια.

Τάφος 21.¹²³ Πρωτογενής καύση σε λάκκο, ο οποίος βρέθηκε πλήρως κατεστραμμένος από τους τυμβωρύχους. Στον πυθμένα του λάκκου τεκμηριώθηκε η ύπαρξη στρώματος τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. και στον κατά μήκος άξονα αύλακα.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

τάφιο κτίσμα. Στα ανατολικά του τελευταίου βρέθηκε μικρότερη κατασκευή μήκους 1,70 μ., πλάτους 1,50 μ. και σωζόμενου ύψους 0,40 μ. Ανάμεσα στους λίθους και στο χώμα βρέθηκαν κομμάτια κεραμίδων, πίθων, καθώς και λίγα τμήματα αγγείων.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 264.

Τάφος 22.¹²⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 0,80 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα ακανόνιστου πλάτους και διατομής αύλακα. Το στρώμα τέφρας δεν περιείχε κτερίσματα.

Στο νότιο άκρο του λάκκου κατασκευάστηκε αμέσως μετά την κάλυψη του λάκκου επι-

Τάφος 23.¹²⁵ Πρωτογενής καύση σε ορθογώνιο λάκκο μήκος 2,10 μ., πλάτους 1 μ., και βάθους 0,60 μ. Το στρώμα της καύσης πάχους περίπου 0,10 μ. δεν περιείχε κτερίσματα.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

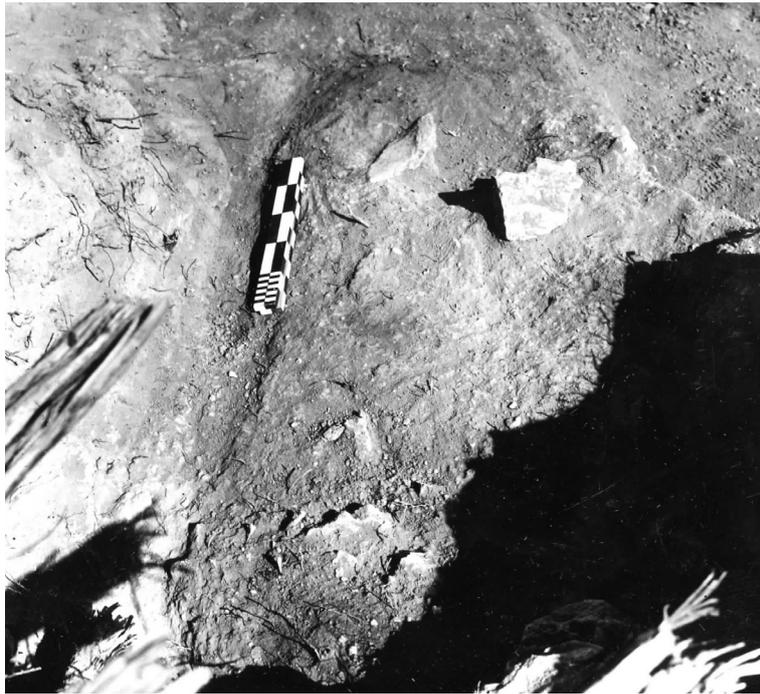
Εικ. 273. Τμήμα σιδερένιου μαχαριδίου.

123 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIV.

124 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XV.

125 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XVI.

Εικ. 274. Ο Τάφος 25.

Τάφος 24. Εγχυτρισμός σε πίθο μεγάλου μεγέθους, ο οποίος καταστράφηκε κατά την ανόρυξη του ορύγματος για τον Τάφο 7. Τα κομμάτια του πίθου βρέθηκαν στον πυθμένα του νεώτερου τάφου, ενώ το τμήμα κλειστού αγγείου με τη σφίγγα προς τα αριστερά, το οποίο θα πρέπει κτέριζε τον εγχυτρισμό, βρέθηκε στην επίχωση του Τάφου 7. Ένα ακόμα κομμάτι από το στόμιο του πίθου βρέθηκε στον λάκκο απόθεσης των τυμβωρύχων. Με δεδομένο ότι δεν εντοπίστηκαν άλλα κομμάτια τόσο μεγάλου πίθου και το συγκεκριμένο τμήμα κατατάσσεται με επιφύλαξη ως συνανήκον με τα υπόλοιπα.

Πίθος.

Εκτιμώμενο ύψος 0,55 μ., διάμετρος 0,46 μ. (στόμιο), 0,15 μ. (βάση).

Στόμιο πλατύ και επίπεδο με κυρτή και ελαφρώς στραμμένη προς τα κάτω περιμετρική απόληξη, λαιμός υψηλός, σώμα απιόσχημο, βάση υψηλή και δικοειδής. Πηλός ερυθρόχρωμος, με εγκλείσματα.

Υψηλά στο λαιμό δύο οριζόντιες αυλακώσεις, χαμηλά στο λαιμό δύο λεπτές πλαστικές ταινίες και στη μετάβαση προς το σώμα πλαστική ταινία με ζεύγη εμπίεστων κύκλων, η οποία πλαισιώνεται από πλαστικές ταινίες με σχοινοειδή διακόσμηση· χαμηλότερα

στο σώμα, πιθανώς στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου, επίθετη ταινία με εγχάρακτα τρίγλυφα και μετόπες· στη βάση αυλάκωση.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Τάφος 25.¹²⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκος π. 2,10 μ., πλάτους 1,00 μ. και βάθους περίπου 0,50 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα αύλακα πλάτους 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος περίπου 0,15 μ. περιείχε ελάχιστα οστά του νεκρού. Δίπλα στην κεφαλή, δεξιά και αριστερά των χεριών του, καθώς και δίπλα στον αριστερό μηρό αποτέθηκαν από μία λήκυθος, ενώ στο ύψος περίπου των κνημών βρέθηκαν σπασμένες δύο κύλικες (εικ. 274).

Με την εξαίρεση της κύλικας 1, η οποία κατά τόπους είναι καμένη, τα υπόλοιπα αγγεία δεν φέρουν ίχνη καύσης και συνεπώς θα πρέπει να αποτέθηκαν μετά την αποτέφρωση του νεκρού. Στην επιφάνεια του ταφικού ορύγματος τοποθετήθηκαν τρεις ευμεγέθεις πλακοειδείς πέτρες.

126 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος III. Κακαβογιάννη 1984, 44, πίν. 11β-γ (Τάφος III).

Εικ. 275. Οφθαλμωτή κύλικα τύπου Α, Μ.Β. 5896 .

1. Οφθαλμωτή κύλικα τύπου Α, Μ.Β. 5896 (εικ. 275).

Ύψος 0,085 μ., διάμετρος 0,205 μ. (στόμιο), 0,085 μ. (βάση).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν δύο μικρά τμήματα. Μερικά από τα τμήματα είναι ελαφρώς καμένα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω οριζόντια επιφάνεια και το εσωτερικό κοίλο της βάσης, το πόδι, η εξωτερική ράχη των λαβών και το κάτω τρίτο σώμα του σώματος καλύπτονται με μελανό γάνωμα το οποίο διασπάται από μια εδαφόχρωμη ταινία, καθώς και έναν εδαφόχρωμο δακτύλιο στη μετάβαση προς το κύπελλο πάνω από το πόδι. Πανομοιότυπη παράσταση και στις δύο όψεις· κάτω από το χείλος μία και πάνω από τον πυθμένα τρεις λεπτές μελανές γραμμές· στο μέσο μετωπική, φτερωτή Γοργώ με ποδήρη χιτώνα προς τα δεξιά

ανάμεσα σε αμυγδαλωτούς οφθαλμούς, οι οποίοι αποδίδονται συμπαγείς με τέσσερις ομόκεντρους κύκλους. Ο μεσαίος από τους τρεις δακτυλίους διατηρεί επίθετο λευκό χρώμα. Με σιγμοειδή γραμμή δηλώνονται τα οφρυϊκά τόξα· στο πεδίο κλαδιά και βότρυς. Οι λαβές πλαισιώνονται από σατύρους με μετωπικό άνω κορμό να στρέφουν την κεφαλή πίσω και να φέρουν τα χέρια στο ύψος της μέσης. Κάτω από τις λαβές από ένα δελφίνι. Το εσωτερικό του αγγείου εκτός από το μετάλλιο, το οποίο ορίζεται από τρεις λεπτούς ομόκεντρους κύκλους, καλύπτεται με μελανό στιλπνό γάνωμα. Στο μετάλλιο εικονίζεται σάτυρος προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: 510-500 π.Χ.

Ομάδα χωρίς Φύλλα.

Πρβλ. Petrakova 2009, 61-62, πίν. 60. Βλ. Μέρος Β', σ. 244.

Εικ. 276. Μελαμβαφής κύλικα τύπου C, M.B. 5946.

2. Μελαμβαφής κύλικα τύπου C, M.B. 5946 (εικ. 276).

Ύψος 0,095 μ., διάμετρος βάσης 0,063 μ., διάμετρος στομίου 0,165 μ.

Συγκολλημένη. Μερικά τμήματα είναι ελαφρώς καμένα. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Εσωτερικά και εξωτερικά καλύπτεται από μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από μια εδαφόχρωμη ταινία κάτω από τον πλαστικό δακτύλιο.

Χρονολόγηση: 510-500 π.Χ.

Πρβ. Sparkes και Talcott 1970, 264, αρ. 413, πίν. 19· Blegen κ.ά. 1964, 160, εικ. 21 (344-10)· Wisseman 1989, 31, πίν. 34, 2. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

3. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5948 (εικ. 277).

Ύψος 0,13 μ., διάμετρος 0,038 μ. (βάση), 0,032 μ. (στόμιο).

Συγκολλημένο το στόμιο· λείπει τμήμα από το λαιμό. Μικρές απολεπίσεις στο μελανό γάνωμα του χείλους. Κατά τόπους το γάνωμα, ιδιαίτερα στις μελανές επιφάνειες, είναι θαμπό. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στόμιο καλυκόσχημο με ελαφρώς έξω νεύον χείλος, λαιμός αμφίκυλλος, ώμος κοίλος, σώμα ατρακτοειδές, βάση μορφής ανεστραμμένου εχίνου με κωνική κοίλανση στο κέντρο της κάτω επιφάνειας, λαβή ελλειψοειδούς διατομής.

Με μελανό γάνωμα καλύπτονται η βάση, το κάτω τρίτο του σώματος, η ράχη και τα

πλευρά της λαβής, καθώς και το στόμιο. Μελανή ταινία καλύπτει τη μετάβαση από τον ώμο στο σώμα. Στον ώμο αποδίδεται με σκιαγραφία πετεινός προς τα δεξιά ανάμεσα σε δύο καρδιόσχημα φύλλα. Στο μέσο της ζώνης εικονίζεται ανδρική μορφή ανακεκλιμένη σε κλίση· ο γυμνός άνω κορμός αποδίδεται μετωπικός, ενώ κάτω από τη μέση κρύβεται από βαριά καλύμματα. Η μορφή, πλαισιωμένη από Σειληνούς, στρέφει την κεφαλή προς τα αριστερά, ενώ φέρει τα χέρια στο ύψος του στήθους με τρόπο, ώστε οι αγκώνες να εκτείνονται στο πλάι. Αριστερά χαμηλώνει ελαφρά αγγίζοντας την κεντρική μορφή, ενώ δεξιά με έντονο διασκελισμό κρατεί με το προτεταμένο δεξί χέρι σφαιρικό αντικείμενο. Κάτω από την παράσταση δύο ανισοπαχείς πλατιές ταινίες.

Χρονολόγηση: 510-500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

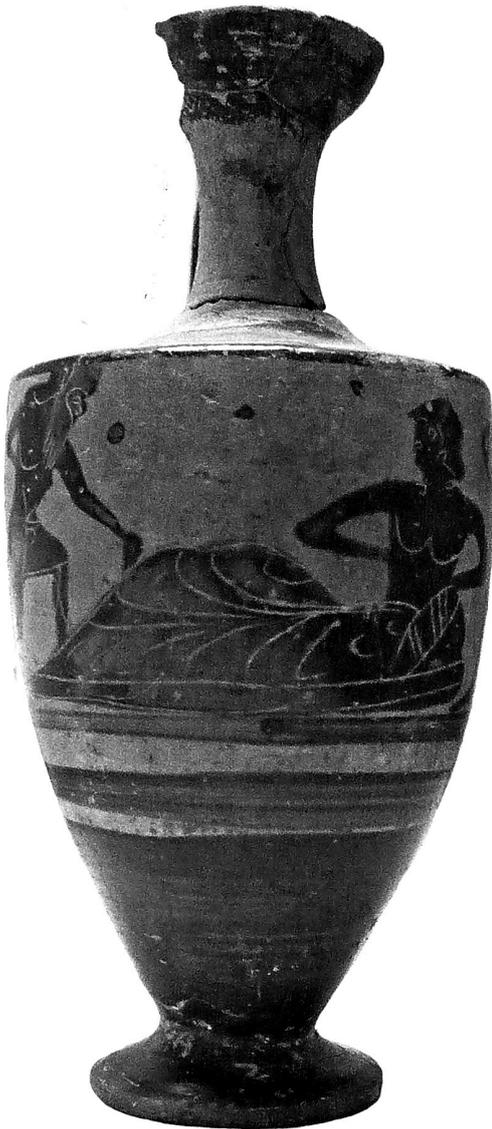
Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

4. Μελανόμορφη λήκυθος, M.B. 5949 (εικ. 278).

Ύψος 0,18 μ., διάμετρος 0,052 (βάση), 0,046 (στόμιο).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν αρκετά τμήματα από το σώμα και τον ώμο, ενώ τμήματα από τη βάση είναι καμένα. Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης, καθαρός.

Στόμιο καλυκόσχημο, λαιμός αμφίκυλλος, ώμος επικλινής, σώμα ατρακτοειδές, βάση δισκοειδής με κωνική κοίλανση στο κέντρο της κάτω επιφάνειας, λαβή ελλειψοειδούς διατομής.

Εικ. 277. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5948.

Το στόμιο, το κάτω τέταρτο του σώματος, η άνω επιφάνεια της βάσης και η ράχη της λαβής καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Ο ώμος διακοσμείται με γλωσσωτό και κάλυκες λωτού. Στην κύρια όψη του σώματος εικονίζεται πάνω σε μελανή ταινία ο Ηρακλής φέροντας τη λεοντή να καταβάλει ταύρο· στα αριστερά καθιστή η Αθηνά με υψηλό λοφίο, ασπίδα και δόρυ και δεξιά γενειοφόρος Ερμής καθιστός σε κλισμό με φτερωτά πέδιλα· στο πεδίο του σώματος κλαδιά.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Αθήνας 581.

Πρβλ. *ABL*, 93-94, 224-225, πίν. 31, 5. Βλ. Μέρος Β', σ. 248.

5. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β 5950 (εικ. 279).

Ύψος 0,20 μ., διάμετρος 0,052 μ. (βάση), 0,047 μ. (στόμιο).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν τμήματα από τον ώμο και το σώμα. Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης, καθαρός.

Σχήμα όπως της προηγούμενης ληκύθου.

Το στόμιο, η ράχη της λαβής, το κάτω τέταρτο του σώματος και η άνω επιφάνεια της βάσης καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Στον ώμο πετεινός. Στο σώμα εικονίζονται πάνω σε μελανή ταινία γυμνός αθλητής με το ιμάτιο να κρέμεται από τον ώμο, πίσω του μορφή καθιστή σε κλισμό, ενώ δύο όρθιες ανδρικές μορφές πλαισιώνουν το κεντρικό ζεύγος. Όλοι εκτός από τον αθλητή κρατούν ραβδιά.

Χρονολόγηση: 510-500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. *Knigge* 1976, 85, τ. 4, αρ. 3, πίν. 14. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

6. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5951 (εικ. 280).

Ύψος 0,14 μ., διάμετρος στομίου 0,035 μ., διάμετρος βάσης 0,036 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά τμήματα από το σώμα και τον ώμο. Πηλός καστανέρυθρης απόχρωσης, καθαρός.

Σχήμα όπως της ληκύθου 4.

Με μελανό γάνωμα καλύπτονται το στόμιο, η ράχη και τα πλευρά της λαβής, το κάτω τέταρτο του σώματος, και η βάση. Η μετάβαση από το σώμα στον ώμο καλύπτεται με πλατιά μελανή ταινία. Στο σώμα εικονίζονται πάνω σε μελανή ταινία καθιστή μορφή προς τα δεξιά, ενδεδυμένη με χιτώνα να κρατεί με το αριστερό χέρι στεφάνι και να πλαισιώνεται από δύο ανακεκλιμένες ανδρικές μορφές, εκ των οποίων η δεξιά υψώνει με το δεξί χέρι κύλικα. Κάτω από την παράσταση δύο ανισοπαχείς πλατιές ταινίες. Στον ώμο αποδίδεται με σκιαγραφία πετεινός προς τα δεξιά ανάμεσα σε δύο κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: 510-500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. *Young* 1951, 96, πίν. 43c· *Greifenhagen* 1958, 33, πίν. 19, 10-11· *Sidirova* 1996, 31-32, πίν. 32, 3-4. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

Εικ. 278. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5949.

Εικ. 279. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β 5950.

Εικ. 280. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5951.

Τάφος 26. Εγχυτρισμός

Εγχυτρισμός σε πίθο μεσαίου μεγέθους, ο οποίος είχε τοποθετηθεί λοξά μέσα σε όρυγμα και είχε στερεωθεί με πέτρες. Περιείχε ελάχιστα οστά βρέφους, τον χου και την πυξίδα.

1. Μελαμβαφής χους, Μ.Β. 5969 (εικ. 281).

Ύψος 0,095 μ. Διάμετρος βάσης 0,035μ. Διά-

μετρος στομίου 0,046 μ.

Λείπει μικρό τμήμα από το στόμιο. Πηλός καστανόχρωμης απόχρωσης, καθαρός.

Σχήμα ωσειδές, βάση δισκοειδής, ελαφρώς κοίλη, χείλος απλό, λαβή ταινιωτή.

Μία ταινία στο εσωτερικό κάτω από το χείλος, καθώς και όλη η εξωτερική επιφάνεια καλύπτονται με εξίτηλη θαμπή μελανή βαφή.

Εικ. 282. Τάφος 27.

Εικ. 281. Μελαμβαφής χους, M.B. 5969 .

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 244, αρ. 109, πίν. 6.
Βλ. Μέρος Β', σ. 255.

Τάφος 27.¹²⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,95 μ, πλάτους 0,85 μ. και βάθους περίπου 0,65 μ. Στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα υπάρχει υποτυπώδης αύλακα (εικ. 282). Ο τάφος είχε διαταραχθεί από τους τυμβωρύχους, ιδιαίτερα στη νότια πλευρά του, όπου το όρυγμά τους προχώρησε έως 1 μ. βαθύτερα από τον πυθμένα του ταφικού λάκκου. Το στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος 0,20 μ., περιείχε λίγα καμένα οστά, καθώς και αρκετά αγγεία, δύο μελανόμορφες κύλικες, ένα σκύφο και έξι ληκύθους.

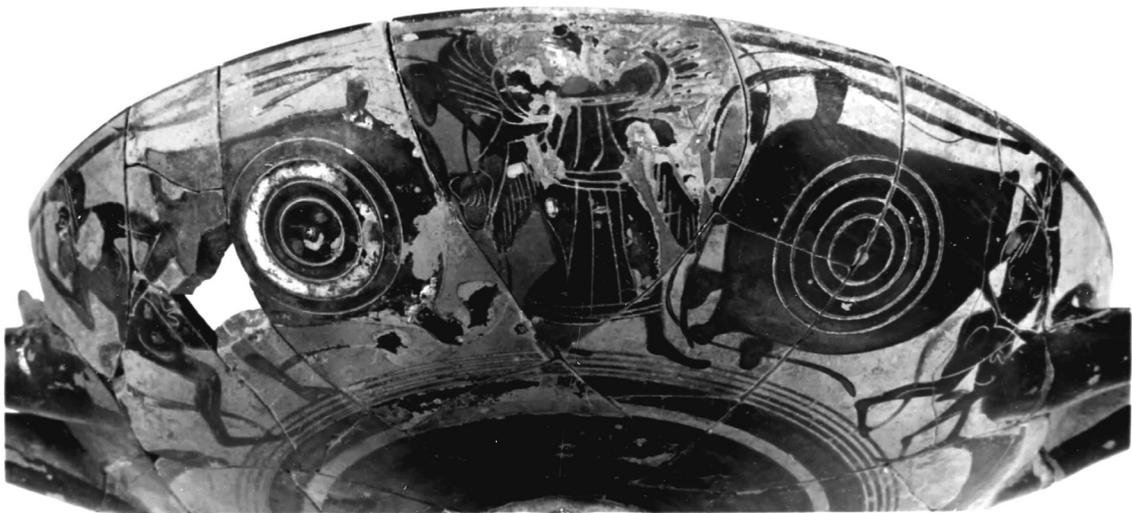
1. Μελανόμορφη κύλικα τύπου Α, M.B. 5895 (εικ. 283). Ύψος 0,092 μ., διάμετρος στομίου 0,215 μ., διάμετρος βάσης 0,088 μ.

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά κομμάτια. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

127 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XVIII.

Εικ. 283. Μελανόμορφη κύλικα τύπου Α, Μ.Β. 5895.

Η άνω οριζόντια επιφάνεια και το εσωτερικό κοίλο της βάσης, το πόδι, οι λαβές και το κάτω τρίτο του κυπέλλου καλύπτονται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από μια εδαφόχρωμη ταινία, καθώς και έναν εδαφόχρωμο δακτύλιο στη μετάβαση.

Πανομοιότυπη παράσταση και στις δύο όψεις με σκηνή από το διονυσιακό κύκλο: κάτω από το χείλος δύο και πάνω από τον πυθμένα τρεις λεπτές γραμμές. Στη ζώνη των λαβών σάτυρος κυνηγά μαινάδα και στρέφει την κεφαλή πίσω, δεύτερος σάτυρος που κλείνει ελαφρά προς ανακλιμένο Διόνυσο, καθώς και σάτυρος πάνω σε ιθυφαλλικό όνο και στο πεδίο κλαδιά και βότρυς. Κάτω από τις λαβές από ένα δελφίνι. Το εσωτερικό του

αγγείου εκτός από το μέταλλο, το οποίο ορίζεται από τέσσερις λεπτούς ομόκεντρους κύκλους, καλύπτεται με μελανό στιλπνό γάνωμα. Στο μέταλλο εικονίζεται γυμνή ανδρική μορφή στη στάση του εν γούνασι δρόμου, στο προτεταμένο χέρι της οποίας τυλίγεται ένδυμα.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ζωγράφος του Καύλου.

Πρβλ. Green 1979, πίν. 30, 1-4· Burow 1980, 47 πίν. 31· Siedentopf 1982, 23, εικ. 8, πίν. (2377) 12.1-5. Βλ. Μέρος Β', σ. 244.

Εικ. 284. Μελανόμορφη κύλικα τύπου Α, Μ.Β. 5842.

2. Μελανόμορφη κύλικα τύπου Α, Μ.Β. 5842 (εικ. 284).

Ύψος 0,09 μ., διάμετρος 0,21 μ. (στόμιο), 0,08 μ. (βάση).

Συγκολλημένη αλλά λείπουν μικρά τμήματα από το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η άνω οριζόντια επιφάνεια της βάσης, το πόδι, το κάτω τρίτο σώμα του σώματος, και οι λαβές καλύπτονται με μελανό γάνωμα εκτός από μία εδαφόχρωμη ταινία πάνω από το πόδι και στην εσωτερική επιφάνεια των λαβών. Στη ζώνη των λαβών, η οποία ορίζεται κάτω από τρεις οριζόντιες γραμμές και πάνω από ταινία, εικονίζεται και στις δύο όψεις το ίδιο θέμα, τρεις ιππείς προς τα δεξιά που εναλλάσσονται με γυμνούς πολεμιστές που φέρουν ασπίδα και κράνος και κινούνται με τρόπο δυναμικό προς την ίδια κατεύθυνση, ενώ στρέφουν την κεφαλή πίσω. Στο πεδίο γυμνά κλαδιά και βότρυς. Ανάμεσα στις λαβές δελφίνια κινούνται προς τα αριστερά. Το εσωτερικό καλύπτεται με μελανό γάνωμα εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία κάτω από το χείλος και το μετάλλιο το οποίο φέρει παράσταση Κενταύρου. Η εσωτερική επιφάνεια του στελέχους φέρει επίσης μελανό γάνωμα.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ζωγράφος του Καΰλου.

Πρβλ. την όμοια κύλικα στο Μουσείο της

Ταρκυνίας, Pierro 1984, 185-186, αρ. 62, πίν. LXXI, LXXII. βλ. *ABV*, 649-650. Βλ. Μέρος Β', σ. 244-245.

3. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5914 (εικ. 285).

Ύψος 0,11 μ., διάμετρος βάσης 0,36 μ.

Λείπει η λαβή, ο λαιμός και το στόμιο. Μικρές απολεπίσεις στο σώμα. Το γάνωμα στο κάτω μέρος του αγγείου, από το μέσο σχεδόν του σώματος είναι θαμπό. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως της ληκύθου 6 στον Τάφο 25, Μ.Β. 5951. Στον ώμο του αγγείου πετεινός και καρδιόσχημα φύλλα και στη μετάβαση στον ώμο λεπτή μελανή ταινία. Στο σώμα εικονίζονται συμπλεκόμενοι πολεμιστές που κρατούν ασπίδα και δόρυ και κάτω από την παράσταση πλατιά ταινία. Με μελανό γάνωμα καλύπτονται η βάση και το κάτω τρίτο του κορμού.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. Blinkenberg 1931, 639-640, αρ. 2638, πίν. 128. Young 1951, 97, πίν. 44a1. Schlörb-Vierneisel 1966, 20, τ. 36, 2, πίν. 21, 5· Johansen 1928, 89, πίν. 110, 6· Sidirova 1996, 31, πίν. 31, 4-5· πίν. 32, 1-2· Valavanis 2001, 28-29, πίν. 11, 1-3· Αντωνοπούλου και Μαγκανιώτη 2009, 375, εικ. 3. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

Εικ. 285. Μελανόμορφη λήκυθος, Μ.Β. 5914.

Εικ. 286. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5913.

4. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5913 (εικ. 286).

Ύψος 0,135 μ., διάμετρος 0,38 μ. (βάση), 0,35 μ. (στόμιο).

Συγκολλημένο. Λείπει η λαβή, καθώς και μικρά τμήματα από το σώμα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως της ληκύθου 6 στον Τάφο 25. Στον ώμο του αγγείου πετεινός και καρδιάσχημα φύλλα. Στο σώμα τρία ανθέμια εναλλάξ ιστάμενα και κρεμάμενα που φύονται από τον ίδιο βλαστό. Με μελανό γάνωμα καλύπτεται το κάτω μέρος του σώματος, καθώς και το στόμιο. Η ράχη της λαβής καλύπτεται με μελανή βαφή, ενώ στο σημείο της μετάβασης από τον ώμο στο σώμα λεπτή ταινία.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. το πολύ κοντινό παράλληλο στην Αίγινα, Καλλιπολίτης 1964, 78, πίν. 76β·

Ranvini και Giudice 2003, 471, ρΗ9, το οποίο, ωστόσο, ενώ διακοσμείται με όμοια ανάστροφα ανθέμια είναι οπωσδήποτε μεταγενέστερο, όπως φαίνεται κυρίως από το σχήμα του.

5. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5912 (εικ. 287).

Ύψος 0,125 μ., διάμετρος βάσης 0,037 μ.

Συγκολλημένη. Λείπουν τμήματα από τη βάση, το σώμα, καθώς και τμήμα του λαιμού με το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σχήμα όπως της ληκύθου 6 στον Τάφο 25. Το κάτω μέρος του αγγείου, η βάση καθώς και η εξωτερική ράχη της λαβής καλύπτονται με γάνωμα ερυθρό ως καστανό. Στον ώμο του αγγείου πετεινός και καρδιάσχημα φύλλα. Στο σώμα αποδίδονται με σκιαγραφία τρεις αθλητές προς τα δεξιά.

Εικ. 287. Μελανόγραπτη λήκυθος, Μ.Β. 5912.

Χρονολόγηση: π. 500 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

6. Μελανόμορφη λήκυθος (εικ. 288).

Πέντε τμήματα από το σώμα και τον ώμο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στο σώμα εικονίζονται πολεμιστές με ασπίδες, δόρατα και λοφία και στον ώμο πετεινοί.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ομάδα του Πετεινού.

Πρβλ. Patitucci Uggeri 1998, 332, αρ. 2, πίν. XVI, 3-5. Βλ. Μέρος Β', σ. 247.

Εικ. 288. Μελανόμορφη λήκυθος.

7. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 289).

Ύψος 0,09 μ., διάμετρος βάσης 0,03 μ.

Λείπει το ήμισυ του λαιμού, το στόμιο και η λαβή. Κατά τόπους μικρές απολεπίσεις στο μελανό γάνωμα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Όμος επικλινής με γωνίωση, σώμα ατρακτοειδές με έντονη μείωση προς τα κάτω, βάση δισκοειδής.

Στον ώμο μελανόχρωμο γλωσσωτό και ακτινωτό κόσμημα. Η άνω επιφάνεια της βάσης και το σώμα καλύπτονται με στιλπνό μελανό χρώμα.

Χρονολόγηση: π. 490 π.Χ.

Ομάδα των Μικρών Λεόντων (Little Lion Class).

Πρβλ. Μυλωνάς 1975, 43, Β17, αρ. 54, πίν. 204α· Sparkes και Talcott 1970, 314, αρ. 1119, πίν. 38· Calderone 1985, 37, πίν. 88, 11· Sidirova 1996, 36, πίν. 37, 4· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 38, αρ. 97 (HTR 91), πίν. 24, 8.

8. Σκύφος με μελανόγραπτα ανθήμια, Μ.Β. 5911 (εικ. 290).

Ύψος 0,067 μ., διάμετρος 0,10 μ. (στόμιο), 0,065 μ. (βάση).

Συγκολλημένος. Λείπει τμήμα από την κοιλιά και το στόμιο. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώμα βαθύ, βάση δακτυλιόσχημη, λαβές στρέφονται προς τα πάνω.

Εικ. 290. Σκύφος με ανθήμια, Μ.Β. 5911.

Εσωτερικά της βάσης πλατιά μελανή ταινία. Ολόβαφο εσωτερικά και εξωτερικά εκτός από την κάτω επιφάνεια του πυθμένα, μία λεπτή ταινία στο χείλος, μία ταινία στο 1/3 του ύψους. Στη ζώνη των λαβών πάνω στο εδαφόχρωμο βάθος σχηματοποιημένα ανθήμια.

Χρονολόγηση: 500-490 π.Χ.

Ομάδα του Ερωδιού.

Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 155· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 28, αρ. 71 (HTR 46), 3, πίν. 1· Bukina 2009 112, αρ. 5, εικ. 131. Τα ανθήμια εμφανίζονται στους σκύφους της Ομάδας της Κρακοβίας. Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

Εικ. 289. Μελαμβαφής λήκυθος.

Τάφος 28.¹²⁸ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,75 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους περίπου 0,60 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα υποτυπώδης αύλακα. Στο στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος 0,20 μ., βρέθηκαν λίγα καμένα οστά (εικ. 291).

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου}-αρχές του 5^{ου} αι.

Τάφος 29.¹²⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,95 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 1,30 μ.: στον κατά μήκος άξονα του πυθμένα αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Στο στρώμα τέφρας, το οποίο είχε πάχος 0,15 μ. δεν βρέθηκαν κτερίσματα, μόνο λίγα καμένα οστά που ίσως ανήκαν σε νεαρό άτομο. Λίγα τμήματα κεραμικής του πρώιμου 7^{ου} αι. π.Χ. που βρέθηκαν στην επίχωση δεν σχετίζονται με την ταφή. Το βόρειο τμήμα της ταφής είχε καταστραφεί πλήρως από τους τυμβωρύχους.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου}-αρχές του 5^{ου} αι.

128 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XIX.

Εικ. 291. Ο Τάφος 28, άποψη από τα βόρεια.

Τάφος 30.¹³⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,80 μ. και βάθους 1,05 μ. Στον πυθμένα δεν λαξεύτηκε αύλακα αερισμού και το στρώμα της καύσης δεν περιείχε κτερίσματα.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου}-αρχές του 5^{ου} αι.

Τάφος 31.¹³¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,65 μ. Στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα λαξευτηκε ακανόνιστη αύλακα για την κυκλοφορία του οξυγόνου, η οποία βρέθηκε πλήρης με στρώμα τέφρας

Πάνω από το ταφικό όρυγμα ανεγέρθηκε κτίσμα μήκους 3,10 μ. (στον άξονα Β-Ν) και πλάτους 1,20 μ. (στον άξονα Α-Δ) που βρέθηκε πλήρης χώματος. Συγχρόνως πρέπει να κατασκευάστηκε αμέσως στα δυτικά ένα έδρανο μήκους 2,90 μ. και κυμαινόμενου πλάτους 1,30 έως 1,80 μ.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου}-αρχές του 5^{ου} αι.

ΤΑΦΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΤΥΜΒΟΥ

Τάφος 32.¹³² Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,70 μ.: στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα αύλακα πλάτους 0,10 μ. Η ταφή διαταράχθηκε από τους τυμβωρύχους, ιδιαίτερα στην ανατολική πλευρά, όπου το όρυγμά τους έφτασε έως το δάπεδο του λάκκου. Εξωτερικά του λάκκου και αμέσως στα ανατολικά κατασκευάστηκε μικρό τοίχιο μήκους 1,30 μ., το οποίο ίσως αποτελούσε τμήμα μικρού περιβόλου

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 33.¹³³ Πρωτογενής καύση σε λάκκο, ο οποίος βρέθηκε πλήρως κατεστραμμένος. Από το στρώμα τέφρας συλλέχθηκαν λίγα καμένα οστά. Πάνω από τον παρακείμενο Τάφο 41 κατασκευάστηκε τοίχιο μήκους 3 μ. και κυμαινόμενου πλάτους 0,20-0,70 μ., το

130 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXIV.

131 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXIV.

132 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XX.

133 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXI.

οποίο είναι σχεδόν παράλληλο με τοίχιο σε απόσταση περίπου 2 μ. από αυτό, στο βόρειο άκρο των Τάφων 23 και 6. Από το τελευταίο διατηρείται μόνο το άκρο σε επαφή με την επιτάφια κατασκευή στο μέσον του τύμβου, για την οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Τα τοιχεία φαίνεται ότι όριζαν επιτάφια κατασκευή μήκους περίπου 3 μ. (κατά τον άξονα Α-Δ) και πλάτους περίπου 2 μ. (κατά τον άξονα Β-Ν), η οποία στο εσωτερικό και έως το βάθος του ορύγματος ήταν πλήρης χώματος και λίθων. Στο μέσο αυτού του χώρου και σε ίση απόσταση από τον βόρειο και το νότιο τοίχο είχε διανοιχθεί το ταφικό όρυγμα για τον Τάφο 33.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 34.¹³⁴ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,90 μ, πλάτους 0,70 μ. και βάθους 1,30 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα ακανόνιστου πλάτους και διατομής αύλακα. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. δεν περιείχε ευρήματα ή ανθρωπολογικό υλικό. Στην επίχωση του ταφικού ορύγματος βρέθηκε πολύ αποσπασματική κεραμική των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων.

Τάφος 35.¹³⁵ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,60 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,76 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές αύλακα πλάτους περίπου 0,10 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους 0,15 μ. δεν περιείχε κτερίσματα. Σε επαφή με τη νότια πλευρά του Τάφου 35 κατασκευάστηκε τοίχιο από δύο σειρές μικρών πλακοειδών λίθων, μήκους 1,5 μ., και αρχικού πάχους 0,35 μ., το οποίο κατά τη στιγμή της ανασκαφής σωζόταν σε ύψος 0,50 μ.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 36.¹³⁶ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,00 μ., πλάτους 0,70 μ. και βάθους 0,95 μ.· στον κατά μήκος άξονα στον πυθμένα και στις δύο στενές πλευρές αύλακα πλάτους περίπου 0,08 μ. και βάθους 0,10 μ. Στο στρώμα τέφρας πάχους 0,10 μ. δεν βρέθηκαν κτερίσματα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 37.¹³⁷ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,20 μ, πλάτους 1,00 μ. και βάθους 0,90 μ. Δεν εντοπίστηκε αύλακα. Στη βόρεια πλευρά του λάκκου υπάρχει εισέχουσα επιφάνεια έδρασης πλάτους περίπου 0,20 μ. Πάνω από τον λάκκο κτίστηκαν τοιχεία, τα οποία αποτελούνται στη βόρεια και τη νότια πλευρά από μονή σειρά λίθων, μήκους 2,80 μ. και 2,60 μ. αντίστοιχα. Τα τοιχεία εφάπτονται στο δυτικό τους άκρο με συμπαγή ορθογώνια κατασκευή μήκους 4,50 μ. και πλάτους 1,70 μ. Το βόρειο και το νότιο τοίχιο είχαν μία μόνο, εξωτερική όψη, ενώ ο χώρος που όριζαν στο εσωτερικό και έως την επιφάνεια του ταφικού λάκκου ήταν πλήρης χώματος και μικρών λίθων.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 38.¹³⁸ Πρωτογενής καύση σε λάκκο βάθους 0,75μ. Στον πυθμένα αύλακα πλάτους 0,12 μ. και βάθους 0,05 μ. Στο στρώμα της τέφρας πάχους 0,10 μ. βρέθηκαν κομμάτια από αποσαθρωμένα οστά.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 39.¹³⁹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,85 μ., πλάτους 0,75 μ. και βάθους 0,70 μ. Στον πυθμένα αύλακα μήκους 0,90 μ., πλάτους 0,10 μ. και βάθους 0,05 μ. Στο στρώμα της τέφρας πάχους 0,30 μ. βρέθηκαν κομμάτια από αποσαθρωμένα οστά.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 40.¹⁴⁰ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,75 μ. Στον πυθμένα αύλακα μήκους 0,90 μ., πλάτους 0,10 μ. και βάθους 0,05 μ. Στο στρώμα της τέφρας πάχους 0,10 μ. (ανατολικό άκρο του τάφου) έως 0,20 μ. (δυτικό άκρο) βρέθηκαν κομμάτια από αποσαθρωμένα οστά (εικ. 292).

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

134 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXIII.

135 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXIX.

136 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXX.

137 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος XXXI.

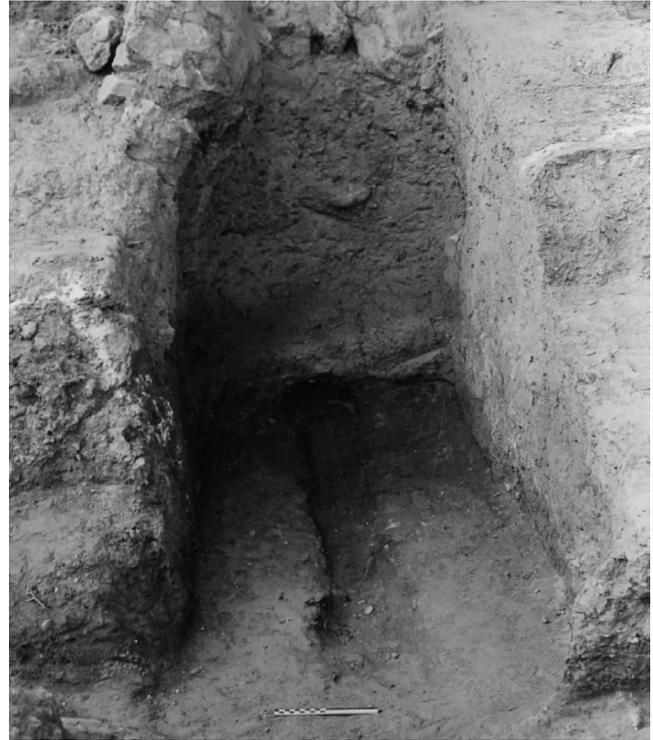
138 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος IV.

139 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος V.

140 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος VI.

Εικ. 292. Ο Τάφος 40.

Εικ. 293. Ο Τάφος 41.

Τάφος 41.¹⁴¹ Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2,25 μ. και πλάτους 0,90 μ. Στον πυθμένα του τάφου αύλακα, ενώ στο στρώμα τέφρας βρέθηκαν τμήματα από απανθρακωμένα οστά και τμήματα ληκύθων (εικ. 293).
Χρονολόγηση: β' τέταρτο 5^{ου} αι. π.Χ.

Τάφος 42. Εγχυτρισμός σε πίθο μεσαίου μεγέθους. Το αγγείο καταστράφηκε σχεδόν πλήρως κατά την κατασκευή των επιτάφιων μνημείων και είχε διατηρηθεί μόνο το αποτύπωμα στο σκληρό χώμα. Ένα χάλκινο αντικείμενο δεν είναι βέβαιο αν σχετίζεται με αυτήν την ταφή.

Χάλκινος πεσσός ή απόληξη αντικειμένου, Μ.Β. 5971 (εικ. 294).

Ύψος 0,018 μ., διάμετρος 0,032 μ.

Σχήμα ημισφαιρικό, έχει διαμπερή οπή αμέσως πάνω από την περίμετρο.

Τάφος 43. Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 2 μ. και πλάτους 1 μ. Πλήρως κατεστραμμένα.

Εικ. 294. Το ημισφαιρικό αντικείμενο Μ.Β. 5971.

Η βαθμίδα της αγαλατικής βάσης

Τέσσερα συνανήκοντα και συναρμοζόμενα τμήματα από τη βαθμίδα αρχαϊκού βάρθρου από γκρίζο ασβεστόλιθο¹⁴², η οποία βρέθηκε σε λάκκο αρχαιοκαπήλων στις νοτιοανατολικές παρυφές του τύμβου. Στην άνω οριζόντια επιφάνεια, όπου η υποδοχή της ανώτερης βαθμίδας υπάρχουν σημάδια σμίλης, ενώ στις επιφάνειες αναθύρωσης ίχνη από ξοΐδα (εικ. 295 α-δ).

141 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος II.

142 Βλ. πιο πάνω, Τύμβος Β, Εισαγωγή.

Εικ. 295α. Η βαθμίδα της αγαλατικής βάσης.

Εικ. 295β. Η κρηπίδα του βάθρου μεταξύ των Τάφων 22 και 36, άποψη από τα βόρεια.

Διαστάσεις: ύψος 0,29 έως 0,20 μ., μήκος 1,303 μ., πλάτος 0,912 μ. Στην άνω επιφάνεια σε όλες τις πλευρές υπάρχει αναθύρωση πλάτους +/- 0,25 μ., ορίζοντας κατά περίπου 0,038 μ. λαξευμένη επιφάνεια μήκους 0,968 μ. και πλάτους 0,603 μ., όπου θα εδραζόταν η υπερκείμενη βαθμίδα. Στην εξωτερική, κατακόρυφη πλευρά το κατώτερο τμήμα της βάσης μέχρι περίπου το ήμισυ του ύψους έχει υποστεί επεξεργασία, ενώ το κατώτερο ήμισυ έχει αφεθεί σχεδόν ακατέργαστο. Τα τμήματα της βαθμίδας συναρμόζονταν μεταξύ τους με σιδερένιους συνδέσμους, οι οποίοι έχουν παράλληλα τα δύο κάθετα προς τον κορμό σκέλη¹⁴³.

Ότι πρόκειται για την κατώτερη βαθμίδα ενός πολύβαθμου ταφικού μνημείου φαίνεται τόσο από το μέγεθός του όσο και, κυρίως, από το γεγονός ότι ένα τμήμα του έμεινε ακατέργαστο και συνεπώς δεν θα ήταν ορατό. Η συγκεκριμένη λεπτομέρεια και ο τρόπος κατασκευής βρίσκουν παράλληλα στο ταφικό μνημείο που λάξευσε σύμφωνα με την ενεπίγραφη βάση ο Φαίδιμος, σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο¹⁴⁴, καθώς και στη βάση του Κροίσου στο ίδιο Μου-

σειό¹⁴⁵. Η πρώτη βάση η οποία βρέθηκε στον Βουρβά αποτελείται από τέσσερις βαθμίδες, πάνω στην οποία εδραζόταν το άγαλμα κόρης που λάξευσε ο Φαίδιμος, σύμφωνα με την επιγραφή που χαράχθηκε στη βάση. Από τις τέσσερις βαθμίδες για τις τρεις κατώτερες χρησιμοποιήθηκε χαμηλότερης ποιότητας ασβεστόλιθος, ενώ για την ανώτερη βαθμίδα, η οποία υποδέχτηκε την πλίνθο του αγάλματος, χρησιμοποιήθηκε μάρμαρο Υμηττού. Στη βάση του Κροίσου χρησιμοποιήθηκε για την κατώτερη βαθμίδα ασβεστόλιθος, ενώ για τη μεσαία και την ανώτερη πεντελικό μάρμαρο. Όπως και στη βάση από τον Τύμβο Β, στη βάση του Κροίσου επίσης χρησιμοποιήθηκαν δύο λίθοι κατά πλάτος για την κατώτερη και τη μεσαία βαθμίδα οι οποίοι συναρμόσθηκαν μεταξύ τους με πελεκίνους¹⁴⁶. Η χρησιμοποίηση μικρότερων λίθων που συνδέονται με μεταλλικούς συνδέσμους, προκειμένου να απαρτιστεί η βαθμίδα της βάσης συνηθίζεται, ιδιαίτερα κατά τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁴⁷

Όπως και στις βάσεις του Φαίδιμου και του Κροίσου, στην κατώτερη βαθμίδα από τη βάση της Αναβύσσου έχει μείνει ακατέργαστο μεγάλο τμήμα από τις κατακόρυφες πλευρές οι οποίες δεν θα ήταν ορατές, ενώ και το μέγεθος του λίθου δείχνει ότι το μνη-

143 Ορλάνδος 1958, 184.

144 Richter 1961, 157, εικ. 94 και 200· η ίδια 1968, 58-59, αρ. 91, εικ. 284-285· Fuchs και Floren 1987, 299, σημ. 2· Kissas 2000, 46-47, αρ. 13, εικ. 16-17· Δεσπίνης και Καλτσάς 2014, 46-51, αρ. 15, εικ. 78-89 [Καλτσάς].

145 Βλ. πιο κάτω, Τύμβο Γ.

146 Ορατοί καλύτερα στο Μαστροκώστας 1974, εικ. 5-6 και 9.

147 Ενδεικτικά, Kissas 2000, 94-95, εικ. 18.

Εκ. 295γ.

Εκ. 295δ.

μείο στον Τύμβο Β θα ήταν αντίστοιχο¹⁴⁸. Η κατώτερη βαθμίδα στη βάση από τον Βουρβά έχει ύψος περίπου 0,26 μ., μήκος 1,22 μ. και πλάτος 1,272 μ. της βάσης του Κροίσου έχει ύψος 0,25 μ. και 0,265 μ. το δεξιό και το αριστερό τμήμα αντίστοιχα, μήκος 1,02 μ. ενώ το πλάτος των δύο τμημάτων είναι περίπου 1,30 μ., χωρίς να είναι δυνατόν να υπολογιστεί το αρχικό του μήκος. Σε σύγκριση με τις δύο προηγούμενες βαθμίδες βάσεων αυτή από τον τύμβο Β είναι αισθητά μεγαλύτερη.

Η σύγκριση με τη βάση του γλύπτη Φαίδιμου και του Κροίσου επιτρέπει τη χρονολόγηση της βάσης του Τύμβου Β στην ίδια περίπου εποχή, κατά το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Με δεδομένο ότι κατά την εποχή αυτή η διαμόρφωση του τυμβοειδούς εξάρματος δεν είχε συντελεστεί, ίσως θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η βάση ήταν στημένη όχι στην κορυφή αλλά σε κάποιο σημείο, όπου αργότερα, μετά την ολοκλήρωση της διαμόρφωσης, θα εντοπιζόταν στην περίμετρο του τύμβου. Για το λόγο αυτό, φαίνεται ως πιθανή η αποκατάστασή της επί της κτιστής κρηπίδας που αποκαλύφθηκε παρά τη νοτιοανατολική γωνία του επιτύμβιου κτίσματος στα δυτικά του Τάφου 43. Σε αυτό το συμπέρασμα οδηγούν αφενός η αναλογία ανάμεσα στις διαστάσεις της τελευταίας κρηπίδας και της βάσης, καθώς και το γεγονός ότι η βαθμίδα βρέθηκε σε μικρή απόσταση από την κρηπίδα¹⁴⁹. Άλλωστε, και η βάση όπου ανιχνεύθηκε το άγαλμα του Κροίσου φαίνεται ότι ήταν στημένη σε χαμηλότερο σημείο, από όπου θα διερχόταν οδός, όπως δείχνει και η εύρεση τμήματος από τις αύλακες αρματοτροχιές¹⁵⁰.

Για τον τύπο του φερόμενου αγάλματος μόνο υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν. Η βαθμίδα είναι αρκετά μεγαλύτερη από τη βάση του Φαίδιμου και κάπως μεγαλύτερη από τη βάση του Κροίσου. Θα πρέπει συνεπώς η βάση να στηριζε ένα αντίστοιχου μεγέθους και βάρους έργο, λογικά ένα άγαλμα ανδρικής ή γυναικείας μορφής ή μία μεγάλη στήλη. Το ενδεχόμενο να πρό-

κειται για κάποιο από τα γλυπτά που βρίσκονται σε Μουσεία του εξωτερικού ή στο Ε.Α.Μ. είναι πιθανό, αλλά με τα δεδομένα της έρευνας εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί. Το χαμένο έργο δεν μπορεί να είναι η στήλη Βερολίνου/Αθήνας/Νέας Υόρκης¹⁵¹, τα θραύσματα από την οποία κατέληξαν στο Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης το 1936 και το 1938¹⁵², καθώς η βάση της είναι μεγαλύτερη από την υποδοχή της βαθμίδας¹⁵³. Ίσως από την ίδια περιοχή προέρχεται η κόρη της Αναβύσσου, που βρέθηκε κρυμμένη από τους αρχαιοκαπηλούς στην παραλία των παλαιών Αλυκών Αναβύσσου¹⁵⁴.

Επίχωση του τύμβου

Όπως και στον Τύμβο Α, κατά την ανασκαφική διερεύνηση του Τύμβου Β βρέθηκε αρκετή ποσότητα κεραμικής, κυρίως τμήματα από τα τοιχώματα μονόχρωμων ή αδιάγνωστων αγγείων, καθώς και τμήματα αγγείων, τα οποία χρονολογούνται από τους γεωμετρικούς χρόνους έως τον 5^ο αι. π.Χ. Είναι βέβαιο ότι τα αρχαιότερα εξ αυτών προέρχονται από την αναμόχλευση των αρχαιότερων ταφών κατά την κατασκευή νεότερων, ενώ ασφαλώς η καταστροφή δράση των τυμβωρύχων θα έφερε στην επιφάνεια επιπλέον θραύσματα κτερισμάτων. Ενδεικτικά, το αποσπασματικό μόνωτο κύπελλο (2) βρέθηκε στην επίχωση του Τάφου 17 αλλά προφανώς δεν αποτελεί κτέρισμα της συγκεκριμένης ταφής· μάλλον προέρχεται από κάποια αρχαιότερη ταφή η οποία θα καταστράφηκε κατά την ανόρυξη του συγκεκριμένου λάκκου. Επίσης, ο πίθος 7 πιθανώς καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του λάκκου για τον Τάφο 37.

1. Τμήμα από το στόμιο σκύφου (εικ. 296).

Πηλός ερυθρός, καθαρός. Βαφή ερυθρή, σε αρκετά σημεία έχει απολεπιστεί.

Διατηρείται σειρά πτηνών με μακρύ και κα-

148 Η κατώτερη βαθμίδα της βάσης στο Βουρβά έχει διαστάσεις 1,22 μ. x 1,272 μ. x 0,26 μ., είναι, δηλαδή, ελαφρώς μικρότερη από αυτήν της Αναβύσσου.

149 Βλ. σχ. 310. Παραπλευρώς της οδού που θα οδηγούσε στο κέντρο του αρχαίου δήμου της Αναβύσσου. Μία δεύτερη κρηπίδα προς τη νοτιοδυτική γωνία προοριζόταν για μικρότερο μνημείο.

150 Βλ. στη συνέχεια σ. 185-190.

151 Βλ. σημ. 26.

152 Ένα ακόμα θραύσμα δωρήθηκε από ανώνυμο δωρητή 1951· Richter 1961, 27.

153 Διαστάσεις βάσης: ύψος 0,242-0,228, πλάτος 0,86 μ. και πάχος 0,673 μ.

154 Όπως υποθέτει η Ο. Κακαβογιάννη για την κόρη της Αναβύσσου (Τζάχου-Αλεξανδρή 2012).

Εικ. 296. Τμήμα από το στόμιο σκύφου.

μπύλο λαιμό, εμπρός από τα οποία υπάρχει σειρά στιγμών.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ.

Ζωγράφος των Πτηνών και των Σπόρων.

Πρβλ. Lullies 1952, 23-24, πίν. 124, 1-2· Geroulanos 1973, 41, αρ. 7 (Tr 302), πίν. 5,1· 28,4-5· 44,6· 51,5. Βλ. Μέρος Β', σ. 232.

2. Θραύσμα μόνωτου κυπέλλου, M.B. 5859 (εικ. 297).

Ύψος 0,16 μ.

Σπασμένο στο χείλος. Από την υπερυψωμένη, ταινιωτή λαβή σώζεται η άνω απόφυση. Πηλός ερυθρός, καθαρός.

Σώμα με τοιχώματα κατακόρυφα που διευρύνονται άνω.

Η διακόσμηση αποτελείται από ζώνες που ορίζονται άνω και κάτω από δέσμες τριών οριζόντιων γραμμών. Οι τρεις χαμηλότερες και η ανώτερη φέρουν κατακόρυφα τεθλασμένα γραμμίδια, ενώ η ζώνη της λαβής, υψηλότερη των άλλων, φέρει κάθετες γραμμές σε δύο ομάδες, ανάμεσα τις οποίες λοξές γραμμές, καθώς και τμήμα από διαγραμμισμένο μαϊάνδρο.

Χρονολόγηση: δ' τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Πελεκίδου 1916, 47-48, αρ. 110-111, εικ. 50, 1,3· Young 1939, 85, XVII.18, εικ. 54· Sipsie-Eschbach 1998, 21, πίν. 9, 1-5· Moore 2003, 29, εικ. 33. Βλ. Μέρος Β', σ. 228.

3. Πήλινος κύβος, M.B. 5882 (εικ. 298).

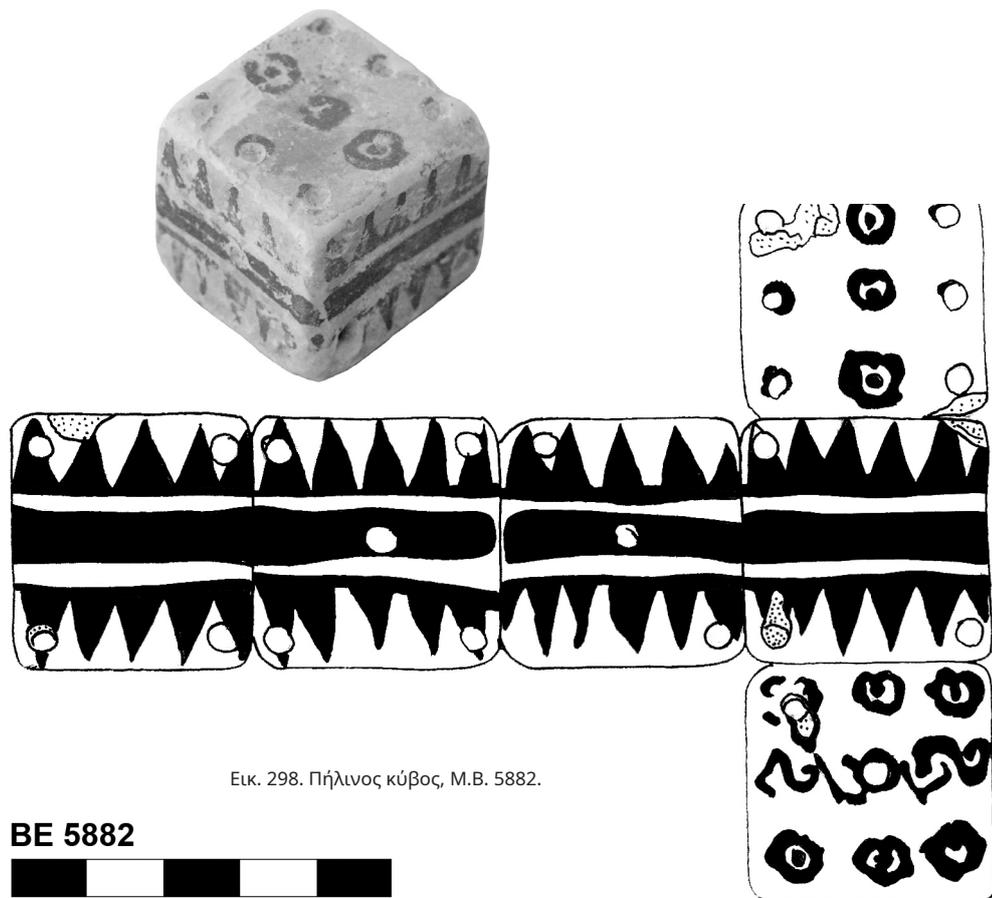
Κάθε πλευρά έχει μήκος και πλάτος 0,056 μ.

Εικ. 297. Θραύσμα μόνωτου κυπέλλου, M.B. 5859.

Μικρά σπασίματα στις ακμές· δύο κοιλότητες διανοίχθηκαν μετά την όπτηση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στις τέσσερις πλευρές ανισοπαχείς ταινίες στον κατά μήκος άξονα και εκατέρωθεν σειρές όρθιων συμπαγών τριγώνων· στην πέμπτη πλευρά σπασμένος πλοχμός στο μέσο και εκατέρωθεν ένστιγμοι ρόδακες· στην έκτη σειρά ένστιγμοι ρόδακες στο μέσον. Η αρίθμηση δηλώνεται με μικρές εμπίεστες κοιλότητες που έγιναν πριν από την όπτηση

Εικ. 298. Πήλινος κύβος, Μ.Β. 5882.

BE 5882

του κύβου, οι οποίες δηλώνονται στο σχέδιο και έχουν τη διάταξη:

6

4-5-3-2

1

Οι αρχικές αυτές κοιλότητες είναι όλες ομοιόμορφες και αποτελούνται από μικρές, ημικυκλικές βαθύνσεις. Μετά την όπτηση του κύβου διανοίχθηκαν ακόμα δύο, μία στην πλευρά με τις δύο βαθύνσεις και μία ακόμα στην πλευρά με τη μοναδιαία.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 263.

4. Θυματήριο (;) (εικ. 299)

Ύψος 0,039 μ., διάμετρος 0,05 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Κοίλο και κυλινδρικό με εξωστρεφές το χείλος και την επιφάνεια έδρασης. Η άνω οριζόντια επιφάνεια είναι κατά το ήμισυ αδρή, φαίνεται ότι είχε επαφή με άλλη επιφάνεια η οποία έχει αποσπαστεί.

Η κοίλη κάτω επιφάνεια καλύπτεται με

αραιή επάλειψη από μελανή βαφή. Εξωτερικά φέρει τρεις ζώνες, οι δύο ακραίες με ανάστροφα συμπαγή τρίγωνα και η μεσαία με μετόπες που εγκλείουν Χι.

Χρονολόγηση: α' μισό του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τον κύβο για τη διακόσμηση με συμπαγή τρίγωνα, καθώς και το σφονδύλι αδραχτιού Μ.Β. 5873 από τον Τάφο 6 του Τύμβου Β. Βλ. Μέρος Β', σ. 227.

Εικ. 299. Θυματήριο (;).

Εικ. 300. Σφονδύλι.

5. Σφονδύλι αδραχτιού (εικ. 300).

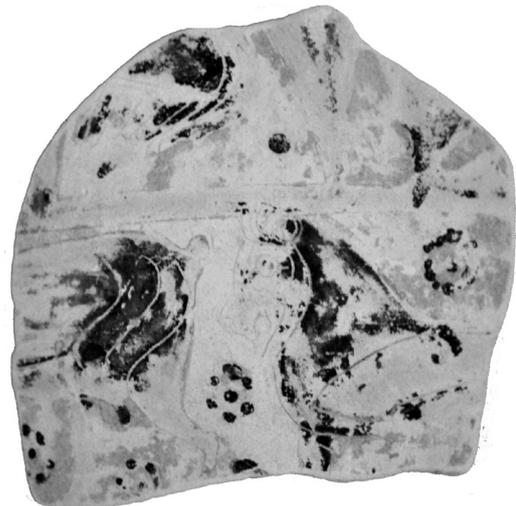
Ύψος 0,025 μ. Διάμετρος 0,035 μ.

Ακέραιο. Μικρές απολεπίσεις στην επιφάνεια. Πηλός κιτρινωπής απόχρωσης, καθαρός.

Στην κοίλη και στην κάτω οριζόντια επιφάνεια από τρία σχηματοποιημένα μειξογενή όντα και ανάμεσά τους ρόδακες.

Χρονολόγηση: α' μισό του 7^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. το επίσης κορινθιακό σφονδύλι αδραχτιού από τον Τάφο 8 του Τύμβου Α (εικ. 53). Βλ. Μέρος Β', σ. 257-258.

Εικ. 301. Τμήμα κλειστού κορινθιακού αγγείου.

6. Τμήμα κλειστού κορινθιακού αγγείου, πιθανώς οινοχόης (εικ. 301).

Ύψος 0,08 μ. Βαφή μελανή έως καστανέρυθρη. Πηλός ωχροκάστανος.

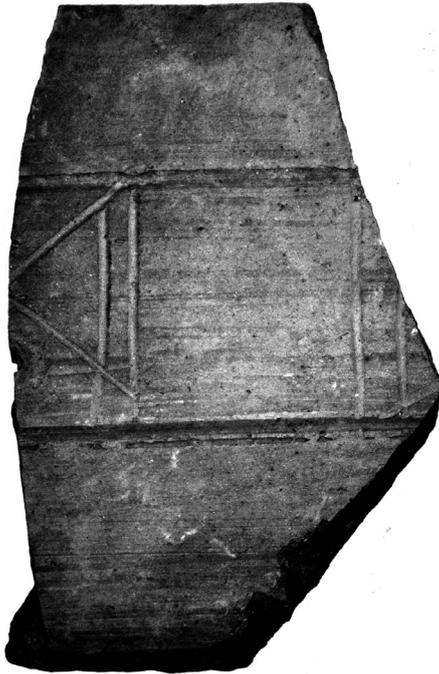
Τμήμα από το σώμα κλειστού αγγείου, καθώς και η απόφυση της μιας λαβής. Η διακόσμηση συνίσταται σε δύο ζώνες, οι οποίες διακρίνονται από πλατιά μελανή ταινία. Στην άνω ζώνη εικονίζονται τμήματα από δύο πτηνά εκατέρωθεν της λαβής και στην κάτω ζώνη τα εμπρός ημίτομα δύο εραλδικών λεόντων, από τους οποίους ο αριστερά στρέφει την κεφαλή πίσω. Στο πεδίο ένστιγμοι ρόδακες.

Χρονολόγηση: 625-610 π.Χ. (μεταβατική περίοδος)

Πρβλ. Stillwell, Benson 1984, 74, αρ. 330, πίν. 17· Descoeudres 1981, 36, αρ. 1, πίν. 9 (αρχές πρώιμης κορινθιακής περιόδου, δ' τέταρτο 7^{ου} αι. π.Χ.)· Biers και Benson 2002, 2, αρ. 3, πίν. 2.

Εικ. 302. Τμήμα πίθου με εμπιέστη διακόσμηση.

Εικ. 303. Τμήμα πύθου με εγχάρακτη διακόσμηση.

7. Τμήμα πύθου με εμπύεστη διακόσμηση (εικ. 302).

Ύψος 0,075 μ., μήκος 0,10 μ. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Μία ανάγλυφη ταινία ημικυκλικής διατομής ορίζει άνω πλαστική ταινία με διακόσμηση απλού πλοχμού άνω και κύκλων που περιβάλλονται από τριγωνικά μικρά φύλλα κάτω.

Χρονολόγηση: 7^{ος} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

8. Τμήματα πύθου με εγχάρακτη διακόσμηση (εικ. 303).

Πηλός ερυθρός, με λίγα εγκλείσματα.

Λαιμός κατακόρυφος και οριζόντιο στόμιο με λοξότμητο περίγραμμα, βάση συμπαγής, υπερυψωμένη και λοξότμητη. Περίπου στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου ταινία με εγχάρακτη διακόσμηση μετοπών και τριγλύφων.

Χρονολόγηση: τέλη του 7^{ου}-6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. v. Freytag 1975, 70-71, αρ. 18, πίν. 19,4. Βλ. Μέρος Β', σ. 257.

9. Αποσπασματική λεκανίδα (εικ. 304).

Διατηρούνται τέσσερα τμήματα από το χείλος και τα τοιχώματα. Βαφή μελανή, σε πολλά σημεία απολεπισμένη. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθαρός.

Εσωτερικά ολόβαφη. Εξωτερικά διακόσμηση με λέοντες προς τα δεξιά και πτηνό προς τα αριστερά· στο πεδίο «τροχοί-ρόδακες», ένστιγμοι ρόδακες και σταυροί.

Χρονολόγηση: αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 261, αρ. 1330, πίν. 92 (για το σχήμα)· Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 63-64, αρ. 101, πίν. 19 (για τη διακόσμηση). Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

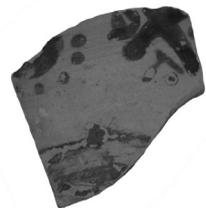
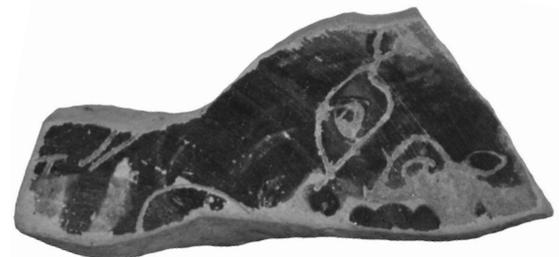
10. Τμήμα μελανόμορφης λεκανίδας (εικ. 305).

Διάμετρος βάσης 0,07μ.

Διατηρείται η βάση, καθώς και ένα τμήμα από το περίγραμμα του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

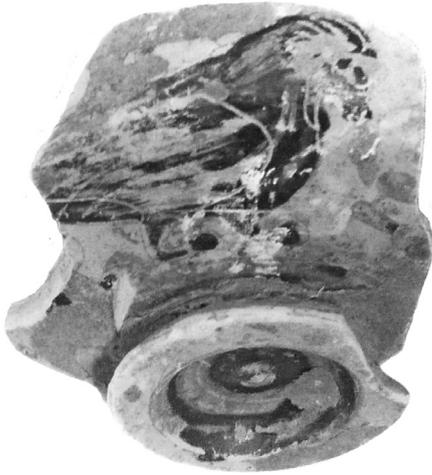
Βάση δακτυλιόσχημη, σχήμα ημισφαιρικό.

Η κάτω οριζόντια επιφάνεια της βάσης εκτός από μια ταινία καλύπτεται με μελανή βαφή.

Εικ. 304. Αποσπασματική λεκανίδα.

Εικ. 305. Τμήμα μελανόμορφης λεκανίδας.

Εικ. 306. Τμήμα λεκανίδας.

Εικ. 307. Τμήμα κύλικας.

Στη μετάβαση προς το σώμα μελανή ταινία. Από την παράσταση διατηρείται το εμπρόσθιο ημίτομο επιμήκους λείοντος.

Χρονολόγηση: 580-560 π.Χ.

Πρβλ. Van Gelder 1982, 134. Βλ. Μέρος Β', σ. 246.

11. Τμήμα λεκανίδας (;) (εικ. 306).

Διάμετρος στομίου 0,155 μ. (κατ' εκτίμηση). Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Σώζεται τμήμα από το χείλος και οι αποφύσεις των διπλών λαβών.

Στην εξωτερική επιφάνεια τους χείλους, στην εσωτερική και εξωτερική ρίζα της λαβής γραπτά ανθέμια. Περιμετρικά του πυθμένα κάθετα τρίγωνα. Εσωτερικά ολόβαφο.

Χρονολόγηση: β'-γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

12. Τμήμα κύλικας με ανθέμια (εικ. 307).

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Εσωτερικά μελαμβαφές εκτός από το μετάλλιο, το οποίο είναι εδαφόχρωμο, με στιγμή και κύκλο. Η εξωτερική επιφάνεια στο χείλος και πάνω από το πόδι είναι μελανή εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία. Στη ζώνη των λαβών σειρά από ανθέμια που φύονται μέσα από ένστιγμη αλυσίδα.

Χρονολόγηση: δ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Ure 1915, 120 (τύπος C 2)· Ure και Ure 1954, 16, πίν. 9, 5· πίν. 10, 4· Maffre 1971, 659-660, αρ. 15-16, εικ. 18-19· Pierro 1984, 147, αρ. 30, πίν. XLIX· Vierneisel και Kaeser 1990, 36, εικ. 2.25b· Melander 1999, 83-84, πίν. 72.

Εικ. 308. Άποψη τμήματος της αστικής οδού.

ΤΥΜΒΟΣ Γ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τύμβος¹⁵⁵ βρίσκεται στην περιοχή Φοινικιά, ή Μελισσουργού, στον αγρό Πυρναράκη, πρώην Σιδέρη, παραπλεύρως της βόρειας πλευράς της λεωφόρου Καλυβίων–Αναβύσσου, μεταξύ των οδών Αγίας Παρασκευής και Νίκης και σε απόσταση 200-300 μ. από το ναύδριο της Παναγίας Μονομερίτισσας. Στο σημείο αυτό, μεταξύ του τύμβου και της σύγχρονης οδού, εντοπίσθηκε και η αρχαία οδός, η λεγόμενη *άστική*, η οποία οδηγούσε από την Αθήνα στο Σούνιο. Αυτής της οδού διατηρούνται οι αρματοτροχιές, οι οποίες εντοπίζονται παράλληλα και σε απόσταση περίπου τριών μέτρων από τη σύγχρονη οδό (εικ. 308)¹⁵⁶.

Η θέση τύμβου, ο οποίος ταυτίζεται με έναν από τους δύο που σημειώνονται στην περιοχή στο *Karten von Attika* (εικ. 1), είναι από παλαιά γνωστή στη βιβλιογραφία, ως το σημείο όπου κατά το 1937 βρέθηκε ο κούρος αρ. 3851 του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, ο περίφημος Κροίσος¹⁵⁷. Το άγαλμα και η ενεπίγραφη βάση του έγιναν γνωστά στην έρευνα σχεδόν ταυτόχρονα, αν και πέρασαν αρκετά χρόνια, έως ότου επιβεβαιωθεί η ακριβής θέση στην οποία είχε ανεγερθεί. Την εύρεση του ενεπίγραφου βάρθρου ανακοίνωσε ο Α.Σ. Αρβανιτόπουλος το 1938. Ένα έτος νωρίτερα, χάρη σε μαρτυρία χωρικού, περιήλθε σε γνώση του το απόγραφο της επιγραφής, καθώς και η πληροφορία ότι προερχόταν από τη βάση κούρου που είχε βρεθεί στην Αττική¹⁵⁸. Στην ίδια δημοσίευση ανακοινώθηκε ο επαναπατρισμός ενός κούρου που είχε αποκαλυφθεί στην περιοχή της Αναβύσσου από το Παρίσι, όπου είχε παράνομα εξαχθεί, προκειμένου να διατεθεί στο παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων (εικ. 309). Ο Αρβανιτόπουλος με καθαρά τεχνοτροπικά κριτήρια υπέθεσε ότι το άγαλμα συνανήκε με τη βάση, καθώς και ότι ο θάνατος του προσώπου που απεικόνιζε το γλυπτό επήλθε κατά τη μάχη στην Παλλήνη το 546 π.Χ.¹⁵⁹. Το 1947 ένα πιο ακριβές απόγραφο του επιγράμματος εστάλη στην Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Αρχαιοτήτων και δύο χρόνια αργότερα το ενεπίγραφο βάρθρο έγινε πλήρως γνωστό στη διεθνή βιβλιογραφία. Η ακριβής θέση εύρεσης του βάρθρου και συνεπώς και του κούρου έγινε γνωστή αργότερα, το 1954, όταν ο Σωτήρης Σιδέρης, ιδιοκτήτης του αγρού στη Φοινικιά Αναβύσσου, παρέδωσε στο Ε.Α.Μ. την εμπρός μαρμαρίνη πλίνθο από τη μεσαία βαθμίδα της βάσης του, πάνω στην οποία αναγράφεται το γνωστό επιτύμβιο επίγραμμα και το οποίο μέχρι τότε ήταν γνωστό από το απόγραφο που είχε εγχειρίσει ο χωρικός στον Αρβανιτόπουλο¹⁶⁰:

155 Μαστροκώστας 1974, 220-225· Morris 1987, 226.87· Travlos 1988, 15· Lohmann 1993, 124-125· Mersch 1996, 176.1· Κακαβογιάννη και Πετρόχειλος 2013, 73-75· Γουλάκος 2015, 237, αρ. 25.

156 Μαστροκώστας 1974, 224 και εικ. 11· Ντόβα 2009, 208· Παπαθανασίου και Τσαραβόπουλος 2013, 37. Στον παρακείμενο προς τα νότια αγρό Πάντου-Στουραϊτή υπάρχει και άλλος τύμβος, στον οποίο πραγματοποιήθηκε μόνο μικρή τομή.

157 Βλ. σημ. 30 και 37.

158 Ο Αρβανιτόπουλος 1938, μεταφέροντας την πληροφορία του χωρικού που βρήκε το άγαλμα, γνωστοποιεί ότι η βάση και ο κούρος εντοπίστηκαν στη Φοινικιά ή τα Καλύβια Κουβαρά ή την Κερατέα ή την Ανάβυσσο. Για την επιγραφή *IG I³, 1240*· Day 1989, 19.

159 Αρβανιτόπουλος 1938, 85.

160 Ε.Α.Μ. 4754. Stevens και Vanderpool 1949· Clairmont 1970, 16-17, πίν. 2 G. Για το άγαλμα, Richter 1960, 115-116, 118-119, εικ. 395-398 και 400-401· *IG I³ 1240*· Meyer και Brüggemann 2007, 200, αρ. 301· Δεσπίνης και

THE STRANGE ADVENTURES OF THE "STOLEN 'APOLLO'"—NOW IN GREECE.

A sensation was caused in Athens, and in archaeological circles generally, this summer, by an official statement, made by the Greek authorities, that an archaic Greek statue of "Apollo" had been illegally smuggled out of the country and recovered under somewhat dramatic circumstances. We give below an account of the adventures of this statue, as sent us by a correspondent in Greece, together with a photograph of the upper part of the statue itself. This, it may be explained, is a magnificent example of archaic Greek art of about the sixth century B.C. It belongs to a type formerly known to archaeologists as "Apollon," but now generally referred to simply as "Kouros" (that is, "Youth"), since it appears that few, if any, of them were intended as representations of a deity, and some certainly were only memorials of deserving mortals. It is also worth noting, perhaps, that some of the most famous examples of these Apollons were found at Sounion, the southernmost promontory of Attica. It was near here, at Anavissos, that the Kouros described on this page was found.

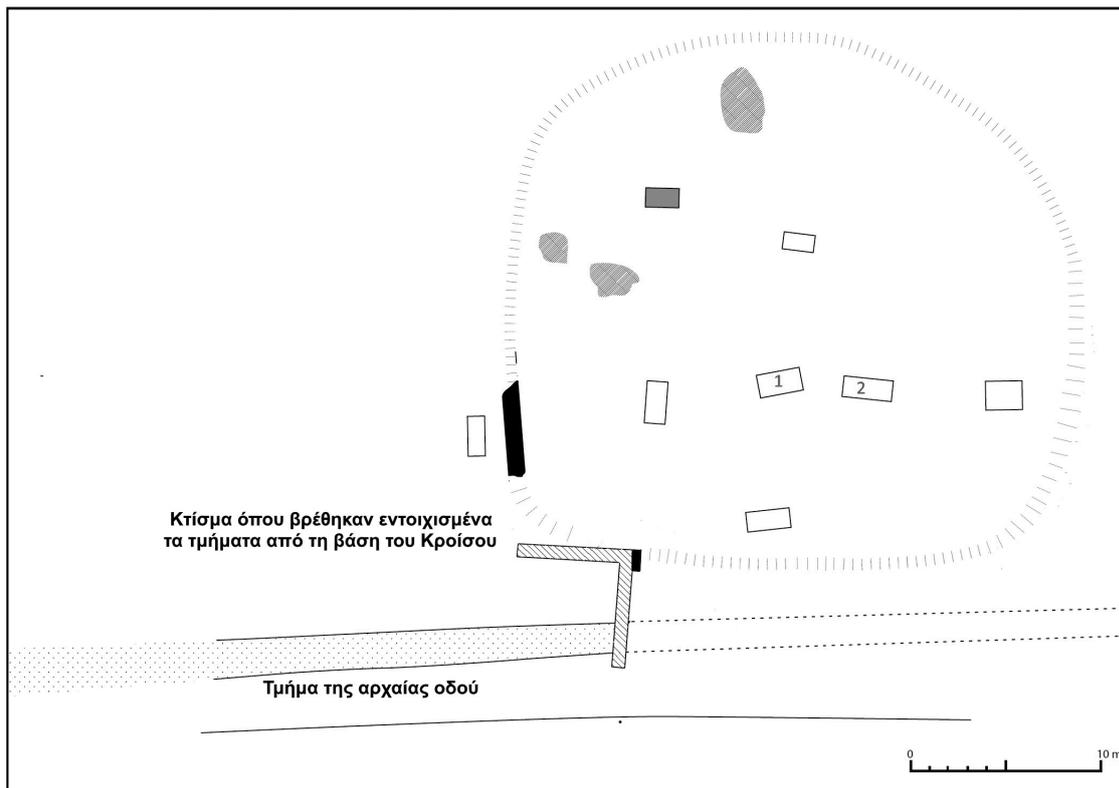
THE "stolen 'Apollo,'" which, after strange adventures, was handed over to the Hellenic Legation in Paris recently, is now safely housed in the National Museum in Athens. It was in the summer of 1932 that Greek police officers first got on the track of a gang of smugglers of antiques, whose members had from time to time, by excavating Mycenaean tombs, obtained possession of marble statues, reliefs, coins, and ancient gold ornaments of great value. By systematically shadowing the activities of this gang, the police succeeded in ascertaining that, in Attica, certain peasants carried out illegal excavations at night and methodically rifled the ancient graves of that province. Some of these villagers had become so expert that they astonished professional archaeologists. During the course of repeated cross-examinations following their arrest, they were able to name the exact period to which the various antiques belonged. The members of this gang, who, in addition to other statues and antiques, had found, sold, and secretly exported the marble "Apollo" in question, were arrested a few months after their shipment abroad and were obliged to confess. The various courts before which they were successively tried sentenced them to periods of imprisonment and also imposed heavy fines. During the course of these trials, the accused confessed that the statue of the marble "Apollo" was discovered on an estate at Anavissos (near Sounion), about twenty miles south of Athens, and one of them described how they set out each evening after dark, under the leadership of a foreman, who knew exactly in which localities antiques were to be found, and then commenced digging surreptitiously. "From time to time," the witness is reported to have said, "we found numerous statues, heads, coins, and other valuable antiques, which were sold to various dealers in Athens. On the estate at Anavissos, besides the statue of Apollo, we had previously found other statues and coins, and on the night of June 1 we had only been digging for about half an hour when we found the statue. When we had dug down about half a metre, the pick of one of the men struck against marble and we then commenced carefully shovelling away the earth, until we uncovered the marble statue and cleared away the soil. It was a statue of Apollo about two metres high, in a very good state of preservation, except that the legs were detached below the knees. We found these a short distance away. The whole statue was coloured red from its contact with the soil. When we had raised it out of the trench," continued the witness, "because of its great

A HIGHLY IMPORTANT ARCHAIC GREEK STATUE SMUGGLED OUT OF GREECE, BUT RECOVERED BY THE GREEK AUTHORITIES: THE UPPER PART OF THE MAGNIFICENT "KOUROS," ILLEGALLY EXCAVATED AT ANAVISSOS, IN ATTICA, AS PACKED FOR TRANSPORT; SHOWING HOW THE STATUE WAS BROKEN NEAR THE NAVAL BY THE FINDERS, TO FACILITATE ITS HANDLING.

weight the foreman placed large stones under its back and thighs and struck it with another stone on the stomach near the navel, which caused the statue to break in the centre. This enabled us to move it a short distance away and conceal it by covering it with grasses. Next night, as soon as darkness fell, we transported it in a cart to the village. There it remained hidden for several days in the foreman's stable, while he negotiated with various persons who acted as illicit dealers in antiques. Eventually he sold it, receiving the sum of 380,000 drachmas (about £700) in payment." Apparently the statue was secretly taken one night to the little port of Oropos and buried in the sand for several days, until it could be loaded on to a sailing-boat, from which it was transhipped, some miles from land, to a steamer bound for a foreign port, but the exact method of its export has not been conclusively proved. It may have been shipped through the Piraeus Customs on a declaration that the cases contained samples of ore, by which method it appears that many other antiquities have been smuggled out of Greece. The statue finally arrived in Paris, having been bought by a dealer, who, according to one account, stored it in a private warehouse; but according to other information, hid it in the vaults of a French bank. Later, the Greek police ascertained the residence of the dealer, but could not find out whether the statue was still in his possession or whether he had sold it. About four months ago a Greek police officer in Paris received information that the dealer (who had, in the meantime, been sentenced by default in the Greek Courts to eight years' imprisonment and to payment of a fine of 82,000,000 drachmas) was still in Paris and would be able to solve the mystery surrounding the whereabouts of this statue. In the end it was definitely ascertained that the dealer still had the statue stored in a vault in Paris. The Greek Minister of Public Security then commenced negotiations with the French Government for the dealer's extradition and the sequestration of the statue. Finally, towards the end of May, the French police arrested the man in execution of a warrant issued by the Greek courts, but released him twenty-four hours later, because the French court, before which he was tried, decided that he could not be extradited to Greece owing to the fact that neither in France nor any other Western European country was there any law against smuggling antiques. But, as it turned out, the man's arrest and detention served to expedite matters, for when, later, a personal friend proposed that he should return the stolen statue to the Greek Government, the proposal was accepted without much demur. During the first fortnight in June, the Greek Minister of Public Security received a letter from the dealer informing him of his decision to return the "Apollo" which he still retained in his possession. A copy of this letter was sent to the Hellenic Legation in Paris, with instructions to arrange to take delivery of the statue. On July 15 the Hellenic Minister in Paris informed the authorities at Athens that the statue of Apollo, consisting of ten pieces and packed in three cases, had been delivered to the Hellenic Legation by the dealer in question. It was surrendered to M. Politis, the Greek Minister, in the presence of Prince Nicholas and other Greek officials. Four police officers were sent to Paris to take charge of the cases. They escorted the statue back to Greece, where it was duly handed over to the authorities of the National Museum in Athens.

Εικ. 309. Το άνω τμήμα του γλυπτού κατά τον επαναπατρισμό του. Δημοσίευμα στον βρετανικό Τύπο (Illustrated London News, 9 Οκτωβρίου 1937).

Εικ. 310. Κάτοψη του Τύμβου Γ βάσει σκαριφήματος από το Ημερολόγιο της ανασκαφής.

στῆθι : καὶ οἴκτιρον : Κροΐσο
 παρὰ σῆμα θανόντος : ἦόν
 ποτ' ἐνὶ προμάχοις : ὄλεσε
 θῶρος : Ἄρες.

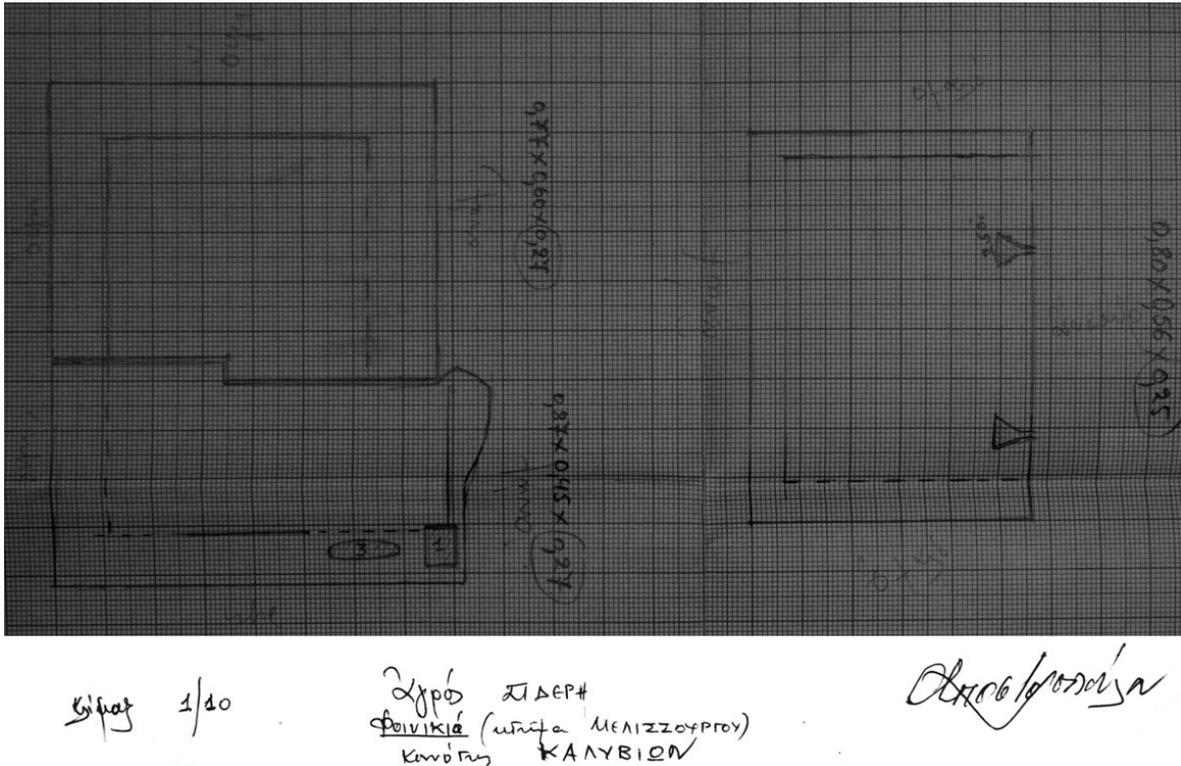
Στη σύγχρονη εποχή το μνημείο δεν είχε την τύχη που του άξιζε. Κατά τους χειμερινούς μήνες του 1971-1972 οι ιδιοκτήτες επιχείρησαν να ταπεινώσουν το τυμβοειδές έξαρμα, το οποίο έως τότε είχε διατηρηθεί σε ύψος περίπου 1μ., ενώ άγνωστο υπό ποιες συνθήκες λεηλατήθηκε από τυμβωρύχους. Το 1972 ο Έφορος Ευθύμιος Μαστροκώστας διενήργησε έρευνα στον τύμβο, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσίευσε δύο χρόνια αργότερα¹⁶¹. Διαπιστώθηκε ότι η καταστροφή από τις παράνομες εργασίες ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένη, καθώς κατά τόπους η εκσκαφή έφτασε έως το βράχο, σε βάθος 2 μ. Στη δυτική πλευρά του τύμβου, όπου ο ιδιοκτήτης είχε ανεγείρει πρόχειρο κτίσμα, εντοπίστηκαν εντοιχισμένα τμήματα από το βάθρο του κούρου Κροΐσου, δύο συναρμώζουσες πλίνθοι της κατώτερης βαθμίδας του τριμερούς βάθρου του αγάλματος, καθώς και η οπίσθια πλίνθος της μεσαίας από τις τρεις βαθμίδες του¹⁶². Επίσης, το σωρευμένο χώμα, το οποίο θα σχημάτιζε τον τύμβο με διάμετρο 28 μ.¹⁶³,

Καλτσάς 2014, 207-211, αρ. 185α, εικ. 658-663.

161 Μαστροκώστας 1974, 220-225.

162 Καρούζος 1961, 68, αρ. Α 18· Jeffery 1962, 143, αρ. 57· Μαστροκώστας 1974, 220, αρ. 3, εικ 2-9· Viviers 1992, 121, εικ. 27· Kissas 2000, 54-55, αρ. 20.

163 Μαστροκώστας 1974, 220.

Εικ. 311α. Το σχέδιο των 2 πλίνθων της κατώτερης βαθμίδας του βάθρου και της οπίσθιας της δεύτερης βαθμίδας.

φαίνεται ότι συγκρατούσαν περιμετρικά τοιχία, από τα οποία βρέθηκε τμήμα ενός (εικ. 310).

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας χαράχθηκαν και ανασκάφηκαν στενές, επιμήκεις διερευνητικές τομές. Βρέθηκαν δέκα συλημένες ταφές, ενταφιασμοί και πρωτογενείς καύσεις, ένας κιβωτιόσχημος τάφος¹⁶⁴, καλυβίτες και απλοί λάκκοι, οι οποίοι με βάση τα λιγοστά κτερίσματα χρονολογούνται από τα τέλη του 7^{ου} έως το πρώτο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. Χαρακτηριστική είναι η σημείωση στο ημερολόγιο ότι τα χώματα ήταν αναμοχλευμένα. Εντοπίστηκε και μια τεφροδόχος κάλπη¹⁶⁵.

Η έρευνα διακόπηκε, όταν ο Μαστροκώστας εξαναγκάστηκε σε παραίτηση με αποτέλεσμα να μην ολοκληρωθεί η διερεύνηση των επιχώσεων. Ομοίως, δεν κατέστη δυνατός ο εντοπισμός της ακριβούς θέσης του βάθρου του αγάλματος και δεν συνελέγησαν όλα τα αρχαία κατάλοιπα, με αποτέλεσμα να ζητούνται ακόμα τα ελλείποντα κάτω τμήματα των ποδιών και η πλίνθος του αγάλματος. Το πιθανότερο είναι ότι η θέση του βρισκόταν στη δυτική πλευρά του τύμβου, παρά την αρχαία οδό, όπου ο ιδιοκτήτης είχε ανεγείρει το πρόχειρο κτίσμα που μνημονεύθηκε πιο πάνω (εικ. 311α-γ) και όπου βρέθηκαν τμήματα από το βάθρο του αγάλματος¹⁶⁶.

Είκοσι χρόνια αργότερα, ενώ η έρευνα του σημαντικού αυτού μνημείου δεν είχε ολοκληρωθεί, χορηγήθηκε άδεια οικοδόμησης, οι όροι της οποίας μάλιστα δεν τηρήθηκαν. Έτσι, ο

164 Ο Μαστροκώστας, 1974, 224, περιγράφει κάπως καλύτερα έναν κιβωτιόσχημο μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,91 μ. και βάθους 0,93 μ.

165 Μαστροκώστας 1974, 224-225.

166 Σύμφωνα με τη μαρτυρία του ιδιοκτήτη, ο κούρος είχε βρεθεί πεσμένος επί του τύμβου, ακριβώς αμέσως προς τα ανατολικά του μικρού νεώτερου κτίσματος.

Εικ. 311β. Η ανασύσταση του βάθρου του Κροΐσου με την προσθήκη της οπίσθιας πλίνθου της δεύτερης (μεσαίας) βαθμίδας.

Εικ. 311γ. Η άποψη των δύο πλίνθων της δεύτερης βαθμίδας.

τύμβος δενδροφυτεύτηκε και εν μέρειτσιμεντοστρώθηκε¹⁶⁷.

Στα Ημερολόγια της ανασκαφής αναφέρονται εκτός της κεραμικής λίγα αγγεία, κυρίως λήκυθοι, μερικά ειδώλια, καθώς και το κάλυμμα και οι λαβές χάλκινου τεφροδόχου λέβητα¹⁶⁸, αντικείμενα τα οποία περισυλλέχθηκαν από τον ιδιοκτήτη του αγροκτήματος και παραδόθηκαν στον Μαστροκώστα¹⁶⁹. Αυτά τα αντικείμενα δεν εντοπίστηκαν στο Μουσείο της Βραυρώνος. Αντίθετα, η κεραμική από τα διαταραγμένα στρώματα, η οποία χρονολογείται από τον 6^ο έως το πρώτο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ., παρά την αποσπασματικότητά της και την περιορισμένη δυνατότητα τεκμηρίωσης που προσφέρει, παρουσιάζεται εδώ στο σύνολό της.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι δεν εντοπίστηκε στο αρχείο της Εφορείας και στο προσωπικό Αρχείο του Μαστροκώστα, το οποίο φυλάσσεται στο Επιγραφικό Μουσείο, τοπογραφικό διάγραμμα του τύμβου με σημειωμένη την ακριβή θέση των ταφικών ορυγμάτων. Το σχέδιο που δημοσιεύεται εδώ συνιστά σύνθεση του γενικευμένου διαγράμματος που συνοδεύει το Ημερολόγιο της ανασκαφής, καθώς και της περιγραφής των τάφων. Δεν στάθηκε δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια η θέση, ο προσανατολισμός και το περίγραμμα κάθε τάφου.

167 Κακαβογιάννη και Πετρόχειλος 2013, 80, εικ. 10.

168 Μαστροκώστας 1974, 224, εικ. 12α-β. Μνημονεύεται στο Koenings κ.ά. 1980, 69, σημ. 35. Πανομοιότητες είναι οι λαβές του λέβητα στο Λούβρο, Vanderpool 1969, 2-3, αρ. 2, πίν. 3a-b· στη Βοστώνη, Comstock και Vermeule 1971, 306, αρ. 431· στον Κεραμεικό, Koenings κ.ά. 1980, 83, αρ. 21, πίν. 25, 1-2.

169 Μαστροκώστας 1974, 224, εικ. 12α-β.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

Τάφος 1¹⁷⁰. Δεν αναφέρεται το είδος του τάφου. Πλήρως συλημένος.

Τάφος 2¹⁷¹. Δεν αναφέρεται το είδος του τάφου. Μέσα από τη διαταραγμένη επίχωση ανασύρθηκαν τρία μη συναρμοζόμενα τμήματα από το χείλος και τη γένεση της λαβής, καθώς και από τα τοιχώματα μελανόμορφης λεκανίδας.

Μελανόμορφη λεκανίδα (εικ. 312).

Διάμετρος χείλους 0,19 μ. Βαφή μελανή. Πηλός καστανόχρωμος, καθαρός.

Χείλος επίπεδο και οριζόντιο. Λαβή αγκιστροειδής. Η εσωτερική επιφάνεια, το χείλος και η λαβή ολόβαφα. Εξωτερικά, στη ζώνη των λαβών διατηρούνται τμήματα πανθήρων και ελαφιού ή κάπρου· παραπληρωματικά μοτίβα στο πεδίο, όπως και στην κατώτερη ζώνη.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 261, αρ. 1330, πίν. 92 (για το σχήμα)· Dunbabin 1950, 198, εικ. 3· Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 63-64, αρ. 101, πίν. 19 (για τη διακόσμηση). Βλ. Μέρος Β', σ. 245.

Τάφος 3¹⁷². Δεν αναφέρεται το είδος του τάφου. Η αποσπασματικότητα των ευρημάτων υποδηλώνει ότι και αυτά βρέθηκαν στην επίχωση του ορύγματος.

1. Τμήμα ληκύθου (εικ. 313α).

Ύψος 0,07 μ., διάμετρος βάσης 0,046.

Διατηρείται το κάτω τμήμα του σώματος και η δίβαθμη βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Η κατώτερη βαθμίδα της βάσης, η άνω οριζόντια επιφάνειά της και το κατώτερο τμήμα του σώματος καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εδαφόχρωμες ταινίες.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kurtz 1975, πίν. 69,5· Knigge 1976, 92, αρ. 25 (HW 109), 2, πίν. 24, 4, αρ. 2 και σ. 105,

Εικ. 312. Αποσπασματική λεκανίδα.

170 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Α.

171 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Β.

172 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Γ.

Εικ. 313α-γ. Τμήματα μελανόγραπτων ληκύθων.

- αρ. 68 (SW 93), 3, πίν. 38· Blegen κ.ά. 1964, πίν. 40, 281, αρ. 12· πίν. 39, 275, αρ. 7 και 8· Γραμμένος και Τιβέριος 1984, 29-30, πίν. 10στ.
2. Τμήμα μελανόγραπτης ληκύθου (εικ. 313β).
Ύψος 0,065 μ., διάμετρος βάσης 0,043 μ. Διατηρείται το κάτω τμήμα του σώματος και η δισκοειδής βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Η βάση και το κατώτερο τμήμα του σώματος καλύπτονται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εδαφόχρωμες ταινίες. Στο σώμα διακρίνονται όρθια ανθέμια.
Βλ. ό.π. 1.
 3. Τμήμα ληκύθου (εικ. 313γ).
Ύψος 0,06, διάμετρος βάσης 0,038 μ.
Διατηρείται το κάτω τμήμα του σώματος και η δίβαθμη βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Το κάτω μέρος του σώματος, η άνω επιφάνεια, καθώς και το κάθετο μέτωπο στη χαμηλότερη βαθμίδα της δίβαθμης βάσης καλύπτονται με μελανό γάνωμα. Το πρώτο φέρει διακόσμηση όρθιων ανθεμίων που πατούν σε αλυσίδα. Ανάμεσα στα ανθέμια κάθετα στελέχη που συνδέονται με τόξα. Λευκό χρώμα χρησιμοποιείται στο κέντρο των κρίκων της αλυσίδας.
Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Βλ. ό.π. 1.
 4. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 314α).
Ύψος 0,037 μ.
Διατηρείται τμήμα από την κοιλιά του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Από την εικονιστική διακόσμηση διατηρείται τμήμα από την παράσταση με σκηνή καταδίωξης Νυμφών. Τα γυμνά μέρη καλύπτονται με λευκό χρώμα. Το κατώτερο μέρος του αγγείου καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο εδαφόχρωμες ταινίες.
Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Βλ. ό.π. 1.
 5. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 314β).
Ύψος 0,042 μ.
Διατηρείται τμήμα από την κοιλιά του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Το κατώτερο μέρος του αγγείου καλύπτεται με μελανό γάνωμα, το οποίο διασπάται από δύο λεπτές εδαφόχρωμες ταινίες. Διατηρείται τμήμα αλυσίδας με όρθια ανθέμια.
Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Βλ. ό.π. 1.
 6. Τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 314γ).
Ύψος 0,02 μ.
Διατηρείται τμήμα από τον ώμο του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.
Στη βάση του λαιμού γραμμίδια και στον ώμο εκφυλισμένοι κάλυκες λωτού.

Εικ. 314α-γ.

Εικ. 315. Τμήμα μελαμβαφούς πινακίου.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Βλ. ό.π. 1.

Τάφος 4¹⁷³. Κεραμοσκεπής μήκους 1,15 μ. και πλάτους 0,50 μ. Οι κεραμίδες είναι τετράγωνες διαστάσεων 0,45 μ., ενώ στις στενές πλευρές τοποθετήθηκαν ισομεγέθεις ορθογώνιες σχιστολιθικές πλάκες. Ο τάφος περιβάλλεται από σειρά λίθων. Από το ανθρωπολογικό υλικό διατηρήθηκαν ελάχιστα μόνο ίχνη. Η ακριβής θέση του τάφου δεν σημειώνεται.

Τάφος 5¹⁷⁴. Ακτέριστος. Ο πυθμένας καλυμμένος με πήλινες κεράμους. Η ακριβής θέση του τάφου δεν σημειώνεται.

Τάφος 6¹⁷⁵. Κεραμοσκεπής μήκους 0,95 μ. Για την κάλυψή του είχαν χρησιμοποιηθεί τέσσερις τετράγωνες κέραμοι διαστάσεων 0,45

μ. x 0,45 μ. Το δάπεδο καλυπτόταν από χαλίκια. Ο τάφος πιθανώς περικλειόταν από περίβολο, οι τοίχοι του οποίου βρέθηκαν σε απόσταση 1,35 μ. προς τα δυτικά και 1,35 μ. προς τα νότια. Η ακριβής θέση του τάφου δεν σημειώνεται.

1. Τμήμα μελαμβαφούς πινακίου με εμπύεστη διακόσμηση (εικ. 315).

Διάμετρος βάσης 0,12 μ.

Διατηρείται τμήμα από τον πυθμένα και τη δακτυλιόσχημη βάση. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Δύο ομόκεντροι κύκλοι ορίζουν ζώνη με ώα· εξωτερικά αυτής όρθια ανθέμια.

Χρονολόγηση: π. 400 π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 308, αρ. 1028, πίν. 59.

2. Αποσπασματικός μικρογραφικός σκύφος (εικ. 316).

Ύψος 0,06 μ. (κατ' εκτίμηση).

Διατηρείται τμήμα από το στόμιο, η βάση και η μία λαβή. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

173 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Δ.

174 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Ε.

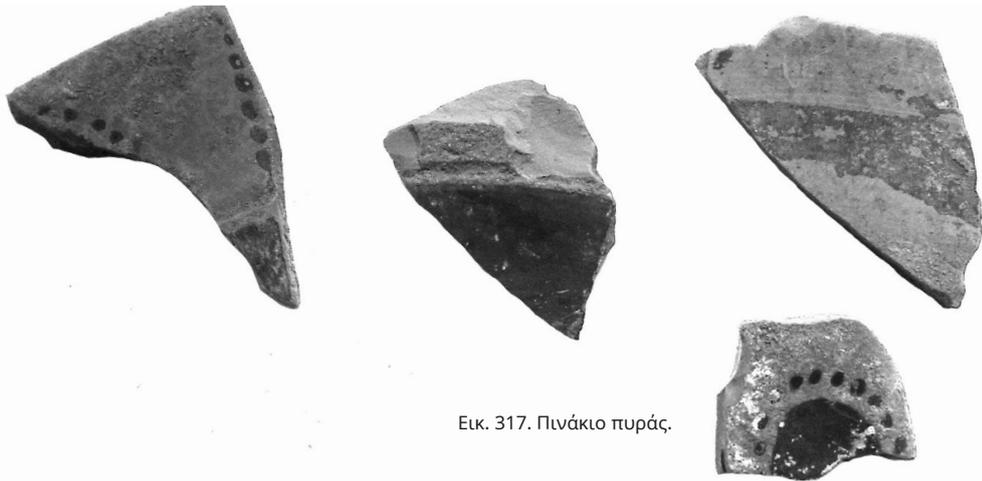
175 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Στ.

Εικ. 316. Αποσπασματικός μικρογραφικός σκύφος.

Εικ. 318. Τμήμα λευκής ληκύθου.

Εικ. 317. Πινάκιο πυράς.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 186, 335, αρ. 1426, πίν. 46.

3. Αποσπασματικό «πινάκιο πυράς» (εικ. 317).
Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. ό.π., Τύμβος Α, επίχωση, αρ. 13, εικ. 213.
4. Τμήμα λευκής ληκύθου με κισσόφυλλα (εικ. 318).
Ύψος 0,045 μ. Πηλός ερυθροκάστανης απόχρωσης, καθάρως.
Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. τις ληκύθους 4 έως 9 από τον Τάφο 41 του Τύμβου Α.

Τάφος 7¹⁷⁶. Κιβωτιόσχημος μήκους 2,05 μ. και πλάτους 1,10 μ. (εσωτερικές διαστάσεις μήκος 1,90 μ. πλάτος 0,90 μ. βάθος 0,95μ.). Καλυπτόταν με πλάκα μήκους 1,10 μ., πλάτους 0,85 μ. και πάχος 0,10 μ. Οι πλευρές του τάφου είναι μονολιθικές, ενώ στην άνω επιφάνεια από δύο πλάκες, η μία από τις οποίες στη θέση της και η άλλη σε κομμάτια εντός της επίχωσης. Ο τάφος είχε τοποθετηθεί εντός λαξεύματος του βράχου, η επιφάνεια του οποίου ήταν προς τα ανατολικά και τα βόρεια κατά περίπου 0,50 μ. υψηλότερα από την άνω επιφάνειά του.

Εντός της επίχωσης ο Μαστροκώστας εντόπισε τμήμα κεριού, το οποίο προφανώς υπο-

176 Ημερολόγιο ανασκαφής, Τάφος Ι. Μαστροκώστας 1974, 222 και 224, εικ. 10.

Εικ. 319. Τμήμα μελαμβαφούς φιαλίσκης.

Εικ. 320. Τμήμα ληκύθου με κισσόφυλλα.

δηλώνει την εργασία των τυμβωρύχων κατά τις νυκτερινές ώρες. Ανάμεσα στα αναμειχθέντα χρώματα της επίχωσης βρέθηκαν:

1. Τμήμα μελαμβαφούς φιαλίσκης (εικ. 319).

Διάμετρος βάσης 0,05 μ.

Διατηρείται σχεδόν το 1/3. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Ολόβαφο εκτός από την εδαφόχρωμη κάτω οριζόντια επιφάνεια η οποία διαθέτει ένστιγμο κύκλο.

Χρονολόγηση: π. 400 π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 298, αρ. 878, πίν. 33.

2. Τμήμα ληκύθου με κισσόφυλλα (εικ. 320).

Ύψος 0,06 μ. Διατηρείται σχεδόν το 1/3 του σώματος.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4 από τον Τάφο 41 του Τύμβου Α.

Εικ. 321. Τμήμα ληκύθου.

3. Τμήμα μελανόγραπτης ληκύθου (εικ. 321).

Ύψος 0,115 μ.

Διατηρείται σχεδόν το 1/3 του σώματος. Η διακόσμηση έχει πλήρως απολεπιστεί. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Διατηρείται ζώνη με μαιάνδρο μεταξύ δύο ταινιών κάτω από τον ώμο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

4. Λήκυθος με κισσόφυλλα (εικ. 322).

Ύψος 0,067 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ.

Διατηρείται σχεδόν το ήμισυ του σώματος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στον ώμο λοξές ακτίνες και σειρά στιγμών στη βάση του λαιμού.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 2.

Εικ. 322. Τμήμα ληκύθου με κισσόφυλλα.

Εικ. 323. Αρυβαλλοειδής λήκυθος.

5. Αρυβαλλοειδής λήκυθος (εικ. 323).

Ύψος 0,095 μ., διάμετρος βάσης 0,057 μ.

Λείπει το ανώτερο ήμισυ του λαιμού με το στόμιο, η λαβή, καθώς και τμήμα από το σώμα χαμηλά με τμήμα της βάσης. Σε πολλά σημεία το μελανό γάνωμα έχει απολεπιστεί.

Όλη η επιφάνεια του αγγείου, καθώς και το εσωτερικό του στομίου καλύπτονται από μελανό γάνωμα. Εξαιρούνται μια εδαφόχρωμη ζώνη κάτω από τον ώμο που διακοσμείται με σπασμένο πλοχμό, η κατακόρυφη επιφάνεια της δακτυλιόσχημης βάσης καθώς και η κάτω οριζόντια επιφάνειά της.

Χρονολόγηση: π. 420 αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 315, αρ. 1125, πίν. 38· Γραμμένος και Τιβέριος 1984, 8, πίν. 1,β· Knigge 2005, 135, αρ. 194, πίν. 67. Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 236-237, αρ. 217-218 [Ζαχαριάδη]. Για τις ληκύθους αυτού του είδους βλ. Sparkes και Talcott 1970, 143-154· Rudolph 1971.

Κεραμικά ευρήματα χωρίς ενδείξεις προέλευσης

Τα κεραμικά ευρήματα που δεν σχετίζονται με κάποιο τάφο και για τα οποία δεν διατηρούνται λοιπές πληροφορίες ως προς τις συνθήκες εύρεσης είναι:

1. Τμήμα από το στόμιο κρατήρα (εικ. 324).

Ύψος 0,03 μ.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στο χείλος αριστερόστροφος μαιάνδρος.

Χρονολόγηση: δ' τέταρτο του 6^{ου}-αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Moore και Pease-Philippides 1986, 164, αρ. 495, πίν. 47.

2. Τμήμα από τη βάση θυμιατηρίου (εικ. 325).

Ύψος 0,075 μ.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Βάση δίβαθμη.

Μελανή βαφή στην άνω οριζόντια επιφάνεια των βαθμίδων· στη μετάβαση προς το σώμα μέσα σε ζώνη που ορίζεται άνω και κάτω από ζεύγη ταινιών αλυσίδα κουκκίδων· λευκές στιγμές στην ανώτερη σειρά των τελευταίων.

Χρονολόγηση: τέλος του 6^{ου}-αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 331, αρ. 1353, πίν. 54 (για το σχήμα).

Εικ. 325. Τμήμα από τη βάση θυμιατηρίου.

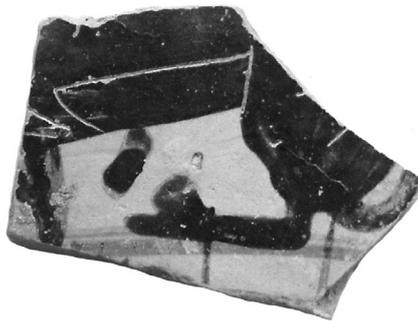
3. Τμήμα μελανόμορφης λεκανίδας (εικ. 326).

Μήκος 0,07 μ.

Πηλός ερυθρός, καθαρός.

Εσωτερικά εδαφόχρωμο. Εξωτερικά πάνω από το χείλος ακτίνες· στη ζώνη των λαβών πάνθηρας προς τα δεξιά από τον οποίο διατηρούνται τα πίσω πόδια και ο κορμός.

Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. π.Χ.

Εικ. 326. Τμήμα λεκανίδας.

4. Τμήμα ληκύθου με μελανόγραπτα κισσόφυλλα (εικ. 327).

Ύψος 0,05 μ.

Διατηρείται τμήμα από το σώμα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. τη λήκυθο 4 του Τάφου 41, Τύμβος Α (εικ. 171).

Εικ. 324. Τμήμα από το στόμιο κρατήρα.

Εικ. 329. Μελαμβαφής λήκυθος.

5. Τμήμα στάμνου (εικ. 328).

Ύψος 0,30 μ.

Διατηρείται περίπου το ένα τρίτο από το σημείο μετάβασης από το λαιμό στον ώμο του αγγείου. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Λαιμός υψηλός με κατακόρυφα τοιχώματα, στη μετάβαση προς τον ώμο πλαστικός δακτύλιος.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.
Πρβλ. Knigge 1976, 183, E 71, πίν. 93, 5.

6. Μελαμβαφής λήκυθος (εικ. 329).

Ύψος 0,21 μ., διάμετρος στομίου 0,047 μ.

Λείπει η βάση και η λαβή, πολλές και βαθιές αποκρούσεις στο σώμα και το στόμιο, το μελανό γάνωμα απολεπισμένο σε πολλά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Στόμιο καλυκτώ, λαιμός υψηλός, ώμος ελαφρά κοίλος· σώμα κυλινδρικό, διευρυνόμενο προς τα άνω.

Στο κάτω μέρος του λαιμού γλωσσωτό κόσμημα και στον ώμο ραβδωτό. Στο ανώτερο μέρος του σώματος, εδαφόχρωμη ταινία με δύο παράλληλες ταινίες ανάμεσα στις οποίες στιγμές σε δύο σειρές. Μελανό γάνωμα στο εσωτερικό και εξωτερικό του στομίου και στο σώμα.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εικ. 327. Τμήμα ληκύθου με κισσόφυλλα.

Εικ. 328. Τμήμα στάμνου.

Εικ. 330. Τμήμα ληκύθου με μελανόγραπτα ανθέμια.

Εικ. 331. Τμήμα ερυθρόμορφης ληκύθου.

Πρβλ. Townsend 1955, 219, αρ. 44, πίν.77, αρ. 44.

7. Τμήμα ληκύθου με μελανόγραπτα ανθέμια (εικ. 330).

Ύψος 0,105 μ.

Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Το κάτω μέρος του σώματος μελαμβαφές. Στο σώμα πλέγμα και ανθέμια, ένα όρθιο και ένα ανάστροφο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

8. Τμήμα ερυθρόμορφης ληκύθου (εικ. 331).

Ύψος 0,09 μ., διάμετρος βάσης 0,05 μ.

Βάση δισκοειδής και λοξότμητη η κατακόρυφη επιφάνεια, η άνω οριζόντια επιφάνεια μελανή, η κάτω οριζόντια επιφάνεια ερυθρή με κοιλότητα στο κέντρο.

Από την εικονιστική διακόσμηση διατηρούνται τα άκρα πόδια Αρτέμιδος ή Αμαζόντας με ενδρομίδες πάνω σε εδαφόχρωμη ταινία προς τα δεξιά.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

9. Μελανόγραπτη λήκυθος (εικ. 332).

Ύψος 0,09 μ., διάμετρος βάσης 0,032 μ.

Εικ. 332. Μελανόγραπτη λήκυθος.

Εικ. 333. Τμήματα λεκανίδας.

Σπασμένος ο λαιμός, το στόμιο και η λαβή.
Πηλός ερυθρόχρωμος, καθарός.

Όπως η λήκυθος αρ. 1 του Τάφου 42 στον Τύμβο Α.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

10. Τμήματα λεκανίδας (εικ. 333).

Διάμετρος περίπου 0,17 μ.

Πηλός καστανόχρωμος, καθарός. Βαφή μελανή έως καστανή.

Εσωτερικά καλύπτεται με καστανή βαφή. Διατηρείται τμήμα από πτηνό προς τα δεξιά και σταυρός.

Ομάδα Ragusa.

Χρονολόγηση: π. 570 π.Χ.

Πρβλ. di Vita 1959, 297, εικ. 4-5· Valavanis 2001, 21, πίν. 7· Βιβλιοδέτης 2007, 110, αρ. 70.

11. Τμήμα από «πινάκιο πυράς» (εικ. 334).

Διατηρείται τμήμα από το χείλος και η γένεση της λαβής.

Η εξωτερική επιφάνεια καλύπτεται με θαμπή μελανή βαφή εκτός από μια ζώνη κάτω από το στόμιο.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. το πινάκιο 13 από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 213).

12. Αποσπασματικό «πινάκιο πυράς» (εικ. 335).

Διάμετρος βάσης 0,10 μ.

Διατηρούνται τμήματα από τον πυθμένα, τα τοιχώματα και το στόμιο. Πηλός καστανέρυθρος με καστανό επίχρυσμα.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. το πινάκιο 10.

13. Αποσπασματικό «πινάκιο πυράς» (εικ. 336).

Διατηρούνται δύο μικρά τμήματα από το χείλος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθарός. Στο χείλος πάνω σε ιώδες επίχρυσμα σειρά σχηματοποιημένων ροδάκων.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. το πινάκιο 10.

14. Τμήμα «φειδιακού» κυτέλλου (εικ. 337).

Διάμετρος βάσης 0,12 μ., ύψος 0,05 μ.

Διατηρείται τμήμα από τη βάση και τα τοιχώματα. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθарός. Βαφή μελανή, στο μεγαλύτερο μέρος απολεπισμένη. Ολόβαφο.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 250, αρ. 202, πίν. 11.

Εικ. 334. Τμήμα πινακίου πυράς.

Εικ. 335. Αποσπασματικό
πινάκιο πυράς.

15. Τμήμα μελαμβαφούς πινακίου (εικ. 338).

Διάμετρος χείλους 0,17 μ.

Διατηρείται περίπου το 1/6. Ολόβαφο. Πηλός
ερυθρόχρωμος.

Μικρός τμήμα εμπίεστου κύκλου και αν-
θέμιο.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 309, αρ.
1047, πίν. 36.

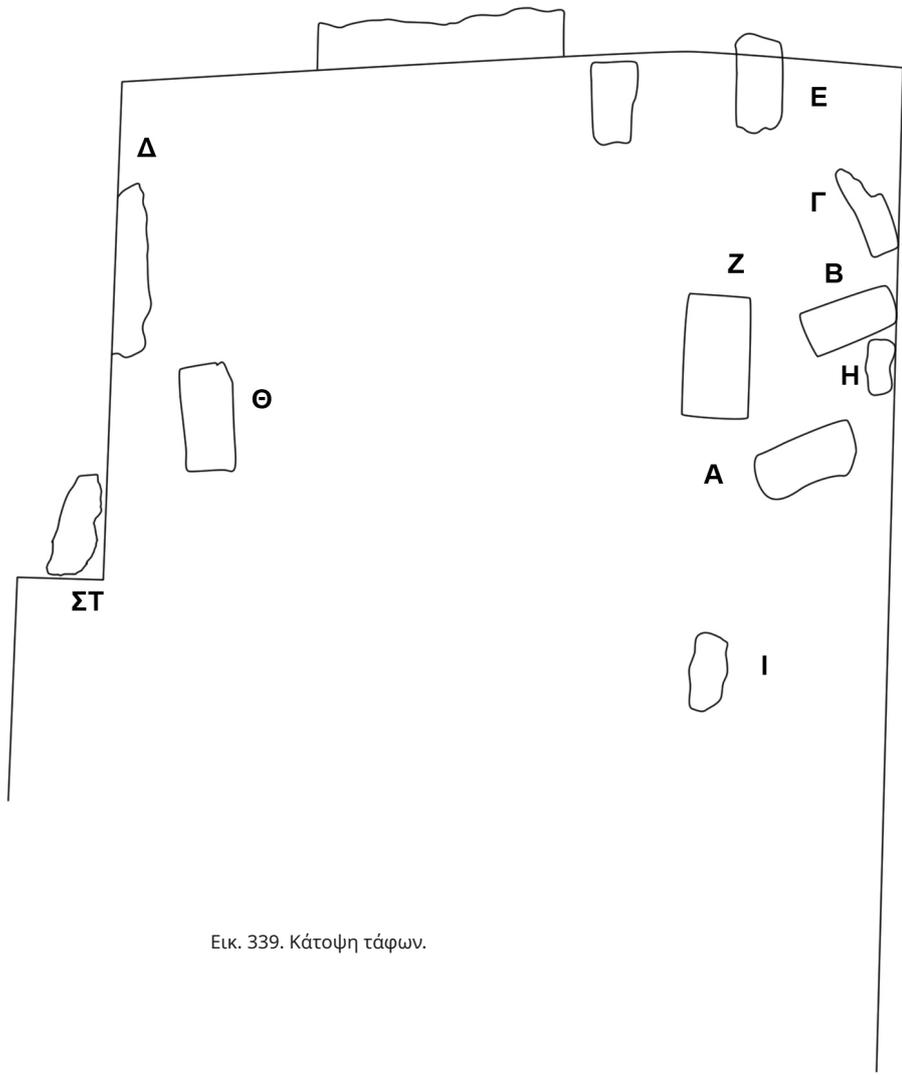
Εικ. 337. Τμήμα φειδιακού κυπέλλου.

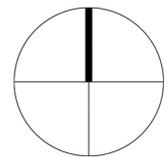
Εικ. 336. Αποσπασματικό πινάκιο πυράς.

Εικ. 338. Τμήμα μελαμβαφούς πινακίου.

Εικ. 339. Κάτοψη τάφων.

ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΣΤΗ ΦΟΙΝΙΚΙΑ

Σε μικρή απόσταση από τον Τύμβο Γ και δυτικά του δρόμου Καλυβίων-Αναβύσσου, εντοπίζεται σε έκταση άνω των 50.000 τ.μ. το νεκροταφείο της κοινότητας, η οποία αργότερα με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη εξελίχθηκε σε δήμο¹⁷⁷. Με τα έως σήμερα δεδομένα της έρευνας δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια, αν το συγκεκριμένο νεκροταφείο ενέπιπτε στα όρια των Θορών ή της Αιγιλιάς¹⁷⁸.

Το 1990, κατά τον οικοδομικό έλεγχο στο αγροτεμάχιο ιδιοκτησίας Μαρίας Μιχαήλ που βρίσκεται σε θέση δυτικά της αρχαίας οδού και σε απόσταση περίπου 200 μ. από τον πύργο Μελισσουργού, εντοπίστηκαν τάφοι των κλασικών χρόνων, τους οποίους είχε προηγουμένως καταστρέψει εν μέρει μηχανικός εκσκαφέας. Από τους τάφους, όπως και από τη μικρής διάρκειας αρχαιολογική έρευνα που διενήργησε ο Ευάγγελος Κακαβογιάννης, περισυλλέχθηκαν κτερίσματα τα οποία μεταφέρθηκαν στο Μουσείο Βραυρώνος (εικ. 339). Έκτοτε το νεκροταφείο αποτελεί αντικείμενο συνεχούς έρευνας, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται σε προκαταρκτικές δημοσιεύσεις¹⁷⁹.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται τμήμα από το υλικό που κατασχέθηκε κατά το 1956 και στάθθηκε εφικτό να εντοπιστεί. Το συγκεκριμένο υλικό περιγράφεται σε υπηρεσιακή αναφορά του Εφόρου Αρχαιοτήτων Φοίβου Σταυρόπουλου προς τη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και περιλαμβάνει την αποκατεστημένη επιτύμβια στήλη Ε.Α.Μ. 6915, τμήμα δεύτερης στήλης, Ε.Α.Μ. 6916¹⁸⁰, μικρότερα έργα, από τα οποία μνημονεύονται οπλές ίππων και πώρινα αλάβαστρα, καθώς και λίθινα θραύσματα τα οποία περισυνέλεξε ο Σταυρόπουλος κατά την αυτοψία του στη θέση που του υπέδειξαν οι αρχαιοκάπηλοι. Εκτός των δύο στηλών τα υπόλοιπα ευρήματα δεν εντοπίστηκαν, καθώς δεν αναφέρονται ως εισαχθέντα στο Ε.Α.Μ. κατά το ίδιο ή επόμενο έτος, ενώ στο ίδιο αποτέλεσμα κατέληξε η αναζήτησή τους στα Μουσεία του Πειραιά¹⁸¹ και της Βραυρώνος¹⁸².

Παρουσιάζεται, επίσης, το υλικό από την έρευνα του 1990 – πρόκειται για μια πήλινη λάρνακα, θραύσματα επτά μεγάλων ληκύθων και άλλων μικρότερων¹⁸³, για μελαμβαφή αγγεία, καθώς και λίγα μεταλλικά αντικείμενα.

177 Βλ. σ. 17.

178 Για τη δράση των τυμβωρύχων στην περιοχή βλ. σ. 17-18.

179 Το νεκροταφείο ερευνάται από τη δεκαετία του 1990 και έως τώρα έχουν γίνει προκαταρκτικές δημοσιεύσεις των ευρημάτων· βλ. Τσαραβόπουλος κ.ά. 2001, 190-198· Τσαρανόπουλος και Παπαθανασίου 2006· 2009, 207-208· Grigoropoulos και Lyrintzis 2006· Παπαθανασίου και Τσαραβόπουλος 2013.

180 Ευχαριστίες οφείλονται στον συνάδελφο Ευάγγελο Βιβλιοδέτη (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο) για τις σχετικές πληροφορίες.

181 Ευχαριστίες οφείλονται στις συναδέλφους κ.κ. Αγγελική Πούλου και Ιωάννα Αλεξανδροπούλου (Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά) για τις πληροφορίες.

182 Ευχαριστίες οφείλονται στις συναδέλφους κ.κ. Βασιλική Σκαράκη και Κατερίνα Πέτρου (Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνος) για τις πληροφορίες.

183 Παρά την καταστροφή που υπέστησαν οι τάφοι εξαιτίας του μηχανικού εκσκαφέα, οι λευκές λήκυθοι είχαν διατηρηθεί κατά την αποκάλυψή τους σε καλή κατάσταση. Δυστυχώς, η συντήρησή τους έγινε δεκαπέντε χρόνια αργότερα, με αποτέλεσμα η γραπτή διακόσμηση να απολεπισθεί σχεδόν πλήρως. Το 1994 τα ευρήματα μεταφέρθηκαν από την Κλαίρη Ευστρατίου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, όπου παρέμειναν έως το 1996, και ακολούθως στο Μουσείο του Πειραιά, χωρίς να συντηρηθούν και πάλι. Τελικά κατέληξαν στο Μουσείο Βραυρώνος, όπου συντηρήθηκαν κατά το 2010, με επιχορήγηση από το Ίδρυμα Ψύχα.

Τάφος Α. Πρωτογενής καύση σε αβαθή λάκκο με προσανατολισμό Α-Δ, μήκους 2,00 μ., πλάτους 1,10 μ. και μέγιστου βάθους 0,12μ. Η ταφή είχε συληθεί από τους τυμβωρύχους, οι οποίοι διασκόρπισαν το στρώμα της τέφρας, μικρά τεμάχια ανθράκων, καθώς και τρίμματα οστών ατόμου παιδικής ηλικίας.

Ταφή Β. Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,80 μ., πλάτους 1 μ. και βάθους 0,17 μ. Η ταφή είχε επίσης συληθεί και οι αρχαιοκάπηλοι άφησαν πίσω ελάχιστα μόνο τμήματα αγγείων, καθώς και το μεγαλύτερο τμήμα μελαμβαφούς ληκυθίου.

Μελαμβαφές ληκύθιο, Μ.Β. 6691 (εικ. 340).

Ύψος 0,095 μ., μέγιστη διάμετρος 0,06 μ., διάμετρος στομίου 0,025 μ.

Λείπουν τμήματα από τα τοιχώματα, καθώς και η βάση. Απολεπισμένο σε αρκετά σημεία. Πηλός ερυθρόχρωμος καθαρός.

Το σώμα καλύπτεται με κατακόρυφες ραβδώσεις· πάνω από τη βάση εμπίεστος μαιάνδρος.

Εικ. 340. Μελαμβαφές ληκύθιο, Μ.Β. 6691.

Ολόβαφο.

Χρονολόγηση: μέσα-γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 90, αρ. 322 (H 103), 2, πίν. 59, 1· Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 236-237, αρ. 216-217 [Ζαχαριάδη].

Ταφή Γ. Ενταφιασμός σε κεραμοσκεπή τάφο. Βρέθηκαν μόνο τα τμήματα κεραμίδων με μεγάλη καμπύλωση, τοποθετημένων με την κοίλη επιφάνεια προς τα κάτω, ενώ στις στενές πλευρές μάλλον έκλεινε με λίθους, από τους οποίους σώθηκε ένας. Το ελάχιστο ανθρωπολογικό υλικό που διατηρήθηκε φαίνεται ότι μάλλον ανήκε σε παιδί.

Ταφή Δ. Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,95 μ., πλάτους 0,85 μ. και βάθους 0,15 μ., ο οποίος είχε συληθεί πλήρως.

Ταφή Ε. Πρωτογενής καύση σε αβαθή λάκκο με προσανατολισμό Β-Ν, μήκους 1,72 μ., πλάτους 0,95 μ., και βάθους 0,15 μ. Πλήρως συλημένη.

Ταφή ΣΤ. Πρωτογενής καύση σε αβαθή λάκκο με προσανατολισμό Β-Ν., μήκους 1,90 μ., πλάτους 0,30 μ. (άκρα) και 0,70 μ. (μέσο) και βάθος 0,15 μ. Πλήρως συλημένη.

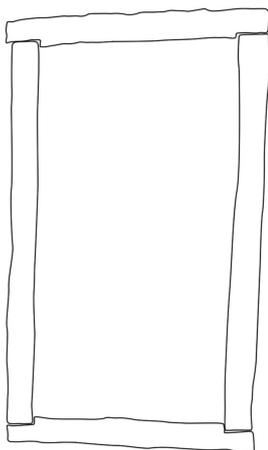
Τάφος Ζ. Ενταφιασμός σε κιβωτιόσχημο τάφο με προσανατολισμό Β-Ν., μήκους 1,85 μ., πλάτους 0,91 μ. και βάθους 0,90 μ. Πλάκες υπόλευκου μαρμάρου πάχους 0,115-0,14 μ., χρησιμοποιήθηκαν για τις πλευρές, τον πυθμένα και το κάλυμμα του τάφου. Οι πλάκες υπέστησαν επεξεργασία με χτένι και ήταν λείες οι εσωτερικές επιφάνειες, ενώ οι εξωτερικές ήταν αδρά δουλεμένες· στα άκρα των μακρών πλευρών προσαρμόστηκαν οι εγκοπές βάθους 0,25 μ. που υπάρχουν στα άκρα των στενών πλευρών. Για την κάλυψη του τάφου χρησιμοποιήθηκαν δύο μεγάλες και περίπου ισομεγέθεις πλάκες συνολικού μήκους 2,02 μ., πάχους περίπου 0,13 μ. και πλάτους 1,20 μ. Η εσωτερική επιφάνειά της έφερε λείανση αδρομερή μόνο με το βελόνι κατά το περίγραμμα της όψης, ενώ υπήρχε μία ταινία πλάτους 0,11 μ. που είχε λειανθεί με το χτένι. Η διαφοροποίηση αυτή απέβλεπε προφανώς στην καλύτερη σταθεροποίηση των κατακόρυφων πλακών του τάφου. Η κάθε μία από τις καλυπτήριες

πλάκες κάλυπτε το μισό περίπου από το μήκος του τάφου και εξείχε ελαφρώς από τα χείλη του. Και οι δύο καλυπτήριες πλάκες βρέθηκαν στη θέση τους. Ωστόσο η νότια βρέθηκε σπασμένη από τους τυμβωρύχους οι οποίοι διάνοιξαν σχεδόν τετράγωνη οπή διαστάσεων 0,45 x 0,45 μ., από όπου ήταν προσβάσιμο το εσωτερικό του τάφου. Μετά την αφαίρεση των κτερισμάτων η οπή κλείστηκε προσεκτικά με τα ίδια κομμάτια της θραύσης. Από τα ελάχιστα λείψανα ανθρωπολογικού υλικού που είχαν διατηρηθεί φαίνεται ότι ο τάφος είχε χρησιμοποιηθεί για δύο τουλάχιστον άτομα, έναν ενήλικα και ένα παιδί. Λίγα τμήματα ξύλου που επίσης ανασύρθηκαν από το εσωτερικό ίσως είχαν χρησιμοποιηθεί για το φέρετρο (εικ. 341).

Εξωτερικά του τάφου και στα ανατολικά του βρέθηκε μεγάλος αριθμός σπασμένων αγγείων από την επιφάνεια του εδάφους έως σχεδόν το ύψος του χείλους του τάφου. Πιθανώς πρόκειται για τα κτερίσματα της ταφής, τα οποία απορρίφθηκαν από τους τυμβωρύχους σε αναζήτηση μεταλλικών αντικειμένων. Η αποσπασματικά σωζόμενη λήκυθος είναι περίπου μισό αιώνα αρχαιότερη και δεν φαίνεται να σχετίζεται με τα υπόλοιπα ευρήματα.

1. Πώρινο αλάβαστρο, M.B. 6686 (εικ. 342).

Διαστάσεις: μήκος 0,285 μ., πάχος 0,06 μ.

Εικ. 341β. Κάτοψη χωρίς τις καλυπτήριες πλάκες.

Λείπει το στόμιο. Αρκετές εκδορές στην επιφάνεια.

Κάτω από το σπάσιμο τρεις ισοπαχείς ραβδώσεις πλαισιώνονται από ζεύγη λεπτότερων και χαμηλότερα τέσσερις ακόμα λεπτές ραβδώσεις.

Πρβλ. Kovacsovics 1990, 47, αρ. 46, 3, πίν. 42, 5· 118, αρ. 119, 36-90, πίν. 51, 5-6. Βλ. Μέρος Β', σ. 264.

2. Πώρινο αλάβαστρο, M.B. 6687 (εικ. 343).

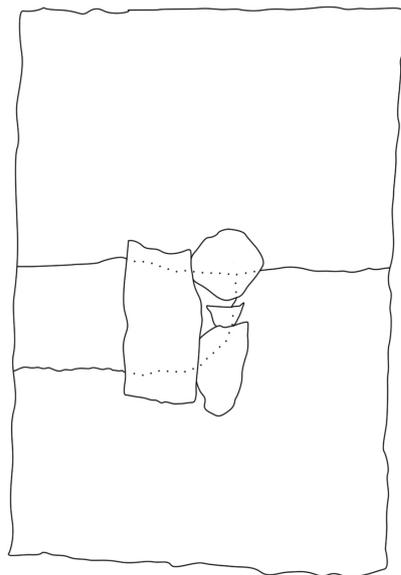
Διαστάσεις: μήκος 0,16, πάχος 0,06 μ.

Σπασμένο στο άνω τμήμα και εκδορές στην επιφάνεια.

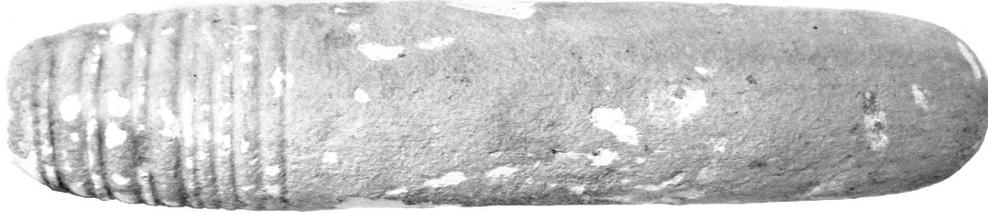
Βλ. προηγούμενο.

3. Λευκή λήκυθος, M.B 6675α-β (εικ. 344).

Διατηρούνται δύο τμήματα: α) ύψος 0,31 μ. διάμετρος βάσης 0,09 μ., β) 0,28 μ. ύψος, 0,095 μ., διάμετρος στομίου 0,085 μ. Εκτιμώμενο συνολικό ύψος 0,495 μ. Συγκολλημένη από πολλά τμήματα. Λείπουν τμήματα από το σώμα, τον ώμο και το στόμιο με τη λαβή. Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα στιλπνό, μελανό. Επίχρυσμα υπόλευκο κιτρινίζον· στο μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας του αγγείου έχει απολεπιστεί, παρασύροντας και τη διακόσμηση. Τα περιγράμματα της παραστάσης με θαμπό μελανό χρώμα, ομοιό-

Εικ. 341α. Κάτοψη με τις καλυπτήριες πλάκες.

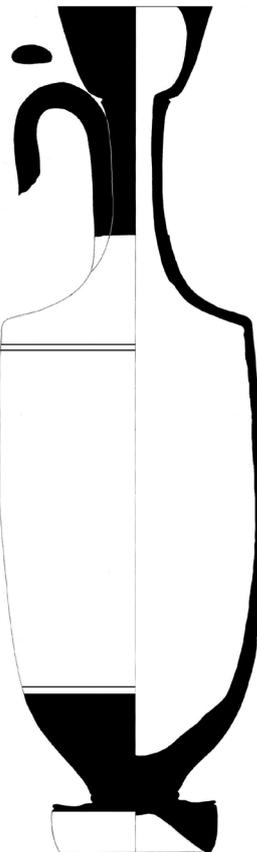
Εικ. 342. Πώρινο αλάβαστρο, Μ.Β. 6686.

Εικ. 343. Πώρινο αλάβαστρο, Μ.Β. 6687.

Εικ. 344. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6675.

BE 6675

Εικ. 345. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6676.

χρωμο το εσωτερικό σχέδιο. Επίθετο ερυθρό χρώμα για την ταινία.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές. Χαμηλή βαθμίδα από τον ώμο στο λαιμό. Λαβή ταινιωτή, κυρτή εξωτερικά. Κάτω από τον ώμο, ανάμεσα σε δύο γραμμές μαίανδρος. Μεταξύ ώμου και λαιμού ανάμεσα σε γραμμές ιωνικό κυμάτιο. Πάνω από την παράσταση ανάμεσα σε δύο γραμμές διακρίνονται ίχνη μαίανδρου και στον ώμο το ελικοειδές φύλλο ανθεμίου. Από την παράσταση του κορμού διατηρείται τμήμα επιτύμβιας στήλης από την οποία κρέμονται ταινίες ερυθρές και αν-

δρική μορφή κατά τομή με ερυθρό χιτώνα να κρατεί δύο δόρατα.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kurtz 1975, 214, πίν. 36,3 (για το σχήμα).

4. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6676 (εικ. 345).

Ύψος 0,152 μ., διάμετρος βάσης 0,051 μ.

Συγκολλημένη από πολλά τμήματα. Διατηρείται η βάση και μεγάλο τμήμα από το σώμα. Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα καστανόχρωμο· επίχρισμα κιτρινίζον, το οποίο στο μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας έχει απολεπιστεί, παρασύροντας και τη γραπτή διακόσμηση.

Βάση δίβαθμη, δισκοειδής. Η κάτω οριζόντια επιφάνεια ελαφρώς κοίλη με μικρή βάθυνση στο κέντρο. Η κάθετη επιφάνεια της κάτω βαθμίδας της βάσης, η άνω οριζόντια επιφάνειά της, καθώς και το τέταρτο περίπου του κορμού καλύπτονται με μελανή βαφή. Στο άνω μέρος του σώματος ζώνη που ορίζεται άνω και κάτω από ζεύγη ερυθρών γραμμών με μελανό μαίανδρο. Στον ώμο ανθέμια ερυθρά και μελανά, τα οποία δεν είναι δυνατόν να αποκατασταθούν σχεδιαστικά.

Χρονολόγηση: β'-γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kurtz 1975, 205, πίν. 23, 2 (για το σχήμα). Βλ. Μέρος Β', σ. 251.

5. Λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6678 (εικ. 346).

Ύψος 0,22 μ., διάμετρος βάσης 0,065 μ.

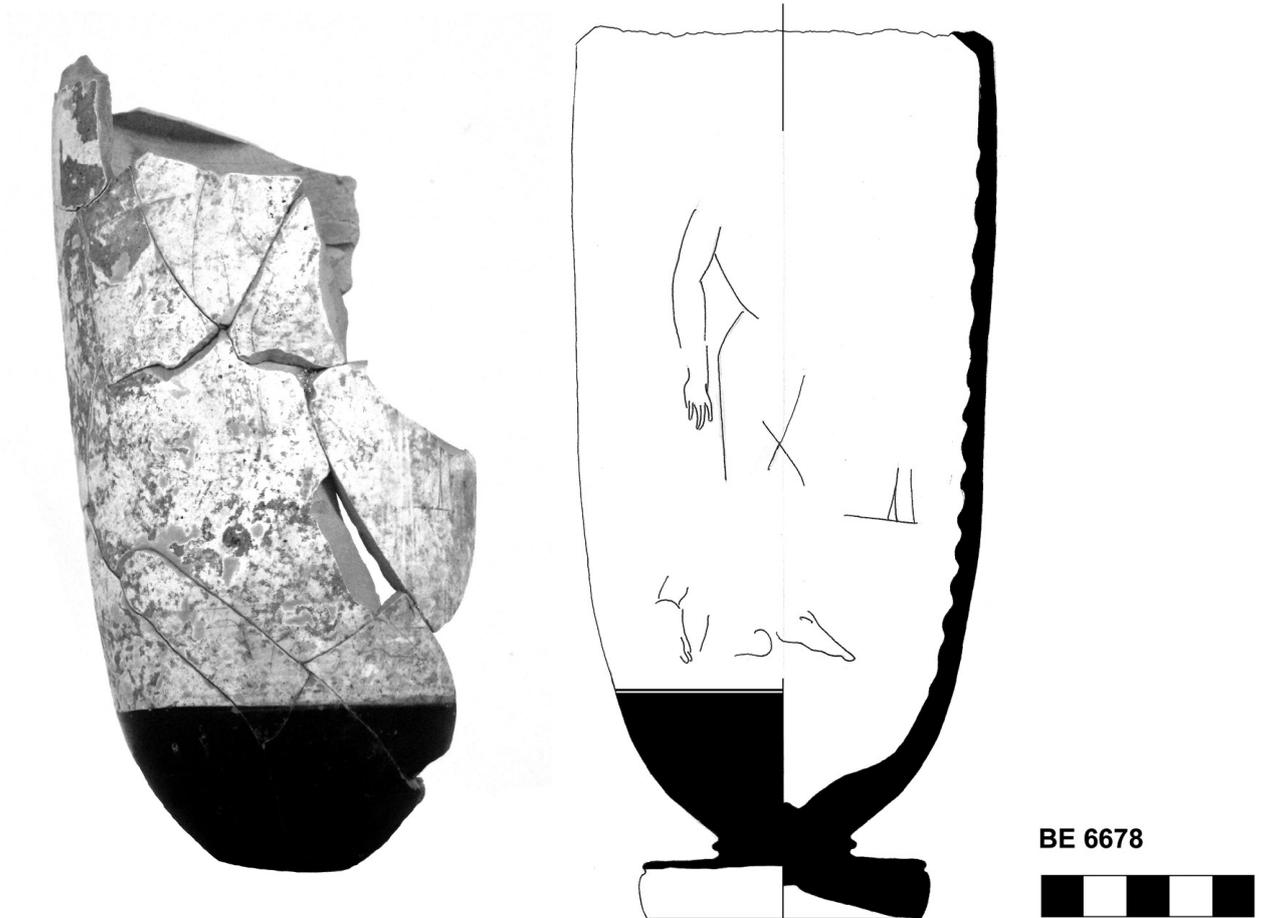
Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα. Λείπουν τμήματα από το σώμα, ο ώμος, η λαβή καθώς και ο λαιμός με το στόμιο.

Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα στιλπνό, μελανό. Επίχρισμα λευκό.

Βάση δισκοειδής, κυρτής διατομής, με εντομή στην άνω περίμετρο· κάτω κοίλη· μεταξύ βάσης και κορμού πλαστικός δακτύλιος που πλαισιώνεται από εγχάρακτες γραμμές.

Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανή αραιή βαφή, ομοιόμορφο το εσωτερικό σχέδιο. Από την παράσταση διακρίνεται το πίσω μέρος ανδρικής μορφής που φέρει χαλαρά το χέρι πίσω από την πλάτη και στρέφεται προς επιτύμβια στήλη από την οποία κρέμονται ταινίες. Ένα τμήμα ακόμα από το αγγείο ίσως διατηρεί τμήμα ποδιού.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Εικ. 346. Λευκή λήκυθος, M.B. 6678.

6. Λευκή λήκυθος, M.B. 6679 (εικ. 347).

Ύψος 0,405, διάμετρος βάσης 0,085 μ.

Δύο μη συναρμοζόμενα τμήματα, συγκολλημένα από πολλά θραύσματα. Λείπουν τμήματα από το σώμα, τον ώμο και το στόμιο. Δεν ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί το επίθετο μυροδοχείο. Το μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας απολεπισμένο.

Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα στιλπνό, μελανοκάστανο. Επίχρισμα κιτρινίζον στον ώμο και στο σώμα. Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανό στιλπνό χρώμα, ομοιόχρωμο το εσωτερικό σχέδιο. Επίθετο ερυθρό χρώμα.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος

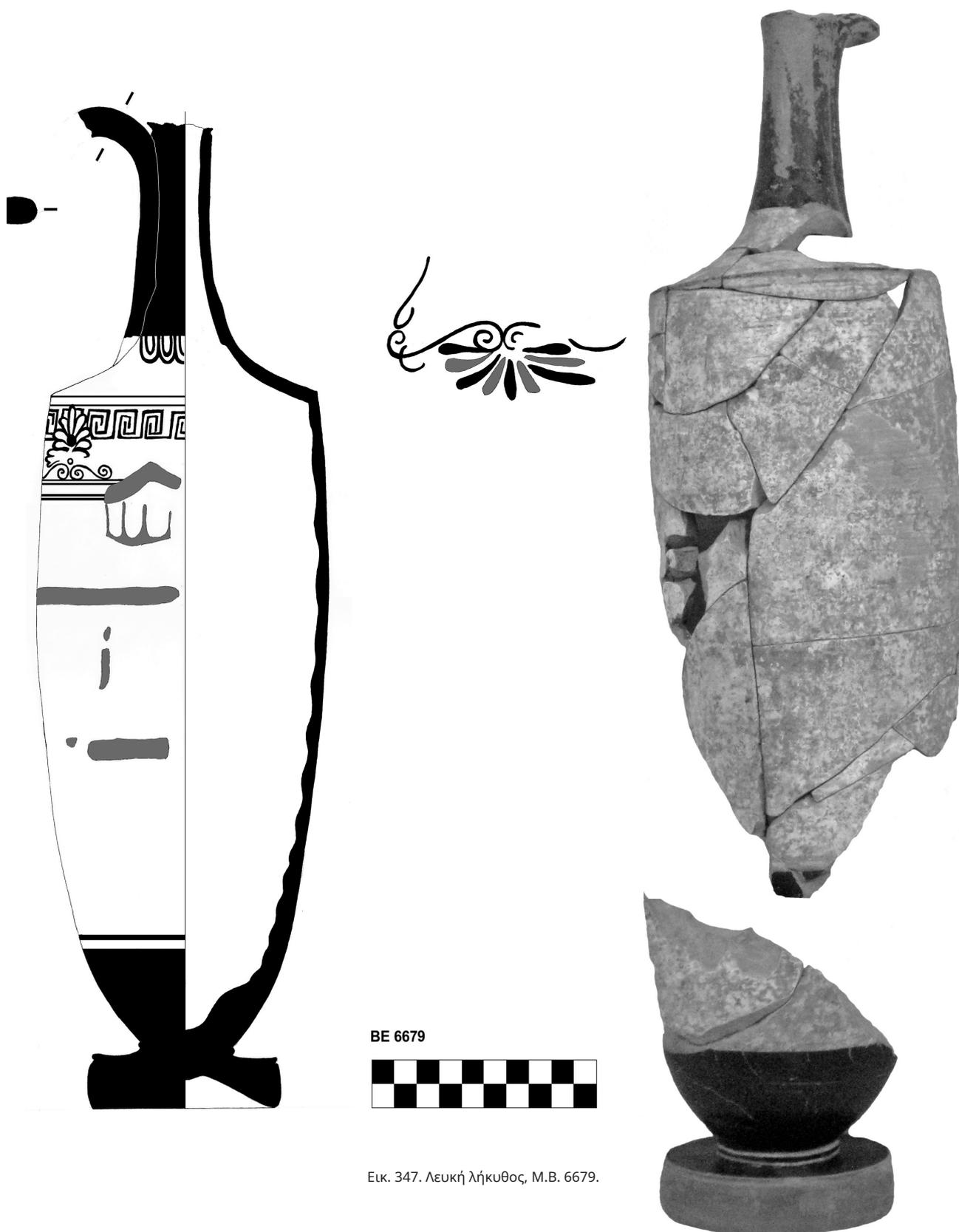
και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές. Χαμηλή βαθμίδα από τον ώμο στο λαιμό. Κάτω από τον ώμο ζώνη που πλαισιώνεται από ζεύγος γραμμών πλαισιώνει μαίανδρο. Λαβή ταινιωτή, κυρτή εξωτερικά. Από την παράσταση στο σώμα διακρίνεται στήλη με επίστεψη ανθεμίου και ερυθρές ταινίες. Στον ώμο γλωσσωτό και ανθέμια με ερυθρά και μαύρα φύλλα.

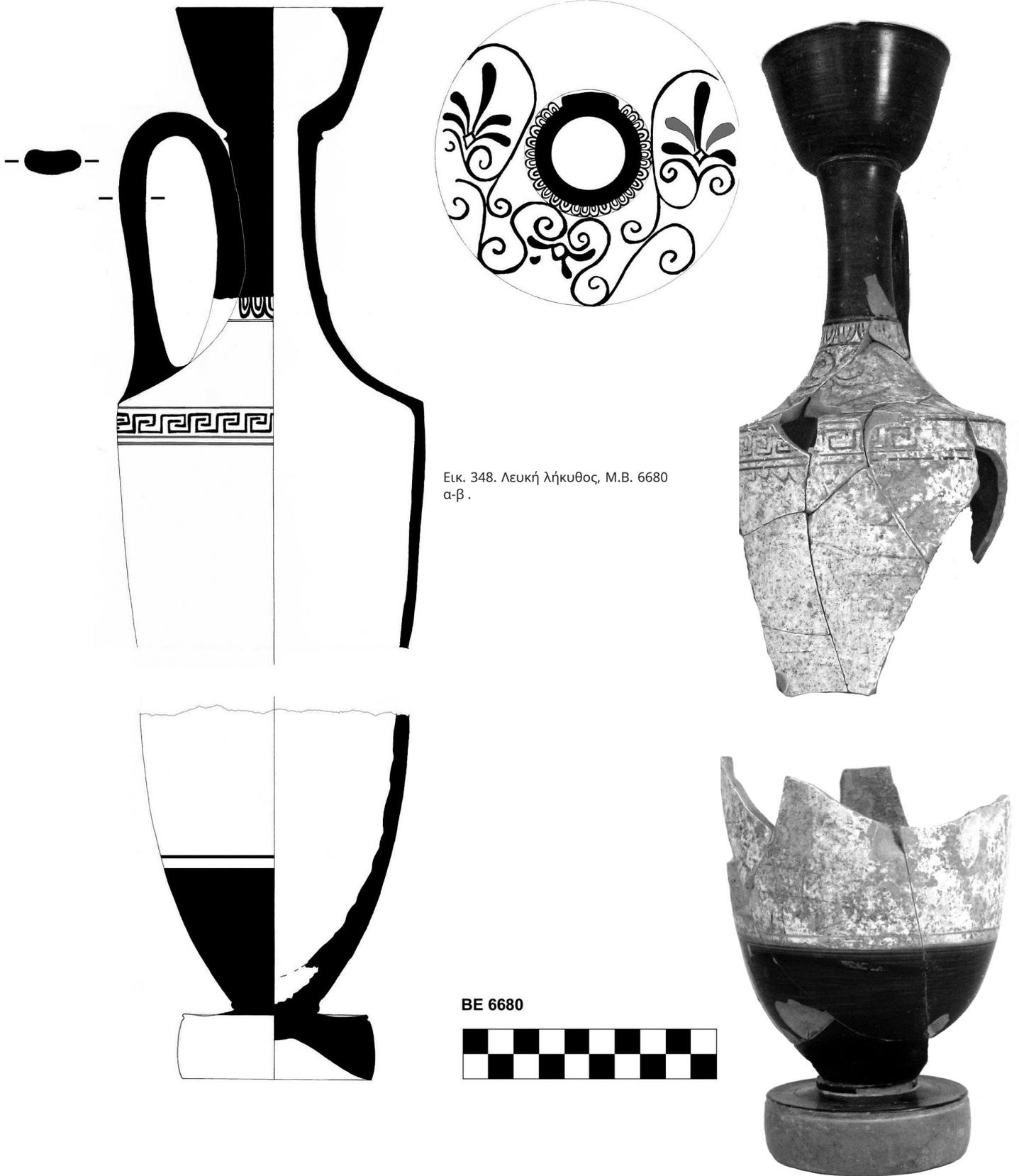
Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 251-252.

7. Δύο μη συναρμοζόμενα τμήματα λευκής λήκυθου, M.B. 6680 α-β (εικ. 348).

Ύψος (α) 0,25 μ., (β) 0,25 μ., διάμετρος στομίου 0,04 μ., διάμετρος βάσης 0,075 μ.

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα. Λείπει το μεγαλύτερο τμήμα από το σώμα, καθώς και μικρά τμήματα από τον ώμο· δεν

Εικ. 349. Τμήμα λευκής ληκύθου, Μ.Β. 6681.

ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί το επίθετο μυροδοχείο. Γάνωμα στιλπνό, μελανό. Επίχρυσμα υπόλευκο. Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανό χρώμα. Ομοιόχρωμο το εσωτερικό σχέδιο.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή στην περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές. Χαμηλή βαθμίδα από τον ώμο στο λαιμό. Λαβή ταινιωτή, κυρτή εξωτερικά· κάτω από τον ώμο, ανάμεσα σε δύο γραμμές μαίανδρος· μεταξύ ώμου και λαιμού ανάμεσα σε γραμμές ιωνικό κυμάτιο wόν· στον ώμο τρία ανθέμια, ένα ανεστραμμένο και δύο όρθια, τα οποία συνδέονται με το πρώτο με τις βλαστόσπειρές του.

Η αποσπασματικά διατηρημένη παράσταση περιελάμβανε δύο όρθιες μορφές, πιθανότατα ανδρικές, που στρέφουν την κεφαλή προς μια βαθμιδωτή επιτύμβια στήλη με ανθεμωτή απόληξη. Διατηρούνται τμήματα από τις κεφαλές των μορφών, καθώς και τα άκρα πόδια της μορφής αριστερά, η οποία έφερε ερυθρό μανδύα. Η μορφή φαίνεται ότι έτεινε το χέρι, καθώς στη στήλη προβάλλεται ο πήχης της.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 251-252.

8. Αποσπασματική λήκυθος, Μ.Β. 6681 (εικ. 349).

Ύψος 0,14 μ., διάμετρος βάσης 0,095 μ.

Διατηρείται η βάση και το κάτω τέταρτο περίπου του σώματος. Γάνωμα στιλπνό, μελανό. Επίχρυσμα υπόλευκο. Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανό χρώμα.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές.

Από την παράσταση διακρίνεται μόνο το κάτω τμήμα μορφών.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

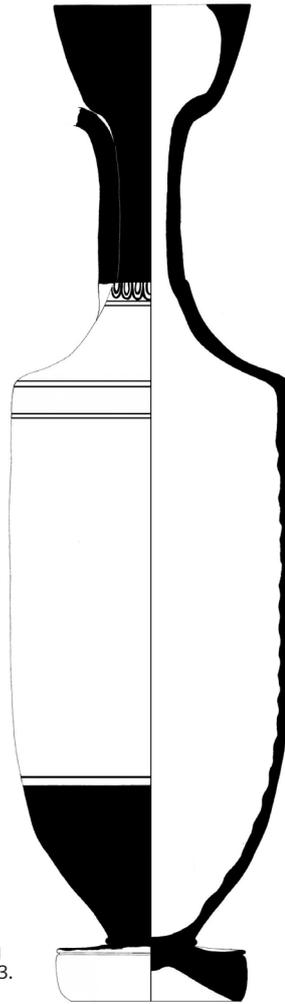
9. Αποσπασματική λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6682 (εικ. 350).

Ύψος (α) 0,23 μ., (β) 0,063 μ., διάμετρος βάσης 0,088 μ.

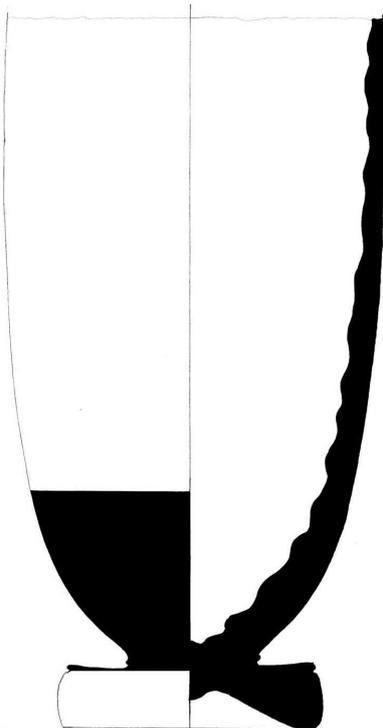
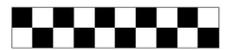
Γάνωμα στιλπνό, μελανό. Επίχρυσμα υπόλευκο.

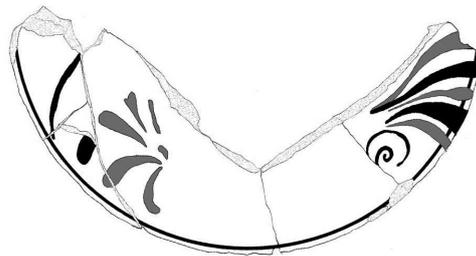
Εικ. 351. Αποσπασματική
λευκή λήκυθος, Μ.Β. 6683.

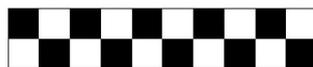
BE 6683

Εικ. 350. Τμήμα λευκής
ληκύθου, Μ.Β. 6682.

BE 6682

Εικ. 352. Χύτρα, M.B. 6690.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 251-252.

10. Αποσπασματική λευκή λήκυθος, M.B. 6683 (εικ. 351).

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα

Ύψος 0,045 μ. (κατ' εκτίμηση), διάμετρος 0,088 μ. (βάσης), 0,09 μ. (στομίου).

Λείπουν πολλά τμήματα από το σώμα· δεν ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί το επίθετο μυροδοχείο.

Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα σιλπνό, μελανοκάστανο και επίχρισμα κιτρινίζον. Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανό σιλπνό χρώμα, ομοιόχρωμο το εσωτερικό σχέδιο.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κωνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε

δύο εγχάρακτες γραμμές. Χαμηλή βαθμίδα από τον ώμο στο λαιμό. Λαβή ταινιωτή, κυρτή εξωτερικά.

Κάτω από τον ώμο, ανάμεσα σε δύο γραμμές μαίανδρος. Μεταξύ ώμου και λαιμού ανάμεσα σε γραμμές ιωνικό κυμάτιο ωών. Από την παράσταση διακρίνεται επιτύμβια στήλη με ερυθρή, αετωματική απόληξη και ίσως γωνιακά ακρωτήρια, από τα οποία διακρίνεται αμυδρά το αριστερό, ενώ στον κορμό πιθανότατα δένονταν επίσης ερυθρές ταινίες. Στον ώμο ανθέμια με μελανό χρώμα.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 252.

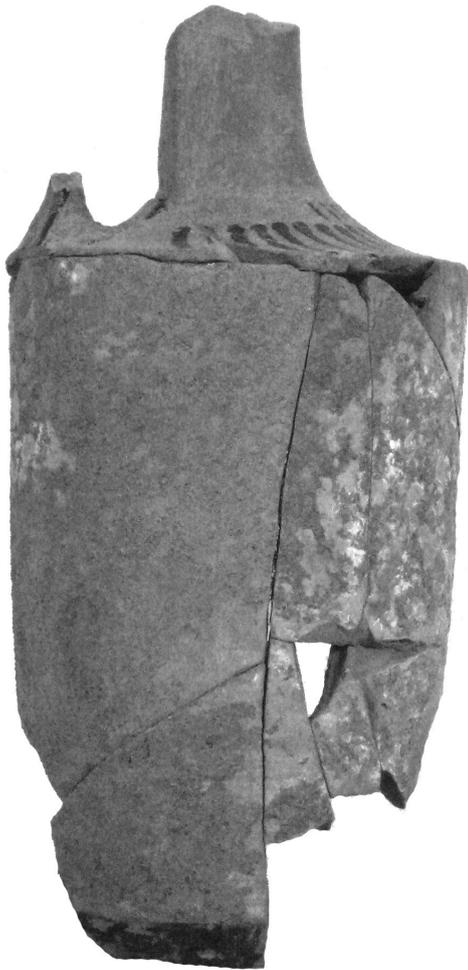
11. Οξυπύθμενη χύτρα, M.B. 6690 (εικ. 352).

Ύψος 0,062 μ., διάμετρος στομίου 0,05 μ., μέγιστη διάμετρος 0,078 μ.

Ακέραιη. Μικρά απολείσματα στα τοιχώματα και τη λαβή.

Χρονολόγηση: μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 109, αρ. 433 (NNr.69), 3, πίν. 8,1 (γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.)· Kovacsovics 1990, 40-41, αρ. 28, 21-23 (β' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.)· Knigge 2005, 178, αρ. 492, όπου συγκεντρώνονται πολλά παράλληλα.

Εικ. 353. Λήκυθος, Μ.Β. 6677.

12. Αποσπασματική λήκυθος, Μ.Β. 6677 (εικ. 353).

Ύψος 0,155 μ.

Συγκολλημένη. Λείπει το κατώτερο τμήμα του σώματος, η βάση, το στόμιο και η λαβή.

Πηλός ερυθροκάστανος, καθαρός. Η βαφή είναι μελανή και σε μεγάλο βαθμό έχει απολεπιστεί. Στον ώμο δύο σειρές φύλλων. Στη βάση της λαβής μελανή βαφή.

Χρονολόγηση: α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

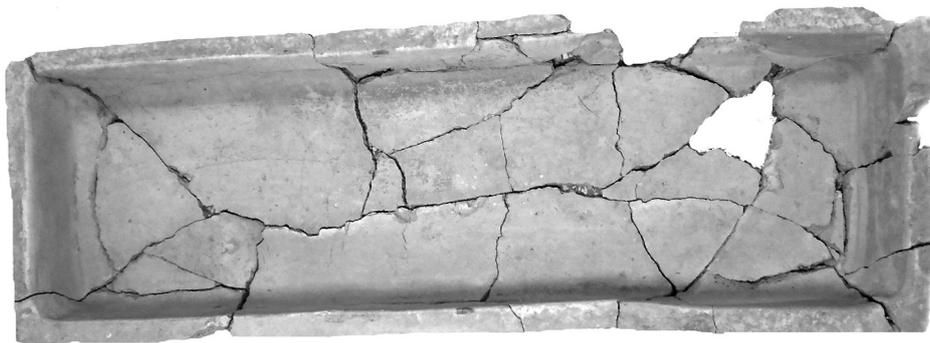
Πρβλ. Kunze-Götte κ.ά. 1999, 24, αρ. 54 (HTR 103), 5, πίν. 14,1· σ. 34, αρ. 85 (HTR 22), 2, πίν. 23, 1.

Ταφή Η. Ενταφιασμός σε ορθογώνια πήλινη λάρνακα. Δεν βρέθηκε ανθρωπολογικό υλικό· η ταφή ήταν κτερισμένη με δύο μικρά ληκύθια με ανθέμια. Το μέγεθος της λάρνακας επιτρέπει το συμπέρασμα ότι προοριζόταν για τον ενταφιασμό παιδιού. Εξωτερικά της λάρνακας βρέθηκαν τα τμήματα του «πινακίου πυράς», τα οποία δεν σχετίζονται με την ταφή και ίσως αποτελούσε κτέρισμα άλλης, αρχαιότερης.

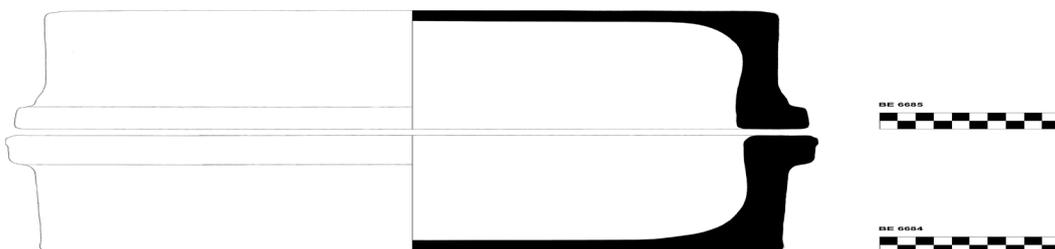
1. Πήλινη λάρνακα, Μ.Β. 6684, 6685 (εικ. 354).

Μήκος 1,33 μ., πλάτος 0,44 μ., βάθος 0,17 μ· κάλυμμα ίδιων διαστάσεων αλλά βάθος 0,13 μ. Συγκολλημένη από πολλά κομμάτια. Αρκετά σπασίματα, ιδίως στο περιχέλιωμα.

Πρβλ. Knigge 1976, 151, αρ. 289, πίν. 42 (γ' τρίτο 5^{ου} αι. π.Χ.).

Εικ. 354. Πήλινη λάρνακα, Μ.Β. 6685.

Εικ. 355. Ληκύθιο με ανθέμιο, Μ.Β. 6688.

Εικ. 356. Ληκύθιο με ανθέμιο, Μ.Ω. 6689.

2. Ληκύθιο με ανθέμιο, Μ.Β. 6688 (εικ. 355).

Ύψος 0,072 μ., διάμετρος βάσης 0,035 μ., διάμετρος στομίου 0,03 μ.

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, στόμιο διευρυνόμενο, λαβή ταινιωτή.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Robinson 1950, 153, αρ. 13, πίν. 105· Stillwell και Benson 1984, 94, αρ. 96, πίν. 13· Kovacsovics 1990, 40, αρ. 27, 1, πίν. 29, 5.

3. Ληκύθιο με ανθέμιο, Μ.Β. 6689 (εικ. 356).

Ύψος 0,079 μ., διάμετρος βάσης 0,035 μ., διάμετρος στομίου 0,032 μ.

Ακέραιο. Μικρές απολεπίσεις στο γάνωμα. Στόμιο καλυκόσχημο, διακρίνεται από το λαιμό. Βάση ανισοπαχής.

Ό.π. 1.

4. Αποσπασματικό πινάκιο «πυράς», Μ.Β. 6693 (εικ. 357).

Διάμετρος βάσης 0,11 μ., διάμετρος στομίου 0,34 μ.

Διατηρούνται τμήματα από τη βάση, τα τοιχώματα και χείλος. Πηλός ερυθρόχρωμος, καθαρός.

Χρονολόγηση: μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Πρβλ. Τύμβος Α, επίχωση, αρ. 12.

Ταφή Θ. Ενταφιασμός σε κιβωτιόσχημο τάφο μήκους 1,88 μ., πλάτους 0,88 μ. και βάθους 0,975 μ. Για τις πλευρές και τον πυθμένα χρησιμοποιήθηκαν πλάκες υπόλευκου μαρμάρου· η εσωτερική επιφάνεια των κατακόρυφων πλακών είχε λειανθεί με πυκνά κτυπήματα βελονιού· στις ακμές ταινία πλάτους 0,025 μ. έχει λειανθεί με κτένι· η πλάκα του πυθμένα είχε υποστεί αδρή επεξεργασία. Στο βόρειο τμήμα της πλάκας του πυθμένα υπάρχουν δύο επιφάνειες επιμελούς λείανσης, μήκους 0,26 μ. Οι λαξεύσεις αυτές μάλλον δεν σχετίζονται με τον τάφο και φαίνεται ότι αρχικά η πλάκα του πυθμένα είχε λαξευτεί για άλλη χρήση. Για την κάλυψη του τάφου χρησιμοποιήθηκαν δύο πλάκες. Η ταφή βρέθηκε πλήρως συλημένη· οι τυμβωρύχοι έσπασαν τις καλυπτήριες πλάκες και αφαίρεσαν όλα τα εσωτερικά αντικείμενα.

Ταφή Ι. Πρωτογενής καύση σε λάκκο μήκους 1,55 μ, πλάτους 0,95 μ. και βάθους 0,55 μ. Το στρώμα τέφρας πάχους περίπου 0,20 μ. περιείχε λίγα τρίμματα οστών και δύο τμήματα από ξύλα, ίσως από το φέρετρο. Μετά την κατάσβεση της πυράς στο λάκκο αποτέθηκε η στεγγίδα, καθώς και δεύτερη, από την οποία διατηρήθηκε μικρό μόνο τμήμα.

Εικ. 358. Χάλκινη σπλεγγίδα, Μ.Β. 6692.

Χάλκινη σπλεγγίδα, Μ.Β. 6692 (εικ. 358).

Μήκος 0,17 μ., πλάτος 0,025 μ.

Συγκολλημένη· λείπουν μεγάλα τμήματα από τη λεπίδα.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 265.

ματη πλάκα, μήκους 2,32 μ. πλάτους 1,17-1,21 μ. και πάχους 0,15 μ. Στη μέση του καλύμματος και στην ανατολική του άκρη άνοιγμα από βαριά, από όπου εισχώρησαν οι τυμβωρύχοι στον τάφο. Μέσα στον τάφο επίχωση 0,15 μ. με τουλάχιστον δύο σκελετούς με οστά πλήρως διαταραγμένα. Στην επίχωση λίγα τμήματα σπλεγγίδας. Ο τάφος είχε κατασκευαστεί με μαρμάρινες πλάκες. Εσωτερικές διαστάσεις μήκος 1,97 μ. πλάτος 0,95 μ. βάθος 0,95 μ. και πάχος τοιχώματος 0,13 μ. Η εσωτερική πλευρά έχει λειανθεί με βελόνι αλλά στις ακμές υπάρχει ταινία.

Ταφή ΙΑ. Ενταφιασμός σε λίθινη λάρνακα. Συλημένος.

Το κάλυμμα αποτελείται από μια μονοκόμ-

Εικ. 357. Αποσπασματικό πινάκιο πυράς, Μ.Β. 6693.

Σε απόσταση 1,24 μ. νοτίως της λάρνακας, εντός λαξεύματος βρέθηκε μεγάλη λευκή λήκυθος.

Λευκή λήκυθος, M.B. 6674 (εικ. 359).

Σωζόμενο ύψος 0,55 μ., διάμετρος βάσης 0,115 μ.: πιθανό ύψος ένθετου μυροδοχείου 0,23 μ.

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα· λείπουν τμήματα από το σώμα, καθώς και το στόμιο· το μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας απολεπισμένο.

Πηλός καστανόχρωμος. Γάνωμα στιλπνό, μελανοκάστανο και επίχρσιμα κιτρινίζον. Τα περιγράμματα της παράστασης με καστανό στιλπνό χρώμα, ομοιόχρωμο το εσωτερικό σχέδιο. Μελανό χρώμα για τα ώα.

Βάση σχήματος δίσκου, κυρτής διατομής, με εντομή κοντά στην άνω περίμετρο. Κάτω κυνική εσοχή με μαστοειδή απόφυση στο

κέντρο και κυρτά τοιχώματα. Μεταξύ σώματος και βάσης πλαστικός δακτύλιος ανάμεσα σε δύο εγχάρακτες γραμμές. Χαμηλή βαθμίδα από τον ώμο στο λαιμό. Λαβή ταινιωτή, κυρτή εξωτερικά. Κάτω από τον ώμο, ανάμεσα σε δύο γραμμές μαίανδρος. Μεταξύ ώμου και λαιμού ανάμεσα σε γραμμές ιωνικό κυμάτιο. Από την παράσταση, η οποία αρχικά πρέπει να περιλάμβανε τουλάχιστον τρεις μορφές, διακρίνεται στο μέσο τμήμα βαθμιδωτής επιτύμβιας στήλης με ανθεμωτή επίστεψη. Η μετάβαση από τον κορμό προς την επίστεψη της στήλης κοσμεύεται με ιωνικό κυμάτιο. Στις βαθμίδες της εικονίζεται γενειοφόρος καθιστή ανδρική μορφή σε στάση τριών τετάρτων προς τα αριστερά με γυμνό τον άνω κορμό. Πίσω της στέκεται ανδρική γενειοφόρος μορφή με κατεβασμένη την κεφαλή και μετωπικό κορμό. Στα αριστερά διακρίνονται τμήματα από γραμμές ποδιού μορφής.

Χρονολόγηση: γ' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Μέρος Β', σ. 251.

Εικ. 359. Λευκή λήκυθος, M.B. 6674-.

BE 6674

ΟΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Οι δύο στήλες που κατασχέθηκαν το 1956 και προέρχονται από το νεκροταφείο των Αιγυλιέων αποτελούν αξιολογα δείγματα της πλαστικής του 4^{ου} αι. π.Χ.

Επιτύμβια στήλη, Ε.Α.Μ. 6915 (εικ. 360)¹⁸⁴

Ύψος 1,83 μ., πλάτος 1,10 μ. (άνω) – 1,14 μ. (κάτω), πάχος 0,145 έως 0,24 μ.

Ναισκόμορφη στήλη με αετωματική επίστεψη, λαξευμένη σε λευκό, πεντελικό μάρμαρο με ανοικτόχρωμη πάτινα. Συγκολλημένη από τρία μεγάλα κομμάτια και αρκετά μικρότερα, ενώ λείπει η άνω αριστερή γωνία του πεδίου, το αριστερό επίκρανο, καθώς και το ακρωτήριο της ίδιας πλευράς. Αποκρούσεις υπάρχουν επίσης στο κεντρικό τμήμα του επιστυλίου, στο δεξιό επίκρανο και στις παραστάδες. Σπασμένες οι μύτες των μορφών, τα ακροδάκτυλα της όρθιας ανδρικής μορφής, καθώς και πτυχές από το ένδυμα της καθιστής μορφής. Η πίσω όψη της στήλης και η άνω επιφάνεια της αετωματικής επίστεψης είναι δουλεμένες με χονδρό βελόνι, ενώ λεπτό βελόνι έχει χρησιμοποιηθεί για την άνω επιφάνεια της πλίνθου. Ίχνη ξοΐδας είναι εμφανή στο πεδίο της στήλης, καθώς και στην κάτω όψη του κλισμού.

Το αέτωμα είναι δυσανάλογα χαμηλό ως προς το ύψος της στήλης και ρηχό. Οι παραστάδες της στήλης επιστέφονται με επίκρανο σε έξεργο ανάγλυφο, το οποίο εξέχει και στους κροτάφους. Το καταέτιο γείσο έχει ορθογωνική διατομή, ενώ το οριζόντιο έχει λοξότμητες ακμές.

Στο χαμηλό επιστύλιο έχει χαραχθεί η αποσπασματικά σωζόμενη επιγραφή:

ΑΙΓΥΛΙΕΥΣ

Ύψος γραμμάτων 0,02 μ. (Σ, Γ) έως 0,027 μ. (Λ).

Η ανάγλυφη παράσταση, η οποία υπερβαίνει τα όρια του πεδίου και προβάλλεται στις παραστάδες, αποδίδει σκηνή δεξιώσεως ανάμεσα σε νεανική όρθια γενειοφόρο μορφή δεξιά, η οποία απεικονίζεται σε στάση τριών τε-

τάρτων, και γενειοφόρο ανδρική αριστερά, η οποία κάθεται σε κλισμό και ακουμπά τα πόδια σε χαμηλό, λοξά τοποθετημένο υποπόδιο, σύροντας το αριστερό ελαφρώς προς τα πίσω και αγγίζοντας με το αριστερό τον πήχη της πρώτης μορφής. Μεταξύ των δύο ανδρών και σε δεύτερο επίπεδο εικονίζεται όρθια γυναίκα, η οποία στρέφει δεξιά, επίσης σε στάση τριών τετάρτων και με την κεφαλή ελαφρώς βυθισμένη, αγγίζοντας τον όρθιο άνδρα με το δεξί χέρι στο βραχίονα, ενώ από το αριστερό, κρυμμένο πίσω από τον κορμό της, προβάλλονται τα ακροδάκτυλά της πάνω στον δεξιό του ώμο. Ο κορμός των τριών μορφών και της γυναίκας αποδίδονται σε όψη τριών τετάρτων ενώ η κεφαλή των ανδρών σε κατατομή. Η καθιστή, ανυπόδητη μορφή φορεί ιμάτιο που αφήνει ελεύθερο το στήθος, τμήμα της κοιλιακής χώρας και το δεξιό χέρι. Η ελαφρά κυρτότητα της ράχης, η σχετική πλαδαρότητα του στήθους, συγκρινόμενη με τον κορμό του νεότερου ανδρός, και το πυκνό γένη, η ρυτίδα στην άκρη της μύτης, κυρίως όμως η χαρακτηριστική διάταξη των μαλλιών πάνω από το μέτωπο, η οποία είναι γνωστή ως αναστολή¹⁸⁵, υποδηλώνουν ότι έχει διαβεί το κατώφλι της ώριμης ηλικίας. Ο όρθιος άνδρας, το ιμάτιο του οποίου τυλίγεται γύρω από τη μέση και έρχεται πάνω από τον αριστερό ώμο, αφήνοντας ελεύθερο το αριστερό στήθος, κρατεί την παρυφή του ιματίου που πέφτει μέχρι το μηρό, και πατάει με το πέλημα του δεξιού ποδιού, φέροντας προς τα πίσω το αριστερό, το οποίο λυγισμένο προβάλλεται κάτω από ύφασμα. Η γυναίκα είναι ντυμένη με χιτώνα και ιμάτιο, ενδύματα τα οποία πέφτουν βαριά και δεν επιτρέπουν να διαγραφεί το περίγραμμα του σώματός της. Τα μαλλιά της χωρίζονται πάνω από το μέτωπο και σε συμπαγείς πλοκάμους τα φέρνει πάνω από τους κροτάφους και τα αυτιά προς τα πίσω, όπου θα τα έδενε σε κόμβο ίσως με κάποιο δικτυωτό πλέγμα, την κρωβύλη¹⁸⁶. Τα μαλλιά των μορφών αποδίδονται ως βοστρυχωτές μάζες κτενισμένες προς τα πίσω· περισσότερο λεπτομερής είναι η απόδοση

185 Bergemann 1997, 102-103, 112-113· ο ίδιος 2007, 36 και 38, όπου επισημαίνεται ότι κατά τον 4^ο αι. π.Χ. ο συγκεκριμένος τρόπος κόμμωσης αποτελεί στοιχείο χαρακτηριστικό της σεβάσμιας μορφής.

186 Κρωβύλος είναι το είδος κόμβου τριχών (βλ. Θουκ. 1. 6, Άνθ. Π. 6. 155, Σχόλ. εις Άριστοφ. Νεφ. 980· Σφ. 1259), ενώ η κρωβύλη είναι το πλέγμα με το οποίο συκρατείται η κόμη (Αινειάδα 4. 138. 2).

184 Περιγραφή της στήλης χωρίς φωτογραφική απεικόνιση και σχολιασμό, Clairmont 1993, 3: 401-402, αρ. 462a. Μνημονεύεται από Bergemann 1997, 167, αρ. 359.

Εικ. 360. Η επιτύμβια στήλη Ε.Α.Μ. 6915.

στην καθιστή μορφή, της οποίας βόστρυχοι που στεφανώνουν το μέτωπο είναι φλογόσχημοι, και στη γυναικεία, οι βόστρυχοι της οποίας πάνω από το μέτωπο είναι σιγμοειδείς. Κάπως αφύσικα αποδοσμένα είναι το δεξί χέρι της γυναικείας μορφής· ενώ στον πήχη διατηρεί το ανάγλυφο που απαιτείται από τη θέση της στο επίπεδο της στήλης, από το ύψος του καρπού χάνει τον όγκο του και γίνεται σχεδόν επίπεδο, ενώ τα δάκτυλα αποδίδονται σχεδόν εγχάρακτα.

Η χρονολόγηση της στήλης 6915 στο Ε.Α.Μ. βασίζεται στη δομή της σύνθεσης και του αρχιτεκτονικού πλαισίου¹⁸⁷, καθώς και στα επιμέρους χαρακτηριστικά των μορφών. Η κλειστή σύνθεση με τις τρεις μορφές να διαβαθμίζονται σε επάλληλα επίπεδα, η στάση των μορφών σε όψη τριών τετάρτων, το μεγάλο μέγεθος και το βάθος του αναγλύφου

187 Οι λόγοι για τους οποίους αναπτύχθηκε η στήλη υπό τη μορφή ναύσκου, βλ. Hagemajer 2003, 213-215.

και η αρχιτεκτονική μορφή της στήλης είναι χαρακτηριστικά που απαντούν συχνά σε στήλες κατά τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.¹⁸⁸, στην ίδια περίοδο παραπέμπει και η απόδοση της κόμης¹⁸⁹.

Η χαρακτηριστική χειρονομία της καθιστής μορφής να αγγίζει τον πήχη της όρθιας, εικονογραφική λεπτομέρεια η οποία κατά το δεύτερο μισό του αιώνα διαδίδεται αρκετά, βρίσκεται κοντινό παράλληλο στη στήλη του Δεξανδρίδη και του Καλλιστράτου στο Leiden¹⁹⁰, για την οποία ο Clairmont υποστηρίζει ότι ίσως λαξεύτηκαν από τον ίδιο γλύπτη ή στο ίδιο εργαστήριο¹⁹¹. Η στήλη στο Leiden έχει υποστηριχθεί από παλαιά ότι ανήκει σε μια ομάδα έργων που δημιουργήθηκαν από έναν γλύπτη, στον οποίο έχει δοθεί συμβατικά το όνομα Γλύπτης του Μουσείου Rodin. Στο έργο του τελευταίου προσγράφονται¹⁹² εκτός από τη στήλη στο Leiden, η στήλη του Τιμοστράτου, του Νίκωνος και του Μνησικλή με αρ. 25A-B στο Μουσείο Rodin στο Παρίσι¹⁹³, καθώς και η στήλη αρ. 871 στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο¹⁹⁴. Τις μεγαλύτερες ομοιότητες εμφανίζει η στήλη 6915 του Ε.Α.Μ. με τη στήλη στο Leiden, τόσο ως προς τη σύνθεση όσο και ως προς τις επιμέρους ανατομικές λεπτομέρειες. Αποδίδεται η σκηνή δεξίωσης ανάμεσα σε όρθια νεανική μορφή σε στάση τριών τετάρτων δεξιά και σε καθιστή γενειοφόρο με τον άνω κορμό σε στάση επίσης τριών τετάρτων να στηρίζει τον καρπό της πρώτης μορφής με το αριστερό του χέρι. Ανάλογος είναι στις δύο στήλες ο τρόπος με τον οποίο το ιμάτιο καλύπτει τους ώμους, η

κοιλότητα του χιτώνα ανάμεσα στα πόδια της καθιστής μορφής, το πλάσιμο της σάρκας, οι ακατάστατοι βόστρυχοι στα γένια. Λιγότερο εμφανής είναι η ομοιότητα του αναγλύφου 6915 με τη στήλη στο Μουσείο Rodin, καθώς η τελευταία διατηρείται πολύ αποσπασματικά. Η στήλη αρ. 871 στο Ε.Α.Μ. παρουσιάζει εκ πρώτης όψεως ελάχιστες ομοιότητες με τη στήλη 6915 στο ίδιο Μουσείο. Οι διαφορές δεν είναι μόνο εικονογραφικές αλλά και τεχνοτροπικές, εμφανείς κυρίως με την παραβολή των κεφαλιών των ανδρικών μορφών στις δύο στήλες και με τις πτυχώσεις στα ενδύματα. Ωστόσο, ο όγκος των μορφών και το πλάσιμο των σωμάτων εμφανίζει αξιοσημείωτες ομοιότητες: τα λεπτά, μυώδη άκρα των μορφών δεξιά, το σμίλευμα του στήθους, ο τρόπος με τον οποίο προβάλλεται το γόνατο στον γέροντα της στήλης 871 και στον ώριμο της στήλης 6915 είναι χαρακτηριστικά που επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι οι δύο στήλες είναι έργα πολύ κοντινά στην τεχνοτροπία και δεν πρέπει να απέχουν πολύ χρονικά μεταξύ τους.

Ο συγκεκριμένος γλύπτης πρέπει να εργάστηκε κατά το τρίτο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.¹⁹⁵, ενώ έχουν επισημανθεί οι σχέσεις του με τον γλύπτη του αναγλύφου του Ιλισού¹⁹⁶.

Η στήλη εικονογραφεί μια από τις πλέον κοινές και συγκινητικές στιγμές σε επιτύμβιες στήλες τον αποχαιρετισμό του νεκρού από τους συγγενείς. Κέντρο της παράστασης είναι το σημείο ένωσης των χεριών, η δεξίωση ανάμεσα στις δύο ανδρικές μορφές¹⁹⁷. Ο νεκρός πρέπει να είναι ο καθιστός, μεγαλύτερης ηλικίας άνδρας¹⁹⁸, ενώ ο όρθιος στα δεξιά ώριμος με την ελαφρώς χαμηλωμένη κεφαλή πρέπει να είναι ο γιος. Η συναισθηματική εγγύτητα είναι φανερή εκτός από τη δεξίωση¹⁹⁹

188 Για τα χαρακτηριστικά των στηλών της περιόδου 350-325 π.Χ., βλ. Clairmont 1993 (Introductory volume), σποράδην: Grossman 2013, 57. Κατά τον Bergemann (1997, 167), η στήλη χρονολογείται στην περίοδο 360-330 π.Χ.

189 Bergemann 1997, 98-101.

190 Frel 1969, 47, αρ. 331, πίν. XXXIX· Clairmont 1993, 2: 589-590, αρ. 2.461.

191 Clairmont 1993, 3: 402.

192 Ο Frel 1969, 46-47 είχε αποδώσει στον ίδιο γλύπτη επίσης τη στήλη του Σωστράτου και του Ευξενίδη με αρ. 207 στο Μουσείο της Κοπεγχάγης (Frel 1969, 47, αρ. 330), καθώς και τη στήλη στη Φιλαδέλφεια των Η.Π.Α. (Frel 1969, 47, αρ. 334). Ο Clairmont (Introductory volume, 106), αποσυσχέτισε τις δύο αυτές στήλες από το έργο του γλύπτη.

193 Frel 1969, 47, αρ. 332, πίν. XL-XLI· Clairmont 1993 (III), 406, αρ. 3.465a.

194 Himmelman 1956, 27, εικ. 17· Frel 1969, 47, αρ. 333· Clairmont 1993, 2: 824-825, αρ. 2.954· Kaltsas 2002, 194-195, αρ. 385.

195 Frel 1969, 47.

196 Έχει υποστηριχθεί ότι η στήλη στο Ε.Α.Μ. αντιγράφει τη στήλη του Ιλισού, ενώ και η στήλη στο Leiden έχει έντονες τις επιδράσεις από την τελευταία· Frel 1969, 47.

197 Για τη δεξίωση μεταξύ προσώπων έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες· συγκεντρώνει η Grossman 2013, 38.

198 Η ταύτιση του νεκρού στις αττικές επιτύμβιες στήλες δεν είναι πάντα σαφής και ένα εικονογραφικό στοιχείο αυτοτελώς ξεταζόμενο δεν οδηγεί πάντα σε ασφαλή συμπεράσματα· για το θέμα, βλ. Bergemann 1997, 37-38 για το κάθισμα. Για απεικονίσεις καθιστών ανδρών, βλ. Scholl 1996, 97-100· Bergemann 1997, 98.

199 Δεξίωση είναι μια χειρονομία που δεν υποδη-

στο αντάμωμα των ματιών και ακόμα περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο η πρώτη μορφή αγγίζει τη δεύτερη στον πήχη²⁰⁰, όπως στη στήλη της Ευκολίνης στον Κεραμεικό²⁰¹ και τη στήλη αρ. 832 στο Ε.Α.Μ.²⁰² Η γυναίκα είναι ασφαλώς ύπανδρος, όπως αφήνεται να εννοηθεί από την κόμμωση, χαρακτηριστική στην εικονογραφία κατά τον 4^ο αι. π.Χ.²⁰³ Στο ερώτημα, αν πρόκειται για τη σύζυγο του ηλικιωμένου ή του ώριμου άνδρα, απάντηση δεν μπορεί να δοθεί.

Τμήμα επιτύμβιας στήλης Ε.Α.Μ. 6916 (εικ. 361)

Τμήμα στήλης από λευκό, πεντελικό μάρμαρο με ανοικτόχρωμη πάτινα. Το ύψος της είναι 0,63 μ., το πλάτος 0,53 μ. και το πάχος 0,24 μ.

Διατηρείται το δεξιό τμήμα στήλης με τον κρόταφο, στο οποίο αποδίδεται καθιστή σε δίφρο γυναικεία μορφή σε στάση τριών τετάρτων από το ύψος της σφαγής και έως το χαμηλότερο τμήμα των μηρών, καθώς και το δεξί χέρι έως τον καρπό. Η μορφή θα έφερε το δεξί χέρι στο ύψος του στήθους, λυγίζοντας τον καρπό και κρατώντας ελαφρά την παρυφή του ιματίου σε μια κομψή και γεμάτη χάρη χειρονομία²⁰⁴. Φόραγε χιτώνα ζωσμένο υψηλά στη μέση και κάτω από το στήθος, καθώς και ιμάτιο· με το τελευταίο θα κάλυπτε την κεφαλή, τους ώμους και τους βραχίονες, καθώς και τους μηρούς, κρύβοντας και ένα μέρος από το μαξιλαράκι του δίφρου.

Για τη χρονολόγηση της στήλης χαρακτηριστικό είναι το πολύ υψηλό δέσιμο του ιματίου ακριβώς κάτω από το στήθος, χαρακτηριστικό το οποίο απαντά σε επιτύμβιες στήλες πριν από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. αλλά ιδιαίτερα κατά το τρίτο τέταρτο του αιώνα.²⁰⁵ Το

Εικ. 361. Η επιτύμβια στήλη Ε.Α.Μ. 6916.

χαμηλό ανάγλυφο στο στήθος και ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται οι πτυχές, αμφίκυρτες και σιγμοειδείς πάνω από το μηρό, λεπτές και επάλληλες στο γόνατο, βρίσκει παράλληλο στη στήλη αρ. 31-65 στο Atkins Museum of Fine Arts, στο Κάνσας²⁰⁶, αν και κάποια σκληρότητα που παρουσιάζουν οι πτυχές στο τελευταίο το απομακρύνουν τεχνολογικά.

Οι δύο στήλες πρέπει να είναι σύγχρονες, από την εποχή λίγο μετά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.²⁰⁷

λώνει ή αποχαιρετισμό για τον άλλο κόσμο αλλά μόνο τους συγγενικούς δεσμούς ανάμεσα στα εικονιζόμενα πρόσωπα· για το θέμα βλ. Bergemann 1997, 61-62, σημ. 286.

200 Όπως κυρίως έχει καταδείξει ο Neumann 1960, 61, αν και Bergemann 1997, 63 το απορρίπτει.

201 Κεραμεικός Ρ388· Clairmont 1993, 4: 96-97, αρ. 4.420· Bergemann 1997, 62, 164-165, αρ. 270, πίν. 50, 3.4· 58, 1.2· 76, 1.2· 117, 1.

202 Clairmont 1993, 4: 104-106, αρ. 4.431· Bergemann 1997, 62, 165, αρ. 299, πίν. 28, 3.4· 35, 3.4· 69, 1· 117, 2.

203 Bergemann 1997, 98-99, πίν. 18-43.

204 Bergemann 1997, 56-57.

205 Ενδεικτικά: Vermeule 1981, 117, εικ. 88 (Clairmont 1993, 2: 198-199, αρ. 2.274· Bergemann 1997,

αρ. 720)· 121, εικ. 92 (Clairmont 1993, 4: 82-83, αρ. 4.384· Bergemann 1997, αρ. 470, πίν. 82, 3· 125, 4). Clairmont 1993, 3: 175-176, αρ. 3.346a (Bergemann 1997, αρ. 420, πίν. 113, 2)· Clairmont 1993, 3: 161-162, αρ. 3.336 (Bergemann 1997, 169, αρ. 463, πίν. 23, 1.2· 24, 3.4· 125, 3).

206 Βλ. προηγούμενη σημ.

207 Τη στήλη στο Κάνσας ο Vermeule, ό.π., τη χρονολογεί αρκετά χαμηλά, στα 330-320 π.Χ. Αντίθετα, ο Cook 1969, 70 γύρω στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ ο Bergemann 1997, στην περίοδο 360-330 π.Χ.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΜΕΛΕΤΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Με δεδομένο ότι οι Τύμβοι Α και Β παρουσιάζουν σημαντικές αντιστοιχίες ως προς τη διάρκεια χρήσης τους και το είδος των κτερισμάτων, ο σχολιασμός που ακολουθεί επιχειρεί να συνεξετάσει τα ευρήματα και να τα εντάξει στο πλαίσιο της αττικής αρχαιολογίας. Το ίδιο ισχύει ασφαλώς και για τα ευρήματα από τον Τύμβο Γ και το παρακείμενο νεκροταφείο. Για την παρουσίαση του υλικού έγιναν κάποιες υποχωρήσεις από την αυστηρή, κατά είδος και κατά σκεύος κατάταξη των ευρημάτων, καθώς αυτό επέβαλε η πληρέστερη μελέτη. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα περισσότερα από τα ευρήματα του Τάφου 8 στον Τύμβο Α εξετάζονται δύο φορές, ως σκεύη και ως έργα τα οποία αποδίδονται σε έναν συγκεκριμένο αγγειογράφο. Λιγότερο αυστηρή είναι, επίσης, η κατάταξη κατά είδος αγγείου, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες σκεύη διαφορετικού σχήματος εξυπηρετούσαν την ίδια λειτουργία· τα κύπελλα και πινάκια με υψηλό πόδι θα μπορούσαν ίσως στο πλαίσιο της ταφικής πρακτικής του 8^{ου} και 7^{ου} αι. π.Χ. να χρησιμοποιούνται ως θυμιατήρια.

ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΑΤΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι χώροι στους οποίους αργότερα δημιουργήθηκαν οι τύμβοι χρησιμοποιήθηκαν για διάστημα αρκετών γενεών. Οι πρώτες ταφές στον Τύμβο Α χρονολογούνται από την περίοδο λίγο πριν από τη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ., ενώ η αρχαιότερη ταφή στον Τύμβο Β είναι κατά περίπου μία γενιά αρχαιότερη. Από την πρώτη αυτή περίοδο έχουν διατηρηθεί ελάχιστα ευρήματα, η σπανιότητα των οποίων ασφαλώς και θα οφείλεται στη μεταγενέστερη χρήση του χώρου. Πρόκειται για μικρού μεγέθους αγγεία, κυρίως για αγγεία πόσης με γραμμική διακόσμηση, καθώς και για λιγότερα μεσαίου ή μεγάλου μεγέθους.

Τομή ανάμεσα στο γεωμετρικό και τον πρωτοαττικό ρυθμό δεν υπάρχει· κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 7^{ου} αι. π.Χ. η γεωμετρική παράδοση στην κεραμική είναι έντονη, παρά το γεγονός ότι έχει συντελεστεί η απελευθέρωση από τη γεωμετρική έκφραση και ότι προτιμώνται οι χαλαρές συνθέσεις με την ελεύθερη χρήση καμπυλόγραμμων μοτίβων και θεμάτων από τη χλωρίδα και την πανίδα, ενώ σταδιακά εισάγεται και η χρήση επίθετων χρωμάτων, λευκού και ιώδους. Πολλά από τα θέματα της γεωμετρικής παράδοσης διατηρούνται, ενώ η γεωμετρική έκφραση, φανερή κυρίως στον τρόπο απόδοσης εικονιστικών θεμάτων και στην επιλογή παραπληρωματικών κοσμημάτων, επιβιώνει κατά το πρώτο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ., ίσως και ακόμα λίγο αργότερα²⁰⁸. Σε αυτήν την περίοδο, η οποία στους τύμβους της Αναβύστου δεν πρέπει να ξεπέρασε τη δεύτερη δεκαετία του 7^{ου} αι. π.Χ., ανήκουν αρκετές ταφές. Αυτοτελώς εξετάζονται τα αγγεία του Τάφου 8 του Τύμβου Α, διότι αποτελούν προϊόντα ενός συγκεκριμένου αγγειογράφου.

208 Για τις μεταβολές στο σύστημα διακόσμησης κατά τη μετάβαση από τον 8ο στον 7ο αι. π.Χ., βλ. Coulié 2013, 188· Haug 2015, 143-170.

Αμφορέας

Το μοναδικό μεσαίου μεγέθους αποκατεστημένο αγγείο είναι ο αμφορέας με ταινίες, M.B. 5855, από τον Τάφο 3 του Τύμβου Β (εικ. 250), ο οποίος πρέπει να χρονολογείται στην αρχή του τελευταίου τετάρτου του 8^{ου} αι. π.Χ. Λίγο προγενέστερος πρέπει να είναι ο αμφορέας αρ. 1315 από τον τάφο 51 του Κεραμεικού από την περίοδο γύρω στο 740 π.Χ.²⁰⁹ Σε σύγκριση με τον τελευταίο ο αμφορέας από τον Τύμβο Β έχει χαμηλότερο λαιμό και πιο διευρυμένο στόμιο αλλά εξίσου ραδινές αναλογίες, γεγονός που τον τοποθετεί στην εξελικτική βαθμίδα ανάμεσα στον αμφορέα του Κεραμεικού και αυτούς από την Αγορά των Αθηνών, που χρονολογούνται στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ.²¹⁰ Αγγεία αυτού του είδους χρησιμοποιούνται σπάνια για ταφές κατά τους ύστερους γεωμετρικούς χρόνους, ενώ κατά τον 7^ο αι. π.Χ. έχουν οικιακή χρήση²¹¹.

Το αποσπασματικά σωζόμενο κλειστό αγγείο με τις κατακόρυφες σπείρες από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 202), καθώς και τα δύο τμήματα M.B. 5944 από τον λάκκο απόρριψης του ίδιου τύμβου (εικ. 219) ίσως ανήκουν σε αμφορέα. Τα έντονα χαρακτηριστικά της κεφαλής στο δεύτερο αγγείο, η μύτη, το άνω χείλος, η γνάθος, η απόδοση των μαλλιών με πλοκάμους, καθώς και η περισσότερο φυσιοκρατική σε σχέση με προηγούμενες περιόδους κάμψη των χεριών βρίσκουν παράλληλα σε αγγεία από το τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ., όπως σε έργα του Εργαστηρίου του Ζωγράφου των Μεσογείων²¹².

Τα δύο τμήματα από τον Τάφο 44 του Τύμβου Α (εικ. 199) πιθανότατα ανήκουν σε έναν ευμεγέθη αμφορέα. Η διακόσμηση συνίσταται σε γυναικείες μορφές ενδεδυμένες με μακρύ διαγραμμισμένο χιτώνα και συστήματα οριζόντιων ζωνών με τεθλασμένες γραμμές και κάθետων με διαγράμμιση και χρήση επίθετου λευκού χρώματος. Τα χαρακτηριστικά αυτά βρίσκουν πλησιέστερα παράλληλα σε αγγεία του γεωμετρικού ρυθμού, στα οποία το ένδυμα των γυναικείων μορφών είναι ακόμα άκαμπτο με τις χαρακτηριστικές κατακόρυφες γραμμές²¹³, παρά σε αυτά του πρωτοαττικού ρυθμού, στα οποία το ένδυμα αποδίδεται με τρόπο ώστε να υποδηλώνεται η κίνηση της μορφής²¹⁴.

Θυμιατήριο

Εκτός από τα κύπελλα με υψηλό πόδι, για τα οποία ήδη αναφέρθηκε το ενδεχόμενο να λειτουργούσαν ως θυμιατήρια, δηλαδή ως σκεύη για την καύση αρωματικών φυτών και την τέλεση προσφορών, υπάρχουν ακόμα δύο αντικείμενα, τα οποία με κάποια επιφύλαξη χαρακτηρίζονται ως θυμιατήρια. Η ταύτιση του σκεύους του Τάφου 8 (εικ. 39), καθώς και του M.B. 5836 από τον Τύμβο Α (εικ. 44) είναι οπωσδήποτε συζητήσιμη, λόγω της αποσπασματικής τους κατάστασης. Η περιορισμένη δισκοειδής επιφάνεια με τη λοξότμητη περιφέρεια του πρώτου, καθώς και η προς τα κάτω κατακόρυφη συνέχειά του αποκλείουν το ενδεχόμενο να πρόκειται για κάποιου είδους μικρό πινάκιο ή για κάλυμμα αγγείου, ανάλογο με το M.B. 5864 (εικ. 43) από τον ίδιο τάφο, καθώς δεν διαθέτει λαβή. Θα μπορούσε ίσως να ερμηνευθεί ως θυμιατήριο το οποίο θα ήταν προσαρμοσμένο σε κάποιου είδους κατακόρυφη επιφάνεια, οργανική ή μη, ή βάση, κάτι ανάλογο με τα σκεύη που φέρουν η σφίγγα αρ. 144, οι γυναικείες

209 Kübler 1954, 79, 80-81, 83, 112, 246, πίν. 41.

210 Brann 1961, πίν. 81, αρ. G38· η ίδια 1962, 34, αρ. 31-32, πίν. 3· βλ. και Young 1939, 185, C146, εικ. 135.

211 Για τους αμφορείς με ταινίες, βλ. Kourou 2002, 15-16.

212 Όπως Rocco 2008, 31, 38 (Me 2), πίν. 3, 3-4.

213 Eilman και Gebauer 1938, 10, σχ. 1 (αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ.).

214 Eilman και Gebauer 1938, 33, πίν. 40· Langlotz 1932, 10, αρ. 80, πίν. 7.

μορφές αρ. 145 και 146 από τον Κεραμεικό²¹⁵ και το θυμιατήριο 6494 στο Ε.Α.Μ. από την Ακρόπολη²¹⁶. Τα συγκεκριμένα σκεύη αποτελούνται από μια κωνική βάση, στην οποία εδράζεται μέσω ενός δακτυλίου η επίπεδη ή ελαφρώς κοίλη επιφάνεια, όπου οι συγγενείς έκαιαν τον λιβανωτό. Το Μ.Β. 5836 (εικ. 44) ενδεχομένως διέθετε την κωνική βάση αλλά όχι τον δακτύλιο, ενώ σημείο διαφοράς είναι επίσης η ύπαρξη της γραπτής διακόσμησης στην άνω οριζόντια επιφάνεια. Εξίσου πιθανό είναι να πρόκειται για μια μικρογραφία υποστατού, όπως το με αρ. 19.192.8 ημικυκλικό υποστατό στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης²¹⁷. Επίσης δυσκολίες στην ερμηνεία παρουσιάζει το αντικείμενο από την επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 299), το οποίο δεν θυμίζει βάσεις αγγείων, ενώ η άνω επιφάνειά του δεν θα εξυπηρετούσε την έδραση άλλου αντικειμένου, καθώς διέθετε τοιχώματα με ανοίγματα. Η υπόθεση ότι πρόκειται για θυμιατήριο βασίζεται αποκλειστικά στη μικρή ομοιότητα με το σκεύος που στηρίζει η πήλινη κόρη από την αύλακα προσφορών γ του Κεραμεικού²¹⁸.

Κάνθαρος

Ένα πολύ κοντινό παράλληλο του κανθάρου του Τάφου 10 (εικ. 56) από τον Τύμβο Α έχει βρεθεί στην Αγορά των Αθηνών. Η διακόσμηση επίσης συνίσταται σε όρθια συμπαγή τρίγωνα γύρω από τη βάση, σε σπείρες και έλικες και σειρά συμπαγών μελανών γλωσσωτών φύλλων²¹⁹. Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η ομοιότητα με το διάκοσμο σε οινοχόη του Ζωγράφου των Κριών²²⁰.

Κρατήρας

Τα δύο τμήματα που βρέθηκαν στον Τάφο 7 του Τύμβου Α (εικ. 29) ανήκουν σε υψίποδα κρατήρα, έναν τύπο ανοικτού αγγείου, ο οποίος αντλεί τα πρότυπά του από την αγγειοπλαστική των Κυκλάδων. Το υδρόβιο πτηνό με τη διαγράμμιση στον κορμό δείχνει αρκετά πρώιμο, αν και η θέση του λίγο πάνω από τη βάση βρίσκει αντίστοιχο σε κρατήρα από την Αίγινα²²¹. Ομοίως, σε αρχαιότερη παράδοση ανήκει ο λοξός αγκυλωτός σταυρός, ενώ η αλυσίδα όρθιων θηλιών και ανάμεσα στους κόμβους τα σταγονόμορφα γλωσσίδια βρίσκουν παράλληλα σε αγγεία από την Αθήνα²²².

Κύπελλο

Αμιγώς πρωτοαττική διακόσμηση φέρει το κύπελλο του Τάφου 8 του Τύμβου Α (εικ. 45). Παρά την αποσπασματικότητά του, το σχήμα φαίνεται ότι είναι όμοιο με τα πιο πάνω κύπελλα του 7^{ου} αι. π.Χ. Διακοσμείται με θέματα, συμπαγή τρίγωνα και κύκλους, καθώς και με χρωματικές αποχρώσεις που βρίσκουν παράλληλα στα μεγαλύτερα αγγεία της ίδιας περιόδου²²³.

Το κύπελλο Μ.Β. 5894 του Τάφου 9 του Τύμβου Α (εικ. 55) με το βαθύ γωνιώδες σώμα, το

215 Kübler 1970, 453-458, αρ. 45-48, πίν. 32-46.

216 De Ridder 1894, αρ. 819, εικ. 323· Weber 1974, 44, πίν. 20, 3-4.

217 Moore 2004, 30-31, πίν. 23, 1-4.

218 Kübler 1970, 454-455, αρ. 46, πίν. 36-37.

219 Young 1939, 160-161, αρ. C65, εικ. 113.

220 Brann 1962, 93, αρ. 543, πίν. 4, 33, 44.

221 Eilman και Gebauer 1938, πίν. 15, 1-2· Rocco 2008, 116, S 3, πίν. 16, 6.

222 Πελεκίδου 1916, 30, εικ. 18· Young 1939, 169, C97, εικ. 117.

223 Πρβλ. ως προς τη διακόσμηση Young 1942, 35, αρ. 34, 1, εικ. 16 και 38, αρ. 62, 1Α, εικ. 22· Kübler 1970, 169-170, 490-491, αρ. 93-95, πίν. 31· v. Freytag 1975, 80, αρ. 7, πίν. 22, 4, 23, 2-4 (π. 670/60 π.Χ.)· Young 1939, 33, εικ. 20, VII5· Knigge 2005, 106, τ. 3, αρ. 11, εικ. 14, πίν. 43 (ως προς το σχήμα).

οποίο στενεύει προς τα κάτω, και το έντονα εξωστρεφές χείλος έχει τη χαρακτηριστική μορφή των κυπέλλων γεωμετρικού ρυθμού. Ως προς το σχήμα του βρίσκεται κοντινό παράλληλο στον Κεραμεικό, το οποίο βάσει των συνευρημάτων χρονολογείται μετά το 740 π.Χ. Ωστόσο, η χρονολόγηση του κυπέλλου από τον Τύμβο Α σε αυτήν την περίοδο δεν είναι ασφαλής, καθώς το σχήμα του αγγείου δεν μεταβάλλεται ιδιαίτερα με την πάροδο του χρόνου, ενώ με μικρές διαφοροποιήσεις παράγεται και κατά τον 7^ο αι. π.Χ. και μάλιστα ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του, σε πολλές περιοχές²²⁴. Άλλωστε και ο χώρος όπου διαμορφώθηκε ο Τύμβος Α δεν έχει δώσει ενδείξεις για την τόσο πρόωμη χρήση του. Η χρονολόγησή του σε ευρύτερο πλαίσιο, στον 7^ο αι. π.Χ., είναι μάλλον πιο ασφαλής.

Τα κύπελλα M.B. 5924 από το λάκκο απόρριψης του Τύμβου Α (εικ. 218) και από την επίχωση του ίδιου Τύμβου (εικ. 201) ανήκουν στην πολύ χαρακτηριστική ομάδα των κυπέλλων φαληρικού τύπου, η οποία οφείλει το όνομά της στο νεκροταφείο όπου βρέθηκαν σε μεγάλους αριθμούς. Η πλατιά ταινία ιώδους χρώματος αποτελεί στοιχείο διακόσμησης το οποίο απαντά ήδη κατά το δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. αλλά συνηθίζεται και κατά το πρώτο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για ένα από τα συνηθέστερα ευρήματα νεκροταφείων του 7^{ου} αι. π.Χ. στην Αθήνα και την Αττική²²⁵ και εκτός αυτής²²⁶.

Το κύπελλο M.B. 5859 από την επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 297) ανήκει σε έναν τύπο με πολύ υψηλό σώμα και στόμιο, επίπεδη βάση και ταινιωτή λαβή. Η διακόσμηση με τα συστήματα κατακόρυφων και οριζόντων γραμμών υποδηλώνει ότι το αγγείο βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο του γεωμετρικού ρυθμού²²⁷. Το δίωτο κύπελλο από το λάκκο απόρριψης του Τύμβου Α (εικ. 220) δεν είναι ιδιαίτερα σύνθητες ως σκεύος²²⁸. Ενδιαφέρον εικονογραφικό στοιχείο είναι η παράσταση των δύο κλάδων.

Κύπελλο με υψηλό πόδι

Κύπελλα με υψηλό πόδι έχουν βρεθεί σε ταφικά σύνολα, κυρίως στο νεκροταφείο του Κεραμεικού και λιγότερο σε άλλα νεκροταφεία της Αττικής. Τα κύπελλα με υψηλό και διάτρητο πόδι από τις αύλακες προσφορών του Τάφου 6 και του Τάφου 8 του Τύμβου Α επιτρέπουν να σκιαγραφηθεί πληρέστερα η εξέλιξη του σχήματος. Σε γενικές γραμμές το αγγείο εξελίσσεται από το αρκετά βραχύ μέγεθος του 8^{ου} αι. π.Χ. σε ολοένα πιο ραδινό και με μεγαλύτερη ποικιλία και συνδυασμούς στα σχήματα των διατρήσεων του ποδιού²²⁹, ενώ το ύψος της λαβής και η ύπαρξη δεύτερης, οριζόντιας κυλινδρικής λαβής στο μέσο του ύψους του κυπέλλου και σε θέση διαμετρικά αντίθετη από τη θέση της κατακόρυφης δεν φαίνεται να έχουν κάποια σημασία στην εξέλιξη του σχήματος. Χαρακτηριστικό ως προς την τελευταία είναι το κύπελλο M.B. 5880 του Τάφου 6 του Τύμβου Α (εικ. 18, 19), το οποίο απέχει αρκετά από το κύπελλο αρ. 1363 του Κεραμεικού²³⁰ και πλησιάζει αγγείο από πυρά στην Αγορά, το οποίο χρονολογείται στον πρώιμο 7^ο αι. π.Χ.²³¹ και λιγότερο το κύπελλο με πόδι αρ. 1275 από το λάκκο προσφορών

224 Boardman 1967, 128, εικ. 78· Καλτσάς 1998, 228, όπου συγκεντρώνονται πολλά παράλληλα από άλλες περιοχές· Σκαρλατίδου 2010, 62, εικ. 34 και 270.

225 Πελεκίδου 1916, 45-46, αρ. 95-97, εικ. 44, 2, 8 και 45, 1, 2· Young 1938, 413-415, 423, εικ. 6, D 6· ο ίδιος, 1942, 32, αρ. 29, 2, εικ. 10· Brann 1962, 53, αρ. 181, πίν. 10· Kübler 1970, 169-170.

226 Καλτσάς 1998, 131, T1631/1068, πίν. 147α, σχ. 13 και σ. 228.

227 Βλ. τα παράλληλα που συγκεντρώνονται στον σχολιασμό του αγγείου.

228 Kübler 1954, σποράδην και πίν. 84.

229 Για τα ανοίγματα και την εξέλιξη της μορφής τους κατά τους γεωμετρικούς και πρώιμους αρχαϊκούς χρόνους, βλ. Gisler 1995, 20-25.

230 Kübler 1954, πίν. 133.

231 Young 1939, 59, XII5, εικ. 39.

που χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ.²³² Τα ανοίγματα είναι απλές κατακόρυφες διατρήσεις, ενώ και η διακόσμηση δείχνει ότι ακόμα το αγγείο δεν έχει απομακρυνθεί από το γεωμετρικό ρυθμό· τα στοιχεία αυτά οδηγούν στη χρονολόγηση κατά τη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ. Επίσης, το κύπελλο με υψηλό πόδι M.B. 5833 του Τάφου 8 (εικ. 37) πρέπει να χρονολογείται στην αρχή του 7^{ου} αι. π.Χ., καθώς η υπερυψωμένη λαβή του βρίσκει παράλληλο σε αγγείο αυτής της εποχής από μια πυρά στην Αγορά²³³ και επιπλέον, ενώ το σχήμα του έχει γίνει αρκετά ραδινό, τα ανοίγματα στο πόδι εξακολουθούν να είναι όμοια με αυτά του 8^{ου} αι. π.Χ. Τέλος, η διακόσμηση δείχνει έναν εκφυλισμένο πλην όμως ακόμα ζωντανό γεωμετρικό ρυθμό.

Σύγχρονα με τον προηγούμενο είναι τα αποσπασματικά σωζόμενα κύπελλα M.B. 5868 (εικ. 17) και M.B. 5838 (εικ. 20) του Τάφου 6. Το πρώτο διαθέτει βραχύ πόδι χωρίς διατρήσεις και φέρει διακόσμηση με όρθιες ανεστραμμένες σπείρες, οι οποίες απαντούν σε αγγεία ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ.²³⁴ τα πλησιέστερα παράλληλα παρέχει η Ομάδα του Würzburg²³⁵. Το M.B. 5838 (εικ. 20), όπως και το M.B. 5835 (εικ. 18, 19), διαθέτουν ανοίγματα στο πόδι και διακόσμηση που δείχνει ότι ακόμα η επιρροή του γεωμετρικού ρυθμού είναι έντονη. Η εξέλιξη που συντελέστηκε από τη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ. έως το δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. είναι σαφής, αν συγκριθούν τα πιο πάνω αγγεία με το κύπελλο M.B. 5860 (εικ. 36). Το πόδι είναι πολύ πιο κωνικό σε σύγκριση με τα παλαιότερα και διάτρητο με ποικίλα σχήματα στη μορφή των ανοιγμάτων. Κάπως αρχαιότερο θα πρέπει να είναι κύπελλο από τον Κεραμεικό, το οποίο διαθέτει ραδινό σχήμα και ανοίγματα σε σχήμα ορθογωνίων και ενάλληλων τριγώνων στο πόδι και θα μπορούσε να χρονολογηθεί στο τέλος του πρώτου τετάρτου του 7^{ου} αι. π.Χ.²³⁶, καθώς ακόμα δεν διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά του πρωτοαττικού ρυθμού, ενώ νεώτερο, από την περίοδο γύρω στο 640/630 π.Χ. είναι το αγγείο με το πολύ υψηλό πόδι, τα ρομβοειδή και άλλων σχημάτων ανοίγματα και την ασπρόμαυρη διακόσμηση που βρέθηκε στον τάφο 169 του Κεραμεικού.²³⁷ Επίσης, στο δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. πρέπει να χρονολογείται το κύπελλο M.B. 5845+5846 του Τάφου 8 (εικ. 35), συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί κυρίως η διακόσμηση με την έντονη αίσθηση πολυχρωμίας που προκαλεί. Η βάση του ποδιού δεν βρίσκει ακριβές παράλληλο σε αγγεία του τύπου, έχει, ωστόσο, αρκετές ομοιότητες με βάση ποδιού στον Κεραμεικό²³⁸. Ίσως κάλυμμα ενός από τα κύπελλα του Τάφου 8 ήταν το δισκοειδές αντικείμενο με κατακόρυφη λαβή M.B. 5864 (εικ. 43), το οποίο δεν βρίσκει ακριβές παράλληλο. Σύγχρονο με τα πιο πάνω πρέπει να είναι το πολύ αποσπασματικό κύπελλο με υψηλό πόδι από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 203).

Η χρήση του κυπέλλου με υψηλό πόδι δεν μπορεί εύκολα να προσδιοριστεί, αν και πρέπει να συνδέεται με την ταφική πρακτική, εφόσον δεν είναι γνωστά ανάλογα σκεύη από οικισμούς και σπανίζουν σε ιερά. Το αγγείο θυμίζει ανάλογα ραδινά σκεύη με υψηλό πόδι και συμφυές κύπελλο ή πινάκιο, τα οποία συνήθως ανευρίσκονται σε αύλακες προσφορών. Στο ιερό στον Αετό Ιθάκης έχουν βρεθεί υψίποδα κύπελλα, ανάλογα με τα κύπελλα από τις αύλακες προσφορών, τα οποία διαθέτουν επιπλέον μια λαβή στο μέσο του ύψους του ποδιού. Τα

232 Kübler 1970, πίν. 8.

233 Young 1939, 59, XII5, εικ. 39.

234 Kübler 1970, 115-116.

235 Cook 1934-1935, 179-180, πίν. 47· Kübler 1970, 115, εικ. 5.

236 Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 286, αρ. 266 [Καββαδίας]. Τα ανοίγματα σε σχήμα τριγώνου και σε ενάλληλη διάταξη απαντούν από το τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ., βλ. Kaufmann-Samaras 1972, 28-29, πίν. 42-43.

237 v. Freytag 1975, 63-65, αρ. 6, πίν. 16.

238 v. Freytag 1975, 69, αρ. 12, πίν. 16, 4.

συγκεκριμένα έχουν ερμηνευθεί ως θυμιατήρια²³⁹, λειτουργία την οποία επίσης θα μπορούσε να επιτελέσει το κύπελλο ή το πινάκιο με πόδι. Σε κάθε περίπτωση, το μέγεθός τους θα εξυπηρετούσε όχι μόνο χρηστικούς λόγους²⁴⁰.

Οινοχόη

Από την οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο του Τάφου 3 του Τύμβου Α (εικ. 9, 10) διατηρείται ο λαιμός και το στόμιο, καθώς και με κάποια επιφύλαξη το τμήμα από τον κορμό με την παράσταση της πομπής ίππων προς τα δεξιά. Οι θρηνωδοί στο λαιμό διαθέτουν συνοπτικά αποδοσμένο πρόσωπο και λεπτό άνω κορμό που διευρύνεται σε τριγωνική απόληξη άνω, ενώ το ένδυμα κάτω, αν και δεν διακρίνεται παρά μικρό μόνο μέρος, αποδίδεται με περίγραμμα και ίσως με διαγράμμιση. Ο κορμός δεν είναι τόσο γωνιώδης όσο σε παλαιότερα έργα και θυμίζει την απόδοση μορφών σε αγγεία στα οποία αρχίζουν και εμφανίζονται τα πρώτα στοιχεία της πρωτοαττικής αγγειογραφίας. Πολύ χαρακτηριστική είναι η στάση των χεριών²⁴¹. Ομοίως, οι ίπποι με τους λεπτούς οριζόντιους κορμούς, τα λοξά πίσω πόδια, τη μακριά κεφαλή με την ισχυρή γνάθο και η χαίτη που αποδίδεται ως όρθια γραμμίδα βρίσκουν παράλληλα σε ίππους του τέλους του 8^{ου} αι. π.Χ. και ιδιαίτερα σε ίππους του εργαστηρίου του Ζωγράφου των Μεσογείων²⁴², στον ίππο στην οινοχόη φαληρικού τύπου στη Νέα Υόρκη²⁴³ και στον επιλαίμιο αμφορέα 898 στην Αθήνα²⁴⁴.

Το μικρό τμήμα από τον κορμό κλειστού αγγείου ίσως από οινοχόη (εικ. 198), η οποία είχε κτερίσει ταφή που διαλύθηκε κατά την κατασκευή του Τάφου 44, επίσης από τον Τύμβο Α, διατηρεί τμήμα από την παράσταση ίππου που βρίσκει παράλληλα σε έργα του Ζωγράφου της Φιλαδέλφειας, όπως ονομάστηκε από τον Cook ο αγγειογράφος, έργο του οποίου είναι ο αμφορέας MS 5464 στη Φιλαδέλφεια. Αρκεί να παραβληθεί ο ίππος με τη δυναμική κίνησή του, όπως αυτή δηλώνεται από τις σχεδόν οριζόντια αποδοσμένες γραμμές της χαίτης, καθώς και το επίμηκες, τοξοειδές κάτω και σχεδόν τριγωνικό εξηρημένο μάτι με τους ίππους στον αμφορέα V.I. 3203 στο Βερολίνο από την εποχή γύρω στο 720 π.Χ.²⁴⁵

Οι οινοχόες M.B. 5837 (εικ. 23) και M.B. 5878 (εικ. 24) από τον Τάφο 6 του Τύμβου Α συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά των οινοχών του λεγόμενου φαληρικού τύπου. Πρόκειται για αγγεία με επίπεδη βάση, στενό κορμό, χαμηλό κέντρο βάρους και κωνικό, ογκώδη σε σύγκριση με τον κορμό, λαιμό. Η διακόσμηση είναι γεωμετρική, με επάλληλες ταινίες στον κορμό και συνήθως μια μετόπη στο λαιμό, που πλαισιώνεται από κάθετες γραμμές και περιλαμβάνει ένα εικονιστικό θέμα²⁴⁶. Η πρώτη οινοχόη δείχνει ελαφρώς πιο ραδινή και βρίσκει παράλληλα στην οινοχόη αρ. 306 του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, η οποία χρονολογείται κατά την

239 Heurtley και Robertson 1948, 88, αρ. 530-535, πίν. 38, όπου ερμηνεύονται ως κηροπήγια· για την ερμηνεία τους ως θυμιατηρίων βλ. Zaccagnino 1997, 104.

240 Scheibler 1983, 33.

241 Όπως στην οινοχόη CA 3283 στο Παρίσι, Coldstream 1968, 82, πίν. 14d.

242 Eilman και Gebauer 1938, πίν. 1, 4· Kübler 1970, 606, αρ. 222· Rocco 2008, 32, 39 (Me 29), πίν. 4, 8.

243 Moore 2004, 76-77, πίν. 45, 1-4.

244 Kourou 2002, 45, πίν. 46-48.

245 Dehl-von Kaenel 2009, 49-51, πίν. 22-23, όπου συγκεντρώνεται όλη η παλαιότερη βιβλιογραφία για τον αγγειογράφο.

246 Για τις οινοχόες του τύπου βλ. Young 1942, 26, 35, αρ. 34, 2, εικ. 38· Brann 1962, 36-37, αρ. 53, πίν. 4· Kübler 1970, 174, 442, πίν. 27· Petrocheilos 1996· Moore 2004, 76-78, πίν. 45, με πλήρη βιβλιογραφία. Παρόμοια στη δομή της διακόσμησης, αν και περισσότερο στρογγυλεμένη είναι η οινοχόη από το Κυνόσαργες, για την οποία βλ. Oakley 1994, 19-20, αρ. 8 [Dennis].

τελευταία δεκαετία του 8^{ου} αι. π.Χ.²⁴⁷ και την οινοχόη με αρ. II 1b 1383 στη Μόσχα²⁴⁸. Νεώτερες οινοχόες αποκτούν ολόενα και πιο ραδινό κορμό, με περιορισμό της διαμέτρου του κορμού και επιμήκυνση του λαιμού²⁴⁹. Τα δύο αυτά αγγεία σηματοδοτούν την πορεία του αττικών εργαστηρίων προς την αποδέσμευση από τη γεωμετρική και την ωρίμανση μιας νέας καλλιτεχνικής έκφρασης που αποκρυσταλλώθηκε με τον πρωτοαττικό ρυθμό.

Η μελανόγραπτη οινοχοΐσκη Μ.Β. 5945 από τον Τάφο 8 του Τύμβου Β (εικ. 262) συνδυάζει το σχήμα αγγείου με το κωνικό σώμα, τη στενή, επίπεδη βάση, το χαμηλό λαιμό και το δισκοειδές στόμιο, το οποίο αντλεί πρότυπα από όμοια αγγεία της ύστερης γεωμετρικής και πρώιμης αρχαϊκής περιόδου²⁵⁰, καθώς και την τεχνική της σκιαγραφίας. Το σχήμα επιβιώνει έως και τον 6^ο αι. π.Χ. και γίνεται πιο ραδινό σε σύγκριση με αυτό προηγούμενων περιόδων²⁵¹. Η τεχνική διακόσμησης αποκλείει το ενδεχόμενο η οινοχοΐσκη να χρονολογείται μετά τα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ., όταν πλέον είχε επικρατήσει στην αττική αγγειογραφία ο μελανόμορφος ρυθμός. Η απουσία κάποιου χαρακτηριστικού της πρωτοαττικής αγγειογραφίας, καθώς και τα παραπληρωματικά κοσμήματα, ιδίως η συγκεκριμένη μορφή του ένστιγμου ρόδακα²⁵², επιτρέπει τη χρονολόγηση κατά τα τέλη του 7^{ου} ή τις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Τα πλησιέστερα παράλληλα δεν εντοπίζονται σε προϊόντα αττικών εργαστηρίων. Κάπως αρχαιότερη είναι η οινοχοΐσκη με τον ραδινό κορμό από τη Ριτσώνα, η οποία χρονολογείται με βάση τα συνευρήματα στο δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ.²⁵³, ενώ ένας αρύβαλλος με πλατύτερο κορμό και διακόσμηση με σκιαγραφία, σήμερα στη Βασιλεία, θεωρείται επαρχιακό αττικό ή βοιωτικό έργο²⁵⁴.

Πινάκιο

Το πινάκιο Μ.Β. 5968 (εικ. 251) διαθέτει γεωμετρική διακόσμηση με ομόκεντρους κύκλους στο εξωτερικό και το σχεδόν ολόβαφο εσωτερικό, ένα σύστημα υπογεωμετρικής διακόσμησης που συνεχίζεται μέχρι τον προχωρημένο 7^ο αι. π.Χ.²⁵⁵. Ελαφρώς αρχαιότερο είναι το πινάκιο αρ. 877 από τον τάφο 26 του Κεραμεικού, το οποίο φέρει επίσης διακόσμηση δακτυλίων και χρονολογείται γύρω στο 740 π.Χ.²⁵⁶. Το πινάκιο με τις αγκιστρωτές λαβές από τον Τάφο 8 του Τύμβου Α (εικ. 46) ως προς το σχήμα βρίσκει ακριβές παράλληλο σε πινάκιο από τον Κεραμεικό αλλά χωρίς την πλούσια διακόσμηση του τελευταίου²⁵⁷. Το αττικό πινάκιο του 7^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ. θεωρείται ότι έλκει την καταγωγή του από μεταλλικά σκεύη, όπως δείχνει ιδιαίτερα η σύγκριση με το μεταλλικό πινάκιο και τις όμοιες λαβές στον Κεραμεικό²⁵⁸.

247 Petrocheilos 1996, πίν. 6, 2-3.

248 Tugusheva 2012, 15-6, πίν. 4. Πρβλ. Young 1942, 23-27.

249 Χαρακτηριστικές είναι οι οινοχόες από τον Κεραμεικό που χρονολογούνται στη δεκαετία του 640 π.Χ. (Kübler 1970, 173, 478-479, αρ. 70, πίν. 62) και στο Würzburg (Langlotz 1932, 6-7, αρ. 56, πίν. 4).

250 Lerat 1961, 352, εικ. 36 d (Δελφοί, 7^{ος} αι. π.Χ., σχήμα σχεδόν ημισφαιρικό)· Payne 1940, 63, πίν. 14, 1· Rubensohn 1962, 124-125, πίν. 22, 5· Σκαρλατίδου 2010, 121, εικ. 162· 281.

251 Pemberton και Slane 1989, 84, αρ. 30, πίν. 5 (6^{ος} αι. π.Χ.).

252 Πρβλ. Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 44, αρ. 36, πίν. 6.

253 Ure 1910, 343-344, εικ. 6.

254 Descoeudres 1981, 24, αρ. 6 και 10, πίν. 4.

255 Young 1938, 424, D 12, εικ. 2 και 9.

256 Kübler 1954, 137, 175, 227, πίν. 102.

257 Πρβλ. Young 1939, 165-166, C85, εικ. 117· Kübler 1970, 445-447, αρ. 34, πίν. 22-24 (π. 670 π.Χ.).

258 Kübler 1970, 400, πίν. 127.

Πινάκιο με υψηλό πόδι

Συγγενές με το προηγούμενο σχήμα είναι τα πινάκια με υψηλό πόδι M.B. 5834 (εικ. 46) και M.B. 5877 (εικ. 22) του Τάφου 6 του Τύμβου Α. Η διακόσμηση είναι η συνήθης σε αγγεία αυτού του σχήματος με ομόκεντρους κύκλους στην εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια, ενώ γραμμίδια καλύπτουν την οριζόντια επιφάνεια του χείλους. Στο πόδι με τα ανοίγματα η διακόσμηση βρίσκει αντιστοιχίες με αυτή στα κύπελλα με υψηλό πόδι. Στον Κεραμικό πινάκια με υψηλό πόδι βρέθηκαν σε αύλακες προσφορών που χρονολογούνται στην περίοδο γύρω στο 730 π.Χ. Τα συγκεκριμένα, ωστόσο, έχουν βραχύτερο πόδι χωρίς ανοίγματα, γεγονός που τα τοποθετεί τουλάχιστον μια εικοσαετία πριν από τα πινάκια του Τύμβου Β.

Πρόχους

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 8^{ου} αι. π.Χ. η αττική πρόχους εξελίσσεται, αποκτώντας σταδιακά σχήμα περισσότερο ωοειδές με τη μεταφορά της μέγιστης διαμέτρου υψηλότερα και την κάλυψη του κάτω μέρους του κορμού με συμπαγή βαφή. Η πρόχους M.B. 5854 (εικ. 247) του Τάφου 1 στον Τύμβο Β εντοπίζεται στη βαθμίδα εξέλιξης μετά τις πρόχους από τον Κεραμικό²⁵⁹ και χρονολογείται στο τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ., βρίσκοντας παράλληλα κυρίως στις πρόχους του λεγόμενου «πυκνού ρυθμού»²⁶⁰.

Σκύφος

Ο βαθύς σκύφος M.B. 5856 (εικ. 248) του Τάφου 1 από τον Τύμβο Β χρονολογείται στο τρίτο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. Το σχήμα θεωρείται ότι αντλεί τα πρότυπά του από τα μεταλλικά σκεύη της περιοχής της Συρο-Παλαιστίνης²⁶¹. Οι σκύφοι αυτού του τύπου κατά τον 8^ο αι. π.Χ. έχουν βαθύτερο σώμα και λαβές με κλίση προς τα πάνω²⁶², ενώ από τις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. αποκτούν σώμα περισσότερο αβαθές²⁶³.

Τμήμα από το στόμιο του σκύφου που βρέθηκε στην επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 296) φέρει παράσταση με σειρά πτηνών με μακρύ και καμπύλο λαιμό, εμπρός από τα οποία υπάρχει σειρά στιγμών. Χρονολογείται στην περίοδο 730-720 π.Χ. και αποδίδεται στον Ζωγράφο των Πτηνών και των Σπόρων, όνομα το οποίο οφείλεται στο πολύ χαρακτηριστικό διακοσμητικό θέμα στα αγγεία του²⁶⁴.

Φιάλη

Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, η φιάλη ήταν σε χρήση συνήθως για την τέλεση σπονδών κατά το συμπόσιο, την αναχώρηση του πολεμιστή, τη σύναψη του γάμου, και σπανιότερα ως αγγείο πόσης²⁶⁵. Πρόκειται για σχήμα αγγείου το οποίο επινοήθηκε στην Ανατολή

259 Ιδιαίτερα παραβάλλεται με τις πρόχους αρ. 819 από τον τάφο 79 (Kübler 1954, 28, 99, 132, 134, 172, 174, 263, πίν. 116) και αρ. 821 από τον τάφο 93 (ό.π., 28, 99, 100, 132, 134, 137, 173, 269, πίν. 116).

260 Lullies 1952, 14-16, πίν. 113, 3-4· 114-116· Kunze-Götte 1965, 15, πίν. 6, 2· 7, 1-3· Simon 1989, 24-25, αρ. 43, πίν. 13.

261 Borell 1978, 38-39, 93-94.

262 Young 1939, 73, XIV2, εικ. 46.

263 Young 1939, 152-153, C40, εικ. 108.

264 Davison 1961, 55-62· Coldstream 1968, 67-70· Borell 1978, 40-42· Moore 2004, 19-21, πίν. 19.

265 Gericke 1970, 27-31· Schütte-Maischatz 2011, 28. Πήλινες φιάλες που βρέθηκαν στην Αγορά σχετίζονται με τη λατρεία του Διός Ερκειού, βλ. Brann 1961, 314, 334, F24, pl. 75.

και εμφανίστηκε στον ελλαδικό χώρο στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ.²⁶⁶ Μία από τις αρχαιότερες που έχουν βρεθεί στην Αττική, εφόσον χρονολογείται στο τέλος του πρώτου τετάρτου του 7^{ου} αι. π.Χ., είναι η ομφαλωτή φιάλη από τον Τάφο 8 του Τύμβου Α (εικ. 47). Η συγκεκριμένη καλύπτεται εσωτερικά και εξωτερικά με λευκό επίχρισμα και ασφαλώς θα έφερε επίθετη διακόσμηση σε καστανέρυθρη βαφή, η οποία έχει σε μεγάλο βαθμό απολεπιστεί. Τα παράλληλα των αρχαϊκών χρόνων συγκεντρώνονται από τον Luschey²⁶⁷.

Περίπου σύγχρονες πρέπει να είναι οι δύο φιάλες M.B. 5866 (εικ. 41) και M.B. 5869 (εικ. 42) από την ίδια με την προηγούμενη ταφή, οι οποίες διαθέτουν διαμπερή οπή στον πυθμένα αντί για το σύνθητες χαρακτηριστικό τους, τον ομφαλό, γεγονός που δεν απαντά σε άλλα αγγεία αυτού του σχήματος. Η οπή αντί για τον ομφαλό επιτρέπει την υπόθεση ότι με αυτήν δεν εξυπηρετείται το σταθερό κράτημα του αγγείου αλλά η απευθείας έγχυση υγρών προσφορών στον τάφο. Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να υπήρχε χωριστή βάση, όπως σε αντίστοιχα μεταλλικά αγγεία, τα οποία ίσως προσέφεραν το πρότυπο²⁶⁸. Μίμηση μεταλλικών αγγείων δείχνει, επίσης, η επίθετη διακόσμηση με τους φυλλοφόρους κάλυκες²⁶⁹ στη φιάλη M.B. 5866 (εικ. 41), οι οποίοι βρίσκουν παράλληλο σε όμοιους που προσαρμόζονται στα χείλη υψιπόδων πινακίων στον Κεραμεικό²⁷⁰. Στη φιάλη M.B. 5869 (εικ. 42), η μορφή του κάλυκα απομιμείται το άνθος ροδιάς, όπως αυτό εμφανίζεται στη νεοασσυριακή τέχνη από τον 9^ο αι. π.Χ.²⁷¹

ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΛΑΚΑ ΠΡΟΣΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ 8 (ΤΥΜΒΟΣ Α) ΚΑΙ Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΩΝ ΛΕΥΚΩΝ ΘΡΗΝΩΔΩΝ

Στο κατώφλι του πρωτοαττικού ρυθμού βρίσκεται το σύνολο των κτερισμάτων που βρέθηκαν στην αύλακα προσφορών του Τάφου 8 στον Τύμβο Α. Πρόκειται για ένα τεχνοτροπικά ομοιογενές σύνολο, το οποίο εμφανίζει τα χαρακτηριστικά του πρώιμου πρωτοαττικού ρυθμού, την απελευθέρωση από τη γεωμετρική έκφραση και την προτίμηση για τις χαλαρές συνθέσεις με την ελεύθερη χρήση καμπυλόγραμμων μοτίβων και θεμάτων από τη χλωρίδα και την πανίδα με την παράλληλη χρήση επίθετων χρωμάτων, λευκού και ιώδους, η οποία δίνει την αίσθηση της πολυχρωμίας²⁷². Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των αγγείων από την αύλακα προσφορών είναι ότι παρουσιάζουν έντονες ομοιότητες με μια ομάδα αγγείων τα οποία βρέθηκαν στο λάκκο προσφορών α/IV του Κεραμεικού και χρονολογούνται στις πρώτες δεκαετίες του 7^{ου} αι. π.Χ.²⁷³. Αυτά τα τελευταία, όπως και τα αγγεία από την Ανάβυσσο, είναι δυνατόν να εξεταστούν ως ενιαία ομάδα²⁷⁴, γεγονός που μπορεί να διευρύνει τις γνώσεις για τα πρώτα βήματα του πρωτοαττικού ρυθμού και να επιτρέψει την διατύπωση υποθέσεων για τις σχέσεις μαθητείας μεταξύ των αγγειογράφων.

266 Schütte-Maischatz 2011, 2, 154. Για τις φιάλες βλ. Luschey 1939· v. Bothmer 1962· Cardon 1978/1979· Schütte-Maischatz 2011· Gaifman 2018.

267 Luschey 1939, 36, πίν. 9.

268 Benton 1934-1935· Kübler 1970, 165, σημ. 80.

269 Kübler 1970, 164-165.

270 Kübler 1970, 456, αρ. 48, πίν. 46· 461-462, αρ. 51, πίν. 45· v. Freytag 1975, 69, αρ. 14, πίν. 18, 4.

271 Jacobsthal 1956, 46-49, ιδ. εικ. 209 και 210.

272 Για τη μετάβαση από τον ύστερο γεωμετρικό στον πρωτοαττικό ρυθμό, βλ. Sheedy 1992, 26-28· Denoyelle 1996. Για τη χρήση των επίθετων χρωμάτων, βλ. Kübler 1970, 144-145, σημ. 2.

273 Kübler 1950, 14· Brann 1962, 44 (π. 675 π.Χ.)· Kübler 1970, 297-298, 310, 327· Rocco 2008, 41-4 (Op a 1-19)· Doronzio 2018, 80-82.

274 Βλ. στη συνέχεια, σημ. 326 για συγκεντρωτικό κατάλογο αποδιδόμενων έργων.

Ο σημαντικότερος από τους αγγειογράφους που εργάστηκαν κατά τα τέλη του 8^{ου} και τις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. είναι ο Ζωγράφος του Αναλάτου, το όνομα του οποίου οφείλεται στην περιοχή της Αττικής, όπου βρέθηκε το επώνυμο αγγείο του²⁷⁵. Στον αγγειογράφο σύμφωνα με μία πρόσφατη μελέτη αποδίδονται σαράντα εννέα έργα²⁷⁶. Το χέρι του αναγνωρίζεται εύκολα στους ίππους με τους μακρείς, λοξούς κορμούς και τις χαίτες που αρχικά αναλύονται σε επάλληλα ομόκεντρα τόξα και αργότερα πέφτουν με φυσιοκρατικό τρόπο σε φλογόσχημους βοστρύχους στο λαιμό, καθώς και στις ανθρώπινες μορφές που αποδίδονται με περίγραμμα και σκιαγραφία στο πρόσωπο και τους εξηρημένους οφθαλμούς²⁷⁷. Η σταδιοδρομία του είχε διάρκεια από τα τελευταία χρόνια του 8^{ου} αι. π.Χ. και κατά τις πρώτες δεκαετίες του επόμενου και το έργο του άσκησε σημαντική επιρροή στους συγχρόνους του²⁷⁸. Στον Ζωγράφο του Αναλάτου έχουν αποδοθεί και τα αγγεία από το λάκκο προσφορών α/IV στον Κεραμεικό²⁷⁹, στα οποία έγινε ήδη αναφορά. Ωστόσο, τα συγκεκριμένα αγγεία, τα οποία φαίνεται ότι χρονολογούνται στα χρόνια γύρω από το 680 π.Χ., δείχνουν να στερούνται της εκφραστικής δύναμης και πρωτοτυπίας άλλων έργων του αγγειογράφου, ενώ τείνουν προς ένα συνειδητό μανιερισμό. Για το λόγο αυτό πρόσφατα τα αγγεία από το λάκκο στον Κεραμεικό αποσυσχετίστηκαν από τον Ζωγράφο του Αναλάτου και αποδόθηκαν σε έναν ή περισσότερους αγγειογράφους που θα μπορούσαν να ανήκουν στο εργαστήριο του ιδίου και του Ζωγράφου των Μεσογείων²⁸⁰. Η τεχνοτροπική ομοιογένεια της ομάδας των αγγείων και η συγγένεια με την τεχνοτροπία που εμφανίζουν τα αγγεία του Ζωγράφου του Αναλάτου επιτρέπουν την απόδοσή τους σε έναν αγγειογράφο, ο οποίος θα μαθήτευσε κοντά στον πρωτοπόρο του πρωτοαττικού ρυθμού και θα τον διαδέχτηκε λίγο πριν από τη μετάβαση προς τον μαυρόασπρο ρυθμό²⁸¹. Σε αυτόν τον αγγειογράφο αποδίδονται τα αγγεία από το λάκκο προσφορών του Τάφου 8, τουλάχιστον αυτά που φέρουν εικονιστική διακόσμηση, όπως τεκμηριώνεται αμέσως στη συνέχεια. Στον συγκεκριμένο αγγειογράφο προτείνεται να δοθεί το συμβατικό όνομα Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών από την εξαιρετικής ποιότητας τριφυλλόστομη οινοχόη με τις θρηνωδούς που φέρουν λευκούς χιτώνες.

Η απόδοση των δύο κεραμικών συνόλων, από τον Κεραμεικό και την Ανάβυσσο, στο ίδιο χέρι τεκμηριώνεται από την ομοιότητα των αγγείων ως προς τη δομή της διακόσμησης, καθώς και από τα χαρακτηριστικά των μορφών και την επιλογή των μοτίβων. Τα δύο καλύμματα από τον Κεραμεικό, αρ. 1158²⁸² και 1271²⁸³, βρίσκονται στην ίδια σειρά με το κάλυμμα του σκυφοειδούς κρατήρα από τον Τάφο 8 (εικ. 32β). Ιδιαίτερα με το κάλυμμα 1158 οι ομοιότητες είναι προφανείς και στη δομή της διακόσμησης, με τα κρεμάμενα τρίγωνα κάτω από τη λαβή και τις κρεμάμενες σπείρες, οι οποίες ορίζουν τη ζωφόρο με τα άρματα. Ο αγγειογράφος σχεδιάζει

275 E.A.M. 313. Cook 1934-1935, 166-169, πίν. 38b, 39· Hampe 1960, 30, εικ. 16· Cook 1960, 63-66· Kübler 1970, 22-24, 77-80, 599-600, αρ. 190· Denoyelle 1996, 75-76, 78, αρ. 11· Rocco 2008, 15, 28 (An 11), 32, 36, πίν. 1, 4· Morris 2014, 101-102.

276 Rocco 2008, 27-29 (An 1-49).

277 Για τα χαρακτηριστικά του ζωγράφου, βλ. Hampe 1960, 29-35 και 77-78· Denoyelle 1996, 72· Rocco 2008, 21-28.

278 Sheedy 1992, 26· Denoyelle 1996, 72· Rocco 2008, 41-44 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

279 Rocco 2008, 41-44. Ο Kübler (1950, 14 και 1970, 296-297) υποστήριξε ότι τα αγγεία συνεχίζουν την ίδια παράδοση αλλά δεν είναι έργα του ίδιου αγγειογράφου· αντίθετα, η Brann (1962, 5, 76, αρ. 399) και η Denoyelle (1996, 86) θεώρησαν ότι παρά το πιο ελεύθερο σχέδιο έχουν έντονες ομοιότητες με το έργο του Ζωγράφου του Αναλάτου και ότι τελικά θα πρέπει να θεωρηθούν ύστερα έργα του.

280 Rocco 2008, 41-44.

281 Για τη μετάβαση στον ασπρόμαυρο ρυθμό, βλ. Morris 1984. Αντίθετα Walter-Karydi 1987· η ίδια 1997.

282 Kübler 1970, 418-419, αρ. 3, πίν. 4· Rocco 2008, 41-42, 44, πίν. 5, 8 (Op α 9). Η Burke (1933, 64) τον χαρακτηρίζει ως «a close follower of the Analatos Painter».

283 Kübler 1970, 421-422, αρ. 7, πίν. 7· Rocco 2008, 41, 44, Op α 4.

τα κεφάλια των ίππων με χαίτες σε κυματοειδείς βοστρύχους, λεπτούς κορμούς και ελαφρά ανοικτά στόματα, τονισμένες αρθρώσεις, όμοια με τα αντίστοιχα στα αγγεία M.B. 5831 και 5841 (εικ. 32α) και M.B. 5845 και 5846 (εικ. 35α-β) από τον Τάφο 8. Οι ηνίοχοι φέρουν μακρείς, λευκούς χιτώνες που είναι όμοιοι με αυτούς των γυναικείων μορφών στην οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο M.B. 5867 (εικ. 33)²⁸⁴. Ο αγγειογράφος αποδίδει τον ιππέα με τον ίδιο τρόπο όπως και τον ιππέα ενός ακόμα αγγείου, το οποίο θα πρέπει να αποδίδεται στον ίδιο αγγειογράφο, τον κρατήρα που βρίσκεται σήμερα στο Badisches Landesmuseum της Καρλσρούης²⁸⁵. ο μετωπικός κορμός αποδίδεται με περίγραμμα, ενώ κάτω από την κοιλιά του ίππου κρέμεται το πόδι του αναβάτη. Αυτός ο κρατήρας αποδίδεται στον ίδιο ζωγράφο λόγω της χαίτης του ίππου, της κεφαλής του ιππέα και των παραπληρωματικών κοσμημάτων.

Το επώνυμο αγγείο του είναι η οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο M.B. 5867 (εικ. 33), η οποία είναι δυνατόν να τοποθετηθεί σε ένα προχωρημένο στάδιο του έργου του και δείχνει, επίσης, την προθυμία του να διερευνήσει νέους τρόπους διακόσμησης πλατειών επιφανειών²⁸⁶. Το σχήμα του αγγείου διαφέρει αισθητά από τις λεγόμενες φαληρικές ως προς τις διαστάσεις του και τη ραδινότητά του αλλά και από τις οινοχές της Βάρης²⁸⁷ και του Μονάχου²⁸⁸, ενώ προσεγγίζει τις οινοχές του μέσου πρωτοαττικού ρυθμού²⁸⁹. Στην οινοχόη χρησιμοποιεί δύο τεχνικές για την απόδοση των προσώπων, το περίγραμμα και τη σκιαγραφία που διασπάται για την απόδοση των ματιών. Η καινοτομία να χρησιμοποιούνται οι δύο τεχνικές στο ίδιο αγγείο εισήχθη από τον Ζωγράφο του Αναλάτου στον πίνακα στο Εθνικό Μουσείο από το Σούνιο²⁹⁰ και στο λέβητα αρ. 153 στη συλλογή του Πανεπιστημίου στο Mainz²⁹¹. Ωστόσο, στην οινοχόη πραγματοποιείται ένα επιπλέον βήμα: στην κύρια ζώνη οι μορφές αποδίδονται σε περίγραμμα, μια τεχνική που προσδιορίζει τη μέση πρωτοαττική ζωγραφική, ενώ στη δευτερεύουσα ζώνη γύρω από το λαιμό τα πρόσωπα των μικρότερων θρηνωδών αποδίδονται σε σκιαγραφία, τεχνική που συνεχίζει τη γεωμετρική παράδοση. Χαρακτηριστική είναι η αίσθηση πολυχρωμίας στην επιφάνεια του αγγείου. Το λευκό χρησιμοποιείται με σύνεση, ώστε να δημιουργείται μια χρωματική εναλλαγή στις ζωφόρους του λαιμού και της κοιλιάς, ενώ το ιώδες σε ακόμα πιο περιορισμένη χρήση αναδεικνύει δευτερεύουσες λεπτομέρειες τεκτονικές, όπως τη βάση του λαιμού, ή διακοσμητικές, όπως στα φύλλα των ανθεμίων. Κάποια υπολείμματα του γεωμετρικού ρυθμού ή των πρώτων φάσεων του πρωτοαττικού είναι τα κοσμήματα που σκορπίζονται ανάμεσα στις μορφές χωρίς να έχουν την παραμικρή σχέση με το περιεχόμενο. Μία κατακόρυφη ταινία διακόπτει την πομπή των γυναικών χωρίς να είναι δυνατόν να προσδιοριστεί η αρχή ή το τέλος της πομπής, οι ρόδακες και οι βραχείες τεθλασμένες γραμμές χρησιμοποιούνται εδώ και εκεί σαν να μην ήθελε ο ζωγράφος να αποτραβηχτεί πλήρως από την παράδοση. Οι κατατομές των θρηνωδών με τη δυνατή γνάθο και τις τονισμένες μύτες πλησιάζουν αυτά των γυναικών με κλαδιά στα χέρια σε ένα όστρακο στο

284 Για τους χιτώνες των ηνιόχων, βλ. Kunze και Schleif 1944, 129.

285 Cook 1934-1935, 179· Brann 1960β, 72 (θεωρείται ύστερο έργο του Ζωγράφου του Αναλάτου).

286 Το σχήμα του αγγείου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια πιο ραδινή εκδοχή της φαληρικής οινοχόης, για την οποία βλ. Young 1942, 49, 53-55· Brann 1962, 36-37, αρ. 52· Petrocheilos 1996.

287 Καλλιπολίτης 1963, 120-121, πίν. 49α-γ.

288 Lullies 1952, 31-32, πίν. 134 (πρώιμος 7^{ος} αι. π.Χ.).

289 Langlotz 1932, 6-7, αρ. 56, πίν. 4· v. Freytag 1975, 63, αρ. 5, πίν. 16, 1, εικ. 8. Για το σχήμα, Kübler 1970, 173-175.

290 E.A.M. αρ. 14935. Cook 1934-1935, 173, πίν. 40b· Denoyelle 1996, 73, 78, 86, αρ. 16· Rocco 2008, 24, 29, πίν. 2, 2 (An. 48).

291 Hampe και Simon 1959, 19, πίν. 12-13, 21, 2, 23· Hampe 1960, 17-21, 31, πίν. 10, 2-4, 11-13, εικ. 10· Denoyelle 1996, 84, αρ. 4· Rocco 2008, 16, 19-21, 24-26, 28, πίν. 2, 6 (An 19).

Μουσείο Κεραμεικού²⁹², καθώς και των μορφών στο κύπελλο με πόδι αρ. 1153²⁹³ του ίδιου μουσείου που χρονολογούνται περί το 690 π.Χ.²⁹⁴, ενώ οι θρηνωδοί με τις αιχμηρές μύτες που σχεδιάζονται με μια έλικα και οι ωειδείς οφθαλμοί με κεντρική στιγμή κάτω από τα μαλλιά παραβάλλονται με τις σφίγγες στην κάπως νεώτερη κοτύλη αρ. 1152 του Μουσείου Κεραμεικού, επίσης από το λάκκο προσφορών Α/IV²⁹⁵. Με αυτήν την τελευταία κοτύλη θα πρέπει να είναι σύγχρονη η τριφυλλόστομη οινοχόη από την Ανάβυσσο, δηλαδή από την περίοδο γύρω στο 680 π.Χ.

Σύγχρονα πρέπει να είναι τα δύο πλακίδια, Μ.Β. 5839 και 5840 (εικ. 39 και 40) με τις θρηνωδούς, επίσης από τον Τάφο 8. Διαθέτουν κατακόρυφη επιφάνεια με γραπτή διακόσμηση, ενώ η πίσω επιφάνεια στο πρώτο είναι εδαφόχρωμη και αδρή και στο δεύτερο λεία, με επικάλυψη από αραιό ερυθρό επίχρισμα. Θα μπορούσε να πρόκειται, ίσως, για λαβές αγγείου αλλά το πολύ μικρό τους πάχος θα καθιστούσε επικίνδυνη οποιαδήποτε μεταφορά του²⁹⁶. Ίσως θα μπορούσε να προταθεί η ερμηνεία τους ως πινακιδίων, διακοσμητικών και ένθετων σε αντικείμενα από άλλο υλικό, το πιο πιθανό από ξύλο. Στην κατακόρυφη επιφάνεια δεν υπάρχει οπή για την προσήλωση και την ανάρτησή τους· ωστόσο, οπή για τη συγκεκριμένη χρήση θα μπορούσε να υπάρχει στη σήμερα χαμένη άνω οριζόντια επιφάνεια. Μικρά πλακίδια δεν είναι άγνωστα στη λατρεία²⁹⁷: τα πλακίδια από το ιερό της Ελευσίνας συνδέονται με τη χθόνια φύση της ελευσινιακής λατρείας, ενώ τα αντίστοιχα από άλλες θέσεις της Αττικής πιστεύεται ότι επίσης σχετίζονται με χθόνιες λατρείες²⁹⁸. Τα πλακίδια από τον Τύμβο Α με το μικρό τους μέγεθος και τη διακόσμηση με τις θρηνωδούς θα μπορούσαν να αποκατασταθούν σε κάποιο φορητό σκεύος για την τέλεση της ταφικής τελετής ή ακόμα και στο ίδιο το φέρετρο του νεκρού. Εναλλακτικά, είναι δυνατόν να ερμηνευθούν ως τμήματα από πόδια στηρίγματος. Τριποδικά υποστατά ήταν διαδεδομένα κατά τους ύστερους γεωμετρικούς χρόνους και κατά τον πρώιμο 7^ο αι. π.Χ.²⁹⁹. Αν η ερμηνεία είναι ορθή, το οριζόντιο στέλεχος στο άνω τμήμα της πίσω επιφάνειας θα πρέπει να στήριζε τη στεφάνη για την ένθεση του αντικειμένου, το οποίο σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να ήταν σχετικά ελαφρύ. Το ενδεχόμενο το τελευταίο να ήταν η φιάλη με διαμπερή πυθμένα δεν μπορεί να αποκλειστεί, αν και δεν υπάρχει γνωστό παράλληλο. Για την αποφυγή της μονοτονίας ο αγγειογράφος αποδίδει τις τρεις από τις γυναικείες μορφές με περίγραμμα και τη μία με σκιαγραφία, τεχνική η οποία στην οινοχόη (εικ. 33) χρησιμοποιείται για τις ανδρικές μορφές.

Ενδεχομένως σε νεώτερη βαθμίδα θα πρέπει να ανήκει η κοτύλη στο Μουσείο Κεραμεικού αρ. 1152³⁰⁰. Η κύρια ζώνη περιλαμβάνει έναν ιππέα, ένα άρμα και σφίγγες ανάμεσα σε ζικκ

292 Kübler 1970, 555, αρ. 241, πίν. 106, εικ. 68.

293 Kübler 1970, 422-423, αρ. 9, πίν. 7· Rocco 2008, 41-42, 44, 224, πίν. 5, 6-7.

294 Kübler 1970, 146.

295 Kübler 1970, 419-421, αρ. 5, πίν. 6· Rocco 2008, 41-42, 44, 224, πίν. 5, 2 (Ορ α 11).

296 Όπως v. Freytag 1974, 10, αρ. 3, πίν. 2, 1 και 6, 3.4· Briese και Docter 1994, 13-18, εικ. 29-33.

297 Πινακίδια των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων έχουν βρεθεί κυρίως σε ιερά· συγκεντρώνει ο Boardman 1954, 196, αρ. 8-9 (Ακρόπολη)· 197-198, αρ. 1-5 (Μενίδι)· 198, αρ. 3 (Σούνιο)· Brann 1961, 372, Η66, πίν. 84. Τα περισσότερα βρέθηκαν στην Ελευσίνα, στην επίχωση εμπρός από το γεωμετρικό ανάλημμα της αυλής του ιερού στην Ελευσίνα· βλ. Τραυλός 1983, 337, εικ. 16· Κόκκου-Βυριδή 1999, 97-101, 201-204, Α39-69.

298 Ο Boardman 1954, 186 παραθέτει απόσπασμα από τον Αινεία Τακτικό (Πολιορκητικά, XXXI, 15), ο οποίος, περιγράφοντας τρόπους μεταφοράς πληροφοριών σε πολιορκημένη πόλη, αναφέρει τα *ήρωικά πινάκια*, αφιερώματα σε ιερά έξω από την πόλη.

299 8ος αι. π.Χ.: Payne 1940, 55, πίν. 14, 6 και 124, 1· Kübler 1954, 67· Brann 1962, 63, αρ. 284, πίν. 16· Dehl-von Kaenel 2009, 20-21, πίν. 5, όπου συγκεντρώνονται πολλά παράλληλα· πρωτοαττικοί χρόνοι: Brann 1962, 85, αρ. 483, πίν. 29. Ενίοτε τα στηρίγματα των γεωμετρικών χρόνων έχουν πόδια καμπύλης διατομής, σύμφωνα με την καμπυλότητα της υπερκείμενης στεφάνης, βλ. ενδεικτικά Καρούζου 1954, 11, εικ. 3, πίν. 14, 2.

300 Βλ. ό.π. σημ. 295.

ζαγκ ταινίες, σπείρες και έναν πλοχμό. Σε σύγκριση με αυτά, οι ίπποι στο κάλυμμα M.B. 5841 (εικ. 32β) του Τάφου 8 και 1158 του Κεραμεικού είναι πιο άνετα ζωγραφισμένοι και οι χαίτες πιο αμελείς. Ο αγγειογράφος δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στις αναλογίες των ίππων· ο κορμός είναι βραχύς, η κεφαλή μεγάλη, ο βηματισμός ασταθής. Ωστόσο, το χέρι του αναγνωρίζεται και στους ηνιόχους οι οποίοι διαθέτουν κορμούς ανάλογους με αυτούς στα αγγεία 1158 και 1271 του Κεραμεικού και M.B. 5841 (εικ. 32β) του Τάφου 8. Η μύτη είναι ιδιαίτερα τονισμένη, ενώ μια τριγωνική μάζα μαλλιών στον αυχένα δημιουργεί την ψευδαίσθηση της έντονης κίνησης. Τα γυναικεία κεφάλια στην οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο, M.B. 5867 (εικ. 33), από τον ίδιο Τάφο βρίσκονται πολύ κοντά στα γυναικεία κεφάλια στο κύπελλο με πόδι M.B. 5861 (εικ. 38) της ίδιας ταφής. Αυτά τα δύο βρίσκουν κοντινό παράλληλο στην κύλικα στο Μουσείο Κεραμεικού³⁰¹, όπως επιβεβαιώνεται από τα όμοια άγκιστρα και τη δόμηση της διακόσμησης.

Δεν αποκλείεται ο ίδιος αγγειογράφος να σχεδίασε επίσης αγγεία με πιο απλή διακόσμηση. Η οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο στο Μουσείο Κεραμεικού αρ. 1154³⁰² και το κάλυμμα αρ. 1155 στο ίδιο Μουσείο³⁰³, καθώς και η ομάδα αγγείων που αποκαλύφθηκαν κατά την ανασκαφή για την κατασκευή του σταθμού στον Κεραμεικό³⁰⁴ φέρουν διακόσμηση με θέματα τα οποία απαντούν σε αγγεία που εξετάστηκαν αμέσως πιο πάνω.

Από την έως τώρα εξέταση των πιο πάνω αγγείων σχηματίζεται σαφής εικόνα για το έργο του αγγειογράφου. Τα αγγεία του ξεχωρίζουν από τα τελευταία του Ζωγράφου του Αναλάτου, όπως επίσης και από αυτά άλλων αγγειογράφων, οι οποίοι ακολουθούν την παράδοση του πρωτοπόρου στον πρωτοαττικό ρυθμό, όπως ο αγγειογράφος της υδρίας και του κρατήρα στην αθηναϊκή Αγορά³⁰⁵. Ο Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών υιοθετεί από τον Ζωγράφο του Αναλάτου την προτίμηση για τη χρήση των χρωμάτων³⁰⁶ αλλά τα χρησιμοποιεί με πολύ μεγαλύτερη άνεση και ελευθερία, προετοιμάζοντας με αυτόν τον τρόπο τη ζωγραφική των μέσων του 7^{ου} αι. π.Χ. στην οποία εκτός από το λευκό χρησιμοποιείται επίσης το καστανό χρώμα για την απόδοση των μορφών³⁰⁷. Ο Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών χρησιμοποιεί το λευκό για τις μορφές αλλά όχι το καστανό, ενώ το ιώδες μόνο για να ορίζει ή να διακρίνει τις επιφάνειες. Ο κρατήρας στο Landesmuseum είναι χαρακτηριστικός, προκειμένου να φανούν πόσα οφείλει ο συγκεκριμένος αγγειογράφος στον Ζωγράφο του Αναλάτου. Ο συγκεκριμένος κρατήρας παραβάλλεται με τον κρατήρα 6077 στο Antikensammlung στο Μόναχο³⁰⁸, έργο που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του πρωτοπόρου της πρωτοαττικής αγγειογραφίας. Πρόκειται για ένα μεγάλων διαστάσεων αγγείο, ύψους 0,44 μ., το οποίο διαθέτει πλατιές επιφάνειες, προκειμένου να ξεδιπλωθούν δύο ζωφόροι με πομπή αρμάτων και αιλουροειδή. Ο κρατήρας στην Καρλσρούη έχει σχήμα αισθητά διαφορετικό, πιο μικρό σε μέγεθος, διαθέτει υψηλότερο στόμιο, το οποίο έχει αναπτυχθεί σε βάρος της κοιλιάς, αποκτώντας σχήμα ημισφαιρικό και οι λαβές είναι οριζόντιες. Η διακόσμηση περιορίζεται σε τρεις μετόπες, σαν να έχει συντμηθεί όλη η δράση που εκτυλισσόταν στις επιφάνειες του κρατήρα

301 Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 280-281, αρ. 256 [Καββαδίας].

302 Kübler 1970, 422, αρ. 8, πίν. 8· Rocco 2008, 41, 42, 44 (Op a 3).

303 Kübler 1970, 419, αρ. 4, πίν. 9· Rocco 2008, 44. (Op a 10). Ίσως επίσης και το πινάκιο με πόδι, Kübler 1970, 474, αρ. 65, πίν. 62, 71, εικ. 54.

304 Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 278-279, αρ. 252-253, 255· 282, αρ. 257 [Καββαδίας].

305 Brann 1962, 74, αρ. 384, πίν. 22· 87-88, αρ. 498-499, πίν. 31.

306 Ο Hampe (1960, 29-35), έδειξε ότι ο Ζωγράφος του Αναλάτου χρησιμοποίησε για πρώτη φορά λευκό χρώμα στο στήριγμα A, καθώς και ερυθρό και λευκό στον κρατήρα D του πανεπιστημίου του Mainz.

307 Πρόκειται για τη λεγόμενη "secunda pictura", το δεύτερο στάδιο στην εξέλιξη της ζωγραφικής, όπως περιγράφεται από τον Πλίνιο (N.H. 35, 15 ff.). Για το θέμα, βλ. Schaus 1988, 107-117, ιδ. σημ. 4 και 13· Koch 1996, 25-27, 69-84.

308 Rocco 2008, 28, An 18, πίν. 1, 6.

στο Μόναχο σε λίγους στενούς χώρους, και περιλαμβάνει έναν ιππέα με τετράγωνη ασπίδα στο μέσο, έναν δεύτερο όμοιο ιππέα πάνω από τη δεξιά λαβή και έναν πολεμιστή που βαδίζει με κυκλική ασπίδα και δόρυ πάνω από την αριστερή λαβή³⁰⁹. Ομοίως έχει περιοριστεί και η δεύτερη ζώνη, στην οποία πλέον ζωγραφίζεται μια σειρά ανάλογα μικρών υδρόβιων πτηνών. Ο κενός χώρος καλύπτεται με κάθε είδους γεωμετρικά μοτίβα. Παρά τις διαφορές, είναι προφανές ότι τα δύο αγγεία βρίσκονται στην ίδια παράδοση. Χάρη στον πολεμιστή στη μετόπη του κρατήρα της Καρλσρούης μπορεί να αποδοθεί επίσης στον ίδιο ζωγράφο το δισκοειδές αντικείμενο, ίσως τμήμα θυμιατηρίου, M.B. 5836 από τον Τάφο 8 (εικ. 44), με την παράσταση μορφής σε στάση *έν γούνασι δρόμου*. Το πόδι είναι ραδινό και το περίγραμμα ρέον. Στο αντικείμενο αυτό επίσης χαρακτηριστική είναι η ιώδης ταινία περιμετρικά της οποίας επίσης έχουν ζωγραφιστεί μικρά λευκά ανθέμια, όπως στο κάλυμμα M.B. 5841 (εικ. 32β) του Τάφου 8 του Τύμβου Α.

Ο Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών δεν δείχνει κάποια προτίμηση για την τάξη στη διακόσμηση, καθώς τροποποιεί τα εικονιστικά θέματα που αντλούνται από τη γεωμετρική παράδοση, όπως τα άρματα και οι σειρές των θρηνωδών³¹⁰. Στο κάλυμμα M.B. 5841 του ίδιου Τάφου (εικ. 32β) συνδυάζει στοιχεία, τις θρηνωδούς στη λαβή και τη σειρά των αρμάτων. Δύο τρίποδες, στη λαβή και στη ζωφόρο, ενδεχομένως να αποτελούν το βραβείο ή τα βραβεία για τον νικητή στους αγώνες, οι οποίοι δεν αποκλείεται να είχαν ταφικό χαρακτήρα, όπως οι αγώνες προς τιμήν του Πατρόκλου³¹¹. Αξιόλογος είναι επίσης ο συνδυασμός του καλύμματος με τον συνανήκοντα σκυφοειδή κρατήρα, ο οποίος ως σχήμα δεν βρίσκει ακριβές παράλληλο³¹². Τα δύο τμήματα του αγγείου πρέπει να είναι από το ίδιο χέρι, όπως συνάγεται από τη σύγκριση με τα επιμέρους διακοσμητικά μοτίβα, καθώς και τη στιλιστική σύγκριση των πτηνών στη βάση του κρατήρα με τα πτηνά κάτω από τη λαβή στην οινοχόη. Η διακόσμησή του εκπλήσσει: ο ζωγράφος έχει στη διάθεσή του μεγάλες, αδιάσπαστες επιφάνειες τις οποίες θα μπορούσε να γεμίσει με πομπές αρμάτων και ζώων, όπως αναμφίβολα θα έκανε ο Ζωγράφος του Αναλάτου. Προτιμά, ωστόσο, να τις καλύψει με μοτίβα διακοσμητικά, όμορφα αλλά χωρίς κάποια ιδιαίτερη έμπνευση. Είναι προφανές ότι αυτή είναι μια δευτερεύουσας σημασίας επιφάνεια για τον ζωγράφο, ο οποίος ενδιαφέρεται κυρίως για το κάλυμμα. Ωστόσο, ακόμα και έτσι, τα φυτικά και γεωμετρικά κοσμήματα στον κρατήρα αποτελούν αποθέωση της διακοσμητικής έκφρασης. Το θέμα της κυματιστής ταινίας με ή χωρίς παραπληρωματικά κοσμήματα στους κόλπους εμφανίζεται σπάνια στην ύστερη γεωμετρική και πρωτοαττική ζωγραφική³¹³, κυρίως όταν ο αγγειογράφος δέχεται νησιωτικές επιδράσεις³¹⁴. Παρά ταύτα είναι δυνατόν να βρεθεί η επίδραση στο κοντινό παρελθόν, στα πλαστικά κυματοειδή κοσμήματα στον ώμο αμφορέων και υδριών³¹⁵, τα οποία μεταξύ άλλων φιλοτεχνήθηκαν και από τον Ζωγράφο του Ανα-

309 Hafner 1951, 11-12, εικ. 1, πίν. 5,1.

310 Για το θέμα, βλ. Xagorari 1996, 11-14· Huber 2001, 87-93.

311 Βλ. τα επιχειρήματα της Ahlberg 1971, 111, 212-213, 244-245 για τον κρατήρα στη Νέα Υόρκη. Για παραστάσεις τριπόδων σε αγγεία των γεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών χρόνων, βλ. Sakowski 1997, ιδ. 29-33, καθώς και Σκιλάρντι 2011, 678-679, σημ. 9 και 684-685, σημ. 24, για την απεικόνιση τριπόδων και την ερμηνεία του. Για τους αγώνες με άρματα, βλ. Kübler 1970, 36-37 και σημ. 42. Για τους ομηρικούς αγώνες προς τιμήν του Πατρόκλου, οι οποίοι δίνουν την έμπνευση στους αγγειογράφους των γεωμετρικών χρόνων, Webster 1955, 46-48· Andronikos 1968, 121-126· Sakowski, ό.π.

312 Είναι σαφές ότι το αγγείο αποτελεί παραλλαγή του κρατήρα με υψηλή βάση που απαντά στον Κεραμικό κατά το δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ., όπως Kübler 1970, 454-455, αρ. 54, πίν. 48-49.

313 Kübler 1970, 474, αρ. 65, εικ. 54, πίν. 62, 71· Briese και Docter 1994, 4-5, 15-18, εικ. 5-6, 30-33· Rocco 2008, 171-172, AG 14, πίν. 25, 7.

314 Kübler 1970, 113 με τις σημ. 49 και 50.

315 Eilman και Gebauer 1938, 9-11, A1, A2, πίν. 1, 2· Lullies 1952, 11-12, πίν. 109. Για τα ταφικά αγγεία με πλαστική διακόσμηση κυματοειδών ταινιών, οι οποίες ερμηνεύονται ως όφεις, βλ. Coldstream 1968, 79.

λάτου³¹⁶. Μια καινοτομία του αγγειοπλάστη είναι η επικόλληση των πήλινων μορφών στη λαβή του καλύμματος. Είναι γνωστό ότι από το δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. και κατά τον 7^ο αι. π.Χ. προστίθενται συχνά ειδώλια στο στόμιο ανοικτών ιδιαίτερα αγγείων³¹⁷. Πρόκειται για μορφές θρηνωδών με τη χαρακτηριστική κίνηση των χεριών πάνω από την κεφαλή, ανάλογες με τις καλύτερα σωζόμενες στην οينوχόη αρ. 149 του Κεραμεικού³¹⁸. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το αποτύπωμα του αναγλύφου επιτρέπει να αποκατασταθούν μετωπικές μορφές αρκετά μεγαλύτερες από τις γραπτές μορφές που τις πλαισιώνουν· ο άνω κορμός τους ήταν ολόγλυφος, καθώς δεν φαίνεται να εφαπτόταν στη λαβή. Ο συνδυασμός γραπτής και πλαστικής διακόσμησης δεν είναι σπάνιος στην πρωτοαττική κεραμική³¹⁹. Δεν αποκλείεται το ίδιο πρόσωπο που έπλαθε και σχεδίαζε αγγεία επίσης να έπλαθε και ειδώλια³²⁰. Ενδιαφέρον έχει, επίσης, η απόδοση δύο τριπόδων, ενός στην κυρτή επιφάνεια του καλύμματος και ενός στη λαβή³²¹, για τους οποίους προτάθηκε η συσχέτιση με επιτάφιους αγώνες³²². Μία τελευταία ίσως καινοτομία του αγγειογράφου που αξίζει να επισημανθεί είναι το διακοσμητικό θέμα των προτομών ίππων, το οποίο ενδεχομένως ο αγγειογράφος εμπνεύστηκε από κυκλαδικά πρότυπα³²³. Έως τώρα η έρευνα θεωρούσε ότι το θέμα εμφανίστηκε κατά τον μέσο πρωτοαττικό ρυθμό³²⁴ σε ένα ποτήρι στον Κεραμεικό³²⁵. Ωστόσο, οι προτομές ίππων και ανδρών στα κύπελλα με πόδι M.B. 5860 (εικ. 36) και M.B. 5861 (εικ. 38) του Τάφου 8, επιτρέπουν την αναγωγή της εισαγωγής του θέματος στην αττική αγγειογραφία κατά δύο δεκαετίες νωρίτερα. Συμπερασματικά, τα αγγεία που μπορούν να αποδοθούν στο χέρι του ίδιου αγγειογράφου είναι δυνατόν να χρονολογηθούν σε μία περίοδο που καλύπτει περίπου είκοσι έτη, από το 690 έως το 670 π.Χ.³²⁶

316 Sheedy 1990, ιδ. 118-126, πίν. 14-16.

317 Ενδεικτικά: σε λαβή πρόχου, Kaufmann-Samaras 1972, 27, πίν. 39, αρ. 1-2 (μετά το 730 π.Χ.).

318 Rocco 2008, 196, Ορ γΙ4· Doronzio 2018, 90, εικ. 69.

319 Όπως στην οينوχόη του Κεραμεικού· Kübler 1970, 456-459, πίν. 38-40· επίσης στον πήλινο πίνακα από την Αγορά, Burr 1933, 604-605, αρ. 277, εικ. 72-73.

320 Έχει υποστηριχθεί ότι τουλάχιστον κατά την πρώιμη μελανόμορφη περίοδο της αττικής αγγειογραφίας ο αγγειοπλάστης ήταν και αγγειογράφος, υπόθεση που βασίζεται στον μικρό αριθμό των αγγειογράφων των οποίων το χέρι είναι δυνατόν να αναγνωρισθεί· συγκεντρώνει η Alexandridou 2011, 39. Ενδεχομένως το ίδιο ίσχυε και στην πρωτοαττική περίοδο. Διαστέλλοντας το επιχείρημα, η στερέωση ειδωλίων, ιδιαίτερα θρηνωδών στα χείλη των αγγείων επιτρέπει ενδεχομένως την υπόθεση ότι υπεύθυνος για την κατασκευή τους θα ήταν ο ίδιος ο αγγειοπλάστης.

321 Young 1939, 122, Β 49, εικ. 87.

322 Βλ. πιο πάνω, σημ. 311.

323 Brann 1962, 96-97, αρ. 573.

324 Brann 1961, 310-311 και 347-348, αρ. G4, πίν. 68-69.

325 Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 280-282, αρ. 256 [Καββαδίας].

326 Συγκεντρωτικά δίνεται εδώ κατάλογος των αγγείων που προτείνεται να αποδοθούν στον Ζωγράφο των Λευκών Θρηνωδών κατά χρονολογική σειρά:

- Κοτύλη, Μουσείο Κεραμεικού αρ. 1152· Kübler 1970, 419-421, αρ. 5, πίν. 6. Rocco 2008, 41-42, 44, 224, πίν. 5, 2 (Ορ α 11).
- Κρατήρας, Καρλσρούη, Badisches Landesmuseum αρ. 1892.B2678· Cook 1934-1935, 175· Hafner 1951, 11-12, εικ. 1, πίν. 5, 1· Kübler 1970, 627-628, αρ. 326· Denoyelle 1996, 73-75· Rocco 2008, 41-42, 44, πίν. 5, 1 (Ορ α 6).
- Τμήμα οينوχόης ή αμφορέα, Μουσείο Κεραμεικού αρ. 1271· Kübler 1970, 421-422, αρ. 7, πίν. 7. Rocco 2008, 44 (Ορ α 4).
- Σκυφοειδής κρατήρας με κάλυμμα, Μουσείο Βραυρώνος αρ. 1, M.B. 5841 και 5831 (εικ. 32), Τάφου 8.
- Κάλυμμα, Μουσείο Κεραμεικού αρ. 1158· Kübler 1970, 418-419, αρ. 3, πίν. 4· Rocco 2008, 41-42, 44, 224, πίν. 5, 8 (Ορ α 9).
- Οينوχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο, αρ. 2 Τάφου 8 (εικ. 33).
- Τμήμα κλειστού αγγείου (οينوχόης;), αρ. 3 Τάφου 8 (εικ. 34).
- Τμήματα από στήριγμα αρ. 8 και 9 Τάφου 8 (εικ. 39 και 40).
- Αποσπασματικό κύπελλο με πόδι, αρ. 5 Τάφου 8 (εικ. 36).
- Αποσπασματικό κύπελλο με πόδι, αρ. 7 Τάφου 8 (εικ. 38).

Κορινθιακή κεραμική

Από τη μετάβαση στον 7^ο αι. π.Χ. και κυρίως κατά το τέλος του ίδιου αιώνα και το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. κορινθιακά αγγεία, κατά βάση αρύβαλλοι και κοτύλες³²⁷, είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς και συνοδεύουν ως κτέρισμα τις ταφές.

Αλάβαστρο

Τα δυο αλάβαστρα από τον Τύμβο Α δεν είναι δυνατόν να σχετιστούν με κάποια ταφή· το αρχαιότερο βρέθηκε στον Τύμβο Α, στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων, (εικ. 221), ενώ το δεύτερο στον Τάφο 32 του ίδιου Τύμβου (εικ. 129), αν και είναι βέβαιο ότι αρχικά είχε κτερίσει άλλη, παλαιότερη ταφή. Το πρώτο φέρει υπογεωμετρική διακόσμηση με εναλλασσόμενα όρθια και κρεμάμενα άγκιστρα, τα οποία δεν χρησιμοποιούνται μετά τις πρώτες δεκαετίες του 7^{ου} αι. π.Χ.³²⁸ Το δεύτερο, το οποίο έχει υποστεί μεγάλη φθορά, διατηρεί ίχνη μελανόμορφης διακόσμησης που βρίσκει παράλληλα σε αντίστοιχα αγγεία της πρώιμης κορινθιακής περιόδου.

Αρύβαλλοι

Ο πρωτοκορινθιακός σφαιρικός αρύβαλλος M.B. 5928 από τον Τάφο 6 του Τύμβου Α (εικ. 27) διαθέτει χαρακτηριστικά όρθια διαγραμμισμένα τρίγωνα στον ώμο³²⁹.

Οι περισσότεροι αρύβαλλοι που βρέθηκαν στους τύμβους ανήκουν στην κατηγορία των σφαιρικών, χωρίς βάση αρυβάλλων. Το σχήμα του αγγείου, το οποίο έλκει την καταγωγή του από την πρωτοκορινθιακή κεραμική, εγκαταλείφθηκε από τους κορίνθιους κεραμείς κατά τη μέση πρωτοκορινθιακή περίοδο και χρησιμοποιήθηκε εκ νέου, ελαφρά τροποποιημένος ως προς τις αναλογίες, κατά την πρώιμη και μέση κορινθιακή περίοδο³³⁰. Συνηθέστατο διακοσμητικό θέμα των αρυβάλλων αυτής της περιόδου είναι οι κωμαστές (padded dancers), τους οποίους η έρευνα έχει επιτύχει σε μεγάλο βαθμό να αποδώσει σε επιμέρους αγγειογράφους³³¹.

Οι αρύβαλλοι του Τάφου 12 (εικ. 61 και 64α) είναι τυπικοί της πρώιμης κορινθιακής περιόδου με τους αμελώς αποδοσμένους κωμαστές και τα σχηματοποιημένα παραπληρωματικά κοσμήματα, διακόσμηση που συνεχίστηκε και κατά τη μέση κορινθιακή περίοδο³³². Οι αρύβαλλοι επίσης από τον Τάφο 12 (εικ. 60, 64β και 64γ) χρονολογούνται στη μέση κορινθιακή περίοδο. Σύγχρονος είναι ο αρύβαλλος M.B. 5892 με το ανθέμιο στην κοιλιά (εικ. 62) από τον ίδιο Τάφο. Αρύβαλλοι με φυτικό κόσμημα εμφανίζονται κατά την πρώιμη κορινθιακή περίοδο και η διακόσμησή τους αποτελείται συνήθως στην κύρια όψη από τέσσερα σταυροειδώς τοποθετημένα ανθέμια ή, όπως εδώ, από δύο αντιθετικά. Τα τελευταία ενώνονται με βλαστούς, οι απολήξεις των οποίων καλύπτουν και τις άλλες πλευρές της κοιλιάς του αγγείου³³³.

• Τμήμα από θυμιατήριο (;), αρ. 13 Τάφου 8 (εικ. 44).

• Κύπελλο, Μουσείο Κεραμικού, αρ. 15360, Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 280-281, αρ. 256 [Καβαδίας].
327 Callipolitis-Feytmans 1986, 171-173 και 175. Εξαιρέσεις από αυτόν τον κανόνα, Mersch 1996, 18, σημ. 106.
328 Stillwell και Benson 1984, 264· Amyx 1988, 21, πίν. 2, 4-5b.

329 Τα παράλληλα τα συγκεντρώνει ο Neef 1987, 39, List V αλλά με όρθια τρίγωνα και σημ. 87 για παράλληλα-307 (χρονολόγηση).

330 Payne 1931, 287· Amyx 1988, 441.

331 Seeberg 1971, 59-62· Amyx 1988, 101-118, 306, 441.

332 Πρβλ. Payne 1931, 289, αρ. 528 και 1250· Wallenstein 1973, 49, πίν. 25, αρ. 5-6 (πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.)· Coulié 2013, 123.

333 Για τους αρυβάλλους, βλ. Payne 1931, 291, I, αρ. 633-637· Ure 1934, 43, πίν. IX.

Η Ομάδα των αρυβάλλων με πολεμιστές περιλαμβάνει αγγεία που κυμαίνονται σε ποιότητα, από προσεγμένες δημιουργίες αγγειογράφων των οποίων το χέρι είναι δυνατόν να αναγνωριστεί, μέχρι άτεχνων διακοσμήσεων. Πρόκειται για ιδιαίτερα διαδεδομένη ομάδα η οποία γνωρίζει διάδοση κατά το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.³³⁴ Στους δύο τύμβους βρέθηκαν μόλις δύο, ο Μ.Β. 5888 (εικ. 63) στον Τάφο 11 του Τύμβου Α, καθώς και ο Μ.Β. 5844 (εικ. 258) στον Τάφο 6 του Τύμβου Β.

Ο δακτυλιόσχημος αρύβαλλος Μ.Β. 5891 (εικ. 65) εντάσσεται στην πρώτη ομάδα που διακρίνει η Ure, στην οποία η διακόσμηση συνίσταται σε μία ζώνη με ζώα και με την απόδοση των λεπτομερειών με επίθετο ερυθρό χρώμα³³⁵.

Κοτύλη

Η κοτύλη Μ.Β. 5847 (εικ. 25) φέρει τη χαρακτηριστική διακόσμηση της περιόδου με κάθετες γραμμές και σχηματοποιημένα πτηνά στη ζώνη των λαβών, επάλληλες οριζόντιες λεπτές γραμμές στο μέσο και συμπαγή βαφή στο κάτω τρίτο του σώματος. Η συγκεκριμένη κοτύλη είναι πρωιμότερη από τα υπόλοιπα αγγεία του τάφου και ίσως επρόκειτο για οικογενειακό κειμήλιο.

Στην πρώιμη κορινθιακή περίοδο χρονολογούνται οι αποσπασματικά σωζόμενες κοτύλες επίσης από τον Τάφο 6 (εικ. 26) και Μ.Β. 5893 (εικ. 15), οι οποίες καλύπτονται με βαφή, ερυθρή και μελανή στην εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια. Η κοτύλη από τον Τάφο 15 του Τύμβου Α (εικ. 70 και 71) χρονολογείται στη μέση κορινθιακή περίοδο, όπως και η κοτύλη Μ.Β. 5875 (εικ. 57) από τον Τάφο 11 του Τύμβου Α.

Οινοχόη

Ο πυθμένας με τη διακόσμηση συμπαγών τριγώνων από τον Τάφο 6 του Τύμβου Α (εικ. 28) μάλλον χρονολογείται στη μετάβαση προς τον 7^ο αι. π.Χ.

ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΗ, ΜΕΛΑΝΟΓΡΑΠΤΗ ΚΑΙ ΜΕΛΑΜΒΑΦΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Τα περισσότερα από τα αγγεία στους τύμβους είναι προϊόντα αττικών εργαστηρίων, τα οποία εξοβέλισαν τις κορινθιακές εισαγωγές από το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται κυρίως για μικρού μεγέθους αγγεία, κυρίως κύλικες και σκύφους, καθώς και ληκύθους και ληκύθια.

Αμφορέας

Ελάχιστα τμήματα αμφορέων βρέθηκαν στους τύμβους, τα οποία δεν επιτρέπουν να σχηματιστεί επαρκής εικόνα για το σχήμα του αγγείου. Πιθανώς σε αμφορέα αποδίδονται τα δύο τμήματα από τα τοιχώματα αμφορέα στον Τάφο 23 στον Τύμβο Α (εικ. 111), όπως και ένα πολύ μικρό κομμάτι από τον Τάφο 16 του Τύμβου Α (εικ. 77), μάλλον η απόληξη οξυπύθμενου αμφορέα.

334 Για την Ομάδα, Payne 1931, 288-289, αρ. 488-527· Amyx 1988, 95-100· Blegen κ.ά. 1964, 113.

335 Ure 1946, 39-40 (Group A)· Payne 1962, 228, αρ. 2234, πίν. 87· Amyx 1988, 46.

Το τμήμα από το μελανόμορφο κλειστό αγγείο, πιθανώς αμφορέα, M.B. 5929 (εικ. 88), στο οποίο διακρίνεται ο άνω κορμός ανδρικής μορφής προς τα δεξιά να προβάλλει το δεξί χέρι, χρονολογείται μάλλον στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ. Ένα θραύσμα από μελανόμορφη οινόχρηστο στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Πάρμας εμφανίζει αρκετές ομοιότητες, ιδιαίτερα στον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται ανασηκωμένη η στεφάνη των μαλλιών πάνω από το μέτωπο, η βραχεία μύτη, ιδιαίτερα οι οφθαλμοί με δύο ακανόνιστα ομόκεντρους κύκλους και τα χείλη που αποδίδονται με δύο άνισες οριζόντιες γραμμές³³⁶. Εμφανείς είναι επίσης οι αναλογίες με έργα που αποδίδονται στην Ομάδα της Κοπεγχάγης 99³³⁷. Τέλος, οι σκηνές πάλης είναι από τα συνήθη εικονογραφικά θέματα της Ομάδας του Λεάγρου³³⁸.

Κρατήρας

Ένα από τα ελάχιστα μεσαίου μεγέθους αγγεία είναι ο ωοειδής κρατήρας (εικ. 222) από τον λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων στον Τύμβο Α. Στην καλύτερα σωζόμενη όψη του αποδίδονται αντωπές προτομές ίππων και στην πίσω οι με ιδιαίτερη ευαισθησία στη χρήση της εγχάρων κεφαλές των πτηνών, καθώς και το πίσω, οκλάζον μέρος του δεξιού πτηνού. Το σχήμα του ωοειδούς κρατήρα με την υψηλή ταινιωτή λαβή δεν είναι σύνηθες. Ασφαλώς κατάγεται από αντίστοιχου σχήματος αγγεία που παρήχθησαν στις Κυκλάδες και αποτέλεσαν πρότυπο για μια σειρά αγγείων στην Αθήνα ανάμεσα στο πρώτο τέταρτο και έως λίγο μετά τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.³³⁹. Στην τελευταία εικοσαετία του 7^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται ένας ωοειδής κρατήρας, για τον οποίο δεν προτάθηκε η κατάταξη σε κάποιον γνωστό τύπο³⁴⁰. Ο κρατήρας από το λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων αποτελεί τον κρίκο της αλυσίδας μεταξύ των αρχαιότερων και του νεώτερου κρατήρα από την Αγορά. Με το ωοειδές σχήμα του προσεγγίζει περισσότερο τους κρατήρες των μέσων του 7^{ου} αι. π.Χ. αλλά οι λαβές είναι κατακόρυφες. Η παράσταση εντάσσεται στην παράδοση των έργων του Ζωγράφου του Ζεύγου (Pair Painter). Με τα τελευταία μοιράζεται εκτός από το κύριο θέμα της διακόσμησης, τις προτομές ίππων, επίσης τη δομή της με τα όρθια τρίγωνα στη βάση, τη ζώνη στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου και την απόδοση του θέματος στο άνω μισό της κοιλιάς. Από τον Ζωγράφο του Ζεύγου ο αγγειογράφος του κρατήρα από τον Τύμβο Α διακρίνεται χάρη στην τολμηρότερη χρήση της χάραξης, ορατή κυρίως στους φλογόσχημους βοστρύχους και τους οφθαλμούς των ίππων και των πτηνών. Έργο του ίδιου αγγειογράφου με τον κρατήρα του Τύμβου Α πρέπει να είναι ο αμφορέας στην Αγορά, ο οποίος χρονολογείται γύρω στο 620 π.Χ.³⁴¹ Οι ίπποι στα δύο αγγεία μοιράζονται το γωνιώδη σχηματισμό του κάτω χείλους και τους όμοια αμυγδαλωτούς οφθαλμούς. Χωρίς ακριβές παράλληλο είναι τα μοναδικής καλλιτεχνικής εκτέλεσης κεφάλια των υδρόβιων πτηνών στην πίσω όψη του αγγείου· σημαντικές είναι, πάντως, οι ομοιότητες με τα περίπου σύγχρονα αντίστοιχα στον κρατήρα Α από τη Βάρη³⁴² και τον αμφορέα από το

336 Rossignani 1970, 7, αρ. C10. Πίν. 10.

337 *ABV*, 403· Moore και Pease-Philippides 1986, 142, αρ. 325, πίν. 33.

338 *ABV*, 354 κ.ε, 360-382.

339 Rocco 2008, 86-88, III.B, πίν. 11, 9-11.

340 Moore και Pease-Philippides 1986, 29 και 168, αρ. 520, πίν. 50.

341 Brann 1962, 99, αρ. 588, πίν. 37 (=Moore και Pease-Philippides 1986, 117, αρ. 132, πίν. 16, χρονολογείται στο 620 π.Χ.). Βλ. και τον κρατήρα με την προτομή ίππου Eilman και Gebauer 1938, 12, πίν. 4, 4, ο οποίος μάλλον είναι προγενέστερος, όπως και ο κρατήρας που χρονολογείται στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. από πηγάδι στην Αγορά (Young 1939, 128-131, B 64, εικ. 92), στον οποίο είναι χαρακτηριστική η απουσία εγχάρων στις κεφαλές των πτηνών.

342 Καρούζου 1963, πίν. 4· η ελικοειδής απόληξη στο οφρυϊκό τόξο των πτηνών είναι όμοια με την αντίστοιχη των λεόντων στον κρατήρα Β.

Βριόκαστρο της Τήνου³⁴³. Ο ωσειδής κρατήρας από το λάκκο απόρριψης είναι οπωσδήποτε το έργο ενός πρωτοπόρου καλλιτέχνη· αν δεν πρόκειται για τον ίδιο τον Ζωγράφο του Νέσσου³⁴⁴, οπωσδήποτε θα πρόκειται για έναν πολύ αξιόλογο σύγχρονό του αγγειογράφο. Με βάση τις ομοιότητες με τα έργα που ήδη αναφέρθηκαν, ο κρατήρας θα πρέπει να χρονολογείται γύρω στο 620 π.Χ. Για μια κατηγορία μελανόμορφων αγγείων με το ίδιο θέμα, τους αμφορείς με τις προτομές ίππων, έχει υποστηριχθεί ότι λειτουργούσαν είτε ως τεφροδόχα αγγεία είτε ως σήματα των τάφων³⁴⁵. Ανάλογη λειτουργία θα μπορούσε να έχει και ο ωσειδής κρατήρας από τον Τύμβο Α, ο οποίος έχει μέγεθος ανάλογο με τους αμφορείς³⁴⁶. Ωστόσο, με δεδομένο ότι δεν βρέθηκε κατά χώρα, αλλά στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων, δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί η μία ή η άλλη ερμηνεία.

Κατά το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. οι κορινθιακές επιδράσεις στην αττική κεραμική είναι ιδιαίτερα έντονες στην επιλογή τόσο των σχημάτων όσο και των θεμάτων, την τεχνολογία και τα παραπληρωματικά κοσμήματα. Περισσότερο εμφανείς είναι οι επιρροές σε μια κατηγορία κρατήρων που αποτελεί δάνειο από την κορινθιακή κοτύλη με τα λεπτά, διευρυνόμενα προς τα άνω τοιχώματα, τις οριζόντιες, κυλινδρικές λαβές κοντά στο χείλος, καθώς και τη δακτυλιόσχημη βάση³⁴⁷. Ο αποσπασματικά σωζόμενος κρατήρας κορινθιακού τύπου με το συναρμοζόμενο κάλυμμα M.B. 5883 (εικ. 257) βρίσκει παράλληλο ως προς το σχήμα του αγγείου αλλά και τη διάταξη της διακόσμησης στον ίδιο τύπου σκύφο στο Μόναχο αρ. 7409, αγγείο το οποίο χρονολογείται στην περίοδο γύρω στο 590 π.Χ.³⁴⁸ Το τελευταίο έχει ενταχθεί σε μια ομάδα αγγείων στα οποία είναι έντονες οι κορινθιακές επιδράσεις στο σχέδιο, την εκτέλεση και τα παραπληρωματικά κοσμήματα, ώστε να υποστηρίζεται ότι ο αγγειογράφος τους ήταν Κορίνθιος και ότι εγκαταστάθηκε στην Αθήνα ήδη κατά την προσολώνεια περίοδο³⁴⁹. Το συγκεκριμένο αγγείο ίσως μπορεί να αποδοθεί στον ίδιο αγγειογράφο που ζωγράφισε τον κρατήρα στο Μόναχο, καθώς οι ομοιότητες ανάμεσα στα δύο αγγεία είναι αξιοσημείωτες, στη δομή της διακόσμησης με τις ακτίνες πάνω από τη βάση και τις ζώνες με τα ζώα, στις ανατομικές λεπτομέρειες και τα χαρακτηριστικά των μορφών, ιδιαίτερα των σφιγγών, καθώς και στα παραπληρωματικά κοσμήματα. Γύρω στο 520 π.Χ. χρονολογείται το τμήμα μελανόμορφου κρατήρα, το οποίο βρέθηκε στο λάκκο απόρριψης του Τύμβου Α με την παράσταση αρματοδρομίας (εικ. 225).

Κύλिका

Η κύλिका M.B. 5898 (εικ. 156) διαθέτει τα χαρακτηριστικά των κυλίκων τύπου Droop³⁵⁰. Το

343 Koutsoumprou 2017, 170, εικ. 16. 24 και 25.

344 Για τον Ζωγράφο του Νέσσου, βλ. ABV, 4-6, 679· *Paralipomena*, 1-5.

345 Hackl 1907, 89· Malten 1914, 227· Picozzi 1971, 60.

346 Οι αμφορείς με προτομές έχουν μέσο ύψος 0, 35 μ. χωρίς να λείπουν οι περιπτώσεις που προσεγγίζουν ή υπερβαίνουν το 0,55 μ. Για το θέμα βλ. τον κατάλογο της Picozzi 1971, 11-45. Για τη χρήση του κρατήρα ως σήματος, βλ. Humphreys 1980, 106-108.

347 Για τους σκύφους κορινθιακού τύπου βλ. Sparkes και Talcott 1970, 81-83· Moore και Pease-Philippides 1986, 58-59· Malagardis 2008, 72-73. Για τις κορινθιακές επιδράσεις στην αττική κεραμική, βλ. Dunbabin 1950· Cook 1960, 70-72· Πετρόχειλος 1992, 21-23, ιδ. σημ. 13.

348 Dunbabin 1950, 198, εικ. 3· Lullies 1952, 33, πίν. 135.

349 Dunbabin 1950, 202. Η Callipolitis-Feytmans (1976, 154-155) συγκεντρώνει αρυβάλλους με πόδι του κορινθιακού εργαστηρίου, καθώς και αθηναϊκούς αρυβάλλους στους οποίους είναι η εμφανής η κορινθιακή επίδραση στο σχέδιο, την τεχνική, καθώς και τα παραπληρωματικά κοσμήματα. Για το θέμα βλ. επίσης Smith 1944, 241-290· Καρούζου 1963, 115-122. Βλ. όμως και Boardman 1974, 12.

350 Ure 1910, 25. Για την κύλिका, βλ. Richter 1953· Villard 1946, 171-172· Sparkes και Talcott 1970, 91· Moore και Pease-Philippides 1986, 65-66· Vierneisel και Kaeser 1990, 23-24.

εσωτερικό και το εξωτερικό της καλύπτονται με μελανό γάνωμα εκτός από τους εδαφόχρωμους κύκλους στο μετάλλιο, την επίσης εδαφόχρωμη ταινία στο άνω μέρος του ποδιού, τις ακτίνες στη βάση του σώματος και τη ζώνη με τους διακοσμητικούς πετεινούς, καθώς και τη ζώνη με τους κάλυκες λωτού που συνδέονται με καμπυλόγραμμους μίσχους. Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά η κύλικα M.B 5898 κατατάσσεται στην ομάδα I του Ure που θεωρούνται ως οι πρωιμότερες της σειράς³⁵¹. Η ζώνη πάνω από το πόδι διακοσμείται με επτά πετεινούς και ένστιγμο ρόδακα που ορίζεται πάνω και κάτω από πλατιές ταινίες, ενώ στη ζώνη των λαβών φύονται κάλυκες λωτού. Η κύλικα πρέπει να χρονολογείται στην περίοδο 550-530 π.Χ.

Οι περισσότερες από τις κύλικες χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. και τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Παρά τους ποικίλους τρόπους κατάταξης των κυλίκων αυτής της περιόδου που έχουν προταθεί³⁵², έχει επικρατήσει η κατάταξη την οποία πρότεινε ο Beazley. Ο τελευταίος διέκρινε τις κύλικες σε δύο βασικούς τύπους, τον τύπο A και τον τύπο B, από τους οποίους ο πρώτος εμφανίζεται σε μια παραλλαγή (τύπος Υπό-A). Ο τύπος A, ο οποίος εισήχθη στην αττική αγγειοπλαστική γύρω στο 530 π.Χ., διαθέτει βαθύ σώμα χωρίς εξωστρεφές χείλος, χαμηλό πόδι, ενώ ένας δακτύλιος τονίζει τη μετάβαση από το πόδι στο σώμα. Το εσωτερικό καλύπτεται με μελανό γάνωμα εκτός από μια εδαφόχρωμη ταινία κάτω από το στόμιο, ενώ στο μετάλλιο του πυθμένα συνήθως αποδίδεται ένα γοργόνειο. Αντίστοιχα, το εξωτερικό του σώματος συνήθως διακοσμείται με οφθαλμούς. Με κάποια επιφύλαξη λόγω της αποσπασματικής διατήρησής της, σε αυτόν τον τύπο πρέπει να ανήκει η κύλικα M.B. 5930 (εικ. 87) με την οκλάζουσα σφίγγα, η οποία χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.

Στην παραλλαγή του τύπου, τον Υπό-A, το σώμα χάνει σε βάθος σε σύγκριση με αυτό του κυρίως τύπου και ο δακτύλιος παραλείπεται. Πρόκειται για μια ομάδα κυλίκων που γνώρισε αξιοσημείωτη αντοχή στο χρόνο, περίπου για τέσσερις δεκαετίες (520-480 π.Χ.), χωρίς να εξελιχθεί ιδιαίτερα. Στην εξωτερική πλευρά υπάρχει πάνω από το πόδι μια εδαφόχρωμη ταινία και στη ζώνη των λαβών φέρει συνήθως διακόσμηση που αντλεί έμπνευση από τον κόσμο του Διονύσου, ενώ σπανίως φέρει ως κύριο θέμα οφθαλμούς³⁵³. Σε αυτόν τον τύπο ανήκουν δύο κύλικες που διακοσμούνται με θέματα δανεισμένα από τον διονυσιακό κύκλο. Στην κύλικα M.B. 5896 (εικ. 275) εικονίζονται η Γοργώ ανάμεσα σε αμυγδαλωτούς οφθαλμούς³⁵⁴ και κωμαστές που πλαισιώνουν τις λαβές, ενώ στην κύλικα M.B. 5895 (εικ. 283) εικονίζεται ανακεκλιμένος ο Διόνυσος, σάτυρος που κυνηγά μαινάδα και στρέφει την κεφαλή πίσω, δεύτερος σάτυρος που κλείνει ελαφρά προς ανακεκλιμένο Διόνυσο, καθώς και σάτυρος πάνω σε ιθυφαλλικό όνο και στο πεδίο κλαδιά και βότρυς. Οι δύο κύλικες του τύπου Υπο-A ανήκουν στην Ομάδα «χωρίς φύλλα» και χρονολογούνται στην πρώτη δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ.³⁵⁵ Η δεύτερη κύλικα, η M.B. 5895, ίσως θα μπορούσε να αποδοθεί στον Ζωγράφο του Καΐλου³⁵⁶. Στον ίδιο αγγειογράφο αποδίδεται η κύλικα M.B. 5842 (εικ. 284), στην οποία αποδίδεται παράσταση ιπ-

351 Ure 1932, 56-68.

352 Για προτάσεις κατάταξης των κυλίκων, βλ. Bloesch 1940, 1-39· Villard 1946, 173-180· Moore και Pease-Philipides 1986, 66-67.

353 Bloesch 1940, 20-22· Sparkes και Talcott 1970, 66-67.

354 Για τους οφθαλμούς και τη σημασία τους, ιδιαίτερα δεν την ένταξη του θέματος στην εικονογραφία του διονυσιακού κύκλου, βλ. Isler-Kerényi 2007, 172-176.

355 Για τα αγγεία της Ομάδας «χωρίς φύλλα», βλ. *ABV*, 629, 632-653, 711-713, 716· *Paralipomena*, 284, 310-314, 520· *Beazley Addenda*², 145-146. Boardman 1974, 150-151· Cheliotis 1978, 145-146· Descoedres 1981, 116-117, αρ. 1-3· Pierro 1984, 184-187. Για τους οφθαλμούς και τη σημασία τους, Ferrari 1986· Kunisch 1990.

356 Για τον αγγειογράφο, βλ. *ABV*, 649-650· Pierro 1984, 184-187, όπου συγκεντρώνονται τα χαρακτηριστικά του και κατάλογος με τα αποδιδόμενα σε αυτόν αγγεία. Panvini και Giudice 2003, 219-220.

πέων και δελφινιών εκατέρωθεν των λαβών³⁵⁷ που επαναλαμβάνεται και στις δύο πλευρές³⁵⁸. Στον τύπο C³⁵⁹ ανήκει η μελαμβαφής κύλικα M.B. 5946 (εικ. 276), η οποία πρέπει να χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Κατά τον 5^ο αι. π.Χ. ο αριθμός των κυλίκων στους Τύμβους Α και Β μειώνεται αισθητά. Οι κύλικες M.B. 5851 (εικ. 109), M.B. 5849 και 5850 (εικ. 110), χρονολογούνται στις αρχές του αιώνα, ενώ ο σκύφος M.B. 5911 (εικ. 290) φέρει μελανόγραπτα ανθέμια, διακοσμητικό θέμα ιδιαίτερα διαδεδομένο αυτήν την περίοδο³⁶⁰.

Η κύλικα με ανθέμια από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 212) ανήκει σε πολύ διαδεδομένο τύπο που απαντά κατά τις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ.³⁶¹

Λεκανίδα³⁶²

Κατά τον πρώιμο 6^ο αι. π.Χ. στα νεκροταφεία της Αττικής συνηθέστερο κτέρισμα είναι η λεκανίδα³⁶³. Στους τρεις τύμβους βρέθηκε μικρός αριθμός αποσπασματικά σωζόμενων αγγείων του συγκεκριμένου σχήματος. Τα τμήματα λεκανίδας του Τάφου 13 του Τύμβου Α (εικ. 67) διατηρούν τους πολύ χαρακτηριστικούς «τροχούς ρόδακες» οι οποίοι απαντούν συχνά σε αγγεία του Ζωγράφου της Ελευσίνας 767³⁶⁴. Τον τελευταίο ο Beazley τον χαρακτηρίζει ως κακό ζωγράφο, προφανώς λόγω των ασύμμετρων και άτεχνων μορφών του. Το πολύ μικρό τμήμα που διατηρείται στη συγκεκριμένη λεκανίδα δεν επιτρέπει την ασφαλή απόδοση και η εκτέλεση δείχνει πιο φροντισμένη σε σχέση με τα αγγεία του συγκεκριμένου ζωγράφου³⁶⁵. Σύγχρονα με την προηγούμενη είναι το μικρό τμήμα λεκανίδας από το λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων (εικ. 223), καθώς και οι αποσπασματικά σωζόμενες από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 205, 206), από την επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 304) και από τον Τύμβο Γ (εικ. 312).

Οι σφίγγες στην αποσπασματικά σωζόμενη λεκανίδα που βρέθηκε στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων του Τύμβου Α (εικ. 224) βρίσκουν ομοιότητες ως προς τον τρόπο απόδοσης στη σφίγγα στο θραύσμα αμφορέα από την Αγορά, το οποίο αποδίδεται στον Ζωγράφο του Νέσσου. Οι ένστιγμοι ρόδακες που γεμίζουν το πεδίο χρησιμοποιούνται από τον ζωγράφο, όπως ιδιαιτέρως στο επώνυμο αγγείο του³⁶⁶, αλλά η αποσπασματικότητά του καθιστά την ταύτιση επισφαλής. Στο πρώτο τέταρτο του επόμενου αιώνα ανήκει το μικρό τμήμα λεκανίδας από τον Τάφο 32 του Τύμβου Α (εικ. 132).

Το τμήμα λεκανίδας από τον Τάφο 14 του Τύμβου Α (εικ. 68) με την παράσταση λέοντος βρίσκεται κοντινό παράλληλο σε αγγείο που βρέθηκε στον Θορικό, το οποίο αποδόθηκε από τον Hackens στον Ζωγράφο του Πόλου. Κατά τον Van Gelder οι τεχνοτροπικές διαφορές του αγγείου από τα άλλα γνωστά του ίδιου αγγειογράφου, ιδιαίτερα στην απόδοση της κεφαλής και των ροδάκων αλλά και την ποιότητα της βαφής οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το αγγείο

357 Για τα δελφίνια εκατέρωθεν των λαβών κυλίκων, βλ. Vidali 1997, 97.

358 Για την επανάληψη του ίδιου θέματος στις πλευρές του αγγείου, βλ. Vierneisel και Kaeser 1990, 157-161.

359 Bloesch 1940, 139, πίν. 38, 2 και 3· Blegen κ.ά. 1964, 160, εικ. 21.

360 Πρβλ. Blegen κ.ά. 1964, 155· Pierro 1984, 148-150, αρ. 32-35· Simon 1989, 62-63, αρ. 121· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 28, αρ. 71 (HTR 46), αρ. 3, πίν. 1.

361 Shear 1993, 394-395 (χρονολόγηση).

362 Για την εξέλιξη του σχήματος, Sparkes και Talcott 1970, 51.

363 Συγκεντρώνει η Alexandridou 2012, 43.

364 Πρβλ. Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 92-93, αρ. 184, 185, 186, πίν. 36-37.

365 Για τον ζωγράφο βλ. Beazley 1944, 44· ABV, 13· Paralipomena, 21.

366 ABV, 4, 679· Paralipomena, 2.6· Καρούζου 1963, πίν. 81-83, 89.

βρίσκεται πολύ κοντά στο έργο του αγγειογράφου αλλά ότι δεν αποδίδεται στον ίδιο³⁶⁷. Αξιοσημείωτες είναι, πάντως, οι ομοιότητες στην απόδοση των πτυχών του δέρματος στο λέοντα της λεκανίδας του Τάφου 14 με τους αντίστοιχους λέοντες σε λουτροφόρο από το ιερό της Νύμφης στην Ακρόπολη³⁶⁸, καθώς και σε μία λουτροφόρο υδρία στο Shefton Museum της Ομάδας Ragusa³⁶⁹.

Τεχνοτροπικά συγγενής και επίσης από το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. είναι η αποσπασματική λεκανίδα με την παράσταση λέοντος από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 207). Ο κορμός του, όπως και του προηγούμενου αγγείου, είναι επιμηκυμένος και αποδίδεται αμελώς με αδιάσπαστες εγχαράξεις στον κορμό και την κεφαλή. Κοντινό παράλληλο είναι ο λέων σε σκύφο της Ομάδας της Ragusa που βρέθηκε στον Μαραθώνα³⁷⁰. Σύγχρονη είναι η λεκανίδα με την παράσταση λέοντος από την επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 305)³⁷¹. Κάπως νεώτερο είναι το τμήμα λεκανίδας με την παράσταση σφίγγας και τις συμπαγείς ακτίνες περιμετρικά της βάσης από τον Τάφο 16 του Τύμβου Α (εικ. 76), όπως και η αποσπασματικά σωζόμενη από την επίχωση του Τύμβου Γ (εικ. 333).

Λήκυθος

Από το τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. σταδιακά η λήκυθος γίνεται το αγγείο το οποίο συνήθως συνοδεύει τις ταφές³⁷². Η πρωιμότερη λήκυθος M.B. 5918 (εικ. 74) διαθέτει τη βάση της ληκύθου τύπου Διηάνειρας, ενώ το ωοειδές σχήμα δείχνει να βρίσκεται ανάμεσα σε αυτόν τον τύπο και στη σφαιρική λήκυθο του δεύτερου μισού του 6^{ου} αι. π.Χ.³⁷³ Σύγχρονη είναι η επίσης μελαμβαφής και με τους κάλυκες λωτού που συνδέονται με τους καμπυλόγραμμους μίσχους (εικ. 73).

Στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. συνήθεις είναι οι λήκυθοι της Ομάδας της Φανυλλίδος, όπως ονομάστηκε από τη Haspels χάρη στην επώνυμη αναθέτρια μιας ληκύθου στο Ηραίο της Δήλου³⁷⁴. Από τα πλέον αναγνωρίσιμα θέματα της ομάδας είναι οι δύο αντωπές ιματιφόρες ανδρικές μορφές που εικονίζονται εκατέρωθεν ανθεμίου στον ώμο του αγγείου, όπως στη λήκυθο M.B. 5905 (εικ. 105). Η διακόσμηση με το κατακόρυφο ανθέμιο με τα εναλλασσόμενα μελανά και ώδη φύλλα ανάμεσα σε όρθιες ιματιφόρους ανδρικές μορφές είναι χαρακτηριστική της υποομάδας E, με την ονομασία «hoplite returning home», όπως ονομάστηκε από την Haspels με βάση τα συνηθέστερα απαντώμενο θέμα της ομάδας³⁷⁵. Στην ίδια Ομάδα ανήκει η λήκυθος M.B. 5908 (εικ. 100) και μάλιστα ενδεχομένως αποδίδεται στον ίδιο τον Ζωγράφο της Φανυλλίδος, όπως οι λήκυθοι στην Αθήνα και τη Ριτσώνα³⁷⁶.

367 Van Gelder 1982, 134.

368 Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997, 41, αρ. 25, πίν. 4.

369 Boardman 1998, 60, 61, αρ. 9. Πρβλ. και τις όμοιες πτυχές στο λέοντα στη Μερέντα, βλ. Πέτρου κ.ά. 2009, 134, εικ. 14 και στη λουτροφόρο 24151 στη Βοστώνη, di Vita 1959, εικ. 7.

370 Valavanis 2001, 40-41, πίν. 18.

371 Πρβλ. Van Gelder 1982.

372 Για τις μελανόμορφες ληκύθους βλ. *ABL*: Blegen κ.ά. 1964, 161-166· Knigge 1976, 33-43· για την ταφική χρήση των ληκύθων, βλ. Robinson 1942, 185-187· Kurtz και Boardman 1971, 207-209· Knigge 1976, 15. Λήκυθοι χρησιμοποιούνται σε ταφές ως κτέρισμα ήδη από το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., βλ. Kübler 1970, 433-435, αρ. 23, πίν. 103, 111.

373 Για την εξέλιξη της σφαιρικής ληκύθου, βλ. Boulder 1953, 80-81.

374 *ABL*, 66-67 και 205. Για την ομάδα Ure 1927, 43-44· *ABV*, 463-466, 699· *Paralipomena*, 206-208· *Beazley Addenda*², 216-217· Giudice 1983· Boriskovskaya και Arsentyeva 2006, 12-3, πίν. 2.

375 *ABL*, προηγούμενη σημ.

376 Το σχήμα του αγγείου στην Ομάδα της Φανυλλίδος (*ABV*, 463-466, 699· *Paralipomena*, 206· *Beazley Addenda*², 116-117· *ABL*, 63-66, πίν. 19, 1·). Για το θέμα στον ώμο, βλ. *ABL*, 200, αρ. 25-31. Για την ομάδα, βλ. *ABL*, 63-66· *ABV*,

Στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. και στη μετάβαση προς τον 5^ο αι. π.Χ. μεταξύ των συχνότερα απαντώμενων είναι τα αγγεία της Ομάδας του Πετεινού. Πρόκειται για ληκύθους μικρού σχήματος, στον ώμο των οποίων αποδίδονται εκατέρωθεν κισσόφυλλων επιμήκεις μορφές πετεινών συνήθως σε σκιαγραφία³⁷⁷ και με την κεφαλή χαμηλωμένη στη χαρακτηριστική στάση που υποδηλώνει τη συμμετοχή τους σε αγώνες³⁷⁸. Οι λήκυθοι της Ομάδας χρονολογούνται στην περίοδο 510-490/480 π.Χ.: επιμέρους χαρακτηριστικά, κυρίως η ύπαρξη ή ενός δακτυλίου στη μετάβαση από το λαιμό προς τον ώμο³⁷⁹, το ελαφρώς κυρτό περίγραμμα του κορμού, η ευρύτερη χρήση εγχάραξης και περισσότερων επίθετων χρωμάτων για την απόδοση των λεπτομερειών, επιτρέπουν την εντός αυτής της χρονικής περιόδου αδρή κατάταξή τους σε πρώιμες και ύστερες ληκύθους³⁸⁰.

Ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά εικονογραφικά θέματα που απαντούν σε αγγεία της Ομάδας είναι οι συμπλεκόμενοι πολεμιστές, όπως στις ληκύθους M.B. 5914 (εικ. 285) και από τον Τάφο 27 του Τύμβου Β (εικ. 288). Στην ίδια Ομάδα ανήκει η λήκυθος M.B. 5848 (εικ. 106), στην οποία πιθανώς αποδίδεται σκηνή αποχαιρετισμού πολεμιστή, η λήκυθος M.B. 5950 (εικ. 279) με ανδρικές μορφές καθιστές σε κλισμό να συνοδεύονται από όρθιες, ίσως υπόμνηση του χώρου του γυμνασίου, καθώς και η λήκυθος M.B. 5912 (εικ. 287) με τους αθλητές που αποδίδονται με σκιαγραφία. Με σκηνές από τον κόσμο του συμποσίου διακοσμούνται οι λήκυθοι M.B. 5948 (εικ. 277) –στη συγκεκριμένη ενδεχομένως αποδίδεται ανακεκλιμένη ανδρική μορφή, ίσως ο Διόνυσος χωρίς τα διακριτικά του να πλαισιώνεται από Σειληνούς³⁸¹– M.B. 5951 (εικ. 280) με σκηνή συμποσίου, καθώς και M.B. 5906 (εικ. 120) με την παράσταση Διονύσου καθιστού σε δίφρο να πλαισιώνεται από οφθαλμούς και στο βάθος κλαδιά και βότρυς. Το τελευταίο θέμα είναι συχνό στα αγγεία της Ομάδας της Φανυλλίδος, από την οποία πρέπει να παραλήφθηκε³⁸². Σε κάποιες περιπτώσεις ο κορμός των ληκύθων της Ομάδας διακοσμείται με μελανόγραπτα ανθήματα, όπως στη λήκυθο του Τάφου 27 στον Τύμβο Β (εικ. 288), και τη λήκυθο M.B. 5932 (εικ. 121). Συγγενής με την Ομάδα του Πετεινού είναι και η λήκυθος M.B. 5947 (εικ. 270), στον ώμο της οποίας εικονίζεται ένα σχετικά σπάνιο θέμα σε αυτό το σημείο του αγγείου, μια αίγα ανάμεσα σε κάλυκες λωτού³⁸³, και στον κορμό δρομέας, ιππέας και ιματιοφόρος ανδρική μορφή.

Οι λήκυθοι της Ομάδας του Πετεινού δεν απέχουν τεχνοτροπικά και χρονικά από την Ομάδα της Αθήνας 581. Χαρακτηριστικά της Ομάδας είναι το σχήμα της με τη λεπτή, δισκοειδή βάση, το απιόσχημο σώμα και το καλυκόσχημο στόμιο. Οι ώμοι διακοσμούνται με ανθήματα, άνθη λωτού ή ταινίες, ενώ τα εικονιστικά θέματα είναι μάλλον επαναλαμβανόμενα, χωρίς διάθεση

463-466, 699· *Paralipomena*, 206· *Beazley Addenda*², 116-117· Giudice 1983, 88-118.

377 Για την ομάδα Ure 1927, 52-54 (Class N). *ABL*, 67-68· *ABV*, 467-472 και 699· *Paralipomena*, 208-212 και 519· *Beazley Addenda*², 117-118· Patitucci Uggeri 1998, 332· Sabetai 2001, 65, πίν. 58, 4-6· Panvini και Giudice 2003, 263, αρ. D29, D31· 433-434, pD50-54. Για το σχήμα του αγγείου, βλ. Knigge 1976, 34-35· Ure 1927, 52-54 (Class N)· Kurtz 1975, 145-146· Moore και Pease-Philippides 1986, 45-46· Kathariou 2006, 105-122. Λήκυθοι αυτής της ομάδας είναι ιδιαίτερα διαδεδομένοι· ενδεικτικά βλ. Μυλωνάς 1975, 55, B24, αρ. 75, πίν. 210β· Knigge 1976, 89, αρ. 17 (SW 137), 6· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 10, αρ. 1 (HTR 75), αρ. 1, πίν. 5, 1· 11, αρ. 6, 1 (HTR 55), πίν. 5, 4, 6· 20, αρ. 41, 1 (HTR 17), πίν. 12, 5· 65, αρ. 236 (35 HTR 59 II), πίν. 35, 6· 134-135, 420 (NNr. 133), 5-7, πίν. 92, 1· Panvini και Giudice 2003, 433-434, αρ. pD50-54 και 496-497· Kathariou 2009, 39-41, πίν. 24, 2-4· 41-42, πίν. 25, 1-3.

378 Bruneau 1965, 94-103, όπου συγκεντρώνονται και οι φιλολογικές μαρτυρίες.

379 Ure 1927, 52.

380 H Kathariou 2006, 109, συστηματοποιεί τα κριτήρια κατάταξης των ληκύθων της Ομάδας.

381 Πρβλ. για το σχήμα του αγγείου, Knigge 1976, 34-35.

382 *ABL*, 64, 68· Giudice 1983, πίν. I-III.

383 Για την αίγα βλ. *ABV*, 577, αρ. 19 (The Lancut Group).

αφηγηματικότητας³⁸⁴ συνήθως το πεδίο πληρώνεται με κλαδιά. Την αναγνώριση του εικονιστικού θέματος δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό η μεγάλη φθορά που έχουν υποστεί τα αγγεία λόγω της ρίψης τους στην πυρά κατά τη διάρκεια της καύσης. Σε αυτήν την Ομάδα ανήκουν οι λήκυθοι M.B. 5909 (εικ. 98), M.B. 5901 (εικ. 107), M.B. 5903 (εικ. 108), καθώς και M.B. 5902 (εικ. 101), όλες από τον Τάφο 23 του Τύμβου Α. Πολύ καλής ποιότητας είναι η λήκυθος M.B. 5949 (εικ. 278), η οποία φέρει παράσταση ενός από τους άθλους του Ηρακλή, τη σύλληψη του κρητικού ταύρου, υπό την παρουσία της Αθηνάς και του Ερμή. Περίπου σύγχρονη, από τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. είναι η αποσπασματική λήκυθος 4 (εικ. 89) από τον Τάφο 20 του Τύμβου Α.

Το συχνότερα απαντώμενο σκεύος κατά τις πρώτες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ. είναι τα ληκύθια με όρθια ανθέμια, τα οποία αποδίδονται στα δύο πλέον παραγωγικά εργαστήρια της Αθήνας της περιόδου, του Ζωγράφου του Αίμονος, όπως ονομάστηκε από την Haspels ο αγγειογράφος ο οποίος επαναλαμβάνει σε τέσσερα αγγεία το θέμα της σφίγγας με τον Αίμονα, το τελευταίο γνωστό από τις πηγές θύμα της³⁸⁵, και του Ζωγράφου της Μέγαιρας, όπως ονομάστηκε συμβατικά από την ώριμη γυναικεία μορφή την οποία βασανίζουν σάτυροι στο επώνυμο αγγείο του³⁸⁶. Για τη χρονολόγησή τους καθοριστική σημασία έχουν τα αντίστοιχα αγγεία από τον τύμβο στον Μαραθώνα, τα οποία διαθέτουν χαμηλή δισκοειδή βάση, κωνικό κάτω τμήμα κορμού και κωνικό ώμο με ακτινωτό στη βάση του λαιμού και εκφυλισμένους κάλυκες λωτού, στον ώμο³⁸⁷. Από αυτά διακρίνονται τα ληκύθια του δεύτερου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ. χάρη στην ελαφρώς υψηλότερη δισκοειδή, ενίοτε ελαφρώς κοίλη καθ' ύψος βάση, και τη σταδιακή αλλαγή του κωνικού ώμου σε μια γραμμή αρκετά πιο επίπεδη³⁸⁸. Η απόδοση των ανθεμίων σταδιακά διολισθαίνει σε βιαστικά σχέδια χωρίς τη χρήση επίθετου λευκού χρώματος, χωρίς να πάψει η συνύπαρξη προσεγγμένων και πολύ πρόχειρων αποδόσεων.

Όμοια με τα ληκύθια του τύμβου του Μαραθώνα είναι αυτά με τα οποία κτερίστηκαν οι Τάφοι 24 (εικ. 114-115 και 118), 22 (εικ. 97) και 23 (εικ. 99) του Τύμβου Α. Αυτά των δύο πρώτων ταφών προφανώς ρίχτηκαν στο ταφικό όρυγμα κατά τη διάρκεια της καύσης, με αποτέλεσμα να έχουν σπάσει και να έχει σχεδόν πλήρως απολεπιστεί η διακόσμησή τους. Τα συγκεκριμένα βρίσκουν επίσης παράλληλα στον τύπο III/3 της Knigge³⁸⁹ και XIII (ομάδα I) της Κορίνθου³⁹⁰. Η λήκυθος M.B. 5899 (εικ. 102) διαθέτει το χαρακτηριστικό σχήμα των ληκύθων της «κατηγορίας των μικρών λεόντων» («little lions class»), με τον απιόσχημο κορμό που στενεύει έντονα στη βάση και τον επίπεδο ώμο³⁹¹, στον οποίο αποδίδονται κάλυκες λωτού που συνδέονται με καμπυλόγραμμους μίσχους³⁹². Το ίδιο ισχύει για τη λήκυθο του Τάφου 27 του Τύμβου Β (εικ.

384 *ABL*, 93, 224· *ABV*, 489-506, 700-702, 705, 716· *Paralipomena*, 157, 212, 222-246. Kurtz 1975, 147· *Beazley Addenda*², 122-126· Boardman 1990, 155, 157, 205· Patitucci Uggeri 1998, 334-335· Knigge 1976, 35.

385 Για την ομάδα του Αίμονος, βλ. *ABL*, 130-141 και 241· *ABV*, 538-583, 705-708, 716· *Paralipomena*, 269-291· *Beazley Addenda*², 133-138· Μυλωνάς 1975, 47-49, Βκ – αρ. 65-68· Heesen 1996, 95-97· Pipili 1993, 68-69· Sabetai 2001, 73-74, πίν. 67-78, 1-3. Valavanis 2001, 35-36, πίν.15, 1-3· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 26, αρ. 63 (HTR 102), 1, πίν. 16, 2, 3.

386 *ABL*, 185-188 για τον τύπο· Kurtz 1975, 149-150, πίν. 69, 181 για τη χρονολόγηση. Για το εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας, βλ. *ABL*, 186· *ABV*, 586-587, 709· Blegen κ.ά. 1964, 121, 142, 164, πίν. 65· Kurtz 1975, 154· *ARV*², 750-751· *Paralipomena*, 292-294.

387 Rhomaios 1932, 6-8, πίν. 10-12.

388 Για τα συγκεκριμένα ληκύθια έχει προταθεί και ακόμα χαμηλότερη χρονολόγηση, έως τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.· βλ. Francis και Vickers 1988· την παραδοσιακή χρονολόγηση υπεραμύνθηκε ο Shear 1993, ιδ. 393-395.

389 Knigge 1976, 35-36.

390 Blegen κ.ά. 1964, 163-164.

391 Για την κατηγορία, βλ. *ABL*, 98· *ABV*, 512-514, 703· Kurtz 1975, 80· *Paralipomena*, 251-253· *Beazley Addenda*², 128· Knigge 1976, 36. Κατά τη Haspels, τα αγγεία της κατηγορίας χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ., ενώ κατά τους Ure και Ure 1954, 20, στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.

392 Όμοια λήκυθος έχει βρεθεί στον Μαραθώνα, *ABL*, 93-94, πίν. 22, 5· για το διακοσμητικό θέμα στον ώμο, βλ. Kurtz 1975, εικ. 2c· εικ. 5N.

289). Στη λήκυθο M.B. 5900 (εικ. 104) απεικονίζεται ανδρική μορφή να οδηγεί βοοειδές και πιο πίσω να ακολουθεί Σάτυρος (;), παράσταση που ίσως ερμηνεύεται ως σκηνή θυσίας. Σύνθητες θέμα είναι οι όρθιοι ιματιοφόροι και στο βάθος κλαδιά, όπως στη λήκυθο του Τάφου 20 (εικ. 90) του Τύμβου Α που χρονολογείται στην περίοδο 490-480 π.Χ.³⁹³

Στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. ανήκουν οι περισσότερες από τις ληκύθους που βρέθηκαν στον Τύμβο Α, στον Τάφο 37 (εικ. 156)· στον Τάφο 41 (εικ. 177 και 178)· στον Τάφο 42 (εικ. 185 και 186)· στον Τάφο 40 (εικ. 165 και 166)· στον Τάφο 44 (εικ. 192) του Τύμβου Α, οι οποίες βρίσκουν παράλληλα στον τύπο VI της Knigge³⁹⁴ και θεωρούνται προϊόντα του εργαστηρίου του Ζωγράφου της Μέγαιρας και του Αίμονος³⁹⁵. Στην περίοδο 480-470/460 π.Χ. χρονολογούνται οι λήκυθοι με τη χαρακτηριστική παράσταση τεθρίππου, πίσω από το οποίο διακρίνεται όρθια μορφή με λύρα και ίσως δεύτερη, ενώ εμπρός από αυτό υπάρχει καθιστή μορφή, ίσως γυναικεία. Τέτοιες λήκυθοι βρέθηκαν στον Τάφο 37 (εικ. 153)· οι M.B. 5941 (εικ. 195) και M.B. 5942 (εικ. 196) στον Τάφο 44, καθώς και η αρ. 18 (εικ. 235) στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων του Τύμβου Α. Χαρακτηριστικό των αγγείων είναι το κυλινδρικό σώμα που στενεύει προς τα κάτω, ο στενός λαιμός και το καλυκόμορφο χείλος³⁹⁶, ενώ ως προς τη διακόσμηση οι εκφυλισμένοι κάλυκες λωτού στον ώμο, οι ασταθείς οριζόντιες γραμμές που ορίζουν ζώνη με κουκκίδες σε δύο σειρές κάτω από τον ώμο και οι εδαφόχρωμες ταινίες που διασπούν το συμπαγές μελανό στο κάτω μέρος του κορμού. Η παράσταση με το τέθριππο ερμηνεύεται ως αναχώρηση θεάς, της Αριάδνης, της Σεμέλης ή της Λητούς³⁹⁷, η οποία ανέρχεται στο άρμα υπό την παρουσία του Διονύσου και του Απόλλωνος³⁹⁸ ή για σκηνή που αντλεί την έμπνευσή της από την ανάγλυφη ζωφόρο του θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς με την κρίση του Πάριδος³⁹⁹. Στην ίδια ομάδα ανήκει η λίγο νεώτερη λήκυθος (εικ. 160) από τον Τάφο 39 του Τύμβου Α. Μία κομψή εξαίρεση από τα έργα μαζικής παραγωγής του δεύτερου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ. είναι η λήκυθος M.B. 5965 (εικ. 181). Σύγχρονη είναι και η μελαμβαφής λήκυθος από τον Τάφο 44 (εικ. 191).

Στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος αποδίδονται κάποια περισσότερο προσεγμένα αγγεία, όπως η λήκυθος από τον Τάφο 41 του Τύμβου Α (εικ. 170) που χρονολογείται στη δεκαετία 480-470 π.Χ., καθώς και η λήκυθος 2 με το ζεύγος ανδρικής και γυναικείας μορφής, για τα γυμνά μέρη των οποίων χρησιμοποιείται λευκό χρώμα (εικ. 169), επίσης από την ίδια ταφή. Στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος αποδίδονται επίσης οι λήκυθοι M.B. 5966 (εικ. 168), του Τάφου 37 (εικ. 155), η M.B. 5917 (εικ. 187), καθώς και η M.B. 5885 (εικ. 188) και M.B. 5884 (εικ. 189) με το στόμιο σχήματος «καπνοδόχου» («chimney form»)⁴⁰⁰, οι οποίες χρονολογούνται στη δεκαετία 480/70 π.Χ.⁴⁰¹ Τα αγγεία του συγκεκριμένου εργαστηρίου διαθέτουν δίβαθμη βάση, στην οποία συνήθως η κάτω βαθμίδα καλύπτεται με γάνωμα και η άνω είναι εδαφόχρωμη, ενώ το στόμιο, τουλάχιστον μετά την πρώιμη περίοδο παραγωγής, έχει την πολύ χαρακτηριστική διαμόρφωση που θυμίζει καπνοδόχο και απολήγει σε ένα εξωστρεφές χείλος. Στον ώμο συνήθως υπάρχει διπλή σειρά ακτίνων, κάτω από τον ώμο ταινία με διπλές στιγμές και στο πεδίο της παράστασης συνήθως κλαδιά. Οι μορφές είναι ραδινές, στα

393 Πρβλ. Μυλωνάς 1975, 255-256, αρ. Z14-398, πίν. 309β.

394 Knigge 1976, 37.

395 Για την Ομάδα του Αίμονος, βλ. ό.π. σημ. 385.

396 Για το σχήμα του αγγείου, Knigge 1976, 36-37 (IV/1).

397 Συνήθως είναι θεά *ABV*, 539-554, αρ. 1-148· Kunze-Götte κ.ά. 1999, 32, αρ. 78 (HTR 110), 1, 3, 4, πίν. 21.

398 *ABV*, 539. Για τις παραστάσεις Μανακίδου 1994· Knigge 1976, 122, αρ. 134 (HW 41), 2.

399 Lemos 2009, 139-141.

400 Kunze-Götte κ.ά. 1999, 36, αρ. 88 (HTR 34). Για τις ληκύθους με στόμιο καπνοδόχου, βλ. *ABL*, 137, 165, 178-179· Blegen κ.ά. 1964, 162· Knigge 1976, 35-36 (IV/2). Για τα αγγεία της Ομάδας του Αίμονος, βλ. σημ. 385.

401 Knigge 1976, 36.

πρόσωπα τα χαρακτηριστικά αποδίδονται αφηρημένα και σπανίως με τη χρήση εγχάραξης. Συχνότερα απαντώμενα θέματα είναι από τον κύκλο του Ηρακλή και του Διονύσου, η σφίγγα και άρματα⁴⁰².

Με βάση τη γενικότερη διάταξη της διακόσμησης στην Ομάδα του Αίμονος αποδίδεται και το τμήμα μελανόμορφης ληκύθου (εικ. 228) στο λάκκο απόρριψης του Τύμβου Α, στο οποίο εικονίζεται σφίγγα πάνω σε δωρικό κίονα, καθώς και καθιστή μορφή που κρατεί ραβδί ή σκήπτρο⁴⁰³. Το ίδιο ισχύει για το μικρό τμήμα της ληκύθου από τον Τάφο 32 του Τύμβου Α (εικ. 139), η οποία μάλλον ήταν διακοσμημένη με σκηνή γιγαντομαχίας η Αθηνά κρατεί με το αριστερό χέρι το δόρυ, το οποίο τείνει απειλητικά προς τον αντίπαλο και με το εκτεταμένο αριστερό χέρι χρησιμοποιεί την αιγίδα ως ασπίδα. Η παράσταση είναι γνωστή στις ληκύθους του Εργαστηρίου του Ζωγράφου του Αίμονος⁴⁰⁴ και ίσως αντλεί το πρότυπό του από τον αετωμετικό διάκοσμο του ναού της Αθηνάς που ολοκληρώθηκε το 520 π.Χ.⁴⁰⁵

Σύγχρονος με τα τελευταία είναι ο τύπος της ληκύθου που διαθέτει δισκοειδή βάση και κυλινδρικό κορμό λευκού βάρους με τη χαρακτηριστική διακόσμηση δύο σειρών από κισσόφυλλα εκατέρωθεν οριζόντιας γραμμής ανάμεσα σε πλέγμα ή με αβακωτό κόσμημα στο επάνω μέρος του κορμού. Η σειρά των ληκύθων αυτού του είδους συνεχίζεται μέχρι και το τρίτο τέταρτο του ίδιου αιώνα⁴⁰⁶. Πιθανότατα πρόκειται για προϊόντα περισσότερων εργαστηρίων, αν και συνήθως θεωρούνται ότι κατασκευάστηκαν στο εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας⁴⁰⁷. Σε αυτόν τον τύπο ανήκουν οι λήκυθοι του Τάφου 41 (εικ. 171-176) και οι λήκυθοι (εικ. 230-234) από το λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων. Στην ίδια περίοδο χρονολογούνται και οι λήκυθοι με γεωμετρική διακόσμηση ρόμβων, από το λάκκο απόρριψης του Τύμβου Α (εικ. 237).

Παράλληλα με τις ληκύθους με μελανόμορφη και μελανόγραπτη διακόσμηση κατασκευάζονται και μελαμβαφείς⁴⁰⁸, χαρακτηριστικό των οποίων είναι η πλήρης κάλυψη του κορμού με μελανό γάνωμα εκτός ίσως από κάποια ταινία κάτω από τον ώμο και η διακόσμηση του ώμου με ανθέμια και ακτίνες.

Στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. χρονολογούνται η λήκυθος M.B. 5958 (εικ. 180), η οποία διακοσμείται κάτω από τον ώμο με μελανόγραπτο μαίανδρο, καθώς και η 15 (εικ. 182) από τον Τάφο 41 του Τύμβου Α. Η λήκυθος M.B. 5964 (εικ. 183) μάλλον χρονολογείται λίγο πριν από τα μέσα του αιώνα και ενδεχομένως κατασκευάστηκε στο ίδιο εργαστήριο με τα όμοια αγγεία που βρέθηκαν στον Κεραμεικό. Μία από τις υστερότερες ληκύθους είναι η λήκυθος M.B. 5904 (εικ. 103), η οποία βρίσκεται παράλληλα σε αγγεία που αποδίδονται στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Διόσφου⁴⁰⁹ και χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Η διακόσμηση με τις κατακόρυφες αυλακώσεις δεν απαντά πριν από το τελευταίο τέταρτο του αιώνα· ωστόσο, το ωοειδές και μάλλον ραδινό σε σύγκριση με τα μεταγενέστερα αγγεία του είδους επιτρέπει τη χρονολόγησή της πριν από το τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴¹⁰.

Οι λευκές λήκυθοι με τα μελανόγραπτα κισσόφυλλα στον κορμό είναι από τα πλέον συ-

402 *ABL*, 130· Boardman 1974, 149· Kurtz 1975, 87.

403 Βλ. τα παράλληλα που συγκεντρώνονται κάτω από την περιγραφή της ληκύθου.

404 *ABV*, 546, 214· Valavanis 2001, 31.

405 Heesen 1996, 90.

406 Knigge 1976, 153, αρ. 295 (SW 85), πίν. 41, 3 και 37, σημ. 36.

407 Για τον Ζωγράφο, βλ. ό.π. σημ. 386.

408 Kurtz 1975, 115.

409 Για τον Ζωγράφο του Διόσφου, βλ. *ABL*, 94-130, 232-241· *ABV*, 508-511 και 511-512 για το εργαστήριό του. 410 Sparkes και Talcott 1970, 154.

νήθη κτερίσματα σε τάφους στην Αττική κατά το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Σε αυτήν την εποχή ο Τύμβος Β είχε σχεδόν πάψει να χρησιμοποιείται, ενώ στον Τύμβο Α μία από τις τελευταίες ταφές στον Τάφο 41 κτερίστηκε με ικανό αριθμό ληκύθων αυτής της κατηγορίας, τους 4-9 (εικ. 171-176) και 17 (εικ. 184). Μικρός αριθμός αποσπασματικά σωζόμενων που βρέθηκαν στο λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων (εικ. 180-183) επιτρέπουν την υπόθεση ότι ο Τάφος 41 δεν ήταν ο μόνος που περιείχε λευκές ληκύθους. Μία ακόμα αποσπασματικά σωζόμενη βρέθηκε στην επίχωση του Τύμβου Γ (εικ. 327).

Οι λευκές λήκυθοι⁴¹¹ από το δημοτικό νεκροταφείο στη θέση Φοινικά συνιστούν μία ομοιογενή ομάδα αγγείων, η οποία χρονολογείται στην περίοδο 430-410 π.Χ. Οι περισσότερες βρέθηκαν εντός του κιβωτιόσχημου τάφου Ζ και μόνο μία στον Τάφο ΙΑ· η τελευταία, ωστόσο, είχε συληθεί παλαιότερα και συνεπώς δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο και η συγκεκριμένη ταφή να είχε κτεριστεί με μεγαλύτερο αριθμό ληκύθων. Με δεδομένη την κακή κατάσταση διατήρησής τους, βασικό κριτήριο για την εξέταση των ληκύθων είναι η μορφή των ανθεμίων. Τα τελευταία παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με αντίστοιχα στον ώμο ληκύθων που αποδίδονται σε ζωγράφους του τρίτου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ., όπως στον Ζωγράφο του Αχιλλέως. Τα ανθέμιά του αποτελούνται από ένα κεντρικό ανεστραμμένο και δύο εκατέρωθεν, τα οποία συνδέονται με το κεντρικό με τις βλαστόσπειρες του τελευταίου· όλα διαθέτουν επιμήκη μελανά πέταλα, ενώ τα ενδιάμεσα ερυθρά είναι ακόμα ορατά σε μικρό αριθμό καλά διατηρημένων ληκύθων⁴¹². Ο τύπος σύνδεσης των πλαϊνών ανθεμίων με το κεντρικό μέσω των βλαστοσπείρων ανήκει στον τύπο ΙΙΑΑ της Kurtz⁴¹³. Αυτού του τύπου είναι τα ανθέμια στη λήκυθο Μ.Β. 6680 (εικ. 348), στον κορμό της οποίας αποδίδεται ένα αγαπητό θέμα στις λευκές ληκύθους, η επίσκεψη των συγγενών του νεκρού στον τάφο. Η μορφή του μνήματος είναι γνωστή από την αττική αγγειογραφία και γλυπτική· πάνω σε δύο ή περισσότερες βαθμίδες εδράζεται ο πλατύς κορμός και η απόληξη αποτελείται από φύλλα άκανθας με δαντελωτό περίγραμμα⁴¹⁴. Το συγκεκριμένο θέμα ήταν από τα πλέον δημοφιλή για τον Ζωγράφο του Αχιλλέως αλλά και για την αθηναϊκή αγγειογραφία ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του πελοποννησιακού πολέμου. Ανάλογο θέμα είχε και η λήκυθος Μ.Β. 6675α-β (εικ. 344). Η λήκυθος από τον Τάφο ΙΑ, Μ.Β. 6674 (εικ. 359), έχει υποστεί την απώλεια του μεγαλύτερου τμήματος από τη γραπτή της διακόσμηση, γεγονός που καθιστά αδύνατη την ασφαλή ανάγνωση της παράστασης και την απόδοσή της σε κάποιον αγγειογράφο. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται η στερνομαστοειδής κλείδα ως συγκλίνοντα άγκιστρα, καθώς και το οφρυϊκό τόξο βρίσκει παράλληλα σε μορφές που αποδίδονται στον Ζωγράφο του Αχιλλέως⁴¹⁵. Τα ανθέμια στη λήκυθο Μ.Β. 6679 (εικ. 347), διαθέτουν ένδεκα φύλλα⁴¹⁶, έξι μελανά και πέντε ερυθρά, τα

411 Για τις λευκές ληκύθους, βλ. Kurtz 1975· Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, 25-30.

412 Felten 1976, 93, αρ. 22· 96-97, πίν. 28· Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, 42.

413 Kurtz 1975, εικ. 6.

414 Η επίσκεψη της επιτύμβιας στήλης με άκανθα εμφανίζεται στην εικονογραφία των λευκών ληκύθων κατά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. και κατά το τελευταίο τρίτο του αιώνα βρήκε ευρεία χρήση. Ο Ζωγράφος του Αχιλλέως χρησιμοποίησε για τις επιτύμβιες στήλες του ποικιλία επιστέψεων, με αέτωμα με ή χωρίς ακρωτήρια, με ιωνικό κυμάτιο, με επίκρανο ή απλά, χωρίς επίστεψη (βλ. Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, 78-81). Σε μία λήκυθο στο Harvard (ARV², 1003. 26), η οποία μάλλον αποδίδεται στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Αχιλλέως η στήλη διαθέτει ακανθωτή επίστεψη Wakayama 1982, 240, αρ. E-II-1. Η απόληξη της στήλης στη λήκυθο 6680 βρίσκει παράλληλο στη λευκή λήκυθο αρ. 1956 του Ε.Α.Μ., η οποία αποδίδεται στον Ζωγράφο των Γυναικών, ARV², 1372, αρ. 3· Kurtz 1975, 54, 57, 219, αρ. 44, 1, πίν. 44, 1. Για τον Ζωγράφο του Αχιλλέως και τον κύκλο του, βλ. ARV², 986-1011, 1676-1677· *Paralipomena*, 437· Kurtz 1975, 41-48· Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, με όλη την παλαιότερη βιβλιογραφία.

415 Βλ. τη λήκυθο αρ. 545 (1896.41) στο Μουσείο Ashmolean, Kurtz 1975, πίν. 36, 2.

416 Σώζονται εννέα αλλά είναι δυνατόν να συμπληρωθούν δύο ακόμα εκατέρωθεν του μίσχου.

οποία βρίσκουν παράλληλο σε λήκυθο του Ζωγράφου της Φιάλης⁴¹⁷. Στη λήκυθο M.B. 6683 (εικ. 351), το μόνο στοιχείο που διακρίνεται είναι η πλατιά στήλη με αετωματική επίστεψη, στοιχείο το οποίο απαντά καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. στις λευκές ληκύθους· κατά το τελευταίο τρίτο του αιώνα το θέμα επικρατεί⁴¹⁸.

Οινοχόη

Στον Ζωγράφο του Πόλου⁴¹⁹ αποδίδεται η οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο, M.B. 5872 (εικ. 254) του Τύμβου Β, μάλλον από την πρώτη περίοδο της σταδιοδρομίας του, στα χρόνια γύρω στο 580-570 π.Χ., η οποία βρίσκει παράλληλο στη λουτροφόρο-υδρία αρ. 24.151 στη Βοστώνη⁴²⁰. Πέρα από τις γενικότερες ομοιότητες στο σχήμα και στη δομή της διακόσμησης, τις αναλογίες των αγγείων, την αρχιτεκτονική της διακόσμησης και τη διάταξη των θεμάτων, κοινός είναι και στα δύο αγγεία ο τρόπος απόδοσης των μορφών. Ιδιαίτερα παραβάλλεται ο πάνθηρας με τη μετωπική κεφαλή στην εμπρός όψη της άνω ζωφόρου στην υδρία της Βοστώνης με τους πάνθηρες της οινοχόης αλλά και ο τρόπος απόδοσης του πτερώματος των πτηνών. Τέλος, αντιστοιχίες εμφανίζονται στη μορφή των παραπληρωματικών κοσμημάτων και στη διάταξή τους στο πεδίο.

Πινάκιο

Στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. χρονολογούνται δύο μελανόμορφα πινάκια. Στο πινάκιο M.B. 5887 (εικ. 211) από την επίχωση του Τύμβου Α εικονίζονται ανδρικές μορφές, μία κεντρική γυμνή και δύο ζεύγη συμμετρικών μορφών που φέρουν χιτώνα και ιμάτιο, οι οποίες διαφοροποιούνται ως προς το ένδυμα, και αποδίδονται στον Ζωγράφο του Ready⁴²¹. Στο πινάκιο M.B. 5915 (εικ. 126) που βρέθηκε στο στρώμα με το οποίο διαμορφώθηκε ο Τύμβος Α, η μορφή του φυλλοφόρου, η διάταξη των μορφών και χάραξη στο ένδυμα της κεντρικής μορφής θυμίζουν τα έργα που αποδίδονται στην Ομάδα του Ασκαλάβου (Gecko Group) και χρονολογείται περίπου στο 490 π.Χ.⁴²² Περίπου σύγχρονο είναι το πινάκιο M.B. 5852 και 5862 (εικ. 96), το οποίο με το πλατύ χείλος με τους μελανούς κύκλους θυμίζει πολύ έντονα τα λίγο νεώτερα «πινάκια πυράς». Το σχήμα των τελευταίων, με την πλατιά δακτυλιόσχημη ζώνη περιμετρικά του μεταλλίου ήταν ιδανικό για την απόδοση ατέρμονων θεμάτων, όπως η αρματοδρομία. Το πινάκιο M.B. 5852 και 5862 καλύπτεται εξωτερικά με μελανό γάνωμα στη μεγαλύτερη επιφάνειά του, ενώ εσωτερικά, περιμετρικά του μελανού μεταλλίου, αποδίδονται μάλλον πέντε τέθριππα σε έντονο καλπασμό. Δεν έχει χρησιμοποιηθεί εγχάραξη και δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί αν είχε γίνει χρήση λευκού επίθετου χρώματος⁴²³. Η διάταξη της διακόσμησης στο εσωτερικό του αγγείου σε ζωφόρο δεν είναι άγνωστη στη μελανόμορφη κεραμική της Αθήνας και άλλων περιοχών και λιγότερο και στην ερυθρόμορφη. Συνηθέστερα, πάντως, απαντά σε

417 Λήκυθος αρ. 22.53 στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης ARV², 1026. 2· Kurtz 1975, 50, 161, 22b.

418 Nakayama 1982, 70-78.

419 Για τον αγγειογράφο, βλ. Payne 1931, 190-191· ABV, 43-49, 681· *Paralipomena*, 18-21· *Beazley Addenda*², 12-13· Moore και Pease-Philippides 1986, 82· Callipolitis-Feytmans 1974, 167. Για τη χρονολόγηση στο δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., βλ. Pipili 1993, 18, αρ. 299, πίν. 7· Lioutas 1987, 125-126.

420 True 1978, 11, πίν. 67.

421 *Paralipomena*, 53-54· *Beazley Addenda*², 35.

422 Callipolitis-Feytmans 1974, 177-178, πίν. 66.

423 Για αγγεία με ανάλογη τεχνική αλλά με σποραδική χρήση επίθετου λευκού χρώματος, βλ. Vanderpool 1946, 296-297, αρ. 96-107· Moore και Pease-Philippides 1986, 257, αρ. 1294, 1295, πίν. 91· Knigge 2005, 111, αρ. 28, πίν. 47· Stillwell και Benson 1984, 140-141, αρ. 315 και 322, πίν. 35.

φιάλες, λεκάνες και κυρίως σε πινάκια⁴²⁴. Το θέμα της αρματοδρομίας σχετίζεται με το θάνατο, καθώς, όπως είναι γνωστό, κατά τη διάρκεια της ταφικής τελετής υπήρχε η δυνατότητα πραγματοποίησης και αγώνων.⁴²⁵

«Πινάκια πυράς» μεταξύ των πλέον συχνά απαντώμενων κτερισμάτων σε ταφές του 5^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκαν κυρίως στο δημοτικό νεκροταφείο των Αιγυλιέων. Η εύρεση ενός μόνο αποσπασματικά σωζόμενου στην επίχωση του Τύμβου Α απλώς επιβεβαιώνει τη φθίνουσα χρήση του χώρου ήδη από το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Σκύφος

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αρκετά από τα κτερίσματα των Τύμβων Α και Β αποδίδονται στον Ζωγράφο του Πόλου, όπως ο σκύφος του Τάφου 9 του Τύμβου Β (εικ. 263) με την παράσταση σφίγγας που κοιτάει πίσω⁴²⁶. Κατά τον πρώιμο 6^ο αι. π.Χ. οι Αθηναίοι αγγειοπλάστες, εγκαταλείποντας τη μακρά παράδοση του σκύφου, αντιγράφουν την κορινθιακή κοτύλη, ένα αγγείο το οποίο διαθέτει τις χαρακτηριστικές οριζόντιες λαβές κάτω από το χείλος⁴²⁷. Ο σκύφος καρινθιακού τύπου M.B. 5970 (εικ 269) χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. και αποδίδεται στην Ομάδα Ragusa. Πρόκειται για μια ομάδα συνήθως μελανόμορφων αγγείων με συνήθη διακόσμηση τις ζώνες ζώων που χρονολογούνται μέχρι πριν από τα μέσα του 6ου αι. π.Χ. Ονομάστηκαν έτσι από τον Beazley με βάση μια λεκάνη στην ομώνυμη πόλη της νότιας Ιταλίας⁴²⁸. Χαρακτηριστικό τους είναι ο κάπως παρωχημένος τρόπος απόδοσης των μορφών που φαίνεται ότι συνεχίζει την παράδοση του Ζωγράφου του Πόλου⁴²⁹. Συγκεκριμένα, τα αγγεία της Ομάδας διακοσμούνται με λέοντες με γεμάτες χαίτες και επιμηκυμένους κορμούς, με λίγες εγχαράξεις, συνεχείς και αδιάσπαστες, ενώ το πεδίο γεμίζει με μελανόγραπτα κοσμήματα, σταυρούς και ρόδακες, χωρίς εγχαράξεις⁴³⁰. Με δεδομένο ότι τα περισσότερα αγγεία της Ομάδας έχουν ανευρεθεί στην ανατολική Αττική, ο Boardman υποστήριξε ότι σε αυτήν την περιοχή ήταν η έδρα του εργαστηρίου⁴³¹.

Στην περίοδο 580-570 π.Χ. χρονολογείται επίσης ο σκύφος κορινθιακού τύπου M.B. 5967 (εικ. 255), στον οποίο εικονίζονται αντωπές σφίγγες με φτερά και στο βάθος φυλλωτοί ρόδακες. Το αγγείο που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της Ομάδας του καλύμματος της Οξφόρδης, αποδίδεται στον Ζωγράφο της Λεκανίδας της Δρέσδης. Ο συγκεκριμένος αγγειογράφος αποδίδει με εντελώς ιδιαίτερο τρόπο τη γραμμή του στόματος, χαράσσοντας μια βραχεία ή μακρύτερη γραμμή για τη δήλωση του κάτω χείλους, καθώς και μία σχεδόν παράλληλη υψηλότερα, η οποία στην άκρη της σχηματίζει μικρή διακλάδωση⁴³².

Ο αποσπασματικά σωζόμενος σκύφος του Τάφου 32 του Τύμβου Α (εικ. 134) ανήκει στην

424 Schauenburg 1970, για παράλληλα σε πινάκια.

425 Knigge 1976, 40· Roller 1981, 110 και 114.

426 Για τον Ζωγράφο του Πόλου, βλ. σημ. 419.

427 Για το αγγείο, βλ. Payne 1931, 294· Amyx 1988, 457-458.

428 Di Vita 1959· Boardman 1998, 59, 62· Kathariou 2009, 62.

429 Valavanis 2001, 21-22· 40-41 πίν. 7, 1-4· 18, 1-4· Kathariou 2009, 62.

430 Boardman 1998, 59.

431 Boardman 1998, 60· Valavanis 2001, 22. Για την τάση που παρατηρείται κατά τις πρώτες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ. στην αττική κεραμική να δίνει την εντύπωση μιας περισσότερο «επαρχιακής» τεχνοτροπίας, βλ. Malagardis 2008, 74.

432 Για την Ομάδα της λεκανίδας της Δρέσδης, βλ. *ABV*, 21-22, 680· *Paralipomena*, 14· *Beazley Addenda*², 7. Πρβλ. Lioutas 1987, 81 (Le 72), πίν. 16, 1-3.

Ομάδα των Κωμαστών⁴³³. Παρά το γεγονός ότι διατηρείται μικρό μόνο μέρος της παράστασης, είναι δυνατόν να επισημανθούν οι ομοιότητες με έργα του Ζωγράφου ΚΥ. Με τους κωμαστές του τελευταίου αγγειογράφου, όπως ιδιαίτερα αυτούς στην κύλικα 1106 του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου⁴³⁴, ο αποσπασματικά σωζόμενος από τον Τύμβο Α μοιράζεται την έντονη κίνηση στους άνω κορμούς που κλείνουν αφύσικα προς τη μία πλευρά, τον τρόπο απόδοσης των βοστρύχων πάνω από το μέτωπο με κοντές εγχαραξίς, καθώς και τους παραπληρωματικούς ρόδακες⁴³⁵.

Αρκετά δυσχερής είναι η κατάταξη του σκύφου από τον Τάφο 16 του Τύμβου Α (εικ. 75), καθώς λείπουν οι λαβές και μεγάλα κομμάτια από το σώμα, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ακριβής αποκατάσταση του περιγράμματος. Φαίνεται, ωστόσο, ότι το αγγείο βρίσκεται παράλληλο στο σκύφο με την υπογραφή του Κλιτομένη, γύρω στο 530 π.Χ.⁴³⁶ με τη διαφορά ότι ο σκύφος από τον Τάφο 16 είναι κάπως μικρότερος και έχει ανάστροφη διακόσμηση, δηλαδή στο κάτω μέρος του είναι εδαφόχρωμος και πάνω καλύπτεται με μελανή βαφή⁴³⁷.

Τράπεζα

Οι κορινθιακές επιδράσεις είναι επίσης εμφανείς στο αποσπασματικά διατηρημένο ορθογώνιο πλακίδιο Μ.Β. 5832 (εικ. 133). Η διακόσμηση θα πρέπει να περιελάμβανε ζεύγος αντωπών σφιγγών και συνεπώς το συνολικό του μήκος θα πρέπει να ήταν κάπως μικρότερο από το διπλάσιο του σωζόμενου. Κατασκευαστικές λεπτομέρειες, κυρίως η αδρή άνω οριζόντια στενή επιφάνεια που δείχνει ότι το πλακίδιο εφαπτόταν σε άλλη επιφάνεια, καθώς και η έλλειψη οπής στις γωνίες για την ανάρτησή του, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για τμήμα από πίνακα⁴³⁸ αλλά ότι μάλλον προέρχεται από πήλινη τράπεζα. Το πλακίδιο βρίσκεται κατασκευαστικά παράλληλα στο πήλινο κιβωτίδιο από τα μέσα του 9^{ου} αι. π.Χ. που βρέθηκε στις βόρειες κλιτύες του Αρείου Πάγου. Στο τελευταίο οι κατακόρυφες πλευρές συνδέθηκαν με τον πυθμένα και το κάλυμμα πριν από την όπτηση, γεγονός που άφησε στις οριζόντιες επιφάνειες το αποτύπωμα της έδρασης των κατακόρυφων⁴³⁹. Πήλινα αντικείμενα αυτού του είδους έχουν βρεθεί σε ιερά⁴⁴⁰ και σε νεκροταφεία, του Βουρβά, της Βάρης⁴⁴¹, του Κεραμεικού⁴⁴², ενώ άγνωστης προέλευσης είναι ένα τμήμα τράπεζας στο Βρετανικό Μουσείο⁴⁴³ όπως και μια τράπεζα στο Μουσείο της Κοπεγχάγης, η οποία χρονολογείται στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ.⁴⁴⁴ Η χρήση τους δεν είναι γνωστή, αν και έχει προταθεί η ερμηνεία τους ως παιγνίων⁴⁴⁵. Ωστόσο, η

433 Για την Ομάδα των Κωμαστών, βλ. Payne 1931, 194-201, ο οποίος κατέδειξε ότι πρόκειται για μίμηση της κορινθιακής Ομάδας του Γοργονείου· *ABV*, 31-33.

434 Payne 1931, 194, αρ. 2, πίν. 51, 1 και εικ. 89Α· *ABV*, 32, αρ. 10· *Beazley Addenda*², 4· *CVA*, Athènes-Musée National 3 (Grèce 3), Athènes (1986) [D. Callipolitis-Feytmans], 15, πίν. 2, 1 (B), εικ. 14· Alexandridou 2011, 139, αρ. 508.

435 Για τον αγγειογράφο, βλ. Brijder 1983, 73-76.

436 Smith 1926· *ABV*, 167· *Paralipomena*, 69.

437 Για το σχήμα του αγγείου, βλ. Sparkes και Talcott 1970, 83.

438 Για τους αναθηματικούς πίνακες, βλ. Schulze 2004· Tiverios 2009· Karoglou 2010. Για τους ταφικούς αττικούς πίνακες, βλ. Bournias 2017.

439 *Smithson* 1968, 94-97, αρ. 23, πίν. 24-27.

440 Payne 1962, 131-132, αρ. 1325-1329, πίν. 39 και 132.

441 Καλλιπολίτης 1963, 123-124, πίν. 53-54· Callipolitis-Feytmans 1985, 35-38, αρ. 3.

442 Kübler 1970, 380, 394-395, 512, αρ. 129, πίν. 102· Kurtz και Boardman 1971, 107, εικ. 18· Vierneisel-Schlörb 1997, 7, αρ. 17, πίν. 3, 1· χρονολογείται στην περίοδο 580-570 π.Χ.

443 Callipolitis-Feytmans 1985, 37, εικ. 9· στην ίδια δημοσίευση γίνεται αναφορά σε ακόμα ένα αδημοσίευτο τμήμα τράπεζας από την Ακρόπολη.

444 Breitenstein και Calvert 1941, 19, αρ. 171, πίν. 19.

445 Payne 1962, 131-132.

περίφημη τράπεζα του Κεραμεικού με τις τέσσερις θρηνωδούς μάλλον αποκλείει αυτό το ενδεχόμενο⁴⁴⁶. Δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να πρόκειται για επιτάφιο σήμα, συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί και η παράσταση των αντωπών σφιγγών στην κατακόρυφη επιφάνεια, οι οποίες, όπως και οι λέοντες στην τράπεζα του Κεραμεικού, θα είχαν αποτροπαϊκό χαρακτήρα⁴⁴⁷. Τεχνοτροπικά το πλακίδιο βρίσκει ομοιότητες με αγγεία τα οποία κατασκευάστηκαν στην Αθήνα κατά το πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. και εμφανίζουν έντονες ομοιότητες με σύγχρονα προϊόντα του κορινθιακού μελανόμορφου ρυθμού⁴⁴⁸. Οι σφίγγες του πλακιδίου παραβάλλονται ιδιαίτερα με τα όμοια μειξογενή όντα στον αρύβαλλο αρ. Α 346 της συλλογής της Βρετανικής Σχολής⁴⁴⁹ και ενδεχομένως αποδίδεται στο χέρι του ίδιου αγγειογράφου.

Πυξίδα

Σύμφωνα με τη διάκριση των πυξίδων από την Αθηναϊκή Αγορά, η μελαμβαφής πυξίδα Μ.Β. 5879 (εικ. 140) θα πρέπει να ανήκει σε μία παραλλαγή των τύπων Α και D ή αποτελεί ένα μεταβατικό σχήμα ανάμεσα στους δύο τύπους⁴⁵⁰.

ΜΕΛΑΜΒΑΦΗΣ ΚΑΙ ΕΔΑΦΟΧΡΩΜΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Παραλλαγές της οινοχόης είναι η όλπη Μ.Β. 5910 (εικ. 122) και ο χους⁴⁵¹ Μ.Β. 5969 (εικ. 281), αγγεία τα οποία χρονολογούνται στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Η πρώτη έχει ραδινό κορμό, χαμηλή βάση και ταινιωτή λαβή ελαφρώς υψηλότερη από το στόμιο το αγγείου. Ακριβές παράλληλο βρέθηκε στην Αγορά⁴⁵². Αντίθετα, οι ραδινές μελαμβαφείς οινοχόες αλλά χωρίς βάση από τον Κεραμεικό φαίνεται ότι είναι μεταγενέστερες, από το τρίτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁵³

Το λύδιον⁴⁵⁴, το οποίο λόγω μεγέθους θεωρείται ότι εξυπηρετούσε τη φύλαξη πολύτιμων αλοιφών, πλάστηκε αρχικά στη Λυδία, όπου παραγόταν ο λεγόμενος *βάκκαρις*, ένα είδος μύρου με ιδιαίτερη διάδοση στις ελληνικές πόλεις⁴⁵⁵. Λύδια ανευρίσκονται σε τάφους στον ελλαδικό χώρο κατά τον 6^ο αι. π.Χ., ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του, και λιγότερο μέχρι τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Το λύδιον Μ.Β. 5919 (εικ. 59) του Τύμβου Α δεν διαθέτει το κλασικό σχήμα των λυδίων του 6^{ου} αι. π.Χ. με την υψηλή βάση, το σφαιρικό ή πιεσμένο σφαιρικό σώμα

446 Παράλληλο Xagorari 1996, 79-80, αρ. 16, πίν. 13.

447 Xagorari 1996, 13.

448 Ιδιαίτερα η κεφαλή της σφίγγας έχει μεγάλες ομοιότητες με αυτήν σε αρύβαλλο από το νεκροταφείο του Ισθμού, ο οποίος αποδίδεται στην Ομάδα του Λέοντος, για την οποία βλ. Amyx και Lawrence 1996, 14, αρ. 36, πίν. 9.

449 Callipolitis-Feytmans 1976, 140, αρ. 6· 144, εικ. 11.

450 Sparkes και Talcott 1970, 174 (τύπος Α) και 177-178 (τύπος D). Για τον συνδυασμό στοιχείων σε πυξίδες κατά τη μετάβαση από τον 6^ο στον 5^ο αι. π.Χ., βλ. Roberts 1978, 21-24.

451 Το όνομα χους το οποίο έχει χρησιμοποιείται για να περιγράψει την παραλλαγή της οινοχόης με το βολβόσχημο σώμα και το κατά κανόνα τριφυλλόσχημο στόμιο ίσως δεν είναι απόλυτα ακριβές, καθώς ο όρος χους είναι ο συχνότερα απαντώμενος για αγγεία μετάγγισης υγρών και προφανώς θα περιέγραφε τη γενικότερη κατηγορία αγγείων. Ωστόσο, ερυθρόμορφοι χόες του δεύτερου μισού του 5^{ου} αι. π.Χ. φέρουν διακόσμηση με σκηνές από τα Ανθεστήρια, εορτή διάρκειας τριών ημερών, κατά τη δεύτερη από τις οποίες οι συμμετέχοντες στην εορτή δοκίμαζαν το κρασί του έτους που μόλις είχε ζυμωθεί πίνοντας μέσα από αγγεία που οι συγγραφείς ονομάζουν χου. Για την ονομασία βλ. Clark 1980, 35-37, όπου συγκεντρώνεται η βιβλιογραφία για το θέμα.

452 Sparkes και Talcott 1970, 255, αρ. 277, πίν. 13.

453 Όπως Knigge 1976, 154, αρ. 300 (HW 116), 2, πίν. 78 (440-430 π.Χ.).

454 Για τα λύδια, βλ. Bottini 1966· Sparkes και Talcott 1970, 157· Pierrro 1984, 69-94· Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 291-293, αρ. 278-281 [Τσιριγώτη-Δρακωτού]. Για τον όρο λύδιον και κατά πόσον συνδέεται με το συγκεκριμένο σχήμα αγγείου, βλ. Greenwalt 1972, 132, σημ. 27.

455 Rumpf 1920.

και το ανοικτό στόμιο· μεγαλύτερη ομοιότητα δείχνει προς τον αμφορίσκο, ο οποίος διαθέτει απιδοειδές σώμα, στενή βάση και κλειστό λαιμό, όπως ένας πολύ όμοιος αμφορίσκος από την Αγορά⁴⁵⁶. Από το τελευταίο αγγείο το λύδιον διαφέρει ως προς την έλλειψη λαβών. Με βάση το παράλληλο του αμφορίσκου, καθώς και τα αγγεία από τον τάφο, το λύδιον πρέπει να χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.⁴⁵⁷ Ο πηλός του αγγείου μάλλον δεν είναι αττικός και η μικρή ποσότητα μίκας ίσως υποδηλώνει ότι το αγγείο προέρχεται από κάποιο εργαστήριο στην ακτή της Ιωνίας. Ωστόσο, η κατάσταση διατήρησής του δεν επιτρέπει την εξαγωγή σχετικού συμπεράσματος.

Το ληκύθιο M.B. 5972 (εικ. 268) με τον πιεσμένο σφαιρικό κορμό, τη στρογγυλεμένη βάση και το λοξότμητο στόμιο ανήκει στην Ομάδα των λεγόμενων «αργίτικων μονόχρωμων»⁴⁵⁸. Πρόκειται για μια κατηγορία χειροποίητων αγγείων, τα οποία κατασκευάζονταν από τον 8^ο αι. π.Χ. μέχρι τον 6^ο αι. π.Χ., με την ακμή τους να εντοπίζεται κυρίως στις τελευταίες δεκαετίες του 8^{ου} και τις πρώτες του επόμενου αιώνα. Συχνά είναι ακόσμητα και όταν φέρουν διακόσμηση η τελευταία συνίσταται σε σειρές οδοντώσεων αποδοσμένων με ρουλέτα. Εκτός από την Αργολίδα ανευρίσκονται επίσης σε πολλές περιοχές του ελληνικού κόσμου⁴⁵⁹, και στην Αττική, αν και όχι ιδιαίτερα συχνά⁴⁶⁰. Το ληκύθιο M.B. 5972 με βάση τα παράλληλά του πρέπει να χρονολογείται στον 6^ο αι. π.Χ. και ίσως το χρονικό αυτό εύρος να μπορεί να περιοριστεί στο δεύτερο τέταρτο του αιώνα χάρη στην κοτύλη της Ομάδας Ragusa η οποία είχε επίσης κτερίσει την ταφή.

ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΙΑΚΑ ΣΚΕΥΗ

Με δεδομένο ότι δεν διατηρήθηκε η πλήρης κατατομή των μεγάλων αγγείων που εξυπηρέτούσαν τον εγχυτρισμό ταφών στους δύο τύμβους, εξετάζονται συγκεντρωτικά τα αγγεία που είχαν αυτήν τη χρήση. Αρχαιότερος, από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ., είναι ο τριποδικός πίθος, από τον οποίο διατηρείται ο πυθμένας με τα πλακοειδή πόδια που βρέθηκε στον Τάφο 4 του Τύμβου Α (εικ. 12)⁴⁶¹. Τριποδικοί πίθοι κατασκευάζονται στην Αθήνα⁴⁶², την Ερέτρια και τη Νάξο⁴⁶³, και δεν αποκλείεται να είναι προϊόντα περιοδευόντων κεραμέων⁴⁶⁴. Η χρονολόγηση βασίζεται αποκλειστικά στη στρωματογραφία και στη μη εύρεση κάποιας ένδειξης για τη χρήση του χώρου πριν από το τέλος του 8^{ου} αι. π.Χ.

Ο αμφορέας από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 204) με τον πολύ έντονα απιδόσημο κορμό δεν βρίσκει κοντινό παράλληλο στην Αττική. Ωστόσο, η χαρακτηριστική διαμόρφωση της βάσης επιτρέπει με σχετική ασφάλεια τη χρονολόγησή του πριν από τον 6^ο αι. π.Χ.⁴⁶⁵

456 Sparkes και Talcott 1970, 316, αρ. 1147, πίν. 39 (πρώιμος 6^{ος} αι. π.Χ.): βλ. επίσης τον αμφορίσκο στην Κόρινθο, Lawrence 1964, 101, K1, πίν. 21· και στη Rennes, Laurens 1979, 31, αρ. 1, πίν. 7.

457 Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 317, αρ. 1165, πίν. 39. Ακριβές παράλληλο Bonomi 1991, 7, πίν. (2914), 1.4.

458 Για τα «αργίτικα μονόχρωμα», βλ. Kourou 1987· η ίδια 1988· η ίδια 1994, 43-47.

459 Ενδεικτικά: Caskey και Amandry 1949, 202-207· Blegen κ.ά. 1964, 111, 194, πίν. 28· Stillwell και Benson 1984, 14-16, 19, 20, 344-346, πίν. 3, εικ. 26-29, 31-33. Stampolidis και Karageorghis 2003, 359.

460 Moore 2004, 31-32, πίν. 23, 5-6.

461 Παράλληλα: Brann 1960α, 415, αρ. 1, πίν. 92· Boggess 1972, 19-20, αρ. 18, πίν. III, XLI, LXVII· Geroulanos 1973, 37-38, αρ. 8 (Τρ 330), πίν. 22, 1· Κούρου 1999, 25, αρ. 59 (ΜΓ Ι περίοδος).

462 Kübler 1954, 268 (τάφος 89), πίν. 156 (τέλος 9^{ου}-πρώτο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ.): Brann 1960α, 415, αρ. 1, πίν. 92· Boggess 1972, 19-20, αρ. 18, πίν. III, XLI, LXVII

463 Κούρου 1999, 25, αρ. 59, πίν. 52 α και γ, καθώς και 82-84· Ζαφειροπούλου 2001, 294, εικ. 39· η ίδια 2004, 414, εικ. 3· Charalambidou 2008-2009, 62· η ίδια 2010-2012, 158.

464 Brann 1960α, 415.

465 Brann 1962, 32-34· κάπως αντίστοιχο σχήμα διαθέτει ο αμφορέας τύπου SOS από την Αγορά, για τον οποίο

Το τμήμα πίθου που βρέθηκε στην επίχωση του Τύμβου Β φέρει διακόσμηση εγχάρακτων μετοπών και τριγλύφων (εικ. 303). Το διακοσμητικό θέμα χρησιμοποιείται σε πίθους από τα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶⁶ και καθ' όλη τη διάρκεια του 6^{ου} αι. π.Χ. αλλά με μεγαλύτερη συχνότητα κατά τα τέλη του ίδιου αιώνα⁴⁶⁷. Το συγκεκριμένο πρέπει να χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. Στις αρχές του επόμενου αιώνα χρονολογείται ο αποσπασματικά σωζόμενος πίθος από τον Τάφο 18 του Τύμβου Α (εικ. 83), από τον οποίο διατηρούνται τμήματα από τη βάση μέχρι το λαιμό και συνεπώς μπορεί να αποκατασταθεί το περίγραμμά του. Το ωοειδές και ραδινό σχήμα του με την κωνική, δακτυλιοειδή βάση είναι χαρακτηριστικά που βρίσκουν παράλληλα σε πιθοειδή του πρώιμου 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶⁸

Η εμπίεστη διακόσμηση του πίθου από την επίχωση του Τύμβου Β (εικ. 302) κατασκευάστηκε με κυλινδρική σφραγίδα, το αποτύπωμα της οποίας καταστράφηκε μερικώς από τη δεύτερη σφράγιση με τους κύκλους που περιβάλλονται από μικρά φύλλα⁴⁶⁹. Ακριβές παράλληλο του διακοσμητικού συνόλου δεν έχει εντοπιστεί, ενώ τα ανάλογα χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} και τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁷⁰

Ο κάδος⁴⁷¹ M.B. 5886 με την επίπεδη βάση, το συνεχές περίγραμμα και το εξωστρεφές χείλος με την προχολή εξελίσσεται κατά τη διάρκεια του 7^{ου} αι. π.Χ. προς ολοένα και λιγότερο ραδινές αναλογίες, όπως δείχνει ένας κάδος από τη Βάρη⁴⁷².

ΣΦΟΝΔΥΛΙΑ ΑΔΡΑΧΤΙΟΥ ΚΑΙ ΩΝ

Τα τρία σφονδύλια αδραχτιού⁴⁷³ (εικ. 53, 259 και 300) που βρέθηκαν στους Τύμβους Α και Β δεν ανευρίσκονται σε τάφους σε συχνότητα ανάλογη με τα υφαντικά βάρη, γεγονός το οποίο ίσως ερμηνεύεται και από τον πολύ μικρότερο αριθμό τους σε ένα νοικοκυριό⁴⁷⁴. Ίσως πρόκειται για το αντικείμενο που θύμιζε την καθημερινή εργασία της νεκρής ή ένα είδος παιχνιδιού⁴⁷⁵. Η τελευταία ερμηνεία ενισχύεται από την εύρεση ενός εκ των σφονδυλιών στον Τάφο 8 (εικ. 53), μία ταφή η οποία κατά πάσα πιθανότητα ήταν παιδική, όπως έχει ήδη εκτεθεί.

βλ. Brann 1962, 33, αρ. 24, πίν. 2. Βλ. και Sparkes και Talcott 1970, 192-193.

466 Brückner και Pernice 1893, 133, εικ. 30· Kübler 1970, 193· Brann 1962, 101, αρ. 609· Boggess 1972, 36, αρ. 44· v. Freytag 1975, 50, 70-71, αρ. 18, πίν. 19, 4.

467 Γενικά για τους πίθους, βλ. Sparkes και Talcott 1970, 193, πίν. 65, αρ. 1506-1508.

468 Πίθοι ανάλογου σχήματος χρονολογούνται στον 5^ο αι. π.Χ.· πρβλ. Roebuck 1940, 257, αρ. 338, εικ. 61· Young 1939, 21, εικ. 7 (χρονολογείται στον 6^ο αι. π.Χ.)· Servais 1968, 63, εικ. 50-51 (πρώτο μισό του 5^{ου} αι.)· Bingen 1969, 110, εικ. 122 (δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.)· Boggess 1972, 62, αρ. 96, πίν. XIV, ενώ για τη δακτυλιόσχημη βάση, βλ. ό.π. 60, αρ. 92, πίν. XIV, XLVIII.

469 Ανάλογες περιπτώσεις Σημαντώνη-Μπουρνιά 1990, 46, σημ. 23.

470 Πρβλ. Sparkes και Talcott 1970, 194, 342, αρ. 1513 (ύστερη αρχαϊκή περίοδος)· Spitaels 1978β, 92, αρ. 96, εικ. 50 (π. 460-450 π.Χ.) και Helsen 1978, εικ. 84-85 (πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.).

471 Για τον όρο, βλ. Amyx 1958, 186-190.

472 Καλλιπολίτης 1963, 126, πίν. 42, 57α.

473 Το αδράχτι αποτελείται από δύο τμήματα, ένα στέλεχος, συνήθως ξύλινο, γύρω από το οποίο τυλίγεται η κλωστή που σχηματίζεται μετά την νήσιν, καθώς και από ένα σφονδύλι, το οποίο εξυπηρετεί την περιστροφική κίνηση που δίνει στο αδράχτι η επαναλαμβανόμενη κίνηση της γνέστρας· για το γνέσιμο, βλ. Forbes 1956, 149-171· Τζαχίλη 1997, 105-120· Wild 2003, 25-30· Γαβαλάς 2014, 16-17, 48-49. Πρβλ. Davidson και Burr Thompson 1943, 94-96 (425-325 π.Χ.)· Blegen κ.ά. 1964, 188, αρ. 165b.

474 Αντίθετα, αποτελούν σύνθητες αφιέρωμα σε ιερά γυναικείων θεοτήτων· ενδεικτικά στη Λίνδο βρέθηκαν 209 σφονδύλια αδραχτιού, βλ. Blickenberg 1931, 130-142.

475 Σφονδύλια σε τάφους, ενδεικτικά Vierneisel-Schlörb 1966, 52, τ. 104, αρ. 9, πίν. 41, 1. Στην Κόρινθο η εύρεση σφονδυλιού από αδράχτι σε τάφο (ό.π.) ερμηνεύθηκε ως παιχνίδι που θα κτέρισε την ταφή παιδιού.

Το ωόν M.B. 5920 (εικ. 127) διακοσμείται περιμετρικά της κορυφής με κρεμάμενα γλωσσίδα, ενώ η υπόλοιπη επιφάνεια καλύπτεται με κιτρινωπό επίχρισμα. Τα ωά κατά κανόνα έφεραν γραπτή διακόσμηση, μελανόμορφη ή ερυθρόμορφη⁴⁷⁶. η απλή επάλειψη της επιφάνειας με επίχρισμα δεν είναι γνωστή αλλού.

ΕΡΥΘΡΟΜΟΡΦΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Κάποια ελάχιστα τμήματα από ερυθρόμορφα αγγεία δείχνουν ότι τους τύμβους δεν έπαψαν να τους επισκέπτονται οι συγγενείς για περίπου μια γενιά μετά τους τελευταίους ενταφιασμούς. Τα δείγματα αυτά επιτρέπουν τη χρονολόγησή τους κατά το δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ η αποσπασματικότητά τους δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για την εικονογραφία τους και για την απόδοσή τους σε συγκεκριμένους αγγειογράφους. Κοντά στον Ζωγράφο του Λουτρού (Washing Painter), ο οποίος ζωγράφισε κυρίως λουτροφόρους και γαμικούς λέβητες⁴⁷⁷, είναι το τμήμα ερυθρόμορφου κλειστού αγγείου που βρέθηκε στην επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 214).

ΕΙΔΩΛΙΑ

Φαίνεται ότι τα περισσότερα από τα ειδώλια που βρέθηκαν στους τύμβους, ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα, ήταν εξαρτήματα άλλων σκευών και αγγείων και δεν αποτελούσαν αυτοτελώς κτερίσματα των ταφών. Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα για όσες γυναικείες μορφές διατηρούν κάπως μεγαλύτερο τμήμα του κορμού, ενώ στο ίδιο συμπέρασμα οδηγούν τα παράλληλα και για αυτές που διατηρούνται σε αποσπασματική κατάσταση.

ΘΡΗΝΩΔΟΙ

Ως θρηνωδός πρέπει να ερμηνευθεί το ειδώλιο M.B. 5934 (εικ. 48). Αποδίδει όρθια γυναικεία μορφή να φέρει τα χέρια στην κεφαλή, κίνηση που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποδίδει συνοπτικά το τράβηγμα των μαλλιών ή μια κίνηση απελπισίας⁴⁷⁸. Στην ερμηνεία αυτή προσφέρουν στήριγμα οι μαρτυρίες, φιλολογικές και επιγραφικές, με τις οποίες καθίσταται σαφές ότι ο θρήνος από τους συγγενείς του νεκρού αποτελούσε βασικό στοιχείο της ταφικής τελετουργίας⁴⁷⁹, γεγονός που επιτρέπει την υπόθεση ότι τα ειδώλια των θρηνωδών εικονογραφούν και διαιωνίζουν την έκφραση οδύνης για την απώλεια του αγαπημένου προσώπου⁴⁸⁰.

Η θρηνωδός M.B. 5934 επιτρέπει την επανεξέταση της σειράς των αττικών δαιδαλικών ειδωλίων. Τα δημοσιευμένα πήλινα και χάλκινα δαιδαλικά ειδώλια που έχουν βρεθεί έως σήμερα στην Αττική δεν χρονολογούνται παρά μόνο στους χρόνους λίγο πριν από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.⁴⁸¹ Με τη συγκεκριμένη θρηνωδό είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι δαιδαλικά ειδώλια

476 Sparkes και Talcott 1970, 181, σημ. 2 και 3.

477 ARV², 1126-1133· *Paralipomena*, 453-454.

478 Sheedy 1985, 119· ειδώλιο με ανάλογη στάση χεριών στον Αναγυρόντα, Καλλιπολίτης 1963, πίν. 53 και 55 α. Για την αντίστοιχη εικονογραφία στην αγγειογραφία, βλ. Ahlberg 1971, 261.

479 *JL*. XVIII, 19-23.324-342. Hampe 1960, 60· Ahlberg 1971, 301-302· Xagorari 1996, 51.

480 Reiner 1938, 61· Ahlberg 1971, 125-126, 127-128· Hayden 1991, 136-137· Xagorari 1996, 12-13, 79-81, αρ. 16-19.

481 Schefold 1949, 13· Doronzio 2018, 39, εικ. 25. Ακόμα παλαιότερα η έρευνα είχε εξαιρέσει την Αττική από τις περιοχές στις οποίες υπήρχε παραγωγή δαιδαλικών πλαστικών μορφών· βλ. Jenkins 1932-1933, 78· συγκεντρώνει η Κόκκου-Βυριδή 1999, 114-115, σημ. 322, 325 και 327.

παράγονται στην Αττική ήδη από το δεύτερο τρίτο του 7ου αι. π.Χ. Το ειδώλιο συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της πρώιμης δαιδαλικής περιόδου, δηλαδή τη συμμετρία των αναλογιών, το τριγωνικό πρόσωπο με τα ανάγλυφα χαρακτηριστικά και την τονισμένη γνάθο, το χαμηλό μέτωπο και τη μάζα των μαλλιών, τις οξείες μεταβάσεις μεταξύ των επιπέδων, ακόμα και την αυστηρή δόμηση στο χώρο με τον κατακόρυφο άξονα να τονίζεται, σαφές ιδιαίτερα στην κατακόρυφη γραμμή στο στέρνο, στοιχεία που βρίσκουν παράλληλα σε χάλκινα έργα⁴⁸².

Η θρηνωδός φέρει εφαρμοστό ένδυμα⁴⁸³, ενώ με λευκό χρώμα δηλώνεται το επίβλημα και με ερυθρό η παρυφή του επιβλήματος ή η ζώνη. Στα κρητικά ειδώλια το επίβλημα⁴⁸⁴, όταν διακρίνεται, αποδίδεται σε πολύ χαμηλό ανάγλυφο⁴⁸⁵. Δεν υπάρχει, ωστόσο, κανένας λόγος να αποκλειστεί το ενδεχόμενο το επίβλημα να αποδίδεται και γραπτά. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην κεφαλή, για το πλάσιμο της οποίας δεν χρησιμοποιήθηκε μήτρα⁴⁸⁶. Στενή είναι η ομοιότητα προς τα ειδώλια της πρώιμης δαιδαλικής περιόδου από τη Γόρτυνα. Το τριγωνικό σχήμα του προσώπου με το χαμηλό μέτωπο τοποθετεί τη θρηνωδό μεταξύ των μορφών της πρώιμης⁴⁸⁷ δαιδαλικής περιόδου από τη Γόρτυνα⁴⁸⁸, μεταξύ των ετών 690-670 π.Χ.⁴⁸⁹ Μία πήλινη κεφαλή από την Κρήτη, σήμερα στο Ashmolean Museum, έχει περισσότερο στρογγυλεμένη γνάθο αλλά τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, οφθαλμοί, οφρυϊκά τόξα, μύτη, χείλη και μέτωπο έχουν τις ίδιες αναλογίες με τη θρηνωδό, κάπως, όμως, πιο έντονα τονισμένα⁴⁹⁰. Μεταγενέστερο είναι και το ειδώλιο που βρέθηκε στο Δεσποτικό, το οποίο χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 7ου αι. π.Χ.⁴⁹¹ Ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μαλλιά, σε πλοκάμους που πλαισιώνουν την κεφαλή και φτάνουν έως τους ώμους, δεν βρίσκει παράλληλο στα σύγχρονα κρητικά ειδώλια. Επίσης, η διακόσμηση των πλοκάμων με λοξές εγχαράξεις βρίσκει αντιστοιχίες σε ειδώλια από τη Γόρτυνα, τα οποία χρονολογούνται στην ύστερη δαιδαλική περίοδο⁴⁹².

Η μορφή δεν βρίσκει ακριβή παράλληλα στα σύγχρονα πήλινα αττικά ειδώλια. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 7ου αι. π.Χ. τα αττικά πλαστικά έργα διαθέτουν σχηματοποιημένα και αφαιρετικά χαρακτηριστικά⁴⁹³, συνεχίζοντας σχεδόν αδιάσπαστη τη σειρά των ειδωλίων της

482 Για τα χαρακτηριστικά της δαιδαλικής πλαστικής, βλ. Jenkins 1932/1933, 68-69; ο ίδιος 1936· Kaminski 2002, 71-73.

483 Χιτώνα ή ιμάτιο· για το θέμα, Davaras 1972, 26.

484 Davaras 1972, 26 και 59. Για την καταγωγή του βλ. Kyrieleis 1980, 97-98.

485 Όπως στο ειδώλιο από τη Γόρτυνα, Rizza και Scrinari 1968, 163, αρ. 71, πίν. XIII.

486 Η μήτρα εμφανίστηκε στον ελλαδικό χώρο κατά τον 7ο αι. π.Χ. και χρησιμοποιήθηκε σε μεγαλύτερη κλίμακα από τον 6ο αι. π.Χ. Higgins 1967, 25.

487 Πρωτο-δαιδαλικής και αρχαίας δαιδαλικής περιόδου, σύμφωνα με την κατάταξη των Rizza και Scrinari.

488 Go 519a (Rizza και Scrinari 1968, 161, αρ. 60a, πίν. XII· Blome 1982, 28, πίν. 12, 4.) και Go 534 (Rizza και Scrinari 1968, 163, αρ. 71, πίν. XIII.)

489 Για τη χρονολόγηση της δαιδαλικής πλαστικής βλ. τη συζήτηση στον Pilz 2011, 187-190, όπου οι χρονολογικές ομαδοποιήσεις των ειδωλίων, ιδιαίτερα των Rizza και Scrinari (1968, 238-244) και του Jenkins (1936, 59-65), λαμβάνουν υπόψη τα νεώτερα αρχαιολογικά δεδομένα και οι περίοδοι διαμορφώνονται ως ακολούθως: I. ύστερη- και υπογεωμετρική (710-690/680 π.Χ.)· II. (πρωτοδαιδαλική)/πρώιμη δαιδαλική (690-670 π.Χ.)· III. μέση δαιδαλική (670/665-640 π.Χ.)· IV. ύστερη δαιδαλική (640-620 π.Χ.)· μεταβατική (620-570/560 π.Χ.).

490 Blome 1982, 30-31, πίν. 13, 3.

491 Kourayos 2012, 50-51.

492 Τα Go 210/780 (Rizza και Scrinari 1968, 178, αρ. 183, πίν. XXIX· Blome 1982, 36) και Go 526a (Burr 1933, 614-617, αρ. 295-303, εικ. 82-83).

493 Young 1939, 53-55 (XI 18), εικ. 35· 57 (XII 2, 3), εικ. 39· 63-64 (XII 19-20), εικ. 40, χρονολογούνται στην αρχή του 7ου αι. π.Χ.)· Καλλιπολίτης 1963, 123-124, πίν. 53-54· Brookes 1978, 57, αρ. 9· Vierneisel-Schlörb 1997, 5, αρ. 7, πίν. 2, 1· 8, πίν. 2, 2· Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 276, αρ. 248 (αρχές 7ου αι. π.Χ.) [Κυριακού]. Mitsopoulos 2009, 85-90 για τις προτομές του δεύτερου τετάρτου του 7ου αι. π.Χ. από το ιερό της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα.

γεωμετρικής περιόδου⁴⁹⁴. Στενότερη είναι η ομοιότητα με ένα ειδώλιο στο Βερολίνο, άγνωστης προέλευσης, το οποίο διαθέτει όμοια χαρακτηριστικά. Το τελευταίο έχει θεωρηθεί ως ανατολικής και συγκεκριμένα ως ροδιακής προέλευσης⁴⁹⁵. Η σύγκριση της θρηνωδού από την Αναβύσσο δείχνει ότι το ειδώλιο στο Βερολίνο όχι μόνο εντάσσεται στην ίδια χρονική βαθμίδα αλλά και ότι θα πρέπει να κατασκευάστηκε στο ίδιο εργαστήριο με τη θρηνωδό. Τα δύο ειδώλια έχουν τις ίδιες αναλογίες και τα χαρακτηριστικά στο πρόσωπο, ακόμα και σε λεπτομέρειες, όπως στην εγχάρακτη διακόσμηση των πλοκάμων. Σημαντικές είναι, επίσης, οι ομοιότητες με την ανδρική προτομή από την Ακρόπολη⁴⁹⁶. Το ειδώλιο της Αναβύσσου είναι οπωσδήποτε έργο που πλάστηκε στην Αττική⁴⁹⁷, όπως συνάγεται από τον πηλό και την εύρεσή του σε ένα κλειστό και ομοιογενές σύνολο, ενώ η γραπτή του διακόσμηση παραβάλλεται με τα πρωτοαττικά κεραμικά ευρήματα από τον ίδιο τάφο. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα ιδιαίτερο έργο, το οποίο διακρίνεται από τα σύγχρονα αττικά κοροπλαστικά έργα. Άξια προσοχής είναι η έστω περιορισμένη τρίτη του διάσταση. Η αίσθηση της ένταξης στο χώρο αποτελεί σημαντικό κριτήριο για τη χρονολόγηση, καθώς αυτή αναπτύσσεται σταδιακά και τελικά γίνεται κοινός τόπος στα ειδώλια προς το τέλος του δεύτερου τετάρτου του 7^{ου} αι. π.Χ.⁴⁹⁸

Σύγχρονη πρέπει να είναι η θρηνωδός M.B. 5933 (εικ. 49), καθώς και η κεφαλή M.B. 5881 (εικ. 52). Η τελευταία μοιράζεται με τη θρηνωδό M.B. 5834 το ίδιο σχήμα προσώπου και ανάλογα χαρακτηριστικά, το χαμηλό μέτωπο και τα μαλλιά που πέφτουν σε τριγωνικές μάζες. Εμφανώς νεώτερες, από την περίοδο 660/650 π.Χ., είναι οι γυναικείες μορφές που λειτουργούν ως στήριγμα θυμιατηρίου και ως διακοσμητικό οινόχοης με τριφυλλόσχημο στόμιο, οι οποίες εντάσσονται στην ίδια παράδοση⁴⁹⁹. Στις τελευταίες μορφές το σχήμα του προσώπου έχει γίνει σχεδόν τραπεζιόσχημο, τα επιμέρους χαρακτηριστικά του προσώπου έχουν κερδίσει σε πλαστικότητα, ενώ η εγχάραξη ως μέσο απόδοσης των λεπτομερειών υποχωρεί και, τέλος, το σώμα αρθρώνεται και δομείται καλύτερα. Δεν είναι βέβαιο αν πρόκειται για θρηνωδούς, καθώς δεν διαθέτουν χέρια, ώστε να προβούν στη χαρακτηριστική κίνηση που δηλώνει θρήνο. Θα ήταν προσαρμοσμένες στα χείλη κάποιου είδους ανοικτού αγγείου με ή χωρίς υψηλό πόδι⁵⁰⁰.

Η αποσπασματικά σωζόμενη προτομή M.B. 5876 (εικ. 252) βρίσκει παράλληλα ως προς το σχήμα του προσώπου σε μορφές από το δεύτερο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ. Συγκεκριμένα, δεν διαθέτει το γωνιώδες, τραπεζιόσχημο πρόσωπο των γυναικείων ειδωλίων που λειτουργούσαν ως στηρίγματα στην οινόχοη του Κεραμεικού⁵⁰¹, αλλά ούτε και τα χαρακτηριστικά ειδωλίων του 6^{ου} αι. π.Χ.⁵⁰²

494 Fuchs και Floren 1987, 301-302 και 35-44 για την κοροπλαστική του 8^{ου} αι. π.Χ.

495 Jenkins 1936, 26, πίν. I, 6. Ο Brookes (1978, 61-62, αρ. 31) θεωρεί ότι η συγκεκριμένη κεφαλή ειδωλίου εντάσσεται στη ροδιακή υπο-γεωμετρική παράδοση, ενώ ο Knoblauch 1937, 178-180, δεν περιλαμβάνει το συγκεκριμένο ειδώλιο στην ομάδα των αττικών.

496 Fuchs και Floren 1987, 303, σημ. 19, αρ. 697 (=Kaltsas 2006, 147, αρ. 55 [Ζαφειροπούλου]), οι οποίοι το χρονολογούν μετά τα μέσα του αιώνα.

497 Με δεδομένο ότι οι γνώσεις μας για την οργάνωση των κοροπλαστικών εργαστηρίων είναι περιορισμένες, δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί, αν πρόκειται για έργο αττικού ή αθηναϊκού εργαστηρίου. Για το θέμα, βλ. Mitsopoulos-Leon 2009, 23, σημ. 120. Για τα αθηναϊκά εργαστήρια, βλ. Monaco 2000, ιδ. 29-34 (πρωτοαττική περίοδος), 34-36 (αρχαϊκή περίοδος), καθώς και 116, 239 αρ. P I (εργαστήριο στον δήμο Φρεαρίων, 5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.).

498 Jenkins 1936, 40, 42· Kübler 1970, 381· Davaras 1972, 36.

499 Kübler 1970, 381-382, πίν. 36-42 και 270 για τη χρονολόγηση.

500 Sheedy 1985, 120.

501 Kübler 1970, 381-383, 456-459, πίν. 38-40.

502 Kübler 1970, 164, 381-383, 492-493, πίν. 80.

Οι τρεις προτομές από την επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 215-217), οι οποίες θα ήταν προσαρμοσμένες στα χείλη ανοικτών αγγείων, ίσως κρατήρα ή δίνου⁵⁰³, είναι κατασκευασμένες με μήτρα και δείχνουν την εξέλιξη της πλαστικής μορφής κατά τους μεταδαιδαλικούς χρόνους. Παρά τη μέτρια ποιότητα κατασκευής τους εμφανή είναι τα χαρακτηριστικά της εποχής, το υψηλό μέτωπο, οι βόστρυχοι που πλαισιώνουν την κεφαλή με πιο φυσιοκρατικό τρόπο και η σχεδόν πλήρης εξάλειψη της τραχύτητας στην απόδοση των λεπτομερειών στο πρόσωπο. Περίπου σύγχρονες είναι οι προτομές Μ.Β. 5870α και β (εικ. 130 και 131), οι οποίες επίσης ήταν προσαρμοσμένες στα χείλη ανοικτών αγγείων. Το μακρύ σχήμα της κεφαλής και οι αναλογίες βρίσκουν παράλληλα σε ειδώλια από τη Νότια Κλιτύ της Ακρόπολης⁵⁰⁴, τον Κεραμεικό⁵⁰⁵, τη Βραυρώνα⁵⁰⁶, την Ελευσίνα⁵⁰⁷ και αλλού⁵⁰⁸. Λίγο νεώτερη, μετά τη μετάβαση προς τον 6^ο αι. π.Χ. πρέπει να είναι η προτομή Μ.Β. 5937 (εικ. 265), η οποία βρίσκεται παράλληλα σε ειδώλια από την Αθήνα, την Βραυρώνα και σε ειδώλια άγνωστης προέλευσης⁵⁰⁹.

Ως προς το εργαστήριο παραγωγής των ειδωλίων, μόνο υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν. Η Mitsopoulos-Leon υποστήριξε ότι τα περισσότερα από τα ειδώλια που αφιερώθηκαν στο ιερό της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα θα είχαν πλαστεί στον τοπικό δήμο και μόνο ένας μικρός αριθμός στα εργαστήρια του άστεως⁵¹⁰. Η ίδια αναγνωρίζει, ωστόσο, ότι και τα τελευταία παρουσίαζαν ποιοτικές διακυμάνσεις, γεγονός το οποίο επιτρέπει την ένταξή τους σε ένα ενιαίο καλλιτεχνικό κέντρο⁵¹¹.

ΖΩΟΜΟΡΦΑ ΕΙΔΩΛΙΑ

Τα πήλινα ειδώλια ίππων απαντούν σε τάφους στην Αττική από τον 7^ο αι. π.Χ. και συνηθέστερα κατά τον 6^ο αι. π.Χ. και τον 5^ο αι. π.Χ. Οι κεφαλές Μ.Β. 5974 (εικ. 239) και Μ.Β. 5975 (εικ. 238) από το λάκκο απόρριψης των τυμβωρύχων του Τύμβου Α έχουν πλαστεί κατά το πρότυπο της κεφαλής ίππου το πρώτο και ταύρου το δεύτερο αλλά με την προσθήκη μιας κερατοειδούς απόφυσης στο μέτωπο, η οποία θυμίζει ανάλογη απόφυση σε κεφαλές γρυπών. Μάλλον δεν πρόκειται για κάποιο μειζογενές ον αλλά για τη σχηματική απόδοση της απόληξης της χαιτής του ίππου⁵¹². Το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν άλλα τμήματα από τα ειδώλια ενδεχομένως οφείλεται σε τυχαίους παράγοντες, καθώς και αυτά τα τμήματα ανασύρθηκαν από την επίχωση του τύμβου. Δεν αποκλείεται, πάντως, να επρόκειτο για προτομές προσαρτημένες στο στόμιο πήλινων ανοικτών σκευών κατά μίμηση χάλκινων λεβήτων. Είναι γνωστό ότι χάλκινοι λέβητες διέθεταν προτομές σε σχήμα σειρήνας, γρύπα, ταύρου, λέοντος και ίππου⁵¹³. Η μεταφορά του πολύτιμου μεταλλικού προτύπου σε πηλό δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί, εφόσον

503 Όπως η κεφαλή στον δίνο από τη νεκρόπολη της Βάρης, για την οποία η Callipolitis-Feytmans (1985, 46-47), υποστηρίζει ότι πλάστηκε στην Αθήνα αλλά κάτω από κορινθιακή επίδραση· η ίδια, 46, επισημαίνει τη σπανιότητα του δίνου με προτομές στο στόμιο στην Αττική. Βλ. και Weill 1985, 91, αρ. 100, πίν. 24.

504 Morgan 1935, 198-199, εικ. 6d.

505 Vierneisel-Schlörb 1997, 8-9, αρ. 20-21, πίν. 4.

506 Mitsopoulos-Leon 2009, 94, τύπος d, αρ. 239-242.

507 Κόκκου-Βυριδή 1999, 214, αρ. Α169, πίν. 20.

508 Breitenstein και Calvert 1941, 19-20, αρ. 172, πίν. 19· Coulié 2013, 25, πίν. XIII.

509 Morgan 1935, 199, εικ. 6d (Αθήνα)· Mitsopoulos-Leon 2009, 72, 79-80, αρ. 165, πίν. 17 (Βραυρώνα)· Sheedy 1985, πίν. 5 (Canberra).

510 Mitsopoulos-Leon 2009, 27.

511 Mitsopoulos-Leon 2009, 27-28.

512 Σε συνωρίδα από τη Βοιωτία τα αυτιά και η χαιτή αποδίδονται με κάπως ανάλογο τρόπο, βλ. Szabó 1975, 7-8, εικ. 1-3.

513 Herrmann 1966, πίν. 3, 3 (προτομή λέοντος), 42-53 (ταύρου) και 54 (κριού και ίππου).

μάλιστα πήλινοι λέβητες και κρατήρες με πλαστική διακόσμηση είναι γνωστοί⁵¹⁴. Στην Αγορά έχει βρεθεί τμήμα προτομής λιονταριού, το οποίο ίσως είχε ανάλογη λειτουργία⁵¹⁵. Για τα πήλινα και χάλκινα ειδώλια ίππων υποστηρίζεται ότι αποτελούν αναφορά στην αριστοκρατία της γης που είναι σε θέση να συντηρεί άλογα⁵¹⁶, ότι σχετίζονται με την τέλεση αγώνων⁵¹⁷ ή ότι απλώς πρόκειται για παιχνίδια⁵¹⁸. Ίσως θα μπορούσε να τους προσδοθεί μια επιπλέον σημασία, αυτή που θα προσέδιδαν οι γονείς στο παιχνίδι του παιδιού, ως ένα μέσο για την εξοικείωση με τον κόσμο των ενηλίκων και την τάξη η οποία είχε τη δυνατότητα να κατέχει ίππους. Ο πήλινος ίππος M.B. 5976 (εικ. 240) Α δεν είναι δυνατόν να συσχετιστεί με κάποια ταφή. Θα μπορούσε, πάντως, να είχε συνοδεύσει μια από τις δαπανηρές ταφές του 7^{ου} αι. π.Χ., στις οποίες είναι φανερή η δυνατότητα των προσώπων που τις υλοποίησαν να συντηρούν ίππους.

Η πήλινη κεφαλή κριού M.B. 5874 (εικ. 51) δεν βρίσκει πολλά παράλληλα στους αρχαϊκούς χρόνους. Δεν είναι, επίσης, γνωστό αν επρόκειτο για ελεύθερο ειδώλιο ή αν προσαρμοζόταν στη λαβή αγγείου, όπως στην πρόχου Β 2680 στην Καρλσρούη⁵¹⁹. Τα ειδώλια των κλασικών χρόνων, όπως αυτό που βρέθηκε στον Κεραμεικό, διαθέτουν κέρατα πλαστικά αποδοσμένα και οφθαλμούς με απλή εμπέση⁵²⁰. Από το τελευταίο το ειδώλιο κριού πρέπει να προηγείται χρονικά, όπως αρχαιότερο πρέπει να είναι σε σχέση με τα ειδώλια κριών του 5^{ου} αι. π.Χ. στο Βρετανικό Μουσείο και τη Βραυρώνα⁵²¹.

Το θέμα του τετραπόδου M.B. 5916 (εικ. 82) με το μικρό ζώο στο στόμα απαντά στην Ανατολία ήδη από την 3^η χιλιετία και στον ελλαδικό χώρο ήδη από τους μυκηναϊκούς χρόνους⁵²². Ειδώλια σκύλων δεν είναι σπάνια: χειροποίητα και με αδρή απόδοση των ανατομικών λεπτομερειών απαντούν μετά τους προϊστορικούς χρόνους σε τάφους των ύστερων γεωμετρικών χρόνων και εξής⁵²³. Κατά μία άποψη τα ειδώλια σκύλων ανακαλούν τη θυσία από τον Αχιλλέα δύο *τραπεζῆων κυνῶν*⁵²⁴ πάνω από τον τάφο του Πατρόκλου⁵²⁵. Ενώ, πάντως, δεν μπορεί να αποκλειστεί αυτή η ερμηνεία, πιθανότερο είναι να πρόκειται επίσης για κάποιο παιχνίδι, όπως συνάγεται από το γεγονός ότι αργότερα συνοδεύουν παιδικές ταφές⁵²⁶.

Τα πτηνά από τον Τάφο 3 (εικ. 11) και τον Τάφο 44 (εικ. 197) του Τύμβου Α με τον ατρακτοειδή κορμό, τον παχύ λαιμό και το βραχύ ράμφος, χαρακτηριστικά που επιτρέπουν την ταύτισή τους με περιστέρια, έχουν χθόνιο χαρακτήρα ή θεωρούνται απεικονίσεις της ψυχής, γεγονός που ερμηνεύει τη συχνή απόδοσή τους σε μνημεία με ταφική χρήση⁵²⁷ και συγκεκριμένα στα χείλη και τις λαβές αγγείων⁵²⁸ κατά τους γεωμετρικούς και πρώιμους αρχαϊκούς χρό-

514 Levi 1940, 22, πίν. XI. Πιο κοντινό παράλληλο, αν και νεώτερο, Johansen 1928, 103, πίν. 133.

515 Sparkes και Talcott 1970, 76, αρ. 402, πίν. 23.

516 Zimmermann 1989, 322, 334.

517 Isager και Skydsgaard 1992, 86.

518 Παρλαμά και Σταμπολίδης 2000, 303, αρ. 299· 318-319, αρ. 325, 326· 336, αρ. 357· 328, αρ. 340 [Κυριακού].

519 Hafner 1951, 10, πίν. 3, 4.

520 Vierneisel-Schlörb 1997, 174, αρ. 570, πίν. 100 (χρονολόγηση: πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.).

521 Mitsopoulos-Leon 2009, 255, 258, αρ. 669, πίν. 103.

522 Συγκεντρώνει η Frey-Asche 1997, 55-57, όπου ο συγκεκριμένος τύπος θεωρείται κατά βάση βοιωτικός· βλ. όμως τα παράλληλα στον κατάλογο.

523 Xagorari 1996, 34-35, 57, 96-97, αρ. 57-59· Vierneisel-Schlörb 1997, 174, αρ. 572-573, 575, 576, 577, πίν. 100 Λοράνδου-Παπαντωνίου 1999, 97, αρ. 45, πίν. 14· Χατζηδημητρίου 2014, 11-12.

524 Ψ 173.

525 Xagorari 1996, 57.

526 Vierneisel-Schlörb 1997, 165, αρ. 571-581.

527 Vermeule 1979, 8, 18, εικ. 13, 14.

528 Levi 1927-1929, 174, εικ. 194 (Αρκάδες). Young 1939, 61 (Αθήνα)· Kübler 1970, πίν. 9, αρ. 1155 (Κεραμεικός)·

νους. Η κεφαλή πετεινού M.B. 5931 (εικ. 94) αποτελεί μια παραλλαγή της συνήθους επιλογής γρυπών για τα χείλη των αγγείων⁵²⁹.

ΚΥΒΟΣ ΚΑΙ ΚΟΜΒΙΟ (;)

Ο κύβος δεν είχε άλλη λειτουργία από αυτήν που έχει και σήμερα, ως το συστατικό των επιτραπέζιων παιχνιδιών. Στις επιφάνειες του συμπαγούς κύβου (εικ. 298) αποδίδονται εμπίεστοι κύκλοι, οι οποίοι στις πηγές αναφέρονται ως *σημεία, τύποι ή γραμμά*⁵³⁰. Κάθε επιφάνεια έχει από έναν έως έξι τέτοιους εμπίεστους κύκλους και σύμφωνα με τις πηγές τα σημεία σε κάθε ζεύγος αντίθετων πλευρών έπρεπε να αθροίζουν επτά⁵³¹. Σε ένα πήλινο κύβο στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο⁵³² το ζητούμενο πιο πάνω άθροισμα δεν προκύπτει, ίσως διότι ακόμα δεν είχαν ρυθμιστεί οι κανόνες. Αντίθετα, στον κύβο του Τύμβου Β M.B. 5882 (εικ. 298), όπως και στον σύγχρονο, από τους πρώιμους πρωτοαττικούς χρόνους, κύβο από τη Βάρη⁵³³, το άθροισμα των διαμετρικά αντιθέτων πλευρών δίνει επτά. Δυστυχώς πρόκειται για επιφανειακό εύρημα και συνεπώς δεν είναι γνωστό, αν πρόκειται για ταφικό κτέρισμα ή για αντικείμενο το οποίο θα μπορούσε να συνδεθεί με τις επιτάφιας τελετές⁵³⁴. Τα σύμβολα στις έδρες του έχουν αποδοθεί με τρόπο διαφορετικό από αυτόν στους κύβους της τράπεζας στην Κοπεγχάγη⁵³⁵. Μεγαλύτερες αναλογίες στα διακοσμητικά θέματα και στον τρόπο απόδοσης εμφανίζει προς τον σχεδόν σύγχρονο κύβο από τη Βάρη⁵³⁶. Στην Αττική είναι γνωστοί κύβοι από το δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ., οι οποίοι ανευρίσκονται κυρίως σε νεκροταφεία⁵³⁷, καθώς και εκτός Αττικής⁵³⁸.

Το ατρακτοειδές αντικείμενο M.B. 5863 (εικ. 141) διατηρείται περίπου κατά το μισό και θα πρέπει να συμπληρωνόταν με περίπου ίσου ύψους όμοιο στέλεχος. Αντικείμενα αυτού του είδους, συνήθως σε πηλό και ελεφαντοστό, βρίσκονται συχνά σε ιερά και τάφους και συνήθως θεωρούνται κομβία.

ΤΡΟΧΟΙ ΑΡΜΑΤΟΣ

Οι τροχοί M.B. 5935 (εικ. 50) που βρέθηκαν στην αύλακα προσφορών του Τάφου 8 του Τύμβου Α είναι συμπαγείς και δισκοειδείς, καλύπτονται με όμοιας απόχρωσης ιώδη βαφή και, παρά την αποσπασματική κατάσταση των περισσότερων, είναι ισομεγέθεις, γεγονός που επιτρέπει το συμπέρασμα ότι επρόκειτο για ένα σύνολο. Η δισκοειδής μορφή τους βρίσκει παράλληλα στην Ερέτρια και την Αθήνα· πρόκειται για τροχούς αμαξιδίων ή υποζυγίων, οι οποίοι αποτελούνται από συμπαγείς δίσκους, και χρονολογούνται κατά τους γεωμετρικούς χρόνους⁵³⁹.

Hayden 1991, 111, αρ. 1 (Βρυόκαστρο).

529 Συγκεντρώνει ο Kübler 1970, 163, σημ. 73.

530 Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν*, Θ', 95-96.

531 *Παλατινή Ανθολογία*, 16, 8.

532 E.A.M. 19366. Karusu 1973, 55.

533 Callipolitis-Feytmans 1985, 38-40.

534 Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν*, Θ', 95· Αίλιος Γάλλος, *Αττικάί Νύκται* I, 20, 4.

535 Breitenstein και Calvert 1941, 19, αρ. 171, πίν. 19.

536 Ο.π. σημ. 533.

537 Kübler 1970, 514, αρ. 132, πίν. 102. Καλλιπολίτης 1963, 124-125, πίν. 55β-3· Xagorari 1996, 13. Επίσης στο ιερό της Ελευσίνας, Κόκκου-Βυριδή 1999, 253, Γ26, πίν. 36.

538 Στην Ελεύθερνα Stampolidis 1990, 388, εικ. 19.

539 Συγκεντρώνουν οι Crouwel 1992, 83 και Xagorari 1996, 28-29, 90-91, αρ. 43, 91· 44, 99, αρ. 61 και αρ. 62. Πήλινα ομοιώματα αμαξίων και υποζυγίων που φέρονται από τροχούς κατασκευάζονται ήδη από τους πρωτο-

Οι τροχοί της αύλακας προσφορών διαφέρουν αισθητά από τους τροχούς των πρωτοαττικών χρόνων που έχουν βρεθεί στην Αγορά, τον Κεραμεικό, τη Βάρη και αλλού⁵⁴⁰, καθώς είναι μεγαλύτεροι (έχουν διάμετρο 0,085 μ. και πάχος στον άξονα 0,025 μ.)⁵⁴¹. Με δεδομένο ότι οι τροχοί ήταν τέσσερις, μάλλον θα πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να προέρχονται από αθύρματα, ειδώλια ίππων με προσαρμοσμένους στη βάση τους τροχούς, τα οποία θα συνόδευαν το παιδί ή τον έφηβο κατά το πρώιμο ταξίδι του⁵⁴², αλλά πιθανότερα ήταν προσαρμοσμένοι σε άρμα με τέσσερις τροχούς. Δεν είναι, επίσης, δυνατόν να διαπιστωθεί αν ο ίππος M.B. 5976 (εικ. 240) σχετίζεται με τους συγκεκριμένους τροχούς.

ΠΩΡΙΝΑ ΑΛΑΒΑΣΤΡΑ

Τα πώρινα αλάβαστρα, M.B. 6686 (εικ. 342) και 6687 (εικ. 343) όπως αυτά που σχετίζονται με την ταφή Z του νεκροταφείου της Αιγιλιάς, αποτελούν σύνηθες κτέρισμα των αττικών και όχι μόνο ταφών, από το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. και έως τον 3^ο αι. π.Χ. Πρόκειται για απομίμηση των πολύ ακριβών όμοιων αντικειμένων από αλάβαστρο⁵⁴³.

ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Μαχαιρίδια

Στους δύο τύμβους βρέθηκε μικρός αριθμός μεταλλικών αντικειμένων. Αποσπασματικά σωζόμενα στελέχη μαχαιριδίων ίσως σχετίζονταν με την ετοιμασία και ολοκλήρωση των ταφικών τελετών. Τα δύο μαχαιρίδια, το χάλκινο από τον Τάφο 32 του Τύμβου Α (εικ. 143) και το σιδερένιο από τον Τάφο 18 του Τύμβου Β (εικ. 273), ανήκουν σε έναν πολύ κοινό τύπο μικρού, ευθύγραμμου μαχαιριού που χρονολογείται από τους αρχαϊκούς έως τους αυτοκρατορικούς χρόνους και ανευρίσκεται συχνά σε τάφους⁵⁴⁴.

Χάλκινο ημισφαιρικό αντικείμενο

Το αντικείμενο M.B. 5971 (εικ. 294) με τη διαμπερή οπή αμέσως πάνω από την επιφάνεια έδρασης θυμίζει αρκετά τους μικρογραφικούς κώδωνες, οι οποίοι ανευρίσκονται συχνά σε τάφους, ιδιαίτερα παιδιών, καθώς και σε ιερά ως αναθηματικές προσφορές⁵⁴⁵. Ωστόσο, στην κορυφή του θόλου δεν διακρίνεται σημείο έδρασης για το στέλεχος που θα εξυπηρετούσε την ανάρτησή του. Ενδεχομένως πρόκειται για έναν πεσσο που αποτελούσε τμήμα ενός

γεωμετρικούς χρόνους, Crouwel 1992, 78, σημ. 381.

540 Young 1939, 65-67, εικ. 40, 42 (Αγορά)· Vierneisel-Schlörb 1997, 168-169, αρ. 533, πίν. 95 (Κεραμεικός, 700-690 π.Χ.)· Xagorari 1996, πίν. 14 (Βάρη)· Panvini και Sole 2009, 79, αρ. VII/26 (Γέλα, 7^{ος} αι. π.Χ.).

541 Τροχός όπως στο πήλινο ομοίωμα, E.A.M. 4481, Crouwel 1992, πίν. 19, 2.

542 Xagorari 1996, 55.

543 Όπως Vierneisel-Schlörb 1966, 84, 141, αρ. 1-10, πίν. 55, 1. Για το θέμα βλ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1989-1991, 87· Θέμελης και Τουράτσογλου 1997, 43· Βλ. και Angermeier 1936, 43 για τη συρρίκνωση της παραγωγής γραπτών αλαβάστρων γύρω στα 460 π.Χ. λόγω της αντικατάστασης του αγγείου από τη λήκυθο.

544 Ανδρόνικος 1969, 268-269· Βοκοτοπούλου 1986, 298-299· Ρωμιπούλου και Τουράτσογλου 2002, 48, M 1038· 64, τ. 29.

545 Πρβλ. Robinson 1941, 518, αρ. 2609, 518, σημ. 123· Sparkes και Talcott 1970, 184, σημ. 2, όπου συγκεντρώνονται παράλληλα.

επιτραπέζιου αθύρματος⁵⁴⁶ ή για εφηλίδα⁵⁴⁷ ή για την ημισφαιρική απόληξη κάποιου αντικειμένου⁵⁴⁸.

Στλεγγίδες

Στους Τάφους 32 (εικ. 144), 13 (εικ. 66) και πιθανώς στον Τάφο 23 (εικ. 113) του Τύμβου Α εντοπίστηκαν τμήματα μεταλλικών αντικειμένων, τα οποία αναγνωρίστηκαν ως θραύσματα στλεγγίδων. Όλα διατηρούν μέρος από την κοίλη λεπίδα της στλεγγίδας και φέρουν ιδιαίτερα ίχνη διάβρωσης. Λόγω της αποσπασματικότητάς τους δεν ήταν δυνατή η κατάταξη σε κάποιον από τους γνωστούς τύπους. Η στλεγγίδα από τον τάφο Ι του νεκροταφείου των Αιγυλιέων (εικ. 358) διαθέτει τη χαρακτηριστική καμπύλη μετάβαση από τη λαβή στη λεπίδα και τη φυλλοειδή απόληξη της λαβής. Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά την κατατάσσουν στην ομάδα iii των στλεγγίδων της Κορίνθου, η οποία φαίνεται ότι χρονολογείται από τα μέσα και έως το τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ.⁵⁴⁹

ΥΑΛΟΣ

Το μοναδικό θραύσμα γυάλινου αγγείου βρέθηκε στο υλικό πλήρωσης της επιτάφιας κατασκευής επί του Τάφου 32 του Τύμβου Α (εικ. 145) αλλά πιθανότατα είχε αρχικά αποτεθεί ως κτέρισμα σε κάποια αρχαιότερη ταφή, όπως και το υπόλοιπο υλικό από το ίδιο σημείο. Θα πρέπει συνεπώς να χρονολογείται πριν από τη διαμόρφωση του τυμβοειδούς εξάρματος στη δεύτερη δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για χειροποίητο αγγείο, πιθανότατα αλάβαστρο το οποίο κατασκευάστηκε με την τεχνική «με πυρήνα»⁵⁵⁰.

ΟΣΤΕΪΝΗ ΠΕΡΟΝΗ

Οι περόνες, ιδιαίτερα οι οστέινες, έβρισκαν ποικίλες χρήσεις, για τη στερέωση ενδυμάτων, τη μείξη και εφαρμογή καλλυντικών, την περιποίηση των μαλλιών⁵⁵¹. Ενώ πρόκειται για ένα ιδιαίτερα κοινό κτέρισμα σε ταφές των ύστερων ελληνιστικών και αυτοκρατορικών χρόνων, σπανίζει κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο. Τα δύο παράλληλα οστέινων περονών που αναφέρονται στην περιγραφή του αντικειμένου από τον Τάφο 32 (εικ. 142) του Τύμβου Α είναι τα μόνα που εντοπίστηκαν.

ΟΣΤΕΪΝΗ ΛΑΒΗ ΚΑΤΟΠΤΡΟΥ

Η λαβή M.B. 5853 (εικ. 161) από τον Τάφο 39 του Τύμβου Α παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες ως προς την τεχνική κατασκευής και τη διακόσμηση. Συνδυάζονται τρία υλικά, το οστέινο περίβλημα, το κατά μήκος σιδερένιο ορθογώνιο στέλεχος στον πυρήνα, καθώς και το αργυρό επίχρυσο κάλυμμα με την οπή στο κέντρο του, όπου το σιδερένιο στέλεχος συγκολλάται στο

546 Για τα επιτραπέζια αθύρματα, βλ. Schmidt 1971, 53-54· May 1992. Για τους πεσσούς, βλ. Schmidt 1971, 57. 547 Όπως Richter 1915, 354.

548 Όπως De Ridder 1915, 30, αρ. 1557, πίν. 73.

549 Blegen κ.ά. 1964, 94· Robinson 1941, 174-176, αρ. 518, 524, 527 και 179, αρ. 556. Για τη στλεγγίδα γενικώς, κυρίως για τους τόπους εύρεσης, βλ. Kotera-Feyer 1993.

550 Arveiller-Dulong και Nenna 2000, 14-16.

551 Davidson 1952, 276 κ.ε.: 1998, 9 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

αργυρό κάλυμμα. Στην εξωτερική επιφάνεια του περιβλήματος και μέσα σε έγγλυφη στρεπτή αυλάκωση έχει προσαρμοστεί λεπτό και εύθρυπτο στρεπτό αργυρό σύρμα. Αντίστοιχος τρόπος κατασκευής απαντά στις περόνες που έχουν βρεθεί στη βόρεια Ελλάδα. Στη Σίνδο οι αργυρές διπλές περόνες διαθέτουν κεφαλές, οι οποίες στερεώνονται με ένα καρφί σε ένα δισκόμορφο έξαρμα στο οριζόντιο σκέλος που συνδέει τα κατακόρυφα σκέλη⁵⁵². Η τεχνική της διακόσμησης με την ένθεση του στρεπτού ελάσματος αργύρου στις αύλακες του οστού και η χρήση των υλικών δεν βρίσκουν ακριβές παράλληλο. Η συρματερή τεχνική (filigree) κατά τους ιστορικούς χρόνους χρησιμοποιείται από τον 10^ο αι. π.Χ. παράλληλα με την κοκκιδωτή, την οποία σταδιακά από τους αρχαϊκούς χρόνους και εξής αντικατέστησε ως παραπληρωματικό μοτίβο⁵⁵³. Η στρεπτή διακόσμηση είναι συνήθης τόσο σε οστέινα όσο και σε χάλκινα αντικείμενα από τους αρχαϊκούς έως τους ρωμαϊκούς χρόνους⁵⁵⁴. Κάποια αντιστοιχία στην κατασκευή παρουσιάζουν τρεις περόνες που βρέθηκαν στο νεκροταφείο της Σαμοθράκης και χρονολογούνται κατά τον 6^ο αι. π.Χ. ή τον 5^ο αι. π.Χ. Πρόκειται για οστέινα στελέχη τα οποία έχουν υποστεί επεξεργασία κατά τρόπο, ώστε να δημιουργούνται ισοπλατείς εξέχουσες ταινίες με ραβδώσεις ανάμεσα⁵⁵⁵. Στη Νέα Υόρκη ένα λίθινο ψέλλιο της ύστερης κλασικής περιόδου έχει στρεπτή διαμόρφωση και την αύλακα διατρέχει στρεπτό χρυσό σύρμα⁵⁵⁶, ενώ σε ένα δεύτερο σύγχρονο ή λίγο νεώτερο ψέλλιο τα υλικά που χρησιμοποιούνται με ανάλογο τρόπο είναι ο χρυσός ως βάση και ο κυανός ύαλος ως ένθεση⁵⁵⁷. Πλησιέστερο παράλληλο προσφέρουν κάποιες λαβές αυτοκρατορικών χρόνων, οι οποίες διαθέτουν το οστέινο κυλινδρικό στέλεχος, εντός του οποίου εντίθεται η απόληξη μεταλλικής λάμας⁵⁵⁸. Βραχιόλι με στρεπτή διακόσμηση, στις ράχες των ραβδώσεων του οποίου τέθηκε στρεπτό σύρμα έχει βρεθεί σε γαλατικό τάφο τον 4^ο αι. π.Χ.⁵⁵⁹

Η χρήση του αντικειμένου δεν προσδιορίζεται εύκολα. Οστέινα κυλινδρικά αντικείμενα με εσωτερική υποδοχή για μεταλλικό στέλεχος συνήθως ερμηνεύονται ως λαβές⁵⁶⁰. Ωστόσο, τα εύθρυπτα υλικά καθιστούν απαγορευτικό το ενδεχόμενο να πρόκειται για αντικείμενο η χρήση του οποίου απαιτούσε ισχυρό κράτημα, όπως ένα σουβλί. Στον Κεραμεικό, σε τάφο από το τέλος 4^{ου}-αρχές 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκε οστέινη κυλινδρική λαβή με κατακόρυφες ραβδώσεις, στο άκρο της οποίας υπάρχει διάτρητο δισκοειδές κάλυμμα, από το οποίο διέρχεται επίσης οστέινη περόνη αλλά στη δημοσίευση δεν προτείνεται κάποια ερμηνεία για τη χρήση του⁵⁶¹.

Η οστέινη λαβή M.B. 5853 είναι ιδιαίτερα λεπτή και παρά την ενίσχυση με τον σιδερένιο

552 Βοκοποπούλου κ.ά. 1985, 88, αρ. 130 [Δεσποίνη], στο κέντρο του κορυφώματος καρφί με επίχρυση κεφαλή.

553 Για την τεχνική, βλ. Higgins 1961, 19-20.

554 Ενδεικτικά, Payne 1962, 445, αρ. A349, πίν. 188 (το στέλεχος)· Robinson 1941, 74, αρ. 239-242, πίν. XV (βραχιόλια)· 359, αρ. 1732, πίν. CXIV (γραφίδες).

555 Dusenbery 1998, 969.

556 Richter 1937, 291-293, εικ. 2.

557 Oliver 1966, 274, εικ. 10.

558 Ciugudean 1997, 34, 138, AR. 445, πίν. XXVII, 9 (2^{ος}-3^{ος} αι. μ.Χ.).

559 Becatti 1955, πίν. 112, αρ. 418a· Carducci 1962, 16, πίν. 16a.

560 Blinkenberg 1931, 150-152, πίν. 16· Clair 2003, 104-105, αρ. 523-527, πίν. 47-48. Λαβές της ανατολίζουσας περιόδου είναι πιθανότατα τα κυλινδρικά αντικείμενα από οστό και ελεφαντοστό που βρέθηκαν στους τάφους 219 και 292 στο βόρειο νεκροταφείο της Κνωσού, τα οποία θυμίζουν έντονα λαβές ράβδων από το Nimrud· βλ. Evely 1996, 629-635, εικ. 189, πίν. 309-310· Πωλογιώργη 2018, 155-156, αρ. 178-187, εικ. 186-189. Για τα όμοια αντικείμενα από ελεφαντοστό στο Βρετανικό Μουσείο με προέλευση το Nimrud, βλ. Barnett 1957, 212, πίν. LXXXII.

561 Kovacsovics 1990, 126, αρ. 174, 5.

πυρήνα θα ήταν ιδιαίτερα εύθραυστη, ιδιαίτερα λόγω της αργυρής διακόσμησης. Για την ερμηνεία της χρήσης του αντικειμένου εξετάζεται το ενδεχόμενο να πρόκειται για τη λαβή ενός ριπιδίου, αντικείμενο το οποίο είναι γνωστό ότι σε κάποιες περιπτώσεις φέρει οστέινη λαβή⁵⁶². Το ριπίδιο, η αρχαιότερη χρήση του οποίου μαρτυρείται στην Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή ήδη από την 3^η χιλιετία π.Χ., κατά τους αρχαίους χρόνους γνωρίζει ιδιαίτερη διάδοση στην Ετρουρία, όπου αποτελεί αγαπητό αντικείμενο της ανώτερης κοινωνικής τάξης και σύμβολο κύρους στην Ετρουρία. Τα ετρουσκικά ριπίδια, ωστόσο, είναι χάλκινα και βαριά και διαθέτουν βραχεία λαβή κυλινδρικού σχήματος η οποία αποτελείται από έλασμα και πυρήνα από ξύλο ή άλλο υλικό⁵⁶³. Τα μεταγενέστερα ριπίδια, επίσης, κατασκευάζονται από λεπτό φύλλο, χάλκινο ή αργυρό, η λαβή των οποίων είναι κυλινδρική και ενισχύονται με ξύλινο ή από άλλο υλικό στέλεχος⁵⁶⁴. Στον ελλαδικό χώρο ριπίδια είναι γνωστά στη λογοτεχνία και την εικονογραφία από τον 4^ο αι. π.Χ.⁵⁶⁵ Ωστόσο, το πολύ μικρό μήκος της λαβής και η μεγάλη χρονική απόσταση ανάμεσα στη λαβή από τον Τύμβο Α και την πρώτη ασφαλή καταγραφή ριπιδίου στον ελλαδικό χώρο, οδηγούν μάλλον στον αποκλεισμό αυτής της ερμηνείας.

Πιο πιθανή είναι η αναγνώριση της λαβής Μ.Β. 5853 με τη λαβή κατόπτρου. Τα κάτοπτρα στον ελλαδικό χώρο κατασκευάζονται από χαλκό και τα επιμέρους μέρη, ο δίσκος και η λαβή, αποτελούνται από ένα ενιαίο κομμάτι μετάλλου ή από περισσότερα τμήματα, τα οποία συναρμολογούνται μεταξύ τους⁵⁶⁶. Κάτοπτρα με οστέινες λαβές δεν απαντούν συχνά στον ελλαδικό χώρο και οι λίγες περιπτώσεις εμφάνισής τους συνδυάζονται με χάλκινη λαβή⁵⁶⁷. Στην Ετρουρία η χρήση οστού ή ελεφαντόδοντου στη λαβή κατόπτρων, τα οποία επίσης συχνά κατασκευάζονται από σίδηρο, δεν είναι άγνωστα⁵⁶⁸. Το πλησιέστερο παράλληλο προς το Μ.Β. 5853 είναι ένα ετρουσκικό χάλκινο κάτοπτρο με οστέινη λαβή στη Βιέννη⁵⁶⁹, στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί η ίδια τεχνική κατασκευής⁵⁷⁰ και παρεμφερής διακόσμηση. Η τελευταία αποτελείται από σπειροειδείς ταινίες με σειρές ομόκεντρων εγχάρακτων κύκλων, οι οποίες διακρίνονται από ζεύγη παράλληλων εγχάραξων, ενώ στο κατώτερο τμήμα υπάρχει ζώνη με ομόκεντρους κύκλους και δεύτερη ζώνη με έγγλυφους ρόμβους οι οποίες διακρίνονται από δύο ομάδες εγχάρακτων δακτυλίων. Η λαβή του Τύμβου Α ίσως αποτελεί εισαγόμενο αντικείμενο. Εισαγωγές από την Ετρουρία έχουν βρεθεί στον ελλαδικό χώρο κυρίως στα πανελλήνια

562 Colivicchi 2001, 49, εικ. 33· 207-208, αρ. 48.9 (Τάρας, δημοκρατικοί χρόνοι).

563 Pallottino 1992, 127, αρ. 91-92.

564 Η Πατσιαδά δημοσιεύει ένα αργυρό ριπίδιο από τη Ρόδο που χρονολογείται στον 1^ο αι. π.Χ. ή 1^ο αι. μ.Χ. και συζητά την ιστορία του ριπιδίου· Πατσιαδά 2012.

565 Η αρχαιότερη μαρτυρία στην Ορέστεια του Ευρυπίδη (στ. 1428). Στην αρχαία ελληνική τέχνη είναι γνωστά από τον 4^ο αι. π.Χ. τόσο στην αγγειογραφία όσο και, κυρίως, στη μικροπλαστική· βλ. Mau 1909.

566 Για τα κάτοπτρα, βλ. Oberländer 1967.

567 Oberländer 1967, 94, αρ. 147 (= Kaltsas 2006, 290, αρ.1947 [Proskenetoroulou]· 106, αρ. 157 (= Kaltsas 2006, 203, αρ. 97 [Proskenetoroulou]· τα δύο προηγούμενα κάτοπτρα, τα οποία μάλλον είναι προϊόντα αττικού εργαστηρίου, δεν σώζουν την οστέινη επένδυση· 207-208, αρ. 302 (πελοποννησιακό έργο, μέσα 5^{ου} αι. π.Χ.). Πολύ ιδιαίτερο είναι το πτυκτό κάτοπτρο που βρέθηκε σε τάφο στην Κυδωνία, το οποίο συνδυάζει το χάλκινο δίσκο με σιδερένιο προσάρτημα και οστέινη κυλινδρική λαβή, βλ. Πωλογιώργη 1985, 171-172, πίν. 63 γ.

568 De Puma 2013, 181, αρ. 6.12 και 315, σημ. 30-32, όπου συγκεντρώνονται τα κάτοπτρα με λαβές από οστό ή ελεφαντόδοντο.

569 Noll 1935, 158, εικ. 59· Weinberg 1975, 28, εικ. 4.

570 Στη φωτογραφία που έχει δημοσιευτεί διακρίνεται ευκρινώς το ημισφαιρικό κάλυμμα του οστέινου στελέχους της λαβής η οποία έχει μήκους 0,124 μ. και η στρογγυλεμένη απόληξη του σιδερένιου στελέχους η οποία εξέχει από το κάλυμμα και το συγκρατεί.

ιερά, στην Ολυμπία⁵⁷¹, τους Δελφούς⁵⁷² και τη Σάμο⁵⁷³, όπου θεωρείται ότι αφιερώθηκαν από εμπόρους, οι οποίοι τα απέκτησαν κατά τις συναλλαγές στην Ετρουρία ή από Ετρούσκους προσκυνητές στα ιερά. Η χρήση πολύτιμων υλικών, αργύρου και ψηγγμάτων χρυσού, δεν βρίσκει παράλληλα σε σωζόμενα κάτοπτρα, ωστόσο, δεν είναι άγνωστη από τις πηγές⁵⁷⁴.

Τμήμα κατόπτρου ίσως είναι το μηνοειδές χάλκινο αντικείμενο στον Τύμβο Α (εικ. 163), το οποίο βρίσκει παράλληλα σε μερικά κάτοπτρα των κλασικών χρόνων⁵⁷⁵.

571 Moustaka 1985.

572 Kilian 1977, 429.

573 Kyrieleis 1986.

574 Eur. *Τρωάδει*, 1096· Oberländer 1967, 234.

575 Karouzou Papaspyridi 1951, 566-7, πίν. 45.

Η ΤΑΦΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΤΥΜΒΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΑΦΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΪΚΗ ΑΘΗΝΑ

Η διαδοχή των ταφών στις δύο θέσεις για σχεδόν δυόμισι αιώνες και η τελική διαμόρφωση ενός τηλεφανούς στην αρχαιότητα σήματος επιτρέπει τη διατύπωση παρατηρήσεων για την εξέλιξη στη διαδικασία σήμανσης των τάφων, καθώς και για την ταφική πρακτική, όπως εμφανίζεται να ασκείται στην περιοχή κατά τους αρχαϊκούς χρόνους.

Η ΤΑΦΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΤΥΜΒΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ

Είναι γνωστό ότι στην Αττική από το δεύτερο τέταρτο του 8^{ου} αι. π.Χ. καταγράφεται μια σταδιακή μεταβολή στα ταφικά έθιμα. Η πρακτική να αποτεφρώνονται οι νεκροί υποχωρεί έναντι του ενταφιασμού και από τα μέσα του αιώνα οι νεκροί κατά κανόνα ενταφιάζονται⁵⁷⁶. Η μεταβολή αυτή πιθανώς δεν σχετίζεται με την αύξηση του αριθμού των ταφών ως αποτέλεσμα της ραγδαίας ανάπτυξης του πληθυσμού στην Αττική⁵⁷⁷ αλλά μάλλον εξυπηρετεί την ανάγκη των γενών να διατηρούν συλλογικές καταγραφές της παρουσίας τους σε μια περιοχή⁵⁷⁸.

Αρχικά διανοίγονται απλοί λάκκοι μέσα στο φυσικό κοκκινόχρωμα, όπου οι νεκροί θάπτονται εκτάδην και κτερίζονται με αγγεία. Μεγαλύτερα πιθοειδή αγγεία διαφορετικής μορφής χρησιμοποιούνται για τον εγχυτρισμό βρεφών ή μικρών παιδιών⁵⁷⁹. Η συνεχής χρήση του χώρου για σχεδόν δυόμισι αιώνες και οι επάλληλες ταφές δεν επέτρεψαν τη διατήρηση πολλών από τους τάφους της πρώτης περιόδου χρήσης του χώρου. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι οι ταφές των γεωμετρικών χρόνων θα ήταν περισσότερες· πολλές από αυτές, ωστόσο, διαλύθηκαν από τη διάνοιξη νεώτερων λάκκων, όπως συνάγεται από την εύρεση διάσπαρτης κεραμικής στην επίχωση των τάφων ιδιαίτερα του 6^{ου} αι. π.Χ. Η καταστροφή των αρχαιότερων τάφων κατά τη διάνοιξη νεώτερων δεν υποδηλώνει απαραίτητως την έλλειψη μέριμνας για τη σήμανσή τους. Είναι γνωστό από τις πηγές ότι οι τάφοι της περιόδου σήμαινονταν και με φθαρτά υλικά⁵⁸⁰, ενώ κάποιοι αδρά δουλεμένοι λίθοι, όπως στον Τάφο 1 του Τύμβου Α, θα πρέπει ομοίως να εξυπηρετούσαν τη σήμανση των τάφων⁵⁸¹. Ενδεχομένως ως σήματα λειτουργούσαν και κάποια ευμεγέθη αγγεία, όπως αυτό που βρέθηκε στην επίχωση του Τύμβου Α (εικ. 202) και το Μ.Β. 5944 από το λάκκο απόρριψης (εικ. 219), τα οποία θα ήταν τοποθετημένα στην κορυφή του τύμβου και λειτουργούσαν ως αγγεία για σπονδές⁵⁸². Σε κανέναν από τους πρώιμους αυτούς τάφους δεν διαπιστώνεται η ύπαρξη υπερκείμενου τύμβου, γεγονός το οποίο ενδεχομένως αποδίδεται στην καταστροφή τους από τη νεώτερη χρήση του χώρου. Η κάλυψη των γεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών λάκκων με τύμβο χώματος θα πρέπει να

576 Morris 1987, 97-109· ο ίδιος 1995· Alexandridou 2016, 334-335.

577 Coldstream 1968, 360-362.

578 Alexandridou 2016, 354-355· η ίδια 2017γ, 157.

579 Kurtz και Boardman 1971, 55, 71-72.

580 Andronikos 1968, 114· Kurtz και Boardman 1971, 56-58· Mersch 1996, 17, σημ. 99.

581 Πρόκειται για έναν αδρά κατεργασμένο λίθο που βρέθηκε στον Τάφο 2 του Τύμβου Α. Όμοιος λίθος βρέθηκε σε ανασκαφή τάφου γεωμετρικών χρόνων στη θέση Άγιος Παντελεήμων Αναβύσσου, Mersch 1996, 104-105, αρ. 9, 2.

582 Kübler 1970, 157.

θεωρηθεί βέβαιη, καθώς περιγράφονται στον Όμηρο⁵⁸³, σε επιγραφές⁵⁸⁴ και τεκμηριώνονται αλλού ανασκαφικά⁵⁸⁵.

Η μετάβαση στον 7^ο αι. π.Χ συνοδεύεται από σημαντικές αλλαγές. Ο αριθμός των ταφών περιορίζεται⁵⁸⁶, ενώ, όπως και σε μεγάλο μέρος της Αττικής, στους δύο τύμβους κατά τις πρώτες δεκαετίες του 7^{ου} αι. π.Χ.⁵⁸⁷ πραγματοποιείται μια σημαντική αλλαγή στα ταφικά έθιμα. Συγκεκριμένα, ίσως κατά το τέλος του πρώτου τετάρτου του 7^{ου} αι. π.Χ. η πρακτική του ενταφιασμού αντικαθίσταται από την αποτέφρωση του νεκρού, πρακτική η οποία συνοδεύεται από την τελετή με το χαρακτηριστικό κατάλοιπο της περιόδου, τις αύλακες προσφορών⁵⁸⁸. Στην Αττική η πρακτική φαίνεται ότι καθιερώνεται με κάποια καθυστέρηση σε σχέση με την αντίστοιχη εξέλιξη στην Αθήνα⁵⁸⁹, αν και οι πρωιμότεροι ενταφιασμοί είναι ελάχιστοι και τα εξαγόμενα συμπεράσματα ίσως δεν είναι ασφαλή. Οι πυρές είναι πρωτογενείς, δηλαδή η αποτέφρωση του σώματος πραγματοποιείται μέσα στο λάκκο⁵⁹⁰. Η μεταβολή ίσως συνοδεύεται από κάποιους πειραματισμούς. Έτσι, σε αντίθεση με τους τάφους στον Κεραμεικό, όπου ήδη από τις αρχές του 7^{ου} αι. π.Χ. για τις πρωτογενείς καύσεις λαξύνονται αύλακες στον πυθμένα και στις πλευρές του ταφικού λάκκου για την καλύτερη κυκλοφορία του οξυγόνου κάτω από την καύσιμη ύλη και την πληρέστερη αποτέφρωση⁵⁹¹, στους τύμβους της Αναβύσσου οι αρχαιότερες καύσεις των νεκρών συντελούνται μέσα σε βαθείς ορθογώνιους λάκκους, οι οποίοι δεν διαθέτουν αύλακες. Για την καύση χρησιμοποιούνται κλαδιά σε επαρκή ποσότητα, όπως συνάγεται από την εύρεση στρώματος τέφρας και καμένων ξύλων πάχους έως 0,20 μ. Η καύση είναι πλήρης και τέλεια, γεγονός στο οποίο αποδίδεται η μη εύρεση σκελετικών καταλοίπων. Σε μία μόνο περίπτωση, στον Τάφο 8 του Τύμβου Α, είναι δυνατόν να αναγνωριστούν τα ελάχιστα λείψανα ενός παιδιού, η ταφή του οποίου συνοδεύεται από μεγάλο αριθμό κτερισμάτων.

Σύντομα, πάντως, φαίνεται ότι γίνεται κατανοητή η ανάγκη για την καλύτερη κυκλοφορία του οξυγόνου εντός του λάκκου. Για το λόγο αυτό, κατά τη διάρκεια του 7^{ου} αι. π.Χ., ίσως από τα μέσα του, προστίθεται στα ορύγματα μία συνεχής, επιμήκης, ορθογώνιας διατομής αύλακα, πλάτους 0,05-0,10 μ., η οποία αρχικά διατρέχει μόνο τον πυθμένα και αργότερα επίσης κατακόρυφα τις δύο στενές πλευρές του λάκκου, ώστε να οδηγείται οξυγόνο κάτω από την καύσιμη ύλη. Ανάλογης μορφής είναι οι αύλακες που έχουν βρεθεί σε αρκετές θέσεις στην

583 Οδ. XI, 75-76· *Il.* XXIII, 245-248.

584 *IG IX.1.869* (πρώτο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.)· *IG XII.9.285* (μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.).

585 Kübler 1959, τύμβος θ, δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. Για την τεκμηρίωση των πρώιμων τύμβων, Humphreys 1980, 102-103.

586 Για την ερμηνεία του φαινομένου ως αποτέλεσμα εξελίξεων στην αθηναϊκή κοινωνία βλ. Morris 1987, 93-96· αντίθετη ερμηνεία ως ένδειξη διαφορετικής ιδεολογίας μέσα στους κόλπους της ίδιας, ανώτερης κοινωνικής ομάδας, βλ. Houby-Nielsen 1992· D'Onofrio 2017, 278.

587 Στους δύο Τύμβους Α και Β δεν επιβεβαιώνεται κατά τον 7^ο αι. π.Χ. η μείωση του αριθμού των ταφών που παρατηρείται σε άλλες περιοχές. Για τη σήμερα μη αποδεκτή θεωρία σχετικά με την διάκριση των τάφων ως αποτέλεσμα της μεταβολής στις κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής και τη διαφοροποίηση του πληθυσμού στους αγαθούς, όπως χαρακτηρίζονται στις πηγές η περιορισμένη αριθμητικά ομάδα των πλουσίων ιδιοκτητών γης, και τους κακούς, οι πολυάριθμοι μη προνομιούχοι στους οποίους επίσης μπορεί να περιλαμβάνονται και οι χειρώνακτες, και συνακόλουθα την επιτέλεση ταφικής πρακτικής με ορατά κατάλοιπα μόνο για τους πρώτους, βλ. Morris 1987, 97-109. Αντίθετα, οι ταφές του 7^{ου} αι. π.Χ. στους δύο τύμβους σε μεγάλο βαθμό θα έχουν καταστραφεί, όπως συνάγεται και από την εύρεση κεραμικών ευρημάτων της περιόδου στην επίχωση νεότερων ταφικών ορυγμάτων.

588 Kübler 1959, 81· Houby-Nielsen 1992, 353, η οποία συνδέει την επαναφορά της πρωτογενούς καύσης στην ταφική πρακτική με το ηρωικό ιδεώδες, το οποίο κυρίως αποτυπώνεται στα ομηρικά έπη και περιγράφεται ως πυρά· D'Onofrio 1993, 146· Alexandridou 2012, 41· η ίδια 2015, 122-124.

589 Kurtz και Boardman 1971, 73.

590 Kurtz και Boardman 1971, 73-74· Houby-Nielsen 1992, 345-347.

591 Brückner και Pernice, 1893, 157· Young 1951, 81-82, εικ. 47β· Kurtz και Boardman 1971, 73-74.

Αττική⁵⁹². Δεν διαπιστώνονται άλλοι τρόποι για την κυκλοφορία οξυγόνου στο λάκκο, όπως στο νεκροταφείο της Φοινικιάς, όπου η παρυφή του ορύγματος είναι ανισοϋψής⁵⁹³. Πιθανή εξαίρεση αποτελεί ο Τάφος 22, οι στρογγυλεμένες παρειές του οποίου ίσως εξυπηρετούν την έδραση της νεκρικής κλίνης αλλά και την κυκλοφορία του οξυγόνου. Αυτός ο τρόπος ταφής συνεχίζεται μέχρι και τον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ., όταν η διάνοιξη της αύλακας διακόπτεται, χωρίς, ωστόσο, οι καύσεις να πάψουν να είναι πλήρεις. Για τις ταφές βρεφών και παιδιών εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται μεγάλα αγγεία, όπως και κατά τις προηγούμενες περιόδους.

Οι αύλακες προσφορών είναι το πλέον χαρακτηριστικό στοιχείο της ταφικής πρακτικής του 7^{ου} αι. π.Χ., το οποίο σε κάποιες περιπτώσεις διαπιστώνεται μέχρι και τον προχωρημένο 5^ο αι. π.Χ., τόσο στην Αθήνα όσο και στην αττική ύπαιθρο. Πρόκειται για επιμήκεις κατασκευές σε σχήμα ανεστραμμένου πι, μήκους 3 έως 12 μ. στον Κεραμεικό και έως 14 μ. στο νεκροταφείο της Βάρης⁵⁹⁴, καθώς και βάθους 0,10-0,20 μ., οι οποίες εντοπίζονται παραπλεύρως των τάφων⁵⁹⁵. Στην Ανάβυσσο η καλύτερα διατηρημένη αύλακα προσφορών εντοπίστηκε στον Τάφο 8 του Τύμβου Α⁵⁹⁶. Λίγα οστά που βρέθηκαν εντός του λάκκου προσφορών με τον οποίο συνέχεται η αύλακα φαίνεται ότι ανήκουν σε βρέφος.

Ως προς τη χρήση της αύλακας του Τάφου 8, σημαντική είναι η συμβολή των παραλλήλων στον Κεραμεικό. Στο νεκροταφείο της Αθήνας οι αρχαιολόγοι, βασιζόμενοι κυρίως στην καλύτερα διατηρημένη αύλακα ΚΙ4, αποκαθιστούν την τελετή ως μια διαδικασία που εξελίσσεται, ενώ ακόμα ο τάφος παραμένει ανοικτός. Πάνω από τις επιμήκεις πήλινες αύλακες τοποθετούνται ξύλινες τράπεζες, η έδραση των οποίων αφήνει σε κάποιες περιπτώσεις στον Κεραμεικό κοιλότητες που εντοπίζονται σε σταθερές αποστάσεις⁵⁹⁷. Πάνω στις τράπεζες οι συγγενείς φέρουν και τοποθετούν πήλινα και άλλα σκεύη, καθώς και διάφορα μικρά ομοιώματα. Στον Τάφο 8 δεν διαπιστώνονται εξωτερικά της αύλακας κοιλότητες που θα μπορούσαν ενδεχομένως να ερμηνευθούν ως επιφάνειες έδρασης ξύλινων τραπεζών· ωστόσο, το μαλακό κοκκινόχρωμα της περιοχής δύσκολα θα επέτρεπε τη διατήρησή τους. Μετά την τοποθέτηση των προσφορών επακολουθεί το περίδειπνο, το γεύμα που λαμβάνουν οι συγγενείς με τη νοητή παρουσία του νεκρού και, εφόσον ερμηνεύονται ορθά τα αγγεία, κύπελλα και πινάκια με υψηλό πόδι και το θυμιατήριο, πρέπει να αποδίδονται και προσφορές θυμιάματος. Ενώ ακόμα ο τάφος είναι ακόμα ανοικτός, η τράπεζα μαζί με τα σκεύη αποτεφρώνονται. Αντίθετα από ό,τι συμβαίνει στον Κεραμεικό, στην Ανάβυσσο η καύση δεν είναι πλήρης και, ενώ αφήνει ίχνη στην επιφάνεια αρκετών αντικειμένων, δεν καταστρέφει την εξωτερική τους διακόσμηση. Στον Τάφο 8 η καύση της τράπεζας προκαλεί την πτώση και τη θραύση των αγγείων, τα υπολείμματα των οποίων, όπως και των οργανικών υλών, συγκεντρώνονται σε λάκκο που έχει διανοιχθεί ειδικά για το σκοπό αυτό στο δυτικό άκρο της αύλακας. Ωστόσο, η συγκέντρωση και η ρίψη των σπασμένων αγγείων στο λάκκο δεν γίνεται με τη μέγιστη επιμέλεια, με αποτέλεσμα αρκετά από τα αγγεία που ανασύρονται σπασμένα μέσα από το λάκκο να συμπληρώνονται με τμήματα

592 Στάης 1890α, 318 και ο ίδιος 1890γ, πίν. Γ (Βουρβά): Στάης 1890β, 22, πίν. Α (Βελανιδέζα): Daux 1957, 517-518 (Ντράφι): Κακαβογιάννη κ.ά. 2008, 392-393.

593 Tsaravopoulos και Parathanasiou 2006, 119· Παπαθανασίου και Τσαρβάπουλος 2013, 41.

594 Alexandridou 2012, 7.

595 Alexandridou 2012, 59. Για τις αύλακες προσφορών στα νεκροταφεία βλ. Kurtz και Boardman 1971, 73-76· Humphreys 1980, 99-101· Houby-Nielsen 1992, 347-351· Kistler 1998· Alexandridou 2009· 2013· 2015, 123-143.

596 Kurtz και Boardman 1971, 75.

597 Ως στηρίγματα τραπεζιών ερμηνεύονται οι κοιλότητες που εντοπίζονται σε σταθερές αποστάσεις πλησίον ταφικών ορυγμάτων, βλ. Kübler 1959, 22-24, 84, 88. Επίσης, Hampe 1960, 71-75. Βλ., ωστόσο, και τις ενστάσεις της Houby-Nielsen 1996, 44, σημ. 15. Για την τελετή, βλ. Kurtz και Boardman 1971, 75-76 και 145· Kistler 1998, 31-77 και 147-171· Doronzio 2018, 154-157.

που βρέθηκαν στην αύλακα προσφορών. Αντίθετα, στον Κεραμεικό τα σκεύη του γεύματος συγκεντρώνονται μέσα στις πήλινες αύλακες που τελικά σφραγίζονται. Τα σκεύη είναι κατά βάση αγγεία σχετικά με την κατανάλωση φαγητού και κυρίως ποτού, ενώ ο προορισμός τους αποκλειστικά για μια χρήση, κατά την τελετή αποτέφρωσης του νεκρού, συνάγεται κυρίως από τη χρήση εξίτηλων επίθετων χρωμάτων και δευτερευόντως από την εικονογραφία⁵⁹⁸. Αν πράγματι το σύνολο των αγγείων σχετίζονται με τον Τάφο 8 του Τύμβου Α, στον οποίο πιθανότατα ενταφιάστηκε ένα παιδί, τότε εγείρονται αμφιβολίες για την υπόθεση ότι τα αγγεία συμποτικού χαρακτήρα, όπως δίνου, κρατήρες, σκύφοι, οινοχόες και πινάκια που συνήθως ανευρίσκονται στις αύλακες προσφορών αντανακλούν τον τρόπο ζωής των ιδιοκτητών τους όσο οι τελευταίοι ήταν εν ζωή⁵⁹⁹.

Η λειτουργία κάποιων από τα αγγεία είναι αρκετά σαφής: οι φιάλες Μ.Β. 5866 (εικ. 41) από τον Τάφο 10 και Μ.Β. 5869 (εικ. 42) από τον Τάφο 8 του Τύμβου Α με τους φυλλοφόρους κάλυκες στο στόμιο διαθέτουν διάτρητο πυθμένα, γεγονός το οποίο επιτρέπει την απευθείας έγχυση υγρών προσφορών στο χώμα. Στον Κεραμεικό σχεδόν τα μισά από τα αγγεία που τοποθετούνται πάνω από τους τάφους ως σήματα κατά τους γεωμετρικούς χρόνους διαθέτουν οπή στον πυθμένα, η οποία διαμορφώνεται είτε πριν από την όπτηση του αγγείου είτε μετά, με την προσεκτική διάτρησή του. Κατά μία άποψη η οπή έχει καθαρά λειτουργικό χαρακτήρα και εξυπηρετεί τη στερέωση του αγγείου ή την απορροή των όμβριων υδάτων⁶⁰⁰. Χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί καμία ερμηνεία, πιο πιθανό δείχνει το ενδεχόμενο η οπή στο αγγείο να εξυπηρετεί την έγχυση των υγρών προσφορών στον τάφο κατά την τέλεση σπονδών, όπως επιβεβαιώνεται από παράλληλα αγγείων πόσεως από τους γεωμετρικούς έως τους ελληνιστικούς χρόνους⁶⁰¹. Η πρακτική αυτή αναστέλλεται στον Κεραμεικό κατά τον 7^ο αι. π.Χ.⁶⁰² και η διατήρησή της στην Ανάβυσσο αποτελεί ακόμα μία ένδειξη συντηρητισμού. Οι δύο φιάλες θα πρέπει να θεωρηθεί ότι εδράζονται πάνω σε μια υψηλή βάση, ανάλογη με τις μη διάτρητες, υψίποδες φιάλες από τον Κεραμεικό⁶⁰³.

Κατά τον 6^ο αι. π.Χ. η ταφική πρακτική δεν αποκλίνει από την αντίστοιχη στην Αθήνα. Οι λάκκοι για την καύση των ενηλίκων ξεπερνούν σε μήκος τα 2 μ. και σε πλάτος φθάνουν τα 0,80 μ., ενώ για τα παιδιά είναι τετράγωνοι με πλευρά 0,65-0,70 μ. Το λείψανο μεταφέρεται στο λάκκο, αφού ο τελευταίος πληρωθεί με κλαδιά. Η αποτέφρωση είναι πλήρης και στον πυθμένα κατακάθεται ένα λεπτό στρώμα τέφρας που συνήθως δεν υπερβαίνει το 0,15 μ. Στην Ανάβυσσο, όπως κατά κανόνα συμβαίνει και στον Κεραμεικό⁶⁰⁴, οι λάκκοι για τις ταφές του 6^{ου}

598 Κατά τη Houby-Nielsen (1996, 47-48) τα αγγεία αποτελούν ενθύμηση των συμποσίων στα οποία θα συμμετείχε ο νεκρός.

599 Τα αντικείμενα μέσα στις αύλακες προσφορών έχουν ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως: κατά τον Kübler (1959, 85 και 87) πρόκειται για ταφικά κτερίσματα, ενώ κατά την D'Onofrio (1993, 148-149) και τους Houby-Nielsen (1992, 354) και Kistler (1998, 154) ως υπολείμματα ενός πραγματικού ή αναπαραστάσεις ενός συμβολικού γεύματος αντίστοιχα. Περαιτέρω εξειδίκευση της τελευταίας ερμηνείας είναι η αναγωγή της πράξης στον ομηρικό κώδικα ηθικής (D'Onofrio 1993, 150· Whitley 1994, ιδ. 228-230· Houby-Nielsen 1992, 360· η ίδια 1996, 48-49· Kistler 1998, 153-161).

600 Kurtz και Boardman 1971, 57-58· Boardman 1988a, 176.

601 Schauenburg 1975, 554, σημ. 42, 43· Lohmann 1979, 14-17, σημ. 99 (με παλαιότερη βιβλιογραφία)· Houby-Nielsen 1996, 42, ιδ. σημ. 5. Για την υγρή προσφορά, αναμειγμένου ή μη ύδατος και οίνου, βλ. Eitrem 1915, 455· Andronikos 1968, 245. Για την ερμηνεία της προσφοράς, Burkert 1997, 66-67.

602 Η Houby-Nielsen 1996, 44, σημ. 13, συγκεντρώνει ενδείξεις τέλεσης υγρών προσφορών σε τάφους του 7^{ου} αι. π.Χ. στον Κεραμεικό: πρόκειται για αποσπασματικά σωζόμενα αγγεία πόσης και συνεπώς έχουν τελείως διαφορετικό χαρακτήρα από τις προσφορές του 8^{ου} αι. π.Χ. μέσω των διάτρητων αγγείων.

603 Βλ. τα παράλληλα που παρατίθενται κάτω από την περιγραφή των φιαλών Μ.Β. 5866 (εικ. 41) και Μ.Β. 5869 (εικ. 42) στον Τάφο 8 του Τύμβου Α.

604 Young 1951, 81.

αι. π.Χ., διανοίγονται περιμετρικά των παλαιότερων, και μέχρι την περιφέρεια του τύμβου, αλλά και πάνω, ή δίπλα στους παλαιότερους.

Ως προς την κτέρηση των ταφών βεβαιότητα υπάρχει μόνο για τους ενταφιασμούς των γεωμετρικών χρόνων. Τον νεκρό συνοδεύουν λίγα αντικείμενα χωρίς ιδιαίτερες καλλιτεχνικές αξιώσεις. Σαφής είναι, επίσης, η διαδικασία κατά τον 7^ο αι. π.Χ., όταν τα σκεύη χρησιμοποιούνται στην επιτάφια τελετή και καλύπτονται μετά τη θραύση τους στην αύλακα προσφορών. Κατά τους 6^ο και 5^ο αι. π.Χ. διαπιστώνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις μετά τη ρίψη των κτερισμάτων στο ταφικό όρυγμα επακολουθεί η απόσβεση της πυράς (Τάφοι 9 και 12), αφού προηγουμένως θραύονται εξωτερικά του λάκκου, γεγονός που προκαλεί την απώλεια τμημάτων από τα αγγεία⁶⁰⁵. Πρόκειται ως επί το πλείστον για αγγεία πόσης και κατανάλωσης φαγητού, σκύφους, κύπελλα, πινάκια και κύλικες, καθώς και από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. για ληκύθους. Σε κάποιες περιπτώσεις τον νεκρό συνοδεύουν πιο προσωπικά αντικείμενα, όπως τα σφονδύλια αδραχτιού (εικ. 53, 259 και 300). Μια ταφή κτερίζεται επίσης με πήλινο ωόν, υπόμνηση των πραγματικών ωόν που συνήθως συνοδεύουν τις ταφές κλασικών και νεώτερων χρόνων⁶⁰⁶.

Κατά τον 5^ο αι. π.Χ. η θραύση των αγγείων και η ρίψη τους στο όρυγμα είναι τμήμα της τελετής με την αποτέφρωση του νεκρού, με αποτέλεσμα τμήματα των αγγείων που καταλήγουν στο λάκκο να έχουν υποστεί την επίδραση της πυράς· σε αυτές τις περιπτώσεις τα υπόλοιπα τμήματα των αγγείων καταλήγουν στο λάκκο μετά το σβήσιμο της πυράς, καθώς συνήθως βρίσκονται υψηλότερα από το στρώμα της καύσης μέσα στο λάκκο⁶⁰⁷. Ενδέχεται, ωστόσο, κάποιες από τις ληκύθους του 6^{ου} και του 5^{ου} αι. π.Χ. να χρησιμεύουν πρωτίστως για την απόσβεση της πυράς με την έγχυση οίνου, όπως περιγράφεται από τον Όμηρο: *πρώτον μὲν κατὰ πυρκαϊῆν σβέσαν αἶθοπι οἴνω, ὅσσον ἐπὶ φλόξ ἦλθε, βαθεῖα δὲν κάπεσσε τέφρη*⁶⁰⁸. Εναλλακτικά, τα κτερίσματα αποτίθενται προσεκτικά μετά την ολοκλήρωση της αποτέφρωσης και κατά τον 5^ο αι. π.Χ. ρίπτονται απευθείας στο στρώμα της πυράς κατά τη διάρκεια της καύσης, με αποτέλεσμα πολλές από τις ληκύθους του 5^{ου} αι. π.Χ. να έχουν πλήρως παραμορφωθεί.

Παρά τη σημαντική διατάραξη της στρωματογραφίας που προκαλείται τόσο από την διαρκή χρήση του χώρου όσο και από τις επεμβάσεις των τυμβωρύχων, καθίσταται εφικτό στις περισσότερες των περιπτώσεων να συσχετιστούν ταφές και κτερίσματα, ακόμα και όταν αυτά αποτίθενται στο εξωτερικό των ταφικών ορυγμάτων. Αντιληπτή γίνεται, επίσης, η παρείσφρηση αρχαιότερων ευρημάτων σε λάκκους, η οποία πρέπει να οφείλεται στην καταστροφή των αρχαιότερων ταφών. Φαίνεται ότι σε καμία περίπτωση δεν έχουμε το φαινόμενο που παρατηρείται αλλού, να αποδίδονται τιμές ή λατρεία σε αρχαιότερες ταφές⁶⁰⁹, όπως στη βόρεια νεκρόπολη της Βάρης· εκεί τα κτερίσματα καλύπτουν μια περίοδο αρκετών δεκαετιών και συνεπώς θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως απόδοση τιμών και προσφορών προς τον ένδοξο πρόγονο, ίσως έναν γενάρχη⁶¹⁰.

605 Η βιβλιογραφία για το έθιμο είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη· μεταξύ των πιο σημαντικών μελετών, βλ. Robinson 1942, 182-183· Kübler 1954, 29· Hampe 1960, 85· Geroulanos 1973, 10-13· Lohmann 1979, 14-15· Sabetai 2009, 291-306· Alexandridou 2013.

606 Robinson 1942, 192-194· Blegen κ.ά. 1964, 84· Sparkes και Talcott 1970, 181 και σημ. 4, όπου συγκεντρώνονται οι ερμηνείες για τη χρήση των ωόν σε τάφους.

607 Έτσι υποστήριξε και ο Young 1951, 82.

608 Ανδρόνικος 1960-1963, 260· ο ίδιος 1968, W29, σημ. 174-175· Σταμπολίδης 1996, 139-140. Γενικά για τους εναγισμούς, βλ. Κόκκου-Βυριδή 1999, 159-185 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

609 Συγκεντρώνει η Alexandridou 2008, η οποία ερμηνεύει την πολυετή απόθεση κτερισμάτων πάνω από τάφους ως απόδοση τιμών στους νεκρούς συγγενείς και τελικά ως ένα δείγμα συντηρητισμού των κατοίκων στην ύπαιθρο της Αττικής.

610 Βλ. Alexandridou 2009, 510.

Σε σύγκριση με τον 7^ο αι. π.Χ. ο αριθμός των κτερισμάτων στους τάφους του 6^{ου} αι. π.Χ. είναι πολύ μικρότερος, εξέλιξη ίσως όχι άσχετη με τους νόμους του Σόλωνος για τον περιορισμό της δαπάνης για τα ταφικά⁶¹¹. Κάποια από τα κτερίσματα ενδεχομένως αποτελούν έμμεσες μαρτυρίες για την ταφική τελετή. Κατά τον 6^ο αι. π.Χ. αρκετά είναι τα ανοικτά αγγεία, ιδιαίτερα οι λεκανίδες, οι οποίες, όπως έχει υποστηριχθεί, εξυπηρετούν τη μεταφορά καρπών και άλλων προσφορών⁶¹². Αντιθέτως, ελάχιστες είναι οι πυξίδες που ανευρίσκονται, διαπίστωση που ισχύει και αλλού⁶¹³. Με δεδομένο ότι εκτός από τους εγχυτρισμούς όλες οι ταφές είναι πρωτογενείς καύσεις, δεν είναι δυνατόν να εξαχθεί συμπέρασμα για το φύλο των νεκρών και οι ελάχιστες διαπιστώσεις βασίζονται σε γενικευμένα παράλληλα. Τα ειδώλια συνήθως ανευρίσκονται σε τάφους παιδιών και γυναικών⁶¹⁴, όπως και τα ωά⁶¹⁵. Τέλος, σύμφωνα με την γενικά αποδεκτή άποψη οι αύλακες προσφορών που περιέχουν κατά κανόνα σκεύη συμποσίου αποτελούν αναφορά στον κόσμο των ανδρών⁶¹⁶. Αν πράγματι η άποψη αυτή ισχύει, ο νεκρός του Τάφου 8 του Τύμβου Α, στο λάκκο προσφορών του οποίου ανευρέθησαν τα αγγεία μείξης και κατανάλωσης οίνου αλλά και τα οστά μικρού παιδιού, θα πρέπει να είναι ένα αγόρι, για τον *ἄωρο* θάνατο του οποίου αποδόθηκαν τιμές ανάλογες με αυτές ενηλίκων.

Η πρακτική της αποτέφρωσης των νεκρών συνεχίζεται στους δύο τύμβους έως τη διακοπή της χρήσης των χώρων, λίγο πριν από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Στην Αθήνα η πρακτική εγκαταλείπεται ήδη από το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. και κατά τον 5^ο αι. π.Χ. επικρατεί πλήρως ο ενταφιασμός των νεκρών⁶¹⁷. Η μεταβολή δεν γίνεται αμέσως καθολικά δεκτή παντού στην Αττική και σε αρκετές περιοχές η αποτέφρωση διατηρείται παράλληλα με τον ενταφιασμό καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ.⁶¹⁸ έως τη διακοπή χρήσης του χώρου στα μέσα του αιώνα, όταν πλέον δεν διαπιστώνεται συστηματική παρουσία στους τύμβους⁶¹⁹. Ένα μόνο τμήμα ερυθρόμορφου αγγείου, από το τρίτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., αποτελεί ένδειξη ότι τουλάχιστον για μια γενιά οι νεκροί του τύμβου δεν είχαν λησμονηθεί. Τέλος, η εύρεση θυμιατηρίων επιτρέπει την υπόθεση ότι η πρακτική συνοδευόταν από την προσφορά θυμιάματος, ανάλογη με αυτήν που συνοδεύει τις αιματηρές θυσίες προς τους θεούς⁶²⁰.

611 Scheibler 1983, 33· Kübler 1954, 93· Kübler 1959, 99· Blok 2006, 197-247.

612 Για τη χρήση των λεκανίδων στον ενταφιασμό και στην απόδοση νεκρικών σπονδών, βλ. Lioutas 1987, 13· Andronikos 1968, 93· Breitfeld-von Eickstedt 1997.

613 Μυλωνάς 1975, 291· Χαριτωνίδης 1958, 139.

614 Xagorari 1996, 65.

615 Kurtz και Boardman 1971, 77. Λόγω της εύρεσής τους σε τάφους έχουν θεωρηθεί σύμβολα της αιώνιας ζωής και της αναγέννησης· για το θέμα βλ. Blegen κ.ά. 1964, 84 με τις σχετικές επιφυλάξεις.

616 Boardman 1988a, 172· Houby-Nielsen 1992, 358· Η ίδια 1996, 48-49. Για τη σύγκριση ανάμεσα στο ομηρικό δείπνο και τις αύλακες προσφορών, βλ. Kistler 1998, 152-161.

617 Χαριτωνίδης 1958, 131-132· Houby-Nielsen 1995, 137, πίν. 4.

618 Ενδεικτικά: Ανάφλυστος, Κοντής και Πετράκος 1960, 39 (450-440 π.Χ.)· Λαύρειο: Σαλλιώρα-Οικονομάκου 1985.

619 Γύρω στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται επίσης ο τελευταίος τάφος στη Βάρη, Mersch 1996, 212-213 με συγκεντρωμένη τη βιβλιογραφία. Η καθολική διακοπή χρήσης των τύμβων φαίνεται ότι είναι γενικό φαινόμενο· εξαίρεση είναι ο τύμβος στη Λαθουρέζα, όπου κατά τον 4^ο αι. π.Χ. κατασκευάστηκε ένας ορθογώνιος ταφικός περίβολος, Lauter 1985, 64-65, εικ. 9.

620 Ίσως επρόκειτο για καύση αρωματικών φυτών, ώστε να καλυφθεί η οσμή των καμένων προσφορών· για το θέμα βλ. von Fritze 1894· Müller 1978, 752-757. Για τα θυμιατήρια, βλ. Zaccagnino 1998. Για την προέλευση του σκεύους από την Ανατολή, βλ. Kistler 1998, 54.

ΟΙ ΤΥΜΒΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ

Η διαμόρφωση των τύμβων κατά τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. και η συνέχιση της χρήσης του χώρου για τουλάχιστον μια γενιά ακόμα πιθανότατα συμβάλλει στην καταστροφή παλαιότερων επιτάφιων μνημείων, τα οποία, άλλωστε, θα ήταν μάλλον ταπεινές κατασκευές. Σε δύο μόνο ταφές στον Τύμβο Α, οι οποίες χρονολογούνται κατά τους γεωμετρικούς και αρχαϊκούς χρόνους, διαπιστώνεται η ύπαρξη υπέργειας κατασκευής ως σήμα. Στον Τάφο 1 τοποθετείται κατακόρυφα ως σήμα οξυκόρυφη λίθινη στήλη, μνημείο το οποίο βρίσκει παράλληλα στη Φοινικιά⁶²¹. Στον Τάφο 16 μετά την κάλυψη του ταφικού ορύγματος και σε έκταση ευρύτερη από την επιφάνεια κάλυψης του τάφου κτίζεται ένα μνημείο, το οποίο αποτελείται από περιμετρικό τοίχιο με μεγάλους, καλά δουλεμένους λίθους και εσωτερικό γέμισμα από χώμα και πέτρες. Χαρακτηριστική είναι η επιμέλεια στην κατασκευή του μνημείου· είναι η εποχή των αριστουργηματικών πλαστικών, ανάγλυφων και ολόγλυφων, έργων και η δαπάνη ακόμα και για ένα απλό περίβολο δεν είναι φειδωλή. Αυτού του είδους το μνημείο θα αποτελέσει το πρότυπο για τις λιγότερο προσεγμένες κατασκευές που ανιδρύθηκαν πάνω από τα ταφικά ορύγματα μετά τη διαμόρφωση του τυμβοειδούς εξάρματος, κατά το δεύτερο και τρίτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

Όπως και στον Τύμβο Γ, του Κροίσου, στον Τύμβο Β θα είχε επίσης ανιδρυθεί ένα επιτύμβιο άγαλμα. Το ακριβές σημείο έδρασής του δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί με βεβαιότητα, αν και πιθανώς πρόκειται για την κτιστή κρηπίδα με διαστάσεις 2,00 επί 1,70 μ., προς την ανατολική παρυφή της περιφέρειας του τύμβου, όπου σε λάκκο ανορυγμένο από τους τυμβωρύχους βρέθηκε η κατώτατη βαθμίδα του βάρου. Οι διαστάσεις της αντιστοιχούν στις διαστάσεις της μαρμάρινης βαθμίδας (εικ. 295). Σε κάθε περίπτωση η θέση του αγάλματος δεν θα πρέπει να εμπόδιζε τη διαμόρφωση του χωμάτινου εξάρματος κατά το τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. και λογικά θα εξακολούθησε να δεσπόζει στο χώρο⁶²².

Οι τύμβοι είναι η πλέον χαρακτηριστική μορφή ταφικού μνημείου κατά τους αρχαϊκούς χρόνους⁶²³. Πρόκειται για λοφοειδή εξάρματα πάνω από έναν ταφικό λάκκο ή συστάδες λάκκων, τα οποία δημιουργούνται από τη σύρση καθαρού ή μη χώματος, ενίοτε πάνω σε λίθινο θεμέλιο ή χαμηλό περίβολο και συνήθως εντοπίζονται κατά μήκος οδικών αξόνων ή διασταυρώσεων⁶²⁴. Τα καλύτερα διατηρημένα και δημοσιευμένα μνημεία του είδους είναι οι τύμβοι του Κεραμεικού, οι οποίοι ποικίλουν ως προς το μέγεθος και τον αριθμό των τάφων που καλύπτουν⁶²⁵. Το μέγεθός τους δεν αντιστοιχεί απολύτως με την ανάγκη για τη δημιουργία ολοένα και πιο επιβλητικών μνημείων. Ένας από τους πρωιμότερους τύμβους, από τον πρώιμο 7^ο αι. π.Χ. είναι το λεγόμενο «Κυκλικό κτίσμα» (Rundbau) παραπλεύρως του Ηριδανού ποταμού, το οποίο είχε διάμετρο 18 έως 20 μ.⁶²⁶. Μνημείο αντίστοιχων διαστάσεων δεν έχει εντοπιστεί έως σήμερα στον Κεραμεικό, όπου κατά τον 7^ο αι. π.Χ. οι τύμβοι έχουν μέση διάμετρο 10 μ.⁶²⁷. Τις διαστάσεις του «Rundbau» υπερβαίνει σχεδόν ενάμιση αιώνα αργότερα, γύρω στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ., ο λεγόμενος «Τύμβος Γ» (Hügel G) με διάμετρο 32 μ. και ύψος

621 Παπαθανασίου και Τσαραβόπουλος 2013, 38-39.

622 Για την ερμηνεία των επιτυμβίων γλυπτών, βλ. D'Onofrio 1982· η ίδια 1988· Osborne 1988, 1-16.

623 Για τη χρήση του όρου στα έπη, βλ. Sourvinou-Inwood 1995, 126-136.

624 Humphreys 1980, 103.

625 Doronzo 2018, 55-162 με όλη την παλαιότερη βιβλιογραφία.

626 Koenigs κ.ά. 1980, 57-98· D'Onofrio 2017, 2762-2764 και 278-279.

627 Η σειρά των χθαμαλών τυμβοειδών εξαρμάτων ξεκινά γύρω στα 660-640 (τύμβος θ). Ο Kübler (1949, 12) δέχεται την επίδραση της Ιωνίας για τη διαμόρφωση ανάλογων τυμβοειδών εξαρμάτων στην Αττική. Βλ. και Humphreys 1980, 106.

5 μ.⁶²⁸. Ο συγκεκριμένος τύμβος κάλυπτε ενταφιασμούς σε λάκκους οι οποίοι διανοίχθηκαν μέσα σε δύο περίπου δεκαετίες. Ελαφρώς νεώτερος του «Τύμβου G» είναι ο λεγόμενος «Νότιος Τύμβος» (Südhügel) με διάμετρο 30 μ., ύψος 5 μ., ο οποίος κάλυπτε δύο ταφικούς λάκκους και διαμορφώθηκε ως τυμβοειδές εξάρμα γύρω στο 500 π.Χ.⁶²⁹ Εκτός από τα πιο πάνω μνημεία, μικρότερα τυμβοειδή εξάρματα καλύπτουν σταδιακά έως τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. την περιοχή του Κεραμεικού. Στην κορυφή των τηλεφανών αυτών μνημείων ένας κρατήρας ή μια στήλη, η αρχαιότερη από τις οποίες χρονολογείται στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ., προσδίδουν ακόμα μεγαλύτερο κύρος στους ιδιοκτήτες του.

Η δημιουργία χθαμαλών λοφοειδών εξαρμάτων πάνω από ταφές είναι συνήθης πρακτική και στην υπόλοιπη Αττική. Όταν οι Curtius και Kaupert εκπονούν στα τέλη του 19^{ου} αι. τους Αττικούς Χάρτες, πολλές είναι οι ανάλογες τυμβοειδείς κατασκευές που σημειώνονται διάσπαρτες στις πεδινές εκτάσεις στη Μεσογαία και την παραλία. Από αυτές ελάχιστες ερευνηθήκαν, πολλές δεν έχουν γίνει αντιληπτές, ενώ οι περισσότερες καταστράφηκαν πλήρως είτε από τη δράση των τυμβωρύχων είτε κατά τη διαμόρφωση του εδάφους για την καλλιέργεια των πεδινών εκτάσεων και την οικοδομική δραστηριότητα⁶³⁰. Οι ταφικοί τύμβοι που έχουν εντοπιστεί ή ερευνηθεί σε αρκετές θέσεις της Αττικής (Σούνιο⁶³¹, Φοινικιά⁶³², Βάρη⁶³³, Μερέντα⁶³⁴, Σπάτα⁶³⁵, Βελανιδέζα⁶³⁶, Κορωπί (αρχαίος δήμος Όης)⁶³⁷, Γλυκά Νερά⁶³⁸) αποτελούν το πλέον χαρακτηριστικό της ταφικής πρακτικής κατά τους αρχαϊκούς χρόνους. Επιμέρους διαφοροποιήσεις, όπως η ύπαρξη χαμηλού τοιχείου ή σειράς λίθων στη βάση του εξάρματος⁶³⁹, η διαμόρφωση ευρύτερων χώρων στους οποίους περιλαμβάνονται και οι τύμβοι, όπως στη Βάρη και η ανέγερση ή μη επιτάφιων κατασκευών, υποδηλώνουν μάλλον διαφορετικές τοπικές παραδόσεις και προτιμήσεις.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι τύμβοι δημιουργούνται πάνω από έναν ή πάνω από μικρό αριθμό ταφών, γεγονός το οποίο ερμηνεύει και το συνήθως μικρό τους μέγεθος. Οι δύο τύμβοι στην Παλαιά Φώκεια καλύπτουν τάφους, οι παλαιότεροι από τους οποίους χρονολογούνται από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. και έως τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., χωρίς να διακοπεί η χρήση του χώρου για τη διάνοιξη ταφικών λάκκων και σε ακόμα μεταγενέστερους χρόνους, μετά τη σώρευση του χώματος και τη δημιουργία του τύμβου. Σημαντικό στοιχείο είναι η

628 Κατά τον Kübler ο τύμβος σχετίζεται με τον Σόλωνα, ενώ κατά την Knigge 1976, 10-11, σημ. 26, με τους Αλκμεωνίδες.

629 Knigge 1976, 2, 7-10.

630 Διδακτική περίπτωση αποτελεί ο εντοπισμός κατά την κατασκευή του ΚΕΛ Κορωπίου, μέσα σε καλλιεργημένες εκτάσεις, έξω από το νοτιοανατολικό άκρο του Αεροδρομίου των Σπάτων, παραπλεύρως της Στειριακής οδού, μεγάλου νεκροταφείου, προφανώς δημοτικού, με συστάδες μικρών τύμβων· βλ. Σαλαβούρα και Δημητριάδου (υπό έκδοση). Η αποκάλυψη αυτή επιβεβαιώνει τον Kaupert (Κ.ν.Α., φύλλο VII), ο οποίος διέκρινε στο ανέγγιχτο κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. πεδίο όπου κατασκευάστηκε το Αεροδρόμιο της Αθήνας πολλά τυμβοειδή εξάρματα.

631 Ασημάκου 2018, 94.

632 Βλ. πιο πάνω, Τύμβος Γ.

633 Alexandridou 2012.

634 Δεν αποκλείεται το λεγόμενο «γεωμετρικό» νεκροταφείο της Μερέντας, στο οποίο ερευνήθηκαν επάλληλες ταφές από τους γεωμετρικούς χρόνους έως τον 4^ο αι. π.Χ., να ήταν επίσης ένας τύμβος. Για το νεκροταφείο, βλ. Πέτρου κ.ά. 2009, 131-136.

635 Mersch 1996, 227-228, αρ. κατ. 77, 2.

636 Mersch 1996, 217-218, αρ. κατ. 75, 1.

637 Κακαβογιάννη και Γαλιατσάτου 2009, 403. Σε μικρή απόσταση προς ανατολικά-νοτιοανατολικά, πίσω από το νέο εκκλησάκι της Αγίας Ειρήνης, διακρίνονται τυμβοειδείς σχηματισμοί.

638 Κακαβογιάννη κ.ά. 2009, 423-425, εικ. 2-3.

639 Γεγονός που βρίσκει παράλληλα σε αντίστοιχες διαμορφώσεις της προϊστορικής περιόδου Koenings κ.ά. 1980, 39, σημ. 122.

μεγάλη διάμετρος των τύμβων, καθώς με τα περίπου 30 μ. διάμετρο ο Τύμβος Α, τα περίπου 25 μ. ο Τύμβος Β και τα περίπου 28 μ. ο Τύμβος Γ συνιστούν τρεις από τους μεγαλύτερους της Αττικής⁶⁴⁰. Η διαμόρφωση των τυμβοειδών εξαρμάτων έγινε σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, η οποία ίσως σχετίζεται και με την αστάθεια της μεταβατικής πολιτικά και κοινωνικά περιόδου στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. Έως τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. τα μεγάλα γένη της Αναβύσσου φαίνεται ότι αντλούσαν την οικονομική τους άνεση από την καλλιέργεια της πλούσιας πεδιάδας και κυρίως από την εκμετάλλευση των μεταλλείων της δυτικής Λαυρεωτικής, τα οποία, ίσως ήδη από την εποχή του Πεισιστράτου περιήλθαν στην ιδιοκτησία του κράτους⁶⁴¹. Οι τέως ιδιοκτήτες, επιθυμώντας να διατηρήσουν την ανάμνηση του προγονικού κλέους, διαμορφώνουν τους πατρώους τύμβους σε τηλεφανή μνημεία, ανιδρύοντας και μικρά, οικογενειακά προφανώς, υπέργεια κτίσματα επί αυτών που προορίζονται για τον καθορισμό «οικογενειακού» χώρου και την άσκηση επιτάφιων τελετουργικών πρακτικών⁶⁴². Γύρω στο 480 π.Χ., στον Τύμβο Α το στρώμα των τάφων καλύπτεται με στρώση κίτρινου χρώματος, απόχρωση η οποία είναι άγνωστη στην ευρύτερη περιοχή⁶⁴³ και πιθανότατα μεταφέρεται από αλλού⁶⁴⁴. Η ίδια πρακτική τεκμηριώνεται και στον Τύμβο Β· ένας δακτύλιος από μικρές πέτρες, ο οποίος τεκμηριώθηκε κυρίως στο βορειοδυτικό τόξο του τύμβου, εξασφαλίζει τη σταθερότητα της κατασκευής. Χρονικά η διαδικασία προσδιορίζεται από τη διαδοχή των ταφών. Στο στρώμα με το κίτρινο χρώμα που καλύπτει τον τύμβο βρέθηκε το μελανόμορφο πινακίο Μ.Β. 5915 (εικ. 126), που χρονολογείται γύρω στο 490 π.Χ., καθώς και ένα σύγχρονο του πινακίου μικρό ωόν Μ.Β. 5920 (εικ. 127), το οποίο αποτελεί συνήθη προσφορά σε τάφους κατά τους αρχαϊκούς χρόνους⁶⁴⁵. Η διαμόρφωση του τύμβου δεν πρέπει παρά να οφείλεται στην επιδίωξη να λάβει ο χώρος ταφής των μελών του γένους επιβλητικές διαστάσεις ως μέσο απόδοσης τιμών στους προγόνους, όπως επιτάσσει η ηρωική παράδοση⁶⁴⁶, αλλά και τεκμήριο προβολής της καταγωγής των ζωντανών⁶⁴⁷.

Μετά τη σώρευση του στρώματος με το κίτρινο χρώμα ο χώρος δεν εγκαταλείπεται. Αντιθέτως, η χρήση του συνεχίζεται και μάλιστα με μεγαλύτερη ένταση. Κατά την τελευταία αυτή περίοδο καταστρέφονται αρκετοί από τους αρχαιότερους λάκκους και τους ταφικούς πίθους, γεγονός το οποίο ενδεχομένως οφείλεται στην έλλειψη ή στην ανεπάρκεια σήμανσής τους. Φαίνεται ότι για το λόγο αυτό, κατά την τελευταία περίοδο χρήσης του χώρου, οι ταφές συνδυάζονται με την ανέγερση επιτάφιων κατασκευών, οι οποίες εκτός από άλλες λειτουργίες εξυπηρετούν και την αποτελεσματική σήμανση και προστασία των υποκείμενων ταφικών

640 Συγκεντρωτικά στην Alexandridou 2012, 53.

641 Για το θέμα, βλ. Κακαβογιάννης 2005, 89 και 321.

642 Για την ανίδρυση και γλυπτών μνημείων, αγαλμάτων ή επιτυμβίων στηλών, στον Τύμβο Α δεν βρέθηκαν ενδείξεις, αντιθέτως με τον Τύμβο Β, όπου εκτός της βαθμίδας αγαλματικού βάθρου (εικ. 295), αποκαλύφθηκαν και δύο κτιστές κρηπίδες.

643 Η πρακτική να μεταφέρεται ποσότητα χρώματος από μακρύτερα, προκειμένου να υψωθεί ο τύμβος που κάλυπτε τον τάφο δεν είναι άγνωστη αλλού. Τεκμηριώνεται στον Τύμβο Θ του Κεραμεικού, έργο που υλοποιήθηκε κατά την περίοδο 660-640 π.Χ. Στο βόρειο νεκροταφείο της Βάρης γύρω στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. ο χωμάτινος τύμβος που κάλυπτε μια ταφή των αρχών του τελευταίου τετάρτου του 7^{ου} αι. π.Χ. καλύφθηκε με στρώμα από μικρές πέτρες, βλ. Alexandridou 2012, 9-10.

644 Ανάλογη πρακτική τεκμηριώθηκε και στον τύμβο των Μαραθωνομάχων αλλά και στη Βάρη. Στο πρώτο μνημείο το όρυγμα, στο οποίο πραγματοποιήθηκε η αποτέφρωση των πολεμιστών, διανοίχθηκε μέσα στο αργιλικό, ψαμμώδες και ελώδες πεδίο της περιοχής, ενώ ο τύμβος διαμορφώθηκε με στρώμα ερυθρού και πλαστικού πηλού· βλ. Μητσόπουλος 1890, 68. Στον τύμβο 1 της Βάρης, στο λεγόμενο του Γενάρχη, ο τύμβος καλύφθηκε στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. με στρώμα λίθων· Alexandridou 2012, 9-10. Βλ. και Humphreys 1980, 106.

645 Kurtz και Boardman 1971, 77.

646 Koenings κ.ά. 1980, 40, σημ. 130.

647 D'Onofrio 1993, 167.

λάκκων. Ότι οι κατασκευές σχετίζονται με συγκεκριμένους τάφους συνάγεται από την εύρεση των τελευταίων σε συμμετρία με το περίγραμμά τους. Πρόκειται για κτίσματα ορθογώνια σε κάτοψη και μικρών διαστάσεων –τα μεγαλύτερα μήκους 3,50 μ. και πλάτους 2,50 μ.– τα οποία είναι ενιαία ή διμερή, ενώ στο εσωτερικό τους είναι πλήρη χώματος και λίθων.

Ανάλογα κτίσματα που καλύπτουν υποκείμενους ταφικούς λάκκους σε τύμβους στην Αττική ερμηνεύονται ως «ηρώα»⁶⁴⁸ ή κρηπίδες για αγαλματικές βάσεις⁶⁴⁹, ερμηνεία η οποία βρίσκει παράλληλα και στη βαθμιδωτή κατασκευή στο νεκροταφείο της Βάρης⁶⁵⁰. Ωστόσο, πέρα από τη διαφορά που παρουσιάζουν οι κατασκευές των Τύμβων Α και Β της Αναβύσσου από τις άλλες γνωστές αγαλματικές βάσεις της εποχής⁶⁵¹, ο μεγάλος τους αριθμός και το γεγονός ότι το κάθε κτίσμα σχετίζεται με έναν ταφικό λάκκο, είναι στοιχεία που επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι τα κτίσματα εξυπηρετούν πρωτευόντως τη σήμανση και την προστασία ατομικών ή οικογενειακών ταφών. Λόγω της συγκεκριμένης λειτουργίας τους, οι κατασκευές είναι δυνατόν να χαρακτηριστούν ως προδρομικές μορφές των οικογενειακών περιβόλων.

Επιτύμβιες κατασκευές αυτού του είδους απαντούν και σε άλλες θέσεις της Αττικής και εκτός αυτής. Στο αρχαίο νεκροταφείο του Θορικού, το οποίο κατέλαβε τον χώρο αμέσως στα νότια του αναλήμματος του θεάτρου, ερευνήθηκαν μνημεία ορθογώνιας κάτοψης τα οποία εδράζονται σε μία ελαφρώς εξέχουσα ευθυντηρία: κτισμένα στις εξωτερικές πλευρές με προσεγμένη αργολιθοδομή, διαθέτουν εσωτερικό γέμισμα με χώμα και λίθους⁶⁵². Η μεγαλύτερη από τις κατασκευές είναι σχεδόν τετράγωνη με μήκος πλευράς 2,80 μ., ενώ διαθέτει και ένα πρόσθετο έδρανο πλάτους 1,20 μ.⁶⁵³ Οι υπόλοιπες κατασκευές έχουν επίσης ικανό μέγεθος, ενώ οι περισσότερες δείχνουν να έχουν κοινό προσανατολισμό. Στις προκαταρκτικές δημοσιεύσεις δεν γίνεται σαφές, αν έχει ερευνηθεί ο χώρος κάτω από τις κατασκευές, ώστε να διαπιστωθεί αν αυτές εξυπηρετούσαν τη σήμανση και ταυτόχρονα την προστασία του υποκείμενου τάφου⁶⁵⁴. Τα πλησιέστερα παράλληλα των κατασκευών στους Τύμβους Α και Β προσφέρονται στις κατασκευές που εντοπίζονται στα νεκροταφεία του Κεραμεικού⁶⁵⁵, της Βελανιδέζας⁶⁵⁶, του Βουρβά⁶⁵⁷ και της Βάρης⁶⁵⁸. Στον τύμβο 5 του βορείου νεκροταφείου της Βάρης τουλάχιστον σε μία περίπτωση, η κατασκευή αποτελείται από μικρές πέτρες, διαθέτει μόνο μια όψη, την εξωτερική, ενώ το εσωτερικό είναι κατά το ήμισυ πλήρες χώματος και λίθων. Φαίνεται, επίσης, ότι η συγκεκριμένη κατασκευή οικοδομήθηκε αρκετό χρόνο μετά την ταφή, καθώς δεν κάλυπτε το νότιο τμήμα του τάφου⁶⁵⁹. Ομοίως στη Βάρη οι λάκκοι με τις πρωτο-

648 Κακαβογιάννη 1984· Alexandridou 2017β, 60-61, εικ. 14.

649 Μαστροκώστας 1972, 320-321, σχ. 2, εικ. 19-21· Hackens 1967, 79· Κακαβογιάννη 1984, 45.

650 Η κατασκευή ΣΤ, την οποία ερεύνησε ο Σταυρόπουλος στο νεκροταφείο της Βάρης, διέθετε τρεις βαθμίδες και ήταν επίσης πλήρης χώματος και μικρών λίθων· στην άνω επιφάνεια ήταν ορατή η οπή για την ένθεση της βάσης του αγάλματος, ενώ δεν αναφέρεται η εύρεση ταφικού λάκκου τον οποίο θα κάλυπτε η κατασκευή· βλ. Alexandridou 2012, 25-27.

651 Jacob-Felsch 1969, 23-48· Kissas 2000, σποράδη. Ως πιθανές κρηπίδες αγαλματικής βάσης μπορεί να θεωρηθούν μόνον οι περίπου τετράγωνες κατασκευές παραπλεύρως των τάφων 35 και 37 στον Τύμβο Β.

652 Πολύ χαρακτηριστική είναι η κάτοψη του Hackens 1967, πρόσθετο σχέδιο III.

653 Ό.π. σημ. 652 και Mersch 1996, 204-205, αρ. κατ. 73, 4.

654 Για τη νεκρόπολη του Θορικού, Hackens 1967· Mussche 1994, 212-213· ο ίδιος 1998, 40-44, 71-85.

655 Κυρίως την ταφική κατασκευή κ, για την οποία βλ. Kübler 1949, 11, πίν. 2, 3· Kübler 1959, 53-56, πίν. 1-5, εικ. 17· 90-92· Humphreys 1980, 107· Koenings κ.ά. 1980, 46-49· Mersch 1996, 31-32.

656 Στάης 1890β· Mersch 1996, 217-218, αρ. κατ. 75, 1.

657 Στάης 1890γ, πίν Γ· Mersch 1996, 227-228, αρ. κατ. 77, 2.

658 Mersch 1996, 212-213, αρ. κατ. 74, 3· βλ. και επ. σημ.

659 Alexandridou 2012, 18 και 48, εικ. 23.

γενείς καύσεις καλύπτονται με ανάλογες κατασκευές, οι οποίες θεωρούνται σύγχρονες προς τις πυρές, γεγονός που οδήγησε στη χρονολόγηση της κατασκευής Β στο τέλος του 7^{ου} αι. π.Χ. και της κατασκευής Γ δύο αιώνες αργότερα⁶⁶⁰. Φαίνεται λοιπόν ότι πρόκειται για «βωμούς»⁶⁶¹ ή επιτάφιας τράπεζες, οι οποίες εξυπηρετούσαν την τέλεση επιτάφιων τελετών⁶⁶². Ανάλογης μορφής είναι γνωστές κυρίως στη βόρεια ακτή του Αιγαίου⁶⁶³.

660 Καλλιπολίτης 1963, 116-118, σχ. 1-3· Alexandridou 2012, 18 και 48, εικ. 23.

661 Οι επιτάφιοι βωμοί είναι καλύτερα γνωστοί από την αγγειογραφία· βλ. Rupp 1980· Nakayama 1982, 43.

662 Οι πηγές μνημονεύουν αρκετές τελετές κατά τη διάρκεια των οποίων γίνεται κατανάλωση φαγητού και ποτού, όπως το περίδειπνον, τα ἔννατα και τα γενέσια· για το θέμα βλ. Kurtz και Boardman 1971, 142-161 και 360 επιλογή των σημαντικότερων φιλολογικών μαρτυριών· για την ερμηνεία του εθίμου, βλ. Burkert 1997, 63-64.

663 Μπακαλάκης 1967, 3-17 (Στρύμη)· Τσατσοπούλου 1993, 588-590 (Μεσημβρία)· Kallintzi 2004, 279 (Αβδηρα)· Ηλιοπούλου 2015, 143-147.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΥΜΒΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Έχει ήδη σημειωθεί ότι τα αρχαιότερα ευρήματα στην περιοχή, στην έκταση της οποίας αργότερα εκτείνονταν οι δήμοι των Θοραίων και των Αναφλυστίων, ανάγονται ήδη στους πρωτο-γεωμετρικούς χρόνους. Πρόκειται για έναν κιβωτιόσχημο τάφο που εντοπίστηκε στη θέση Καταφύγι ή Μεσοχώρι, ο οποίος είχε κτεριστεί με μια οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο⁶⁶⁴. Ιδιαίτερα μεγάλο κενό στην κατοίκηση της περιοχής δεν διαπιστώνεται, καθώς χρονολογικά τα αμέσως νεώτερα ευρήματα είναι το νεκροταφείο των μέσων γεωμετρικών χρόνων στον Άγιο Παντελεήμονα⁶⁶⁵. Κατά τις επόμενες δεκαετίες και έως τους ύστερους γεωμετρικούς χρόνους ο αριθμός των ταφών στην περιοχή της Αναβύσσου αυξάνεται σημαντικά⁶⁶⁶.

Αυτήν την εποχή, στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ., πρέπει να έχουν ήδη ωριμάσει οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν σταδιακά στη διαμόρφωση μίας ενιαίας πολιτικής οργάνωσης στην Αττική, εξέλιξη που περιγράφεται από τους αθηδογράφους και τον Αριστοτέλη. Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, ο πληθυσμός της Αττικής διακρίνεται σε τέσσερις φυλές, οι οποίες απαρτίζονται από φρατρίες, ενώ κάθε φρατρία διαθέτει έναν αριθμό γενών⁶⁶⁷. Αυτός ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται για την εσωστρέφειά του με τη διεξαγωγή περιορισμένης μόνο κλίμακας εξωτερικού εμπορίου και την αποχή του από την κίνηση αποικισμού. Παράλληλα, την ίδια εποχή φαίνεται ότι οι εύφορες γαίες συγκεντρώνονται σταδιακά στα χέρια ολίγων, οι οποίοι εκτός από την καταγωγή και την οικονομική ευρωστία τους ασκούν και τον πολιτικό έλεγχο στην κοινότητα⁶⁶⁸. Παρά τις αντιδράσεις, αυτοί οι γαιοκτήμονες φαίνεται ότι διατηρούν τον έλεγχο των πολιτικών πραγμάτων στην Αθήνα μέχρι την εγκαθίδρυση του τυραννικού πολιτεύματος. Με την ανατροπή των Πεισιστρατιδών στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. το αίτημα για τη θεσμοθέτηση των δυνατοτήτων συμμετοχής στα κοινά γίνεται ισχυρότερο. Η κλεισθένια μεταρρύθμιση βασίζεται στην εκ νέου διαίρεση της Αττικής με σκοπό την επίμειξη των πολιτών από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα, από την οικονομικά εύρωστη τάξη των μεγάλων ιδιοκτητών γης και από τους χειρομάχους και τελικά τη συναρμογή των διαφορετικών συμφερόντων και τη συνεργασία τους. Στο νέο αυτό πλαίσιο, στο οποίο η Αττική διαιρείται στο άστυ με τον Πειραιά, την ενδοχώρα και την παραλία, κάθε περιοχή διακρίνεται σε επιμέρους εδαφικές περιοχές, τις τριττύς, ενώ τις τέσσερις φυλές που είχε παλαιότερα καθιερώσει ο Θησέας, αντικαθιστούν δέκα νέες, καθεμία από τις οποίες αποτελείται από μία τριττύ⁶⁶⁹. Χάρη σε αυτές τις καινοτομίες πολίτες με διαφορετική προέλευση ανακτούν την εμπιστοσύνη του ενός προς τον άλλον, ενώ ταυτόχρονα περιορίζονται οι δυνατότητες άσκησης πολιτικής από τους γαιοκτήμονες. Τέλος, οργανώνονται οι δήμοι, διοικητικές ενότητες στις οποίες η εγγραφή ενός πολίτη ήταν υποχρεωτική, διαρκής και απαράγραπτη⁶⁷⁰.

664 Βλ. σημ. 36.

665 Βλ. σημ. 36 και 581.

666 Mersch 1996, 20-21.

667 Jeffery 1976, 100· Andrews 1982, 360-391· Hall 2007, 210.

668 Για την αρχαϊκή Αθήνα και την Αττική, βλ. Zürbach 2017, 331-422 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

669 Για τις τριττύς, βλ. Siewert 1982.

670 Ο αριθμός τους κατά την πρώτη αυτή περίοδο δεν είναι γνωστός· αργότερα, κατά τον 4^ο αι. π.Χ. υπάρχουν επιγραφικές μαρτυρίες για 139 δήμους αλλά αργότερα συστάθηκαν τρεις επιπλέον. Για τους αττικούς

Τα πιο πάνω σε συνδυασμό με τα δεδομένα από τους τύμβους επιτρέπουν την εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων. Κατά τον 7^ο αι. π.Χ. και τις αρχές του επόμενου η ταφική πρακτική δείχνει να επηρεάζεται έντονα από τις εικόνες που είχε πλάσει η ομηρική ποίηση. Μικρές ομάδες που διαθέτουν τα οικονομικά μέσα⁶⁷¹ πραγματοποιούν πολυέξοδες νεκρικές τελετές⁶⁷², αναπαράγοντας τουλάχιστον σε ένα βαθμό το δράμα που συντελείται με την ταφή ενός νεκρού στα έπη⁶⁷³. Ασφαλώς, οι πολύ πλούσια κτερισμένοι και φροντισμένοι τάφοι είναι μάλλον οι εξαιρέσεις και θα μπορούσαν ενδεχομένως να ερμηνευθούν ως ταφές των γεναρχών, των προσώπων από τα οποία οι απόγονοι επιθυμούσαν να προβάλλουν ότι έλκουν την καταγωγή τους⁶⁷⁴.

Στην Ανάβυσσο αυτήν την εποχή διαβιούν οικογένειες γαιοκτημόνων, οι οποίες αντλούν την οικονομική τους ευημερία από την εκμετάλλευση της γης, όπως συμβαίνει και αργότερα, όταν από τις επιγραφικές μαρτυρίες είναι γνωστό ότι Αναφλύστιοι συμμετέχουν στην πολιτική σκηνή της Αθήνας και αναλαμβάνουν δαπανηρές λειτουργίες⁶⁷⁵, αλλά και απο την εκμετάλλευση των μεταλλείων, που υπήρχαν στην περιοχή τους⁶⁷⁶. Οι Αναφλύστιοι που θάπτουν τους νεκρούς τους στους δύο τύμβους είναι γαιοκτήμονες, απόγονοι των πλουσίων γαιοκτημόνων που είχαν στην κατοχή τους την εύφορη πεδιάδα της περιοχής κατά τον 7^ο και τον 6^ο αι. π.Χ. Στο άμεσο συμφέρον τους ήταν να αποδεικνύουν διαρκώς τους δεσμούς τους με τους προγόνους και με τη γη τους, καθώς στην Αθήνα των κλασικών χρόνων η απόδοση των νόμιμων ταφικών τελετών για τους συγγενείς που έχουν φύγει από τη ζωή συνδέεται με το κληρονομικό δικαίωμα⁶⁷⁷. Ότι οι ταφές στους τύμβους ανήκουν στα μέλη αντίστοιχων γενών επιβεβαιώνεται και από ανάλογες περιπτώσεις σε άλλες θέσεις⁶⁷⁸. Είναι βέβαιο ότι στο χώρο, όπου αργότερα διαμορφώνονται οι τύμβοι, θάπτονται άνδρες, όπως γίνεται αντιληπτό από τα αγγεία πόσεως που κτερίζουν τις ταφές, αρκετά βρέφη και παιδιά, ενώ, κρίνοντας από τα λιγοστά αντικείμενα καλλωπισμού και οπωσδήποτε τα σφονδύλια αδραχτιού, και γυναίκες. Πλέον χαρακτηριστικό για ερμηνεία των δύο τύμβων ως χώρου ταφής γενών είναι ο αριθμός των ταφών, ιδιαίτερα κατά τα τέλη του 6^{ου} και κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Η αποτέφρωση ικανού αριθμού προσώπων σε διάστημα δύο γενεών, από το τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. έως και το πρώτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., καθιστά απαγορευτική την ερμηνεία των συγκεκριμένων ταφών ως προορισμένων για τα μέλη οικογενειών από την ανώτερη τάξη. Ο αριθμός τους υποδηλώνει ότι πρόκειται πιθανώς για τους κατιόντες απογόνους των κοινών προγόνων.

Ο τύμβος, αυτοτελώς εξεταζόμενος, είναι δυνατόν να θεωρηθεί εσφαλμένα ως χαρακτη-

δήμους πριν από τους αυτοκρατορικούς χρόνους, βλ. Traill 1975, 73-87 για τον αριθμό των δήμων και 109-112· Osborne 1985, ιδ. 5-16 για την περίοδο πριν από τις κλεισθένεις μεταρρυθμίσεις· Whitehead 1986· Σταϊνχάουερ 2010.

671 Kistler 1998, 10.

672 Xagorari 1996, 67.

673 Kistler 1998, 152-161.

674 Τις θεωρούμενες ως ταφές γεναρχών συγκεντρώνει η Alexandridou 2012, 10 και σημ. 28 (τύμβος I στη Βάρη) και 65· η ίδια 2017α.

675 Davies 1971, 605.

676 Βλ. πιο πάνω σημ. 13.

677 Humphreys 1980, 122-123.

678 Συγκεντρώνει η Humphreys 1980, 105-108. Είναι απολύτως σαφές ότι οι μεμονωμένες ταφές που καλύπτονται από χωμάτινο έξαρμα, όπως στον τύμβο 3 της Βάρης, ή περιβάλλονται από τοίχιο, όπως ο ταφικός περίβολος I στη Βάρη (Alexandridou 2012, ιδ. 54-55), καθώς και ταφές που καλύφθηκαν από τύμβους στον Κεραμεικό (συγκεντρώνει η Houby-Nielsen 1995, ιδ. 142), προορίζονται για μέλη διαφορετικών οικογενειών που ανήκαν στην ανώτερη κοινωνική τάξη. Πρόκειται για μια εντελώς ιδιαίτερη μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε ξεχωριστά πρόσωπα. Κάτι ανάλογο πρέπει να ισχύει και για τα πρόσωπα που ετάφησαν παραπλεύρως του θεάτρου του Θορικού, στον επιφανέστατο τόπο του οικισμού και μακριά από τη νεκρόπολη.

ριστικό της ανώτερης ή της οικονομικά ισχυρής τάξης. Σε άλλες περιοχές στην Αττική εκτεταμένα νεκροταφεία δεν συνοδεύονται από τύμβους, όπως στους Τράχωνες⁶⁷⁹, ενώ σε νεκροταφεία στην Καλλιθέα, Παλαιό Φάληρο και τον Ταύρο, όπου επίσης δεν υπάρχουν τύμβοι, βρέθηκαν εισηγμένα κορινθιακά αγγεία και μάλιστα ευμεγέθη, σε μια εποχή που ενδεχομένως λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών στην Αττική οι κορινθιακές εισαγωγές περιορίζονται σχεδόν αποκλειστικά σε αγγεία μικρού μεγέθους, αρυβάλλους και κοτύλες⁶⁸⁰. Οι δυο τύμβοι συνιστούν μια μορφή μνημείου για τις οικογένειες γαιοκτημόνων της περιοχής και εξυπηρετούν την επιθυμία να αναγνωριστεί η συνέχεια της χρήσης του νεκροταφείου στο ίδιο σημείο που είχαν επιλέξει οι πρόγονοι⁶⁸¹ και εντός των εδαφικών τους εκτάσεων⁶⁸², ως μια διαρκής υπόμνηση της καταγωγής τους και της ιδιοκτησίας τους⁶⁸³ σε μια εποχή που πλέον έχουν χάσει τα παλαιά τους προνόμια. Για τον ίδιο ίσως λόγο διατηρείται και η παλαιά πρακτική της αποτέφρωσης των νεκρών. Δεν πρόκειται για τον συντηρητισμό των τοπικών κοινοτήτων αλλά για μία παράδοση, από την οποία δεν θέλουν να απομακρυνθούν οι οικογένειες που εξακολουθούν να θάπτουν τους νεκρούς τους στο ίδιο ακριβώς σημείο όπου έθαπταν οι πρόγονοί τους πριν από επτά και περισσότερες γενιές τους δικούς τους νεκρούς.

679 Geroulanos 1973.

680 Callipolitis-Feytmans 1986, 171-173 και 175-177.

681 Μια αντίληψη η οποία αργότερα θα εξυπηρετηθεί από τους ταφικούς περιβόλους, για τους οποίους βλ. Breder 2013· Marchiandi 2011. Το γεγονός αυτό ίσως επίσης εξηγεί γιατί κατά τους κλασικούς χρόνους παρατηρείται μια σημασιολογική διαφοροποίηση στον όρο τύμβος, ο οποίος πλέον περιγράφει και τους τάφους ή τα επιτύμβια μνημεία Guarducci 1974, 146.

682 Πιο σαφής ένδειξη οριοθέτησης των ιδιοκτησιών αποτελεί η περίπτωση του τύμβου στον Βουρβά, όπου ένας τοίχος πάνω στον τύμβο έχει ερμηνευθεί ως περίβολος του αγροτεμαχίου, στην παρυφή του οποίου διατέθηκε ένας χώρος για την ταφή των μελών της οικογένειας· Curtius και Kaupert 1881, 188· Lohmann 1993, 125· Mersch 1996, 29, εικ. 5, 6 και πίν. 2α.

683 Alexandridou 2012, 66. Ανάλογη ερμηνεία δίνει ο Whitley 1988, 177-178, στην απόδοση τιμών στους μυκηναϊκούς τάφους από τις εγκατεστημένες από παλαιά κοινότητες, προκειμένου να προβάλουν οι τελευταίες τους δεσμούς τους με τη γη και τελικά την αυτοχθονία τους έναντι των επήλυδων, οι οποίοι κατά το δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. εγκαθίστανται στην Αττική.

Summary

In 1878, Ernst Curtius and Johann Kaupert published one of the most important works in Attic archeology, *Atlas von Athen*. This monumental work mapped the ancient and medieval monuments, the technical works and the road network that were visible at the time onto Attica's geophysical relief. The *Atlas* indicates that the broad coastal plain stretching westwards from Mount Olympus or Skordi to the mountainous endings of Lavreotike eastwards, and from Pani or Keratovouni northwards to the coast, was teeming with mounds in the late 19th century. This broad area, which was traversed by the urban road—the *ἀστική οδός*—leading from Athens to Sounion, was occupied by three of the coastal demes of Attica, those of Aigilia or Thoreis, Phrearrhioi and Anaphlystos, which are listed by Strabo. The above, in conjunction with archaeological finds and the geophysical relief of the region, have allowed some observations as to the extent of the area occupied by each deme. A part of the silver mines at Lavreotike were exploited by the local aristocratic families until they were devolved to the Athenian state, probably as early as the rule of Peisistratos or immediately after the establishment of democracy. Furthermore, Anaphlystos was one of the largest and most important demes, confirmed by the fact that since the early 5th c. BCE ten of its citizens were dispatched as deputies to the Athenian Boule.

According to Strabo's enumeration, the deme of Aigilia would have extended to the west of Anaphlystos along the coast. These two demes probably shared borders at the salt-pits or the stream that descended from the north and are clearly marked on Kaupert's map. If this was the case, the southeastern foothills of Mount Olympus would have belonged to the deme of Aigilia. According to an alternative possibility, the deme of Aigilia was located to the north of Mount Olympus, in the area of Phoenicia and extending up to Trapouria. This leaves the extended area eastwards under the deme of the Phrearrhioi, which was represented by nine *bouleutai* in the Athenian Boule. In this alternative case, the coastal area west of Olympus to Lagonissi, together with the lowland to the N and NE of the mountain, belonged to the deme of Phrearrhioi and so the deme of Thorai—represented by only four delegates and therefore a smaller deme—should occupy the section of the beach from the Blue Coast to Lagonissi.

In the extensive area of these two coastal demes, almost no systematic archaeological research had been carried out before the 1960s. Up until then, actively organized networks of grave-robbers and illicit traders of antiquities were responsible for the expatriation of a number of archaic sculpture masterpieces, which are presently exhibited in museums around Europe and the United States. Statues that originate with certainty from these two coastal demes are the kouros no. 32.11.1 at the Metropolitan Museum of New York, the kouros no. 169 at the Skulpturensammlung at Munich, and the funerary stele Berlin/Athens/New York. Other pieces did not have such a sinister fate. Aristodikos was found next to the road leading to Anavyssos, north of St. Panteleimon. A kore dating to the first decade of the 6th century BCE might also have been found in the area of Anavyssos. The column of the disc at the National Archaeological Museum of Athens originated from Phoenicia and the precise site upon which the famous Croesus was erected is known by dint of the discovery of the statue's base.

After the reorganization of the Archaeological Service in 1960, the Attic land was intensively inspected. A family grave enclosure dated to the classical period was excavated at Apoikos' greenhouse, a site that was part of Anaphlystos, the modern Palaia Phocaea. In 1966, as a

result of reports on the activities of tomb-robbers at the site where Nikolaou's greenhouse was located, in the vicinity of Agios Panteleimon, a rescue excavation unearthed an extensive cemetery of the Geometric period. In 1972 at Mesochori a cist tomb of the Proto-Geometric period was also found, as well as the relics of a post-Byzantine settlement. In the same year, Euthimios Mastrokostas conducted a short archaeological excavation at the Sideris' field, the same site where Croesus' statue had been erected. Surveys at the cemetery of St. Panteleimon were again conducted in 1973.

At a short distance from the above tumulus, which certainly belonged to a prominent local family, and to the south of the road that leads from Kalyvia to Anavyssos, the cemetery of the community extends at an area of over 50,000 m², which, after Cleisthenes's reforms, evolved to the deme of Aigilia. The cemetery was first documented in the 1950s when the area was raided by looters, whose activity was interrupted—or, rather, temporarily suspended—in 1956, when six persons were arrested. In 1990, west of the ancient road and at a distance of approximately 200 m. from the Melissourgos estate, tombs of the classical period were discovered, which had earlier been partly destroyed by a bulldozer. The excavation under the direction of Evangelos Kakavoyiannis yielded some grave offerings. Since then, excavations are conducted in the cemetery as occasioned by construction demands and their results are presented in preliminary publications.

In the same area where Lazaridis had found graves of the Proto-Geometric period in 1972, the curator of antiquities Olga Kakavoyianni also carried out intensive research between the years 1983 and 1990. Her work included two projects that were carried out as a result of construction requests on two separate plots. In 1983 and 1984, in the settlement owned by the Agricultural Bank of Greece immediately west of Lavrion Avenue, which probably lays on the route of the ancient road leading from Anaphlystos to the mining area, in the former Chatziantoniou's plot, the eastern part of a burial mound was investigated. Further research was conducted in 1985 and 1986 in a section of another mound in the Katafyki area, on Vryoulon street, in the former Kormetza's and Solidakis' plots. On a plot within the vicinity of the former, another mound was also noticed, which, however, had been largely destroyed during the expansion of a road. These "twin" mounds were also marked in the *Karten von Attika*.

The purpose of this study is to present both the above mounds (Mound A, in the former Kormetza's plot, and Mound B, in the former Chatziantoniou's plot) that, as has already been noticed, are both located within the bounds of Anaphlystos deme. Moreover, in 1972, Mastrokostas resumed the excavation at Croesus' tomb (Mound C, former Sideris' plot), but with meager results. The material presented in this study here was recovered during the 1990 research efforts from the cemetery of the Aigilia deme, which is clearly distinguished from the tomb of Croesus.

The mounds never ceased to be prestigious monuments, thus unfortunately attracting the attention of illicit actors. The actions of the grave robbers arrested in 1956 were not an isolated incident; there seems to have been an active circle of smugglers in the region since at least the late 19th century. In the study, frequent are the references to the destruction caused by the actions of looters, who significantly disrupted the stratigraphy of the mounds, in some places even reaching the bedrock. It seems, indeed, that they acted more than once, and that they had sufficient time at their disposal to select the more remarkable findings, while the rejected artifacts were stashed in pits. Such pits, which were found in several places over the two mounds, contained accumulations of small potsherds, undecorated pottery and several parts of painted vases. It is also certain that the material collected from the pits came from the tombs, since, after persistent study, it was possible in some cases to correlate parts of the vases found in the

pits with those from the tombs. An unexpected finding, a bronze coin minted on the authority of King George, places the date of the illegal activities in the 1880's.

MOUND A

The mound in the former Kormetza's plot is located at the southeast end of the Anavyssos plain, on Vryoulon Street, which leads to the modern settlement of Palaia Phokea. The site where the mound later accumulated was previously used as a cemetery from the period just before the turn of the 7th c. B.C. until approximately the middle of the 5th c. BCE. The earliest burials, four in number, were shallow pits excavated in the reddish bedrock and were probably marked by pointed limestone slabs. The large vessels used for children or infant burials were placed belly-down in shallow pits. Most of these earlier burials were destroyed due to the continuous reuse of the site for several generations, as well as insufficient soil coverage. The burials of the 7th and 6th c. BCE were primary cremations in deep pits with ventilation grooves cut into the narrow bottom and vertical sides for the circulation of oxygen and the complete incineration of the deceased. Three offering trenches (Opferinnen) have also been found, in one of which rich offerings were recovered. Relatives did not ensure the placement of a tombstone atop the burial pits and therefore the destruction of several burials was inevitable. Towards the end of the 6th c. BCE, simple or composite buildings were constructed over the burials; the largest of which was 4 m. wide and 8 m. wall. Most of these structures were visible in the 19th c. and thus fell prey to looters, who destroyed their filling in order to reach the graves. In the second decade of the 5th century, probably around 480 BCE, the burials were covered with a layer of yellowish soil, perhaps transferred from the area north of Anavyssos, and thus acquired the form of a mound measuring approximately 30 m. in diameter. The medium sized rocks that were not placed in the periphery retained the earth. During this last period the mound was used even more frequently as a burial ground and fresh burial pits were opened.

MOUND B

The mound in the former Chatziantoniou's plot is located on Lavriou Street in the building plot of the Agricultural Bank of Greece at Palaia Phocaea. During the investigation on the property it was made clear that in the western half, as well as on the adjacent property, there was an outcrop of about 4 meters high with a total diameter of 35 meters, distinct from the surrounding lowland area. The archaeological investigation that followed showed that the site remained in use from the last quarter of the 8th c. until about the middle of the 5th c. BCE. The burial practices were identical with those on mound A, as was also the accumulation of soil to shape the mound. For the classification of the burials, even of those that were not furnished with grave offerings in chronological order, two main criteria were used: whether the pit was excavated before or after the accumulation of the earth at the end of the first quarter of the 5th c. BCE, and the arrangement of the pits in relation to those that were furnished.

MOUND C

The mound was located on the north-eastern side of the road leading from Kalyvia to Anavyssos, in the area of Phoenikia or Melissourgos, in the Pyrnamakis', formerly Sideris', plot. At this site, between the mound and the modern road the ancient road was also found, which leads from Athens to Sounion. The monument was well known in the relevant archaeological

literature as the site where the kouros inv. no. 3851 of the National Archaeological Museum, the famous Croesus was found. The inscribed base and the statue were first published almost simultaneously, but their exact position was not confirmed until many years later. The finding of the inscribed base was announced by Arvanitopoulos in 1938, whereas one year earlier, thanks to the testimony of a villager, the inscription, as well as its finding place, became known. In the same publication it was also announced that the kouros found at Anavyssos was repatriated from Paris, where it had been illegally exported. Arvanitopoulos, with purely stylistic criteria, assumed that the statue and the pedestal were associated and that the deceased whom the statue represented had fallen at the Battle of Pallinida in 546 BCE. The exact location of the pedestal, and consequently of the kouros, became known in 1954 when Sotiris Sideris, the owner of the field where Croesus' burial was located, handed over the front marble plinth of the middle step, on which the famous funerary epigram is engraved, to the National Archaeological Museum.

In modern times, the monument deserved better. During the winter months of 1971/1972 the owners attempted to flatten the outcrop, which at that time had been preserved at a height of about 1m. In 1972, the Archaeological Service carried out a project under the direction of Efthimios Mastrokostas. Their work led to the documentation of the intensely devastated burials, since over most of the mound's surface the looters had excavated deep pits that reached the bedrock. In the framework of the research, Mastrokostas conducted excavations in narrow, elongated trenches. There he found plundered burials buried in pits, inhumations and primary cremations, as well as cist-graves and tile-graves dated to the 6th and 5th c. BC. Mastrokostas also recognized a wall on the mound's circumference. The research was interrupted, when Mastrokostas was forced to resign and thus, the mound investigation was not completed. Similarly, it was not possible to identify the exact location of the statue's pedestal and to collect all the ancient remains. The missing lower legs and the brick of the statue have still not been found. On the west side of the mound, next to the ancient road, are parts of the pedestal rebuilt in a modern construction, as well as the hinter plinth of the middle step.

THE MUNICIPAL CEMETERY

At a short distance from Mound C, we find the municipal cemetery, extending over an area of more than 50,000 m². The cemetery likely belonged to a prominent family of the region until reforms enacted by Cleisthenes devolved it to the deme. With the available documentation, it is not certain whether the cemetery belonged to the deme of Thorai or Aigilia. Here, we will present the material from the 1990 survey conducted by Evangelos Kakavoyiannis, a portion of the material confiscated from looters in 1956, and material found in the National Archaeological Museum. The latter is described in the official report of the museum's curator, Photis Stavropoulos, who addressed the Antiquities Department of the Ministry of Religious Affairs and Education. The catalogue of the confiscated antiquities includes the restored tombstones inv. 6915 and 6916, and smaller artifacts, of which, horses' hooves, limestone alabaster and stone fragments are mentioned, as well as objects that were collected by Stavropoulos during his investigation at the spot indicated by the looters. Besides the two tombstones, the rest of the findings were not found and were therefore not imported into the National Archaeological Museum. This unwelcomed conclusion was also reached for the Museums of Piraeus and Vravron.

COMMENTARY ON THE FINDINGS

The findings indicate that the sites where the mounds later accumulated were in use already for several generations. The earliest burials in mound A date back to the period just before the 7th c. BC, whereas the corresponding burial in Mound B was about one generation earlier. From this first period of use, only few findings have been retained. The pottery exhibits a smooth transition from the Late Geometric to the Protoattic rhythms; during the first two decades of the 7th c. BCE the Geometric tradition in the pottery is still very intense, despite the release from the Geometric expression expressed in the loose compositions and the free use of curvilinear motifs and themes from the flora and fauna with the gradual increase in the use of added colors, white and violet. Many of the themes numbered among the Geometric repertoire are preserved, while the geometric expression, with which the figurative themes and the complementary patterns are rendered, survive in the first quarter of the 7th c. BCE or even later.

The only medium-sized restored vessel is the amphora with strips M.B. 5855 (fig. 250), which must be dated to the beginning of the last quarter of the 8th c. BC. A slightly earlier find is probably the amphora no. 1315 from tomb 51 of Kerameikos, which is dated around 740 BC. Compared to the latter, the amphora from Tomb 3 of Anaphlystos has a lower neck and a wider mouth, but equally elongated proportions, all of which are features that place it in the evolution between the Kerameikos' amphora and those from the Athenian Agora, dated to the end of the 8th c. BC. Vases of this kind were not used for burials in the late Geometric period, whereas in the 7th c. they were not used for residential purposes.

The mourners in the fragmentary closed vessel M.B. 5944 (fig. 219) should be contemporary. In addition to the bowls on high stands that have already been interpreted as incense burners, there are two more objects that could probably be numbered under this category. The disc-shaped vessel M.B. 5836 (fig. 44) could possibly be interpreted as a censer adapted to some sort of vertical surface, organic or non-organic, or a base.

THE WHITE MOURNERS PAINTER

Of the many grave offerings found in the burial mounds, some objects certainly stand out. An assemblage found in the offering trench of the Tomb 8 in the Tumulus A is dated to the threshold of the Protoattic period. This stylistically homogeneous group of offerings displays features of the early Protoattic period: release from the geometric expression and a preference for loose compositions with free use of curvilinear motifs and flora and fauna themes, with the addition of colors, white and violet, which give the impression of polychrome synthesis. The pottery form bears striking resemblance with vases from the offering trench a/IV of Kerameikos that also date back to the first decades of the 7th c. The latter, as well as those from the Tumulus A, must be studied as a unified group. This gives further insights into the first steps of the Protoattic rhythm and further allows assumptions about apprenticeships between the painters.

The most easily recognizable painter, who was active at the end of the 8th and the beginning of the 7th c. BCE, was the Analatos Painter, named after the region in Attica where one of his works was found. A recent study attributes to his hand forty-nine vases, which all share stylistic resemblance in the rendering of the horses with long, oblique bodies and the manes that are analyzed in successive concentric arcs and fall into flaming tresses on the horses' necks, as well as human figures with silhouetted faces and outlines. His career, which spanned the last years of the 8th c. BCE and the first decades of the subsequent century, had a significant influ-

ence on his contemporaries. Pots from the Kerameikos trench, which have already been mentioned, are also attributed to Analatos. However, these vases, apparently dating to the 680's BCE, seem to lack the expressiveness and originality of other works of the painter; they tend to a conscious mannerism. For this reason, the pots from the Kerameikos trench were recently dissociated from the Analatos Painter and attributed to one or more painters who could either belong to his or the Mesogeia Painter's workshop. The stylistic uniformity of the group of vases and the affinity with Analatos' painting style allow us to attribute them to a vase painter who learned his craftsmanship by spending time in the workshop of a pioneer painter of the Protoattic rhythm and who succeeded his teacher shortly before the transition to the Black and White rhythm. Thus the pottery from Tumulus' A Tomb 8—at least those pots with figurative decoration—are attributed to this painter, whose conventional name White Mourners Painter is given by dint of the extraordinary quality of the mourners depicted on the trefoil oinochoe.

The attribution of the two pottery assemblages from Kerameikos and Anavysos to the same hand is documented by the similarity in terms of the decoration structure, as well as the features of the figures and the patterns. The two covers from Kerameikos, nos. 1158 and 1271, find their parallels on the cover no. 1 from Tomb 8. Particularly, the similarities with the cover 1158 are obvious in the structure of the decoration, with the hanging triangles under the handle and the hanging coils, which define the frieze with the chariots. The painter designs the heads of the horses with wavy curls, thin trunks, slightly open mouths and accented joints, similar to those in the krater with the cover M.B. 5831 and 5841 (fig. 32) and in the bowl on high foot (fig. 35). The riders have long, white tunics, similar to those of the female figures in the trefoil oinochoe M.B. 5867 (fig. 33). The painter depicts the rider in the same way as the horseman of the crater in the Badisches Landesmuseum in Karlsruhe; the frontal trunk is rendered in outline, whereas the rider's leg hangs under the horse's trunk. This crater is attributed to the same painter due to the horse's mane, the rider's head and the complementary motifs.

This painter's name vase is the trefoil oinochoe M.B. 5867 (fig. 33), which can be placed at an advanced stage of his work and also shows his willingness to explore new ways of decorating the surface. The shape of the vase differs significantly from the so-called Phaleron oinochoe in terms of its dimensions and slenderness, but also from the variants found at of Vari and Munich; at the same time, he approaches the oinochoai of the Middle Early period. On his name vase, he uses two techniques for rendering faces: outline and silhouette with a dot exempted for the rendering of the eyes. The innovation of using these two techniques on the same vase was introduced by the Analatos Painter on the clay plaque from Sounion exhibited at the National Museum of Athens, as well as on the lebes at the University of Mainz. However, the oinochoe presents a further departure from tradition; in the main frieze, the figures are rendered in contour, a technique typical of the Middle Protoattic style, whereas in the secondary frieze around the neck the faces of the smaller mourners are attributed in silhouette, a technique that could be recognized as lingering Geometric. The aesthetic of the polychromatic surface is also innovative; white is added with reservation to create a color variation in the friezes of the neck and the body, while violet is used even more sparingly to give emphasis to the secondary details, such as the base of the neck or the decoration, as is seen in the leaves of the palmettes. Some remnants of the Geometric style or the first phases of the Protoattic can be seen in the patterns scattered between the figures, which are without the slightest relation to the content or the decoration. A vertical band interrupts the procession of women without being able to determine the beginning or the end of the procession, while rosettes and short zigzag lines are used here and there as if the painter did not wish to distinguish himself from the prevailing tradition. The profiles of the mourners, with their sturdy chins and pointed noses, approach those of the women with branches in their hands found on a fragment in the Kerameikos Mu-

seum, as well as the figures in the cup with foot no. 1153 of the same museum dating to 690 BCE, while the mourners with the pointed noses designed with a spiral and the oval eyes with a central dot under the hair are compared with the Sphinxes in the later kotyle no. 1152 of the Kerameikos Museum, also found in the a/IV pit. The latter example should also be contemporary to the trefoil oinochoe, approximately from the period around 680 BCE.

The two fragmentary slates depicting mourners M.B. 5839 and 5840 (fig. 39 and 40), are probably contemporary. Their vertical flat surface bears a painted decoration and the upper ending of the back side, which is unpainted and coarse, is attached to a fragmentally preserved horizontal surface. Perhaps they were decorative plaques, meant to be inserted into objects of other material, most likely of wood. There is no hole on the vertical surface for their attachment. Small plaques are not unknown in the context of worship; the tiles from the sanctuary of Eleusis are associated with the chthonic nature of the Eleusinian cult, while those from other places in Attica are also related to chthonic cults. The plaques found at tumulus A, with their small size and decoration with mourners, could be restored to a portable vessel for the funeral ceremony or even to the coffin itself. A more likely interpretation is that they are parts of a stand. Tripods were widespread during the late Geometric period and the early 7th c. BCE. If this is the case, the horizontal part on the back side would support the collar for the placement of the object, which should in any case be relatively light. The possibility of the latter being the phiale with an open bottom cannot be ruled out, although there are no known parallels. To avoid monotony, the painter renders three of the female figures in outline and one in silhouette, a technique used on the oinochoe for the male figures.

The cotyle no 1153 in the Kerameikos Museum is likely to be dated later; the main frieze includes a horseman, a chariot and a sphinx among zig-zag strips, spirals and locks. Compared to the horses, those on the vases of M.B. 5831 (fig. 32) and 1158 of Kerameikos are more loosely painted and the manes rendered with negligence. The painter does not pay much attention to the proportions of the horses; the trunk is short, the head is large, the pitch unstable. However, the hand of the painter is apparent in the charioteers who have trunks similar to those on the vases 1158 and 1271 of Kerameikos and M.B. 5831. The nose is accentuated, while a triangular mass of hair on the neck gives the impression of intense movement. The female heads in the trefoil oinochoe M.B. 5867 are very close to the female heads on the cup on stand M.B. 5861 (fig. 38). These two find a close parallel to the cup at the Kerameikos Museum, as is confirmed by the similar hooks and the decoration structure. It cannot be excluded that the painter decorated vases with conventional decoration. The trefoil oinochoe at the Kerameikos Museum no. 1154 and the cover no. 1155 in the same Museum, as well as the group of vessels discovered during the excavation for the construction of the Kerameikos station, are all decorated with subjects found in vases from Anavyssos, however, due to their lack of figurative decoration, cannot be attributed with some degree of certainty to his hand.

From the examination of the above vases, a clear picture of the work of the painter is formed. His vases are distinguished from the last of the Analatos Painter, as well as from those of other painters, who follow the tradition of the pioneer in the Protoattic style, such as the Painter of the hydria and the crater in the Athenian Agora. The White Mourners Painter adopts the preference of the Analatos Painter for the use of colors, but uses them with much greater comfort and freedom; thus he paves the road to the mid-7th c. BCE painting style, when, in addition to white, brown is also employed for the rendering of figures. The White Mourners Painter uses white for the forms but not brown, while violet is reserved only to define or distinguish the surfaces.

The crater at the Landesmuseum is distinguished by how much the White Mourners Painter

owes to the Painter of Analatos. This crater is compared to the crater no 6077 at the Antiken-sammlungen in Munich, a vase that is considered to bring together all the innovations of the Protoattic painting. This large-scale vase, 0.44 m high, has wide surfaces, in order to unfold two friezes with a procession of chariots and felines. The crater in Karlsruhe has a substantially different shape, smaller in size, with higher lips developed at the expense of the body, thus tending towards a hemispherical shape, whereas the handles are horizontal. It depicts a rider with a square shield in the middle, a second similar rider over the right handle, and a warrior with a circular shield and a spear above the left handle. Similarly restricted is the second frieze, where a series of similar small aquatic birds is being painted. The void is covered with many geometric patterns. Despite the differences, it is obvious that the two vases are in the same tradition. Thanks to the warrior on the Karlsruhe crater, the discoid object might be a part of a censer M.B. 5836 (fig. 44) and can also be attributed to the same painter.

The White Mourners Painter does not show any preference for the decoration order; he modifies the figurative themes derived from the Geometric tradition, such as chariots and rows of mourners. On the cover M.B. 5841 (fig. 32) the combination of the mourners on the neck and the series of the chariots are interesting; the two tripods, on the neck and in the frieze, could probably be interpreted as the prize or prizes for the winner in the races, such as those celebrated on the occasion of Patroklos' death. Also worth mentioning is the decoration on the cover M.B. 5841 and the crater M.B. 5831, which match each other but have no exact parallels elsewhere. Both should have been executed by the same hand, as can be deduced from the comparison with the individual decorative motifs, as well as the statistic comparison of the birds at the base of the crater with the birds under the handle of the oinochoe. The decoration is surprising; the painter has large, unbroken surfaces that he could fill with processions of mourners and animals, as the Analatos Painter preferred. However, he rather covers it with pleasantly decorative motifs, which lack inspiration. It is obvious, that the Painter considers the crater's surfaces as of minor importance and is mainly interested in the cover. Even in this perspective, the plant and the geometric motifs on the crater are the epitome of the decorative expression. The ornamental theme of the wavy line with or without any complementary motifs rarely appears in the late Geometric and the Protoattic style, especially when Athenian vase painting undergoes island influences. However, it is also possible to trace the influence in the plastically rendered strips on the shoulder of amphorae and hydriae, some of which were also decorated by the Analatos Painter. An innovation of the potter is the attachment of clay figurines to the handle of the cover. It is known that—since the second half of the 8th c. B.C. and in the 7th c.—figurines are often attached on the rim of open vessels. These figurines are typically rendered with their hand raised upon their head, a gesture interpreted as an act of lamentation. On the cover, the trace of the relief against the handle allows the restoration of two frontal figurines, which are substantially larger than the painted ones that frame them. The combination of painted and plastic decoration is not uncommon in the Protoattic period and it is equally possible that the potter who made the pot also made the figurines. Also interesting is the depiction of the two tripods, one on the convex surface of the cover and one on the handle. One last innovation of the painter, which is worth mentioning, is the decorative theme of horse busts that are undertaken by the Cycladic workshops. Until now, it was considered that the subject appeared during the middle Protoattic period, when it first came up on a cup in the Kerameikos. The protome of horses and men on the bowls M.B. 5860 (fig. 36) and M.B. 5861 (fig. 38), allow the presumption that the subject was an introduction into the attic repertoire two decades earlier. In conclusion, vases attributed to the hand of the same vase may be dated to a period of about twenty years, from 690 to 670 BCE.

FIGURINES

Most of the figurines found in the mounds, both anthropomorphic and zoomorphic, were probably attached as accessories on vessels and were not specifically used as grave offerings. This observation can be ascertained from those female figurines that retain a somewhat larger part of the body, while the same conclusion is reached for those in fragments due to their parallels. Under this category falls figurine no 5934; a female figure is represented, bringing her hands to her head, a gesture that represents lamentation. The testimonies, both literary and epigraphic, offer insights into the process of the mortuary practice, whose integral element is lamentation over the deceased.

The mourner allows for the reevaluation of the daedalic figurines in Attica. The emergence of the clay figurines in Attica began in the mid-7th c. BCE, at least two decades after mourner M.B. 5934 (fig. 48), which dates back to around 680-670 BCE. The figurine exhibits the traits of the early daedalic period—namely, the symmetry of proportions, a triangular face with relief features and accentuated chin, the low front and the mass of the hair, acute transitions, and even the strict structure explicitly manifested on the vertical line in the chest. It closely resembles the figurines of the early daedalic period from Gortys—a head in the Ashmolean Museum—but the rounded chin shares almost the same features with the mourner's, whereas the figurine found at Despotiko, which dates back to the 2nd quarter of the 7th century, exhibits features of a later period. The Anavyssos mourner does not find close parallels among the Attic figurines; in the early decades of 7th c. Attica, the figures have stylized and subtractive features, continuing the almost unbroken series that had emerged since the Geometric period. Closer is the similarity to a figurine in Berlin, of unknown origin, which is considered Eastern and more specifically of Rhodian origin. In 660/650 B.C., female figurines—made significantly later—were employed to support a censer, as well as the decorative element of a trefoil jug. In both of them, the shape of the face has become almost trapezoidal, and the individual facial features have acquired plastic value, whereas the engraving—as a means of rendering the details—subsides and finally the body is articulated and structured better. As for the workshop, only assumptions can be made. Leon Mitsopoulou argued that most of the figurines dedicated to the sanctuary of Artemis in Vravra had been produced in the local deme, and only a small number of them in the city's workshops. The latter also had qualitative fluctuations, an acknowledgment that permits their classification under a single artistic center.

THE FUNERARY PRACTICE

In Attica from the 2nd quarter of the 8th c. BCE, a gradual change in burial customs is recorded. The practice of incinerating the dead is less frequent in favor of inhumation, a practice exclusively implemented since the middle of the century. This change is probably not related to the increase in the number of burials, as a result of the rapid growth of the Attica population. Rather, it served the need of the gene to maintain collective recordings of their presence in the same area. Initially, simple pits were opened in the natural reddish soil, where the dead were inhumed or, in the case of infants, buried in pots. The continuous use of the site for almost two and a half centuries did not allow the preservation of many of the earliest tombs that were destroyed. This practice should not be attributed to the neglect of erecting burial markers; the literary sources attest to the significance laid upon the erection of tombstones made of perishable materials. None of these early tombs reveal the existence of an overgrown tumulus, which may be attributed to their destruction from the newer use of space. Covering the geometric

and early archaic pits with a soil tumulus should be assured, as described in Homer, and inscribed and documented elsewhere.

Contrary to the evolution of the previous period, the transition to the 7th c. BCE is accompanied by significant changes. The number of burials was reduced dramatically, while, as in the Attic countryside in the first decades of the 7th c. BCE, there was a significant change in the burial customs. At that time, the funerary practice of inhumation was replaced by the incineration of the deceased, a practice accompanied by a ceremony with the characteristic feature of the period, the offering trenches. This practice seems to have been introduced into the city's periphery with some delay, in relation to its emergence in Athens. The cremations were primary. For example, the deceased was incinerated in the pit. This new practice came with some experimentation. Thus, unlike the tombs in Kerameikos, where from the early 7th c. BCE, the pits for the primary cremation were equipped at the bottom and on the sides with grooves, so that oxygen would circulate under the mass of wood, the tombs at Anavyssos took place in deep rectangular pits that lacked similar grooves. For the incineration, branches and wood were used in sufficient quantity, as can be deduced from the layer of ash and burned wood (up to 0,20 m thick) that was found within. The incineration was complete and perfect, which resulted in the lack of skeletal residues. In just one case, in the Tomb 8, it is possible to identify the minimal relics of a child, the burial of which is accompanied by a large number of dwellings. Soon, however, it seems that the need for the better circulation of oxygen within the pit was perceived. During the 7th c. BCE, probably towards the middle decades of the century, a continuous, elongated, rectangular in-section groove (of approximately 10 cm wide) was introduced. Initially, it was restricted solely to the bottom, but soon after to the vertical, narrow sides of the pit. This pattern continued until the early 5th c. BCE, when the construction of the groove was interrupted, even though the primary cremations carried on.

A characteristic feature of the 7th c. burial practices in both Athens and the Attic countryside is the presence of offering trenches. These are elongated structures (0,10-0,20 m. deep), whose length reaches up to 12 m. long in Kerameikos, and up to 14 m. in the Vari cemetery. The best preserved trench was found in correlation to grave 8, which ended in a pit where the burial offerings were deposited. A few bones found inside seem to belong to an infant, which makes it a unique case of infant inhumation. Contrary to Kerameikos, the Anavyssos trenches show considerable differences. In the cemetery of Athens, archaeologists relying mainly on the best preserved KI 4 trench, reconstructed a ceremony that evolved, while the grave remained open. A wooden table was placed along the interior of the trench that was above the elongated, clay trenches, as evidenced by the holes that were maintained at these particular intervals. The ceremony consisted of the relatives bringing grave offerings and the consumption of the *perideipnon*, the funerary meal under the presence of the deceased. While the grave was still open, the bank and the vessels were incinerated. Contrary to the corresponding practice at Kerameikos, the burning of the objects was partial and resulted in traces of the exterior decoration being left on the surface of several objects. The burning of the bank causes the vessels to fall and break—the remains of which, as well as the organic matter consumed—are concentrated in a pit that was opened especially for this purpose at the western end of the groove.

TOMBS AND FUNERARY CONSTRUCTIONS

The formation of the mounds in the early 5th c. BCE and the continuation of their use for at least one generation caused the destruction of the earlier markers, which, moreover, would be rather humble constructions. In Mound A, Tomb 1 was marked by a crude perpendicular

stone, whereas Tomb 16 was enclosed by a low perimeter wall built with large, well-worked stones. The latter above ground monument finds parallels in Athens and Attica, all of which serve as precedents for the series of periboloi better known since the 5th c. BCE. On Mounds B and C, funerary statues were erected. The latter is the well-known Croesus, which is exhibited in the National Museum at Athens. Of the former, only part of the lower step of its pedestal is preserved, which was probably placed on a rectangular platform, measuring 2.00 by 1.70m, adjacent to Construction A. The position of the statue should not have prevented the formation of the earthquake at the end of the second decade of the 5th c. BCE and would naturally continue to dominate the field.

The mounds were the most typical form of burial monument during the archaic period. The best preserved and exemplary, studied accumulations of soil above clusters of pits are those that were unearthed at Kerameikos. Their size did not totally correspond to the desire for the creation of even more imposing monuments. One of the earliest mounds, dated to the early 7th c. BCE, is the so-called “Rundbau” next to the river Eridanus, which was 18 to 20m. in diameter. This exceptionally massive monument did not find its equivalent in Kerameikos, where during the 7th c. BCE the mounds measured approximately 10m. in diameter. The “Rundbau” was surpassed almost one and a half centuries later, around the middle of the 6th c. BCE, when the so-called (Hügel G) with a diameter of 32m and a height of 5m was set up. Slightly thereafter is the so-called “Südhügel” with a diameter of 30m and 5 m high, which covered two burial pits and dates back to around 500 BCE. In addition to the above monuments, smaller mounds were formed until the end of the 6th century BCE. At the top of these prominent monuments, a crater or column, the earliest of which dates back to the middle of the 7th c BCE, would lend even greater prestige to its owners.

Covering the burial pits and the constructions with mounds of soil was a common practice in archaic Attica. When Curtius and Kaupert drew up their Attic maps in the late 19th c., much of the lowlands in Mesogaia and the coast were covered with similar structures, many of which would surely be burial mounds. Of these, only a few have been investigated, whereas most have either been completely destroyed by grave robbers or as a result of the cultivation and building activity. Those that have been excavated in several locations in Attica (Sounio, Finikia, Vari, Merenda, Spata, Velanidza, Koropi, Glyka Nera) constitute the most identifiable feature of the burial practice in archaic Attica. In most of the cases, the mounds were of restricted dimensions and were accumulated over at least one burial. Mounds A and B at Anavyssos differentiate from the aforementioned, not only due to the inclusion of many tombs that span over a period of three centuries (late 8th-early 5th c. BCE), but also due to their imposing size that corresponds only to similar monuments at Kerameikos. These features could probably be attributed to the social conditions that prevailed at the end of the 6th c. BCE. In the early 5th c. BCE, the gene, that lived in the Anavyssos region, possessed wealth arising from the cultivation of the fertile coastal plains, but mainly on the exploitation of the mines in western Lavrion. This gene that had been settled in the regions for centuries wished to preserve the memory of the ancestral fame and thus turned the funerary site—dispersed with some above-ground edifices that served paying homage collectively to the ancestors—to imposing monuments as adequate security of the family space. The accumulation of soil of yellow tint, that was conveyed from afar to set up Mound A, took place around 490 BCE; this date is also documented for the corresponding configuration of Mound B.

After the mounds were accumulated, the site was not abandoned, but was still used for cremation burials that caused the destruction of earlier graves. During the last period upper ground edifices were constructed, which in addition to their other functions served the marking

and protection of the underlying burial pits. These constructions are related to certain pits, as can be deduced from finding the latter in symmetry with their outline. These buildings are rectangular in plan and of small dimensions (the most extensive are 3.50m long and 2.50 m wide) with one or two departments. In their interior, they were filled with soil and stones, and probably functioned as markers and enclosures.

THE SOCIETY OF ATHENS DURING THE ARCHAIC PERIOD AND THE COASTAL MOUNDS

The earliest finds in the area that extended over the demes of Aigilia and Anaphlystos date to the Geometric period, when the intensive habitation of the country is well documented. At that time, in the late 8th c. BCE, the political and social fermentations that led to the formation of a single city in Attica must have matured. The political integration of the *kômai*, as described by Aristoteles, must have been accomplished in the late Geometric period. According to the ancient tradition, the Athenians were distinguished in four tribes and the latter in *phratriae* and *gene*. The evolution towards the participation of all free citizens in the city's government had not yet reached a conclusion. Archaic Attica was a rather introverted community, with limited foreign trade, without involvement in the colonization movement, and a gradual concentration of the fertile land in the hands of a few families, who exert political control, apart from their origin and their wealth. In spite of the reactions, the land aristocracy seems to have retained control over political affairs up until the rise of tyranny. When the Peisistatids were overthrown, the demand for the institutionalization of public participation became dominant. The reforms of Cleisthenes were based on the division of the Attic society into freshly established tribes, so that the citizens would abandon their traditional social background. In this new context, some conclusions can be drawn. During the 7th c. BCE and the early 6th c. BCE, burial practice seems to be heavily influenced by the Homeric figures. Families with financial means perform sumptuous funeral ceremonies, reproducing at least, to a certain extent, the drama that occurred when a heroic figure of the Homeric Poems was buried. The two mounds constitute a type of monument employed by the wealthy landowners of the area that exhibited their ancestral roots in the region at that time, when the earlier important gene had lost their privileges. This motive also explains the conservatism in the burial practice and the preservation of the cremation.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗΣ ΑΡΙΘΜΗΣΗΣ ΤΑΦΩΝ ΤΩΝ ΤΥΜΒΩΝ Α ΚΑΙ Β ΣΤΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΜΕΛΕΤΗ

Τύμβος Α	
1	1
2	2
3	3
I	35
II	37
III	9
IIIα	44
IV	36
V	25
Vα	10
VI	32
VII	17
VIII	20
IX	16
X	13
XI	16
XII	14
XIII	11
XIIIα	33
XIV	34
XV	21
XVI	24
XVIII	22
XIX	5
XX	39
XXI	40
XXII	26
XXIII	27
XXIV	12
XXV	41
XXVI	28

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΕΛΕΤΗ

Τύμβος Β	
1	1
2	2
I	15
II	41
III	25
IV	38
V	39
VI	40
VII	16
VIII	17
IX	18
X	19
XI	20
XII	14
XIII	4
XIV	21
XV	22
XVI	23
XVII	6
XVIII	27
XIX	28
XX	32
XXI	33
XXII	29
XXIII	34
XXIV	30
XXVβ	8
XXVI	11
XXVII	12
XXVIII	7
XXIX	35

XXVII	42
XXVIII	7
XXIX	8
XXX	6
XXXI	29
XXXII	23
XXXIII	30
XXXIV	31
XXXV	45
XXXVα	46

XXX	36
XXXI	37
XXXII	10
XXXIII	9
XXXIV	31
Πιθαμφορέας 67	5

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΩΝ, ΟΜΑΔΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Αίμονος και Ομάδα του Αίμονος: Τύμβος Α, Τάφος 24, αρ. 1, 2 και 5· Τάφος 37, αρ. 1, 2 και 3· Τάφος 39, αρ. 1· Τάφος 40, αρ. 3 (;), 4 (;)· Τάφος 41, αρ. 1, 2, 3, 10, 11· Τάφος 42, αρ. 3· Τάφος 43, αρ. 2· Τάφος 44, αρ. 2· Τύμβος Α, λάκκος απόρριψης τυμβωρύχων, αρ. 11. Τύμβος Γ, χωρίς ένδειξη προέλευσης, αρ. 9.

Εργαστήριο του Ζωγράφου του Διόσφου: Τύμβος Α, Τάφος 23, αρ. 6.

Εργαστήριο του Ζωγράφου της Μέγαιρας: Τύμβος Α, Τάφος 20, αρ. 1, 8· Τάφος 41, 4, 5, 6, 7, 8, 12

Ζωγράφος ΚΥ: (κοντά) Τύμβος Α, Τάφος 32, αρ. 6.

Ζωγράφος του Ready: Τύμβος Α, επίχωση του τύμβου, αρ. 11.

Ζωγράφος του Καΰλου: Τύμβος Β, Τάφος 27, αρ. 1, 2.

Ζωγράφος της Λεκανίδας της Δρέσδης: Τύμβος Β, Τάφος 5, αρ. 2.

Ζωγράφος των Λευκών Θρηνωδών: Τύμβος Α, Τάφος 8, αρ. 1, 2, 3, 5, 8 και 9.

Ζωγράφος του Λουτρού: Τύμβος Α, επίχωση του τύμβου, αρ. 14.

Ζωγράφος του Πόλου: Τύμβος Α, Τάφος 14. Τύμβος Β, Τάφος 5, αρ. 1· Τάφος 9, αρ. 1.

Ζωγράφος των Πτηνών και των Σπόρων: Τύμβος Β, επίχωση του τύμβου, αρ. 1.

Ζωγράφος της Φανυλλίδος: Τύμβος Α, Τάφος 23, αρ 3 και 8.

Ζωγράφος της Φιλαδέλφειας: Τύμβος Α, Τάφος 44, αρ. 8.

Ομάδα Ragusa: Τύμβος Α, Τάφος 11, αρ. 2. Τύμβος Β, Τάφος 13, αρ. 3. Τύμβος Γ, χωρίς ένδειξη προέλευσης, αρ. 10.

Ομάδα Αθήνας 581: Τύμβος Α, Τάφος 23, αρ. 1, 5, 10 και 11. Τύμβος Β, Τάφος 25, αρ. 4.

Ομάδα του Ασκαλάβου (Gecko Group): Τύμβος Α, επίχωση για τη διαμόρφωση του Τύμβου, αρ. 1.

Ομάδα του Ερωδιού: Τύμβος Β, Τάφος 27, αρ. 8.

Ομάδα των Αρυβάλλων με Πολεμιστές: Τύμβος Β, Τάφος 6, αρ. 2.

Ομάδα των Δελφινιών: Τύμβος Β, Τάφος 14.

Ομάδα των Μικρών Λιονταριών (Little Lion Class): Τύμβος Β, Τάφος 27, αρ. 7.

Ομάδα του Πετεινού: Τύμβος Α, Τάφος 23, αρ. 9· Τάφος 25, αρ. 1 και 2. Τύμβος Β, Τάφος 25, αρ. 3, 5, 6· Τάφος 27, αρ. 3, 4, 5, 6.

Ομάδα του Würzburg: Τύμβος Α, λάκκος απόρριψης τυμβωρύχων, αρ. 2.

Ομάδα χωρίς Φύλλα: Τύμβος Β, Τάφος 25, αρ. 1.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝ

Άγιος Γεώργιος 13, 14, 16, 139

Άγιος Παντελεήμων 16, 17, 271, 281

Αγροτική Τράπεζα 137

Αζηνία, -είς 13

Αιγιλιά, -είς 13, 15, 255, 266, 267

Αλυκές 15, 178

Ανάβυσσος 178, 237, 238, 262, 272, 274, 281, 282

Αναβύσσου, κόρη 178

Ανάφλυστος, -ιοι, 13, 14, 15, 17, 18, 139, 276, 280,

ανθοκήπια (Αποίκου, Νικολάου-Ντολτσέτι) , 16, 17,
Αρί 15
Αριστόδικος, θέση εύρεσης 16
άστική οδός 185
Βερολίνου/Αθήνας/Νέας Υόρκης, στήλη 16, 178
Βλάχικα μαντριά, 16
Βρυούλων, οδός 11, 18
Γαλάζια Ακτή 15
δήμοι 281
Θοραί, Θοραιείς, 13, 15
Θορικός, 279, 280, 282
Καλύβια, 15
Καταφύκι 18
Κατηφέ, οικ., Παλ.Φώκαια 16
Κερατοβούνι 13, 17
Κορμέτζα, οικ. 18, 19, 23
Λαγονήσι 15
Λαύρειο 276
Μελισουργού, πύργος 16, 18, 185
Μερέντα 248, 278
Μεσοχώρι 17
Μονάχου Γλυπτοθήκη, κούρος 16
«Νέας Υόρκης», κούρος 16
Νικολάου, θερμοκήπια 17
Όλυμπος, Λαυρεωτικός 13, 14, 15
Όλυμπος, οικισμός 16
Παναγία Μονομερίτισσα 185
Πανί, όρος 13
Πυρναράκη, οικόπεδο 18, 185
Σιδέρη, αγρός 17, 18, 19, 185
Σκόρδι 13
Τραπουριά 15
Φέριζα 16
Φ(Χ)οβόλες 15
Φοινικιά 11, 15, 185, 272, 276, 277
Φρεάρριοι 13, 15, 16
Φώκαια, Παλαιά 13, 16, 17, 278
Χατζηαντωνίου, οικόπεδο 18, 19, 137

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Ahlberg, G. 1971. *Prothesis and ekphora in Greek geometric art. SIMA 32*. Göteborg: Paul Åströms Förlag.
- Alexandridou, A.F. 2008. «Athens versus Attika. Expressions of local ties in late seventh, early sixth century B.C.». Στο *Essays in Classical Archaeology for Eleni Hatzivassiliou 1977-2007*, επιμ. D.C. Kurtz, C. Meyer, D. Saunders, A. Tsingarida και Nicole Harris, 65-72. Oxford: The Beazley Archive and Archaeopress.
- Alexandridou, A. 2009. «Offering trenches and funerary ceremonies in the Attic countryside: the evidence from the North necropolis of Vari». Στο *From Artemis to Diana. The Goddess of Man and Beast*, επιμ. T. Fischer-Hansen και B. Poulsen, 497-522. *Acta Hyperborea: Danish studies in classical archaeology 12*. Copenhagen: Museum Tusculanum.
- Alexandridou, A. 2011. *The early black-figured pottery of Attica in context (c. 630-570 BCE)*. Monumenta Graeca et Romana 17. Leiden, Boston: Brill.
- Alexandridou, A. 2012. «The North necropolis of Vari revisited». *ArchEph*: 1-73.
- Alexandridou, A. 2013. «Destructions at the Grave. Ritual burning and breaking in 7th century B.C. Attika». Στο *Destruction. Archaeological, philological and historical perspectives. International workshop, Louvain-la-Neuve, November 24 to 26, 2011, organised by CEMA - Centre d'étude des mondes antiques*, επιμ. J. Driessen, 271-286. Louvain-la-Neuve: UCL, Presses Universitaires de Louvain.
- Alexandridou, A. 2015. «Shedding light on mortuary practices in early Archaic Attica: the case of the offering trenches». Στο *Classical archaeology in context: theory and practice in excavation in the Greek World*, επιμ. D.C. Haggis και C.M. Antonaccio, 121-147. Berlin και Boston: De Gruyter.
- Alexandridou, A. 2016. «Funerary Variability in Late Eighth-Century B.C.E. Attica (Late Geometric II)», *AJA* 120: 333-360.
- Alexandridou, A. 2017α. «Special burial treatment for the “heroized” dead in the Attic countryside: the case of the elite cemetery of Vari». Στο *Interpreting the seventh century BC: tradition and innovation*, επιμ. X. Charalambidou και C. Morgan, 281-292. Oxford: Archaeopress.
- Alexandridou, A. 2017β. «Sacred or profane? Interpreting Late Geometric edifices in proximity to burials in Attica». Στο *Construction of social identities in Early Greece*, επιμ. A. Tsingarida και I. Lemos, 43-72. *Études d'Archéologie 12*. Bruxelles: CREA-Patrimoine.
- Alexandridou, A. 2017γ. «Some Insights into the Early Attic Society (10th-7th centuries BC)». Στο *Regional stories towards a new perception of the early Greek world. Acts of an international symposium in honour of Professor Jan Bouzek, Volos 18-21 June 2015*, επιμ. A. Mazarakis Ainian, A. Alexandridou και X. Charalambidou, 207-228. Volos: University of Thessaly Press.
- Amyx, D.A. 1958. «The attic stelai, part III: vases and other containers». *Hesperia* 27: 63-254.
- Amyx, D.A. 1988. *Corinthian Vase-painting of the archaic period*. California studies in the history of art 25. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Amyx, D.A. και P. Lawrence. 1975. *Archaic Corinthian pottery and the Anaploga well. Corinth: results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Corinth 7.2*. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Amyx D.A. και P. Lawrence. 1996. *Studies in Archaic Corinthian vase painting*. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Anderson, G. 2000. «Alkmeonid “Homelands”, political exile and the unification of Attica». *Historia* 49: 387-412.
- Andrews, A. 1982. «The growth of the Athenian state». Στο *The Cambridge Ancient History*. Τόμος 3, 3, *The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries BC*, επιμ. J. Boardman, N.G.L. Hammond, 360-391. Cambridge: University Press.
- Ανδρόνικος, Μ. 1960-1963. «Ομηρικά και μυκηναϊκά έθιμα ταφής, δευτερολογία». *Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 8: 249-291.
- Andronikos, M. 1968. *Totenkult. Archaeologia Homerica 3*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ανδρόνικος, Μ. 1969. *Βεργίνα I: το νεκροταφείο των τύμβων*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 62. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.

- Angermeier, H.E. 1936. *Das Alabastron: Ein Beitrag zur Lekythen-Forschung*. Giessen: Richard Glagow.
- Αντωνοπούλου, Β. και Ε. Μαγκανιώτη. 2009. «Αρχαίο νεκροταφείο παρά τη σύγχρονη λεωφόρο Μαραθώνος, στον Σταυρό Δήμου Γέρακα». Στο επιμ. Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 373-382.
- Αρβανιτόπουλος, Α.Σ. 1938. «Ἀττικά ἐπιγραφαί». *Πολέμων Β*: 81-88.
- Arveiller-Dulong, V. και Μ.-D. Nenna 2000. *Les verres antiques. I, Contenants à parfum en verre moulé sur noyau et vaisselle moulée, VIIe siècle avant J.-C.-Ier siècle après J.-C. Musée du Louvre, Département des antiquités grecques, étrusques et romaines*. Paris: Réunion des musées nationaux.
- Ασημάκου, Ε. 2018. «Από τα νεκροταφεία του αρχαίου δήμου Σουνίου. Ένα δημοτικό νεκροταφείο του δήμου του Σουνίου (Άγιος Πέτρος - Πλάκες Σουνίου)». Στο *Πρακτικά 15^η Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής, 18-22 Νοεμβρίου 2015*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 91-104. Καλύβια Θορικού Αττικής; Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής.
- Ασημάκου, Ε. Υπό έκδ. «Αρχαία Ανάφλυστος - σύγχρονη Ανάβυσσος: η συνάντησή τους μέσω δύο τεχνικών έργων». Στο *Πρακτικά 13^η Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιανατολικής Αττικής, 3-7 Οκτωβρίου 2018*. Μαρκόπουλο Αττικής.
- Βασιλοπούλου, Β. και Στ. Κατσαρού-Τζεβελέκη, επιμ. 2009. *Από τα Μεσόγεια στον Αργοσαρωνικό: Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, το έργο μιας δεκαετίας, 1994-2003, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, 18-20 Δεκεμβρίου 2009*. Μεσόγεια: Δήμος Μαρκοπούλου Μεσογαίας.
- Barnett, R.D. 1957. *A catalogue of the Nimrud ivories: with other examples of ancient Near Eastern ivories in the British Museum*. London: Trustees of the British Museum.
- Beazley J.D. 1944. «Groups of early Attic black-figure». *Hesperia* 13: 38-57.
- Beazley, J.D. και H.G.G. Payne. 1929. «Attic black-figured fragments from Naucratis». *JHS* 49: 253-272.
- Becatti, G. 1955. *Oreficerie antiche dalle minoiche alle barbariche*. Roma: Istituto poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato.
- Benton, S. 1934/1935. «The evolution of the tripod-lebes». *BSA* 35: 74-130.
- Bentz, M. 2001. *CVA, Göttingen, Archäologisches Institut der Universität 2 (Deutschland 73)*. München C.H. Beck.
- Βερδελής Ν. και Κ. Δαβάρας. 1966. «Ανασκαφή Άναβύσσου». *ArchDelt* 21, Χρονικά, Β1: 92-98.
- Bergemann, J. 1997. *Demos und Thanatos: Untersuchungen zum Wertsystem der Polis im Spiegel der attischen Grabreliefs des 4. Jahrhunderts v.Chr. und zur Funktion der gleichzeitigen Grabbauten*. München: Biering και Brinkmann.
- Bergemann, J. 2007. «Attic grave reliefs and portrait sculpture in fourth-century Athens». Στο *Early Hellenistic portraiture: image, style, context*, επιμ. P. Schultz, R. von der Hoff, 34-46. New York: Cambridge University Press.
- Bielefeld, E. 1959. *CVA, Altenburg, Staatliches Lindenau Museum 2 (Deutschland 18)*. München: C.H. Beck.
- Biers, W.R. και L.V. Benson. 2002. *CVA, University of Columbia (USA 36)*. Columbia Mo.: Museum of art and archaeology, University of Missouri-Columbia, Cop.
- Bingen, J. 1969. «Les établissements géométriques et la nécropole ouest». Στο *Thorikos 1966/1967. Rapport préliminaire sur la quatrième campagne de fouilles*, επιμ. H.F. Mussche, J. Bingen, J. Servais, R. Paepe και G. Donnay, 70-120. *Thorikos* 4. Bruxelles: Comité des fouilles belges en Grèce.
- Blegen C.W., H. Palmer και R.S. Young. 1964. *The North Cemetery*. Corinth 13. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Blickenberg, C. 1931. *Lindos: fouilles et recherches, 1902-1914: Les petits objets*. Lindos 1. Nationalmuseets skrifter. Arkæologisk-historisk række 22, 1-2. Berlin: De Gruyter.
- Bloesch, H. 1940. *Formen attischer Schalen von Exekias bis zum Ende des Strengen Stils*. Bern Bümpliz: Benti.
- Blok, J. 2006. «Solon's funerary laws: questions of authenticity and function». Στο *Solon of Athens: new historical and philological approaches*, επιμ. J.H. Blok και A.P.M.H. Lardinois, 197-247. Leiden: Brill.
- Blomberg, M. 1983. *CVA, Stockholm 1 (Sweedon 2)*. Stockholm, Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Blome, P. 1982. *Die figürliche Bildwelt Kretas in der geometrischen und früharchaischen Periode*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

- Blümel, C. 1940. *Staatliche Museen zu Berlin: Katalog der Sammlung antiker Skulpturen 2. Griechische Skulpturen: des sechsten und fünften Jahrhunderts v. Chr.* Berlin: Verlag für Kunstwissenschaft.
- Boardman, J. 1954. «Painted votive plaques and an inscription from Aegina». *BSA* 49: 183-201.
- Boardman, J. 1962. *The Cretan collection in Oxford: the Dictaeon cave and Iron Age Crete.* Oxford: Clarendon Press.
- Boardman, J. 1967. *Excavations in Chios 1952-1955, Greek Emporio. BSA Supplement 6.* London: Thames and Hudson.
- Boardman, J. 1974. *Athenian black figure vases.* London: Thames & Hudson.
- Boardman, J. 1988. «Sex differentiation in grave vases». *AION* 10: 171-179.
- Boardman, J. 1998. «The Ragusa Group». Στο *In memoria di Enrico Paribeni*, επιμ. G. Capecchi, O. Paoletti, C. Cianferoni, A.M. Esposito και A. Romualdi, 59-65. *Archaeologica* 125. Roma: G. Bretschneider.
- Bogges, E.C.M. 1972. *The development of the attic pithos.* Ann Arbor: Bryn Mawr College.
- Βοκοτοπούλου, Ι., Α. Δεσποίνη, Β. Μισαηλίδου και Μ. Τιβέριος. 1985. *Σίνδος, κατάλογος της έκθεσης. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.*
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1986. *Βίτσα: τα νεκροταφεία μιας Μολοσσικής κώμης.* Τόμος Α. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Bol, P.C. επιμ. 2002. *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst.* Τόμος I: *Frühgriechische Plastik*, Mainz: Philipp von Zabern.
- Bonomi, S. 1991. *CVA, Adria, Museo Archeologico Nazionale 2 (Italia 65).* Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Borell, B. 1978. *Attisch geometrische Schalen: eine spätgeometrische Keramikgattung und ihre Beziehungen zum Orient Keramikforschungen 2.* Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Boriskovskaya, S. και E. Arsenyeva. 2006. *CVA, The State Hermitage Museum 4 (Russia 11).* Roma: L'Erma di Bretschneider.
- v. Bothmer, D. 1962. «A gold libation bowl». *BMMA* 21: 154-166.
- Bottini, B. 1966. «Les lydia du Musée d'art et d'histoire de Genève». *AntK* 1966: 138-143.
- Boulder, C. 1953. «Pottery of the mid-fifth century from a well in the Athenian Agora». *Hesperia* 22: 59-115.
- Bournias, L. 2017. «A newly discovered funerary pinax from the Athenian Kerameikos». Στο *Τέρψις: studies in Mediterranean archaeology in honour of Nota Kourou*, επιμ. V. Vlachou και A. Gadolou, 247-260. Brussels: CREA-Patrimoine.
- Brann, E. 1960α. «Late geometric grave groups from the Athenian Agora». *Hesperia* 29: 402-416.
- Brann, E. 1960β. «A pithos burial from Aigaleos. An early Protoattic amphora». *AJA* 64: 71-72.
- Brann, E. 1961. «Protoattic well groups from the Athenian Agora». *Hesperia* 30: 305-379.
- Brann, E. 1962. *Late Geometric and Protoattic pottery, mid 8th to late 7th century B.C. The Athenian Agora 8.* Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Breder, J. 2013. «Zur Architektur attischer Grabbezirke klassischer Zeit». Στο *Griechische Grabbezirke klassischer Zeit: Normen und Regionalismen. Akten des Internationalen Kolloquiums am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athen, 20.-21. November 2009*, επιμ. K. Sporn, 29-44. München: Hirmer.
- Breitenstein, N. και W.E. Calvert. 1941. *Danish National Museum, Catalogue of terracottas Cypriote, Greek, Etrusco-Italian and Roman.* Copenhagen: E. Munksgaard.
- Breitfeld-von Eickstedt, E.D. 1997. «Die Lekanis vom 6.- 4. Jh. v.Chr. Beobachtungen zur Form und Entwicklung einer Vasengattung». Στο *Athenian Potters and painters: the conference proceedings (American School of Classical Studies at Athens 1.-4.12.1994)*, επιμ. J. Oakley και O. Palagia, 55-61. Oxford: Oxbow.
- Briese, C. και R.F. Docter 1994. «The Lambros Group: a Late Geometric grave group between Attica and the East». *BaBesch* 69: 1-47.
- Brijder, H.A.G. 1983. *Siana cups I and Komast cups.* Amsterdam: Allard Pierson Museum.
- Brokaw, C. 1963. «Concurrent styles in late Geometric and early Protoattic vase painting». *AM* 78: 63-73.
- Brommer F. 1959. *CVA, Schloss Fasanerie 2 (Deutschland 16).* München: C.H. Beck.
- Brommer F. 1972. «Antiken des Athener Instituts». *AM* 87: 255-294.
- Brookes A.C. 1978. *The chronology and development of Daedalic sculpture.* Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International.

- Brownlee, A.B. 1989. «Attic black figure from Corinth: II». *Hesperia* 58: 361-395.
- Brownlee, A.B. 1995. «Attic Black Figure from Corinth: III». *Hesperia* 64: 337-382.
- Brückner, A. και E. Pernice. 1893. «Ein attischer Friedhof». *AM* 18: 6-191.
- Brümmer, E. 1976. *CVA*, Hamburg, Museum für Kunst und Gewerbe 1 (Deutschland 41). München: C. H. Beck.
- Bruneau, Ph. 1965. «Le motif des coqs affrontés dans l'imagerie antique». *BCH* 89: 90-121.
- Bukina, A.G. 2008. *CVA*, The State Hermitage Museum, St. Petersburg 7 (Russia 14). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Bukina, A.G. 2009. *CVA*, The State Hermitage Museum, St. Petersburg 9 (Russia 16). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Burr, D. 1933 «A geometric house and a proto-attic votive deposit». *Hesperia* 2: 542-640.
- Burke, S.M. 1974. «A Protoattic high standed bowl in Buffalo». *AJA* 78: 63-65.
- Burkert, W. 1997. *Homo necans: Interpretationen altgriechischer Opferriten und Mythen. Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten* 32. Berlin, New York: De Gruyter.
- Burow, J. 1980. *CVA*, Tübingen, Antikensammlung des Archäologischen Instituts der Universität 3 (Deutschland 47). München: C.H. Beck.
- Γαβαλάς, Γ.Ι. 2014. Σφονδύλια και ύφαντικά βάρη από την Άμοργό. Συμβολή στην μελέτη της αρχαίας κλωστικής και ύφαντικής στις Κυκλάδες. Διδ. διατρ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Γαλιατσάτου, Π. 2015. Κεραμική και ταφικά έθιμα από δημοτικά και οικογενειακά νεκροταφεία στη Μεσογαία: συμβολή στη μελέτη των νεκροταφείων της Ανατολικής Αττικής. Διδ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Calderone, A. 1985. *CVA*, Museo Archeologico Nazionale di Agrigento I (Italia 61). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Callipolitis-Feytmans, D. 1974. *Les plats attiques à figures noires*. École française d'Athènes. *Travaux et mémoires* 19. Paris: De Boccard.
- Callipolitis-Feytmans, D. 1976. «Des aryballes à pied en Attique et leurs rapports avec Corinthe». *BCH* 100: 137-158.
- Callipolitis-Feytmans, D. 1985. «Céramique de la petite nécropole de Vari, II». *BCH* 109: 31-47.
- Callipolitis-Feytmans, D. 1986. «Import of Protocorinthian and Transitional pottery into Attica». Στο *Corinthiaca: studies in honor of D.A. Amyx*, επιμ. M.A. Del Chiaro, 168-177. Columbia: University of Missouri Press.
- Camp, J.M. 1999. «Excavations in the Athenian Agora 1996 and 1997». *Hesperia* 68: 255-283.
- Campus, L. 1981. *Ceramica attica a figure nere: piccolo vasi e vasi plastici. Materiali del Museo archeologico nazionale di Tarquinia* 2. *Archaeologica* 16. Roma: G. Bretschneider.
- Cardon, C. 1978/1979. «Two omphalos phialai». *GettyMusJ* 6/7: 131-138.
- Carducci, C. 1962. *Gold- und Silberschmuck aus dem antiken Italien*. Wien, München: Schroll.
- Caskey, J.L και P. Amandry. 1949. «Investigations at the Heraion of Argos». *Hesperia* 21: 165-221.
- Chamay, J. και J.-L. Maier. 1984. *Céramiques corinthiennes, collection du docteur Jean Lauffenburger*. Hellas et Roma 3. Genève: Association Hellas et Roma.
- Charalambidou, X. 2008-2009: «The pottery from the early iron age necropolis of Tsikalario on Naxos: preliminary observations». *AION* 15-16: 57-69.
- Charalambidou, X. 2010-2012. «Κεραμικά ευρήματα από τη νεκρόπολη του Τσικαλαριού στη Νάξο: παρατηρήσεις σχετικά με το ταφικό περιβάλλον και τη χρήση των ευρημάτων». *Αρχαιογνωσία* 16: 149-186.
- Charalampidou, X. και C. Morgan επιμ. 2017. *Interpreting the Seventh Century BC: Tradition and Innovation*. Oxford: Archaeopress Archaeology.
- Chase, G.H. και M.Z. Pease 1942. *CVA*, Fogg Museum and Gallatin Collections (USA 8). Cambridge (Mass.) Harvard University Press.
- Cheliotis, T. 1978. «A Haimonian kylix from Tower Compound», στο Spitaels 1978α, 130-154.

- Ciugudean, D. 1997. *Les objets en os, corne et ivoire d'Apulum. Biblioteca Musei Apulensis* 5. Alba Iulia.
- Clair, A.S. 2003. *Carving as craft: Palatine east and the Greco-Roman bone and ivory carving tradition*. Baltimore και London: Johns Hopkins University Press.
- Clark, A.J. 1980. «The earliest known chous by the Amasis Painter». *MMJ* 15: 35-51.
- Clairmont, C.W. 1970. *Gravestone and epigram: Greek memorials from the archaic and classical period*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Clairmont, C.W. 1993-1995. *Classical Attic tombstones*. Kilchberg: Akanthus.
- Coldstream, J.N. 1968. *Greek geometric pottery, a survey of ten local styles and their chronology. Methuen's handbooks of archaeology*. London: Methuen.
- Colivicchi, F. 2001. *Alabastra tardo-ellenistici e romani dalla necropoli di Taranto: materiali e contesti. Catalogo del Museo Nazionale Archeologico di Taranto*. 3.2. Taranto: Scorpione.
- Comstock, M. και C. Vermeule. 1971. *Greek, Etruscan and Roman Bronzes in the Museum of Fine Arts Boston*. Boston.
- Cook, B.F. 1969. «An Attic grave stele in New York». *AntP* 9: 65-72.
- Cook, J.M. 1934-1935. «Protoattic pottery». *BSA* 35: 165-219.
- Cook, R.M. 1960. *Greek painted pottery*. London: Methuen and Co.
- Γουλάκος, Ο. 2015. Αττικοί τύμβοι των πρώιμων ιστορικών χρόνων. Διδ. διατρ. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας.
- Coulié, A. 2013: *La céramique grecque aux époques géométrique et orientalisante: XIe-VIe siècle avant J.-C. Les manuels d'art et d'archéologie antiques* 1. Paris: Picard.
- Γραμμένος, Δ. και Μ. Τιβέριος. 1984. «Ανασκαφή ενός νεκροταφείου στην Αρχαία Άργιλο». *ArchDelt* 39, Μελέτες: 1-47.
- Crouwel, J.H. 1992. *Chariots and other wheeled vehicles in Iron Age Greece. Allard Pierson series* 9. Amsterdam: Allard Pierson.
- Curtius, E. και J.A. Kaupert, επιμ. 1881. *Karten von Attika: auf Veranlassung des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts und mit Unterstützung des K. Preussischen Ministeriums der geistlichen, Unterrichts- und Medicinal-Angelegenheiten aufgenommen durch Offiziere und Beamte des K. Preussischen Grossen Generalstabes, mit erläuterndem Text*. I. Berlin: Reimer.
- Daux, G. 1957. «Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1955». *BCH* 81: 497-713.
- Davaras, C. 1972. *Die Statue aus Astritsi: ein Beitrag zur dädalischen Kunst auf Kreta und zu den Anfängen der griechischen Plastik. Beiheft zur Halbjahresschrift Antike Kunst* 8. Bern: Francke.
- Davidson, G.R και D. Burr Thompson. 1943. *Small objects from the Pnyx* I. *Hesperia Supplement* 7. Athens: American School of Classical Studies at Athens
- Davidson, G.R. 1952. *The minor objects. Corinth* 12. Princeton: American school of classical studies at Athens.
- Davison, J.M. 1961. *Attic geometric workshops. Yale classical studies* 16. New Haven.
- Davies, J.K. 1971. *Athenian propertied families, 600-300 B.C.* Oxford: Clarendon Press.
- Day, J.W. 1989. «Rituals in stone: early Greek grave epigrams and monuments». *JHS* 109: 16-28.
- Dehl-von Kaenel, C. 2009. *CVA, Berlin, Antikensammlung* 10 (Deutschland 85). München: C.H. Beck.
- Denoyelle, M. 1996. «Le peintre d'Analatos: essai de synthèse et perspectives nouvelles». *AntK* 39: 71-87.
- Deonna, W. 1938. *Le mobilier délien. Exploration archéologique de Délos* 18. Paris: De Boccard.
- Deppert, K. 1964. *CVA, Frankfurt am Main* 1 (Deutschland 25). München: C. H. Beck.
- Deppert, K. 1968. *CVA, Frankfurt am Main* 2 (Deutschland 30). München: C. H. Beck.
- De Puma, R.D. 2013. *Etruscan art in the Metropolitan Museum of Art*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- De Ridder, A. 1894. *Catalogue des bronzes de la Société archéologique d'Athènes. Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome* 69. Paris: Thorin & Fils.
- De Ridder, A. 1915. *Bronzes antiques du Louvre 2: Les instruments*. Paris: E. Leroux.
- Descoedres, J.P. 1981. *CVA, Basel, Antikenmuseum* 1 (Schweiz 4). Bern: P. Lang.

- Δεσπίνης, Γ. και Ν. Καλτσάς επιμ. 2014. *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Κατάλογος γλυπτών Ι: γλυπτά των αρχαϊκών χρόνων από τον 7^ο αιώνα έως το 480 π.Χ.* Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Di Vita, A. 1959. «Due vasi attici della prima metà del VI sec. A.C. da Ragusa». *BdA* 44: 293-310.
- D'Onofrio, A.M. 1982. «Korai e kouroi funerari attici». *AION* 4: 135-170.
- D'Onofrio, A.M. 1988. «Aspetti e problemi del monumento funerario attico arcaico». *AION* 10: 83-96.
- D'Onofrio, A.M. 1993. «Le trasformazioni del costume funerario ateniese nella necropoli pre-soloniana del Kerameikos». *AION* 15: 143-171.
- D'Onofrio, A.M. 1995. «Santuari "rurali" e dinamiche insediative in Attica tra il Protogeometrico e l'Orientalizzante (1050 - 600 a.C.)». *AION* 1: 57-88.
- D'Onofrio, A.M. 2017. «Athenian burial practices and cultural change: the Rundbau early plot in the Kerameikos cemetery revisited». Στο Charalampidou και Morgan 2017, 260-280.
- Doronzio, A. 2018. *Athen im 7. Jahrhundert v. Chr.: Räume und Funde der frühen Polis*. Berlin και Boston: De Gruyter GmbH.
- Dunbabin, T. J. 1950. «An attic bowl». *BSA* 45: 193-202.
- Dusenbery, E.B. 1998. *Samothrace: the necropoleis, catalogue of objects by categories*. Samothrace 11. Princeton: Princeton University Press.
- Eilman, R. και K. Gebauer, K. 1938. *CVA, Berlin Antiquarium 1 (Deutschland 2)*. München: C.H. Beck.
- Eitrem, S. 1915. *Opferritus und Voropfer der Griechen und Römer*. Kristiania: J. Dybwad.
- Eliot, C.W.T. 1962. *Coastal demes of Attika, a study of the policy of Kleisthenes*. Phoenix. Supplementary 5. Toronto: University of Toronto.
- Eliot, C.W.T. 1967. «Where did the Alkmaionidai live?». *Historia* 16: 279-286.
- Evely, D. 1996. «Other materials». Στο *Knossos north cemetery, early Greek tombs. 2, Discussion*, επιμ. J.N. Coldstream και H.W. Catling, 621-636. *BSA Supplement* 28. London: British School at Athens.
- Ζαφειροπούλου, Φ. 2001. «Καύσεις στις γεωμετρικές Κυκλάδες: οι περιπτώσεις της Νάξου και της Πάρου». Στο *Οι καύσεις στην Εποχή του Χαλκού και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Συμποσίου, Ρόδος, 29 Απριλίου-2 Μαΐου 1999*, επιμ. Ν. Χρ. Σταμπολίδης, 285-299. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης και ΚΒ' ΕΠΚΑ.
- Ζαφειροπούλου, Φ. 2004. «Οι Κυκλάδες στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου ως την Ύστερη Αρχαϊκή Εποχή». Στο *Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου, Ρόδος, 1-4 Νοεμβρίου 2002*, επιμ. Ν. Χρ. Σταμπολίδης και Α. Γιαννικουρή, 413-420. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης και Υπουργείο Πολιτισμού, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊακών Σπουδών.
- Ηλιοπούλου, Σ. 2015. *Αρχαία Ζώνη ΙΙΙα: το νεκροταφείο, ταφικά έθιμα και πρακτικές*, Κομοτηνή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Εφορεία Αρχαιοτήτων Έβρου, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης.
- Felten, F. 1976. «Weissgrundige Lekythen aus dem Athener Kerameikos». *AM* 91: 77-113.
- Ferrari, G. 1986. «Eye-cup». *RA*: 5-20.
- Forbes, R.J. 1956. *Studies in ancient technology*. Τόμος 4, *The fibres and fabrics of antiquity. Washing, bleaching, fulling and felting. Spinning. Sewing, basketry and weaving. Weaving and looms. Fabrics and weavers*. Leiden: Brill.
- Francis E.D. και M. Vickers. 1988. «The Agora revisited, Athenian chronology c. 500-450 B.C.». *BSA* 83: 143-167.
- Frel, J. 1969. *Les sculpteurs attiques anonymes, 430-300*. Praha: Universita Karlova.
- Frey-Asche, L. 1997. *Tonfiguren aus dem Altertum: antike Terrakotten im Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg*. Hamburg: Museum für Kunst und Gewerbe.
- v. Freytag, B. 1974. «Ein spätgeometrisches Frauengrab vom Kerameikos». *AM* 89: 1-25.
- v. Freytag, B. 1975. «Neue frühattische Funde aus dem Kerameikos». *AM* 90: 49-81.
- v. Fritze, H. 1894. *Die Rauchopfer bei den Griechen*. Berlin: Mayer & Müller.
- Fuchs, W. και J. Floren. 1987. *Die griechische Plastik. Handbuch der Archäologie*. Τόμος 1, *Die geometrische und archaische Plastik*. München: C.H. Beck.

- Gaifman, M. 2018. «The Greek Libation Bowl as Embodied Object». *Art History* 41/3: 444-465.
- Van Gelder, K. 1982. «An early archaic grave from the cemetery south of the theatre at Thorikos and the attribution of TC 64.262 within the Komast Group», στο *Studies in South Attica* 1, επιμ. P. Spitaels, 105-135. *Miscellanea Graeca* 5. Gent: Belgian Archaeological Mission in Greece.
- Genière, J. de la 1971. *CVA*, Palermo, Collezione Mormino, Banco di Sicilia 1 (Italia 50). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Gericke, H. 1970. *Gefäßdarstellungen auf griechischen Vasen*. Berlin: B. Hessling.
- Geroulanos, J.M. 1973. «Grabsitten des ausgehenden geometrischen Stils im Bereich des Gutes Trachones bei Athen». *AM* 88: 1-54.
- Gillis, C., B. Wells και G. Nordquist. 1995 *CVA*, Stockholm 2 (Sweedeen 4). Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Gisler, J.-R. 1995. «Erétrie et le peintre de Censola». *Αρχαιογνωσία* 8: 11-95.
- Giudice, F. 1983. *I pittori della classe di Phanyllis. 1, Organizzazione produzione distribuzione dei vasi di un'officina di età pisistratideo-clistenica. Studi e Materiali di Archeologia Greca* 1.1. Catania: Università di Catania, Istituto di Archeologia.
- Goette, H.R. 2000. *Ὁ ἀξιολογώτατος δῆμος Σούνιον: Landeskundliche Studien in Südost-Attika. Internationale Archäologie* 59. Rahden: Leidorf.
- Goette H.R. 2014. «Zum Demos Phrearrhioi und seinem Thesmophorion». *AA*: 19-36.
- Gorbunova, K.S. 1983. *Gernofigutnye*. Leningrad: Iskusstvo.
- Greifenhagen, A. 1958. *CVA*, Mannheim, Reiss Museum 1 (Deutschland 13). München: C. H. Beck.
- Green, J.R. 1979. *CVA*, New Zealand 1. Oxford: Oxford University Press.
- Greenwalt, C.H. 1972. «Two Lydian graves at Sardis». *CSCA* 5: 113-145.
- Grigoropoulos, D. και A. Lyrintzis. 2006. «Illustrating burial practice from the cemetery at Lagonisi, Attica: burials and grave goods of the 5th century BC», στο Lungu, Simion και Topoleanu 2006, 129-143.
- Gropengiesser, H. 1970. *CVA*, Heidelberg 4 (Deutschland 31). München: C.H. Beck.
- Grossman, J.B. 2013. *Funerary sculpture. The Athenian Agora* 35. Athens: American School of Classical Studies at Athens.
- Guarducci, M. 1974. *Epigrafia greca 3: Epigrafi di carattere privato*. Roma: Istituto poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato.
- Hackens, T. 1967. «La nécropole au sud du théâtre». Στο *Thorikos 1964. Rapport préliminaire sur la deuxième campagne de fouilles*, επιμ. H.F. Mussche, J. Bingen, J. De Guyter, G. Donnay και T. Hackens. *Thorikos* 2. Comité des fouilles belges en Grèce, 77-102. Bruxelles: Comité des fouilles belges en Grèce.
- Hackl, R. 1907. «Zwei frühattische Gefäße der Münchner Vasensammlung». *JdI* 22: 78-105.
- Hafner, G. 1951. *CVA*, Karlsruhe-Badisches Landesmuseum 1 (Deutschland 7). München: C.H. Beck.
- Hagemajer, K.A. 2003. «Becoming the "other": attitudes and practices at attic cemeteries». Στο *The cultures within ancient Greek culture, contact, conflict, collaboration*, επιμ. C. Dougherty και L. Kurke, 207-236. Cambridge. New York: Cambridge University Press.
- Hall, J.M. 2007. *A history of the Archaic Greek world ca. 1200-479 BCE*. Malden: Blackwell Pub.
- Hampe, R. 1960. *Ein frühattischer Grabfund*. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums.
- Hampe, R. και Simon, E. 1959. *CVA*, Mainz, Universität 1 (Deutschland 15). München: C.H. Beck.
- Hampe, R. και Simon, E. 1980. *Tausend Jahre Frühgriechische Kunst*. München: Hirmer.
- Haug, A. 2015. *Bild und Ornament im frühen Athen*. Regensburg: Schnell und Steiner.
- Hayden, B.J. 1991. «Terracotta figures, figurines, and vase attachments from Vrokastro, Crete». *Hesperia* 60: 103-144.
- Heesen, P. 1996. *The J.L. Theodor Collection of Attic black-figure vases. Allard Pierson series* 10. Amsterdam: Allard Pierson Museum.
- Heilmeyer-Maßmann, W.-D. 2014. *Die 'Berliner Göttin': Schicksale einer archaischen Frauenstatue in Antike und Neuzeit*. Lindenberg im Allgäu: Kunstverlag Josef Fink.
- Helsen, A. 1978. «A relief-decorated basin». Στο Spitaels κ.ά 1978α, 155-171.
- Herrmann, H.-V. 1966. *Die Kessel der orientalisierenden Zeit. Τόμος 1, Kesselattaschen und Reliefuntersätze*.

- Olympische Forschungen 6. Berlin: De Gruyter.
- Heurtley, W.A. και M. Robertson. 1948. «Excavations in Ithaca V: the geometric and later finds from Aetos». *BSA* 43: 1-124.
- Higgins, R.A. 1961. *Greek and Roman jewelry*. London: Methuen.
- Higgins, R.A. 1967. *Greek terracottas*. London: Methuen.
- Himmelfmann, N. 1956. *Studien zum Ilissos-Relief*. München: Prestel.
- Hoffmann, M. 1974. *The warp-weighted loom: studies in the history and technology of an ancient implement*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hölscher, F. 1975. CVA, Würzburg, Martin von Wagner Museum 1 (Deutschland 39). München: C.H. Beck.
- Houby-Nielsen, S. 1992. «Interaction between chieftains and citizens? 7th cent. B.C. burial customs in Athens». Στο *Ancient portraiture: image and message*, επιμ. T. Fischer-Hansen, J. Lund, M. Nielsen και A. Rathje, 343-374. *Acta Hyperborea: Danish studies in classical archaeology* 4. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Houby-Nielsen, S. 1995. «Burial language in archaic and classical Kerameikos». Στο *Proceedings of the Danish Institute at Athens 1*, επιμ. S. Dietz, 129-192. Athens: Danish Institute at Athens.
- Houby-Nielsen, S. 1996. «The archaeology of ideology in the Kerameikos». Στο *The role of religion in the early Greek polis: proceedings of the third international seminar on archaic Greek cult, organized by the Swedish Institute at Athens, 16-18 October 1992*, επιμ. R. Hägg, 41-54. *Skrifter utgivna av Svenska institutet i Athen* 14. Stockholm: Svenska Institutet i Athen.
- Huber, I. 2001. *Die Ikonographie der Trauer in der Griechischen Kunst. Peleus* 10. Mannheim και Möhnese: Bibliopolis.
- Humphreys, S.C. 1980. «Family tombs and tomb cult in ancient Athens: tradition or traditionalism». *JHS* 100: 96-126.
- Θέμελης, Π. 1973/1974. «Ανάβυσσος». *ArchDelt* 29, Χρονικά Β1: 108-110.
- Θέμελης, Π. και Τουράτσογλου, Ι. 1997. *Οι τάφοι του Δερβενίου*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Isager, S. και J.E. Skydsgaard. 1992. *Ancient Greek agriculture, an introduction*. London: Routledge.
- Isler-Kerényi, C. 2007. *Dionysos in Archaic Greece: an understanding through images. Religions in the Graeco-Roman world* 160. Μτφ. W.G.E. Watson. Leiden, Boston: Brill.
- Jacob-Felsch, M. 1969. *Die Entwicklung griechischer Statuenbasen und die Aufstellung der Statuen*. Waldsassen, Bayern: Stiftland-Verlag.
- Jacobsthal, P. 1956. *Greek pins and their connexions with Europe and Asia*. Oxford: Clarendon Press.
- Jeffery, L.H. 1962. «The inscribed gravestones of archaic Attica». *BSA* 57: 115-153.
- Jeffery, L.H. 1976. *Archaic Greece: the city states c. 700-500 B.C.* London και Tonbridge: Ernest Benn.
- Jeffery L.H. 1990. *The local scripts of archaic Greece: a study of the Greek alphabet and its development from the eighth to the fifth centuries B.C.* *Oxford monographs on classical archaeology*. 2^η εκδ. Oxford: Clarendon Press.
- Jenkins, R.J.H. 1932/1933. «Laconian terracottas of the Dedalic style». *BSA* 33: 66-79.
- Jenkins, R.J.H. 1936. *Dedolica: a study of Dorian plastic art in the seventh century B.C.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansen, F.K. 1928. CVA, Copenhagen, Musée National 3 (Denmark 3). Paris: É. Champion.
- Johansen, F.K. 1963. CVA, Copenhagen, Musée National 8 (Denmark 8). Paris: É. Champion.
- Κακαβογιάννη, Ο. 1984. «Ανάβυσσος, Οικισμός ΑΤΕ (Ο.Τ. 33, Οικόπεδο Χατζηαντωνίου)». *ArchDelt* 39, Χρονικά: 43-45.
- Κακαβογιάννη, Ο. 1987. «Παλαιά Φώκεια». *ArchDelt* 42, Χρονικά: 96-97.
- Κακαβογιάννη, Ο., Α. Κουτρομπή και Κ. Ντούνη. 2008. «Έρευνες σε αρχαία νεκροταφεία ιστορικών χρόνων στο Φούρεσι Γλυκών Νερών». Στο *Πρακτικά ΙΒ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 387-412. *Καλύβια Θορικού: Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής*.
- Κακαβογιάννη, Ο. Χ. Τσέλιος, Α. Τσακίρη, Ε. Συριανού, Χ. Κουτσοθανάσης, Κ. Ντούνη και Α. Κουτρομπή. 2009. «Γλυκά νερά. Ευρήματα των ιστορικών χρόνων». Στο Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 423-432.

- Κακαβογιάννη, Ο. και Π. Γαλιατσάτου. 2009. «Από τα αρχαία νεκροταφεία στα Μεσόγεια: ο αρχαίος δήμος της Όης». Στο επιμ. Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 399-406.
- Κακαβογιάννη, Ο. και Ν. Πετρόχειλος. 2013. «Από τα νεκροταφεία των Αττικών δήμων της δυτικής παραλίας: πρώτες παρατηρήσεις». Στο *Πρακτικά ΙΔ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 69-80. *Καλύβια Θορικού*: Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής.
- Κακαβογιάννης Ε. 2005. *Μέταλλα εργάσιμα και συγκεχωρημένα. Η οργάνωση της εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου της Λαυρεωτικής από την Αθηναϊκή δημοκρατία*. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου 90. Αθήνα.
- Kalcyk, H. 1982. *Untersuchungen zum attischen Silberbergbau, Gebietsstruktur, Geschichte, Technik. Europäische Hochschulschriften*. Reihe 3. *Geschichte und ihre Hilfswissenschaften* 160. Frankfurt am Main: Lang.
- Kallintzi, K. 2004. «Abdera: Organization and utilization of the area extra muros». Στο *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony: Proceedings of the international symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, Abdera, 20-21 October, 2001*, επιμ. Α. Moustaka, Ε. Skarlatiadou, Μ.-C. Tzannes και Υ. Ersoy, 286-289. Thessaloniki: 19th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities of Komotini και University Studio Press.
- Καλλιπολίτης, Β.Γ. 1963. «Άνασκαφή τάφων Άναγυροῦντος». *ArchDelt* 18, Μελέτες: 115-132.
- Καλλιπολίτης, Β.Γ. 1964. «Άττική». *ArchDelt* 19, Χρονικά, Β1: 65-79.
- Καλτσάς, Ν. 1998. *Άκανθος Ι': Η ανασκαφή στο νεκροταφείο κατά το 1979*. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου 65. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Kaltsas, N. 2002. *Sculpture in the National Archaeological Museum, Athens*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.
- Kaltsas, N. 2006. *Athens-Sparta, exhibition, New York, Onassis cultural center, December 6, 2006-May 12, 2007*. New York: A. S. Onassis public benefit foundation.
- Kaminski, G. 2002. «Dädalische Plastik». Στο *Bol* 2002, 71-95.
- Karanastassis, P. 2002. «Hocharchaische Plastik». Στο *Bol* 2002, 171-221.
- Karoglou, K. 2010. *Attic Pinakes: votive Images in clay*. BAR international series 2104. Oxford: Archaeopress.
- Καρούζου, Χ.Ι. 1961. *Άριστόδικος, από την ιστορία τής άττικής πλαστικής τών ύστεροαρχαϊκών χρόνων και τοῦ επιτυμβίου άγάλματος*. Αθήνα: Τυπογραφείον Εστία.
- Karouzou, S. 1954. CVA, Athènes, Musée National 2 (Greece 2). Paris: H. Champion.
- Karouzou Papaspyridi, S. 1951. «Attic bronze mirrors». Στο *Studies presented to David Moore Robinson on his seventieth birthday I*, επιμ. G.E. Mylonas, 565-587. Saint Louis: Washington University.
- Καρούζου, Σ. 1963. *Άγγεία τοῦ Άναγυροῦντος*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 48. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Karusu S. 1973, «Der Erfinder des Würfels. Das älteste griechische mythische Porträt». *AM* 88: 55-65.
- Καρούζου, Σ. 1976. «Συμβολή στη στήλη των δύο αδελφών (Νέας Υόρκης, Αθήνας και Βερολίνου)». *Arch-Delt* 31: 9-22.
- Καστριώτης, Π. και Α. Φιλαδελφεύς. 1911. «Άνασκαφαί Αναβύσσου». *Prakt*: 110-131.
- Kathariou, K. 2006. «Cocks and cockfights on Cock-lekythoi». *NumAntCl* 35: 105-122.
- Kathariou, K. 2009. CVA, Athens, Museum of Cycladic Art 1 (Greece 11). *Athens: Academy of Athens*.
- Kaufmann-Samaras, A. 1972. CVA, Louvre 16 (France 25). Paris: De Boccard.
- Kilian, K. 1977. «Zwei italische Kannhelme aus Griechenland». *Études Delphiques: BCH Supplément* 4: 429-442.
- Kissas, K. 2000. *Die attischen Statuen- und Stelenbasen archaischer Zeit. Deutsches Archäologisches Institut. Athenische Abteilung*. Bonn: In Kommission bei R. Habelt.
- Kistler, E. 1998. *Die "Opferrinne-Zeremonie": Bankettideologie am Grab, Orientalisierung und Formierung einer Adelsgesellschaft in Athen*. Stuttgart: F. Steiner.
- Knigge, U. 1976. *Der Südhügel. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 9. Berlin: De Gruyter.
- Knigge, U. 2005. *Der Bau Z. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 17.1. München: Hirmer.
- Knoblauch, P. 1937. *Studien zur archaisch-griechischen Tonbildnerie in Kreta, Rhodos, Athen und Bötien*.

- Bleicherode am Harz: C. Nieft.
- Koch, N.J. 1996. *De picturae initiis: die Anfänge der griechischen Malerei im 7. Jahrhundert v. Chr.* Studien zur antiken Malerei und Farbgebung 3. München: Biering & Brinkmann.
- Koenigs W., U. Knigge και Α. Mallwitz. 1980. *Rundbauten im Kerameikos. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen.* Kerameikos 12. Berlin: De Gruyter.
- Κόκκου-Βυριδή, Κ. 1999. *Ελευσίς: πρώιμες πυρές θυσιών στο Τελεστήριο της Ελευσίνας.* Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 185. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Κοντής, Ι. και Πετράκος, Β. 1960. «Έργασιαί γενόμεναι κατά το 1960». *ArchDelt* 16, Χρονικά: 36-40.
- Kotera-Feyer, E. 1993. *Die Strigilis. Europäische Hochschulschriften Reihe 38. Archäologie* 43. Frankfurt am Main: Lang.
- Kourayos, Y. 2012. *Despotiko. The Sanctuary of Apollo.* Athens: Paul & Alexandra Canellopoulos Foundation.
- Kourou, N. 1987. «A propos de quelques ateliers de céramique fine, non-tournée du type "Argien Monochrome"». *BCH* 111: 31-53.
- Kourou, N. 1988. «Handmade pottery and trade. The case of the Argive Monochrome Ware. Στο *Ancient Greek and related pottery. Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery: Copenhagen, August 31-September 4, 1987*, επιμ. J. Christiansen και T. Melander, 314-324. Copenhagen: Ny Carlsberg glyptotek.
- Kourou, N. 1994. «Corinthian wares and the West». Στο *Ancient and traditional ceramics. Céramiques anciennes et traditionnelles. Seminar held at the European University Centre for Cultural Heritage, Ravello, March 19-24, 1990*, επιμ. T. Hackens, 27-53. Rixensart: Conseil de l'Europe, Strasbourg.
- Κούρου, Ν. 1999. *Ανασκαφές Νάξου: το νότιο νεκροταφείο της Νάξου κατά τη γεωμετρική περίοδο, έρευνες των ετών 1931-1939.* Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 193. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Kourou, N. 2002. CVA, Athens, National Museum 5 (Greece 8). Athens: Academy of Athens.
- Koutsoumpou, M. 2017. «Beyond Athens and Corinth. Pottery distribution in the seventh-century Aegean: the case of Kythnos». Στο Charalampidou και Morgan 2017, 160-172.
- Kovacsovics, W.K. 1990. *Die Eckterrasse an der Gräberstrasse des Kerameikos. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen.* Kerameikos 14. Berlin, New York: De Gruyter.
- Kraiker, W. 1951. *Aigina: die Vasen des 10. bis 7. Jahrhunderts v. Chr.* Berlin: Mann.
- Kübler, K. 1949. «Der attische Grabbau». *MdI* 2: 7-22.
- Kübler, K. 1950. *Altattische Malerei.* Tübingen: E. Wasmuth.
- Kübler, K. 1954. *Die Nekropole des 10. bis 8. Jahrhunderts. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 5.1. Berlin: De Gruyter.
- Kübler, K. 1959. *Die Nekropole des späten 8. bis frühen 6. Jahrhunderts. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 6.1. Berlin: De Gruyter.
- Kübler, K. 1970. *Die Nekropole des späten 8. bis frühen 6. Jahrhunderts. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 6.2. Berlin: De Gruyter.
- Kunisch, N. 1990. «Die Augen der Augenschalen». *AntK* 35: 20-27.
- Kunisch, N. 2005. CVA, Bochum, Kunstsammlungen der Ruhr-Universität 1 (Deutschland 79). Bochum: C.H. Beck.
- Kunze-Götte, E. 1965. CVA, Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart 1 (Deutschland 26). München: C.H. Beck.
- Kunze-Götte, E. 1982. CVA, München, Antikensammlungen, ehemals Museum antiker Kleinkunst 9 (Deutschland 48). München: C.H. Beck.
- Kunze-Götte, E., K. Tancke και K. Vierneisel. 1999. *Die Nekropole von der Mitte des 6. bis zum Ende des 5. Jahrhunderts. 2: Die Beigaben. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Kerameikos* 7.2. München: Hirmer.
- Kunze, E. και H. Schleif. 1944. *Bericht über die Ausgrabungen in Olympia IV.* Berlin: Deutsches archäologisches Institut.
- Kurtz, D.C. 1975. *Athenian white lekythoi, patterns and painters.* Oxford: Clarendon Press.

- Kurtz, D.C. και J. Boardman. 1971. *Greek burial customs*. London: Thames & Hudson.
- Κύρκου, Μ. 2003. «Κοροπλαστικές αποκλίσεις στον αρχαϊκό Κεραμεικό». Στο *Επιτύμβιον Gerhard Neumann*. Μουσείο Μπενάκη 2, επιμ. Δ. Δαμάσκος, 31-55. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.
- Kyrieleis, H. 1980. «Archaische Holzfunde aus Samos». *AM* 95: 87-147.
- Kyrieleis, H. 1986. «Etruskische Bronzen aus dem Heraion von Samos». *AM* 101: 127-136.
- Lamb, W. 1930. *CVA*, Cambridge, Fitzwilliam museum (Great Britain 6). Oxford: University press.
- Langdon, M.K. 1991. «Poletai records». Στο *The Athenian Agora 19, Inscriptions. Horoi, Poletai Records, Leases of Public Lands*, επιμ. G.V. Lalonde, M.K. Langdon και M.B. Walbank, 53-143. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Langlotz, E. 1932. *Griechische Vasen*. München: J.B. Obernetter.
- Laurens, A.F. 1979. *CVA*, Rennes, Musée des Beaux-Arts et d'Archéologie (France 29). Paris: De Boccard.
- Lauter, H. 1980. «Ein ländliches Heiligtum hellenistischer Zeit in Trapuria». *AA* 1980: 242-255.
- Lauter, H. 1985. *Lathuresa: Beiträge zur Architektur und Siedlungsgeschichte in spätgeometrischer Zeit. Attische Forschungen 2*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Lauter, H. 1993. *Attische Landgemeinden in klassischer Zeit. Marburger Winckelmann-Programm 1991. Attische Forschungen 4*. Marburg, Lahn: Philipps-Universität.
- Lawrence, P. 1964. «Five grave groups from the Corinthia». *Hesperia* 33: 89-107.
- Leake, W.M. 1841. *The topography of Athens and the demi. 2. The demi of Attica of Attica*. London: J. Rodwell.
- Lemos, A.A. 2007. *CVA*, Rhodes, Archaeological Museum (Greece 10). Athens: Academy of Athens.
- Λεμπέση, Α. 1976. *Οι στήλες του Πρινιά*. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου 22. Αθήνα: Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, Γενική Διεύθυνσις Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως.
- Lerat, L. 1961. «Fouilles à Delphes, à l'est du grande sanctuaire (1950-1957)». *BCH* 85: 316-366.
- Levi, D. 1927-1929. «Arkades. Una città cretense all'alba della civiltà ellenica». *ASAtene*: 10-12.
- Levi, D. 1940. «Early Hellenic pottery of Crete». *Hesperia* 14: 1-32.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 1989-1991. «Ανατολικό νεκροταφείο Πέλλας». *ArchDelt* 44-46: 73-152.
- Lioutas, A. 1987. *Attische schwarzfigurige Lekanoi und Lekaniodes. Beiträge zur Archäologie 18*. Würzburg: Triltsch.
- Lohmann, H. 1979. *Grabmäler auf unteritalischen Vasen. Archäologische Forschungen 7*. Berlin: Mann.
- Lohmann, H. 1993. *Atene (Αθήνη): Forschungen zu Siedlungs- und Wirtschaftsstruktur des klassischen Attika*. Wien: Böhlau.
- Lohmann, H. 1996α. «Aigilia». *Neue Pauly* 1: 319.
- Lohmann, H. 1996β. «Anaphlystos». *Neue Pauly* 1: 654-655.
- Lohmann, H. 2000. «Phrerrhioi». *Neue Pauly* 9: 963.
- Lo Porto, F.G. 1969. *CVA*, Museo di antichità di Torino 2 (Italia 40). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Λοράνδου-Παπαντωνίου, Ρ. 1999. *Σολύγεια. Η ανασκαφή του 1957-1958*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 194. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Lullies, R. 1952. *CVA*, München, Museum antiker Kleinkunst 3 (Deutschland 9). München : C.H. Beck.
- Lungu, V., G. Simion και F. Topoleanu. 2006: *Pratiques funéraires et manifestations de l'identité culturelle: âge du bronze et âge du fer. Actes du IVe Colloque International d'archéologie funéraire, Tulcea, 22-28 mai 2000*. Tulcea: Institut de recherches éco-muséologiques de Tulcea.
- Lupu, E. 2005. *Greek sacred law: a selection of new documents. Religions in the Graeco-Roman world 152*. Leiden, Boston: Brill.
- Luschey, H. 1939: *Die Phiale*. Bleicherode am Harz: C. Nieft.
- Maderna-Lauter, C. 2002. «Spätarchaische Plastik». Στο *Bol* 2002, 223-269.
- Maffre, J.-J. 1971. «Vases grecs de la collection Zénon Piéridès a Larnaca (Chypre)». *BCH* 95: 627-702.
- Malagardis, N. 2008. «A chorus of women ololyzousai on an early Attic skyphos». Στο *Essays in Classical Archaeology for Eleni Hatzivassiliou 1977-2007*, επιμ. D. Kurtz, 73-83. *Studies in Classical Archaeology 4*. BAR1796, Oxford: Archaeopress.
- Malten, L. 1914. «Das Pferd im Totenglauben». *JdI* 29: 179-255.

- Μανακίδου, Ε.Π. 1994. *Παραστάσεις με άρματα (8ος-5ος αι. π.Χ.): παρατηρήσεις στην εικονογραφία τους*. Θεσσαλονίκη: Καρδαμίτσας.
- Marchiandi, D. 2011. *I periboli funerari nell'Attica classica: lo specchio di una "borghesia"*. *Scuola Archeologica Italiana di Atene* 3. Paestum-Atene: Scuola Archeologica Italiana di Atene-Pandemos.
- Martini, W. 1990. *Die archaische Plastik der Griechen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Μαστροκώστας, Ε. 1972. «Η κόρη Φρασίκλεια Άριστίωνος τοῦ Παρίου καὶ κοῦρος μαρμάρινος ἀνεκαλύφθησαν ἐν Μυρρινοῦντι». *AAA* 5: 298-324.
- Μαστροκώστας, Ε. 1974. «Εἰς ἀναζήτησιν ἐλλειπόντων μελῶν ἐπιτυμβίων ἀρχαϊκῶν γλυπτῶν παρὰ τὴν Ἀνάβυσσον. Τὸ κλιμακωτὸ βᾶθρον τοῦ κούρου Κροΐσου». *AAA* 7: 215-228.
- Mau, A. 1909. *RE* 6, 2: 1959-1963, βλ. «Fächer».
- May, R. 1992. «Les jeux de table dans l'antiquité». *Archeologia* 168: 18-35.
- Mayence, F. και V. Verhoogen. 1926. *CVA*, Bruxelles: Musées Royaux d'Art et d'Histoire (Cinquantenaire) 1. Paris: E. Champion.
- Mayence, F. και V. Verhoogen. 1937. *CVA*, Bruxelles, Musées Royaux d'art et d'histoire (Cinquantenaire) 2. Bruxelles: Musées Royaux d'art et d'histoire.
- Melander, T. 1999. *CVA*, Copenhagen, Thorvaldsens Museum 1 (Danemark 9). Copenhagen: Thorvaldsens Museum και Académie Royale des Sciences et des Lettres du Danemark.
- Mersch, A. 1996. *Studien zur Siedlungsgeschichte Attikas von 950 bis 400 v. Chr.* Europäische Hochschulschriften 38. Archäologie 58. Frankfurt am Main: Lang.
- Μητσόπουλος, Κ. 1890. «Ἐξέτασις τῶν ἐν τῷ ἀρχαίῳ τοῦ Μαραθῶνος τύμβῳ εὑρεθέντων ὀστῶν». *Arch-Delt* 6: 68-71.
- Meyer, M. και N. Brüggemann. 2007. *Kore und Kouros: Weihgaben für die Götter*. Wien: Phoibos.
- Mikulková, B. 1998. «Small bone and bronze objects in the collection of the Institute for Classical Archaeology, Charles University». *Studia Hercynia* 2: 92-127.
- Milchhöfer, A. 1894α. *RE* 1.1: 962, βλ. «Aigilia».
- Milchhöfer, A. 1894β. *RE* 1.2: 2061, «Anaphlystos».
- Mitsopoulos-Leon, V. 2009. *Βραυρών, die Tonstatuetten aus dem Heiligtum der Artemis Brauronia: die frühen Statuetten 7. bis 5. Jh. v. Chr.* Athen: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Monaco, M. 2000. *Ergasteria: Impianti artigianali ceramici ad Atene ed in Attica dal protogeometrico alle soglie dell'ellenismo*. *Studia archaeologica* 110. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Moore, M.B. 1972. *Horses on black-figured Greek vases of the archaic period: ca. 620-480 B.C.* Ann Arbor: University microfilms.
- Moore, M.B. 2004. *CVA*, New York, The Metropolitan Museum of Art 5 (USA 37). New York: Metropolitan Museum of Art.
- Moore, M.B. 2003. «The Passas Painter: A Protoattic "Realist?"». *Metropolitan Museum Journal* 38: 15-44.
- Moore, M.B. και Pease-Philippides, M.Z. 1986. *Attic black-figured pottery*. *The Athenian Agora* 23. Princeton: The American school of classical Studies at Athens.
- Moret, J.M. 1984. *Oedipe, le Sphinx et les Thébains. Essai de mythologie iconographique*. Τόμος 1. *Bibliotheca Helvetica Romana* 23. Rome: Institut Suisse de Rome.
- Morgan, C.H. 1935. «The terracotta figurines from the North Slope of the Acropolis». *Hesperia* 4: 189-213.
- Morris, I. 1987. *Burial and ancient society: the rise of the Greek city-state*. Cambridge: University Press.
- Morris, I. 1995. «Burning the dead in Archaic Athens: animal, men and heroes». Στο *Culture et cité: l'avènement d'Athènes à l'époque archaïque: actes du Colloque international organisé à l'Université libre de Bruxelles du 25 au 27 avril 1991 par l'Institut des Hautes Études de Belgique et la Fondation archéologique de l'U.L.B. Fondation archéologique de l'Université libre*, επιμ. A. Verbanck-Piérard και D. Viviers, 45-74. Paris: De Boccard.
- Morris, S.P. 1984. *The black and white style: Athens and Aigina in the orientaling period*. New Haven: Yale classical monographs.
- Morris, S.P. 2014. «Artists in motion: proto-attic and related pottery of the seventh century B.C.». Στο *Έγραψεν και επίεισεν: μελέτες κεραμικής και εικονογραφίας προς τιμήν του καθηγητή Μιχάλη Τιβέριου*,

- επιμ. Π. Βαλαβάνης και Ε. Μανακίδου, 95-104. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Moustaka, A. 1985. «Spätarchaische Weihgaben aus Etrurien in Olympia». *AA* 100: 353-364.
- Μπακαλάκης, Γ. 1967. *Ανασκαφή Στρώμης*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.
- Μπόνιας, Ζ. 1998. *Ένα αγροτικό ιερό στις Αιγιές Λακωνίας*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Müller, W.W. 1978. *RE* Suppl. 15: 700-777, βλ. «Weihrauch».
- Müller, W. 1959. *CVA*, Leipzig, Archäologisches Institut der Karl Marx Universität 1 (Deutschland 14), München: C.H. Beck.
- Μυλωνάς, Γ.Ε. 1957. *Ο πρωτοαττικός άμφορεύς τής Έλευσίνας*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 39. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Μυλωνάς, Γ.Ε. 1975. *Τό δυτικόν νεκροταφείον τής Έλευσίνας*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 81. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Mussche, H.F. 1994. «Thorikos during the last years of the sixth century B.C.». Στο *The archaeology of Athens and Attica under the democracy. Proceedings of an international conference held at the American School of Classical Studies at Athens, December 4-6, 1992*, επιμ. W.D.E. Coulson, O. Palagia, T.L. Shear και H.A. Shapiro, 211-215. Oxford: Oxbow.
- Mussche, H.F. 1998. *Thorikos: a mining town in ancient Attika. Fouilles de Thorikos 2*. Gent (Belgium): École archéologique en Grèce.
- Nakayama, N. 1982. *Untersuchung der auf weißgrundigen Lekythen dargestellten Grabmäler*. Διδ. διατρ., Freiburg: Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg im Breisgau.
- Neeft, C.W. 1987. *Protocorinthian subgeometric aryballoi*. Amsterdam: Allard Pierson Museum.
- Neumann, G. 1960. *Gesten und Gebärden in der griechischen Kunst*. Tübingen: De Gruyter.
- Noll, R. 1935. «Etruskische Spiegel in Wien». *JÖAI* 29: 155-166.
- Ντόβα, Α. 2009. «Η Αστική οδός από τις Λαμπτρές, έως την Ανάβυσσο». Στο *Αττικής οδοί: αρχαίοι δρόμοι της Αττικής*, επιμ. Μ. Κορρές, 208. Αθήνα: Μέλισσα.
- Ντόβα, Α. 2010. «Πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες στα Καλύβια Αττικής». Στο *Πρακτικά ΙΓ' Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής, Παιανία, 29-31 Οκτωβρίου και 1-2 Νοεμβρίου 2008*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 86-87. Καλύβια Θορικού: Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής.
- Oakley, J.H. επιμ. 1994. *Athenian potters and painters, catalogue of the exhibit, December 1, 1994-March 1, 1995*. Athens: Gennadius Library.
- Oberländer, P. 1967. *Griechische Handspiegel*. Διδ. διατρ., Hamburg: Philosophische Fakultät.
- Oliver, A. 1966. «Greek, Roman, and Etruscan Jewelry». *B MMA* 24: 269-284.
- Ορλάνδος, Α.Κ. 1958. *Τὰ ύλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*. 1. *Τὰ μέταλλα, τὸ ἔλεφαντοστοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι*. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Osborne, M.J. 1988. «Attic epitaphs: a supplement». *Ancient Society* 19: 5-60.
- Osborne, R. 1985. *Demos: the discovery of classical Attika*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pallottino, M. 1992. *Les étrusques et l'Europe: Galeries Nationales du Grand Palais, Paris, 15 septembre-14 décembre 1992*. Paris: Réunion des Musées Nationaux.
- Panvini, R. 2003. *Ceramiche attiche figurate del Museo Archeologico di Gela, selection vasorum*. Venezia: Marsilio.
- Panvini, R. και F. Giudice, επιμ. 2003. *Ta Attika: veder Greco a Gela. Ceramiche attiche figurate dall'antica colonia*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Panvini, R. και L. Sole, επιμ. 2009. *La Sicilia in età archaica, dale apoikiai al 480 a.C.: catalogo della Mostra, Caltanissetta, Museo Archeologico 12 Giugno-12 Agosto 2006, Catania, Monastero dei Benedettini, 26 Ottobre-7 Gennaio 2007*. Palermo: Centro regionale per l' inventario, la catalogazione e la documentazione.
- Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου, Χ. 1997. *Ιερό της Νύμφης: μελανόμορφες λουτροφόροι*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Παπαθανασίου, Ν. και Α. Τσαραβόπουλος, 2013. «Συνήθειες και έθιμα ταφής στο αρχαίο νεκροταφείο

- της “Φοινικιάς”, Δήμου Σαρωνικού». Στο *Πρακτικά ΙΔ΄ Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής, 6-9 Οκτωβρίου 2011*, επιμ. Α.Δ. Στεφανής, 37-48. Καλύβια Θορικού Αττικής: Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής.
- Παπασταύρου, Ε.Γ. 2007. Υπόγειοι λαξευτοί τάφοι της Αίγινας. *ArchEph* 145. Αθήνα: Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Παρλαμά Λ. και Ν.Χ. Σταμπολίδης, επιμ. 2000. *Η πόλη κάτω από την πόλη: ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών: Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Φεβρουάριος 2000-Δεκέμβριος 2001*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή.
- Patitucci Uggeri, S. 1998. «Lekythoi a figure nere da Spina». Στο *In memoria di Enrico Paribeni*, επιμ. G. Capecchi, O. Paoletti και C. Cianferoni, 329-338. *Archaeologica* 125. Roma: G. Bretschneider.
- Πατσιαδά, Β. 2012. «Αργυρό ριπίδιο από την πόλη της Ρόδου». Στο *Διήνεσσα: τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιοπούλου*, επιμ. Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη, 535-543. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.
- Payne, H. 1931. *Necrocorinthia: a study of Corinthian art in the archaic period*. Oxford: The Clarendon Press.
- Payne, H. 1933. *Protokorinthische Vasenmalerei*. Bilder griechischer Vasen 7. Berlin: Keller.
- Payne, H. 1940. *Perachora: the sanctuaries of Hera Akraia and Limenia. Excavations of the British School of Archaeology at Athens, 1930-1933*. Τόμος 1, *Architecture, bronzes, terracottas*. Oxford: Clarendon Press.
- Payne, H. 1962. *Perachora: the sanctuaries of Hera Akraia and Limenia. Excavations of the British School of Archaeology at Athens 1930-1933*. Τόμος 2, *Pottery, ivories, scarabs, and other objects from the votive deposit of Hera Limenia*. Oxford: Clarendon Press.
- Pemberton, E.G. και K.W. Slane, 1989. *The sanctuary of Demeter and Kore, the Greek pottery*. Corinth: results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. *Corinth* 18.1. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Πελεκίδου, Σ. 1916. «Ανασκαφή Φαλήρου». *ArchDelt* 2: 13-64.
- Petrakova, A.E. 2009. CVA, The State Hermitage Museum 8 (Russia 15). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Πετροπουλάκου, Μ. και Ε. Πεντάζος. 1973. *Αττική, οικιστικά στοιχεία, πρώτη έκθεση*. Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις 21. Αθήνα: Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής.
- Πέτρου, Α., Ε. Σαλαβούρα, Α. Πιτσικούλης, Μ. Σκλάβος και Β. Αργυρόπουλος 2009. «Μυκηναϊκοί τάφοι και κοινοτικά νεκροταφεία γεωμετρικών, αρχαϊκών και κλασικών χρόνων στη Μερέντα», στο Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 127-142.
- Πετρόχειλος, Ι.Ε. 1992. *Βαλέριος Ν. Στάης. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* 124 Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Petrocheilos, I.E. 1996. «Frühe Phaleron-Oinochoen». *AM* 111: 45-64.
- Petrochilos, N. υπό έκδ. «The National Archive of Monuments as a source for attesting to the plundering of funerary mounds in Southern Attica». Στο *Συνέδριο Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων ««Περὶ τῶν Αρχαιοτήτων ἰδίως»». Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα μέσα από τις πηγές του Αρχείου των Υψηροειών των Αρχαιοτήτων», 22-24/10/2014.*
- Philippson, A. και E. Kirsten, 1952. *Die griechischen Landschaften: eine Landeskunde*. Τόμος 1, 3: *Der Nordosten der griechischen Halbinsel. Attika und Megaris*. Frankfurt am Main: V. Klostermann.
- Picozzi, M.G. 1971. *Anfore attiche a protome equina, Studi Miscellanei* 18. Roma: De Luca.
- Pierro, E. 1984. *Ceramica "ionica" non figurata e coppe attiche a figure nere, Materiali del Museo archeologico nazionale di Tarquinia* 6. Roma: G. Bretschneider.
- Pilz, O. 2011. *Frühe matrizengeformte Terrakotten aus Kreta: Votivpraxis und Gesellschaftsstruktur in spätgeometrischer und früharchaischer Zeit. Beiträge zur Archäologie Griechenlands* 2. Möhnese: Bibliopolis.
- Pipili, M. 1993. CVA, Athens, National Museum 4 (Greece 4). Athens: Academy of Athens.
- Popovic, L.B. 2004. CVA, Musée National Belgrade 1 (Serbie et Monténégro 1). Belgrade: Académie serbe des sciences et des arts.
- Pritchett, W.K. 1965. *Studies in ancient Greek topography. University of California publications: Classical Studies* 1. I. Berkeley: University of California Press.
- Πωλογιώργη, Μ.Ι. 1985. «Από το κλασικό και ελληνιστικό νεκροταφείο της Κυδωνίας». *ΑΔ* 40, Μελέτες: 162-177.

- Πωλογιώργη, Μ.Ι. 2018. *Ανασκαφή Βραυρώνος: τα κάτοπτρα*. *ArchEph* 157. Αθήνα: Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Reiner, E. 1938. *Die rituelle Totenklage der Griechen nach der schriftlichen und bildlichen Quellen dargestellt*. *Tübinger Beiträge zur Altertumswissenschaft* 30. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Rhomaïos, K. 1932. *CVA, Athènes, Musée National 1 (Greece 1)*. Paris: H. Champion και Athènes: Académie d'Athènes.
- Richter, G.M.A. 1915. *Greek, Etruscan and Roman Bronzes*. New York: The Museum.
- Richter, G.M.A. 1937. «The Ganymede jewelry». *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 32: 290-295.
- Richter, G.M.A. 1953. *CVA, New York 2 [USA 11]*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- Richter, G.M.A. 1954. *Catalogue of Greek sculptures, Metropolitan Museum of Art*. Cambridge: Published for the Museum by Harvard University Press.
- Richter, G.M.A. 1960. *Kouroi, archaic Greek youths: a study of the development of the kouros type in Greek sculpture*. London: Phaidon.
- Richter, G.M.A. 1961. *The archaic gravestones of Attica*. London: Phaidon Press.
- Richter, G.M.A. 1968. *Korai: archaic Greek maidens: a study of the development of the Kore type in Greek sculpture*. London: Phaidon.
- Richter, G.M.A. 1974. «The story of the "Megakles" stele in New York». Στο *Mélanges Mansel*, 1-5. *Türk Tarih Kurumu yayınları* VII. Dizi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Risser, M.K. 2001. *Corinthian conventionalizing pottery. Corinth 7.5*. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Rizza, G. και V.S.M. Scrinari. 1968. *Il santuario sull' acropoli di Gortina I*. Monografie della Scuola archeologica di Atene e delle missioni italiane in Oriente 2, 16. Roma: Istituto poligrafico dello Stato, Libreria.
- Roberts, S.R. 1978. *The Attic pyxis*. Chicago: Ares Publishers.
- Roberts, S.R. 1986. «The Stoa gutter well: a late archaic deposit in the Athenian Agora». *Hesperia* 55: 1-74.
- Robinson, D.M. 1941. *Metal and minor miscellaneous finds an original contribution to Greek life*. Excavations at Olynthus 10. *Johns Hopkins University studies in archaeology* 31. Baltimore: Johns Hopkins.
- Robinson, D.M. 1942. *Necrolynthia, a study in Greek burial customs and anthropology*. *Excavations at Olynthus* 11. Baltimore: Johns Hopkins.
- Robinson, D.M. 1950. *Vases found in 1934 and 1938. Excavations at Olynthus* 13. Baltimore: Johns Hopkins.
- Rocco, G. 2008. *La ceramografia protoattica: pittori e botteghe (710-630 a.C.)*. *Internationale Archäologie* 111. München: Verlag Marie Leidorf.
- Roebuck, C. 1940. «Pottery from the North Slope of the Acropolis, 1937-1938». *Hesperia* 9: 161-263.
- Roller, L.E. 1981. «Funeral games in Greek art». *AJA* 85: 107-119.
- Ρωμιοπούλου, Κ. και Γ. Τουράτσογλου. 2002. *Μίεζα, νεκροταφείο υστεροαρχαϊκών-πρώιμων ελληνιστικών χρόνων*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Rossignani, M.P. 1970. *CVA, Museo Nazionale di antichità di Parma I (Italia 45)*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Rubensohn, O. 1962. *Das Delion von Paros*. Wiesbaden: Steiner.
- Rudolph, W. 1971. *Die Bauchlekythos : ein Beitrag zur Formgeschichte der attischen Keramik des 5. Jahrhunderts v. Chr.* Bloomington.
- Rumpf, A. 1920. «Lydische Salbgefäße». *AM* 45: 163-170.
- Rupp, D. 1980. «Altars as funerary monuments on Attic white lekythoi». *AJA* 84: 524-527.
- Sabetai, V. 2001. *CVA, Thebes, Archaeological Museum 1 (Greece 6)*. Athens: Academy of Athens.
- Sabetai, V. 2009. «Marker vase or burnt offering? The clay loutrophoros in context». Στο *Shapes and uses of Greek vases (7th-4th centuries B.C.): Proceedings of the symposium held at the Université libre de Bruxelles, 27-29 April 2006*, επιμ. Α. Tsingarida, 291-306. *Études d'archéologie* 3. Bruxelles: CReA-Patrimoine.
- Sakowski, A. 1997. *Darstellungen von Dreifußkesseln in der griechischen Kunst bis zum Beginn der klassischen Zeit*, *Europäische Hochschulschriften* 38. *Archäologie* 67. Frankfurt am Main: Lang.
- Σαλαβούρα, Ε. και Ε. Δημητριάδου. Υπό έκδ. «Εκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ μνήματα εἰσίν...: ἓνα σταυροδρόμι,

- ένα τρίσπατο και νεκροταφεία». Πρακτικά ΙΖ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής.
- Σαλλιώρα-Οικονομάκου, Μ. 1985. «Αρχαίο νεκροταφείο στην περιοχή Λαυρίου». *ArchDelt* 40: 90-132.
- Scafuro, M. 2015. *L'area tra il Kolonos Agoraios a l'Areopago dall'XI al VI sec. a.C. Studi di Archeologia e di Topografia di Atene e dell'Attica* 8. Atene και Paestum: Pandemos και Scuola Archeologica Italiana di Atene.
- Schauenburg, K. 1970. «Zu attisch-schwarzfigurigen Schalen mit Innenfriesen». *AntK* 7: 33-46.
- Schauenburg, K. 1975. «Zwei Kieler Lekythen mit Seitenpalmetten». Στο *Monumentum Chiloniense. Studien zur augustäischen Zeit. Kieler Festschrift für Erich Burck zum 70. Geburtstag*, επιμ. E. Lefèvre, 546-560. Amsterdam: Hakkert.
- Schaus, G.P. 1988. «The beginning of Greek polychrome painting». *JHS* 108: 107-117.
- Schefold, K. 1949. *Die grossen Bildhauer des archaischen Athen*. Sammlung Birkhäuser 16. Basel: Birkhäuser.
- Scheibler, I. 1983. *Griechische Töpferkunst: Herstellung, Handel und Gebrauch der antiken Tongefässe*. München: Beck.
- Schmidt, E. 1971. *Spielzeug und Spiele der Kinder im klassischen Altertum*. Meiningen: Staatliche Museen Meiningen.
- Schneider, E. 1999. *Untersuchungen zum Körperbild attischer Kouroi*. Möhnese: Bibliopolis.
- Scholl, A. 1996. *Die attischen Bildfeldstelen des 4. Jhs v. Chr. Untersuchungen zu den kleinformatigen Grabreliefs im spätclassischen Athen. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung. Beiheft* 17. Berlin: Gebr. Mann.
- Schulze, B. 2004. *Die Votivtafeln der archaischen und klassischen Zeit von der Athener Akropolis. Bellerophon* 2. Möhnese: Bibliopolis.
- Schütte-Maischatz, A. 2011. *Die Phiale-zur zeichenhaften Funktion eines Gefäßtyps. Wissenschaftliche Schriften der WWU Münster* 10. Münster: Monsenstein und Vannerdat.
- Seeberg, A. 1971. *Corinthian komos vases, University of London. Institute of classical studies. Bulletin Supplement* 27. London: University of London, Institute of Classical Studies.
- Servais, J. 1968. «La "Nécropole Sud" sur le Vélaturri». Στο *Thorikos 1963. Rapport préliminaire sur la première campagne de fouilles. Voorlopig verslag over de eerste opgravingscampagne*, επιμ. H.F. Mussche, J. Bingen, J. Servais και T. Hackens, 9-30. *Thorikos* 1. Bruxelles: Comité des fouilles belges en Grèce.
- Σημαντώνη-Μπουρνιά, Ε. 1990. *Ανασκαφές Νάξου, οι ανάγλυφοι πίθοι*. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Shear, J.T.L. 1993. «The Persian destruction of Athens, evidence from Agora deposits». *Hesperia* 62: 383-482.
- Sheedy, K.A. 1985. «Of moulds and mourners». *BICS* 32: 118-124.
- Sheedy, K.A. 1990. «A prothesis scene from the Analatos Painter». *AM* 105: 117-151.
- Sheedy, K.A. 1992. «The Late Geometric hydria and the advent of the Protoattic style». *AM* 107: 11-28.
- Sidirova, N. 1996. *CVA, Pushkin State Museum of fine arts* 1 (Russia 1). Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Siedentopf, H.B. 1982. *CVA, Nordrhein-Westfalen Band 1, Düsseldorf, Hetjens-Museum, Krefeld, Kaiser Wilhelm-Museum, Neuss, Clemens Sels-Museum (Deutschland 49)*. München: C. H. Beck.
- Siewert, P. 1982. *Die Trittyen Attikas und die Heeresreform des Kleisthenes*. *Vestigia* 33. München: Beck.
- Simms, R. 1998. «The Phrearrhian lex sacra, an interpretation». *Hesperia* 67: 91-107.
- Simon, E., επιμ. 1989. *Die Sammlung Kiseleff im Martin-von-Wagner-Museum der Universität Würzburg. 2, Minoische und griechische Antiken*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Sipsie-Eschbach, M. 1998. *CVA, Giesen, Antikensammlung der Justus-Liebig-Universität* 1 (Deutschland 70). München: C.H. Beck.
- Σκαρλατίδου, Ε.Κ. 2010. *Το αρχαϊκό νεκροταφείο των Αβδήρων: συμβολή στην έρευνα της αποικίας των Κλαζομενίων στα Αβδηρα*. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Μακεδονικών και Θρακικών Σπουδών 9. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Μακεδονικών και Θρακικών Σπουδών.
- Σκιλάρντι, Δ. 2011. «Αριστοκρατικές ταφές από το γεωμετρικό νεκροταφείο της Κηφισιάς». Στο *The "Dark Ages" revisited: acts of an international symposium in memory of William D.E. Coulson, University of Thessaly, Volos, 14-17 June 2007*, επιμ. Α. Mazarakis Ainian, 675-702. Volos: University of Thessaly Press.
- Smith, H.R.W. 1926, «The Skyphos of Klitomenes». *AJA* 30: 432-441.

- Smith, H.R.W. 1944. *The Hearst hydria, an attic footnote to Corinthian history*. University of California publications in classical archaeology I. 10. Berkeley: University of California press.
- Smith, T.J. 2003 «Black figure vases in the collection of the British School at Athens». *BSA* 98: 347-368.
- Smithson, E.L. 1968. «The tomb of a rich Athenian lady, ca. 850 B.C.». *Hesperia* 37: 77-116.
- Sourvinou-Inwood, C. 1995. *“Reading” Greek death: to the end of the Classical period*. Oxford: Clarendon Press.
- Sparkes, B.A. και L. Talcott. 1970. *Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C. The Athenian Agora* 12. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Spitaels, P., J. Bingen, A. Uyttendaele, F. Blondé, K. Van Gelder, A. Cheliotis και A. Helsen επιμ. 1978α. *Thorikos 1970/1971. Rapport préliminaire sur les septième et huitième campagnes de fouilles. Thorikos 7*. Gent: Comité des fouilles belges en Grèce.
- Spitaels, P. 1978β: «Insula 3. Tower compound 1». Στο επιμ. P. Spitaels κ.ά. 1978α, 39-110.
- Στάης, Β. 1890α. «Ο τύμβος ἐν Βουρβᾶ». *AM* 15: 318-329.
- Στάης, Β. 1890β. «Ἀνασκαφαὶ τύμβων ἐν Ἀττικῇ. Ἔκθεσις Α'. Τύμβος ἐν Βελανιδέζᾳ». *ArchDelt* 6: 16-28.
- Στάης, Β. 1890γ. «Ἀνασκαφαὶ τύμβων ἐν Ἀττικῇ. Ἔκθεσις Β'. Τύμβος ἐν Βουρβᾶ». *ArchDelt* 6: 105-112.
- Σταϊνχάουερ, Γ. 2010. «Ἀττικοὶ δῆμοι». Στο *Ἀττικὴ, ιστορικὴ τοπογραφία τοῦ ἀστεως καὶ τῆς χώρας*, επιμ. Α.Γ. Βλαχόπουλος, 92-111. Αθήνα: Εκδοτικός Οἶκος Μέλισσα.
- Stampolidis, N. 1990. «Eleutherna on Crete; an interim report on the Geometric-Archaic cemetery». *BSA* 85: 375-403.
- Σταμπολίδης, Ν. 1996. «Ἀντίποινα»: συμβολὴ στη μελέτη τῶν θῶν καὶ τῶν εθίμων τῆς γεωμετρικῆς-αρχαϊκῆς περιόδου. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Stampolidis, N. και V. Karageorghis, επιμ. 2003. *Πλόες. Sea routes: interconnections in the Mediterranean, 16th-6th c. B.C: proceedings of the International Symposium held at Rethymnon, Crete, September 29th-October 2nd 2002*. Athens: University of Crete και The A. G. Leventis Foundation.
- Stevens, P.G. και E. Vanderpool, 1949. «An Inscribed Kouros Base (with a supplementary note by D.M. Robinson)». Στο *Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear*, 361-364. *Hesperia, Supplement* 8. Baltimore: American School of Classical Studies at Athens.
- Stillwell, A.N. 1952. *The Potter's quarter: the terracottas. Corinth: results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Corinth* 15.2. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Stillwell, A. και Benson, J.L. 1984. *The potters' quarter, the pottery. Corinth: results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Corinth* 15.3. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies.
- Szabó, N. 1975. «Attelages de chevaux archaïques en terre cuite en Attique et en Béotie». *BMusHongr* 45: 7-20.
- Tiverios, M. 2009. «Ἐλευσίνιες Ροῖες: παλιὰ ευρήματα καὶ νέες ἐρμηνείες». *ASAtene* 87: 465-478.
- Townsend, E.D. 1955. «A Mycenaean chamber tomb under the temple of Ares». *Hesperia* 24: 187-219.
- Traill, J.S. 1975. *The political organization of Attica: a study of the demes, trittyes, and phylai, and their representation in the Athenian Council*. Princeton: American school of classical studies at Athens.
- Traill, J.S. 1982. «An interpretation of six rock-cut inscriptions in the Attic demes of Lamprai». Στο *Studies in Attic epigraphy, history and topography presented to Eugene Vanderpool*, 162-171. *Hesperia. Supplement* 19. Princeton. New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Traill, J.S. 1986. *Demos and trittys: epigraphical and topographical studies in the organization of Attica*. Toronto: Athenians.
- Travlos, I. 1988. *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika*. Tübingen: E. Wasmuth.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. 1998. *Λευκές λήκυθοι του Ζωγράφου του Αχιλλέως στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου 67. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. 2012. «Πρώμη αρχαϊκὴ κόρη ἀπὸ τὴν Ἀνάβυσσο». Στο *Neue Funde archaischer Plastik aus griechischen Heiligtümern und Nekropolen: internationales Symposium, Athen, 2.-3. November 2007*, επιμ. G. Kokkorou-Alevras, 51-72. München: Hirmer Verlag.

- Traill, J.S. 2001. *Persons of ancient Athens*. 10. Toronto: Athenians.
- Τραυλός, Ι. 1983. «Η Αθήνα και η Ελευσίνα στον 8ο και 7ο αι. π.Χ.». *ASAtene* 61: 323-338.
- Trendall, A. 1951. «Attic Vases in Australia and New Zealand». *JHS* 71: 178-193.
- True, M. 1978. *CVA, Museum of Fine Arts, Boston 2 (USA 19)*. Boston: Museum of fine arts.
- Τσαρβάπουλος, Α., Χ. Τσέλιος, Κ. Παπαθανασίου, Α. Συρογιάννη και Φ. Νέζερη 2001. «Το σωστικό αρχαιολογικό έργο της Β' Εφορείας Αρχαιοτήτων στα όρια του Δήμου Καλυβίων Θορικού». Στο *Πρακτικά Η' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Κερατέα Αττικής 30 Οκτωβρίου - 2 Νοεμβρίου 1997*, 179-198. Κερατέα Αττικής: Σύνδεσμος Πνευματικής & Κοινωνικής Δραστηριότητας «Χρυσή Τομή» Κερατέας.
- Tsaravopoulos, A. και D. Papathanasiou. 2006. «The cemetery at Lagonisi in Attica (8th-4th centuries B.C.)». Στο V. Lungu, G. Simion και F. Topoleanu 2006, 117-128.
- Τσαρβάπουλος, Α. και Κ. Παπαθανασίου. 2009. «Το έργο της Β' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στα διοικητικά όρια των Καλυβίων Θορικού, 1994-2003», στο Βασιλοπούλου και Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 205-211.
- Τσατσοπούλου, Τ. 1993. «Η ανασκαφική έρευνα στην αρχαία Μεσημβρία κατά το 1990». Στο *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 4*, επιμ. Π. Αδάμ-Βελένη, Κ. Τσακάλου-Τζαναβάρη και Μ. Τσιμπίδου-Αυλωνίτη, 587-594. Θεσσαλονίκη: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Tugusheva, O. 2012. *CVA, Pushkin State Museum of Fine Arts 9 (Russia 19)*, Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Τζαχίλη, Ι. 1997. *Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Ure, P.N. 1910. «Excavations at Rhitsona in Boeotia». *JHS* 30: 336-356.
- Ure, P.N. 1915. «Μελανόμορφοι κύλικες εκ Ρειτσώνας τής Βοιωτίας». *ArchEph* 1915: 114-127.
- Ure, P.N. 1927. *Sixth and fifth century pottery from excavations made at Rhitsona*. London: Oxford University Press.
- Ure, P.N. 1932. «Droop Cups». *JHS* 52: 55-71.
- Ure, P.N. 1934. *Aryballoi and Figurines from Rhitsona in Boeotia: an account of the early archaic pottery and of the figurines, archaic and classical, with supplementary lists of the finds of glass, beads and metal, from excavations made by R. M. Burrows and P. N. Ure in 1907, 1908, 1909 and by P. N. and A. D. Ure in 1921 and 1922*. Cambridge: The University Press.
- Ure, P.N. 1946, «Ring Aryballoi». *Hesperia* 15: 38-50.
- Ure, P.N. και Ure, A.D. 1954. *CVA, University of Reading 1 (Great Britain 12)*. London Oxford: University Press.
- Valavanis, P. 2001. *CVA, Marathon Museum (Greece 7)*. Athens.
- Vallet, G. και Villard, F. 1964. *Mégara Hyblaea. 2: La céramique archaïque*. Mélanges d'archéologie et d'histoire. Suppléments. 1:2. Paris: École française.
- Vanderpool, E. 1946. «The rectangular rock-cut shaft». *Hesperia* 15: 265-336.
- Vanderpool, E. 1969. «Three price vases». *ArchDelt* 24: 1-5.
- Vanderpool, E. 1970. «A lex sacra of the Attic deme Phrearrhioi». *Hesperia* 39: 47-53.
- Vermeule, E.T. 1979. *Aspects of death in early Greek art and poetry. Sather classical lectures 46*. Berkeley: University of California Press.
- Vermeule C.C. 1981, *Greek and Roman sculpture in America: masterpieces in public collections in the United States and Canada*. Malibu: University of California Press.
- Vidali, S. 1997. *Archaische Delphindarstellungen*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Vierneisel-Schlörb, B. 1966. «Eridanos-Nekropole». *AM* 81: 4-111.
- Vierneisel-Schlörb, B. 1997. *Die Figürlichen Terrakotten I. Spätmykenisch bis späthellenistisch*. *Kerameikos* 15. München: Hirmer.
- Vierneisel, K. και B. Kaeser, επιμ. 1990. *Kunst der Schale, Kultur des Trinkens: Antikensammlungen München, 1990*, München: Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek.
- Villard, F. 1946. «L'évolution des coupes attiques a figures noires». *RÉA* 48: 153-181.

- Villard, F. 1958. *CVA*, Paris, Musée du Louvre 12 (France 19). Paris: H. Champion.
- Villard, F. 1965. *CVA*, Musée du Louvre 13 (France 21). Paris: H. Champion.
- Viviers, D. 1992. *Recherches sur les ateliers de sculpteurs et la cite d'Athènes à l'époque archaïque, Endoios, Philergos, Aristokles*, Bruxelles : Académie Royale de Belgique.
- Vos, M.F. 1978. *CVA*, Leiden, Rijksmuseum van Oudheden 2 (The Netherlands 4). Leiden: Brill.
- Wallenstein, K. 1973. *CVA*, Tübingen, Antikensammlung des Archäologischen Instituts der Universität 1, (Deutschland 36). München: C.H. Beck.
- Walter-Karydi, E. 1987. «Aigina versus Athens? The case of the Protoattic Pottery on Aigina». Στο *Athenian Potters and painters: the conference proceedings. American School of Classical Studies at Athens 1.-4.12.1994*, επιμ. J.H. Oakley, W. D.E. Coulson και O. Palagia, 385-394. Oxford: Oxbow.
- Walter-Karydi, E. 2003. «Gräber ohne Friedhof». Στο *Επιτύμβιον Gerhard Neumann*, επιμ. Δ. Δαμάσκος, 123-131. Μουσείο Μπενάκη. Παράρτημα 2. Αθήνα.
- Weber, M. 1974. «Zu frühen attischen Gerätfiguren». *AM* 89: 27-46.
- Webster, T.B.L. 1955, «Homer and Attic geometric vases». *BSA* 50: 38-50.
- Weill, N. 1985. *La plastique archaïque de Thasos. Figurines et statues de terre cuite de l'Artémision. Études Thasiennes* 11. Paris: De Boccard.
- Weinberg, S.S. 1943. *The geometric and orientaling pottery. Corinth 7.1*. Cambridge: Harvard University Press.
- Weinberg, S.S. 1975. «Etruscan bronze mirror handles». *Muse* 9: 25-33.
- Whitehead, D. 1986. *The demes of Attica, 508/7-ca. 250 B.C.: a political and social study*. Princeton: Princeton University Press.
- Whitley, J. 1994. «The monuments that stood before Marathon: tomb cult and hero cult in Archaic Attica». *AJA* 98: 213-230.
- Wijma, S.M. 2013. «The "Others" in a lex sacra from the Attic deme Phrearrhioi (SEG 35.113)». *ZPE* 187: 199-205.
- Whitley, J. 1988. «Early states and hero cults: a re-appraisal». *JHS* 108: 173-182.
- Williams, D. και B. Bundgaard Rasmussen. 2015. «A funerary plaque from Athens». Στο *The past in the present, National Museum of Denmark, επιμ. B. Bundgaard Rasmussen*, 122-143. Copenhagen: National Museum of Denmark.
- Wissemann, S.U. 1989. *CVA*, World Heritage Museum, College of liberal arts and sciences, Krannert art Museum, College of fine and applied arts 1 (USA 24). Urbana, Ill: University of Urbana-Champaign.
- Xagorari, M. 1996. *Untersuchungen zu frühgriechischen Grabsitten: figürliche plastische Beigaben aus geschlossenen Grabfunden Attikas und Euböas des 10. bis 7. Jhs. v. Chr.* Mainz: Philipp von Zabern.
- Χαριτωνίδης, Σ.Ι. 1958. «Άνασκαφή κλασικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος». *ArchEph*: 1-152.
- Χατζηδημητρίου, Α. 2014. «Νεότερα στοιχεία για το κοροπ्लाστικό εργαστήριο της Καρύστου». Στο *Κοροπ्लाστική και μικροτεχνία στον αιγαιακό χώρο από τους γεωμετρικούς χρόνους έως και τη ρωμαϊκή περίοδο, διεθνές συνέδριο στη μνήμη της Ηούς Ζερβουδάκη, Ρόδος, 26-29 Νοεμβρίου 2009*, επιμ. Α. Γιαννικουρή, 9-28. 2. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Επιτροπή Στερέωσης-Αναστήλωσης Μνημείων Ακρόπολης Λίνδου. ΤΑΠΑ.
- Young, R.S. 1938. «Pottery from a Seventh century well». *Hesperia* 7: 412-428.
- Young, R.S. 1939. *Late geometric graves and a seventh century well in the Agora. Hesperia. Supplement 2*. Athens: American School of Classical Studies at Athens.
- Young, R.S. 1942. «Graves from the Phaleron cemetery». *AJA* 46: 23-57.
- Young, R.S. 1951. «Sepulturae intra urbem». *Hesperia* 20: 67-134.
- Zaccagnino, C. 1997. «L'incenso e gli incensieri nel mondo Greco». Στο *Profumi d'Arabia, atti del convegno*, επιμ. A. Avanzini και G. Salmeri, 101-120. Rome: L'Erma di Bretschneider.
- Zaccagnino, C. 1998. *Il thymiaterion nel mondo Greco, analisi delle fonti, tipologia, impieghi. Studia archaeologica* 97. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Zimmermann, J.L. 1989. *Les chevaux de bronze dans l'art géométrique grec*. Mayence: Philipp von Zabern.
- Zürbach, J. 2017. *Les hommes, la terre et la dette en Grèce c. 1400-c.500 a.C.* Bordeaux: Ausonius.

